

אפרים ויכסלפיש

אלף לוחמי בית"ר

בהוצאת מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים
בית ז'בוטינסקי, תל-אביב
תשמ"ט - 1989

EFRAIM WEICHSELFISCH

1000 BEITAR'S WARRIORS

כל הזכויות שמורות למחבר ©

PUBLISHED: MUSEUM OF COMBATANS AND PARTISANS

סדר והדפס: דפוס אשר אופסט בע"מ, ת"א טל. 657133
תשמ"ט - 1989

מ ב ו א

את רעיון הספר, המוגש בזה לקורא, הגיתי שנים רבות תוך כדי עיסוקי בנושא "התפתחות רעיון ההתקוממות והלוחמה היהודית". למרבה הצער, מעטים הם המקורות העומדים לרשות הקורא על לחימת הבית"רים בימי מלחמת-העולם השנייה וזהו חסרון משמעותי בתמונה ההיסטורית הכוללת של העמידה היהודית בשואה.

במסגרת עבודתי נתברר לי, שבחיבור ספר יזכור ללוחמים הבית"רים בתקופת השואה, אוכל לתרום מכשיר לנוער היהודי להרחבת הידע של התקופה, ולהעניק לקורא מקור נוסף על הלחימה היהודית בנאצים.

הצורך בספר ממין זה נראה בעיני חשוב דווקא בשנת הארבעים לקיומה של מדינת ישראל. קום המדינה הוא התגשמות חלום של חברי התנועה הלאומית, חלום שהפך למציאות. אילו נשארו בחיים, הייתה מדינת ישראל מקור גאווה לכל אותם בית"רים שנפלו מידי הנאצים ועוזריהם. לרבים מהנופלים הייתה מדינה יהודית בארץ-ישראל פסגת מאווייהם הציוניים.

ספר זה מביא את סיפור השתתפותם של חברי התנועה הלאומית בפרטיזאנקה, בצבאות בעלות-הברית, בהתקוממויות בגיטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה.

בתחילתו של כרך זה מובאת סקירה כללית על הקמתה ומהותה של התנועה הפרטיזאנית היהודית, דרכי התארגנותה ולחימתה, חימושה ופעילותה.

הרשימה של מושגים ומונחים הנזכרים במהלך הסקירות הביוגראפיות, וכן הרשימה הביבליוגרפית הנבחרת – אלה הם שני כלי עזר נוספים שהבאנו, למען הקל על הקורא.

ספר זה מוגבל מטבעו בהיקפו, באשר אלפי סיפורים של חברי התנועה הלאומית, שנפלו בתקופת השואה אינם נכללים בו. זאת, משום שרבים מהנופלים היו שרידים אחרונים למשפחותיהם שנספו, ולא ניתן היה להתחקות אחר מקורות מידע להעלאת תולדות חייהם.

כדי להתגבר על הקשיים, השתמשתי בחומר הכלול בספרי "יזכור" ובספרים אחרים. כמו כן, נעזרתי בעדויות אשר בארכיון "יד ושם", בארכיון מכון זיבוטינסקי, במוזיאון צה"ל, במוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים ואירגון נכי המלחמה בנאצים, ושאבתי חומר רב מספרי זיכרונות של שרידי השואה, פרטיזאנים, מורדי הגיטאות או אנשים פרטיים. לאימות הפרטים האישיים של הנופלים קיימתי פגישות עם בני עירם או עירתם של הנופלים, עם פרטיזאנים לשעבר ואנשי צבא, לפי אזורי הפעולה, לפי היחידות שבהן שירתו, ולפי מקומות מוצאם.

הספר מכיל ערכים על לוחמי גיטאות שנפלו בשליחות המחתרת היהודית, בשורותיה או מחוצה לה, על פרטיזאנים שנפלו בעת מילוי תפקידם, על חיילים שנפלו בחזיתות, על לוחמים שנפלו במלחמת הקוממיות של מדינת ישראל, ועל לוחמים שנפטרו אחרי קום מדינת ישראל.

ליד כל ערך רצייתי עד מאוד לפרסם את תצלומו של הנופל, אך לדאבוני נבצר ממני להגשים דבר זה, באשר רוב הלוחמים שנפלו לא השאירו אחריהם תצלומים כלשהם. תנאי החיים בגיטו, ביער ובחזיתות לא איפשרו השתמרות של פריטים מסוג זה, ויש לזכור כי יחד עם הלוחמים נספו גם רוב בני משפחותיהם.

תודתי נתונה בזה לפרופי ישראל גוטמן מהאוניברסיטה העברית בירושלים, מנהל המרכז למחקר השואה ב"יד ושם" על עידודו ועצתו הטובה במהלך חיבור הספר, שהערותיו המקצועיות ובקיאותו סייעו לי בכתבת הספר. הרבה תודות לגבי אסתר קובובי, עובדת "יד ושם" בהיכל יהדות ווהלין בגבעתיים, על עזרתה האדיבה; למר אברהם שדמון על עזרתו בהכנת הספר לדפוס.

אני מביע בזה את תודתי למפעל "דובק". למר מרטין גהל ז"ל ולמנהלו, מר זורח גהל, על עזרתם בהוצאת הספר. כן הנני אסיר תודה לידידי בארצות-הברית. תודה לידידי באורוגוואי. ולבסוף, יבואו על הברכה מרכז קופת החולים לעובדים לאומיים ומכון זיבוטינסקי.

לעמותה של המועדון "לאוס" ואחרון חביב תודתי מקרב הלב לידידי היקר השר משה קצב שעזרתו נתנה לי האפשרות לסיים ולהוציא לאור ספר זה.

אפרים וייכסלפיש

יצחק שמיר
ראש הממשלה

ראש הממשלה
יצחק שמיר

הקדמת ראש הממשלה

מלחמת העולם השניה מצאה את העם היהודי על פרשת דרכים היסטורית, טראגית והירואית כאחד, שהובילה לשני כיוונים קוטביים: שואה מחד גיסא, תקומה מאידך גיסא.

בשעה שעל אדמת ארץ-ישראל ניהל הישוב היהודי הקטן, באמצעות אירגוני המחתרת האנטי-בריטיים, מלחמה בשלטון הזר על מנת לגרשו ולכונן תחתיו מדינה עצמאית, נטבחו על אדמת אירופה מיליוני יהודים בידי החיה הנאצית ומשתפי הפעולה עימה. מליוני יהודים במזרח אירופה נלקחו לכבשנים, הועלו למשרפות, נורו ונרצחו באכזריות ובשיטתיות. רבים מהם הובלו כצאן לטבח, אך לא מעטים יצאו ליערות, התגוננו והיכו במבקשי נפשם. לצד מחזות השואה האיומים, רשמה ההיסטוריה העקובה מדם של ימי מלחמת העולם השניה גם מעשי גבורה עילאיים של יהודים, שקמו להילחם בקלגסים הנאציים.

ששה מיליונים ניספו בשואה האיומה ביותר שידע עמנו בהיסטוריה הארוכה שלו. יד הכורת לא הבחינה בין זקן לצעיר, בין גבר לאשה, בין בריא לחולה. כל יהודי באשר הוא יהודי נידון, על פי התורה והמעשה הנאצים, לכליה. דורות עוד יעברו עד שהפצע המכאיב הזה – אבדן שליש מבני עמנו – יגליד.

גילויי הגבורה של יהודים בשנות השואה זכו בשנים האחרונות לביטויים ספרותיים לא-מעטים. יותר ויותר מתברר, על פי ספרות העדויות והמחקר, כי רבים היו היהודים שהתגוננו, נלחמו, נפלו כשנשק כלשהו בידם. רבים גם זכו בחייהם, הודות לידיעה כי אין להם דבר להפסיד ומוטב על כן לנסות ולהשיב מכות למרצחים.

לספרות זו נוסף עתה נדבך חשוב – ספר-מחקרו של מר אפרים וייכסלפיש, המתעד את גבורת חברי תנועת בית"ר בשואה ומספר על לחימתם ברודפיהם הנאציים ועל נפילתם כשנשק בדיהם. מר וייכסלפיש, שבעצמו נתנסה במוראות השואה, עוסק שנים רבות בהנצחת זכר השואה וזכר חלליה, בפעילותו כסגן יו"ר "יד ושם" ובמסגרת מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים. כתלמידו של זאב זיבוטינסקי, הוא טורח לפרסם מסות ומאמרים על גבורת הבית"רים בימי השואה בכתב העת של מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים.

בספרו שלפנינו הוא מנציח את תלמידיו של ראש בית"ר ומתעד את מלחמתם. מול מגמות סלפניות – שלדאבון הלב גם בתחום זה פשו – עושה מר וייכסלפיש צדק היסטורי עם זכרם של חברי תנועת זיבוטינסקי, שניספו על אדמת אירופה והושכחו.

מלחמתם של הבית"רים על אדמת אירופה, כמו מלחמת אחיהם, שזכו להגיע לארץ-ישראל ונאבקו בכובש הזר, ינקו שתיהן מאותו מקור אידיאולוגי – תורת זיבוטינסקי. תורה זו, שחינכה לזקיפות-קומה יהודית, לנטילת גורל היהודים בדיהם, לנכונות ללחימה ולהקרבה, היא שהזינה את הלוחמים היהודים והיא שהולידה את הגבורה היהודית והתקומה היהודית.

יבוא מר וייכסלפיש על התודה והברכה, על שנטל יוזמה ועסק במלאכת הקודש של הנצחת אלף לוחמים בית"רים שניספו בשואה. בזכות מפעלו ינון זכרם לעד. סיפורם ההירואי יזין עוד דורות של יהודים גאים, המכים בקמים עליהם לכלותם, יעורר את רוחם וימריצם להגן כאריות על ארצם ומולדתם, לבל יחזרו עוד לעולם השואה ומוראותיה.

יצחק שמיר

דברים לספרו של אפרים ויכסלפיש

מאת מנחם בגין

בהיות ישראל נרדף על צוואר; בהיות בניו נשחטים ונרמסים באירופה הארורה; בהיות מולדתו שדודה וגזולה בידי הגרמנים, קמו תלמידי זאב זיבוטינסקי ונשבעו שבועת אמונים: חירות או מוות.

את שבועת האמונים קיימו ללא שיוור. קיימוה במחנות ריכוז, במרתפי עינויים; בשדות-קרב, במחנות המוות, בשורות הפרטיזאנים, בשורות צבאות בעלות הברית ובשורות מורדי הגיטאות. משיצאו לנפץ כבלי עבדות, לוחמים ופרטיזאנים מעטים היו. לא היה להם עורף, לא נשק, לא כוח. אך היו להם דברים חשובים מאלה. הייתה להם תחושת השליחות — מקור כל הכוחות היוצרים בנפש האדם;

ואזריה, כוֹן אִינְסְלֵיט - דְדִכְפֵּ
ל-כֵּא

והייתה להם נכונות הקרבה — אם הגבורה; והייתה להם נאמנות — מעיין מתגבר לאחוות אחים; והיה להם רצון לנצחון. והייתה להם אמונה — אמונה כבירה בצדקתנו בטוהר דגלנו, בנצח עמנו, בסיכויי מלחמתנו.

כך קם, תוך מלחמת פדות בימי תבוסתנות ובלילות יאוש, אחד החזיונות הנהדרים בתולדות עמנו, אף בתולדות האנושות. הארגון היהודי הצבאי בגיטו וארשה, הארגון המשותף בגיטאות ביאליסטוק, וילנה ועוד, חולל בנפשות חייליו את הנעלות בתכונות האדם: נאמנות לאח עד מוות; נאמנות לרעיון מעבר למוות; אהבת החרות ללא פנייה; מסירות ללא חשבון; הקרבה ללא תנאי.

וכמשפחה הקשורה בעבותות אהבה, נזכור את חללינו, אשר בדמם, דם הגבורה, הפודה המשחררת, הגואלת, סללו בפני עמנו את הדרך לחיי חרות וכבוד.

את צוואתם במוותם ואת קדושת פעלם נזכור וננחיל לבנינו ...

אלה הדברים, הנאמרים ביום הזכרון לאחינו הלוחמים הגיבורים, ומה יש להוסיף עליהם בפתח ספר הזכרון? משפחת הלוחמים עשתה במשך שנות המלחמה מעשים מְשִׁי גורל. על סדנה חושל אופיו של האדם החדש, אותו לא ידע עמנו ולא ידעו עמים אחרים, מאז גלינו מארצנו. שמו: היהודי הלוחם. הלוחם

העברי קדם לחייל העברי, כפי שהפרטיזאנים המורדים והלוחמים קדמו לצבא המדינה, כפי שהחרות בנפש קדמה לריבונות המדינה, כפי שכיבוש העצמאות קדם להכרזתה. היהודי המורד הקורא לעצמו: "קום, הפקר דם ונפש למען ההוד הנסתר". המתנדב הזה, אשר נדיב ממנו לא היה, הנחיל גם לבאים אחריו את רוח הגבורה והוציא את ישראל מעבדות באירופה לחירות ולתקומת ישראל.

הלוחמים, המורדים, המתנדבים – אלמונים היו במעשיהם. רבים מהם – אלמוניותם נשמרה אף לאחר מותם. זה היה הצו האכזרי של מלחמת-סתר. מתי נודע שמם? עם צאת ישראל מעבדות לחירות.

דור לדור חייב לספר בגבורותיהם. העם, שאינו כפוי טובה, ינצור את זכר פעלם של כל אחד וכל אחת מהם. בלעדיהם היה משועבד בארץ מולדתו.

הספר של 1000 גיבורי בית"ר מאת אפרים ויכסלפיש הוא דף של ההיסטוריה של עמנו בתקופת השואה והתקומה. כל סיפור לעצמו הוא חוליה בשרשרת הגבורה.

כולם יחדיו יחיו במעלות קדושים וטהורים; כל אחד מהם לחוד ייזכר ויישמר ויזהיר ויאיר. זו משמעותו של ספר הזכרון, זו תכליתו.

קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים. רחל מבכה את בניה, מאנה להנחם על בניה כי אינם.

כה אמר ה': מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך, נאום ה', וישבו מארץ אויב, ויש תקווה לאחרייתך, וישבו בנים לגבולם.

בזכות בנים אלה, שאינם עוד ויחיו לעולמים – שבו מארץ אויב רבבות ובזכותם עוד ישונו בנים בריבוא רבבותיהם לגבולם. כי נרצה קרבנם, כי גדול פעלם, כי קדושה גבורתם, כי טהורה נשמתם, כי אדיר נצחונם במותם, להם התהילה לעדי עד.

לג-כ"א

אפרים ויכסלפיש

מראשוני ומותיקי בית"ר. שירת כקצין בצבא האדום ובצבא העממי הפולני נושא עיטורים גבוהים של הצבא האדום וצבא פולין, ממשחררי מחנה המוות מיידנק (בלובלין) וכובשי ברלין.

בתום המלחמה היה בין הראשונים, שאירגנו מחדש את בית"ר בערים לובלין לודז' ועוד, מפעילי הבריחה וחבר האירגון הצבאי הלאומי בחוץ-לארץ ובארץ. אחרי שחרורו מהצבא היה קצין העיר לודז' והאיזור.

עלה ארצה בהתחלת 1946. פרסם הרבה מאמרים על נושא הלחימה היהודית בשואה חלק תורגמו לאנגלית וספרדית.

חבר מרכז תנועת החרות, חבר מרכז ומזכירות של ארגון החיילים והפרטיזאנים נכי מלחמת העולם השנייה, חבר הנהלת מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים. סגן יו"ר הארגון העולמי U. I. R. D. (הארגון העולמי של הלוחמים והפרטיזאנים).

סגן יו"ר יד-ושם ומנהל סניף יד-ושם בתל-אביב והסביבה בבית ווהלין. דירקטור במוסדות שונים בארץ ופעיל באירגון יוצאי פולין.

הקדמה / פרופ' ישראל גוטמן

תנועת ההתנגדות היהודית במזרח-אירופה ובמרכזה נשאה אופי של מאבק נגד האויב הגרמני הנאצי, מתוך שיקולים יהודיים ונאמנות לאינטרסים יהודיים ולעתיד העם היהודי.

המרכיב המרכזי של אירגוני הלחימה היהודית בצבאות בעלות-הברית, של ההתארגנות הפרטיזאנית ושל ההתקוממויות בגיטאות, היו תנועות הנוער על כל זרמיהן וקבוצות נוער בערים ובעיירות במזרח-אירופה ובמרכזה.

הכתיבה על לחימה זו לא תמיד עשתה צדק עם אנשי השורה באירגונים הללו. בספרות ההיסטורית דובר ונכתב בדרך-כלל הרבה על דמויות בולטות של מנהיגים, של אנשים המעורבים בפרשיות מוכרות, אך רקעם, מעשיהם ומותם של רבים מהלוחמים הפשוטים במערכות אלה נשארו אלמוניים ובלתי-ידועים.

אני מעריך את שקידתו ועבודתו המאומצת של מר אפרים ויכסלפיש, שאסף פרטים אישיים מפי עדים וקרובים, עבר על חומר רב (ספרי "יזכור" ועדויות מארכיונים) ומפרטי פרטים רקם את קורות חייהם של לוחמים ואנשי מחתרת למאות.

מר אפרים ויכסלפיש ביקש לספר על חבריו מתנועת בית"ר ולהקים להם יד. גיבורים אלה הם חלק במאמץ הכולל ובמאבק הכולל של יהודי אירופה על חייהם ועל שמירת דמותם היהודית.

פרופ' ישראל גוטמן

האוניברסיטה העברית בירושלים

וישב-ראש המרכז למחקר השואה

ב"יד ושם", ירושלים.

התפתחות רעיון ההתנגדות והלחימה של התנועה הז'בוטינסקאית באירופה

עם שקיעת התנופה המדינית של ד"ר בנימין הרצל ודחיית תוכנית שיבת ציון ההמונית של ד"ר מכס נורדאו, שקעו גם ניצני הרעיון הצבאי העברי שפותחו בידי זאב ז'בוטינסקי ויוסף טרומפלדור בשנים 1916-1917.

ז'בוטינסקי נשאר בודד במלחמתו נגד פיזור הגדודים העבריים. הוא רצה לראות בהם כוח ביטחוני עברי ליגאלי, כי החשיב בראש ובראשונה את ההיבט הממלכתי: אין היהודים צריכים לדרוש הגנה מצד השלטון הזר בארץ-ישראל, אין הם צריכים לקיים הגנה חשאית, כמו בגולה. בארץ – הנשק העברי הוא חוקי וגלוי. הוא גם המשיך לתבוע את הליגאליות של ה"הגנה". לא כך חשבו יריביו הפוליטיים, אשר החליטו לקפל את הדגל הממלכתי.

רעיון הכוח העברי הצבאי – שאותו הגה מיכאל הלפרין והמשכו בהגנה העצמית של "ניל"י" ושל יוסף טרומפלדור וזאב ז'בוטינסקי בגדודים העבריים – קיבל את גיבושו הראשון בתנועת בית"ר בשנים 1924-1925.

אחרי קריאתו של זאב ז'בוטינסקי ליהודים ללמוד להגן בכוחות עצמם על כבודם הלאומי, צצו בפולין באופן ספונטאני קבוצות יחידות של אנשים, שרעיונו של זאב ז'בוטינסקי קסם להם, וכל זאת בלי שהם ידעו על איגודים מקומיים, שקמו בעת ובעונה אחת בארצות אחרות. באותה העת קמו בפולין אגודות, שחרתו על דגלן את רעיון חידושו של הלגיון. בעיר הבירה וארשה קמה אגודה, שנשאה את השם "ברית השחר" (טרומפלדור). מקימה היו ד"ר קרופיצקי, ד"ר סוכוביצקי, יעקב פרלמן ויקיר גולדברג. אירגונים דומים קמו בכל חלקי פולין, בערים ובעיירות.

בערים ובעיירות הופיע זאב ז'בוטינסקי לפני נוער יהודי ואמר: "אנחנו היהודים, ובעיקר הנוער היהודי, צריכים לנקוט עמדה למלחמה המרחיקה לכת. "כשתיים כפי שתיים" דרושה לנו החלטה ברורה, שאם פורצת מלחמה בשטחים הנוגעים בעתידנו, נכונים אנו להקריב קורבנות ולהציג תנאים. לנוער חי יש אינסטינקט חי, ובשעת הכרעה גדולה איננו זקוקים לעצותיהם של המבוגרים, כדי לזנק באותו הכיוון, אשר ההיסטוריה דורשת ממנו".

בינואר 1923 עזב זאב ז'בוטינסקי את ההנהלה הציונית על רקע התנגדותו ל"ספר הלבן" של צירציל, שקרע את עבר-הירדן המזרחי מן השטח המאנדאטורי הבריטי, שטח שגם עליו היה עתיד לקום הבית הלאומי היהודי המובטח במאנדאט.

בחודש אוגוסט 1923 קרא ז'בוטינסקי אליו שני צעירים מאוהדיו, ומסר לידיהם הנחיות לארגן בחודש פברואר 1925 "כנס אוהדי ז'בוטינסקי". כנס זה הפך לאחר

מכן לוועידת הייסוד של הצה"ר – "ברית הציונים הרוויזיוניסטיים". זו הייתה תנועה פוליטית חדשה, בעלת השקפה מדינית אקטיביסטית, שמטרתה הייתה להקים לאלתר מדינה עברית בארץ-ישראל.

בעקבות סידרת הרצאותיו בריגה, בירת לאטביה, בנובמבר 1923 – בנושא "היהדות והצבאיות", שבעיקרה נסבה סביב רעיון יצירת צבא-מגן יהודי-ערבי בארץ-ישראל, נוסדה ביוזמת תלמידים, חברי התנועה הציונית, ביום י"ד בטבת תרפ"ד (23 בדצמבר 1923) הסתדרות הנוער העברי ע"ש יוסף טרומפלדור (בית"ר). המטרה העיקרית של בית"ר הייתה להכשיר חיילים יהודים לצבא העברי, שעתיד היה לקום בארץ-ישראל, ואשר גדודיו אמורים היו להיות מופעלים להגנת היישוב בארץ ולהקמת המדינה העברית. כינשיא" ההסתדרות הזאת נבחר אהרון צבי פרופס, שנודע מאז כ"בית"רי הראשון".

בהיות בית"ר תנועת נוער חלוצית ומגשימה, נקבע סמלה הראשון בדמות מגן ומגל, ורק מאוחר יותר (20 במאי 1929) נקבעה המנורה כסמל של בית"ר, בדומה לסמל הגדודים העבריים. זאב ז'בוטינסקי, ראש בית"ר, העדיף את הקיצור "בית"ר" על פני "בט"ר", לפי הנוסח הארץ-ישראלי, מתוך מטרה ברורה להנציח את מבצרו האחרון של בר כוכבא.

תפקידה של בית"ר – להכשיר את הבית"רי למלא את מהשימה אשר לפניו – הקמתה של מדינת היהודים בדרך המהירה והשלמה ביותר. הניכיון בית"ר למדו את השפה העברית, ונקבעו ההצדעה והברכה הבית"ריים – "תל-חיי". בחודש יוני 1929 פורסם "ספר תרגילי המשטר", ובו הדרכה לטירון בצבא העברי, הכולל, בין השאר תרגילי סדר, טקסים, דגלים, משמר כבוד, חילופי זקיפים ומשמרות. כן נקבעו המדים הבית"ריים, שצבאם היה חום כצבע אדמת ישראל.

תנועת בית"ר העולמית התאפיינה באחידות הרעיונית והאירגונית שלה. הדבקות ברעיון ובראש בית"ר הייתה משותפת לכל בית"רי בעולם.

הוועידה העולמית השנייה של הצה"ר, שהתקיימה בפאריס בדצמבר 1926, מסרה לבית"ר בלאטביה את ניהול האירגון העולמי של הנוער העברי, ומאז פעלו הצה"ר ובית"ר יחדיו להגשמת תורתו הלאומית-ציונית של זאב ז'בוטינסקי. את הקשר בין בית"ר והצה"ר הגדיר זאב ז'בוטינסקי כקשר בין השורש – בית"ר, לענפי העץ – מפלגת הצה"ר.

רעיון הגדודים העבריים הינחה את בית"ר מן הראשית. זאב ז'בוטינסקי הצטער תמיד על כך, שתנועת בית"ר נולדה במאוחר, והוא התבטא בקשר לכך באומרו: "אילו הייתה בית"ר קיימת בשנת 1917, היה הגדוד העברי מונה לא עשרת אלפים איש, כי אם מאה אלף איש, ומקומו בכיבוש ארץ-ישראל היה חשוב עשרת מונים, ואז בטוחני, לא היה מגיע הגדוד העברי לידי פירוק בגמר המלחמה. אילו לא פורק הגדוד, לא היו פורצות חדשים לבקרים פרעות בארץ-ישראל, והערבים אל היו מקבלים שכר תמורת אירגון הרציחות. ארץ-ישראל הייתה שלנו זה מכבר,

אילו נולדה תנועת בית"ר עשר שנים מוקדם יותר". דברים אלה השמיע זאב זיבוטינסקי פעמים רבות. אבל גם אם נודה במאוחר, מילאה תנועה זו את ייעודה הלאומי ורשמה את תודותיה בתולדות מלחמת-העולם השנייה ובמלחמת הקוממיות של העם היהודי לחירותו בדם מיטב בניה.

בבחירות לקונגרס הציוני הי"ד, בשנת 1925, נבחר ציר אחד בלבד של מפלגת הצה"ר, והוא זאב זיבוטינסקי, מתוך 311 צירים, אולם בזמן הקונגרס הצטרפו אליו עוד 3 צירים – בן עדת תימן מארץ-ישראל ושני ספרדים מאירופה. בקונגרס הציוני הטי"ו 1927 היו להצה"ר 9 צירים מתוך 281, בקונגרס הטי"ז 1929 – 21 צירים מתוך 310, ובקונגרס הי"ז 1931 – 52 מתוך 254 צירים, שהם 21%, כלומר: הסיעה השלישית בגודלה.

מדיניות "ההבלגה" של ה"הגנה" במאורעות תרפ"ט (1929) וכפיפותה הפוליטית להסתדרות הכללית, הביאו באביב 1931 לפילוג ב"הגנה" ולהקמת אירגון ב' ("הגנה לאומית"), אשר נודע אחר כך בשם "האירגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל" – "האצ"ל". בת"א הוקם הגרעין הראשון של אירגון ב' ("ההגנה הלאומית") כבר בספטמבר 1929 על-ידי ירמיהו הלפרין.

במרכז האימונים בפולין התקיים קורס צבאי להכשרת אנשי "האירגון הצבאי הלאומי". הודות לקורס זה קמו לאצ"ל המפקדים הראשונים, שהודרכו הדרכה צבאית מקצועית. טובי המפקדים של פולין ומדריכי צבאה לימדו והדריכו את הבחורים היהודים בקורס זה, שבו גם צץ הרעיון בדבר נחיתה צבאית בחופי ארץ-ישראל וכיבושה על-ידי יחידות צבאיות, שתגענה בדרך היס. זה היה בתחילת שנת 1939, בימי ההעפלה הגדולה, כשספינות מעפילים הלכו ורבו, ותנועות הצה"ר ובית"ר בגולה התרכזו בפעולות "עלייה ב'", שנקראה אז "עליה בלתי-ליגאלית". את הרעיון הגה זיבוטינסקי בימי שהותו בפולין. הוא אמר לעוזריו: "אני חושב על תוכנית, שהיא קצת פנטסטית, אך בכל זאת הגיונית: לארגן גל מזוין ומרוכז של עלייה "בלתי חוקית". נרכז ספינות מספר נמלא אותן אלפי צעירים מאורגנים ביחידות צבאיות, מאומנים יפה ומצוידים כהוגן ונעביר בבת אחת את הכוח הזה לחופי הארץ, כדי שיפלו לתוכה כצבא משחררים".

האונייה הפולנית הטראנס-אטלנטית הגדולה "קושטשיושקו" נקנתה על-ידי חברי התנועה. היא עתידה הייתה להיות אוניית הדגל בצי ההעפלה המזוינת לארץ ישראל. לפי התוכנית צריך היה זאב זיבוטינסקי להימצא על אחת מאוניות המעפילים המזוינות. כידוע, נאסרה עליו מטעם השלטונות הבריטים הכניסה לארץ-ישראל. זיבוטינסקי ביקש, אפוא, לשוב אל המולדת בניגוד לאיסור זה באוניה מחומשת.

שגרירי פולין בארצות שונות פתחו בפני נציגי הצה"ר ובית"ר את כל הדלתות, שניתן היה לפותחן בחוף-לארץ. אף נציגי פולין ב"חבר הלאומים" קיבלו הוראות מתאימות לסייע בדבר. עלייה ב' שהתנהלה ע"י הצה"ר ובית"ר קיבלה את כל

העזרה האדמיניסטרטיבית בפולין. נעשו הקלות במתן דרכונים ואשרות. הנהלת הרכבות הפולנית העמידה לרשות מפעלי עלייה ב' רכבות סגורות למעבר בלי ביקורת מכס ודרכונים. ניתנה אפשרות לרכוש מטבע זר בשער רשמי למימון ההפלגות מקונסטנצה שברומניה, או מקושטא שבטורקיה. השירות הדיפלומאטי הפולני עזר להסיר את המכשולים, שהמודיעין הבריטי שם בדרכם של העולים: ממשלת פולין אף איפשרה את השימוש בדרכונים פולניים ליהודים חסרי נתינות, לשם עלייתם במסגרת "עלייה ב'". רעיונו זה של זיבוטינסקי החל לקרום עור ובשר, והממשלה הפולנית הבטיחה את עזרתה בהקמת מחנות-אימון צבאיים מיוחדים לצעירים היהודים, שעמדו להשתתף במסע-עלייה זה, ובחדרכתם בישמוש בתותחים, במכוונות יריה לסוגיהן ובחומר נפץ.

אחרי המאורעות של תרפ"ט נוסדה "קרן תל-חי" למימון פעולות בית"ר לרכישת נשק, להדרכה צבאית ולפעולות התארגנות בקרב הנוער העברי. באחד ביאנואר 1929 פגישת מפקדים ראשונה, נבחר זאב זיבוטינסקי ל"ראש בית"ר", ולאחר מותו בשנת 1940 לא הוכתר בתואר זה מישהו אחר.

בחדש אפריל 1931, בעיר דאנציג החופשית, התקיים הכינוס העולמי הראשון של בית"ר, ובו נקבע גם תקנון בית"ר. בין השאר הוחלט גם על קיום מוסד ביקורת מיוחד – "שופט בית"ר". כשופט בית"ר הראשון נבחר ד"ר יעקב הופמן. כך נקבעה שלשלת הפיקוד, תוך הבלטת האופי החינוכי-צבאי של התנועה, כגון: קצין, נציב ונציבות, כהשתלשלות פיקודית ישירה מהמוסד הבית"רי העליון – "שלטון".

בד בבד עם הפעולה התרבותית-חינוכית שהתנהלה בכל הקנים של בית"ר, התנהלה משנות השלושים גם פעילות צבאית של בית"ר (P.W.F.). ברבים מקני בית"ר בפולין עברו בחורים יהודים אימונים בנשק חם, וזאת בפלוגות מיוחדות, שהיו מאוגדות במסגרת כלל-ארצית (P.W.F.W. - אירגון פולני ארצי להכשרה צבאית מוקדמת). בפלוגות אלה ניתנו לבחורים שיעורים מעשיים בנשק: ברובה, אקדח, רימון, וכן בשאר מקצועות היסוד שנכללו בקורס הטירונות של חיל הרגלים. בדרך של התארגנות ספונטאנית צצו תאים דומים בעיירות ובערים בפולין, ובפרט בוהלין, ואף נוצר ביניהם קשר באישור הממשלות הפולנית, הציכית ואחרות. על-פי רוב נעשו במקומות אלו תרגילי סדר צבאיים, ובעיקר למדו את מלאכת הרובה והשימוש בו לפי הצו של ראש בית"ר: "ללמד את בני שיראל קשת".

בנובמבר 1937, הגיע לבירת פולין אברהם שטרן מזכיר מפקדת האירגון הצבאי הלאומי. בידו היה מכתב המלצה מאת ראש בית"ר, זאב זיבוטינסקי, במכתב זה נתבקש נציג הצ"ח לסייע לשטרן ככל יכולתו. עם בואו התקשר עם ד"ר יעקב שכטמן חבר הנהלת התנועה הציונית הרוויזיוניסטית. בפעולתו בווארשה עמד לשטרן הניסיון שרכש בתקופה שלפני הפילוג של שנת 1937, אך הפעם נסתייע גם

בחוץ נרחב יותר של אוהדים ותומכים, רובם מקרב מתבוללים יהודים, אוהדי התנועה בעריה של המדינה.

בקיץ 1937 חיפשו ראשי הצה"ר בווארשה דרכים לקידום רעיונותיהם הציוניים. הם הצליחו לקרב לרעיון הבית"רי את ד"ר הנריק שטרסמן, משפטן נדע בווארשה וקצין מילואים בצבא הפולני, ואת רעייתו לילי לבית פרידברג, והללו מצדם עניינו והפעילו חוגים חדשים לטובת מפעליהם של הצ"ח ושל האירגון הצבאי הלאומי. באמצעותו של ד"ר דוד פיינגברג, מעסקי הפעילים של הצה"ר בווארשה, נוצר מגע בין ד"ר שטרסמן לבין ד"ר שטכמן ועו"ד שיפמן, והללו קישרוהו גם עם הפקידות הבכירה במשרד החוץ הפולני ועם הלל קוק, משליחי האירגון.

עם בואו של אברהם שטרן לווארשה נתחזק הקשר בין שטרסמן ורעייתו לבין נציגות האירגון בפולין בענייני רכישת הנשק, החזקתו והעברתו לארץ-ישראל. כן נוצר קשר בין באי-כוח האירגון בפולין לבין הפקידים וקציני הצבא הפולנים. ואולם לפני מסירת הנשק דרשו הפולנים אישור מאת זיבוטינסקי על קבלת הנשק. רק אחרי קבלת האישור נעשו הצעדים למשלוח הנשק. הטיפול באריזת הנשק לצורך המשלוחים הוטל על יעקב מרידור, מפקד סניף פתח-תקוה, שנשאר בפולין אחרי גמר הקורס הצביא של האירגון באנדרוכוב.

תוכניתו של האירגון להקמת חיל נחיתה הביאה אותו להחלטה להכשיר בגולה קצינים וחיילים מאומנים, בעלי הכרה וחדורי רוח קרב. אחרי ביקורו של משה סבוראי מחברי מפקד האצ"ל בארץ, התארגנו התאים הראשונים עוד ב-1935. בעיירה הורוכוב הוקמו ביוזמתו של מפקד הקן הצעיר דוד טהורי (זוברמן) כמה תאים מקרב הניכי התנועה. כן הוקמו תאים בעיירות רוזישץ, לוצק וטורצין. בין המפקדים והחניכים בלוצק התבלטו משה קליין ושלוש רוזנפלד.

בקיץ של 1937 חלה התקדמות ניכרת באירגונם של התאים בזכות קורס המדריכים הארצי של בית"ר שהתקיים בלודז' בפקודו של אהרון פרופס, נציב בית"ר בפולין. כסגנו שימש המדריך אברהם אמפר מקן לודמיר, ולידו עזר חיים קוזלובסקי מווילנה. הקורס, שהשתתפו בו יותר ממאתיים מדריכים מכל גלילות פולין, התנהל על טהרת העברית, והחלק התרבותי-פדגוגי תפס מקום מכובד לצדן של ההרצאות והפעולות בשטח ההגנתי-מקצועי. בד בבד עם התרגמות התאים מלמטה, מתוך יוזמות מקומיות בערי השדה, החלה להסתמן גם פעולה מלמעלה. ביוזמתו ובהשפעתו הישירה של אברהם שטרן נרתמו שניים מפעיליה המרכזיים של תנועת זיבוטינסקי למימושה האירגוני של התפיסה הקיימת בבית"ר פולין: נתן פרידמן-ילין מנציבות בית"ר ושמואל מרלין מזכירה הכללי של הצ"ח במדינה.

לאחר עליית הנאציזם בגרמניה הכריז ראש בית"ר, זאב זיבוטינסקי, על פעולות חרם נגד תוצרת גרמנית. בפעולה זו פעולות החרם התנהלו בהסתר, בגלל העין הפקוחה של ממשלת פולין האנטישמית.

במדיניות החוץ התרכזו זיבוטינסקי בשנת 1934 בעיקר באירגון החרם על

סחורות גרמניה, בחיפוש בעלי ברית יהודים ולא יהודים לפעולה זו ובמיוחד בניסיון לתאם ולרכז במוסד רחב את כל תנועות החרם בעולם כולו. כן ניסתה ברית הצה"ר על-ידי פנייה ל"חבר הלאומים", למנוע את מסירת חבל הסאה לגרמניזם, אחרי משאל-עם שנערך בו, מבלי שיוצג תחילה התנאי המפורש, שבאותו חבל לא יהיה תוקף לשום חוקי הפלייה גזעית.

בשנת 1935 הקים זאב זיבוטינסקי את הציח – יההסתדרות הציונית החדשה, אשר פעלה מראשיתה בשני מישורים: הכרזת חרם כלכלי על גרמניה הנאצית ואירגון "פטיציה" – מחאה יהודית עולמית, שתאלץ את בריטניה לשנות את מדיניותה ולפעול לפי רוח המאנדאט – החזרת עם ישראל למולדתו, ארץ-ישראל. לשורות בית"ר הצטרפו צעירות וצעירים מכל שכבות העם היהודי בעולם. בית"ר ליכדה אותם ליחידה לאומית מגובשת אחת.

בנאומו בעיר וארשה בתשעה באב תרצ"ת (יולי 1938) "בתיאטרון החדש", אמר זיבוטינסקי (כתבי ז.ז., עמ' 328): "ועד מתי יוכלו לוקר – לאמפסונים – סמוטסיים להחזיק מעמד ולהגן על טובת האידיאליים שלכם, בשעה שמנהיגיכם משפילים אותם? לפיכך אין עצה אלא זו: גרשו את כולם עד אחד! והריני מאחל לכם, שאל עליון יאמץ את כוחכם לקיים את הנדר לגבי הגאולה של עם ישראל". באותו זמן ניסח זיבוטינסקי "קול קורא לנוער היהודי" והכריז, כי "ארצנו תשוחזר רק בחרב".

בקונגרס הציוני הי"ז בחודש יולי 1931 נשא זאב זיבוטינסקי את נאומו ההיסטורי, "אני מאמין", שבו דרש להרכיב קואליציה אקטיביסטית חדשה, ללא ד"ר חיים וייצמן בהנהלה הציונית. מטרת הקואליציה הייתה ליצור רוב יהודי באוכלוסיית ארץ-ישראל משני עברי הירדן. מירושלים נשלח אל הקונגרס מברק מטעם "ההגנה", ובו נאמר, שאם תתקבל הצעת הצה"ר, יתחוללו פרעות דמים בארץ-ישראל, וכך, ברוב קולות החליט הקונגרס, שלא להעמיד את הצעת ההחלטה הרוויזיוניסטית להצבעה. בקריאה: "קונגרס ציוני, המתכחש למטרת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל איננו קונגרס ציוני", – פרשו ממנו זאב זיבוטינסקי וצירי הצה"ר, והיחסים בין התנועה הרוויזיוניסטית לבין המפלגות הציוניות-סוציאליסטיות החריפו.

מספר מפקדים של סניף ירושלים, הגדול בסניפי "ההגנה", ובראשם אברהם תהומי (גדעון), מפקד הסניף, הודיעו להנהלת הוועד הלאומי על הקמת "אירגון ב", אליו הצטרפו צעירים רבים מאגודות הספורט "מכבי", בית"ר ומחוגי הנוער הלאומי. לאחר שנה ארוכה של התנצחות בפומבי ובחדרי-חדרים בשאלה הנוקבת של אז, "הבלגה" או "תגובה", פרשו לבסוף מההגנה היסודות הרוויזיוניסטיים. "הבלגה" הייתה המונח הכולל, שניתן למדיניות, אשר הסוכנות היהודית גזרה אז על ההגנה, לנוכח התקפותיהם של הפורעים הערבים. הסוכנות קבעה, כי ההגנה כשמה כן היא – להגנה, אך רוק להגנה.

ממשלת המאנדאט הבריטי בארץ-ישראל ניהלה מדיניות של התנכרות למחויבותה על-פי המאנדאט – לעשות למען הבית הלאומי היהודי בא"י, אף בעת מלחמת-העולם השנייה. היא מנעה אפשרות של עלייה יהודית לארץ-ישראל, וכל זאת, למרות שהיו ידועות לבריטים התרחשויות הרות האסון, שפקדו את יהודי אירופה, לפחות משנת 1942, אם לא קודם לכן. זו הייתה מדיניות של מעל, בגידה וכפיות טובה, שבלטה שבעתיים, לנוכח התגייסותו של היישוב היהודי בארץ-ישראל לצבא הבריטי, שנטלו בו חלק חברי כל התנועות והאירגונים הציוניים, ובכללם אנשי התנועה הבית"רית-הרוויזיוניסטים וברי האצ"ל. התגייסות זו דווקא לצבא הבריטי של יסודות אנושיים כה אקטיביסטיים בארץ-ישראל, ושאיפותיו הלאומיות של העם היהודי כולו, היוותה אצל אותם היסודות משום התעלות יתרה וויתרו זמני כואב על כמה מן העקרונות של תנועתם והיעדים של מחתרתם – האצ"ל. הלחימה באויב הנאצי בפני עצמה וכיעד להצלתו של העם היהודי מכליה הכריעו אצלם את הכף.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה קיבל עליו מפקד האירגון הצבאי הלאומי בא"י, דוד רזיאל, את הקו המדיני הרשמי של התנועה הרוויזיוניסטית ושל זאב זיבוטינסקי. הוא הכריז על הפוגה במאבק נגד הבריטים והורה לאנשיו לסייע לבעלות הברית נגד האויב המשותף – גרמניה הנאצית. אנשי בית"ר ואצ"ל התגייסו לצבא הבריטי לפי צו התנועה.

במאי 1941 יצא דוד רזיאל, מפקד האיגון הצבאי בלאומי, עם קבוצתו בשליחות המודיעין הבריטי לעיראק לביצוע משימה נגד המורדים הפרו-נאצים, אשר השתלטו על אזורי הנפט במקום. במשימה זו נפל דוד רזיאל בעת מילוי תפקידו (17.5.41).

חברים ובוגרי הקורסים של האירגון הצבאי הלאומי בגולה קיבלו את המרות של התנועה, והתחילו לארגן התנגדות מזוינת נגד האויב המשותף – הגרמנים הנאצים ועוזריהם בפולין, ליטא ולאטביה ובארצות אחרות. בערים ובעיירות התארגנו קבוצות של בית"רים, אשר יצאו ליערות ולחמו בהם ביחידות פרטיזאניות שונות.

גילויי ההתנגדות, המרי והלחימה היהודית נגד הצורר הנאצי בימי השואה היו ריבם ומקיפים. יש לראות בגילויים אלה את הביטוי המרוכז והנמרץ לרוחו הבלתי נכנעת של העם היהודי, לכוח עמידתו ולרצון העז לקיומו. גבורה יהודית לוחמת זו הייתה נחלת היהודים בכל אזורי הכיבוש הנאצי באירופה ואף מחוצה לה, והיא מהווה אנדרטה נשגבת לעמידתו של העם היהודי על כבודו האנושי והלאומי. באנדרטה זו, ביסודותיה ובלבנים, שנבנו על יסודות אלה, יש חלק רב לתנועה הבית"רית-הרוויזיוניסטית.

בכמה מקומות רשמה התנועה הבית"רית ציוני דרך בתולדות ההתנגדות היהודית בשואה. נציין כאן דוגמה אחת, מני רבות. גיטו לאחוזה היה, על-פי הידוע

עד כה, הגיטו הראשון, שבו פרץ מרד יהודי. קהילה יהודית קטנה זו עמדה על נפשה ועל כבודה היהודי. התקוממות יהודי לאחוזה פרצה בתחילת חודש ספטמבר 1942. גיטו זה היה מנותק ומוקף ע"י הגרמנים וגורלו נחרץ למוות. יהודי גיטו זה התייצבו ללא נשק בפני הואיב. הייתה זו עמידה של פשוטי עם, שלא אבו להיכנע ובראשם התייצב מפקד קן בית"ר המקומי יצחק רוכצין.

עיירה קטנה זו, בת אלפיים חמש מאות יהודים, שכנה סמוך למסילת הברזל ממזרח לפינסק. בקצה עיירה זו זרם הנחל סמרץ, ודרומה, הרחק יותר - הפריפט. עיירה זו לא נבדלה באורח חייה משאר העיירות שבסביבתה, אך בחייה הורחניים תפס מקום חשוב הנוער, שהתחנך על ברכי הערכים הלאומיים. בעיירה ניכר היה מקומן של תנועות הנוער הציוניות, והבולטת שבהן הייתה זו של בית"ר. חברי תנועות נוער אלו לא השלימו עם המציאות של הדיכוי כבר בעת הכיבוש הסובייטי של האיזור, וחלקם התדפקו על שערי וילנה, שהיוו באותה העת את האשנב היחיד לעלייה ארצה. בין הראשונים, שהגיעו לוילנה לשם כך, היה יצחק רוכצין, אך נאלץ היה לשוב לעיירתו, לאחוזה, לפי הוראות תנועתו. מייד עם שובו התחיל לארגן תאים מחתרתיים, ואף עמד בראש המחתרת בעיירה כולה.

רצח שבע ילדות יהודיות בעיירה אחרי כניסת הצבא הגרמני לעיירה זיעזע את תושבי הגיטו ופקח את עיני אלה, שהיו אחוזים באשליות. התסיסה הקיפה את בני הנוער והביאה להתארגנות במחתרת. בחוג היוזם והמארגן של מהמחתרת היו יצחק רוכצין ובית"רים נוספים כגן: משה חפץ, אשר חפץ, אהרן דב אשמן ואחרים. הוחלט לאגור נשק קר: גרזנים, פטישים, קלשוניים ואפילו בולי-עץ. כאשר באו אנשי הסי"ס לחסל את הגיטו, יצחק רוכצין תקף גרמני ופילח את ראשו בגרזנו ומייד קפץ המימה. אשר תקף שוטר ביילורוסי, חיים חפץ התנפל על גרמני, שעמד ליד השער והרגו, וכך נפתחו השערים, ואנשי הגיטו פרצו דרך השער. חלק מהבורחים הצליח להגיע לביצות הפריפט.

בין הלוחמים והבורחיםמן הגיטו ראויים לציון: משה חפץ, אשר חפץ, אהרן דב אשמן, בן ציון ליכטנשטיין, דב פורר ושלמה חפץ.

בימי הכיבוש הסובייטי של האזורים, שבתחומם שכנו העיירות פרוזיאני, דרצין ורוזיאני עד סוף יוני 1941, נאסרה פעילותה של תנועת בית"ר, וכך נאלצו חבריה לרדת למחתרת ולהתארגן בתאים חשאיים. עם הכיבוש הנאצי כבר הייתה קיימת תשתית מחתרתית של בית"רים, שעל בסיסה הוקמו מאוחר יותר, בעת הקמת הגיטאות, מחתרות אנטי-נאציות. מן הראוי לציין, שכבר בשנת 1941 היו חברי תנועות בית"ר באזורים אלה, אשר הגיעו ליעורת והקימו קבוצות פרטיזאניות, אשר היוו בסיס לשיתוף הפעולה בינן לבין המחתרות בגיטאות.

הנמלטים מן הגיטאות לאחוזה, פרוזיאני, דרצין ורוזיאני הצטרפו ליחידות פרטיזאניות שונות.

חלפו ארבעים ושתיים שנה מאז תום מלחמת-העולם השנייה, אך זכר

מאורעות השואה ואימיה עדיין ממשיך, ואף ימשיך לעד להיות בקרבנו. האודים המוצלים מאש, ובתוכם שרידי הלוחמים והמורדים בנאצים, העלו ומעלים את סיפוריהם ועדויותיהם מימי השואה על הכתב. כך נערמו ספרי זיכרון, יומנים ואף דברי ספרות יפה. כל אלה הפכו למקור היסטורי חשוב להבנת מאורעות התקופה, ועל כן מן הדין היה, כי לא יהיה בו כל עיוות חסר פניות, אולם לא כן היא המציאות. החותם האישי והחותם הפוליטי היו בטבע הדברים בעלי השפעה ניכרת על מקורות כתובים אלה.

כך נתקפח מקומה של התנועה הרוויזיוניסטית בתולדות אימי השואה ושגב הגבורה שבלט בה. ספר זה מבקש, אפוא, לתקן, ולו גם במעט, את העיוות ההיסטורי הזה ולמלא בו את החסר מבחינה זו.

הספר מבוסס בעיקרו על חומר מקורות חדש, שנאסף במשך שנים מספר בקפידה רבה. בוודאי שאין בו מן היומרה של מתן שלמות לתמונה כולה. גודלו של האסון הנורא ועוצם הגבורה, שנתגלתה בו, אינם מאפשרים לכתוב חיבור מקיף, גם אם מדובר בתנועה אחת ובחבריה.

ספר זה הנו חלק מסידרת ספרים על תולדות התנועה הלאומית ובית"ר בתקופת השואה, סידרה הבאה לספר על לחימתם ונפילתם של בניה בימי השואה למען העם ותקומת מדינת ישראל.

אחרית דבר

במהלך עבודתי על הכנת האנתולוגיה של אלף הגיבורים, לא חסכתי כל מאמץ, כדי לכלול בה את כל אותם חברי התנועה הרוויזיוניסטית, "הצה"ר", "בית"ר", "ברית החייל", "ברית הקנאים", "מסדה" ו"ברית נשים" ועוד, שלחמו נגד הגרמנים ועזריהם בימי מלחמת העולם השנייה (בימי השואה והגבורה) אשר אינם עמנו עוד.

עם זאת, אני מודע לכך, שמחוסר מידע מתאים בשעת חיבור הערכים, ובתום לב מוחלט, נשמטו כמה שמות של לוחמים נועזים, שהקריבו את חייהם למען הדברת האויב הגרמני-הנאצי ולמען הצלת העם היהודי. הנני מביע בזה את צערי הכן והעמוק על נפקדתו של כל לוחם מדפים אלה, ומתחייב בפני בני המשפחות, הקרובים, הידידים והמכרים, כי במהדורה הבאה של ספרי, אשר תצא בעזרת השם, בעתיד הלא-רחוק, אכלול את כל אלה שהחסרתי כאן.

אני מבקש מכל מי שבידו חומר כתוב, מיסמכים ותצלומים על הנופלים במערכה נגד הגרמנים הנאצים ועוזריהם בכל מקום ומקום באירופה הכבושה, בצפון-אפריקה ובארץ-ישראל, להעביר אלי חומר אינפורמטיבי זה, כדי שאפרסמו בספרי.

הכתובת למשלוח החומר (כל פריט יוחזר לשולחו) היא:
אפרים ויכסלפיש, שדי עמנואל 10, תל-אביב 62645 (טל. 03-231310)

א. ו.

אבוגוב אלכסנדר

נולד באודיסה ב-1913 וגדל בקירובוגראד. עד 1932 עבד כמסגר, שירת בצבא האדום כקצין ומשנת 1938 היה מדריך סיף לילדים ובני-נוער. בראשית המלחמה ב-1941 התנדב לצבא ונפל בשבי הגרמני. לנגד עיניו ראה, כיצד הגרמנים רוצחים את השבויים היהודים. הציג את עצמו כרוסי, התגלגל דרך מחנות שבויים עד שהגיע לקובל. משם ברח יחד עם כמה שבויים אחרים בדצמבר 1941 והצטרף לקבוצה פרטיזאנית ביערות דולסק (פולסיה), ועמד בראש כיתת סיירים. בסתיו 1942 החליטה הקבוצה ללכת מזרחה לעבר החזית, כדי להתאחד עם הצבא האדום. באזור דומברוביץ נפגשו עם מחנה משפחות של יהודים, ואבוגוב נשאר לארגן מחנה זה ולהגן עליו. הוא הצטרף ליחידתו של מיסורה, ואחר-כך לאוגדתו של פידורוב הרובנאי. כשחל להרגיש ביחס אנטישמי, בעיקר נגד תושבי מחנה המשפחות היהודיות, ערק מהאוגדה ונתקבל לאוגדה הרובנאית של הגנרל בגמה ומונה כמפקד פלוגת הסייסים, ובה למעלה מ-400 רוכבים. הוא זכה באותות "הכוכב האדום", "מלחמת המולדת" ובמדליות רבות.

בתקופת הפרטיזאנקה התקרב מאוד למשפחת לנדאו, שם הכיר את אשתו והתחתן אתה. אשתו - אחותו של מאיר לנדאו - הייתה בית"רית, וכל זמן היותם בפרטיזאנקה קירבה אותו ליהדות ולציונות. לאחר המלחמה היה אחראי לספורט ברובנה ובמחוז. משהחלו לפטר יהודים, יצא עם אשתו ומשפחתה לפולין. הצטרף לפלוגת בית"ר בעיר לודז', ומשם בדרך ההעפלה הגיע לארץ בשנת 1949. הוא התיישב ביפו ופתח מסגריה. אחרי מחלה קצרה, נפטר בשנת 1979. עדות אלכסנדר אבוגוב, (איוש, מסי 03/2375).

אבדזינסקי אברהם

נולד ב-1920 בוויילנה. מנעוריו בשורות בית"ר. מילא תפקידים שונים בקן וילנה. מפעילי המחתרת הבית"רית בגיטו. מהמעטים שניצלו ממחנה הריכוז "קלוגה" אשר באסטוניה, ואחרי השיחרור - מהפעילים במחנות העקורים ברומניה, אוסטריה ואיטליה, שם מילא תפקידים ציבוריים שונים. מפעילי האירגון הצבאי הלאומי בגולה.

הגיע ארצה באונייה "אלטלנה" והצטרף עם שורות האירגון לצבא ההגנה לישראל. בארץ הקים משפחה. נפטר אחרי מחלה, ביי"ז בניסן תשמ"ז.

חורבן ומרד, עמ' 175-176.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ז' מסי 1 (61).

אבודזינסקי עזרא

נולד בעיירה אוגוסטוב, מחוז ביאליסטוק, בשנת 1909 להורים מסורתיים, ציונים. בוגר סמינר למורים. בשנת 1930 גוייס לצבא. בוגר בית-ספר לקציני חיל-רגלים. אחרי שחרורו היה מורה בעיירה גראייבו. מנעוריו היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. אחרי שחרורו מהצבא היה מפקד ברית-החייל. בפרוץ מלחמת העולם השנייה, השתתף בהגנת העיר ווארשה עם יחידתו. ברח מהשבי והגיע לביאליסטוק כפליט. השתתף במרד בגיטו ביאליסטוק עם פליישר ואולחה, אחר-כך נמלט ליערות קנישין שבצפון-מערב לביאליסטוק. שם הצטרף לקבוצת פרטיזאנים יהודים, שהתארגנה ביערות וכינתה את עצמה "קדימה" (ופריוד - חטיבה קאלינובסקי). לאחר שהצבא האדום שחרר את איזור ביאליסטוק, גוייס לצבא האדום. עזרא נפל בעת כיבוש העיר ווארשה.

ב. מארק: דער אויפשטאנד עמ' 437-456.

אבודזינסקי סוניה

נולדה ב-1918 בוויילנה, פולין. למדה בגימנסיה. הצטרפה לבית"ר והייתה פעילה בקן. הייתה חברה במחתרת הבית"רית וגם בפ. פ. או. נספתה בזמן חיסול הגיטו.

אברמוביץ אברהם

בן יעקב ורחל-לאה. נולד ב-1927 בעיר קושיצה, צ'כוסלובאקיה. קיבל חינוך יהודי וכללי. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. לאחר שכבשו הגרמנים את האיזור, הובל לאושוויץ. הוריו נרצחו, אך הוא נשאר בחיים. מאז השחרור שאף להגיע לארץ אל קרובי משפחתו, שעלו לפניו, ואשר עם ילדיהם שיחק בימי נערו. דחה אפשרות נוחה להגר לארצות-הברית. "מדוע אלך למקום, שאינו ביתי, אם ביכולתי ללכת למולדתי", כתב אל קרוביו בארץ. בגרמניה חיכה לתורו לעלייה, וכשארכה לו השעה, השיג רישיון נסיעה של חבר ונסע במקומו. מלחמת השחרור כבר פרצה, והתלהבות עצומה אחזה את שארית הפליטה וליבתה את התקווה, אשר כפי שהתבטא באחד ממכתביו, "לא מתה, מפני שגם בקרונות, שהובילו יהודים לאושוויץ, שררה תקווה". בחוף-לארץ עבר אימונים במסגרת האצ"ל. עלה בעצם שנת המלחמה ב-1948, והצטרף לצה"ל. השתתף פעמיים בפעולות באשדוד, ובפעולה השנייה נפל חלל ב-10 ביולי 1948 (גי בתמוז תשי"ח). נקבר למחרת בבאר-טוביה.

יזכור, עמ' 7.

זכרם נצח, עמ' 140.

אברמוביץ דוד (דודל)

נולד בשנת 1900 בעיירה ביטון, על-יד סלונים, למשפחה ציונית מסורתית. למד בחדר ואחר-כך בבית-ספר חילוני. היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית בעיירה, ובין המארגנים של "ברית-החייל".

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא הפולני והשתתף בקרב נגד הגרמנים. חזר הביתה בימי הכיבוש הסובייטי. הוא עם עוד כמה אנשי התנועה הציונית אירגנו מחתרת ציונית רוויזיוניסטית בעיירה ובסביבה.

אחרי האקציה השנייה, ביום שבת ה-14 באוגוסט 1942, החליטה קבוצת בחורים לצאת ליערות הסביבה, ולהתארגן ביחידה פרטיזאנית ולהצטרף ליחידה רוסית, שפעלה במקום. אחרי ימים ספורים הצטרפה כל הקבוצה ליחידה הפרטיזנית ע"ש "פונומארנקו".

ביערות וולציי-נורי החל דוד את פעילותו כפרטיזאן. מבחינה טופוגראפית היה המקום טוב. שם נפגש עם קבוצת שבויי מלחמה, שגם הם התארגנו כפרטיזאנים. בראש קבוצה זו עמד קצין רוסי בשם ארקדי, אשר הצליח לברוח עם קבוצתו ממחנה-שבויים בביאלה-פודלאסקה, בו מצאו מותם כ-8,000 שבויי מלחמה.

ליחידה הזאת הצטרפו במשך הזמן גם יהודים, אשר הצליחו לברוח מהגיטאות בזמן הטבת. היחסים החברתיים בין הפרטיזאנים הסובייטים והיהודים היו בתחילה תקינים למדי. אבל אחרי זמן הוחלט להתארגן בקבוצה נפרדת ("קבוצת היהודים"). דוד קיבל החלטה זו לא בלב שלם, אך קיבל עליו את הדין ופיקד על הקבוצה בתנאים הקשים. הם פעלו בשטחים שונים: חבלה, שריפת בתים של האיכרים, שפעלו נגדם ועוד. כמעט לפני השיחרור הצטרף עליהם גם במחנה המשפחתי של יהודים מהסביבה.

אחרי שחרורו מן הפרטיזאנים גויס לצבא האדום לדיוויזיה ה-20, גדוד 67. דודל השתתף בקרבות קשים על אדמת פולין באיזור פומרן. שם נפצע קשה ואיבד את ידו. מהחזית נשלח לבית-חולים בפולין בעיר פוזנן.

דוד נשאר נכה מלחמה. היה בין הראשונים, שהגיעו ארצה אחרי השואה. היה חבר אירגון נכי המלחמה בנאצים. אחרי מחלה נפטר בשנת 1976.

שאלון אירגון חיילים ופרטיזאנים נכי המלחמה בנאצים.

ספר ביטען, עמ' 193-196-321-412.

אברמוביץ סלומון

נולד בווארשה. היה חבר התנועה הרוויזיוניסטית. קצין בדרגת סגן בצבא הפולני, מנהל-חשבונות במקצועו. היה גיסו של המהנדס מוריץ פרידמן, שגר ברחוב קומיטטובה 2. שם הייתה הנקודה להעברת נשק שקיבלו מטעם האירגון, שבראשו

עמד קפיטאן "ביסטרי", הוא הנריק איוואנסקי.
סלומון השתתף השתתפות פעילה בקרבות נגד הפולשים הגרמנים. אחרי המרד
ניהל עוד זמן רב פשיטות נגד הגרמנים בגיטו. העמדה שלו החזיקה מעמד יותר
מכל העמדות.
ב-15 במאי 1943 נפל על משמרתו.
מצדה של וארשה, עמ' 94, 95.

אברמסון צבי

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון עברי בעיר. בנעוריו הצטרף
לתנועת בית"ר, והיה בין פעיליה בקן. בזמן הכיבוש הסובייטי ירד למחתרת.
התנועה הרוויזיוניסטית נאלצה להאבק על קיומה, רוב חברי התנועה ובית"ר
התכנסו ונפגשו במחתרת.
בפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה התרחבה הפעילות הבית"רית, ראשיה התחילו
ללכד את השורות ולארגן מחתרת. צבי היה בין הפעילים בתא המחתרתני. בד בבד
עם התפתחות פעילות המחתרת קיימו הבית"רים מגעים והקימו קשרים עם
אירגונים מחתרתיים של מפלגות ציוניות אחרות.
בסוף מארס 1944, כשהגסטאפו קיבלה מידע על הפעילות המחתרתית בגיטו,
נאסרו כ-40 שוטרים, ומפקדיהם מ' לויץ וי' זופוביץ. הם הובאו לפורט התשיעי, עונו
קשות ונרצחו.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5(30), עמ' 19-23.

אגבר דב (בריט)

בן שמאי וגיטל. נולד ב-1913 בעיירה קולקי, מחוז ווהלין, פולין. למד בבית-ספר
יסודי בעיירה. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר,
והיה בין הפעילים בקן. שירת בצבא ואחר-כך נשא לו לאשה חברת בית"ר, ועסק
במסחר בדים בעיירה.
בזמן הכיבוש הרוסי היה ממארגני המחתרת הבית"רית, ועזר הרבה לחברים
שהגיעו מאיזור הכיבוש הגרמני. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, התארגנו
הבחורים ליציאה ליער. אחרי האקציה בסוף אוגוסט 1942 הצטרף דב עם קבוצתו
לפרטיזאנים ביערות קולקי. אשתו וילדיו נרצחו באקציה של יוני 1942.
קבוצת הפרטיזאנים של קולקי פעלה ביערות הסביבה עד נובמבר 1942, ואחר-
כך צורפה ליחידת קובפאק. דב עבר את כל דרך מסעה של היחידה להרי
הקרפאטים.
בספטמבר 1943, בדרכם לשוב ליערות, בסביבות דלאטין (מזרח-גאליציה),

נהרג.
עדות זוסייה חייצוק (איו"ש, ח-866/1).
עדות שמעון חייצוק (איו"ש, ח-866/1).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 44.

אדומי אפרים פליקס (רוטפלד)

נולד בשנת 1912 בעיר בוליכוב, פלך סטאניסלובוב, גאליציה, פולין. בן למשפחה יהודית שורשית, קיבל חינוך יהודי לאומי-ציוני. חינוך זה הטביע את חותמו על כל מהלך חייו. בוגר הגימנסיה הפולנית ובוגר האוניברסיטה בלבוב, הפקולטה לכימיה. קיבל תואר מהנדס-כימיה. בצעירותו, בזמן לימודיו, הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן.

אחרי גמר הלימודים נשלח לבית-ספר לקצינים וסיים את בית-הספר בדרגת סגן-משנה. בשנת 1936 חזר הביתה, אירגן את "ברית החייל" בעיר והיה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית גם במחוז.

כשפרצה המלחמה גויס כקצין מילאויס לצבא. הוא השתתף בהגנת העיר וארשה. הוא פיקד על יחידה, המצוידת במכונת יריה ר.ק.מ. (R.K.M.), זאת הייתה יחידת קרב וסיוור מן המובחרות, שצויידו בנשק זה, ועד שהגיע לנהר ויסלה, ניהל קרבות קשים בגרמנים. למלחמתו הייתה מוטיבאציה מיוחדת. הוא, כבית"רי, ידע כבר אז את אשר עוללו הגרמנים ליהודים בגרמניה.

בעיתון הדיוויזיה הראשונה הפולנית כתב עליו מפקדו בעקבות הקרב בלנינו: "במיוחד נחרת בזיכרוני אחד הקרבות המרים, כאשר הוטל עליו בראש יחידתו, שמנתה 80 איש, לכבוש נקודת תצפית על עמדות האויב. הגרמנים, שהיו מבוצרים היטב, המטירו ללא הרף אש תופת. אפרים וחייליו מתקדמים לאט לאט לעבר המטרה, כשהם סובלים אבידות. לבסוף מתפתח קרב פנים אל פנים, והאויב נסוג".

בשנת 1945 נתמנה אפרים למפקד של בית-ספר לקצינים בעיר לודז'. באותו זמן נשלח ללודז' הקצין צשק צייקוביץ, בית"רי מהעיר קאליש, שהיה ידוע בחוג הבית"ריים הוותיקים. באותו זמן נתמנה חברו אי' וייכסלפיש לקצין העיר, מטעם משרד ביטחון המדינה ומשרד הפנים.

בתום המלחמה לא מצא עוד את מקומו בפולין, למרות תפקידו הבכיר כמפקד בית-ספר לקצינים. הוא יצא כשליח הצבא הפולני לצרפת, שם יצר קשרים עם חברי בית"ר והתנועה הלאומית והגיש להם כל עזרה. באותו זמן פעלה בצרפת המחחרת של האירגון הצבאי הלאומי, ואפרים הצטרף אליהם.

אחרי זמן מה עזב את צרפת והגיע ארצה. הוא הצטרף מייד לצה"ל ושירת עד סוף שנות השישים כרב-סרן.

עדות אי' וייכסלפיש (מכון ז'בוטינסקי, תיק לוחמים).

עדות בצלאל צ'ייקוביץ (מכון זיבוטנסקי, תיק לוחמים).
פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 5 (55), עמ' 70-71.

אדרי (טרוסקינובסקי), יהושע

נולד ב-1911 בעיירה זילופה, לאטביה. בגיל צעיר הצטרף לשורות בית"ר. ב-1930 עלה ארצה עם קבוצת "מנורה". קליטתו במולדת הייתה מלווה בייסורים ותלאות, אך הוא לא זנח את ייעודו של חלוץ לאומה הנלחמת על חירותה, ומילא את חובתו הבית"רית בפלוגות הגיוס. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי, ובמהרה הגיע לדרגת קצין. הודות לטוב לבו ולנכונותו לעזור, התחבב על פיקודיו ומפקדיו כאחד. תמיד היה שמח בחלקו, אפילו בזמנים הקשים ביותר. היה בין 140 החיילים הארץ-ישראלים, שנשלחו לחזית; אונייתם נכנסה לקרב ימי בין בנגאזי למאלטה, הופצה על-ידי חיל-האוויר הגרמני, וירדה למצולות. **זכרם נצח**, עמ' 61.

אגולניק זאב (וועלוול)

נולד ב-1916 בעיר דרצ'ין, מחוז סלונים, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון. משפחתו הייתה משפחה יהודית טיפוסית, אנשים תמימים וישרים, שנאבקו לפרנס את משפחתם מערב שבת לערב שבת ולחנך את ילדיהם בדרך הישר. נאלץ לעזוב את לימודיו ולעזור בפרנסת המשפחה. בשנות השלושים הצטרף לבית"ר. את עיתותיו הפנויות בילה בקן בית"ר, ולמד את תורת ראש בית"ר. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה היה בגדוד מילואים בצבא הפולני. יצא עם גדודו לעזור בהגנה על וארשה, אבל בדרך הותקפה היחידה מן האדמה ומן האוויר, ולא הספיקה להגיע. לאחר הסכם מולוטוב-ריבנטרופ חזר הביתה. עם כיבוש דרצ'ין בידי הרוסים ירד למחתרת, בגלל השתייכותו לבית"ר ול"בריית-החייל". ב-1942 ברח מהגיסו עם קבוצת צעירים ומבוגרים. בדרכם ליער עברו על-פני כפרים ושדות וחיפשו ילדים ומבוגרים יהודים שברחו מן הגיסו וניצלו מהשחיתות בעיר, והם משוטטים ומחפשים מחבוא ומחסה. יום אחד פגש את סגל לזר, מפקד מחנה משפחתי. לאחר משא-ומתן מסר לו את אנשיו, והוא עצמו הצטרף לגדוד פרטיזאנים על-שם גרוזדובוב. זאב הכיר יפה את הסביבה כולה על דרכיה נתיביה ושביליה. שימש מצפן לחבריו, היוצאים לפעולות קרב. לעולם לא תעה בדרכו, הוביל את חבריו בביטחה דרך ביצות ובדרכים עקלקלות למקום הפעולה ובדרך לשוב ממנה, וזכה להערכת הכל. ב-1943 פגש את הצעירה הניה פוסולסקי, אחותו של הלוחם והפרטיזאן הנודע

לתהילה מסטולפצי, ומאז לא נפרדו עוד. ב--1944, כששחררה הסביבה, התגייס
זאב לצבא האדום לנקום את דמי אחיו.
בסוף 1946 עלה לארץ בעלייה בלתי-לגאלית. השתתף בקרבות במלחמת
השחרור.
פרסומי מוזיאון הלוחמים והפטיזאנים, כרך א', חוברת מס' 13, עמ' 29, 30.

אוגולניק משה-חיים

בן ראובן וביילה. נולד ב-1924 בעיירה דרצ'ין, שעל-יד סלונים, פולין. למד בבית-
ספר יסודי ובבית-ספר תיכון. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר. אביו היה בעל
בית-מלאכה לזגגות בעיר. את ילדיו חינוך ברוח מסורתית וציונית.
בזמן הכיבוש הרוסי ירד משה למחתרת בית"רית. לאחר שפרצה מלחמת
גרמניה-רוסיה והגרמנים כבשו את העיירה, החליט בנובמבר 1942 לברוח ליערות
הסביבה, ולהצטרף לשורות הפטיזאנים. הצטרף ליחידתו של הד"ר יחזקאל
אטלאס בגדוד "בולאק", שפעל ביערות ליפריציאן (מחוז נובגורודק).
זקוף-קומה היה, רוכב מופלא, שר ורוקד, מנגן על מנדולינה ומשרה רוח טובה
בחברה; בעל חוש-הומור מיוחד, שסייע לו במגעו עם האיכרים.
למרות גילו הצעיר הוטלו עליו משימות קרביות חשובות, והוא מילא אותן
באחריות גדולה. תחילה היה רובאי, אחר-כך היה מקלען ונמנה עם קבוצת
הסיירים. השתתף בפיצוץ בית-החרושת הגדול למלט בעיירה ריישע, על-יד
וולקוביסק (מחוז ביאליסטוק), ובקרבות נגד חיל-המצב של הגרמנים בדרצ'ין
ובכפר רודה-יאבורסקה הסמוך לה. ב-1943 שמו הפטיזאנים מארב לגרמנים, שהיו
מוליכים בוקר-בוקר מיצרכי מזון בכביש דרצ'ין-רודה-יאבורסקה. משה הצטיין
במערכה זו: הוא חיכה עד שקרבה אליו מכונית אנשי המשטרה, עד למרחק של כ-
20 מטר, ומטווח קצר המטיר עליהם ממקלעו. כ-30 מאנשי המטרה נהרגו. לאות
הערכה העניקה לו המפקדה שעון זהב.
באפריל 1944, זמן קצר לפני השחרור, כיתרו כוחות גרמניים גדולים את היערות
בסביבה, ובקרב עז שניטש בכפר קזלושצינה, על-יד סלונים נהרג משה-חיים, הוא
וסוסו, שליווה אותו שנתיים תמימות בקרבות ובסיוורים. הוענקו לו אותות "הכוכב
האדום" ו"הדגל האדום".
עדות בנימין דומברובסקי (פח"ח).
עדות רוזה רוזנברג (פח"ח, תיק 56)
עדות פסיה פיינזילבר פח"ח (שאלון).
מלחמת הפטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 399.
פלוגת הד"ר אטלאס, עמ' 78, 79.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 46.
ספר דרצ'ין, עמ' 324.

אולחה אפרים ("פול")

בן שמואל וסוניה. נולד ב-1920 למשפחה מכובדת, מרובת ילדים, וקיבל חינוך מסורתי וציוני, ילדי המשפחה למדו בבית-הספר התיכון ובאוניברסיטאות בעיר. אפרים סיים את לימודיו בגימנסיה העברית בביאליסטוק. הצטרף לבית"ר כשהיה תלמיד בבית-הספר התיכון. אחרי שהעיר נכבשה על-ידי ברית-המועצות, היה בין המארגנים של המחתרת הבית"רית בעיר, ונחשב לאחד המעולים שבחברים. באותו זמן גם התארגנה קבוצה, שבראשה עמד אפרים, ומטרתה לעלות לארץ-ישראל. בזמן כיבוש העיר בידי הגרמנים כבר הייתה בית"ר מאורגנת במחתרת, וכך יכלה להתחיל את פעולותיה באירגון תחמושת, נשק וחומרי נפץ להכנת רימונים. המחלקה לתעשיית נשק עזרה למחתרת הכללית בייצור הנשק. אפרים היה המפקד בגיזרה, שבחלקה נפלו קרבות קשים.

כאשר הוקם האירגון הלוחם המאוחד, אורגנו יחידות הקרב לפי הרחובות והרבעים. הוקמו הוועדות השונות ונבחרה ההנהלה לאירגון. אך כל תנועה נשארה עצמאית, הליכוד היה רופף ושיתוף הפעולה פגום. נציגי כל התנועות בוועדות וההנהלה חייבים היו לתרום את חלקם לתקציב הכללי של האירגון, אבל הכסף לא נמצא. וכך קרה, שקבוצה גדולה של לוחמים החליטה לצאת לעיר. האירגון הבית"רי שיתף עמה פעולה, ויחד הרכיבו את קבוצת היוצאים. על אפרים הוטל התפקיד להיות מפקד גיזרה ברחוב ציפלה, וזה מנע ממנו לצאת לעיר ולהצטרף לפרטיזאנים.

בשעה תשע לפני-הצהריים פרצו להבות מבית-החרושת לטקסטיל ומהמבנים שעל-יד היודנראט. זה היה האות להתחלת המרד, ולהתחלת פעולות במקומות שונים בגיטו. נשמעו יריות והתפוצצויות רימונים. הכוחות העיקריים של האירגון הסתערו על גדר הגיטו ברחוב סמולנה, פרצו בו פרצה והחלו לעבור דרכה לעבר השדות בחיפוי אש של חברים. אך כוחות האויב היו חזקים מדי וגדולים מדי. לוחמי הגיטו נאלצו לסגת ולהשאיר אחריהם הרוגים ופצועים. לעומתם נהנו הלוחמים האחרים בגיטו מגורם ההפתעה, ונחלו תחילה ניצחון. הגרמנים הופתעו מן ההתקפה והחלו נסוגים בבהלה. ברחוב ציפלה הצטיינה בגבורתה הבית"רית פרידה רייבלובסקה בת השמונה-עשרה; היא תפסה מכונת-ירייה, והחלה לזרוע מוות בין הגרמנים.

בפעולה הזאת נפל מפקד הגיזרה הבית"רי, אפרים, אשר שימש מופת לאחרים בגבורתו ובעוז רוחו משך כל ימי הלחימה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חובי מס' 11/10, כרך ג' 36/35. עמודים 10 — 20.

**עדות אליהו אורן (מכון ז'בוטינסקי, תיק ביאליסטוק).
עדות ד"ר שמעון דטנר (המכון ההיסטורי היהודי, וארשה).**

אולקניצקי מאיר

נולד ב-1923 בעיירה וורונובה הסמוכה לווילנה, בבית מסורתי לאומי. אביו היה חבר במפלגה הרוויזיוניסטית, ועל-פי רוחה חינך את שבעת ילדיו. הילדים מצאו את דרכם לשורות בית"ר.

מאיר למד בבית-ספר "תרבות", ואחר-כך בישיבת אישישוק, ושם היה עד פרוץ מלחמת-העולם השנייה. ב-1941 כבשו הגרמנים את העיירה. כשהגיעו הידיעות המרות הראשונות על קורות היהודים בעיירות הסמוכות, היו מאיר ואחיו הצעיר, יעקב, בין הראשונים בעיירה שגמרו אומר שלא להתמסר לגורל המר של עמם. מאיר ואחיו לא התייצבו בכיכר השוק בכל הפעמים שיהודי העיירה נדרשו לעשות כך. ב-1942 היה מאיר בין קבוצת צעירים שלא התייצבו וברחו ליער, אף-על-פי שלא היה להם כל קשר עם גורמים מבחוץ; הם עשו זאת מתוך דחף פנימי שלא להיכנע לגרמנים. הקבוצה נדדה ביערות עד שנודע להם על התארגנות של קבוצת יהודים פרטיזאנים בראשותו של טוביה ביילסקי. לאחר תלאות רבות הצטרפו הצעירים, ומאיר בתוכם, לגדוד הפרטיזאנים של ביילסקי.

מאיר היה מראשוני המתנדבים לכל מבצע ופעולה של הגדוד. יצא לפעולות התקפה על משמרות גרמניים, השתתף במארבים ובפעולות חבלה ומיקוש גשרים. היה טוב-מוזג, ידיד נאמן ואהוב על כל הסובבים אותו.

עם סיום המלחמה חיפש דרכים להגיע לארץ. עלה ארצה ב-1947, והצטרף לאירגון לח"י. התנדב לעבודה בביצורים בנגב, ושם נשאר במצור שישה חדשים. נפטר בגיל צעיר בתל-אביב.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 9, (34), כרך ג', עמ' 29.

אולריך אירקה

נולדה למשפחה מסורתית ציונית, קיבלה חינוך בית"רי, בוגרת בית-ספר תיכון. הייתה בעלת קומה בינונית ושער בהיר, ונראתה כ"אריית" טהורה. הייתה יפה מאד, חנינית ותוססת ומלאת חיים. ביתה שברחוב לשנו היה מקום מפגש לכל ה"חברה" יוצאי "מסדה" שעברו עמה לבית"ר. גם אחותה הבכירה הייתה פעילה באירגון האקדמאי הרוויזיוניסטי "יבנה ויודפת". בביתה פגש אדם הלפרין את סוורין ליווא, שמחה ויטלזון, פאוול פרנקל ואחרים. בביתה החלה בעצם להתארגן המחותרת הבית"רית הלוחמת.

אירקה הייתה מן הקורבנות הראשונים בגיטו וארשה: יום אחד בחורף 1942 יצאה לצד הארי בשליחות האירגון, לפעולת קשר והבאת נשק לגיטו. לאחר שמילאה את שליחותה, הצטרפה לקבוצת יהודים חוזרים, שמה את הסרט עם

מגן-דוד על זרועה וצעדה עמם לעבר הגיטו. על-יד שער הכניסה לגיטו נעצרה, הוכנסה לחדר המשמר, שם החלו לחקור אותה על מעשיה מחוץ לגיטו. ככל שהרבו לחקרה – שתקה. באכזריות ובחימה רצחנית הסתערו עליה הגרמנים, החלו להכותה ולענותה, לקרוע גורים מגופה. וככל שהרבו לענותה – שתקה. הוסיפו להתעלל בה, ריטשו את פניה ואת גופה. כאשר נוכחו שלא יצילו מפיה דבר – הוציא אחד הגרמנים אקדה, ירה בה והרגה.
מצדה של וארשה, עמ' 109.

אולריך יצחק

נולד ב-1911 בווארשה, פולין. בנעוריו הצטרף לבית"ר. היה בוגר סמינריון "תרבות". שירת בצבא פולין. העפיל לארץ בעלייה בלתי-ליגאלית. התגייס לצבא הבריטי. כיוון שהיה נאמן לחינוכו הבית"רי, לא הסתפק בשירות רגיל והתנדב ל"פלוגות המוות" (קומאנדו), השתתף בביצוע משימות מסוכנות ביותר והצטיין כלוחם נועז. דמותו ועוז-רוחו נחרתו בלבות חבריו, מכריו ומפקדיו. בקרב שבו נפל, תקפה יחידתו מוצב של הצבא האיטלקי הפאשיסטי, על פסגת הר בחבש. האיטלקים, שהיו מבוצרים היטב, המטירו אש תופת על התוקפים, אך התוקפים לא נרתעו ובקרב פנים אל פנים נאחזו בפסגה. ואולם האיטלקים לא ויתרו, ולבסוף פקד הקצין הבריטי, קפיטאן פורסט, על נסיגה. יצחק ושמריהו ויינשטיין חיפו על חבריהם הנסוגים; לאחר ששמריהו נפל, נטל יצחק את המקלע והוסיף לחפות על הנסוגים, עד שגם הוא נפל חלל. באומץ-לבם ובדבקותם במשימת החיפוי הצילו יצחק וחברו שלושים ושבעה חבריהם מן המוות.

נטמן בחבש ב-1942.

זכרם נצח, עמ' 62.

אולשנסקי צבי

נולד בכפר קטן בפלך סטולין, פולסיה. קיבל חינוך דתי מסורתי, ונשאר יהודי מאמין ושומר-מצוות עד סוף ימיו. בצעירותו למד אצל מורים פרטיים בכפר, ואחר-כך למד בסטולין בתלמוד-תורה. כשהתבגר החל לעסוק במלאכה ובמסחר, התגייס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. כשחזר מן הצבא אירגן בעירו את "ברית-החייל" ועמד בראשו.

כשפרצה מלחמת-העולם גויס למילואים, ואחר-כך חזר הביתה. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה גויס שוב, נשלח לחזית ונפל בשבי הגרמני. בזמן התארגנות למנוחה לילה ניצל הזדמנות וברח משם לעיירתו.

באותו הזמן הוכנסו כל יהודי הסביבה לגיטו בעיירה רוקיטנו. צבי לא השלים עם הישיבה בגיטו, וכל מעייניו היו נתונים לתיכנון בריחה מהגיטו ליער ולאירגון

יחידת פרטיזאנים. היה מן הראשונים שברחו מהגיטו ליער. גם על בעיית החוסר בנשק התגבר; אחרי כמה ימים קיבל כמה רובים וכמה אקדחים ותחמושת. בפי הפרטיזאנים הגויים נקראה יחידתו "הגדוד העברי". בפלוגתו היו כ-40 יהודים, כולל ילדים ונשים (מקצתם עכשיו בישראל). בין הלוחמים הבולטים היו זלמן פרלמוטר וקפלן מרוקיטנו. לפלוגתו של צבי היה אופי מיוחד, הן בגלל הטיפול בילדים ובנשים, והן בגלל פעולותיה – נקמת דם יהודי. צבי חיסל בוגדים, מרגלים ושוטרים, והחזיר רכוש שנגזל מיהודים לבעליו. פלוגתו של צבי השתתפה באופן פעיל בפיצוץ גשרים, בהפלת עמודי טלפון וטלגראף, בפיצוץ רכבות ומסילות-ברזל ובשריפת בתים של משתפי פעולה עם הגרמנים.

בזכות גבורתו ומסירותו של צבי, החליטה מיפקדת הפרטיזאנים הביילורוסיים להעניק לו את העיטורים הגבוהים והחשובים ביותר, והוא הומלץ מטעם המיפקדה ל"גיבור ברית-המועצות". אבל צבי ויתר על הכבוד הגדול הזה, ויצא בדרך ה"בריחה" לארץ-ישראל.

עדות צבי אולשנסקי איו"ש א-3478/03

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג' מס' 1 (26), עמ' 8-14.

אונגר מרדכי

נולד בווארשה, פולין. בצעירותו הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית ובית"ר. היה חבר פעיל ומסור לרעיונות התנועה.

"אחרי הקמת הגיטו" – מספר בעדותו ד"ר ראובן בן-שם (פלדשו)* – "הלכו בצוותא ברחוב קרמליצקה כמה מחברי התנועה, ביניהם מרדכי אונגר. לפתע פרצה בהלה גדולה, והחלה מנוסה כללית לתוך הפתחים, השערים ולכל מקום מחסה שנזדמן בדרך. מרדכי לא ברח, הוא נשאר עומד. לא אסבול עוד השפלות כאלה, עלינו להגן על כבודנו הלאומי!!"

לאחר שכבשו הגרמנים את פולין, התחיל מרדכי לארגן ולרכז סביבו קבוצת בית"רים וחברים יוצאי "מסדה" וגם לא-מפלגתיים, יהודים ציונים בלב ובנפש. הד"ר קרמיש כותב:**)

"למחנה הציוני יש לצרף את הרוויזיוניסטים, שאף הם, ובעיקר תנועת הנוער בית"ר, היו בין המטיפים הראשונים הראשיים למרד בגיטו. ראויות לציון ההוצאות החשאיות האי-לגאליות של ההסתדרות הרוויזיוניסטית: "מגן-דוד", "המדינה". קובץ מיוחד מוקדש לזאב ז'בוטינסקי. מקום בולט תפס אירגון הנוער הרוויזיוניסטי "בית"ר", שמתוכו יצאו אחר-כך מורדים במספר ניכר".

הד"ר הלל זיידמן כותב*** על תרומתו של מרדכי אונגר במועצה הלאומית: "מרדכי קושר קשרים בשם ז.ז.ו. עם קבוצות בבונקרים פרטיים, שיש להם קצת נשק. הוא שולח אליהם מדריכים ומשלב אותם במערך ההגנה הכללי. מרדכי התקשר עם "חסידי ברסלאב" ברחוב נובוליפייה 30. חלק מהאנשים היה שייך

ל-ז.ז.ו.ו. ויתרם אהדו אירגון זה. מרדכי נשלח אליהם להדריכם. הוא היה בר-אוריין, חרד ומסור לאירגון הלוחם. הוא נפל באחד הקרבות בזמן ההגנה על העמדה ברח' נובוליפייה 30."

(* עדותו של ד"ר ראובן בן-שם (פלדשו) (המכון היהודי – ההיסטורי, וארשה).

(** 'מחוללי המרד', בתוך: "ידיעות יד-שם", מסי 19/20, מאי 1959.

(*** מצדה של וארשה, עמ' 174-170.

אוסליק שמואל

נולד בעיר זליכוב, קיבל חינוך מסורתי ציוני. בוגר בית-ספר יסודי. אחרי שחרורו מהצבא הצטרף ל"ברית-החיל" בעירו.

בתקופת הכיבוש הנאצי יצא ליערות גולאב, ושם הצטרף לגדוד הפרטיזאנים של סרפיק. כחייל משוחרר, ידע שמואל את תורת הלחימה והצטיין כפרטיזאן. הוא קיבל תפקיד כמפקד יחידה יהודית. הם ניהלו זמן רב קרבות עם המשטרה וחיל המצב המקומי.

בזמן המצור, ששם האויב על הקו לוקוב-דמבלין, נפל שמואל בעת קרב קשה. **ספר הפרטיזאנים היהודים**, עמ' 666, 667.

אופטובסקי מנשה

נולד בעיר סוסנוביץ למשפחה ציונית מסורתית. בנעוריו הצטרף לתנועת בית"ר, והיה אחד הבית"רים המסורים בקן. לפני מלחמת-העולם השנייה גוייס לצבא פולין ושירת בחיל-הרגלים. בזמן המלחמה נשלחה יחידתו להגן על שלזיה העילית. הוא נשלח לחזית זגלמביה, ובאחד הקרבות נפגע ומת.

עדות מ' ירקוני (איו"ש י-3978/81).

ספר יזכור סוסנוביץ' עמ' 167, 171, 173.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוב' 6, עמ' 18.

אורבך ליאון

מהנדס במקצועו. היה מפעילי ההתארגנות המחתרנית נגד הגרמנים בווארשה. הצטרף לז.ז.ו.ו. (Z.Z.W.) משום קרבתו לתנועה הרוויזיוניסטית.

היה בין המשתתפים בישיבה המכרעת בגיטו וארשה, שבה הוחלט על איחוד הגופים המרכיבים את "האירגון היהודי הלוחם" ועל תחילת ההתנגדות המזויינת נגד הגרמנים.

מצדה של וארשה, עמ' 128.

עדות א' הלפרין (איו"ש).

עדות איוואנסקי (המכון ההיסטורי היהודי וארשה, מסי 517).

אושפיץ יהודה

בן יוסף ופרל. נולד ב-9 בדצמבר 1925 בעיירה בקארי, רומניה. קיבל חינוך כללי בבית-ספר יהודי לאומי. כשהיה תלמיד הצטרף לבית"ר. במלחמת-העולם השנייה נעקר ממקום הולדתו. ב-1944 נמלט לבודאפשט, אך נתפס והועבר לאושוויץ. במחנה-המוות נרצחו אמו ואחיו. הוא שרד. למן יום השחרור חתר להגיע לארץ-ישראל. באוסטריה התגייס לשורות האצ"ל והיה פעיל מאד. עבר לאיטליה ונעצר בגלל השתייכותו לאצ"ל. לבסוף הגיע תורו להעפיל באוניה "מורדי הגיטאות", ובעצם ימי מלחמת השחרור עלה על חוף ישראל. השתתף בפעולות האצ"ל בסביבות תל-אביב, ולאחר שהצטרף האירגון לצה"ל עבר לירושלים, מצא שם חברים מן הימים שהיה פרטיזאן, ונלחם בשורותיהם. היה בין כובשי מלחה; נפגע ונהרג בהתקפת נגד של הערבים על מלחה ב-14 ביולי 1948. היה קבור בשייך-באדר א', ב-10 בספטמבר 1950 הועברו עצמותיו להר הרצל בירושלים.

יזכור, עמ' 23.

זכרם נצח, עמ' 145.

אושלק משה

נולד בווארשה. למד בבית-ספר יסודי, ואחר-כך התחיל לעבוד עם אביו בנגרייה שברחוב נובוליפה 49. היה בין הפעילים המסורים בקן בית"ר. את הרעיון הבית"רי קיים בכל נפשו וגופו. היה בין היוצאים להכין את מחנה הקיץ בקזימיז', ובנה שם דרגשים, ספסלים ושולחנות של עץ. בגיטו שמר על קשרים עם חבריו. הנגריה של אביו שנמצאה במרתף הבית, הועילה להם זמן רב שם התאספו וקיימו פעולות, בהנהגתו של אלק אלברשטיין, שהנהיג את שיטת "החמישיות". שמעו מפיו הרצאות, ולמדו עברית, דברי ימי ישראל ושימוש בנשק קל.

משה נפל ביערות לובלין כשנשקו בידו, כפרטיזאן-לוחם נגד הגרמנים. עדות יהושע פרכנר (מכון ז'בוטינסקי תיק לוחמים).

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב' מס' 4 (19), עמוד 17.

אושלק שמולקה

נולד בעיר זיליכוב. בנעוריו הצטרף לבית"ר. היה בין פעילי הקן. בעת הכיבוש הגרמני יצא ליערות גולאב והצטרף לגדוד פרטיזאנים. אחרי זמן ראו המפקדים כי הוא בעל אישיות מיוחדת ולוחם אמיץ והם החליטו למנות אותו כמפקד במחלקה הקרבית. בזמן המצוד על הפרטיזאנים מצא פריצה מהכיתור ונפצע קשה. כדי

שלא ליפול בידי הגרמנים, החליט לאבד עצמו לדעת.
ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 668.

אושמן אהרן

בן עובדיה. נולד ב-1918 בעיר לאחוה, בבית מסורתי דתי. למד בחדר מסורתי ובבית-ספר "יבנה". בן 11 הצטרף לשורות בית"ר. בקן בית"ר קיבל חינוך ציוני. היה חבר נאמן בתנועת בית"ר. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת, ועבד כפועל בנגרות. לאחר שכבשו הגרמנים את העיר והחלו בפעולות הטרור הרצח וההרג, התנדב, לפי בקשת הוועד, למשטרה ועזר להבריח מזון אל תחומי הגיטו. כשפרץ המרד היה בין מציתי הבתים, ועזר לבריחת הילדים. נהרג בקרב בכ"א באלול 1942.
ראשונים למרד – לאחוה, עמ' 219, 220.
ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 668.

אושמן חיים

נולד בבאראנוביץ'. מנעוריו השתייך לתנועת-הנוער בית"ר. את מיטב זמנו ומרצו וכשרונותיו הקדיש לתורת בית"ר ולרעיון הבית"רי: הקמת מדינת יהודים. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה היה בין הראשונים להקמת מחתרת לוחמת. עבר את כל מוראות השואה: רדיפות, השפלות והתעללויות, ומעשי רצח וביזה בימים שלפני הגיטו; ובתוך הגיטו: שחיטות ועבודת-פרך, רעב ודחקות, ומות בני-משפחה וחברים. אבל רוחו לא נשברה. לא הוא האיש שישב באפס מעשה וימתין לבוא המשיח. הוא הטיף ואירגן ואסף נשק למלחמה בגרמנים. המחתרת הלוחמת מינתה מפקד אחראי לכל עשרה בתים, וחיים היה אחד מששת המפקדים. גם ביערות פודלסיה נמנה עם החמישייה הפיקודית שאירגנה, הכינה וביצעה את פעולות הקרב נגד הגרמנים. כל זמן נדודיו ביערות ראה לפניו שתי מטרות עיקריות: האחת הצלת יהודים ושמירה על חייהם בגיטאות, ביערות ובכל מקום שהם נמצאים בו, והשנייה מלחמת חורמה, מלחמת נקם ושילם, בגרמנים ובעוזריהם. ובשתי אלה הצליח. פרטי הדברים כתובים ב"ספר באראנוביץ" ובספרי זיכרונות על החיים בגיטאות וביערות, שנתפרסמו בארץ ובחו"ל. לאחר השחרור עשה את דרכו על פני גבולות לארץ-ישראל, וזכה להימנות עם ראשוני שארית הפליטה שעלו לארץ, כמה חודשים לאחר תום המלחמה ב-1945.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', חוב' מס' 35-36, עמ' 65-66.

אושמן ראובן

נולד ב-1920 בעיר איבניץ, מחוז נובוגרודק, פולין. בן מתתיהו ותמר. בוגר בית-הספר "תרבות". למד באוניברסיטת וילנה בפאקולטה ליהדות. עוד בנעוריו הצטרף לתנועת בית"ר. היה פעיל בקן ובתנועה הרוויזיוניסטית. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה חזר לבית הוריו. בזמן הכיבוש הסובייטי לא יכול לקבל עבודה, ונאלץ לעזוב את עיירתו כדי לחפש עבודה. יותר משנה הסתובב בערים שונות, וכשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה חזר הביתה. יום אחד דרשו הגרמנים אנשים לעבודה. ראובן אירגן קבוצה, והם החליטו שלא לגשת לעבודה אלא לצאת ליער. בתוך כמה ימים התארגנו, השיגו נשק, כמה אקדחים, סכינים ועוד נשק עם תחמושת, ויצאו ליער. באחת הפעולות שלחו הגרמנים קבוצה של חיילים ועוזריהם, כדי לתפוס את הפרטיזאנים. ראובן פקד להיכנס לקרב עם הגרמנים ועוזריהם. כל חברי הקבוצה נהרגו בקרב, ובראשם ראובן. עדות ארהליה אושמן, אחיו (מכון זיבוטינסקי, תיק לוחמים).

אטינגר דוד (דודעק)

נולד בעיירה מרקושוב, פולין, למשפחה אמידה מסורתית ציונית. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני. למד בבית-ספר תיכון בעיירה. הצטרף לשורות בית"ר, והיה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט ליערות הסביבה, והצטרף לשורות הפרטיזאנים, ליחידה של סם גרובר. היה בין הסיירים הטובים בקבוצה, והשתתף בכל הקרבות של יחידתו. ב-26 במאוס 1944 נתקלה הקבוצה היהודית בכפר קולאצ'ה ביחידה גרמנית לא גדולה, ושני גרמנים נלקחו בשבי. כן נלקחו שלל חמישה רובים ותחמושת. בקרב נפלו שלושה פרטיזאנים, ביניהם דוד. עדות שמואל לאקס, דינה גוטהלף, משה פלץ (מכון זיבוטינסקי, תיק לוחמים). ספר מרקושוב, עמ' 158. לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 67, 362.

ד"ר יחזקאל אטלאס

בן סיני ולאה. נולד ב-1913 בראווה-מאזובייצקה (מחוז וארשה). הוריו היו אמידים ועסקו במסחר עצים. בילדותו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בוגר הגימנסיה בעיירה קונסק (מחוז קיילצה). בעת לימודיו בעיירה קונסק הצטרף לבית"ר. היה בין פעילי הקן. בסוף שנת 1933 התקבל לאוניברסיטה בעיר מילאנו, איטליה. שם

קיבל תואר "דוקטור לרפואה", חזר לפולין והתמחה כרופא בבית-החולים העירוני בראדוגושץ' (פרבר של לודז').

לאחר פרוץ המלחמה ברח עם הוריו ואחותו הצעירה ציפורה (צלינקה) ללבוב, שהייתה בידי הסובייטים, משם עבר לסלונים ולבסוף השתקע בעיירה קוזלוישציז'נה הסמוכה ועבד בבית-החולים במקום. אחרי הכיבוש הגרמני נשאר עם משפחתו במקום עבודתו, והגרמנים לא נגעו בו לרעה, בהיותו רופא יחיד במקום.

בתחילת אביב 1942 ערכו הגרמנים טבח ביהודי העיירה. הוריו ואחותו של אטלאס ניספו אף הם. בגלל היותו רופא, השאירוהו הגרמנים בחיים והעבירוהו לכפר ויילקה-וולה שעל שפת הנהר שציארה. מפי האיכרים, שבאו אליו להירפא, נודע לו, כי בסביבה, ביערות ליפיציאן, מסתתרים חיילים רוסים. הוא התקשר עמם, הגיש להם עזרה רפואית וסייע בידם להשיג כלי-נשק. הם הציעו לו להצטרף אליהם. תשובתו הייתה, כי מנוי וגמור עמו לבוא היערה עם קבוצת יהודים לוחמים.

ב-24 ביולי 1942 חוסל הגיטו בעיירה דרצ'ין הסמוכה. כ-300 איש – אנשים, נשים וטף – הצליחו להימלט על נפשם והגיעו ליערות הסביבה. קבוצה של כ-10 צעירים יהודים עברו דרך הכפר ויילקה-וולה ומצאו שם את אטלאס. הוא הוציאם היערה, צידם בנשק שאגר קודם-לכן ואירגן פלוגת לוחמים, שהייתה נתונה למרותו של בוריס בולאט, מפקד גדוד פרטיזאנים סובייטים.

כשגדלה הפלוגה היהודית ומספר אנשיה הגיע ל-120, הציעו למפקד הגדוד להתקיף את דרצ'ין. אטלאס הכין את התוכנית וקיבל את אישור המפקדה. באחד מלילות אוגוסט 1942, כשבועיים לאחר הטבח בדרצ'ין, עלו הפרטיזאנים על העיירה, כשבראשם צועד ד"ר אטלאס. בקרב שנמשך שעות אחדות גילתה הפלוגה היהודית גבורה עילאית. עם קריאתו של בולאט: "בחורים, לקרב למען המולדת!" נשמעה פקודתו של ד"ר אטלאס: "יהודים. קדימה! בעד דם קרובינו!"

בקרב זה תפסו אנשי אטלאס 44 שוטרים והוציאום להורג בכיכר שלפני המחנה, במקום שנרצחו בו יהודי העיירה. המפקדה, שתחילה דרשה ממנו שיתמסר לרפואה, עקב המחסור החמור ברופאים, לא הייתה מוכנה עוד לוותר עליו כמפקד. באחד הימים הביא אטלאס לבסיס שני פגזים גדולים, הוציא מהם את חומר הנפץ ויצא בראש קבוצה לפעולות חבלה על-יד תחנת הרכבת רוזיאנקה, בקו לידא-גרודנה. זה היה פיצוץ הרכבת הראשון באיזור. בעקבותיו יצאו יחידות פרטיזאניות אחרות לפעולות-חבלה דומות.

ב-15 באוגוסט 1942 שרפו הוא וחמישה מאנשיו את הגשר שעל הנימאן על-יד ביליצה, שדרכו עברו חיילות האויב וציוד מלחמתי רב. לפני ביצוע המשימה הרגו 3 גרמנים ששמרו על הגשר.

ביוזמתו הוכנה ההתקפה על חיל-המצב בקוזלוישציז'נה (ב-5 בספטמבר 1942). בקרב שנמשך כל הלילה הראה אטלאס גבורה ומסירות למופת, בהימצאו כל העת בשורות הקדמיות של המערכה. באותו קרב נהרגו יותר מ-30 גרמנים. ב-15 בספטמבר 1942 יצאו כ-1,200 אוקראינים, אנשי ולאסוב, וגרמנים למסע

עונשין נגד האיזור הפרטיזאני. הגרמנים התבצרו ביער, על-יד הנהר שציארה. לפי עצתו של אטלאס ניתן לגרמנים לחצות את הנהר, אך כאשר הגיעה הסירה הראשונה שלהם אל החוף שלידו נמצאו הפרטיזאנים, נפתחה עליהם אש חזקה. חיילים גרמנים ואוקראינים רבים נהרגו.

בשעת הפעולה הזאת הבחין אטלאס ב-2 אוקראינים, שעלו מן הנהר ומיהרו לחזור לעמדותיהם. מייד קפץ לתוך הנהר ואתו אחד מלוחמיו המסורים, אליהו קובנסקי (כיום בארץ). שניהם חצו את השציארה, כשחבריהם מזהירים אותם וקוראים להם שישבו ולא יסכנו את חייהם. אך השניים לא שעו לקריאות, הדביקו את שני האוקראינים והרגום והביאו עמם את נשקם. בפקודת היום של המטה צוין מעשה הגבורה של השניים, והם הוצעו לקבלת אותות הצטיינות גבוהים.

ב-2 באוקטובר 1942 נודע במטה, כי על-יד הכפר מונקוויץ (סביבות דרצין) נחת מטוס גרמני נחיתת-אונס. אטלאס התנדב לפעולה, לקח עמו 6 פרטיזאנים מפלוגתו, ובמעטה הלילה הגיעו למקום. הם התקרבו בזחילה למטוס, פרצו פנימה ומצאו גרמני אחד. הם הרגו אותו ואת המטוס העלו באש. ראש המטה ציווה להקריא בפקודת היום של הגדודים הבעת-תודה לפלוגה היהודית, ובמיוחד לאטלאס, מפקדה.

באוקטובר יצאו כוחות פרטיזאניים מאוחדים, שחנו על גודד השציארה והניימאן, ובתוכם פלוגת אטלאס, נגד חיל-המצב ברודה-יאבורסקה, שמצפון-מזרח לדרצין. בקרב זה נהרגו 127 גרמנים ועוזריהם, 20 נלקחו בשבי, 251 עגלות טעונות נשק ותחמושת היו שלל. בקרב זה הצטיינה במיוחד פלוגת הד"ר אטלאס, שצוינה שוב לשבח בפקודת-היום של המטה. אטלאס נהיה לאיש צבא, לוחם ביערות, מפקד פלוגה, שבדעתו ובעצתו התחשב מטה החטיבה הפרטיזאנית. שגור היה בפיו: "חינו הפרטיים נסתיימו ביום הטבח של אחינו. כל יום נוסף של חיים, לא לנו הוא, אלא שייך לבני משפחותינו הטבוחים".

פעם פגש בדרך רופא יהודי (ד"ר רוזנצווייג – כיום בארץ), שהלך ליערות הפרטיזאנים. אטלאס שאלו, אם כוונתו לעבוד כרופא ביער, או ללחום כחייל. כשהשיב הלה, ששאיפתו ללחום, חיבק אטלאס את חברו למקצוע ונשקו. באחד מימי ספטמבר 1942 הגיעו אליו שמועות על 300 יהודי זיטל, שנמלטו מהטבח והגיעו ליערות ליפיציאן, מרחק של 30 ק"מ מבסיסו של אטלאס. הוא הלך אליהם וחזר מהם מדוכא, שבור ורצוף, ואמר לאנשיו: "מחובתנו לעזור להם, אך לא נעשה זאת, אלא אם כן נספק להם נשק".

ביתר שאת ובהתלהבות מחודשת יצא לחפש אחרי כלי-נשק. יום אחד מצאווה פיקודי חופר באדמה, כשרועה צעיר מכפר סמוך עומד על-ידו. כעבור זמן-מה נתגלה לעיני הנוכחים פג-סוס שהעלה סרחון ובצדו – מכונת ירייה, שני רובים וכמה ארגזי תחמושת. פעם אחרת הופיע אטלאס על חוף השציארה בחברת נערי הכפר, צלל בנהר ומשה חלקים של מכונת ירייה. יחד עמו שוטטו פקודי בסביבה, אספו נשק רב ותחמושת ושלחו ליהודי זיטל שביעירות ליפיציאן.

רבה הייתה השפעתו על אנשי פלוגתו. הוא היה להם לאב והם – בניס לו.

על-אף ההבדלים החברתיים וההשכלתיים בינו ובין רוב פיקודיו, הסתגל אליהם והתערה בחברה, שהייתה חדשה בשבילו – יהודים פועלים, בעלי מלאכה – והיה לאחד מהם. תכונתו זו גרמה, שכולם אהבוהו אהבה עזה וכנה. בעת הקרב, ברגעים המכריעים, הלך בראש ושימש דוגמה של נכונות להקרבה. דבר זה הביא, שאנשיו התחרו תמיד ביניהם בביצוע מעשי גבורה והעלו את כבוד היהודים בעיני המטה והפרטיזאנים הלא-יהודים.

ש. בורנשטיין, אחד מפיקודיו, מעיד עליו בספר: "הוא היה סמל היושר, הצדק והאמת ... מוסריותו הגבוהה היתה כנר לרגלי הבחורים, והם ניסו לחקות אותו בכל".

ועל נקודה יהודית פנימית, גבורה בתוך גבורה, מעיד המקרה דלהלן: באחד הימים הבחינו אנשיו, שמפקדם נעדר מהמחנה יותר מכפי הרגיל. נזכר מישהו, כי שמע מפי המפקד, שביום השנה למות בני משפחתו רוצה הוא לעלות על קברם, הנמצא בעיירה קוזלווישצ'יזנה, ששרצה גרמנים לרוב. חרדה אחזה את אנשי הפלוגה. לאחר ימים הופיע המפקד במחנה ונדע מפיו, כי באחד הלילות חדר יחד עם אחד מפקודיו אל תוך העיירה, עלה על קבר יקיריו ואמר קדיש. את הנדר שנדר קיים, כשנשקו היה דרוך בידו, תחת אפס של הגרמנים. ב-5 בדצמבר 1942 התקרבו כוחות גרמניים עצומים לעבר בסיסי הפרטיזאנים. הגדודים הוזעקו ותפסו בחיפזון עמדות הגנה. יחידתו של אטלאס התמקמה על-יד הכפר ויילקה-וולה. תותחים גרמניים התחפרו מעבר השני של השצי'ארה והמטירו פגזים על עמדות הפרטיזאנים, ואווירונים גרמניים ערכו סיורי תצפית. פלוגת הד"ר אטלאס התקדמה במקביל לנהר. בראש צעד מפקדה, כשהוא צועד זקוף, כבו לסכנה. פתאום פגע בו כדור בירכו והוא נפל. שני לוחמים הגיעו אליו בזחילה, בשפתיים רועדות מלמל: "חברים, בזה אני ממנה את אליק (אליהו) ליפשוביץ לממלא מקומי. חושו אל העמדה, אל תשימו אלי לב, נקמו דם עמנו".

כעבור מחצית השעה הוציא את נשמתו. לפני שסגר את עיניו, פנה אל העומדים על-ידו ואמר: "הגידו לחברים, כי יילחמו בגבורה".

אחרי מותו העניק לו מטה הפרטיזאנים הסובייטים את התואר "גיבור ברית-המועצות" בפקודה, שנקראה על-ידי קאפיטאן סוניצקין, שליחה המיוחד של הממשלה הסובייטית.

ד"ר יחזקאל אטלאס מפקד הפרטיזאנים.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 119-120.

ידיעות יד ושם, מס' 25-26, עמ' 35-37.

ידיעות לוחמי הגיטאות, מס' 9-10, עמ' 23-28.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 52, 53, 54.

סימפוזיון על ד"ר אטלאס, ארכיון יד ושם, 03/2781

הספר על ד"ר אטלאס, פלוגת הד"ר אטלאס. סיפורו של פרטיזאן יהודי.

איבניצקי דוד

בן מנחם ופנינה. נולד בכ"ב בתמוז תרפ"ו בווינה, אוסטריה, להורים אמידים. היה ילד עירני, בעל דמיון ואהוב על סביבתו. למד בבית-ספר עממי ממשלתי ובגימנסיה עברית. היה חבר בית"ר. בן 14 עלה לארץ עם קבוצתו, ונשלח לדגניה. עבד שם בנגרות, התאקלם בארץ במהירות, ואפיקים חדשים נפתחו לפניו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה עז היה רצונו להצטרף ללוחמים בנאצים. תחילה לא נתקבל לצבא בגלל גילו הצעיר, אך עקף את המכשול הזה, וב-1941 גויס ונכנס לגדוד הראשון. עם הקמת הבריגאדה שירת בה בדרגת קורפוראל, ומילא בכישרון שליחויות נועזות בהעפלה וברכישת נשק. ב-1946 חזר ארצה. על גורל משפחתו נודע לו בהיותו בצבא. כשנה נשאר אזרח, וגם בשנה הזאת ניהל קורסים רבים ואימן את חבריו לאחוז בנשק. ב-1947 נשלח לתחנת הנוטרים בחולון, ושם שימש מפקד שמירה. בתפקידו זה דאג לבטיחות המעבר בדרך חולון-אזור-ירושלים. "אין להשלים עם כך שהדרך תהיה פרועה", היה אומר. החברים כינוהו "מלך הכביש", על שום יכולתו להגיע לכל יעד בלי להיפגע. בוקר י"א בשבט תשי"ח יצא בטנדר פתוח עם עוד שישה נוטרים, פיקודיו, להבטחת הדרך ליישובי הדרום ולירושלים. הערבים טמנו להם מלכודת, וטנדר הנוטרים עלה על מוקש במבואות אזור; לאחר קרב קצר הוכרעו. נקבר בנחלת-יצחק. יזכור, עמ' 31.

איבנט אריה

בן דב ושושנה. נולד ב-1923 בעיר וינה, אוסטריה. בוגר בית-ספר עממי ממשלתי. היה חבר קן בית"ר וינה. בזמן ה"אנשלוס" ברח לאנגליה ומצא לו מקלט בעוד מועד. בהגיעו ללונדון למד חשמלאות. כשפרצה מלחמת גרמניה-אנגליה התנדב לצבא הבריטי ונלחם בשורותיו עד הניצחון על גרמניה הנאצית. שירת ביחידת צנחנים, והשתתף בפלישה לסיציליה, צרפת, נורווגיה וגרמניה. בצבא עלה לדרגת סרגינט. אחרי שחרורו מהצבא יצא את אנגליה ועלה ארצה ב-1947. הצטרף לקיבוץ עין-החורש ועבד שם במקצועו. עם פרוץ מלחמת השחרור התגייס לשירות קרבי, השתתף בכל הקרבות בחזית המרכז. הצטיין ועלה לדרגת מ"מ. השתתף במבצע "דני". נפל בראש-העין ב-15 ביולי 1948. למחרת נקבר בבית-הקברות בנתניה. בפקודת המטכ"ל – מיום 29 בספטמבר 1949, נקבעה לו דרגת קצין (סגן). יזכור, עמ' 31.

איברקלייט יוסף

נולד בעיר גראבוב שעל-יד מרקושוב, מחוז לובלין, פולין. בזמן המלחמה היה בין הלוחמים היהודים ביערות לובלין. הצטרף ליחידות של סם גרובר ולקבוצת הבית"רים שברחו מהעיירה פארציב. כיון שהיה חבר "ברית-החייל" והתנועה הרוויזיוניסטית בעיירה, מצא את מקומו ביחידה. השתתף בפעולות חבלה וגם באקציות מזון בכפרים.

נהרג באחת האקציות על-יד הכפר לוגוב.

עדות רינה גוטהלף (מכון זיבוטינסקי, תיק לוחמים).

ספר מרקושוב, עמ' 157, 185.

אייזנברג דב

נולד ב-24 בפברואר 1921 בלודז', פולין. היה בין הפעילים בקן ב' של בית"ר בלודז'. בוגר הגימנסיה העברית בלודז'.

ב-1939 העפיל לארץ-ישראל באונייה "פאריטה". עם בואו ארצה התייצב לשירות בית"ר בפלוגת הגיוס בעקרון, ושם נפגש עם חבריו מקן בית"ר לודז'. במסגרת זו הצטרף לאצ"ל.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה נענה לצו תנועתו ולקריאת המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל, והתגייס לחיל-החפרים הבריטי. לחם בנאצים ביוון, נפל בשבי הגרמנים וטלטל ממחנה שבויים למחנה שבויים ברחבי אירופה הכבושה.

כשהיה במחנה שבויים בשלזיה, עבד עבודת כפייה במכרה פחם. עם חברו מקן בית"ר בלודז', אליהו קראוזה, ניסה להימלט מן השבי, אבל הניסיון לא עלה יפה והם נתפסו. מפקד המשמר הגרמני טמן להם פח וציווה עליהם להתלוות אליו, ולחפש עמו שבוי נוסף שנמלט. בזמן שהלכו פתח עליהם הגרמני באש. אליהו קראוזה נהרג במקום, ודב נפצע ברגלו. זה קרה ב-17 במאי 1944. דב הפצוע הועבר למחנה שבויים, ולאחר כשישה שבועות נתקבלה הודעה שמת מפצעיו. נטמן בשומברוק, שלזיה הפולנית, ב-28 ביוני 1944.

זכרם נצח, עמ' 63.

בין בריטים ערבים וגרמנים, עמ' 182, 187.

אייזן ליפא

נולד בעיירה הרוביישוב, פולין. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה הגיע לוויילנה כפליט. כבית"רי התקשר לקן בית"ר בעיר, והיה בין הפעילים בתנועה. בגיטו היה מנהל הצרכניה לעובדי ה"יודנראטי". עזר הרבה לחבריו בתנועה, היה מסור ונאמן לרעיון.

נחטף בגיטו ונשלח למחנה-ריכוז באסטוניה, ושם נספה.
חורבן ומרד, עמ' 376.

אייכלר בינמין

בן שלמה ומרים. נולד ב-1928 בעיירה טולצ'בה, הונגריה. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר. את כל הסבל והמוראות של מלחמת-העולם השנייה חזה על בשרו. בתום המלחמה, בדרך נדודיו לעלות לארץ-ישראל, פגש באנשי האצ"ל, הצטרף לשורותיהם ועבר אימונים צבאיים. ולא כעולה חסר-כל עמד להגיע למולדת, אלא כחייל באונייה נושאת נשק, על-מנת לצאת מייד לחזית. כשעלה על סיפון "אלטלנה", לא העלה על דעתו, כי יהודים עתידים לשלוח בהם כדורי מוות. ההתקפה על "אלטלנה" ורצח חייליה לא נתנו מנוח לנפשו הנסערת. הוא התגייס לצה"ל והוצב לגדוד 12, חטיבה 1.

יזכור, עמ' 35.
זכרם נצח, עמ' 149.

איינשטיין משה-פרץ

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט מהעיירה אחרי האקציה שהסתיימה בטבח יהודי דרצ'ין. הגיע ליער, ושם הצטרף לגדוד הפרטיזאנים ביערות וילצ'ה-נורי. השתתף בפעולות חבלה. באחת ההתקפות על משמר של גרמנים ועוזריהם נפגע ומת.
ספר דרצ'ין, עמ' 374.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 217.

אימבריק אהרון

בן לייב ורייזל. נולד ב-1920 בוילנה. בילדותו הצטרף לשורות התנועה הלאומית בית"ר. מילא את כל תפקידיו באחריות ובנאמנות. היה חסון בגופו ועשוי ללא חת. כל חייו חלם לעלות לארץ ולהטריף לשורות הלוחמים למען המולדת. הליטאים חטפו אותו זמן קצר אחרי פרוץ המלחמה.
חורבן ומרד, עמ' 375.

אימבריק מרדכי

בן לייב ורייזל. נולד ב-1922 בוילנה. כמו כל אחיו, הצטרף לשורות בית"ר בילדותו. בימים הראשונים של הכיבוש הגרמני חטפו הליטאים אותו ואת אחיו

איסאקוביץ יצחק (איסא)

נולד ב־1920 בעיר נובי-סאד, איזור באצ'קה, מחוז וויובדינה שביוגוסלאביה. אביו היה מצאצאי רבנים ידועי שם. את ראשית חינוכו קיבל יצחק בחדר, ויחד עם החינוך התורני, בלע איסא הצעיר את סיפורי התנ"ך. בהגיעו לבר-מצווה עבר יצחק ללמוד בגימנסיה העירונית. הנער השחרחר עם העינים החולמות והיוקדות, השקוע תמיד במחשבות, ובלבו בוערת אש האהבה לעמו ולמולדתו ישראל, לא מצא מנוחה, עד שהצליח לארגן בעיר מגוריו קבוצת נערים ונערות מכל השכבות שבעירו, "מבתים טובים" וגם מדלת העם, אשר ויתרו על חופשתם השנתית מבית-הספר ובחרו בחיי מחנה משותפים, התאמנו בספורט, בתרגילי סדר ולמדו היסטוריה עברית ותולדות מלחמות השחרור. הם למדו עברית בשעות הערב מפי אבי יצחק, הלמדן המופלג, אשר שפת עבר שגורה בפיו. יצחק הצטרף לבית"ר בשנות ה-30 המאוחרות, כאשר ביקר בעיר זאב ז'בוטינסקי, שנשא את נאומו המפורסם על האבקואציה והזהיר: "יהודים, חסלו את הגלות, ואם לא – תחסל הגלות אתכם. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, וליוגוסלאביה הגיעו הידיעות על השמדת היהודים, חיפש יצחק דרך, כדי לארגן תנועה להתנגדות נגד הגרמנים הנאצים. כשהעם היוגוסלאבי יצא למלחמה נגד הנאצים, היה יצחק הבית"רי, אחד הראשונים בין הנוער היהודי הציוני באיזור שנענה לקריאת המרד. הוא נתקבל תוך היסוסים רבים ל"קבוצת העמקים", שהייתה חלוצת לוחמי החופש, מהם הורכבה היחידה הפרטיזאנית. הם התייחסו בחשדנות אל חבריהם משורות בית"ר אשר גילמו בשבילם, כביכול, את כוחות הריאקציה. אולם יצחק, בקולו הרך והשקט, הצליח בעשרות שיחות שהם קיימו מסביב למדורה, לאחר פעולות היום, לקנות את אמונם.

לעיתים קרובות השתתף איסא בקרבות פנים אל פנים נגד הגרמנים. פלוגתו היתה מתקרבת באישון לילה לכפר, שהיה בידי הגרמנים, מחסלת את חיל המצב וחוזרת ליחידה. באותו זמן נותק הקשר בין יצחק הפרטיזאן ובין הוריו. חרף זאת הצליח מפעם לפעם להעביר כמה ידיעות על המתרחש "בחיזית".

"נפש פיוטית הייתה לו ליצחק. הוא, ידידי וחברי, היה מוציא אותי מחזיונות והיה מפנה את תשומת לבי למפת השמים. בנשפי התלמידים ובמסיבותיהם היה מחבר שירים ופזמונים בקלות כזאת, שאיש מבינינו לא יכול היה להתחרות בו, והנה הופרע השקט, וחדר קול לוחש, אך קודר, קולו של יצחק, אשר שר את שיר הברבור שלו "שיר הכוכב". שנה לאחר מכן, בשנת 1944, הידהד כבר שיר זה על כל החוות, על פני שדות התירס ובין עשבי הבר.

יצחק נפל בחודש אוגוסט 1944 בקרב על-יד הכפר באצ'קה.

מול האויב הנאצי, כרך א' עמ' 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156:
העשור השלישי, עמ' 54, 46, 47, 48, 49, 50

איסרליס ניסן

נולד ב-1914 בעיירה קלם, ליטא, שהייתה מפורסמת בעולם התורני ב"תלמוד תורה" שלה, שיצאו ממנו תלמידים גדולים בדורות האחרונים שלפני השואה. ניסן עצמו היה נצר למשפחת הרמ"א הקדוש, וירש ממשפחתו המפורסמת מעלות טובות, שניכרו בחיי היום-יום שלו וביחסיו עם האנשים סביבו. היה מן הראשונים להצטרף לקן בית"ר בקלם עם היווסדו. בתוך זמן קצר הייתה בית"ר לתנועה הגדולה בעיירה. ניסן היה מסור לבית"ר בכל לבו, ולא סטה מדרכו זו כל חייו.

הוא ורעייתו הצליחו לעבור בשלום את כל ה"אקציות", אך לא נעלם ממנו, כי סופו עלול להיות כסופם של אחיו – השמדה. הוא חיפש דרכים לברוח מן הגיטו, למצוא מקום מחבוא, ולאחר-מכן לעבור ליער ולהצטרף לפרטיזאנים. בינואר 1943 הצליח להתחמק עם אשתו מן הגיטו ולהגיע ליער ולהצטרף לגדוד הפרטיזאנים "נקמה". השתתף בפעולות היחידה החבלנית וכמו כן השתתף באקציות כלכליות וגם ברכישת נשק על-ידי התנפלות על משמרות של גרמנים על מסילות-הברזל. לאחר שנסתיימה המלחמה יצא בדרך "הבריחה" לארץ-ישראל. בינואר 1946 הגיע לאיטליה ולא עבר חודש והוא ורעייתו הגיעו לארץ באונייה הבלתי-ליגאלית "אנציו סירני". הבריטים תפסו אותם וכלאו אותם בעתלית. בארץ הצטרף ניסן לאצ"ל, ומייד מצא שם את מקומו. עסק באיסוף תעודות על קורות עיירתו, כדי לפרסמן בספר, אך לא זכה לממש את חלומו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א' חוברת מס' 12, עמ' 25.

איצקוביץ שרגא

בן יוסף-מאיר ויפה. נולד ב-5 באוגוסט 1921, (א' באב תרפ"א) בעיר קובנה. כשהיה בן שלוש עלתה משפחתו ארצה. למד בבית-ספר "תחכמוני" ואחר-כך בבית-ספר תיכון מקצועי. בגיל צעיר הצטרף לקן בית"ר. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לפי צו התנועה לצבא הבריטי, ושירת בו ארבע שנים. היה חייל למופת, וחביב על כל חבריו. פגש בשרידי מחנות-המוות, והשתדל לסעוד את רוחם ואת גופם, ולטעת בלבותיהם תקוות לעתיד טוב יותר. בזמן שהיה בצבא הבריטי הצטרף לאצ"ל ובלבו גמלה ההחלטה ללחום למען עצמאות ישראל ושחרור המולדת. בזמן שעברו גדודי האצ"ל לצה"ל, הסתיר את מחלתו ואת פצעיו מפני הורפאים. אף-על-פי שהיה חלש, ומפעם לפעם היו תוקפים אותו כאבים, הכריז שהוא בריא, והתחמק מבדיקה.

בקרב על חוליקאת נפצע תחילה בידו האחת, אבל לא הניח לחבריו לטפל בו, והוסיף לאחוז בנשקו ולהתקדם - עד שנפצע שנית, ונפל כשנשקו בידו. נהרג ב-19 באוקטובר 1948, (ט"ז בתשרי תשי"ט), נטמן בכפר וארבורג. **זכרם נצח**, עמ' 150.

ד"ר אכט שמעון

נולד ב-1900 בעיר למברג, פולין, והשתייך לחוג האקדמאי הלאומי "מכבי" ולתנועה הרוויזיוניסטית בעירו. ב-1930 בא לעיר פינסק, ושם הצטרף לשורות הצה"ר. בנאומיו הנלהבים ורבי-התוכן קנה את לב ההמונים. היה יושב-ראש הצה"ר בפינסק. לעיתים קרובות היה כותב בעיתונים. היה נציג הצה"ר בעירייה, ופרנס בקהילה. עמידתו היהודית הגאה והאמיצה עוררה יחס של כבוד אליו גם אצל החברים הנוצרים בעירייה. מי ששמע אותו שואג ורועם כארי בשעה שהציע בישיבת העירייה להגיש עזרה לפגועי הפוגרום בפשיטיק - הבין מה גדולה השתתפותו של הפאטריוט היהודי הגדול הזה בייסוריהם ובסבלותיהם של אחיו היהודים. כל חברי העירייה שהשתתפו בישיבה זו הושפעו מהופעתו, ואפילו האנטישמים שבהם לא העזו להרים יד נגד ההצעה.

היהודים בפינסק ידעו, שהד"ר אכט עומד תמיד על משמר האינטרסים שלהם, והודות להשפעתו בוטלו גזירות רבות שאיימו עליהם. אל הפועלים והסוחרים הזעירים היהודים התייחס כאב מסור ונאמן, ולעיתים קרובות הגן עליהם בבתי-הדין ללא שכר-טרחה.

לאחר שנכנס הצבא האדום לפינסק, נאסר הד"ר אכט עם חבריו בוועד הצה"ר, והוגלה למחנות-ריכוז בסיביר. אחר המלחמה חזר לפולין, ולמראה החורבן הגדול של יהדות פולין החליט לצאת לארץ-ישראל דרך גרמניה; אבל לפי דרישתם של החברים, התגייס לשירות המפלגה. בגרמניה התמסר לפעולה למען הפליטים היהודים. היה חבר הוועד המרכזי של שארית הפליטה במינכן, ועשה רבות לשיפור מצבה של שארית הפליטה.

לאחר שהגשים את חלומו ועלה לארץ-ישראל - חלה במחלה אנושה, ונפטר בי"ד בתמוז תשכ"א.

עדות ש' בס, (מכון ז' בוטינסקי), תיק לוחמים.

ספר פינסק, עמ' 548.

אלבוים שמואל

נולד ב-1910 בעיר קוטנה, פולין, למשפחה יהודית מסורתית. את ראשית חינוכו קיבל בחדר מתוקן, ואחר-כך למד בבית-הספר "עם-הספר". היה בין הראשונים שהצטרפו לבית"ר בעירו, ועלה בסולם הדרגות הבית"ריות בקן. אחרי שירותו

בצבא קיבל על עצמו לנהל קורסים של חינוך גופני והכשרה צבאית. ב-1933, כשביקר ראש בית"ר, זאב זיבוטינסקי, בקוטנה, נתמנה שמואל לשומר ראשו. לאחר שהשתחרר מהצבא אירגן עם חבריו את "ברית-החיילי" בעירו. מאות צעירים יוצאי צבא ומאומנים בשימוש בנשק לא חיכו אלא להזדמנות "למרוד בירושת הקלון" של הגלות ולעלות לארץ-ישראל.

ב-1938 סיים קורס של האצ"ל בזקופנה, בהדרכת קצינים בכירים של הצבא הפולני, וחזר לקוטנה, כדי להעביר את הידע שלו לתאי האצ"ל האחרים, המפוזרים בכל רחבי פולין בתוך קני בית"ר.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס למילואים, והשתתף בקרב על-יד לוביץ ובהגנה על וארשה. נפל בשבי, ברח משם, וחזר לקוטנה שבור ורצוף. שוב לא היה אותו שמואל, הצנוע והחביב על הבריות. ב-1940 עבר עם כל תושבי העיר לגיטו בקונסטנציה, פרבר בעיר, שעמד בו בית-החרושת החרב לסוכר. שם אירגן את הנוער, ולא את הנוער הבית"רי בלבד, ואימן אותו בנשק, על-מנת להתנגד בכוח למעשי האכזריות של הגרמנים.

שמואל הבין, כי נגד אויב אכזרי יש לנקוט באמצעים אכזריים. ברח ליערות סמוך לקוטנה, ואירגן שם קבוצה של צעירים, שכנתה את עצמה "זמסטה" (נקמה). הם הסתתרו בבונקר ענק, ומשם היו יוצאים ואורבים למשמרות הצבא, הורגים את החיילים ולוקחים את נשקם; וגם היו מחבלים בתעשייה הצבאית הגרמנית ובציוד הגרמני, ממקשים כבישים ומסילות-ברזל.

גולת הכותרת במלחמה של "נקמה" נגד הגרמנים הייתה פיצוץ תחנת-הרכבת בקוטנה, ששימשה תחנת קשר חשובה לאקספרס הבין-לאומי. מאות חיילים גרמנים ומשתפי פעולה פולנים נהרגו. ואולם זאת הייתה גם דרכו האחרונה של שמואל; בדרך נסיגתם, כשכבר היו קרובים למקום מסתור, תפסו אותם משמרות גרמניים. שמואל ושני חבריו נידונו למוות בתלייה, וגזר-הדין בוצע. אחרי כמה ימים נמסרו גופותיהם לראש היודנראט בגיטו קוטנה.

העשור השלישי, עמ' 61, 65.

ספר יזכור קוטנה, עמ' 348, 349.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 14, כרך א', עמודים 19-21.

אלבסן אברהם (אלברט)

בן יעקב. נולד ב-5 באוקטובר 1921, (גי בתשרי תרפ"ב) בסאלוניקי. למד בבית-ספר יסודי בעיר, ואחר-כך התחיל עוזר לאביו בבית-המסחר. כאשר תקפה איטליה את יוון, גויס לצבא יוון והשתתף בקרבות.

עם הכיבוש הגרמני התחילה דרך הייסורים שלו, שאך בדרך נס יצא ממנה שלם בגופו. תחילה נכלא במחנה אושוויץ-בירקנאו, אחר-כך הועבר לווארשה, ושם חלה

בטיפוס. כאשר התקיף הצבא האדום את וארשה הועבר לדאכאו, ומשם שחררו אותו האמריקנים.

לאחר שיצא מהמחנה נודע לו, שכל בני-משפחתו נרצחו בידי הנאצים. לשמע בשורת האיוב הזאת התחזקה בו ההכרה, שרק בארץ-ישראל יוכל לחדש את חייו. עבר ללאנדסברג, והצטרף לפלוגת ההכשרה "בדרך" של בית"ר. בזמן שחיכה לתורו לעלות לארץ, היה פעיל מאד בבית"ר.

בארץ הצטרף לאצ"ל ועבר אימונים צבאיים. אחר-כך השתתף בקרב על רמלה. עליו ועל 11 חיילים הוטל לחפות על נסיגת חבריהם. אברהם נלחם מעמדה קדמית עד הכדור האחרון, ושם נפל – והוא רק חודש ימים בארץ – ב-1 ביוני 1948, (כ"ג באייר תשי"ח). נטמן בנחלת-יצחק. **זכרם נצח, עמ' 151.**

אלברג שלום

בן משה-יעקב ומינה. נולד ב-1928 בעיר צירנוביץ, בירת בוקובינה, רומניה. למד בבית-ספר עממי ובבית-ספר תיכון. בזמן הלימודים הצטרף לשורות בית"ר. בעת הכיבוש הגרמני ברומניה הצטרף למחתרת הפרטיזאנית. כחניך בית"ר מצעירותו, יצא בדרכו לעלות לארץ-ישראל מייד לאחר מפלת גרמניה. בדרכו לארץ תפסו אותו הבריטים, והוא הובל לקפריסין ושהה שם כמה חודשים. ב-1947 עלה ארצה, וכעבור זמן קצר הצטרף לאצ"ל בתל-אביב. בזמן הקריאה לדגל התגייס לצה"ל. נהרג באחת המערכות האחרונות בקרב עירק אל-מנשייה, ב-28 בדצמבר 1948, (כ"ו בכסלו תשי"ט). הועבר למנוחות עולמים בבית-הקברות בנחלת-יצחק. **זכרם נצח, עמ' 152.**
יזכור, עמ' 42.

אלברשטיין אליהו (אלק)

נולד בווארשה. היה בוגר הגימנסיה הפולנית וחבר "מסדה". הצטרף לקן בית"ר צפון לפני פרוץ המלחמה. היה פעיל באירגון "מסדה", מסור לרעיון התנועה הבית"רית והרוויזיוניסטית. קן בית"ר צפון ליכד בתוכו נוער יהודי מכל השכבות ומכל המעמדות. אדם הלפרין, סגן מפקד הקן היה הרוח החיה במפקדת הקן; הוא ואליהו ניהלו את ההצטרפות ל"אירגון הצבאי הלאומי" (ז.ז.וו.). Z.Z.W. אליהו נפל במרד גיטו וארשה באחד הקרבות הקשים. עדות יהושע פרכנר (מכון זיבוטינסקי תיק לוחמים). **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', חוברת מס' 4 (19).**

אלטמן אולגה ("הגדיס")*

אשתו של סטניסלאב אלטמן. עברה עם בעלה את כל הדרך מלבוב לווארשה, והשתתפה במרד וארשה הפולני. נפלה ביום נפול בעלה, בזמן שהגנה על עמדה של פלוגתו של פאוול פרנקל, עם עוד 22 לוחמי ז.ז.וו.
* כינויה במחתרת ז.ז.וו.
מצדה של וארשה, עמ' 321-95.

אלטמן סטניסלאב ("הגדיס")*

נולד בווארשה. בוגר אוניברסיטה. היה קשור עם החוג למען ארץ-ישראל. בזמן המלחמה היה בחזית ושם קשר קשרים עם הקצונה הפולנית. כשנכבשה העיר חזר לווארשה ושם קשר קשרים עם הצד הארי. הוא היה עם איוואנסקי, ובתוך הגיטו — עם אפלבויס. ראשית פעילותו הייתה בהעברת אנשים מווארשה למזרח, למחוז לבוב. מסלול ההעברה היה ווארשה-חלם-לובלסקי-הורוניץ-לבוב, ומלבוב דרך אוסמוליצה לגבול הונגריה. אלטמן פעל תחת פיקודו של זארסקי-זיידלר וביחידתו של הגנרל פייטרוקובסקי, ובשנת 1940 נוצר המגע הראשון עם איוואנסקי. כאשר הוקם הגיטו בלבוב, עסק בהוצאת יהודים מן הגיטו ליערות, ובאירגון פלוגות פרטיזאנים, שהחלו רק להתארגן וכן בהעברת יהודים מלבוב לווארשה — אלה שנמצאו בסכנת מאסר מצד הגסטאפו, וכן מווארשה ללבוב. לז.ז.וו. היו שלוחות בפולין כולה. שלוחה אחת בלבוב למחוז סאן הייתה בפיקודו של ק.ב. (K.B.), ולה שני מפקדים ישרים — מפקד פולני בדרגת מאיור ומפקד יהודי — רב. גדודו של הרב בסביבת לבוב קיים מחנה משפחתי ביערות, בפיקודו של המפקד סטניסלאב אלטמן. בסוף הגיעו הלוחמים לווארשה.
נפל יחד עם אשתו אולגה במרד הפולני.
* כינויו בתעודת זהות הונגרית במחתרת ז.ז.וו.
מצדה של וארשה, עמ' 321-95.

אלטמן שרה

נולדה בעיר ביאליסטוק, פולין, למשפחה מסורתית ציונית. בוגרת בית-ספר "תרבות". הצטרפה לבית"ר בזמן הכיבוש הרוסי הייתה חברת המחתרת הבית"רית. כשכבשו הגרמנים את העיר, התכנסו חברי בית"ר והתחילו להתארגן כדי "לקבל" את הגרמנים. שרה הייתה בקבוצה מחתרתית של בנות,

שמפקדן היה אפרים אולחה. נפלה ביום הראשון של המרד בביאליסטוק.
פירוסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת 5 (30), כרך ג ב', עמ' 14.

אליאשקביץ *

חברת בית"ר בקובנה, ליטא. סטודנטית באוניברסיטת וילנה. לאחר שפרצה המלחמה נשארה בעל כורחה בוויילנה בלי קרוב וגואל, ונאבקה על קיומה בגיטו. כאשר הודיעו הגרמנים שיש אפרות לחזור לקובנה, היא נרשמה, ובשעת היציאה צעדה בשורה הראשונה בחיוך מאושר, כשהיא מנופפת בידה למכריה ומאחלת להם "להתראות בקרוב כבני-חורין". הם יצאו לשער הגיטו, וידיהם עמוסות חבילות. היא קיבלה ידיעות, שאמה חיה ונמצאת בגיטו קובנה, והייתה סבורה שעוד מעט תתראה עם אמה ותוכל לספר לה את כל התלאות שעברו עליה.

הגרמנים הביאו את היהודים לפונאר, שם ציוו על כל הנוסעים לצאת מן הקרונות ולקחת אתם את חבילותיהם. אלה שלא צייתו, נורו במקום, מרחק כמה מטרים מן הרכבת. היו כמה יהודים, שהתנגדו בפועל ממש, וגרמנים וליטאים אחדים נפגעו קשה. כל שעות הלילה נמשך הטבח הנורא, ועם אור הבוקר הושלמה מלאכת הדמים. הבית"ריה אליאשקביץ נספתה באקציה בפונאר ב-4 באפריל 1942.

* שמה הפרטי אינו ידוע.

חורבן ומרד, עמ' 94, 376.

אליוביץ לייב

נולד בכפר עלייד דרצ'ין. לפני המלחמה עברה המשפחה לגור בדרצ'ין. בוגר בית ספר בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן.

בתקופת הכיבוש הגרמני נמלט מהגיטו עם אחיו חיים ואחותו לאה ליערות הסביבה כדי להצטרף לגדוד הפרטיזאנים ע"ש "פרקופ" שפעל ביערות סלונים.

בתחילת 1944 נידון למוות על שנרדם בעמדו על המשמר. הוא נורה בפומבי בפני מסדר הפרטיזאנים. מפקדו הישיר, שהעריך את היותו פרטיזאן מצטיין, ביקש כי יחוננו עליו ולא יוציאוהו להורג — אך הבקשה נדחתה.

עדות לאה אליוביץ (אחותו) בספר דרצ'ין עמ' 156.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 218.

אלמן דוד

בן גבריאל וחיה. נולד ב-1925 בעיר גאלאץ, רומניה. למד בבית-ספר יסודי, ואחר-כך בימנסיה בעיר בראילה ועמד בהצלחה בבחינות הגמר. מצעירותו השתייך לבית"ר, ותמיד שאף לעלות ארצה.

רק בשנת 1946 נפרד מבני-משפחתו והעפיל ארצה באוניית המעפילים "סמירנה". השתקע בחיפה, התפרנס מעבודות בתעשיית הארנקים, ומשכרו הזעום היה מפריש כסף לתמוך במשפחתו.

זמן קצר לאחר שבא לארץ הצטרף לשורות האצ"ל, ומילא באהבה כל תפקיד שהוטל עליו. כאשר החלה הבולשת הבריטית מבקשת אותו, היה מחליף לעיתים קרובות את מקום מגוריו, ותמיד הצליח לחמוק מידי רודפיו. הוא הגביר עוד את פעילותו ושיקע בה את מיטב מחשבתו, מרצו ואונו. עזב את מקום העבודה שלו והתגייס לשירות לאומי מלא בסביבות חיפה. אחרי אחת ההסתערויות נעדר משדה הקרב. ורק אחרי ארבע שנים נאספו עצמותיו, וב-6 במאי 1952 (י"א באייר תשי"ב) הובא למנוחות בקבר אחים בקריית-שאול.

זכרם נצח, עמ' 155.

ד"ר אלנגולד יוזק

נולד בווארשה. היה בוגר אוניברסיטת פראג, ציכוסלובאקיה. הצטרף לתנועת הצה"ר. השתתף בקרבות ההגנה על וארשה, ואחר-כך הצטרף לפלוגתו של דוד-מרדכי אפלבוים, פלוגה 11.

בקרבות שהתחוללו בין ה-22 ל-27 באפריל היו אבידות כבדות ופצועים רבים, וידינו של יוזק היו מלאות עבודה. בזמן שטיפל בלוחמים נפלה פצצה, והוא עצמו נפצע ומת.

זיידלר ומרדכי אפלבוים מעידים, שהד"ר אלנגולד היה איש בעל אישיות מופלאה.

מצדה של וארשה, עמ' 241, 271.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 4, עמ' 8-13.

אלפרוביץ בנקה

נולד בעיירה ויליקה. היה בוגר גימנסיה. נמנה בין הראשונים שהצטרפו לקן בית"ר מטבעו ביישן ושתקן, פעיל בכל תחומי העבודה בקן, ומימיו לא התחמק ממשימה שהוטלה עליו. בקן היה ידוע, שהוא נמנה עם הקבוצה

המאקסימליסטית, "האחימאיריסטים" שבין החברים. היה ידוע, שאחד משלושת הקולות, שקיבלו המאקסימליסטים בבחירות לקונגרס של ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח) בוילייקה, היה קולו של בנקה. היה בוגר קורס סמלים והכשרה הגנתית בכפר מאלוני. כעבור שנתיים השתתף בקורס מדריכים בלודז' וסיים אותו בדרגת מדריך בהצטיינות. לאחר שסיים את הקורס, היה פעיל במיפקדה והעביר קורסים בכל הנושאים הצבאיים.

בזמן שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה למד במינסק, ושם גויס לצבא האדום. מאז לא נודע עליו דבר עוד. לפי עדות מטעם הצבא, נפל בקרב עם הגרמנים. עדות: מ. לנדא.

ספר קהילת ווילייקה, עמ' 146.

אמיאל *

נולד בעיר ביאליסטוק. בוגר הגימנסיה העברית בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר בעיר. היה בין פעילי הקן.

בתקופת הכיבוש הסובייטי ברח מהעיר כדי שלא יישלח לעומק ברית-המועצות עקב ההלשנות על-ידי גורמים קומוניסטיים בעיר.

כשעבר הזעם, חזר העירה, ואז פרצה המלחמה בין ברית-המועצות וגרמניה הנאצית. חברי הקן, שהיו מוכנים מבחינה מחתרתית, הכינו את עצמם לפעולות נגד הגרמנים ועוזריהם. אמיאל נפל לאחר שהגרמנים תפסו את הבונקר, שממנו ירו עליהם. הוא נפל יחד עם עוד שני חברים מחזיקי הבונקר.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7 עמ' 10, 11, 12.

אנגל עובדיה (מלאך)

בן אברהם וכוכבה. נולד ב-1924 בסאלוניקי. למד בבית-ספר יסודי. בן 12 עלה ארצה עם משפחתו. כעבור זמן הצטרף לבית"ר.

בימי מלחמת-העולם השנייה הצטרף לאצ"ל, ולפי צו התנועה התגייס לצבא הבריטי, ואחר-כך לבריגאדה היהודית. בזמן שירותו בבריגאדה עסק בהברחת נשק לארץ.

לאחר ששוחרר מן הצבא הצטרף לשירות פעיל באצ"ל והשתתף בהתקפה על בית הדר בתל-אביב ובהתקפה על אבו-כביר.

ביום ד' בסיוון תשי"ח הודיע מפקדו בחזית רמלה, כי עובדיה נעדר ולא חזר משדה הקרב. רק כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וב-6 במאי 1952 (י"א באייר

תשי"ג) נקבר בקבר אחים בקריית-שאל.
זכרם נצח, עמ' 156.

אנגלברג בריש

נולד ב-1905 בבית מסורתי ציוני, והצטרף בנעוריו להצה"ר. היה פעיל, מסור וחבר טוב. אף האוקראינים אהבו אותו.

בזמן הכיבוש הגרמני היה מזכיר היודנרארט בבוציאצ'י, ויהודי העיירה קיבלו את העזרה שהייתה דרושה להם דרכו. יום אחד הגיעה אליו משלחת של אוקראינים ומסרה לו, שעליו לעזוב מהר את המקום עם משפחתו. בריש לקח את משפחתו ואת הוריו ואת הד"ר רייטמן, והם יצאו ליער על-יד פוטוק-זלוטי. באמצע הדרך עברו ליער אחר בסביבות סוקולוב.

בסוף 1943, כשהיה המקום "יודנריין", התחילו הגרמנים בעזרת המשטרה האוקראינית לחפש אחר היהודים המסתתרים בערים, בעיירות וביערות. בריש היה מקבל מידע על החיפושים, ומפעם לפעם היה עובר ממקום למקום, ולכן לא ברור למה נשאר הוא ובני-משפחתו במקומם. אחרי כמה ימים באה לשם הקבוצה הפרטיזאנית של וורמאן, ומצאה שכל המסתתרים של קבוצת בריש אנגלברג נרצחו. ההרוגים נמצאו לא הרחק מן הבונקר. הפרטיזאנים נתנו להם את הכבוד האחרון וקברו אותם לפי מסורת ישראל.

עדות מוניה וורמאן-בזן (איח"ש, 03/4235, 10-183/3485).

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים. כרך א', חוברת מס' 7, עמ' 16-23.

אנדרמאן איזיק (איזיו)

נולד בכפר טריבוחוביצה שעל-יד בוציאצ'י, גאליציה, פולין, להורים בעלי חנות בכפר. קיבל חינוך ציוני מסורתי. נשלח ליער ללמוד בבית-ספר תיכון, ושם הצטרף לבית"ר. היה אהוב על חבריו בכיתה ובן בית"ר.

כשפרצה המלחמה הצטרף להתארגנות המחתרתית, שבראשה עמד מי וורמאן. בדרך כלשהי השיג לו אקדח, והראה אותו למפקדו וורמאן. באחת השיחות ביקש ממנו וורמאן שלא ישתמש באקדח שלא לצורך.

באחת האקציות היה בבונקר עם עוד אנשים. המשטרה והאוקראינים חיפשו מקומות מחבוא של יהודים, ונתקלו בבונקר. השוטר האוקראיני מכפר בחוש רצה להוציא את האנשים, ופתאום שלף איזיו את אקדחו והרג אותו. והאוקראינים ברחו למשטרה והתחילו להתארגן ולהתבצר בבניין המשטרה, אבל אחרי כמה שעות יצאו שוב לרחובות בכוחות גדולים, הגיעו לבונקר ומצאו כמה יהודים. הם

הוציאו אותם והרגו אותם במקום.
ב-15 בפברואר 1944, באחד הקרבות בעיר נגד המשטרה הגרמנית
והאוקראינית, הרג איזיו שני שוטרים ופצע שוטרים אחרים. הוא חיפה על חבריו,
אך הוא עצמו נפצע קשה ואחרי כמה שעות מת מפצעיו.
עדות מ' ווארמאן-בזן (איו"ש, א-3485/195 - 03/4235).

אנטבול *

בית"רי פעיל בקן בית"ר וילנה, מסור לרעיון התנועה הרוויזיוניסטית ובית"ר.
ביום האקציה הגדולה נחטף. גורלו לא נודע.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 376.

אסואיד-חי מיכאל (מישל)

בן דוד ואסל. נולד ב-1926 בפאריס. קיבל חינוך צרפתי. כשהיה בן 13 עבר עם
אביו לטוניס. ב-1943, כאשר כבשו הגרמנים את טוניס, התגייס לצבא הצרפתי של
הגנרל דה-גול, והשתתף בכל המערכות וגם במערכה ליד מונטה קאסינו. בקרבות
הראה אומץ-לב נדיר, וזכה בצלב המלחמה. אחר-כך עבר לחזית הצרפתית,
השתתף בקרב הנודע ליד בלפורט, חצה את הריין והשתתף במערכה על אדמת
גרמניה.

אחרי הניצחון על גרמניה הנאצית נפגש עם יהודים ניצולים ממחנות-המוות,
והפגישות השאירו רושם עמוק בנפשו. שבור ורצוף חזר לטוניס, ולא יכול להסתגל
לאורח-החיים בבית אביו. המראות שראה בגרמניה לא נתנו לו מנוח. לבסוף שמע
על האצ"ל ועל מלחמת השחרור, ומצא לו את דרכו לארץ-ישראל.
עלה לארץ על סיפון אוניית הנשק "אלטלנה", ועל החוף נהרג מכדורי אנשי
ההגנה.

נטמן ב-22 ביוני 1948 (ט"ו בסיוון תש"ח) בנחלת-יצחק.
זכרם נצח, עמ' 119.

אפלבוים אהרון

בן שאול וחייה נולד בעיר לובלין בשנת 1922 את חינוכו קיבל כמו אחיו
המבוגרים. הצטרף כתלמיד בית הספר לבית"ר.
כשפרצה המלחמה הקן היה מאורגן בתאים ובפלוגות. הוא עצמו היה שייך לפלוגת

הגרדום שפעלה כתא באירגון הצבא הלאומי.
כשהגרמנים נכנסו לעיר והתחילו האקציות יצאו החברים ליערות הסביבה
והצטרפו ליחידות פרטיזאניות. אהרן הצטרף ליחידה א.ל. (A.L.) והיה בין
הלוחמים המצטיינים ביחידתו.

לא פעם היה חוזר על הפסוקים האמורים על הנדר הבית"רי "אני אקדיש את
חיי למען תקומת מדינת ישראל על שתי גדות הירדן קדמה וימה" אהרן לא זכה
לראות בתקומת מדינת ישראל. הוא היה בין הנופלים בעיירה פרצב, בקרב שניהל
מאור אלכסנדר סקוטניצקי הוא "מאיוור סמסטה" (נקמה).

ספר הפרטיזאנים עמ' 289-290

וואלד אין פלאמען

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים עמ' 173

אפלבויס דוד-מרדכי

נולד בווארשה, פולין. היה בוגר האוניברסיטה. עוד בצעירותו הצטרף לתנועת-
הנוער בית"ר, ואחר-כך להצה"ר ול"ברית-החייל". היה קצין בצבא הפולני
והשתתף בהגנה על וארשה. לאחר כיבוש העיר הצטרף למחתרת הבית"רית. היה
בין הראשונים שהשיגו קשר עם הקצינים הפולנים שעזרו למחתרת הבית"רית.
מאיוור איוונסקי מספר, שדוד ועד ארבעה קצינים יהודים היו הראשונים שבאו
לבית-החולים ע"ש סטניסלאב הקדוש, לקשור קשר עם המחתרת הפולנית ולקבל
את עזרתה בנשק ובכסף להקמת תאים מחתרתיים בגיטו וארשה. "בזמן
שמסרתי את אקדחי לידידי דוד אפלבויס אמרתי לו: אני נותן לך, ידידי דוד, אקדח
"ויס" (Vis), אתה איש צבא בעל מרץ וחייל בכל רמ"ח אברך – ואז נשקתי לו".
ב-1942 מנתה פלוגתו כ-50 איש. זו הייתה אחת מ-8 הפלוגות של ז.ז.ו. שהיו
מצוידים היטב בנשק. היה להם מקלע כבד אחד ו-2 ר.ק.מ. (מקלעים קלים), כמה
סטנים, הרבה תחמושת מכל הסוגים ורימונים.

אחרי הריאורגניזציה במחתרת פיקד דוד על הגדוד השלישי של המחתרת.
הדי"ר יוסף קרמיש כותב, ש-ז.ז.ו. היה מזוין היטב, וקבוצה גדולה מחברי האירגון
רוכזה במקום העבודה הסמוך לתחנת-הרכבת המזרחית בתחנת וארשה-פראגה.
הקשרים שהיו באים מן הגיטו אל הקשרים הפולנים, שהיו באים אל הגיטו,
חייבים היו להכריז את הסיסמה. לאחר שקיבלו את התשובה המתאימה, היו
מציגים את הטבעת, ומסבירים את פשר הסמלים ואת משמעותם. היו שתי
טבעות זהות: האחת בידי ראש מחלקת הקשר של מטה ז.ז.ו. דוד-מרדכי
אפלבויס, והשנייה - בידי המאיוור הנריק איוואנסקי ("ביסטרי"). בטבעות האלה

השתמשו רק בשליחויות מיוחדות.

לפני פרוץ המרד הדביקו אנשי ז.ז.וו. כרוז קצר, ובו הודיעו על השלב השני של השמדת היהודים. האירגון קרא למרד גדול נגד הגרמנים ועוזריהם. ב-18 באפריל 1943, ב-10 בבוקר הייתה פלוגתו של דוד במצב הכן, וכן עמדו פלוגותיהם של פדרבוש ושל יאן פיקה. ב-19 באפריל 1943.

ב-6.00 בבוקר חדרו הגרמנים לגיטו והתקדמו לעבר הרחובות נאלבקי-זמנהוף. בפינת הרחובות זמנהוף-מילה קידמו אותם הלוחמים היהודים במטר של יריות ורימונים ובקבוקי מולטוב. כמה בהלה בשורות הגרמנים, הם השאירו אחריהם הרוגים ופצועים וחיפשו מחסה. פלוגתו של מרדכי-דוד אפלבויס רוממה את רוחם של הבחורים היהודים.

ב-26 באפריל 1943. הגיעה ידיעה למיפקדה, שדוד-מרדכי נפצע קשה, יחד עם כמה מעוזריו. בזמן הקרב לא רצה לעזוב את הנקודה, ולא חדל לעודד את חבריו. למחרת בבוקר מת מפצעיו.

עדות איוונסקי (המכון ההיסטורי היהודי, וארשה, מסי' 5790 1961 27/4).

מצדה של וארשה, עמי' 88-92, 95, 98, 99, 128, 168-170, 178, 195, 212, 236, 239, 243, 281-287, 327, 350-353.

אפלבויס משה-יוסף

נולד ב-1897 בעיירה זופיובקה, מחוז לוצק, פולין. למד בחדר ועבד כבורסקי. הצטיין בכוחו הגופני הרב ובקומתו הגבוהה. כבר כשהיה צעיר לימים היה מרים משקלות כבדים, ולא אחת ניסה כוחו בהיאבקות עם גויים חסונים. פעמים רבות הגן על אחיו היהודים תושבי העיירה מפני כנופיות של תוקפים.

בזמן מלחמת-העולם הראשונה היה ממארגני השמירה וההגנה העצמית מפני הקוזאקים, ואחרי המהפכה ברוסיה – מפני כנופיות פטלורה, בלכוביץ וחיילי הצבא הפולני ביום קום מדינת פולין. היה ממארגני "ברית-החייל" בעיירה, וחבר פעיל בהצה"ר.

כיוון שהיה בורסקי מומחה, היה מוגן באופן זמני מפני השמדה, כמו פועלי התעשייה האחרים. בליל יום-הכיפורים תש"ג (1942) נלקח בתוך קבוצה של 20 יהודים מן "מקצועיים" לחפור בור, שנועד ליהודים ה"לא-מקצועיים", שריכוז הגרמנים במקום אחר. הגרמנים שמרו את הדבר בסוד, אך משה-יוסף וחבריו רצו שדבר כריית הבור יודע ליהודים בגיטו, והאטו בכוונה את עבודתם. הגרמנים ועוזריהם האוקראינים האיצו בחופרים באמצעות מגלבי גומי וקתות רובים. כשעלה השחר של יום-הכיפורים עדיין לא היה הבור מוכן. משה-יוסף הזמין את

הגרמני שפיקח על העבודה כדי לשאול אותו כביכול בעניין החפירה; כשהתכוּפף הגרמני אל הבור הוריד בעוצמה רבה את המעדר שבידו על ראש הגרמני, ופצץ את גולגלתו. הגרמני מת במקום. באותו רגע נזדעק משה-יוסף: "חברים, קחו את האתים שלכם, וערפו את ראשי המרצחים, בין כך ובין כך נמות בעוד שעה מידיהם, לפחות ננקום לפני-כן!!".

ניטש קרב מר בין קומת היהודים לבין הגרמנים המזוינים. משה-יוסף ו-14 מחבריו נפלו, ואילו חמישה הצליחו לברוח ליער ולהצטרף לפלוגה היהודית הלוחמת. היריות והזעקות נשמעו בעיירה וגרמו לרבים להתחיל לברוח; רובם נפלו, אך כמה מהם הצליחו לעקוף את הגרמנים ולהינצל.
אש אחזה ביער, עמ' 76, 77.

אפלבויס נתן

בן שאול וחיה. נולד ב-1919 בעיר לובלין למשפחה מסורתית וציונית. ההורים נתנו לילדיהם חינוך מסורתי וכללי. האב אחד מנכבדי קהילת לובלין, בעל בית מסחר לעצים בעיר, עסקן צבורי ופעיל בחיים הציוניים בעיר. נתן, בוגר הגימנסיה בעיר, הצטרף לבית"ר, אחרי שאחיו עמרם ויצחק כבר היו פעילים בקן. אף הוא היה פעיל בקן.

בימי המאורעות בארץ-ישראל בשנת 1936, כשהאירגון הצבאי הלאומי התחיל בשבירת ההבלגה נגד הערבים, קם בלובלין תא של האירגון הצבאי הלאומי. פעילותו הייתה אמנם סודית, אולם רוב בית"רי הקן המבוגרים היו שייכים לו. נוסף על ההכשרה הצבאית, היה תפקידו העיקרי של התא אירגונה של עליית "אף-על-פי" והעברת נשק למחסני האירגון בארץ-ישראל. נתן היה בין פעילי הקבוצה.

ביום ל' בסיוון תרצ"ח (יוני 1938) כשהגיעה הידיעה על עלייתו לגרדום של גיבור ראש-פינה, שלמה בן-יוסף, בידי הבריטים במבצר עכו, חנכה השכבה הצעירה של בית"ר לובלין על שמו פלוגה מיוחדת בשם פלוגת "הגרדום".

כאשר כבשו הגרמנים את לובלין, היו בית"רי קן לובלין מאורגנים בפלוגות, והם התחילו להתארגן כדי לצאת ליערות הסביבה ולהקים קבוצות פרטיזאניות. נתן, ואחיו עמרם, יצאו ביחד עם עוד מספר חברי פלוגת "הגרדום" עד שהגיעו ליערות קאפולי ושם הצטרפו לגדוד היהודי "זיקוב" ("אוגדת קאפוסטיין"). אחרי נפילתו של אחיו עמרם, לקח נתן על עצמו לנקום בגרמנים בכל מחיר. לפני יציאתו לפעולת עונשין אמר: "חלמתי על הקרבת חיי על מזבח המולדת, אולם השואה באה, והיא באה רק כשנה מאז שקראנו לעצמנו פלוגת "הגרדום".

טרם ידענו, כי כל פולין, וכל אירופה עומדת ליהפך לנו לגרדום אחד גדול". נתן יצא עם קבוצת פרטיזאנים לפעולת עונשין לכפר. הוא וקבוצתו שרפו את הכפר, שאנשיו שיתפו פעולה עם הגרמנים. מה שנשאר שלם אחרי הפעולה הראשונה, נשרף עכשיו, כדי שלא ישאר זכר מהכפר. הבחורים חזרו ליחידתם. בדרך נתקלו במשמר גרמני ושוטרים ביילורוסים. הם נכנסו לקרב. נתן נשאר ונתן חיפוי לחברים. הם הספיקו לסגת, אבל נתן לחם קרב פנים אל פנים. הוא נפל ונקם את דמו של אחיו עמרם.

ספר הפרטיזאנים, עמ' 289, 290, 291.

וואלד אין פלאמען, עמ' 170.

ספר לובלין, עמ' 442, 443, 444.

אפלבויס עמרם

בן שאול וחיה. נולד ב-1908 בעיר לובלין, אחיו המבוגר של נתן. עמרם למד בבית-ספר תיכון ובישיבה. הצטרף לקן בית"ר בתקופת המאורעות של תרפ"ט (1929) בארץ-ישראל, יחד עם קבוצת בחורי ישיבה. הוא שירת בצבא הפולני בחיל-הרגלים. אחרי שחרורו מן הצבא היה אחראי על הדרכה צבאית בקן. עמרם היה בעל רישיון לנשק, ובנשק הזה הדריך את "פלוגת הגרדום" בקן בית"ר. "פלוגות גרדום" הוקמו בקני בית"ר במקומות שונים לאחר תליתו של שלמה בן-יוסף בידי הבריטים ב-1938.

אורגנו קבוצות של בית"ר ו"ברית-החייל" למטרת הגנה עצמית ולהכשרה צבאית לשעת הצורך. בחשכה יצאו הקבוצות והחלו להציק לפלוגות החוליגאנים הפולנים ולגרשן בכוח הזרוע מרחובות העיר, קודם מהאזורים המאוכלסים יהודים, ואחר-כך אף מהרחובות המאוכלסים נוצרים.

כאשר כבשו הגרמנים את לובלין, היו הבית"רים מאורגנים בפלוגות והם התחילו להתארגן, כדי לצאת ליערות הסביבה ולהקים קבוצות פרטיזאניות. לבסוף הם הגיעו עד ליערות קאפולי, ונתקבלו לגדוד היהודי "ז'וקוב" ("אוגדת "קאפוסטיין"). כחייל משוחרר ובעל ידע בנשק קיבל תפקיד בגדוד כמפקד פלוגה. בימי חודש דצמבר נשלחו 3 בחורים לעמוד במשמר מוסווה בפאתי יער אורליק. איכרים הלשינו וגילו את מקום הימצאו של המשמר. אותה שעה עמד על המשמר טננבוים, מפקד "פלוגת גרדום" של בית"ר לובלין. טוניק ולופאטניקצי ישבו בבית איכר שלידי היער. טננבוים הספיק לירות ולפצוע את ראש המשטרה הביילורוסי, אך נפצע ונשבה. תלווהו בכיכר העיירה סמוך, לאחר שעיניהו כמה ימים.

אחרי שנודע בגדוד על הריגתם של שלושה בחורים, יצא עמרם לפעולת עונשין לכפר. הוא ופלוגתו שרפו את הכפר, ואז נודע לו, שטוניק ולופאטניקצי לחמו עד

הכדור האחרון. כשראו את הסכנה ליפול חיים בידי האויב, פוצצו את עצמם
ברימוני היד שלהם.
בדרך חזרה ליחידה נתקלו במשמר גרמנים ושוטרים ביילורוסים. הם נכנסו
לקרב, ובקרב פנים אל פנים נפל עמרם.
מלחמת הפרטיזאנים במזרח-אירופה, עמ' 289, 290.
וואלד אין פלאמען, עמ' 170.
ספר לובלין, עמ' 443, 444.

אפרון אוליה

נולדה בוילנה. הצטרפה עם אחותה לאה לשורות בית"ר בעיר. הייתה פעילה
ומסורה לרעיון בית"ר. נרצחה ביום-הכיפורים תש"ב.
חורבן ומרד, עמ' 376.

אפרון לאה

נולדה בוילנה. הצטרפה לשורות בית"ר עם כל קבוצתה בבית-הספר. פעילה
ומסורה לרעיון הבית"רי. נרצחה ביום-הכיפורים תש"ב.
חורבן ומרד, עמ' 376.

אפשטיין אניה (מוסיה)

נולדה בעיירה סטאניסלאוו להורים ציונים מסורתיים. נשלחה ללימודים בעיר
סלונים, ושם סיימה את הגימנסיה ואף מצאה זמן להיות פעילה בבית"ר.
כשפרצה המלחמה, נתקבלה למחתרת הבית"רית ויצאה ליערות וולצ'יא-נורא,
שם הצטרפה לפלוגה "51". אחרי המצור הגדול בסתו 1942, צורפה לפלוגת הנשים
הלוחמות בגודו של בבקוב.
באחד מימי פברואר 1943 העליבה מפקדת הפלוגה, נערה כפרית מהסביבה,
אולגה שמה, את אניה. פרצה מריבה ביניהן, והמפקדת ציוותה על אניה לבוא
למטה. נערכה חקירה של דקות מספר. אחר-כך נקראו 2 פרטיזאנים מן המשמר,
ואלה הוציאו את אניה החוצה וירו בה.
גרנטשטיין: יהודי ביער, עמ' 73.

אפשטיין משה

נולד ב-1923 בוילנה, פולין. אביו היה בעל חנות לבגדים, וצוות של חייטים תפרו בה מדים בשביל הצבא הפולני. אמו הייתה בת הרב אריה לוין, ואחותם של הרב משה אהרון לוין ושל שלמה לוין, ממייסדי הקיבוץ שדה-יעקב.

משה למד בגימנסיה העברית והיה מן התלמידים המעולים. אהב לקרוא ולשחק שחמט. בגיל צעיר הצטרף לשורות בית"ר. זמן מה למד בישיבה. בזמן השלטון הרוסי, הביא יום אחד דגל כחול-לבן לבית הוריו, והחביא אותו שם. בזמן הכיבוש הגרמני נשאר תחילה בעיר עם משפחתו. אחר-כך יצא מגיטו וילנה והגיע ליערות רזניקי. נתקבל לגדוד "בורבה", החטיבה הליטאית של יורגיס. ב-1944 יצא עם גודו לפעולה. בדרך נתקלו בכוחות גרמניים והותקפו באש חזקה. כדור פגע ברובהו, והרובה נשמט מידו. משה נסוג בעקבות חבריו, ולא הייתה לו כל אפשרות לחזור וליטול את הרובה. הקפיטאן אלקו העמידו לפני ברירה: להשיג רובה או למות. משה יצא לחפש נשק וחזר בידיים ריקות. הקפיטאן לא חזר בו מהחלטתו והוציאו להורג.

עדות צבי טלראנט, שמעון לוסקין (שאלון פח"ח).

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 180, 181.

חורבן ומרד, עמ' 296, 376.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 66

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 135, 136.

אקדש דב-משה

נולד ב-1923 בשאבלי, ליטא. למד בגימנסיה העברית בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. היה קנאי לשפה העברית ועמד בראש קבוצת תלמידים, אשר הקפידו לדבר רק עברית. הוא גם עיברת את שמו לעקרבי.

בתקופת השלטון הסובייטי, כשהתעורר חשש, שעומדים לשרוף את הספרים העבריים של הגימנסיה העברית לשעבר, היה דב-משה באותה קבוצה עם דב שילנסקי, שהוציאו בלילות את הספרים העבריים, הטמינו אותם והצילום משריפה.

בפרוץ המלחמה הצליח דב לברוח לברית-המועצות, התגייס לצבא האדום, לחם בגרמנים ונפל בקרב בעת שירותו ב"בריגאדה הליטאית".

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 1 (41), עמ' 38.

אקסלרוז משה

נולד בעיר קובנה, ליטא, קיבל חינוך מסורתי וכללי. בזמן לימודיו הצטרף לתנועת הנוער של בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למשטרה כשוטר, לפי הוראות המחותרת, אך המשיך להיות חבר בה ואף וביצע כמה פעולות נועזות. הפעילות המחותרתית נמשכה עד סוף מארס 1944, כשהגסטאפו קיבלה מידע על המחותרת הנעזרת במשטרה היהודית, בתגובה, הוצאו מי' לויך וי' זופוביץ ביחד עם אנשי המשטרה האחרים לפורט ה-9, עונו קשות ונרצחו עם כ-40 שוטרים. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ג', מסי' 5(30), עמ' 21-22, 232. **תולדותיה של מחותרת**, עמ' 355.

אקסלרוז משה

נולד בעיר סקאלאט מחוז טארנופול. בביתו קיבל חינוך מסורתי. בוגר בית-ספר כללי בעיירה. היה בין פעילי בית"ר במקום. בתקופה הכיבוש הגרמני נחטף לעבודת כפייה. בזמן התקפת פתע של חטיבת קובפאק על הכפר נובושילקה, 2 ק"מ מהעיירה סקאלאט, נמלט ממחנה העבודה והצטרף לפלוגה היהודית של החטיבה. בעת קרבות ע"י דלטאין (מזרח גאליציה) נפל משה מות גיבורים. **וייסבורד: עס שטארבט א שטעטל**, עמ' 133-135.

אקרמן יעקב (יענקלה)

נולד בווארשה. היה חניך התנועה הלאומית בית"ר, ואחר-כך מצא את מקומו באירגון ז.ז.וו. (Z.Z.W.). בספרו "מצדה של וארשה" מספר חיים לזר על הנער יענקלה אקרמן ועל לחימתו נגד הגרמנים: "נער יהודי צעיר, יענקלה שמו, עבר מעמדה לעמדה, כדי לתקוף את הגרמנים, והעביר נשק לאנשים. ופתאום, מהחומות המפוחמות השחורות ניתק איזה צל, הוא רץ כמה מטרים, הנה הוא כבר ליד הזחל, הוא זורק בקבוק, האש אוחת בדפנות הברזל ומזדנבת לתוכו. בקבוק שני – והזחל הגרמני אחוז להבות, האש מנשקנו גוברת, לעזור לגיבור לסגת. ואולם כדור מרובה של איש ס"ס משיג אותו. הוא נופל חלל ממש לרגלי שרשרת הזחל, שממנו מקפצים ויוצאים אנשי הצוות הגרמני. הם מחפשים מחבוא בין ההריסות. למחרת בבוקר הודעה על הקרב: "ב-27 באפריל 1943 נפלו רוב המפקדים, וביניהם הגיבור יענקלה אקרמן הי"ד."

עדות איוונסקי (המכון היהודי ההיסטורי בווארשה, מסי 5790, 27/4/1961).
מצדה של וארשה, עמ' 283, 286, 288.

אקשטיין נח

בן פנחס ופרידה. נולד ב-7 בפברואר 1927 (ה' באדר תרפ"ז) בעיר לודז', פולין, בן יחיד להוריו. למד בבית-ספר יהודי עד שפרצה המלחמה. עם הוריו נכלא בגיטו לודז', ואחר-כך הועברו למחנה-ריכוז. קיים את מצוות כיבוד אב ואם אפילו בתנאי המחנה. המשפחה הצליחה להישאר בחיים. הצטרף לפלוגת בית"ר בגרמניה, ובקיץ 1948 הגיע ארצה על סיפון "אלטלנה", כאיש האצ"ל. השירות בצה"ל היה לו זכות קדושה, ואת חובותיו כחייל מילא בחריצות ובלב שלם. עלם שקט היה מטבעו, אהוב על חבריו לנשק ועל כל מכריו. חודשים מעטים לאחר שבא ארצה טבע בעת אימוני שחייה של צה"ל בכנרת. הובא לקבורה בכפר תבור ב-14 בספטמבר 1948.
זכרם נצח, עמ' 159.
יזכור.

ארונובסקי יהודה

נולד בעיר קובנה ליטא. בוגר בית-ספר עברי בעירו, הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. את חינוכו הלאומי קיבל בביתו ובתנועת נוער בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למשטרה לפי הוראות המחתרת. יהודה היה מאוד פעיל וצוין לשבח על עבודתו המסורה. על פרשת השוטרים והפעילות המחתרתית והמסוכנת בגיטו שנמשכה עד סוף מרס 1944, כשקיבל הגסטאפו מידע על הפעילות המחתרתית בגיטו, שבוצעה בעזרת ובשיתוף המשטרה היהודית, הוצאו מ' לוין ו-י' זופוביץ ביחד עם כ-40 אנשי המשטרה לפורט ה-9, עונו קשות ונרצחו כולם.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפריטיזאנים, כרך ג' מסי 5 (30), עמ' 20, 21, 22.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 354.

ארטראכטר*

נולד ב-1912 בעיירה קורוביץ, על-יד בוצ'אץ'. היה חניך החדר בית"רי מובהק. אחרי הכיבוש הגרמני הגיע למחתרת הבית"רית, וביחד עם מוניה וורמן אירגן מחתרת בית"רית והיה ראש קבוצת פריטיזאנים. מהקבוצה הזו שרדו רק שני

אנשים. הרוב נפלו כמעט לפני השיחרור. הוא יצא מהפרטיזאנקה שבור, ולאחר המלחמה נסע לאמריקה.

הוא נפטר בארצות-הברית ממחלה קשה בשנת 1983.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 7, עמ' 7, עמ' 16, 17. —
עדות מ, וורמאן (איר"ש 03/4235).

אריוביץ אליהו (אלקה טודרוס)

בן טוביה, נולד ב-1922 בעיירה ראדין, ליד נובוגרודק, פולין. למד בבית-ספר יסודי. בנעוריו הצטרף לבית"ר. היה פעיל בקן, והשתתף בפעולות הסברתיות. בזמן הכיבוש הגרמני התמסר כולו להתנגדות. אירגן את חבריו בני עיירתו בקבוצה וביום 10 במאי 1942 הגיע ליערות נאציה. קבוצה, שכונתה אחר-כך "קבוצת אלקה", חומשה היטב ויחד ביצעו פעולות נקמה בעוזריהם של הגרמנים. פעולותיו הטילו אימה על איכרי הסביבה, שהכתירוהו בשם "רוסקי קוזאק". מיפקדת הגדוד "לנינסקי קומסומולץ", שבחסותו התקיימו פליטי הגיטו, מינתה אותו מפקד מחנה המשפחות, שהיו בו כ-100 נפש. הוא השיג נשק לצעירים והם עברו לגדוד הקרבי. עליו רבצה דאגת ביטחונם של אנשי המחנה וכלכלתם. אולם פרטיזאנים רוסים היו באים למחנה ומחרימים את נשקם שמצאו במקום. בכל נפשו התמסר לענייני אחיו היהודים, שמח לקראת כל יהודי שבא ליער. כאשר נודע לו על יהודים המחפשים את מחנהו, ציווה מייד לרתום עגלות, והוא עצמו עלה על סוסו ומיהר לפוגשם ולהביאם למחנה. היה אהוב על אחיו, וכולם כיבדוהו מאוד וקיימו ברצון את פקודותיו, כי ראו בו את מצילם ומושיעם. יום אחד נקרא למטה, ובבואו לשם פורק מנשקו ונאסר. הודיעוהו, כי יישפט על מעשי שוד, שביצע אצל איכרי הסביבה עוד לפני קום הגדוד. האשמות אלה שימשו רק אמתלה. שנאתם אליו נבעה מהצלחותיו ברכש הנשק ומשום ששמו הלך לפניו כלוחם אמיץ-לב. עוד לפני קום הגדוד מנע ממפקדיו-שופטיו ביצוע מעשי אונס בבחורות יהודיות ורצח יהודים. הם חששו אפוא מידיעותיו הרבות על מעשיהם, וזממו לחסלו. אותה שעה לא היה במחנה מפקד הגדוד, הצנחן סטאנקוויץ, וכן נעדרו כמה מטובי הלוחמים היהודים של הגדוד שנתלו למפקד במסעו. המפקדים השופטים צירפו לדין שני לוחמים יהודים מהגדוד והוציאו נגדו פסק-דין-מוות. הגדוד הוועק למיסדר. ברגע שקראו את גזר הדין פרצה מהומה בקרב היהודים. הם תפסו את נשקם ותבעו לבטל את פסק-הדין ולחכות לשובו של המפקד. מביימי המשפט, בראותם כי עלולה לפרוץ התנגשות דמים בתוך הגדוד, ויתרו לפי שעה על ביצוע פסק-הדין.

כעבור כמה ימים הוזמן למטה והוצע לו להשתתף בפעולה חשובה שאליה צורפו – לשם אחיזת עינים – 2 פרטיזאנים יהודים, לאחר יומיים חזרו האנשים בלעדיו. נערך מיסדר הגדוד ותוך כדי התראה שיינקטו אמצעים חמורים נגד מי שיעז להפר את המשמעת הצבאית, נמסר על ביצוע פסק-דין המוות בכפר ליפקונצה הסמוך לראדין, ב-3 ביוני 1943. לפני ביצוע פסק-הדין, שנעשה לעיני תושבי הכפר הנ"ל, התחננה איכרה זקנה, שירחמו עליו מפני שהוא יקר להם ואהוב מאוד עליהם. אולם ירייה – מאחור בראשו מידי חבר לנשק – שמה קץ לחייו. מותו נתן את אותותיו בשעת המצוד הגרמני שבו נפלו כ-40 לוחמים-יהודים.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 67.

עדות חיים ברקוביץ (איו"ש 1734/1613, עמ' 13, 14).

עדות אברהם אבוא (ליפקונסקי) (איו"ש א-1247/76; כ"י יד-ושם, עמ' 73, 74, 75, 77, 82, 86).

ארליך דוד

בן צבי וזלטה. נולד ב-15 בנובמבר 1918 בעיר גרובוביץ, פולין. סיים את לימודיו בבית-ספר יסודי. הצטרף לשורות בית"ר, והיה אחד הפעילים בקן בית"ר. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה החליטו הוא וחברי הקן לברוח מהעיר לכיוון וילנה. לבסוף הגיע כפליט לוויילנה בחורף 1939, בתקוה לעלות מוויילנה ארצה עם חבריו. בגלל מלחמת גרמניה-רוסיה נכזבו תקוותיו, והוא נכלא עם כל יהודי וילנה בגיטו. הצליח לעבור בשלום את כל האקציות למיניהן. גם בגיטו המשיך את פעילותו בשורות בית"ר, ועסק בעזרה הדדית ובהכנות למרד ולמלחמה בגרמנים. בימי החיסול עזב את הגיטו עם אחת הקבוצות, ואתו רעייתו אסתר, חברתו הנאמנה לחיים. הם הגיעו ליערות רודניקי והיו ממקימי הבסיס הפרטיזאני במקום. עד מהרה התבלט דוד כלוחם בעל כושר-לחימה ותושייה פרטיזאנית רבה. בתום המלחמה הצטרף לפעילי "הבריחה" בנתיב וילנה-פולין-רומניה, ועשה רבות בהברחת יהודים מאזורי ההשפעה הרוסית לארצות העולם החופשי. הגיע לאיטליה וגם שם היה אחד הפעילים בשירות התנועה ובקרב הפליטים במחנות בדרום-איטליה.

עלה לארץ, התגייס לצה"ל והשתתף במלחמת השחרור. נתגשם חלומו להילחם בשירות צבא עברי על אדמת המולדת למען המדינה היהודית. נפטר בוי בניסן תשמ"ב (1982).

חורבן ומרד, עמ' 377.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (45), עמ' 52.

אשבל מיכאל (מייק)

בן אריה ויהודית. נולד ב-1922 בווילנה, להורים ציונים פעילים. הצטרף לשורות בית"ר בצעירותו, במרוצת הזמן נתמנה למפקד. הצטרף לאירגון הצבא הלאומי בפולין ועבר קורס סגנים.

בימי הכיבוש הרוסי ברח לרוסיה. אחרי גלגולים רבים התגייס לצבא אנדרס הפולני והגיע לעיראק. בעזרת אחיו, ששירת בצבא הבריטי, הצליח לערוק ולהגיע ארצה. בפעולה הנודעת במחנה צריפין פיקד על עמדה, והצליח להדוף את החיילים הבריטים ואף לשבות אחדים מהם. ואולם בשעת הנסיגה נפצע ונתפס עם חברו הפצעו יוסף שמחון. השניים נידונו לתלייה ביום 13 ביוני 1946, אבל האצ"ל חטף קצינים בריטים, ואילץ את הנציב העליון להמיר את פסק-דין המוות במאסר עולם. בשומעו את גזר הדין פרץ בשירה: "ואם בתלייה אמסור את חיי לאומה אל נא תבכו, כך נגזר גורלי".

בשעת פריצת מבצר עכו, היה בין השבויים הבורחים, אך נפצע קשה ונשבה שוב. שעות אחדות הניחוחו שוכב, לא הגישו לו כל עזרה; אך גם ברגעיו האחרונים שמר על קור-רוח ואמר: "התחלתי עם כלניות וסייעתי עם כלניות. נקמו את דמי!! נפל ב-4 במאי 1947 (י"ד באייר תשי"ז), נטמן בשבי-ציון.

זכרם נצח, עמ' 89.

אשכנזי ברנרד (בובצ'יק)

בן אברהם. נולד ב-1912 בעיירה קטנה על-יד סטאניסלאבוב גאליציה פולין, למשפחה ידועה בעיירה. קיבל חינוך מסורתי וחילוני, בוגר גימנסיה בסטאניסלאבוב. היה עלם יפה-תואר. היה בין הראשונים שהצטרפו לבית"ר. לאחר שסיים לימודיו האקדמיים התגייס לצבא הפולני ושירת בחיל-ההנדסה כקצין הנדסה. לאחר שהשתחרר היה פעיל ב"ברית-החיילי" בסביבת מגוריו. קיבל עבודה ממשלתית ועבר לעיר לבוב. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא, השתתף בקרבות על-יד העיירה לוביץ ונפל בשבי. בדרך ברח וחזר הביתה. כשבאו הרוסים נשלחו הוא ואביו לסיביר למחנה-עבודה; אמו ואשתו נשארו בעיירה. אביו לא עמד בתלאות ונפטר במחנה-העבודה. בעקבות הסכם סטאלין-שיקורסקי שוחרר ברנארד מהמחנה כדי להתגייס לצבא. קיבל שובר נסיעה לבוזולוק ונשאר תקוע שם. כשהתארגנה הדיוויזיה הראשונה של הצבא הפולני שעל אדמת רוסיה היה בין הראשונים שהתגייסו. נשלח לקורס סמלים, קיבל דרגת רב-סמל ונלשח ליחידה. לחם באומץ-לב בחזית לנינר-טריגובוב וקיבל אות הצטיינות "צלב הגבורה".

בקרב על-יד הנהר ויסלה קיבל הבטאליון השני פקודה לתפוס עמדה מול העמדות הגרמניות. הטנקים הגרמניים החלו לסגת בבהלה, ואילו הבטאליון השני המשיך להתקדם ולהסתער על עמדות האויב. בשעות הערב גברה שוב התנגדות הגרמנים והם פתחו בהתקפת-נגד משלושה כיוונים: מערב, צפון, דרום. יחידתו של ברנארד בכוון דרום החזיקה בעמדותיה והדפה את ההתקפה שוב. בקרב זה הראה ברנארד אומץ-לב ותושייה רבה, אבל ברגעים האחרונים נפצע קשה ולא יכול עוד להחזיק מעמד.

מת בדרך לנקודת איסוף הפצועים ב-12 בינואר 1945, והובא לקבורה בשולי הכביש פאלניצה-זאסטשביה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוברת מס' 6, עמ' 14, 15.

אשנדורף וולף-אהרן

בן שמעון, בוגר האוניברסיטה, מהנדס ומפעילי התנועה הרביזיוניסטית בגאליציה. אחרי הכיבוש הגרמני היה וולף בין פעילי המחתרת היהודית המזויינת בסביבות בורשצ'וב-צורטקוב (גאליציה המזרחית).

אור ליום 2 ביוני 1943 יצא עם קבוצה של 28 יהודים את גיטו בורשצ'וב ליערות זיליניץ הסמוכים. היה חבר בקבוצת "כנופיית בורשצ'וב". תקופה קצרה אף שימש מפקד הקבוצה, ואז כינוה "קבוצת אשנדורף". השתתף בפשיטות נגד שוטרים אוקראינים וכן במבצע חיסולם של מחסני התבואה הגרמניים. ב-17 בנובמבר 1943 חדרו אנשי הקבוצה אל בית הסוהר בבורשצ'וב ושחררו את אסיריו.

כשלושה שבועות אחרי כן (ב-6 בדצמבר 1943) כיתרו כוחות גרמניים, שמנו כאלפיים איש, את היער לושיאץ, שבו שכנה הקבוצה, כ-16 מאנשי הקבוצה תפסו עמדה בקצה היער. בקרב שנמשך למעלה מ-4 שעות נפלו כולם, וביניהם מפקדם וולף אשנדורף.

ספר בורשצ'וב, עמ' 303-309.

ספר הפרטיזאנים, חלק א', עמ' 687-689.

באומואלד בוניו

נולד בעיר ברודי שבגליל טארנופול, פולין. בוגר בית-ספר תיכון בעירו. את חינוכו היהודי והציוני קיבל בבית אביו. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר והיה חבר פעיל, מסור ונאמן.

בזמן הכיבוש הגרמני בחודשי הסתיו של 1942 הצטרף לתנועת המרי שבעירו. הבחורים חיפשו קשר עם המחתרת הפולנית, אבל זו לא רצתה לקבל יהודים לשרותיה. המיפקדה החליטה לפעול כיחידה יהודית עצמאית. בוניו מונה להיות מפקד חוליה והוטל עליו לצאת ליער ולהכין 2 בונקרים. אחרי ימים ספורים חזרה הקבוצה לבסיסה, ובוניו הודיע למפקדיו שהמשימה בוצעה.

כעבור זמן מה שוב יצאה קבוצתו לתפקיד מסוכן: לשדוד בנק כדי לקנות נשק מהאוכלוסיה המקומית. בוניו מילא גם תפקיד זה והביא כספים למיפקדה. באחד הימים, בהיותם ביער, התנפלו על קבוצתו חיילים גרמנים ושוטרים אוקראינים. בוניו והבחורים השיבו קרב ואחרי לחימה של כמה שעות, שבמהלכה התפזרה הקבוצה, שב בוניו פצוע לבסיסו והודיע שבחור אחד נפל ושניים, לרבות הוא, נפצעו בקרב פנים אל פנים עם האויב.

בחדש מאי 1943 נפל בוניו.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 245, 246, 674.

BETTI AJZENSZTAIN: RUCH PODZIEMNY. עמ' 154, 155, 156, 157, 158.

באצינסקי אליהו

בן אברהם ושרה מבית אופטובסקי. נולד בעיירת אמו, זייכלין. ב-1916 עברה המשפחה לעיר לודז', שם היה אביו פקיד בכיר בבית-מסחר גדול בעיר. האב היה מחסידי גור ואליהו קיבל חינוך דתי. יחד עם קבוצה של בחורי ישיבה, הצטרף לברית-החשמונאים, האגף הדתי של התנועה הלאומית שהתארגנה בלודז'.

בשנת 1938 גויס לצבא פולין, שירת ביחידת רגלים בעיר לניצ'צה, וסיים בהצטיינות קורס סמלים. בעת שירותו הצבאי פרצה מלחמת-העולם השנייה והגרמנים כבשו עיר אחרי עיר בפולין. אליהו לחם על הגנת עיר הבירה ווארשה. רבים מחבריו נפלו בשדה הקרב ורבים נלקחו בשבי. אליהו ברח לאיזור לבוב כדי לעבור את הגבול לרומניה, נתפס על-ידי הרוסים ונשלח למחנה עבודה. כאשר נחתם הסכם התארגנות צבא פולין על אדמת רוסיה, שב אליהו לשרות הצבא הפולני. במהלך הקרבות הוא הגיע למקום שבו לחם נגד הנאצים ב-1939. הוא היה ממשחררי מחנה ההשמדה מיידאנק, ובראותו את המשרפות שם ביקש ללחום ולנקום בגרמנים.

הוא נפל בשדה הקרב והובא לקבורה בשולי הכביש פאלניצה-זאסטשביה. בהיותו בפולין בשנות השבעים התעניין הרב הראשי לתל-אביב-יפו, איסר יהודה פרנקל, באפשרות העברת עצמותיו של אליהו לישראל.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 6, עמ' 14, 15.

באקשט אליהו

בן ברל ורחל. נולד בשנת 1925 בעיירה איוויא להורים מסורתיים ציונים-לאומיים. אביו היה בעל בית-חרושת לנעלים וחנות בעיירה. כתלמיד בית-הספר הצטרף כנער לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. בתקופת הכיבוש הסובייטי נשאר תחת פיקוח בעיירה, בגלל עברם הציוני בורגני. כשפרצה המלחמה בין ברית-המועצות וגרמניה הנאצית, התחיל אליהו לעבוד במסגריה גרמנית. החיים הפכו לגיהנום עבור התושבים היהודים. אליהו הצליח בזמן עבודתו להוציא חלקי רובה ותחמושת. הוא ריכז סביבו את החברים הקרובים והתכוונו להתגוננות מוזיינת. קיים קשרים עם יחידה פרטיזאנית רוסית. בתקופה שבין נובמבר-דצמבר 1942 הקיפה הזינדרמריה הגרמנית את הגיטו. כמאתיים בחורים ובחורות פרצו את גדר התיל וכולם נמלטו אל יערות הסביבה. היחידה הרוסית, שקיים עמה קשרים, סירבה לקבל את המשפחות, ואז אסף אליהו חלק מהנמלטים והביאם לגדוד של האחים בילסקי, שחנה באיזור נובארדוק.

בילסקי מינהו מפקד קבוצת אנשי איוויא ושיכנס בחוות כראפניבא, שהיתה מרוחקת מהבסיס. ב-5 ביאנואר 1943 הקיפו מאות שוטרים וצבא גרמני מהעיירה שליב את החווה ופתחו עליה באש. אליהו לא איבד את עשתונותו והשיב אש לעבר האויב. הוא קרא ליהודים, שיימלטו על נפשם. המשפחות ניצלו את החיפוי שנתן להם וברחו.

לאחר שהשליך את הרימון היחיד שהיה ברשותו, המשיך לירות ולהתגונן, עד שכדור האויב פגע בו והוא נפל מות גיבורים.

"יהודי היער", ט. בילסקי, עמ' 92.

באראנובסקי ברל

נולד ב-1920 בעיר סובאלק. בזמן הכיבוש הסובייטי ברח לעיירה דרצ'ין, שם מצא מקום עבודה. כבית"רי קיבל עזרה מהקן במקום.

לאחר הטבח הגדול של יהודי דרצ'ין, בימי הכיבוש הגרמני-נאצי, נמלט ליער והתקבל ליחידת פרטיזאנים של ד"ר אטלס. הוא השתתף בהתקפה על חיל-המצב

הגרמני בדרצ'ין, פרץ ראשון לתוך ביתו של ה"זונדרפיהרר" הגרמני, לחם אתו, ונפצע בעצמו. הוא הובא פצוע אנוש ליער ושם מת.

ספר דרצ'ין, עמ' 375.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 675.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 70.

עדות זאב ליטמנוביץ (יד-ושם), כ"י 2208/2034, עמ' 20).

סמינר ליפציאן.

בארדאך צ'ארנה

בן ראובן ומאשה. נולד בשנת 1920 בעיירה דרצ'ין (מחוז נובארדוק) שבפולין. הוריו היו בעלי חנות לאריגים וניהלו בית מסורתי וציוני. צ'ארנה סיים את לימודיו בבית-ספר יסודי והמשיך את לימודיו בבית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. אחרי כיבוש העיר על-ידי הסובייטים ירד למחתרת. התחיל לעבוד כמורה בבית-ספר רוסי באיזור. לאחר הפלישה הגרמנית לעיירה ברח ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים של בולאק, ולאחר מכן לפלוגתו של גרישה קוזאייב. באחת מהפעולות האנטי-פרטיזאניות של הגרמנים נשבה ביער והומת בעינויים קשים. **לכסיקון הגבורה**, חלק א', עמ' 71.

ד"ר בבד פישל

נולד ב-1912 בעיר פשמישל. היה בין המנהיגים היהודים הבולטים בעיר. שנים רבות שימש כיו"ר הצה"ר והיה חבר מרכז הצה"ר בגאליציה המזרחית. ימים ספורים לאחר שהסובייטים כבשו את העיר במלחמת-העולם השנייה, הם התחילו לאסור את מנהיגי התנועה הציונית, ובתוכם גם הרוויזיוניסטים. ד"ר בבד נאסר, עונה קשות, ולבסוף הוצא להורג יחד עם עוד 3 מנהיגי התנועה הרוויזיוניסטית והציונית מהעיירה מושצ'יסקה. את משפחותיהם של הנרצחים היגלו לסיביר. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 48, 49.

בוברוב ברל

בן נתן ופייגה. נולד ב-1904 בעיירה סארניק (פולסיה), פולין למשפחת איכרים יהודים. למד בחדר ובחדר מתוקן, הלך בעקבות הוריו ועסק בחקלאות, הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית ול"ברית-החייל".

באוגוסט 1942 ברח מהגיטו ליערות סבוריצוויץ והיה בין 12 הפרטיזאנים היהודים הראשונים שלחמו בפיקודו של מיסיוורה, שלימים היה מפקד הגדוד הפרטיזאני "וורושילוב".

ברל נטל חלק בפעולות רבות: השתתף בשריפות מחסני תבואה ושחת בתחנת ראפאלובקה (והלין), בהריסת בית-חרושת למשקאות חריפים ובשריפת הגשר והאחווה הגרמנית בעיירה דומברוביץ (והלין) והיה בקבוצה שחדרה לעיירה סארניק והניחה פצצת-זמן בבניין משרדי ה-ס"ס. הבניין התמוטט וקבר תחתיו כמה עשרות גרמנים ועוזריהם. ברל הצטיין בהתקפה על תחנת המשטרה בעיירה הורודנוי שעל-יד סטולין. 12 שוטרים גורשו מהתחנה ושלל הנשק והתחמושת חולק בין יהודים בלתי-מזויינים ששוטטו ביערות האיזור. כן השתתף בפעולות נקם באוקראינים שידם הייתה ברצח יהודים.

עם התארגנותו של הגדוד "וורושילוב" (אוגדת "הגנרל בייגמה") מונה כמפקדה של מחלקה מיוחדת. בסוף שנת 1942 יצא בקבוצה של 10 פרטיזאנים לכפר ויצווקה על-יד סרניק. לפתע הומטרה עליהם אש חזקה, הם השיבו באש והצליחו להרוג שוטר אחד, אולם מייד הגיעה תגבורת של שוטרים רבים שמספרם היה גדול פי כמה ממספרם של הפרטיזאנים. הם לא יכלו לעמוד מול כוחו העדיף של האויב והחליטו לסגת. בבורב נפצע קשה ברגלו במהלך הקרב. בהיותו פצוע המשיך לבדו בחילופי יריות עם גרמנים וכשנבצר ממנו להמשיך ולהתגונן זחל לאורווה סמוכה, הוציא משם סוס ורכיבה הגיע ליער כשכדורי האויב מלווים אותו. בשוב הקבוצה לבסיסה מצאו אותו שוכב פצוע קשה במחפורת.

ללא תרופות וללא כל טיפול התענה כחודשיים ימים בייסורים קשים. באותם ימים ביקש לנגן על כינור, החברים השיגו בשבילו כינור ובערבים היה מנגן ללא הרף. באמצע שנת 1943, גווע ומת והובא לקבורה ליד המחפורת ביערות אוזירסן (ביילורוסיה). אחיו מתתיהו אמר קדיש על קברו. אחרי זמן התנפלו הגרמנים על הגדוד, חדרו לבסיס, חיללו 2 קברים ואת גוויותיהם, ובתוכם גופתו של ברל, זרקו לטרף לחיות היער.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 619-622.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 356.

זכרונות פון א יידישן פארטיזאן, עמ' 52, 60, 63, 82, 83.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 72, 73.

בבורב דוד

נולד ב-1911 בעיר פינסק שבפולין, להורים אמידים בעלי תחנות קמח ומינסרות. בוגר בית-הספר "תרבות" ובוגר הגימנסיה הממשלתית. בגמר לימודיו ניהל את

עיסקי הוריו. דוד גויס לצבא הפולני ובתור בוגר גימנסיה נשלח לבית-ספר צבאי לקציני תותחנים אותו סיים בהצטיינות וקיבל דרגת רב סמל (פודחורוניז). לפני המלחמה עבר לגור בעיירה פוהוסט-זאגרודסקי (מחוז פינסק). היה פעיל בתנועה הרוזינוניסטית וב"ברית-החייל" בעיירה. שימש כיו"ר הספרייה, וכיו"ר קופת גמ"ח ומונה גם למפקד מכבי-האש בעיר.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא הפולני והשתתף בקרבות ליד ווארשה. אחרי הכניעה שב לעיר מגוריו שנכבשה בינתיים על-ידי הסובייטים. בעקבות הלשנה נכלא ב"עוון" ציונות ומוצא בורגני. אחרי חודשי מאסר בבית-הסוהר המקומי הועבר לכלא בעיר בריסק, שם ישב עד פרוץ המלחמה בין גרמניה וברית-המועצות ביוני 1941. ביוזמתו הרסו האסירים קיר ונמלטו מהכלא. הוא שב לעיירתו שכבר הייתה כבושה בידי הגרמנים ועודד את היהודים להימלט ליער. הוא עצמו נמלט ב-15 ביולי 1942 מהגיטו ליערות הסביבה והקים בביצות פינסק וביערותיה גדוד פרטיזאנים יהודי בשם "קאגאנוביץ".

אנשי הגדוד יצאו לפעולות חבלה ולמבצעים לרכישת נשק אצל האיכרים בסביבה. דוד השתתף בכל הפעולות ועשה הרבה לחיזוקו ולצידו של הגדוד. בסוף השתלב בחטיבת הפרטיזאנים הסובייטית "קומארוב" וזכה בשלוש אותות הצטיינות: אות לנין, אות הכוכב-האדום ואות הדגל האדום, ובשתי מדליות מדרגה א' ו-ב'.

דוד חלה במחלת טיפוס ובמאי 1944 נפטר בעיר. הוא הובא לקבורות בבית-העלמין שבעיירה בכבוד צבאי מלא.

עדות משה קרופציק (פח"ח תיק 69).

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 124, 125.

לנסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 73, 74.

בוברוב יצחק

בן יעקב ואסתר. נולד ב-1920 בעיירה סארניק (פולסיה), פולין. למד בבית-ספר יסודי, הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים בקן. עזר לאביו במקצועו כנפח. בחודש יולי 1942, כשנה לאחר כיבוש העיירה בידי הגרמנים, ברח עם הוריו ועם אחיו מיכאל ליערות סבוריצוויץ הסמוכים. הוריו נהרגו בידי איכרים. יצחק הצטרף לגדוד הפרטיזאנים "וורושילוב" והיה מראשוני אנשיו. השתתף ברוב קרבות הגדוד. ביולי 1943 נפצע יצחק ברגלו ובסוף שנה זו חלה במחלת ריאות ולב והועבר במטוס לבית-חולים במוסקוה. כשהחלים חזר לעיר קונה, ששחררה בינתיים בידי הסובייטים וקיבל תפקיד אחראי במוסד ממשלתי. ב-1945 כשהתחילה הריפאטריאציה לפולין, הגיע יחד עם קבוצת פרטיזאנים יהודים לעיר לובלין, כדי

לעלות ארצה, אך מחלתו שמה קץ לחייו.
עדות משה טורקניץ (פח"ח) 64.
עדות מלך בקלצ'וק (איו"ש פלין 016/1900).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 74.

בוברוב מיכאל

בן יעקב ואסתר. נולד בשנת 1922 בעיירה סארניק (פולסיה) שבפולין. למד בבית-ספר יסודי ותיכון והתחיל לעבוד כנפח אצל אביו. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן בית"ר. בתקופת הסובייטים עבד כפועל בנפחיה. בשנת 1942, בזמן הכיבוש הנאצי, נמלט יחד עם הוריו ואחיו יצחק ליערות סבוריצוויץ, הסמוכים לעיר. תחילה היו במחנה המשפחות שליד גדוד "וורושילוב", ובאביב הצטרפו לגדוד "ציאפאייב", ומיכאל השתייך לפלוגת המיפקדה.
מיכאל השתתף בהרבה קרבות והצטיין כלוחם אמיץ, כן השתתף בכמה וכמה פיצוצים של פסי הרכבת פינסק-בריסק.
לאחר שחרור האיזור מידי הגרמנים בחודש מארס 1944 גויס לצבא האדום רוב חברי החטיבה הפרטיזאנית. מיכאל נפל בחודש יוני 1944 בקרבות על שחרור העיר פינסק.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 74.

בוברוב מתתיהו (מאתיס)

בן ניסן ופאניה. נולד בשנת 1926 בעיירה סארניק (פולסיה), פולין. בעת היותו תלמיד בבית-ספר יסודי בעיירה הצטרף לבית"ר. היה בחור שקט ומופנם. בשנת 1942 נמלט ליערות סבוריצוויץ, הצטרף לפרטיזאנים והיה לחביב הגדוד. באוקטובר 1942, במהלך פעולה להשגת מזון אצל האיכרים, מצאוהו שוטרים אוקראינים ורצחוהו.
זכרונות פון א יידישן פארטיזאן, עמ' 46.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 74.

בוברוב מתתיהו

בן ברל ובאשקה. נולד בשנת 1923 בכפר סבוריצוויץ שעל-יד סרניק (פולסיה), פולין. למד בבית-ספר יסודי של "תרבות". הצטרף לבית"ר בעיירה סרניק. היה בין הנמלטים בחודש אלול תשי"ב (1942) והיה בין הראשונים בקבוצת הלוחמים

שממנה צמח אחר-כך הגדוד "וורושילוב". השתתף במבצעי רכישת נשק ותחמושת בשביל הגדוד. עזר למחנה המשפחות היהודי ביער והשתתף במבצעי מארב ובקרבות נגד גרמנים ולאומים אוקראינים.

בתחילת פברואר 1943 יצא בקבוצה לפעולה כלכלית בשביל הגדוד. בשובו ממילוי התפקיד בא אליו קורצ'ב, קומיסאר הגדוד, אנטישמי מובהק, והאשימו שיצא ללא רשות מהממונים עליו (האמת הייתה שהוא עצמו שלחו), ושלא הודיע מייד עם בואו על תוצאות פעולתו. בלי לחכות לתשובה ירה בו והרגו בו במקום.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 74.

עדות משה טורקניץ (פ.ח.ח., תיק 63).

עדות דוד לורבר (פ.ח.ח., תיק 64)

זכרונות פון א יידישן פארטיזאן, עמ' 85.

בוברוב מתתיהו (מאתיס)

בן נתן ופייגה. נולד בשנת 1901 בעיירה סרניק (פולסיה), פולין. היה חבר בתנועה הרוויזיוניסטת בעיירה. שירת בצבא הפולני בחיל-הרגלים והיה בעל בית-עסק גדול להובלת סחורות בספינות משא, ואחר-כך בעסקי חקלאות.

בתקופת הכיבוש הנאצי ברח ליערות הסמוכים לעיירה (סבוריצוויץ). בשנת 1942 היה במחנה המשפחות ואחר-כך בגדוד "וורושילוב".

מתתיהו השתתף בקרבות וכן ניהל את המשק של הגדוד. בחודש ינואר 1944 חלה במחלת הטיפוס ואחר-כך בשחפת. מת אחרי המלחמה במחנה "שארית הפליטה" באוסטריה.

עדות מלך בקלצ'וק (איו"ש – פלין 016/1900).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 75.

בוברוב ניסן

נולד בשנת 1920 בעיירה סארניק (פולסיה) שבפולין לאביו מתתיהו ולאמו ביילה. למד בחדר ובבית-ספר יסודי. התחיל במסחר בקר וסוסים. הצטרף לתנועת הצה"ר ובית"ר. בתקופת הכיבוש הסובייטי הסתובב בכפרים ובעיירות הסמוכות, כדי שלא ליפול בידי הקומוניסטים ולא להישלח לסיביר. בתקופת הכיבוש הגרמני נמלט ביחד עם בנו מרדכי בן השמונה ליער ניקולאיווה, ואחר-כך הסתתר ביערות סבוריצוויץ הסמוכים. ניסן היה עוקב אחר האיכרים, שידם הייתה ברצח יהודים, ונוקם בהם.

בסוף שנת 1942 הצטרף לגדודו של אישצ'ניקו, שחנה ביערות ראפאלובקה-

מורוצנה (גבול ווהלין-פולסיה) ופעל בקבוצות חבלנים. השתתף בפיצוץ גשרים, מסילות ברזל ועוד.

בחודש מארס 1943 עבר יחד עם מפקד המחלקה שלו באזיקין (שאמרו עליו, שהוא יהודי ממוסקווה) בכפר אחד, ושם מצא איכר, שהרג את אחותו רחל. ברשותו של באזיקין ירה בו למוות. משנדע הדבר למטה הגדוד, הובא לחקירה והואשם בהריגת אדם, שתואר כמקשר פרטיזאני (לאמיתו של דבר השתייך האיכר לתנועה אוקראינית פאשיסטית בשם "זלונובציי").

בעת המשפט שנערך נגדו, טען שעשה מה שעשה ברשות באזיקין מפקדו, אך הלה הכחיש. אגב כך גם הואשם ניסן בבורוב בפעולות פאשיסטיות בימי השלטון הפולני. נידון למוות, ופסק-הדין בוצע בכפר, שבו אירע המקרה, לעיני כל תושביו. מששבו הפרטיזאנים לבסיס, אחרי ביצוע פסק-הדין, החל בנו מרדכי בן השמונה למרר בבכי ולצעוק, שיחזירו לו את אביו. הילד נלקח ונורה בידי אחד הפרטיזאנים של הגדוד.

עדות דוד זלצמאן (איו"ש 03/1138)

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 366, 367.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 75.

ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 676.

בוברוב שמואל

בן מתתיהו וביילה. נולד בשנת 1898 בעיירה סארניק על-יד פינסק, פולין. היה סוחר סוסים ובהמות, בעל מסורת ציונית ולאומית. בחודש אלול תש"ב (1942) נמלט מהגיטו ליערות ניקולאיווה וסבוריצ'יץ הסמוכים לעיירה. תחילה היה במחנה משפחות ואחר-כך בחטיבה הפרטיזאנית של פיודורוב-רובנסקי.

השתתף בקרבות רבים של החטיבה, עזר הרבה למחנה המשפחות. מת ביער ממחלת הטיפוס ימים אחדים לפני בוא הצבא האדום.

עדות מלך בקלצ'וק (פלין איו"ש 016/1900).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 75.

בוברוב שמואל לייזר

בן ברל ובאשקה. נולד בעיירה סארניק (פולסיה) שבפולין. הוא הלך בדרכי אביו, וכמותו היה נפח. למד בבית-ספר יסודי. היה חבר ב"ברית-החיילי" והתנועה הרוויזיוניסטית.

בשלהי חודש אלול תש"ב (1942) ברח מגיטו סארניק ליערות סבוריצ'יץ

הסמוכים, והיה פרטיזאן בגדוד "וורושילוב". נהרג ביער מפצצה שהוטלה ממטוס גרמני בשנת 1944.

זכרונות פון א יידישן פרטיזאן, עמ' 95.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 75.

בוגדאנובסקי אהרן

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין. עוד בילדותו הצטרף אהרן לקן בית"ר. בתקופת הכיבוש הנאצי הגרמני ברח ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים בשם "פוביידה". מפקד הגדוד היה הפרטיזאן הידוע בולאק מיערות רודה-דוברובשצינה. אהרן השתתף בהרבה קרבות, אקציות מזון וחבלה בפסי רכבות. באחד הקרבות האכזריים נפל מות גיבורים.

ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 675.

ספר יזכור דרצ'ין, עמ' 374.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 223.

בוגדוש ישראל-אשר

נולד ב-1923 בעיירה מישיניץ, מחוז ביאליסטוק, למשפחה ציונית דתית. אביו היה מורה בביה"ס. ישראל למד בבית-ספר ובישיבה בעיר ביאליסטוק. בזמן לימודיו הצטרף לפלג הדתי בתנועה הרוויזיוניסטית "אחדות ישראל". בשנת 1939, לפני פרוץ המלחמה, עברה משפחתו לגור בעיר סלונים (מחוז נובוגרודק), לפני פרוץ המלחמה, עברה משפחתו לגור בעיר סלונים (מחוז נובוגרודק). שם הצטרף בתקופת הכיבוש הסובייטי למחתרת הבית"רית.

בזמן מלחמת ברית-המועצות — גרמניה וכיבוש העיר על-ידי הגרמנים, החליטה קבוצת בית"רים, והוא בתוכם, לברוח ליער. ב-6 באוקטובר 1942 הגיע ליערות ליפיציאן ושם הצטרף לפלוגתו של ד"ר יחזקאל אטלאס, לגדוד של "בולאק", קיבל את התואר "פרטיזאן מצטיין" ומשם עבר לפלוגתו של ואניה אבראמוב, גדוד "פוביידה", ושוב הצטיין בפעולותיו.

בקרב על רודה-יאבורסקה, בסוף חודש אוקטובר 1942, שעה שהפרטיזאנים הסתערו על עמדות האוקראינים הלאומניים, הגיע ראשון לאחת מעמדות האויב, הטיל לתוכה רימון, ויותר מעשרה חיילי האויב התרסקו. תיכף ומייד הפך את לועה של מכונית הירייה, שנמצא בעמדה, לעבר הכפר ואילץ את האוקראינים לנוס בבהלה.

השתתף בהורדת רכבות מן הפסים. גם נפצע באחד המיבצעים של מיקוש קו

המסילה וארשה-מינסק, בדרך לעיירה דרצ'ין.
בהתקפה על הכפר לאנצוויץ, הסמוך לדרצ'ין, שבוצעה בידי פלוגת הד"ר
אטלאס, נמצא ישראל-אשר בכל פינה הרת-סכנות.
הצטיין בקרב על-יד הכפר שליזיה-פודגורובלנה שעל-יד דרצ'ין ב-1943. במקלעו
הרג 4 שוטרים ולקח 2 גרמנים בשבי. בספטמבר 1943 השתתף בהורדת רכבת
על-יד סלונים. בפעולה נהרגו 59 גרמנים והושמד ציוד מלחמתי, ולקח שבי עוד 2
גרמנים. בספטמבר שוב השתתף בקרב נגד כוחות המשטרה, שהיו בדרך
לפעולת-עונשין נגד הכפר שליזיה, ששיתף פעולה עם הפרטיזאנים. פתאום הגיח
שוטר עם רימון ביד סמוך למקום, שבו נמצאו מפקדי המטה. בלי לשים לב
לסכנה, זינק לעבר השוטר, הוציא את הרימון מידו והשליכו הצידה. חבריו ירו
בשוטר והרגוהו.

פעמים רבות צוין לשבח על-ידי מטה הגדוד. היה בעל אות "הדגל האדום"
ועוד. ישראל נפל ביערות רודה – דוברובז'יז'נה (בין סלונים ללידא) במצוד
האחרון ב-14 ביולי 1944.

עדות גרשון זביילסקי (איו"ש, כ"י 656/553, עמ' 4-5).

פלוגת הד"ר יחזקאל אטלאס, עמ' 102-194, 111, 116, 121-130, 176, 188-190.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 75-76.

ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 676.

ספר יזכור סלונים, עמ' 223.

בוגמן ישראל

נולד בעיר פרוזיאני, מחוז בריסק ליטובסק שבפולין, בשנת 1910. קיבל חינוך
עממי. התפרנס מעבודת כפיים. בעל משפחה וילדים. הצטרף לבית"ר, ושם מצא
את חלקו השני של ביתו.

בפרוץ המלחמה נכנס לגיטו וביקש לקבלו לארגון המחתרת בגיטו. לאחר
בריחתו מהגיטו ליער, היה מאד פעיל ומוכן תמיד להושיט עזרה לזולת. ישראל היה
תמיד בין הראשונים ליציאה לפעולת חבלה, ובדרך חזרה אחרי הפעולה שמר על
החברים. הוא עודד את הצעירים וטיפל בהם כאב. קיבל אותות הצטיינות וצלב
הפרטיזאנים.

ישראל, אחרי הפעולות הנועזות, נשאר בחיים, אבל רצונו היה לא להשאר על
האדמה, הספוגה בדם אחיו. הוא יצא בדרך הבריחה, הגיע ארצה והשתקע
ברמת-גן. נפטר בשנת 1970.

עדות פסח פרידברג, איו"ש

בודן שלמה

בן פנחס ואתל. נולד ב-11 בנובמבר 1918 בעיר חלם. את חינוכו הלאומי קיבל בבית-ספר יסודי ואחר-כך בבית-ספר "תחכמוני", אשר מוריו ומחנכיו היקנו בו לצעירים את השפה העברית על בוריה והחדירו בלבם את האהבה לעם היהודי ואת הכמיהה והתקווה לשיבה לארץ-ישראל. שלמה, עלם חסון וגבוה משכמו ומעלה מכל חבריו בני גילו, בעל עיניים חומות ושיער חום, שופע עוז ומרץ, התבלט מכל הצעירים בני עירו. איש ספורט מובהק, ממייסדי קבוצת הכדורגל "מכבי", היה המדריך וגם השוער שלה. שלמה לא זנח גם ענפי ספורט אחרים, והיה ממקבלי הפרסים הראשונים בהתחרויות התעמלות, שחייה, סיף וסקי. חוסן גופו וטוב לבו, מבטו החם ששפע ידידות ונאמנות לכל הקרב אליו היקנו לו חברים רבים בין הנוער בעיר.

שלמה היה ממייסדי "השומר הלאומי" בעיר חלם – אות הקבוצת נוער, שהתפלגה מבית"ר בגלל סכסוכים אישיים, אולם את נאמנותו לראש בית"ר זאב זיבוטינסקי הבליט גם בתוך שורות "השומר הלאומי", כי ראה בו לא רק ראש בית"ר ומצביא "ברית-החייל", כי אם אף מורה.

בשנת 1938 התגייס שלמה לצבא הפולני ושירת בגדוד ה-51 של חיל הרגלים בעיר דובנו. במשך שירותו עבר קורסים צבאיים וקיבל דרגת סמל וגם הגיע לאות הצטיינות בעד מילוי תפקידו והתנהגותו המופתית. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה נמצא שלמה בין מגיני וסטרפלטה (VESTERPLATE).

בשנת 1946 פורסמו הקטעים האלה בעיתון "החייל החופשי" ולפי התיאורים מתגלית לעינינו התמונה הבאה על הגנת וסטרפלטה ושמו של הסמל בודן, המגן על הנקודה החשובה. רב סרן סוכרסקי, מפקד הבסיס כותב ביומנו: "עם חיילים וסמלים אלה, כמו שלמה בודן, היה כדאי להחזיק עוד זמן רב, שלמה, אחרי מותו, קיבל עבור הקרב בווסטרפלטה אות הצטיינות "KRZYŻ VIRYTUTU MILITARI".

אחרי קרבות של יותר מ-8 ימים, ראו הלוחמים שהם עומדים על סף התמוטטות. בלית ברירה הודיעו על כניעה. וכך הגיע שלמה למחנה שבויים סטאלאג מסי 3 שבשלוזיה. כבר בדרך למחנה עבר על השבויים סבל בל-יתואר. רבים מבין החברים לא הצליחו להגיע אפילו לשערי המחנה מרוב מכות-הרצח, שהמטירו עליהם הגרמנים.

כעשרים שבויים התארגנו וברחו מהשבוי, ביניהם שלמה. ב-1943 הגיע שלמה עם קבוצתו לכפר לשניצובקה, לא רחוק מעיר הולדתו חלם. שם נודע לו על מותם של הוריו ובני משפחתו. רוב יהודי חלם הושמדו במחנה סוביבור. ביער נודע לשלמה, שאחיו לייבלה הצליח להתחמק בדרך מידי השכן הרוצח, וכך התאחדו שני האחים ביער. כשנודע לשלמה על מותם הטראגי והאכזרי של הוריו ומשפחתו, הוא

אסף את קבוצתו ושם פניו לחלם כדי לנקום ברוצחי עמו ומשפחתו. השכן הרוצח שמע על קבוצת הפרטיזאנים של שלמה ההולכת ומתקרבת והזעיק את הגרמנים. כשהגיע שלמה עם קבוצתו למקום, יצאה לקראתם פלוגת גרמנים חמושים ברובים ובמכונות ירייה. בקרב הבלתי-שווה הזה נפלו כל הפרטיזאנים, וביניהם שלמה ואחיו הצעיר לייבלה.
עדות אפרים ויכסלפיש (מכון ז'בוטינסקי).
העשור השלישי, עמ' 60, 61, 64, 67, 68, 69.

בויארסקי אליהו (אלצ'יק)

בן מרדכי, נולד בשנת 1922 בעיר לידא, פולין. הצטרף לתנועה הלאומית בשנות השלושים. בפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה עבר לעיירה ז'טל. נמנה עם ראשי המחתרת בגיטו. היה מראשוני היוצאים ליערות ליפיציאן (23 באפריל 1942) יחד עם עו"ד אלתר דבורצקי. לאחר רציחתו של המפקד נמלט יחד עם קבוצתו ליערות נאליבוק, שם הצטרפו לפלוגה היהודית של הגדוד הרוסי "סטאלין" שמנתה 20 איש, כולם צעירים בני 16-18. בהתקפה על חיל-המצב הגרמני בעיירה נאליבוק נפל יחד עם כל חברי הפלוגה בקרב אכזרי.

הגרמנים השליכו את גופותיהם לנהר. כעבור ימים פלטים הנהר. הם נקברו והאדמה מעל קברם נחרשה, למען לא יישאר כל סימן.

אחר המלחמה נתגלה קבר האחים בכיכר השוק בעיירה נאליבוק.

סמינר ליפיציאן, (פח"ח).

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 258.

ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 496.

פנקס ז'טל, עמ' 369.

לכסיקון הגבורה, כרך א', עמ' 77.

עדות יוסף פישקין (ארכיון "יד-ושם", עמ' 3-5).

בויארסקי ציפורה (ציפלה)

נולדה בשנת 1917 בעיר וילנה. נישאה לשלמה בויארסקי מן העיירה ואסילשוק (בין גרודנה ללידא). לאחר הטבח של יהודי ואסילשוק במאי 1942 הועברו היא ובעלה לגיטו שציציין, ומשם נמלטו שניהם ליערות נאציה הסמוכים. לאחר המצוד ביערות נאציה עברו ליערות ליפיציאן, ולאחר שהשיגו נשק ונתקבלו בגדוד "אורליאנסקי" — "בורבא" הייתה תחילה בפלוגה הכלכלית ואחר-כך עבדה במטבח. ציפורה הייתה טובת-לב וחברותית, בעלת תכונות מוסריות. את חינוכה

הציוני קיבלה בבית"ר. נפלה בחודש בפברואר 1944 מכדור שנפלט מרובהו של פרטיזאן.

עדות חנה וולוצ'ינסקי (שאלון פח"ח, תיק 66).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 78.

בויארסקי שלמה (סיומה)

בן אהרן ושיינה-אסתר. נולד בשנת 1913 בעיירה ואסילשוק (מחוז נובארדוק). למד בתלמוד תורה. היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. לאחר הטבח בעיירתו בחודש מאי 1942 הועבר לגיטו שצ'וצ'ין, משם נמלט ליערות נאציה. לאחר המצוד ביערות אלה ברח ליערות ליפיציאן והצטרף לגדוד הפרטיזאנים "אורליאנסקי בורבה". השתתף בקרבות שונים של הגדוד, וכן בהתקפות על רודה-יאבוסקה ועל חיל המצב בעיירה קוזלווישצ'יזנה, הסמוכה לעיר סלונים. לאחר השחרור מהפרטיזאנים גויס לצבא האדום. שלמה נפצע בקרב על-יד וארשה ונשאר נכה. חזר לעיירתו ואסילשוק ושם נרצח בידי "הפולנים הלבנים".
עדות חנה וולוצ'ינסקי (שאלון פח"ח).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 78.

בויארסקי שמואל

נולד ב-1916 בעיירה פייסק שעל-יד וולקוביסק, מחוז ביאליסטוק, פולין. למד בבית-ספר יסודי ולמד גם נגרות.
בזמן הכיבוש הנאצי ברח לדרצ'ין (מחוז נובוגרודק) מחשש להגליה בגלל חברותו בתנועה הרוויזיוניסטית.
ביולי 1942 ברח ליער. תחילה היה בקבוצה פרטיזאנית, שפעלה בגדה השמאלית של השציארה, אחר-כך בחטיבה "פוביידה" של בולאר ביערות ליפיציאן, וכשאורגן הגדוד "קראסנוגורדייסקי" (חטיבת "לנין"), צורף אליו יחד עם עוד כמה יהודים. השתתף בכל הפעולות הקרביות של היחידות שבהן היה.
ב-25 בספטמבר 1943 נשלח עם עוד כמה פרטיזאנים לא-יהודים למקש את מסילת הברזל בקטע לידא-מוסטוי. הקבוצה הגיעה לתחנת הרכבת סקרובובה בחורשה סמוכה. מורה דרך, שהיה פולני, הודיע ל"פולנים הלבנים", ששלטו באיזור ההוא, ומייד כיתרו את הקבוצה, וכולם נלקחו בשבי. הפרטיזאנים הלא-יהודים צורפו ליחידה הפולנית, ואילו את שמואל בויארסקי הרגו באכזריות. אחרי מותו הוענק לו אות "הדגל האדום".
סמינר ליפיציאן.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 65.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 78.
ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 677.

ביום חיים מאיר

בן שמעון וחיה. נולד ב-14 באפריל 1931 (ז' בניסן תרצ"א) בעיר יאסי שברומניה. אמו מתה בזמן לידתו. עד גיל 4 נתחנך בבית סבתו, ובשנת 1935 חזר לבית אביו. חיים למד בבית-ספר עממי ומקצועי, והשתלב במכונאות. בשנת 1942 הפרידו הגרמנים את חיים מהוריו והיגלוהו למחנות עבודה בטרנסדניסטריה. הוא אירגן במחנה שורת חבלות וכל המכונות שתיקנו הוחזרו אחרי זמן לתיקון נוסף. 3 שנים של עבודת פרך באו לסיומן עם השחרור מידי הנאצים, וחיים נפגש ב-1945 עם אביו. הוא לא רצה לחזור לבית הוריו, והצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי. הוא פעל בנתניה, משם נשלח לבסיס קרבי בבאר-יעקב והצטרף לקבוצת שוני. בצאתם לחזית רמלה באייר תש"ח 1948 לא חזר חיים עוד, הוכרז כנעדר ועקבותיו לא נדעו עד היום.

זכרם נצח, עמ' 164.

יזכור, עמ' 79.

בויקו דוד

נולד בשנת 1906 למשפחה מהמעמד הבינוני בעיר למברג (לבוב), שהייתה אז חלק מהאימפריה האוסטרית-הונגרית, עד שעברה לפולין בשנת 1918. למברג נעשתה לאחר מכן בירתה של גאליציה המזרחית. כבר בנעוריו נמשך ליבו לצבאיות, לסדר ומשמעת. הפרעות ביהודים השאירו בנפשו הצעירה רושם עמוק ועגום. כשהגיעו אליו הידיעות על הקמת לגיון יהודי וגדודים עבריים לסיוע בכיבוש ארץ-ישראל מידי הטורקים, בראשותו של מייסד הגדודים זאב זיבוטינסקי, החליט להצטרף אף הוא לפעולה. דוד הקים בגימנסיה "גדוד צופים ע"ש זיבוטינסקי". כאשר תנועת הצופים של "השומר הצעיר" החלה לנטות שמאלה העביר דוד את גדודו לבית"ר: כארבע מאות תלמידים גילאי 11-18 שנה.

ב-5 לפנות בוקר של האחד בספטמבר, יום פרוץ המלחמה, החלו הגרמנים להפציץ את לבוב. ב-3 בספטמבר הודיעה הממשלה הפולנית על החלטתה להגן על עיר הבירה וארשה והמליצה לכל מי שבידו האפשרות, לעזוב את העיר. בתוך הזרם הכללי עזבה את וארשה גם נציבות בית"ר, ובראשם הנציב מנחם בגין. הם הגיעו ללבוב, לכיוון דרום-מזרח פולין לעבר רומניה. הנציבות החליטה להישאר בלבוב,

ולהמתין להתפתחויות הבאות. תוך כך הגיעו ללבוב גם חלק משליחי התנועה הארץ-ישראלים ששהו בפולין, ביניהם המשורר אורי צבי גרינברג, עקיבא ברוך, משה שטיין, יצחק הלר ועוד. נציבות בית"ר שמצאה את עצמה תקועה במשטר סובייטי שהוקם בעיר, שקלה את אפשרויותיה; לאחר שיקולים ודיונים הוחלט לצאת לוויילנה, ומה עוד ששני קציני נציבות היו וילנאים – ישראל אפשטיין ודוד יוטן. דוד בויקו אירח את הבאים, דאג לשיכונם ולכל מחסורם ולקח חלק פעיל בדיוניהם ובביצוע החלטתם של אנשי הנציבות.

ב-25 באוקטובר הועברה וילנה רשמית לליטא. הנציבות קראה לבית"רים לעזוב את פולין ולפנות לעבר וילנה השייכת כעת לליטא החופשית. שלוש פעמים נסע בויקו מוויילנה לפולין הלך וחזר בשליחות זו. החלה תעשיית הניירות, התעודות והחותמות. חברים החלו לפנות למוסדות הממשלתיים לבקשת רישיונות יציאה ובעקבות כך, באו חקירות ומאסרים על-ידי הבולשת הרוסית – הנ. ק.ו.ד. לאחר מאמצים קיבל דוד ויזה אנגלית, ובסוף דצמבר עזב את וילנה בדרכו לטורקיה. בקיץ 1942 הגיעו חיילי צבא אנדרס לארץ. דוד הועבר לצבא הפולני. כעורך-דין הועסק במערכת המשפטית הצבאית עד תום המלחמה, עד שצבא זה הועבר לאנגליה. הוא נשלח לאנגליה במסגרת קבוצת החלוץ שהכינה את המחנות לקיטת החיילים הפולנים. רק בסוף שנת 1948 שוחרר מהצבא.

בי"ז כסלו תשכ"ט (7 בדצמבר 1979) הובא למנוחת עולמים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 14 (39), עמ'.

בוסליק אברהם

בן דוד. נולד בשנת 1922 בעיירה קולקי (מחוז ווהלין). אביו היה סוחר יערות נודע ובעל ספינות שייט על נהר סטור, ונחשב בין האמידים בעיירה. אברהם קיבל חינוך לאומי יהודי ציוני. בוגר בית-ספר תיכון. עוד בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. כנער נתן את חלקו לחינוך צעירים בקן בית"ר ולקח חלק פעיל במיפקדה.

בראשית הכיבוש הגרמני עבד כסבל בחברה לסחר תבואות. באוגוסט 1942 יצאו שמונה מאנשי הקבוצה, והוא ביניהם, להתקיף את נקודת המשטרה האוקראינית בכפר אוטובה. אחדים מהם היו חמושים, ורובם מצוידים במקלות בלבד, שנראו כרובים. מטרתם הייתה להשיג את נישקם של השוטרים. הם פרצו אל בנין המשטרה ומצאו את מפקדה ושני שוטרים. אחד מהם נורה בידי אברהם, על יחסו האכזרי ליהודים. אחר-כך השתתף אברהם בהורדת רכבת בקו רובנה-סארני.

בתחילת דצמבר 1942 הצטרף לחטיבתו של גנראל קובפאק. ב-21 באותו חודש לחם באחת הפלוגות של החטיבה, אשר התקיפה את המוצבים הגרמניים בכפר

הרוסי בוכציה שממזרח לעיירה סטולין (פולסיה).
 "כמשתתף בקרב זה" – כותב בספרו חברו לנשק גד רוזנבלט – "מצאתי את עצמי ברגעים האיומים האלה מתחת לשיח. שכבתי ויריתי והסתכלתי על ריקוד המוות בינינו. פתאום נפל מבט עיני על פרטיזאן יחיד ובודד, ששכב מתחת לרגב אדמה על-יד שיח גוץ, אורן ננס, והמשיך להמטיר במקלעו צורות כדורים לחלונות הבניין של בית-הספר, שממנו נראו הגרמנים היורים. הסתכלתי בו ולא האמנתי. לתמהוני הרב הכרתי בו את חברי בוסליק, הוא המקלען היחיד שהמשיך ללחום. הוא הלוחם האחרון במקום זה. אך הגרמנים לא איפשרו לו הרבה זמן ללחום. כנראה, שהתנגדות הפרטיזאן המקלען הפתיעם. מייד כוסה כל השטח סביבו ברשת של פיגזי מרגמות. מאחד כזה נמחץ גם ראשו של גיבור הלוחמים. אותו רגע הרגשתי לחות דביקה משונה על פני. הושטתי את ידי לנגבה הסתכלתי על ידי ועליה ראיתי תערובת מוח אנוש ובוץ דביק. שניהם ביחד היו מחברי בוסליק ומהשיח שליחו שכב, לחם ומת מות גיבורים".
 עדות שמעון חייציק (איו"ש). כת"י 866/2.
 עדות זוסיה חייציק (איו"ש) ח"1/866.
אש אחזה ביער, עמ' 94, 109, 110.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 82.
ספר לוצק, עמ' 531, 532.

בוסאק מרדכי (מוטקה)

נולד בשנת 1908 בעיירה דרצ'ין. בתקופת הכיבוש הסובייטי יצא מן העיר מחשש שישלח לסיביר, בגלל עברו הציוני-לאומי. מרדכי נדד ממקום למקום עד לפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה. בזמן הכיבוש הנאצי הגרמני ברח מהעיר ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים של "פוביידה" בפושציה ליפיציאנסקה, בפיקודו של בולאק. מרדכי דאג לאספקה של הגדוד. השתתף בקרבות שונים. הוא נודע בתור ה"אמא" של הגדוד. עם השחרור מהפרטיזאנים, גויס לצבא הסובייטי ונשלח לחזית הגרמנית. נפל באחד הקרבות על אדמת גרמניה.
ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 675.
ספר יזכור דרצ'ין, עמ' 374.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 80.

בוקאנץ אליעזר

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן. בתקופת הכיבוש הרוסי היה בין מארגני המחתרת הבית"רית לעזרת פליטים מפולין שהגיעו לקובנה. בזמן הכיבוש הגרמני הנאצי תמך בהתרחבות המחתרת הכללית, ועד למאוס 1944, עם צאת הקבוצה, רשמה המחתרת היהודית לזכותה פעולות מוצלחות רבות מבחינת האירגון וההיקף. אך "תקופת זוהר" זו של המחתרת לא האריכה ימים עוד, סופה בא עם אקציית המשטרה היהודית ב-23 ביולי 1944, ראשונה לשורה של פורענויות שירדו על הגיטו ועל האירגון מידי הגרמנים כהכנה לחיסול גיטו קובנה, באמצע יולי 1944. השוטרים היהודים, 40 במספר, עונו ונרצחו בפורט ה-9.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 20-22.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.

בוקי נחמן

בן משה ורחל. נולד בעיר קוטנה. למד בבית-ספר יסודי ועוד בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. עזר לאביו בחנותו ולמד בבית-ספר ערב הנהלת חשבונות וכלכלה. נחמן השלים לימודיו בקורס P.W. ובהכשרה הגנתית, ונעשה אחד המדריכים בקן בית"ר. התפרסם כאיש הדר בית"רי, אוהב בריות ועוזר לכל נזקק. גויס לצבא לפני המלחמה, ושירת בחיל התותחנים בעיר לוביץ. בתקופת מלחמת-העולם השנייה היה בין מגיני ווארשה, משם הגיע לעיר לוביץ ושם הצטרף למגינים שניסו לבלום את תנועת הצבא הגרמני לעבר בירת פולין. בזמן ההתקפה על לוביץ נפל.
ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

בורודובסקי אברהם

נולד בעיר וילנה, פולין. חבר ועד הצה"ר בעיר, פעיל, מסור ונאמן לרעיון התנועה. בביתו, ברחוב קרולבסקה 5, מסר דירה לפנימייה של בית"רים מפליטי פולין. נחטף יחד עם בנו על-ידי הליטאים עם פרוץ המלחמה.
חורבן ומרד, עמ' 378.

בורנשטיין משה

נולד בעיירה קטנה בסביבות קילצה, פולין. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בעיירה. בזמן הכיבוש הגרמני ברח לעיר הבירה וארשה והצטרף למחתרת הבית"רית בעיר.

משה לקח חלק פעיל בהתארגנות של פליטים בית"רים בווארשה. באחת הישיבות קיבל תפקיד אחראי על עמדות חשובות ברח' לשנו-שוויינטוירסקה 30, אשר בשטח המברשתנים. אנשי העמדה אהבו את משה. בעדותה של גיטה רותנברג, שהיתה חברה במחתרת בעמדה שברחוב לשנו 74-76, היא מספרת שבערב חג הפסח היא ביקשה רשות לעבור לעמדה ברחוב שוויינטוירסקה, כדי לחגוג "סדר" פסח ביחד עם החברים. ל"סדר" הרבתי הזמנו כל האנשים מבפנים ומבחוץ. אחרי חצות הלילה, בסוף האשמורת השנייה, הודיעו ממשורות התצפיות, שהגיטו מוקף משמרות כבדים של ליטאים ואוקראינים ואנשי ס"ס, אשר סוגרות על החומות מכל עבר. וכך, ממשיכה גיטה את סיפורה, "מבלים את ליל השימורים שלנו, והנה מגיע אחד הקשרים מן הגיטו ומספר על גילויי הגבורה הנפלאים ועל ההצלחה הראשונה. הגרמנים נסוגו."

כל ניסיונות הגרמנים לחדור לעמדות בשטח המתוחזק על-ידי הלוחמים היהודים נחלו כישלון חרוץ. משה נתן דוגמה בלחימתו עם הגרמנים. כאשר הגרמנים נכחו לדעת, שאין להם כל סיכוי לפרוץ את טבעת האש של המורדים, ציווה סטרופ לתותחנים להתחיל בפעולה.

ב-21 באפריל נפל משה בקרב עם הגרמנים.

מצדה של ווארשה, עמי 254-260, 263.

ביאלאק טוביה

נולד ב-1926 בעיירה בראסלאוו, פולין. למד בבית-ספר יסודי. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה ניצל מהטבח, בעת הפוגרום, ונמלט לשוויינציאן. בעיירה זאת הצטרף לקבוצת צעירים שהיו מאורגנים במחתרת. בשעה שהובלו יהודי שוויינציאן ברכבת לפונאר, עודדו הוא וחברו, שלמה יחילצ'יק, את האנשים שימלטו מן הקרונות. הם בעצמם חתכו את חוט התייל מחלון הקרון, וכמה יהודים הצליחו להימלט. "הצלחנו לפתוח עוד חלון – רק אדם אחד יצא. פתאום הופיעה המשטרה, היא תפסה כמה אנשים שברחו מן הקרונות ועצרום. התחמקנו ועקבנו אחרי האנשים. השוטרים הכניסו אותם לקרון ריק. לאחר זמן מה התקרבו אל הקרון הזה ופתחנו את הדלת. באותו רגע הקיפנונו שוטרים. ברחנו, והם ירו עלינו. בהגיע הרכבת לווילנה, הצלחנו לברוח ולהכנס לגיטו. טוביה פעל שם

במחתרת, נתפס על-ידי סוכני הגסטאפו, והואשם בהברחת נשק לגיטו, נכלא ועונה, אולם לא גילה דבר. טוביה מת תוך עינויים, בן 17 היה במותו.²⁸⁵
לפי סברה אחרת, הגיע לוילנה אחרי שהספיק להצטרף לאוטריאד "ספארטאק", ומטעם חדר לגיטו, כדי להוציא משם יהודים ליער.
"אמש שואה", עמ' 283, 284, 285.

ביאלוברוב יואל

נולד בווארשה, פולין. היה אחד מהראשונים שהצטרף להצה"ר והיה נאמן לרעיון התנועה. יואל נשאר בעיר בזמן הכיבוש הגרמני, ולקח חלק פעיל באירגון המחתרת התנועתית הבית"רית. הוא נבחר למרכז הצה"ר והוועדה לחידוש חיי התנועה בתנאים החדשים שנוצרו אחרי הכיבוש. מקום המפגש שלהם היה בבית-הקפה "הירשברג", ברחוב מארשאלקובסקה, מול מועדון התנועה. בקיץ 1942, משהתקרב מועד יום השנה השני למותו של ז'בוטינסקי, החליט לערוך ערב אזכרה לראש בית"ר, יחד עם חבריו הרוויזיוניסטים והבית"רים, על אף הקשיים והסכנות שבדבר. בחודש אפריל 1941 הגיעו לווארשה שני בית"רים מהרוביישוב: וולקברנד והנס ברנדווין, ועמם מסר רוחני ורענן. התעוררה בעיה דחופה של הצלת נפשות מבחינה פיסית ומוסרית כאחד. כל מאמצי התנועה הופנו כעת למטרה אחת בלבד – לקיים את ג.שים בנפשם. במיוחד הצטיינו בעשייה חברי הצה"ר יואל ביאלוברוב ומאיר קלינגבייל. בחודשי האביב הראשונים של שנת 1941 התגבש אצל החברים רעיון ההתנגדות. "הראשונים שבאו לדבר על הצורך בהקמת כוח לוחם היו ביאלוברוב וקלינגבייל" מספר ד"ר ראובן בן-שם (פלדשוה).
המרכז התכנס בחודש מרץ 1942 לישיבה מיוחדת, כדי לבדוק את אירגון המחתרת בשם Z.Z.W.

אף שחיי היום יום בגיטו התנהלו על-פני השטח כבימים ימימה, החלו לפעול מתחת לפני השטח יחידות מחתרתיות מאורגנות ע"י בית"ר, "ברית-החייל-והצה"ר שהכניסו לשורותיהן גם יהודים מהימנים מחוגים שונים. האירגונים המחתרתיים חדלו מללכת שולל אחרי הבטחות הגרמנים, לחישות ההרגעה והשיכנוע של אנשי "היודנראט" ומנהיגים אחרים. אמנם, תחילה גם חברי האירגון המחתרתית לא האמינו באפשרות של השמדה טוטאלית (אף כי נשמעו גם דעות כאלה, כגון אזהרתו של מפקד הגיזרה אריה רודאל) אך השקפה כזו עדיין נחשבה ל"פסימיזם", עם זאת חברי האירגון הכינו את עצמם לכל הפתעה אפשרית מצד הגרמנים. הם אגרו נשק, הכשירו בסיסי אמונים, למדו ולימדו את תורת הקרב, הקימו קשרים הדוקים עם הצד האחר – החלק הפולני שניאות לעזור, ארגנו במות הסברה, פירסמו כתבי-עת וניהלו עבודה אינטנסיבית ועניפה על פני פולין.

יואל נתפס באחת האקציות של הגסטאפו ונשלח למחנה הריכוז עם קלינגבייל. גורלם אינו ידוע. יואל נספה כנראה במחנה בדזין.
מצדה של ווארשה, עמ' 51, 53, 66, 83, 84, 85, 101.
אנחנו לא נושענו, עמ' 105, 121.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 4 (19).

עו"ד ביאלוסקורה*

עוד בסוף שנת 1939 התקשרה קבוצת קצינים יהודים חברי "ברית-החייל" עם המחתרת הפולנית Z.Z.W. (ז.ז.וו. – אירגון צבאי למלחמה מזוינת) בווארשה. סגן ביאלוסקורה היה בין הפונים למנהיג התנועה הרוויזיוניסטית, ד"ר דוד וודובינסקי, בעניין ארגון יהודי מזוין, ביחד עם קלמן מנדלסון ודוד אפלבוים. בשנת 1940 חתמו חברי האירגון על הסכם עם מאיור איוואנסקי "ביסטרי". הוא הודיע לגנרל טרנובה (פיוטרקובסקי) על ההסכם. כמחווה ראשונה לרצון טוב ונכונות לעזרה מסר "ביסטרי" מהמחסן שלו אקדחים ותחמושת. בתחילת שנת 1942 קיבל דוד אפלבוים את הידיעה הראשונה באמצעות האירגון המחתרתי Z.Z.W., כי המשולחים "מזרח" מושמדים בקרמאטוריום במחנות השמדה. בתחילת יוני התקיימה ישיבה שנייה, והוזמנו אנשי ציבור עם ראש היודנראט, דוד אפלבוים מסר להם את הידיעות, שקיבל מהאירגון המחתרתי הפולני. ביאלוסקורה תמך בהצעת ד"ר וודובינסקי בדבר התארגנות מחתרתית מאוחדת של כל התנועה הרוויזיוניסטית ולצרף גם תברים שלא מחברי התנועה. אחרי ימים התארגנו חברי האירגון, הכינו בונקרים ועמדות קרב. ביום 18 באפריל 1943 נכנסו הגרמנים ועזריהם לגיטו.

אחרי שישה ימי קרב קשים ומרים נאלצו לוחמי ה-Z.Z.W., שהיו ממוקמים בכיכר מוראנובסקה, לנטוש את עמדותיהם. במיפקד הכוחות נוכחו לדעת שרבים מטובי הלוחמים נפלו, ביניהם הקצין ביאלוסקורה.
* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של ווארשה, עמ' 89, 98, 128, 270, 283, 350.

ביאלקין אהרן

נולד ב-1923 בעיר זיליכוב, גליל וארשה, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון. קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר. עם זרם הפליטים הגיע לעיר בריסק-ליטובסק. התכוון לעבור את הגבול הרומני ולהגיע לארץ-ישראל. באחד הימים נתפס על-ידי הסובייטים ונשלח למחנות הסגר

ל"בלת-רצויים". אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין רצה להגיע לצבא הפולני, אך לא נתקבל בגלל היותו יהודי. כשהתארגנה הדיוויזיה הראשונה בעיירה שלצה על נהר אוקה, הגיע לשם והתייצב לפני לשכת הגיוס הפולנית. הוא נתקבל לשורות הדיוויזיה, שאתה עבר דרך ארוכה בקרבות על לנינו עד ההסתערות על הרייכסטאג בברלין.

נפל בקרב ב-20 באפריל 1945.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 5 (30), עמי' 24-26.

ביברגאל לייבל

נולד בשנת 1912 בעיר קוטנה, פולין. למד בחדר ובישיבה בעיר. אחר-כך נרשם ללימודים בבית-ספר פולני כללי. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני. כשהתארגנה בעיר קוטנה בשנת 1927 תנועת בית"ר היה לייבל בין הבחורים הראשונים שהצטרפו לשורות בית"ר עם קבוצת תלמידים. הוא היה בין הפעילים בקן, ומסור לרעיון של התנועה הלאומית.

לייבל גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים בעיר פוזנאן. היה בחור יפה, גבוה חסון, ספורטאי בעל הדר וממושמע, אוהב את זולתו כך שגם החברים הלא-יהודים אהבו אותו, בייחוד בגלל יושרו. אחרי שסיים בהצטיינות קורס סמלים, חזר לקוטנה. הצטרף ל"ברית-החיילי", שהתארגן אז בעיר. אחרי פרוץ המלחמה גויס ויצא לחזית וארשה והשתתף בקרב עם יחידתו נגד הצבא הגרמני על-יד העיר לוביץ'. הקרב הזה ידוע בתולדות מלחמת-העולם השנייה, בו נפלו מאות חיילים, ביניהם הסמל לייבל. בעת מסירת חפציו האישיים של לייבל לידי אחיו זיסקינד סיפר ראש הכפר קונסטנצה על גבורתו של הסמל לייבל.

ספר קוטנה והסביבה (עדות זיסקינד ביברגאל), עמי' 386, 387, 388.

בידרמן דוד

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון עברי בעיר, הצטרף לבית"ר. היה בין פעילי הקן. בחור יפה תואר, שקט ורציני. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה בין הפעילים לליכוד שורות הבית"רים, ולאירגון המחותרת. ביוזמתו התקיימו פגישות חשאיות של בית"רים בהשתתפות חברי המפלגה הרוויזיוניסטית. המשתתפים בפגישות החליפו דיעות על מצב היהודים בגיטו ועל עתידם.

בד בבד עם התפתחות פעילות המחותרת, קיימו הבית"רים מגעים והקימו קשרים עם אירגונים מחותרתיים של מפלגות ציוניות.

דוד נאסר יחד עם אנשי המשטרה ב-27 במארס 1944, והובא לפורט ה-9. כעבור ארבעה ימי חקירות ועינויים הוצא להורג עם כל 40 השוטרים ומפקדיהם. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ג', מסי' 5 (30), עמ' 19-22. עדות יי' תרשיש או"ש.

בילבסקי יוסף (יוזק)

נולד ב-1919 בעיר לודז'. היה בוגר הגימנסיה הטכנית בעיר. קיבל חינוך מסורתי ציוני. בצעירותו הצטרף כאחיו הבכור לשורות בית"ר, והיה מסור לרעיון התנועה, להכשרה הגנתית ועוד.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה עזב את לודז', ועם זרם הפליטים מערי השדה הגיע לווארשה בזמן שהגיעו לשם מאיר קלינגבייל, יצחק לובינסקי ואריה מזור. פרץ לסקר הזמין לישיבה את מפקדי הקנים בווארשה והסביבה, כעשרים וחמישה איש, כדי לדון בתוכנית ההתארגנות. הוחלט לחלק את וארשה ל-10 אזורים ולמנות מפקדים ומיפקדות. בו בזמן התאספו ותיקי התנועה הרוויזיוניסטית ובחרו במרכז בהרכב החברים: יואל ביאלוברוב, ד"ר דוד וודובינסקי, פרץ לסקר, מאיר קלינגבייל וליאון-אריה רודל.

ראשית פעילותו של המרכז הייתה יצירת קשר עם מוסדות התנועה. על-פי שמועות שהגיעו לפולין, היה מצבם של היהודים בהונגריה טוב יחסית, וכן נודע שקיים שם ועד יהודי ציבורי לעזרת הפליטים. הנהלת התנועה החליטה לחפש דרכים להגיע להונגריה ולהעביר לשם את אנשיה. הוחלט לשלוח שני בית"רים בעלי מראה ארי מובהק אל מעבר לגבולות, שיבדקו את האפשרות הזאת. לתפקיד זה נבחרו אליהו, הוא אלק אלברשטיין, ויוסף (יוזק) בילבסקי. בתוך זמן קצר הושלמו ההכנות והשניים יצאו לדרך. כעבור כמה שבועות חזרו לווארשה ובפיהם סיפור הרפתקאות. לא אחת נקלעו לסכנת נפשות בדרכים וגבולות, אבל עלה בידם להינצל מציפורני הגסטאפו. יוסף נשלח שוב לאחוזת הבית"רים באיזור הרובישוב, כדי לעמוד אתם בקשר. בגלל הרעת המצב נאלצו לעזוב את האחווה. בתוך הקבוצה הראשונה, שעזבה את האחווה, היו יוסף, אלק, פלה, נתן וסלק. הם הגיעו לתחנת הרכבת בהרובישוב ומשם נסעו בלי כל קשיים לווארשה ונכנסו לגיטו. האירגון החליט לארגן את התאים המחתרתיים. יוסף נכנס למטה והיה בין המפקדים בכיכר מוראנובסקי עם העו"ד שולמן. יוסף היה ממונה על ההיערכות לקרב.

בשטח טבנס-שולץ פעלו פלוגות לוחמות של הז.ז.וו. (Z.Z.W.). בפיקוד יוסף בילבסקי והעו"ד דוד שולמן. כל ניסיונות הגרמנים לחדור לשטח המברשתנים נחלו כישלון חרוץ. יוסף, דוד ויוזק וקבוצותיהם המטירו אש ללא הפוגה על טורי

הגרמנים המתקרבים. אברהם רודל, מוניק זלוטו ועוד כמה לוחמים, שהיו קבוצת מחץ ניידת, ערכו מפעם לפעם גיחות והפתיעו את הגרמנים בכוח האש שלהם מנשקם האישי.

זה סיפור על קבוצת לוחמים קטנה, שכוחות גרמניים גדולים לא חדלו להתקיף אותה בקו וארשה – אוטבוצק. ימים ולילות תמימים עמדו הבית"רים בקרבות קשים, ורוב הלוחמים נפלו, בתוכם יוסף.

מצדה של וארשה, עמ' 52, 54, 103, 168, 170, 241, 256, 316.

אנחנו לא נושענו, עמ' 102.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 4 (19). עמ' 11-12-13.

בילאבסקי סנדר

נולד בשנת 1926 בעיירה איביה. בוגר בית-ספר עממי של "תרבות". כתלמיד בית-ספר, עוד לפני המלחמה, הצטרף לבית"ר. בזמנו החופשי עזר לאביו באיטליוז. היה נער יפה, ספורטיבי וחזק.

סנדר, ביחד עם קבוצה של כ-20 בחורים, בראשם שפסל שפטל, ברחו בסוף שנת 1942, כאשר הגיטו הוקף לפתע בצהרי היום על-ידי אנשי חברת "טודט" ביום הוצאתם של כל שרידי הגיטו לבוריסוב. הם הסתתרו בעליית גג, וכשהחשיך פרצו את גדר התייל ותחת מטח יריות נמלטו לכפר כראפיינבה, שם פגשו את מפקד המחנה היהודי ע"ש קאלינין, טוביה ביילסקי.

באחת הפעולות של החרמת רכוש היהודים, שנרצחו בעיירות הסביבה, יצאה קבוצה של ארבעה אנשים, ביניהם גם סנדר. כשחזרו ממשימת החרמת רכוש יהודי שדוד למען הגדוד ע"ש סטאלין (6 בפברואר 1943), נתבקשו ה"אנטונובצים", שעסקו רק בזלילה, שיכרות ואונס, על-ידי האיכרים, שאתם התיידדו, לחסל את ה"שודדים" היהודים, הלוקחים מהם מיצרכים ורכוש. הם לקחו מארבעת הצעירים את רוביהם, את העגלות עם החפצים והמיצרכים ושלחום לנפשם. הצעירים ידעו, שללא נשק בידם לא יוכלו להחזיק מעמד ולא יקבלום לשורות הגדוד "סטאלין". הפרטיזאנים הרוסים הפשיטו את הארבעה מבגדיהם, עירומים הביאום לבית העלמין הכפרי ורצחו את ארבעתם ביריות.

ספר זיכרון לקהילת איביה, עמ' 640, 641, 642.

בילאואר*

נולד בווארשה. חבר הצה"ר. השתתף בקרבות על הגנת וארשה ב-1939. חונך על ברכי המסורת היהודית, ציוני נלהב וחסיד לרעיון התנועה הרוויזיוניסטית. אחרי שובו לווארשה מהשבי היה בין חברי התנועה שדגלו בהקמת מחתרת ובהתקוממות נגד הגרמנים.

בגיטו היה חבר Z.Z.W. היה שייך לפלוגת לופטה. אחרי הקרב, ביום 8 במאי 1943, נתגלה המקלט. הלוחמים עברו משם לרחוב שוויינטוירסקה 36. הגרמנים גילו את הבונקר והלוחמים נאלצו לצאת מהמרתף ששימש להם בונקר. קצין ס"ס חקר את בילאואר ושאל אותו היכן מסתתרים עוד יהודים. במקום תשובה העניק בילאואר לקצין הס"ס סטירת-לחי מצלצלת ואמר לו: "הא לך רוצח!". הוא נורה במקום. בשעה 5 אחרי הצהריים פוצצו הגרמנים את הבונקר.

* שמו הפרטי לא ידוע.

מצדה של ווארשה, עמ 259, 260.

בילדנר יהושע

נולד בשנת 1913 בעיר טלומץ' למשפחה דתית מסורתית. הוא למד בבית-הספר התיכון והצטיין בלימודים. עוד בצעירותו הצטרף לבית"ר והקדיש זמן לפעולות התנועה ובית"ר. אחרי גמר הלימודים בבית-הספר התיכון, נתקבל לפקולטה למשפטים של אוניברסיטת קראקוב. כמעט שנה תמימה נשאר בביתו, כשהוא לומד ועוזר לאביו בעסקיו. עם זאת מצא אפשרות והתמיד בקשריו עם הנוער הלאומי בטלומץ'. הוא סייע לעבודה בבית"ר ומילא תפקידי מנהיגות בקורפוראציה האקדמית "אמונה". חודש לפני הבחינות יצא לקראקוב ושקד על לימודיו, אך פעם בשבוע הוא נפנה לאסיפות "אמונה" והאזין להרצאות בענייני דיומא ביהדות.

משסיים את חוק לימודיו עבד זמן מה כמתמחה, אך גם בימים ההם לא פסק מלסייע לאביו בעבודתו וקיים קשריו עם הנוער בטלומץ'.

אחרי פלישת הגרמנים ניסה אביו, יחד עם אלי רדנר, להציל את יהודי טלומץ', מהשמדה, אך הם נרצחו בידי הגרמנים. בעוד המשפחה אבילה על מותו הטראגי של האב, אסרו הגרמנים את יהושע והעבירוהו למחנה יאנובסקה בלבוב. שם היה עד למעשי רצח ואכזריות, שבוצעו בידי מפקד המחנה וילהאוס.

המחתרת בטלומץ', חיפשה דרך ומגעים, כדי להציל את יהושע, ובעזרתם הפעילה לעזור לו להימלט. אנשי המחתרת הצליחו להוציא את יהושע מן המחנה בדמות גווית מת על אלונקה. בחשאי הגיע לבוצ'אץ', שם התנסה ב"אקציה". הוא

קיבל בקורת רוח את הידיעה על המאמצים לארגן תנועת התנגדות. הוא ויולק פושר פעלו בהנהגת התנועה הזאת בבוצ'אץ' עם לונק הארטנשטיין ועם גוסטה וורמן לבית וייץ. מוסר בעדודו מוניה וורמן-בזן: "אחרי הדיווח של פושר, הגיעה אלינו יומיים אחרי כן ידיעה על "אקציה" גדולה בקופיצינה. אנו מרגישים, שאין להישאר עוד בבוצ'אץ', ואנו יוצאים ליער. גם שרידי אנשינו שלאחר ה"אקציה" בקופיצינה הגיעו לשם, אתם גם אחי מאקס. מפייהם נודעו לנו הפרטים. באחד הימים לפנות בוקר הוקפה קופיצינה על-ידי יחידות ה-ס"ס. אנשינו ניסו להבקיע להם דרך, אך מעטים הצליחו. בקרב גם הגרמנים ועוזריהם האוקראינים נפלו למעלה מ-80 איש מאנשינו, ובתוכם נפלו מות גיבורים פושר ויהושע בילדנר.

ספר יזכור טלימץ', עמ' 219, 228.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, עמ' 17, עמ' 25.

בילסקי עשהאל

בן דוד. נולד בכפר סטאנקוויץ ע"י נובוגרודק בשנת 1908. הוריו כאבותיהם עסקו בחקלאות, בחכירות שדות, יערות וטחנות קמח. הוא היה הבן הרביעי במשפחה מרובת ילדים. למד תורה ופסוקים מפי מורה, שהיה בא לבית אביו, ואחר כך המשיך ב"חדרי" בנובוגרודק הסמוכה. בגיל צעיר נאלץ, בשל מחלת אביו, להרתם בעבודה בטחנת הקמח, שהחזיקו בכפר.

עם פרוץ המלחמה וכניסת הצבא האדום לבילורוסיה בשנת 1939 נבחר ע"י תושבי הסביבה למרכז ועד הכפר. בהתחלת מלחמת גרמניה רוסיה ובהתפוררות החזית הרוסית חזר עשהאל הביתה כחייל מהצבא האדום, ומיד באו גרמנים לאסרו. עשהאל הצליח לברוח ליער ומיום זה היה היער לביתו!

בלילות היה יוצא ממחבואו ובא אצל איכרי הסביבה כדי לבקש מזון. לעתים אף היה מתגנב לרגעים אל בית הוריו וחוזר מיד ליער. הגרמנים לחצו על בני הבית שלו, שיגלו את מקום מחבואו. לאחר זמן קצר נאלץ גם אחיו זוסיה ("זוס") להימלט מן הבית ולהצטרף אליו. שני האחים היו מקורבים לתנועה הרוויזיוניסטית בנובוגרודק, לפי עדותו של זוסיה. הוא עצמו ברח הביתה מהשבי הגרמני.

בקיץ 1942 הגיע אליהם מלידה אחיהם טוביה ועימו קבוצת אנשים. הם קברו מקומם ביער בסביבות העיירה שליב. מיום ליום גדלה הקבוצה באנשים שברחו מהמוות והצטרפו אליהם עד שהפך לגדוד "קאלינין". טוביה היה מפקד הגדוד ועשהאל ממלא מקומו ומפקד הפלוגה הקרבית.

הוא וקבוצתו הפילו את חיתתם על מחוז נובוגרודק כולו במעשי נקם, שעשו בשוטרים ובאיכרים, שמסרו יהודים בידי הגרמנים, או רצחו אותם בעצמם וגזלו

את רכושם.

כך בוצע פסק דין מוות על האיכר ביילואוסובני ומשפחתו שע"י נובוגורדק, על שהללו הזמינו את המשטרה, בשעה ששהו בביתם פרטיזאנים יהודים, וכתוצאה מזה נהרגו עשרה יהודים בהתקפת פתע. בשעת ביצוע פסק הדין, הצטעק עשהאל שפיקד על הפעולה, לעבר הבוגדים: "מכאן ואילך ידוע שדם יהודי איננו הפקר!" ואמנם מאז גדל הפחד מפני גדודו של בילסקי, ויהודים משוטטים באיזור היו יותר בטוחים. עשהאל היה איש המעשה והפעולה, לא אהב לדבר גבוהות, מילתו מעש. הוא היה נעזר ואמיץ, ויחד עם זה בעל לב יהודי חם ורגיש. קרה מקרה שהגיע ליער אדם ללא נעל לרגליו בימי הסתיו המאוחרים. הוריד את מגפיו והביא אותם לאדם.

בפיקודו שמו לוחמי הפלוגה הקרבית בנובמבר 1942 מארב לגרמנים בדרך נובוילנה - נובוגורדק יחד עם פרטיזאנים רוסים מאנשי היחידה של "ויקטור" שחנו בסביבה. בקרב, שנמשך דקות ספורות בלבד נהרגו כמה גרמנים ונלקחו שלל 4 מקלעים, 4 רובים אוטומטיים ומאות כדורים. קרוב לאותו זמן פיקד גם על קרב אחר נגד הגרמנים שומרי תחנת הרכבת ראצוקי במסילת הברזל ניימן-לידא. נהרגו שם 8 גרמנים. בפיקודו הועלו אותה תקופה באש כל מחסני התבואה הגרמניים. תחת פיקודו הורידה הפלוגה הלוחמת מן הפסים קרונות עם חיילים ותחמושת. הרבה נהרגו ומאות נפצעו קשה. שגור היה בפיו: "מטרתנו ללחום בגרמנים ובכל שונאינו לנקום את דמנו השפך ותו לא. המחר אינו מעניין אותנו!"

לאחר השחרור בקיץ 1944 הצטרף לשורות הצבא האדום.

עשהאל נפל בקרב ב-7 בפברואר 1945 בעיר מאריאנבורג, גרמניה, כשהוא מעוטר באותות הצטיינות וגבורה.

ביום ה-7 באפריל 1945, חודשיים לאחר נפילתו, ילדה אשתו חייה, מלוותו ביערות ובקרבות, בת ושמה עשהאלה, כשם אביה.

בילסקי, "אנשי יער", עמ' 96, 97, 114, 115, 136, 210, 212, 218, 224, 226, 228, 243, 277.
כהנוביץ "מלחמת הפרטיזאנים", 120 - 124, 370 - 371..
גרשוני חייה (אשתו לשעבר).

בימליץ שעיה

אחד הלוחמים היהודים שלחמו בגיטו וארשה, יצא דרך תעלות הביוב והגיע לצד הארי.

גיטו וארשה לא היה קיים עוד, רוב רובם של יהודי וארשה כבר גורשו לטרבלינקה, אבל בין המשתתפים והנופלים במרד הפולני הייתה קבוצה גדולה של לוחמי Z.Z.W. שנלחמו בשורות A.K. ו-K.B. חלק מאנשי ה-Z.Z.W. לחמו במרד

הפולני בגדוד "חרוברי" 2.
שעיה היה לוחם בגדוד "חרוברי". הוא נפל ביחד עם חברי Z.Z.W. ברחוב
מיודובה ביום 11 באוגוסט 1944.
מצדה של וארשה, עמי 320, 321.

בינקורן יעקב

נולד ב-1920 בעיר וארשה למשפחה מסורתית וציונית. למד בגימנסיה הפולנית
הממשלתית. הצטרף לבית"ר כנער בתקופה שלפני פרוץ המלחמה והיה מפקד קן
בית"ר צפון וארשה. אחר-כך נתמנה כקצין מיפקדת הגליל, ועיקר עיסוקו היה
בענייני הגליל.
ביא' באדר 1940 התכנסו בביתו של יעקב כ-80 בית"רים. ערכו מסדר, ועצב
וגעגועים נשקפו מעיניהם – האם יזכו עוד פעם להיות בצוותא?
אחרי האקציה הגדולה הצטרף יעקב לאירגון Z.Z.W. גורלו בזמן המרד לא
ידוע, כנראה נספה בגיטו.
מצדה של וארשה, עמי 48, 49, 294.

בינקורן יצחק

היה ממפקדי אירגון Z.Z.W. שפעל להתארגנות והתמזגות של שלוש הקבוצות
לאירגון אחד אחרי "האקציה הגדולה" בשנת 1942. יצחק היה פעיל בפלוגה
שלחמה בשטחי רחוב מילא 34, נאלבקי, מוראנובסקה ומקומות רבים אחרים.
הבית ברחוב קרמליצקה 5 נשען על חומות הגיטו. הבתים הזוגיים של אותו
רחוב עמדו בצד ה"ארי". הבונקר שנבנה במרתף הבית היה מחובר במנהרה
לבית-החולים הכרמליטי שבצד ה"ארי".
בלילה שבין ה-18 ל-19 באפריל 1943 פרץ המרד בגיטו. המשמרות נעו על גגות.
המצב בקטע הרחובות נובוליפיה-קרמליצקה-לשנו הלך והחמיר משעה לשעה.
העמדות היו מוקפות מכל הצדדים, השטח היה צר, ומעבר לחומה ניתן עליהם
ללא הרף מטר יריות. הלוחמים מקבוצתו ביצעו מספר גיחות על כוחות האויב,
ויצחק נלחם מעמדתו ברחוב קרמליצקה 5 והצליח לגרום לגרמנים אבידות עד
אשר קיבל פקודה לנטוש את עמדתו ולעזוב את המקום.
יצחק, ביחד עם מפקדו שולץ ועוד כמה בית"רים עברו לצד הארי, כדי להגיע
לסביבות אוטבוצק. ראשון יצא שולץ עם עוד 3 בית"רים, אבל הוא נפל בקרב עם
הגרמנים בעיר וארשה. קבוצתו של יצחק הגיעה למיינדזילשה קו אוטבוצק. שם

נכנסה קבוצתו לקרב עם הגרמנים, וכל אנשי הקבוצה נהרגו.
מצדה של וארשה, עמ' 168, 223, 260, 263, 294.

בינשטוק בלום ("רוזי")*

נולד בווארשה, בוגר בית-ספר תיכון, תלמיד הפוליטכניון בעיר. היה חבר פעיל בקן בית"ר וב"מסדה". בתקופת הגיטו היה בין המארגנים של האירגון המחתרתי הבית"רי ז'ז.וו. (Z.Z.W.). היה בין הראשונים שקיבלו תפקיד פיקודי: נתמנה מפקד פלוגה מספר 10. פלוגתו הייתה בין הגדולות והחזקות באירגון ז'ז.וו. עמדותיה היו בשטח רחוב פראנצישקאנסקה. בימי המרד נכנסה פלוגה 10 כמה פעמים לקרב, ואנשיה לחמו בגבורה. במיפקד הכוחות נוכחו לדעת, שרבים מטובי הלוחמים נהרגו בקרב. אחותו זינקה בינשטוק, שלחמה בגדודו, נפלה על משמרתה. היא הייתה הקשרית של הגדוד ולוחמת אמיצה. ביום 26 באפריל התנהל הקרב ברחוב מוראנובסקה 6/7, שטח שהיה שוב בידי אירגון (Z.Z.W.). הוכרז מצב הכן בנקודות האיסוף של האירגון: ביחידות הוכנו מקומות לפצועים וגם מקום לניתוחים. הקבוצות והפלוגות היו מוכנים לקרב, בלילה בדקו המפקדים את כל הנקודות. לפנות בוקר, ב-27 באפריל, התקרבו הגרמנים עם כוח רב של טאנקים וגם להביורים. בשעה 10 ניתן האות להתחיל בהתקפה הנגדית. הקרב היה אכזרי. הגרמנים ירו, שרפו בית אחרי בית. הלוחמים לחמו על כל נקודה. בקרב על הכיכר נפל "רוזי".

(* כינויו במחתרת.

מצדה של וארשה, עמ' 240, 270, 283, 284.

בינשטוק ז'ניה

נמנתה עם קבוצת הקשריות בגיטו וארשה. כינויה המחתרתי היה "יונטה טלסקה". רוב הזמן פעלה בצד הארי בשליחות האירגון הלוחם ז'ז.וו. (Z.Z.W.) דיברה גרמנית שוטפת, ולפניה היה מראה ארי טהור. בפרוץ המרד נכנסה לגיטו והצטרפה לפלוגתו של אחיה "רוזי" בינשטוק-בלום, שלחם בשטח פראנצישקאנסקה. פלוגה זו הייתה אחת הגדולות והחזקות בז'ז.וו. (Z.Z.W.). לפי עדותו של איוואנסקי הייתה זינקה קשרית מעולה, היא הביאה ידיעות חשובות מהגיטו ומן המיפקדה של K.B.

מצדה של וארשה, עמ' 194-270.

בירנבוים (פליישר) אידה

נולדה בעיר ביאליסטוק, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון. הצטרפה לבית"ר בזמן לימודיה. בביתה קיבלה חינוך מסורתי וציוני וחונכה לאהבת הזולת. נודעה באומץ לבה. בתקופת הכיבוש הסובייטי הייתה בין היוזמים להקמת מחתרת בית"רית ויצירת קשרים עם בית"רים בסביבה וגם עם חברי התנועה הרוויזיוניסטית באותו איזור. דירתם ברחוב נובי-שביאט 5 נהפכה למקום בו נרקמו כל התוכניות. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה היו הבית"רים מאורגנים והיה להם ניסיון מחתרת, המיפקדה התחילה בפעולות האירגון של קבוצות וגם הקימה בית-מלאכה ודאגה להכנת נשק, בקבוקי מולטוב וחומרי נפץ לפיצוצים. כן פעלה הקבוצה להכנת בונקרים לחברים.

ביתה של אידה היה לבית המיפקדה, למרכז העצבים של האירגון הבית"רי בגיטו. היא הייתה העוזרת הנאמנה לבעלה יצחק פליישר. אידה הייתה מהצנחניות היהודיות הבודדות בפולין שלפני המלחמה. יש אומרים אפילו – הצנחנית הראשונה והיחידה בכל פולין.

שיתוף פעולה בין בית"ר לשאר התנועות בגיטו החל לאחר בואו לביאליסטוק של מרדכי טננבוים בסוף 1942, ואז הוחל בהקמת האירגון המחתרתי הכללי. גורלה של אידה אחרי המרד אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג' מס' 11/10 (35/36), עמ' 11-13.

בכר אריה

בן חזקיהו וחווה. נולד בכ"ה בטבת תרצ"א (14 בינואר, 1931), בסופיה, בולגריה. היה תלמיד תיכון בעיר. האמונה במדינה עברית בארץ-ישראל החלה מפעמת בליבו בעודו ילד. אביו היה מזכיר הצה"ר בבולגריה וחבר מערכת העיתון "ראזסווייט" ("RASWIET") הבולגרי, ואמו הייתה מזכירת "ברית נשים לאומיות" בבולגריה, והם חינכוהו ברוח לאומית.

בתקופת השואה הוא היה קשור עם קבוצה מחתרתית של הנוער הבית"רי, אם כי היה צעיר ביותר. כדי להגשים את החזון הציוני הלכה למעשה, עשו ההורים הכל, כדי לעקור מסופיה, והמשפחה עלתה ארצה ב-1944.

אריה למד במהרה את השפה העברית ושנתיים התחנך בקבוצת "משמר השרון". עם עבור המשפחה לחולון, החל אריה לומד בבית-הספר המקצועי ע"ש מקס פיין והתכוון לבחינות הבגרות. מעל לכל אהב את הספרות, ובמיוחד את הספרות הרוסית. בעיתון "המשקיף" פירסם רשימות ביקורת קצרות. כחבר בית"ר חיפש דרך וקשר לאצ"ל, וכשנתקבל החל עובד במסירות

ובנאמנות. מרצו ורצונו העז בלטו במלחמת השחרור, בקרב על יפו. מהיום הראשון לקרבות יפו נטל חלק פעיל במערכה.

ביום החמישי לקרבות נפל, כאשר פגע בו רסיס של אחד הפגזים, אשר הבריטים הפגיוזו בהם את עמדות האירגון הצבאי הלאומי. בן שבע-עשרה היה בנופלו.

זכרם נצח, עמי 196.

זכור, עמי 96.

בלוך יצחק (איסקה)

נולד בעיירה טלו בליטא. נצר למשפחת רבנים דגולים. הוא גדל בסביבה זו של תלמידי חכמים משכילים וקנאים, אולם הוא עצמו כבר סימל את הדור החדש. עוד משחר נעוריו היה ידוע כבעל אופי איתן ובעל החלטה נחושה. הרגשת פחד מעולם לא ידע. היה מחונן במחשבה מבריקה, בלשון חלקה, בכושר ביטוי מזהיר וחדור הכרה ציונית לאומית.

יצחק היה ממקימיה של בית"ר בטלו והרוח החיה בה. כשהוקם הגרעין הראשון של בית"ר בטלו נתמנה למפקד הראשון של הקן. הוא היה המפיץ של תורתו של ז'בוטינסקי בליטא בכל פינותיה ונואם מזהיר. הרצאותיו היו מלאות תוכן ורעיונות חדשים.

טלו נכבשה זמן קצר לאחר פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה ב-25 ביוני 1941. למחרת נעצרו בחוצות העיירה כ-200 גברים והוחזקו כל היום ללא אוכל. שיחררו אותם רק בערב. ביום שישי 27 ביוני 1941 עברו גרמנים וליטאים מבית לבית וציוו על היהודים להתרכז בכיכר השוק. הם סידרו אותם בשורות של חמישה אנשים והובילו אותם לאגם "מאסטיס". בראש הצועדים צעדו הרב אברהם יצחק בלוך, ראשי הישיבה ונכבדי העיירה. יום הובלו קבוצות יהודים למקום קבר אחיהם, נצטוו להוציא את הגוויות מהקבר, לרוחץ אותן, ללקק בלשונם את הפצעים ולהניח את הגוויות.

ב-15 ביולי 1941 בשעה חמש בבוקר, פרצו "אקטיביסטים" ליטאיים לתוך הצריף שבו היו הרבנים וראשי הישיבה וצעקו: "כל הרבנים ופרחי הרבנים לעבודה!". הכל ידעו מה מצפה להם. שניים-שניים הובלו לקבר. את הרב אברהם יצחק בלוך הובילו הרוצחים ליער ועיננהו קשה במיוחד. אחר כך הביאוהו לבור. פתאום זינק יצחק, ובתנועה מהירה נעמד מול הרוצחים בהסתירו בגופו את הרב כדי שהכדורים יפגעו בו ולא ברב. בנאום חוצב לב פנה ליהודים: "אין אפשרות לארגן התנגדות בתנאינו, אך יש מספיק מבני עמינו לנקום דמינו השפוך. אל תתייאשו היו חזקים. דם יהודים נשפך כמים גם בעבר, אבל העם היהודי נשאר

תמיד בחיים. גם עכשיו עמוקה הכרתנו, שזמן רב לאחר שלא יישאר זכר משונאינו הנאצים עלי אדמות, העם היהודי יהיה ויהיה חזק, דמנו השפוך יחתום את גורלו של האויב". ואל הרוצחים פנה ואמר: "ארצכם תתמלא בדמכם אתם. הנקמה תצמח ותעלה מקברותינו. דמנו משקה את העצים. אבל דמכם ישטוף מדרכות". כדורי הרוצחים קטעו את דבריו של יצחק והוא נפל, לתוך קבר האחים. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ה', מס' 5 (55), עמ' 67-69.

בלומברג ברוניה

נולדה בוויילנה בשנת 1921. בעודה בגיל הרך, אירגנה קבוצת ילדות, ויחד נצטרפו לבית"ר. פלוגתה נקראה "בנות גאולה". תוך זמן קצר התחבבה ברוניה על כל חברי הקן, בזכות מסירותה ללא גבול, צחוקה העליו והמדבק ועדינות נפשה, ובזכות היותה בעלת "הדר" בהליכותיה. חלומותיה על הכינרת ועל מרומי הגליל מילאו את כל ישותה. נספתה באחת האקציות בגיטו. **חורבן ומרד**, עמ' 377.

בלומנקרנץ חנוך

בן ישראל וחנה-לאה. נולד בברלין ב-15 במאוס 1923. בן תשע הצטרף לקן בית"ר, ומני אז היה פעיל בשורותיו. בעודו צעיר לימים נתגלו בו תכונות של לוחם אמיץ בעל כבוד עצמי. עם עלות היטלר לשלטון בגרמניה ב-1933, עזבה משפחתו את גרמניה, עלתה ארצה והשתקעה בתל-אביב. בימי הפרעות של 1936 כבר היה איש "האירגון הצבאי הלאומי" ובמסגרתו השתתף בשמירה על היישובים היהודיים בארץ-ישראל. בשנת 1940 ביקש להתגייס לצבא הבריטי לחיל-האוויר, טייסת 974, על אף היותו בן 17 בלבד. מאמציו "להוכיח" לשלטונות הגיוס, כי כבר מלאו לו שמונה-עשרה שנים, הוכתרו בהצלחה: הוא התגייס לצבא יחד עם אחיו, שהיה מבוגר ממנו בשנה, ושירת בחיל האוויר המלכותי. השתתף בפעולות מסוכנות נגד האויב הנאצי. שבועיים לפני פסח תשי"ב נמצא חנוך בחזית המזרח הקרוב ועסק בכתיבת מכתב להוריו בתל-אביב. במכתבו זה כתב להם בין השאר על תוכניתו לבקש

חופשה, כדי לחוג עמם את החג. לפני סיימו את הכתיבה יצא אל משרד מפקד המחנה, כדי לוודא את קבלת החופשה. אולם בטרם קיבל את התשובה, נשלח למלא שליחות מסוימת, שבה מצא את מותו; זה היה ביום 26 במארס 1942. נטמן באלכסנדריה, מצרים.

זכרם נצח, עמ' 64.

תולדות ההתנדבות, כרך א', עמ' 317.

בליאכר חנה

נולדה בוויילנה, פולין. אחותן של ליהה וציפורה. מילדותה הצטרפה לשורות בית"ר, פעילה ומסורה לרעיון התנועה. נספתה גיטו קובנה.

חורבן ומרד, עמ' 378.

בליאכר ליזה

נולדה בוויילנה, פולין. אחותן של חנה וציפורה. הצטרפה ל"ברית נשים לאומיות". נאמנה ומסורה לרעיון התנועה הרוויזיוניסטית. ליהה נספתה ב"ה.ק.פ." בשנת 1944, זמן קצר לפני השחרור.

חורבן ומרד, עמ' 378.

בליאכר ציפורה

ילידת וויילנה, פולין. אחותן של ליהה וחנה. נאמנה למסורת משפחתה — כולם חברי התנועה הלאומית — הצטרפה גם היא לבית"ר עוד בגיל צעיר. נספתה זמן קצר אחרי פרוץ המלחמה.

חורבן ומרד, עמ' 378.

בלינקובסקי שלמה

נולד בווארשה. היה בוגר בית-ספר תיכון והיה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. בזמן המרד השתתף בפלוגתו של אפלבוים. אחרי הקרב האחרון בכיכר מוראנובסקה עבר עם קבוצה לצד הארי, ושם צורף ליחידתו של איוואנסקי.

ברשימת הנופלים במרד הפולני אנו מוצאים את שמו בין קבוצת לוחמים מאירגון ז'ז.וו. (Z.Z.W.) אשר לחמו בגדוד 'חרוברי'. שלמה נפל ביום 11 באוגוסט 1944. מצדה של וארשה, (רשימת הנופלים), עמ' 321.

בן אלי (אלקינד) יצחק

בנם של נחום ומרי. נולד ברוסיה בשנת 1913. בעודו ילד בשנת 1918 היגרו הוריו מרוסיה לעיר דנציג. בבית הוריו קיבל חינוך לאומי ורכש השכלה כללית. כבר בנעורו נמנה עם בני הנוער הציוני, ומכאן הובילה דרכו להיות בין מייסדי בית"ר בדנציג. בשורות תנועתו הצטיין כמחנך מעולה; נתמנה לסגן נציג בית"ר והיה אחד המארגנים של הכינוסי העולמי הראשון של בית"ר, שנערך בשנת 1931 בדנציג. יצחק, גבה הקומה ויפה התואר, התפרסם באומץ לבו ובעמידתו הגאה עת גאה גל הנאציזם; לא פעם טעם האספסוף הנאצי בעירו את נחת זרועו. היה מוכן תמיד למלא בנאמנות כל שליחות אשר הוטלה עליו: בהכשרה הגנתית, בחוות ההכשרה החקלאית בהולאנד, בפעולה חינוכית בבית"ר ליטא וכיו"ב. בשנת 1933 עלה ארצה, ונאמן לייעודו, הצטרף מייד לפלוגת הגיוס של בית"ר ואחר-כך לשורות "האירגון הצבאי הלאומי". בשנת 1940 התגייס לצבא הבריטי, כדי להילחם בגרמניה הנאצית. גם בצבא התבלט באישיותו החזקה ובמהרה הועלה לדרגת סרג'נט. השתתף בקרבות ביוון, שם נפל בשבי הגרמני. כל ימיו נכסף למעשי גבורה ולריבונות יהודית במולדתו ולא היסס לשם כך לסכן את נפשו, אך המוות, שלא יכול לו בקרבות, השיגו בשבי הגרמנים, הרחק ממולדתו. ביום 30 באוקטובר 1941 נטמן בחבל שלזיה, פולין. זכרם נצח, עמ' 65. תולדות ההתנדבות, כרך א', עמ' 317.

בן-זאב (וולפרט) יואל

בן משה ומאשה. נולד בעיר ליבאו שבלאטביה ביי"א באב תרפ"ג (26 ביולי 1923). בן שנתיים היה כשהוריו עזבו את ליבאו ועלו לארץ-ישראל והתיישבו בכפר-סבא. יואל למד בבית-ספר יסודי בעיר והמשיך בלימודיו בבית-ספר חקלאי בפרדס-חנה. אהב לבלות בחיק הטבע מרבית שעות היום ואחר-כך עסק רק בחקלאות. בכפר-סבא הצטרף לשורות בית"ר, וכעבור שנים אחדות עבר לשורות האצ"ל. לפי צו תנועת בית"ר התגייס לצבא הבריטי כדי ללחום באויב הגרמני. אכזבתו הייתה רבה כשנשלח לאפריקה הצפונית לתפקידי שמירה. הוא התקומם

וכתב מכתב בקשה להעבירו לגדוד צנחנים. מן הצבא הבריטי לא קיבל תשובה. רק עם הקמת הבריגאדה היהודית נשלח יואל לחזית איטליה, השתתף בכל הקרבות כנהג זחל"ם ואחר-כך כמקלען. בתקופת שירותו עמד בקשר תמידי עם יחידתו באירגון הצבאי הלאומי. באחת ההתקפות נפצע ברגלו. בפרוץ מלחמת השחרור מילא תפקיד כ"פיאטיסט". בחזית יפו מילא תפקיד חשוב. ביום השני לקרבות הוזעק לאחת הגזרות כדי לסייע לחיל הרגלים בכיבוש עמדת אויב מבוצרת כהלכה. בחירוף-נפש התקרב אל העמדה ושילח בה פגז, ואמנם הצליח לחסל את ההתנגדות ולאפשר לחבריו לכבוש את העמדה אך נפצע אנושות. הובא לבית-החולים "הדסה" וכשבועיים שכב מחוסר הכרה עד שהוציא את נשמתו. בלי בניסן תש"ח (9 במאי 1948) נטמן בכפר-סבא.

ספר זכרם נצח, עמ' 175.

יזכור, עמ' 110.

בן-משה ויקטור

נולד בצרפת ב-1927. אחד האלמונים של האירגון הצבאי הלאומי. יחד עם יחידתו באצ"ל הצטרף לצבא ההגנה לישראל. השתתף בקרבות הדרום. בהגיע האונייה "אלטלנה" לשפת ימה של תל-אביב יצא ויקטור, כרבים מחבריו לנשק יוצאי אצ"ל, לעזרת אוניית הנשק המותקפת. השיריה נעצרה לפני מחסום בית דגון. לאחר שניתן להם מעבר פתחו עליהם באש. ויקטור נפגע ונהרג במכוניתו. יחד אתו נפל צבי חיפר. למחרת היום הובאו גופות הנרצחים למנוחת עולמים בנחלת-יצחק (21 ביוני 1948).

זכרם נצח, עמ' 120.

בן שמעון אברהם שלמה (סימון, אברהם-שלמה)

בן משה. נולד בתרפ"ט, (1929), בעיר ביסטריצה, טראנסילבאניה. תלמיד בית-ספר יסודי תורני. בתקופת הכיבוש הגרמני ברח ממקום למקום. באחת הפעולות של הגרמנים נתפס והועבר למחנה ההשמדה אושוויץ, ומשם לדאכאו. בדרך נס ניצל מידי הגרמנים.

אחרי השיחרור הועבר על-ידי הבריגאדה היהודית, אשר אספה רבים מנערי ישראל, ששרדו ממחנות המוות – לאיטליה. באוניית מעפילים הגיע לקפריסין. אחרי החלטת האו"ם עלה ארצה, עבר לירושלים והצטרף לאירגון הצבאי הלאומי.

השתתף בהגנת שכונת ימין משה.
באחד הימים נפצע בשעת ניסיון להציל בחורה פצועה מקו האש. במערכה על
מלחה נשאר אברהם בעת הנסיגה עם פצועים ובלי נשק, כשהוא עונד סמל "מגן
דוד אדום". הערבים רצחוהו, וגופתו נמצאה כעבור ארבעה ימים ונקברה
בגבעת-רם.

נפל בח' בתמוז תש"ח (15 ביולי 1948). ביום כ"ח באלול תש"ו (10 בספטמבר
1950) הועבר למנוחת עולמים להר הרצל בירושלים.

זכרם נצח, עמ' 179.

יזכור, עמ' 591.

בנט אברהם

בן יצחק ומיכטשע. נולד בעיר קוטנה. התחיל בעבודה כצייר. עוד במזן לימודיו
הצטרף לשורות בית"ר. היה אחד הבחורים הנאמנים לרעיון התנועה
הרוויזיוניסטית. אברהם עבר קורסים של סמלים ומדריכים. בקן היה בין הפעילים
בעבודה ההסברתית לחיזוק הרעיון התנועתי. אברהם התגייס לצבא הפולני ושירת
בחיל הרגלים בלוביץ ובגרודזיונדז. כשפרצה המלחמה היה בעיר לוביץ. יחידתו
התארגנה להגנת העיר. הגרמנים הפציצו יום ולילה, באחת ההתקפות וההפצצות
נפל אברהם ליד הנהר בזורה, בכפר קטן הסמוך לעיר לוביץ.
ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

בס שלמה

נולד בעיר פינסק. בצעירותו למד בישיבות. זיקתו העמוקה לערכי היהדות
והמסורת ליוותה אותו בכל דרך חייו. את פעילותו רבות השנים החל בתנועה
"צעירי ציון" ובתנועה הציונית הכללית. עם הקמה של התנועה הרוויזיוניסטית הפך
לחסידו הנלהב של זיבוטינסקי והיה אחד מראשוני בונייה של התנועה. בנאמנותו
האקטיוויסטית היה בלתי-פשרני.

בעירו, פינסק, שהייתה עיר ואם בישראל, היה אחד ממנהיגי הבולטים של
התנועה ופטרונה של בית"ר. בפרוץ המלחמה נקרא לדגל. הוא התגייס מייד לצבא.
אחרי כחודשיים חזר לביתו. עם הקמת השלטון הסובייטי נאסר בעוון פעילות
ציונית. הוא נשפט לשנות מאסר רבות, והוגלה לסיביר. גם במחנות ובמקומות
מושבו הזמניים השפיע על חיי היהודים שם ונטע בהם אמונה, תקווה וזיקה ציונית.

הוא חזר לפולין בעקבות הרפאטריאציה ויצא בדרכי ה"בריחה" לגרמניה. שם נבחר כחבר מרכז הצה"ר וייצג את התנועה במסדות הסוכנות. לאחר עלייתו ארצה המשיך בפעילותו הציבורית עד מותו.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי' 9 (49), עמ' 81.

בסוס אהרון

בן יחזקאל. נולד בקאהיר, מצרים. סיים בית-ספר יסודי והחל לעבוד כמכונאי. כעבור זמן מה עבר למסחר. רקם חלומות לעלות ארצה. הוא התגייס לצבא הבריטי ושירת במשך כחמש שנים. בחזית נפגש עם חיילים יהודים מהבריגאדה. הללו הגבירו בו את הרצון להפוך את חלומו למציאות. כחייל הוא בא בדברים עם הממונים עליו, והובטח לו כי כאשר יגיע מועד שחרורו מן הצבא, ישוחרר בארץ-ישראל. הבריטים רצו לשחררו במצרים אך הוא עמד בתוקף על קיום ההבטחה ונסע מייד ארצה, אפילו בלי להפרד מאמו מחשש פן יודע לנוגעים בדבר. כשהגיעו לירושלים התגייס מייד לאירגון הצבאי הלאומי וביקש לשתפו בפעולות קרב. בשנת 1948 התגייס לצבא ההגנה לישראל ושירת בגדוד קרבי כחייל מנוסה קרבות. בן השאר נטל חלק במערכה על הר ציון ועל ציר אבו-טור. אהרון נפגע מיריות צלפים בייז באלול תשי"י (30 באוגוסט 1950), ונקבר בהר-הרצל.
זכרם נצח, עמ' 180.
יזכור, עמ' 123.

בק אלכסנדר צבי

בן אליעזר וחנה. נולד בגרמניה בעיר ברלין, כבן יחיד להוריו. סיים בית-ספר יסודי. בהיותו כבן חמש-עשרה עלה ארצה כבית"רי עם עליית הנוער, ובא לשרת בפלוגת בית"ר בראש-פינה. כאן הצטרף ל"אצ"ל" והתאמן לקראת הגשמת חזון התנועה. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לפי צו התנועה לצבא הבריטי ושירת בבאפ"ס. נוסף על תפקידו כחייל עשה לילות כימים באיסוף ידיעות ובהשגת נשק לאירגון הצבאי הלאומי. כינויו היו "ריקיי", "עזרא". כשהשתחרר מהצבא עבד כנהג בתל-אביב ופעל באירגונו כנשק ומדריך בקורסים לנשק קל. בימי הכרזת המדינה הצטרף לשירות צה"ל, ולחם בגבולות יפרת-אביב וחולון. השתתף בפעולות פיצוץ הרכבת ליד פרדס-חנה, ובהחרמת הנשק הבריטי שהיה בה. נפל בקרב על יהודייה, ביום ה' באייר תשי"ח (17 במאי 1948). נקבר בבית-הקברות בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 182.

יזכור, עמ' 124.

באקאלצ'וק מאיר

נולד והתחנך במשפחה רבנית ספוגת תורה בעיירה דרצ'ין, עיירה יהודית טיפוסית ברוסיה הלבנה. במשפחתו שררו אהבת ישראל ומסירות נפש, תקווה לגאולתו הקרובה של עם ישראל. אביו, רבה האחרון של העיירה, היה בעל אמונה עמוקה בנצח ישראל. הוא ורעייתו, אמו של מאיר, נרצחו במחנה המוות טרבלינקה.

משחר נעוריו נסחף מאיר בזרם הציונות הגדולה, הממלכתית, הזיבוטינסקאית, זרם שעל גליו נישאו אלפי בני נוער שלא מצאו עוד אחיזה במציאות הגלותית. מאיר הצטרף לשורות בית"ר בתקופת לימודיו בבית-הספר "תרבות" בעיר סלונים, ובשורות תנועת הנוער בית"ר, שהיה בין מייסדיה וראשיה בעירתו דרצ'ין. במאס 1939, כאשר גרמניה סיפחה את עיר הנמל ממל (קלייפדה) הליטאית – הכריזה פולין על גיוס מילואים. מאיר, כאיש מילואים מחיל הפרשים הפולנים גויס אף הוא ונשלח ליחידתו ליד עיר הנמל גדיניה, שם גם שהה בעת שירותו הפעיל, וכאן גם לחם בצבא הגרמני בפרוץ מלחמת-העולם השנייה בספטמבר אותה שנה. יחידתו של מאיר נלקחה בשבי על-ידי הצבא הרוסי, ומכיוון שעיירתו דרצ'ין ועיר מגוריו לפני גיוסו באראנוביץ, נמצאו בשטח הכיבוש הסובייטי, נתאפשר לו לשוב לביתו, לאשתו ולבתו הקטנה.

את פרשת חייו ופעולותיו בשנות שהותו ברוסיה העלה מאיר על הכתב בספר הזיכרון לעיירתו דרצ'ין, שהיה גם אחד מעורכיו. ב-1945, כאשר החלה הריפאטריאציה של אזרחי פולין מרוסיה, היה גם מאיר בין החוזרים. הוא ערך ביקור בעיירתו וראה את החורבן הגדול שאירע לעמו ולמשפחתו. אחרי טלטולי דרך הגיע מאיר ללובלין. הוא התחיל לחפש אחרי שרידי בית"ר ונתקל באחדים מהם העוסקים ב"בריחה". הוא אסף את שרידי בית"ר שחזרו מן המחנות, ועזר לאנשי צבא יהודיים מצבא פולין ורוסיה לפשוט את מדיהם ולהצטרף לזרם ה"בריחה" לעבר אוסטריה וגרמניה. באחד הימים יצא אף הוא בראש קבוצה בת שישים בית"רים מפולין. מאיר הגיע ללינץ והחל לארגן את חברי בית"ר. על צרף מגוריו תלה שלט "קן בית"ר לינץ", למורת רוחה של הנהגת המחנה. בבחירות להנהגת המחנה נבחר מאיר כנציג התנועה בוועד בתפקידי מפתח: אחראי על הביטחון, על חלוקת בגדים וכיבוש-ראש בית-המשפט.

בשנת 1948 עלו מאיר ורעייתו לארץ, וכאן מתחילה פרשת חיים חדשה – חבלי

קליטה בעבודה, דיור, השתלבות בתנועה ובחברה. הוא קשר את גורלו עם הסתדרות העובדים הלאומית, כעובד הסניף בתל-אביב. עם מותו נתדלדלו שורות ותיקי התנועה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' ב/61, עמ' 42-44.

בקנשטיין אליהו

נולד בשנת 1926 בעיירה דרצ'ין שבפולין. כתלמיד בית-ספר הצטרף לתנועת הנוער בית"ר. גדל במשפחה ציונית מסורתית. בפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה לא יכול היה להשלים עם המצב בעיירה. יום אחד נתפסה קבוצת יהודים, והוא בתוכם, וכולם יחד הובלו להורג אל מחוץ לעיר.

אליהו קפץ מן המכוננית והגיע ליערות ליפיציאן ב-22 ביוני 1942. הוא צורף ליחידתו של ד"ר אטלס בגדוד "פוביידה" שבפיקודו של בולאק. עבור אומץ וגבורה זכה באות הצטיינות. בחודש פברואר 1944, יצא עם עוד 8 פרטיזאנים לשיס מארב לגרמנים, שהיו צריכים לעבור דרך הכפר אוסטרובה הסמוך לדרצ'ין. במשך שעה ומחצה התחולל קרב עז ומר. הפרטיזאנים לא יכלו להחזיק מעמד נגד הכוחות העדיפים ונאלצו לסגת. באש מקלעו חיפה בקנשטיין על נסיגת חבריו, אך הוא עצמו נפל ועמו ראש הקבוצה.

אחרי מותו הוענק לו עיטור "הדגל האדום".

ספר יזכור דרצ'ין, עמ' 374, 375.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 682.

בקר אליהו

נולד בעיירה דרצ'ין שבפולין. למד בבית-ספר יסודי וקיבל חינוך מסורתי ציוני. הצטרף לשורות בית"ר והיה חבר נאמן, פעיל ומסור לרעיון התנועה הלאומית. בזמן הכיבוש הנאצי ברח ליער והצטרף לגדוד "פוביידה". לקח חלק בקרבות. אחרי שחרורו מהפרטיזאנים גויס לצבא האדום. נפל בחזית הגרמנית.

ספר דרצ'ין, עמ' 375.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 225.

בקר אשר

בן ישראל ויונה. נולד בשנת 1925 בעיר לוצק (חבל ווהלין) פולין. למד בבית-הספר העברי של "תרבות". אחרי הכיבוש הגרמני חי עם משפחתו כ-8 חודשים בדיר חזירים של גויים-מכרים. היה יוצא בלילות להשיג מזון בכפרי הסביבה. לבסוף הצטרף אל הפרטיזאנים בסביבה. השתתף בפעולות חבלה והתקפות על האויב. פעם נפל בידי האוקראינים, אך בדרך הצליח להימלט ולחזור לפעולות בגדוד.

אחרי המלחמה הגיע לחוף הארץ באונייה "פלמה" (15 במאי 1946) וכשנתגלתה האונייה על-ידי הבריטים קפץ הימה והגיע לחוף בשחייה, אולם נתפס ונשלח לקפריסין. כשהגיע ארצה הצטרף למחתרת (לח"י) כבית"רי. עם הקמת צה"ל התגייס. השתתף בקרבות יהודה, לוד, רמלה ואחר-כך בקרבות הנגב, ונפל בקרב עיראק-אל-מנשייה ב-16 באוקטובר 1948. נקבר בגת ב-29 בספטמבר 1949, ואחר-כך הועבר למנוחת עולמים בבית-הקברות בנחלת-יצחק.

יזכור, עמ' 404.

לנסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 97.

בקרמן אברהם

אברהם נולד בווארשה. הצטרף לשורות בית"ר בהיותו תלמיד הגימנסיה. היה מסור לרעיון התנועה ופעיל בקן בית"ר.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה היה מגויס לצבא הפולני ושירת לא רחוק מביתו. אחרי שחזר לביתו וראה את כל הזוועות שעשו הגרמנים, החליט לנקום עבור הדם שנשפך. הוא אירגן בביתו, ברחוב לשנו 70, קבוצה של בית"רים וסיפק להם חומר תעמולתי וכרוזים להדבקה ומכאן היו יוצאים לעבודה ולפעילויות מחתרטיות ב-ז.ז.ו. (Z.Z.W).

אברהם היה שייך לקבוצתו של נתן שולץ בשטח השופים "טבנס-שולץ". בלילה בין ה-18 ל-19 באפריל 1943 הגיעו לשטח שני רוצחים גרמנים מהגסטאפו, בלשר וקלטריימר, עם פועלים פולנים, מפייהם שמעו, שהגישו וכל בית-החרושת עומדים לפני חיסול. ביום 23 בחודש יצא אברהם עם קבוצת לוחמים לפעולה נגד הכוחות הגרמניים.

על מאורעות אותו יום מספרת פלה שבשיק, היום פינקלשטיין, חברת משק נורדיה: "לפתע הגיע אלינו קול ירייה. היה זה בקרמן, שירה והרג גרמני. לשמע הירייה התאספו עוד גרמנים, אשר כיוונו את אקדחיהם על אברהם בקרמן, הבורח

מהמקום. כעבור מספר דקות נפגע אברהם מאש האקדחים ונפל שדוד על מדרכת הרחוב".

מצדה של וארשה, עמ' 224, 260, 263, 294, 295.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 40, עמ', 18, 19.

בקרמן אברהם

בן אברהם וסימה. נקרא של שם אביו שמת לפי היוולדו. אברהם משה נולד ב-25 במאס 1922 בוולודאבה, פולין. בביתו קיבל חינוך דתי ואחרי שגמר את בית הספר המשיך את לימודיו בישיבה. בזמן לימודיו בישיבה הצטרף לתנועת הנוער "ברית החשמונאים". הוא נרתם לעבודה בכדי לפרנס את משפחתו.

כשפרצה המלחמה, נמלט מהעיר ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים של יחיא. הוא השתתף בפעולות נקם, חבלה וחיתוך עמודי חשמל-טלגרף. אחרי שיחרור המקום גוייס לצבא האדום ולחם עד סוף המלחמה.

בינואר 1946 הגיע ארצה עם רעיתו. הצטרפו לכפר עציון ושם נולד להם בן. על אף חולשתו, כתוצאה מתלאותיו בזמן המלחמה, התאמץ והחזיק מעמד בעבודה, והיה מטובי הפועלים במטעי כפר עציון והכשרת הקרקע. גם בשמירה ובהגנה התאמץ למעלה מכוחותיו לעשות את המוטל עליו. עמד לצאת להבראה אך הוכרח להשאר בכפר בגלל ניתוק הדרך. בפרוץ שיריוני האויב לתוך כפר עציון ב-13 במאי 1948, לא יכלו לחדור למקלט, אשר מתחת למנזר הגרמני, בו נמצא אברהם באותה שעה. האויב פוצץ את המנזר, וכל מגיני המקלט נקברו תחת הריסותיו.

ב-17 בנובמבר 1949 הועבר למנוחת עולמים בהר הרצל.

ספר וולודאבה "יזכור..." עמ' 126

בקרמן יוסף

נולד בווארשה. היה בין הפעילים בבית"ר לפני המלחמה, אחרי שהעיר נכבשה בידי הגרמנים, התחילו הבית"רים לקשור קשרים עם שרידים שנשארו במקום ולארגן תאים מחתרתיים. יוסף צורף לתא שבראשו עמד הבית"רי פנחס טאוב. הם עסקו באימונים צבאיים בהדרכתו של פנחס. בלילות היו יוצאים לעבר החומה לקבל נשק המובא אליהם מן הצד הארי לפי סידורי המטה. בלילות אחרים היו מעבירים את הנשק למקום מושב המטה לכיכר מוראנובסקה 7-9 דרך עליית-גג, שהייתה בשימוש חיילי האירגון ז.ז.ו. (Z.Z.W.).

מצדה של וארשה, עמ' 222.

בראווה כבולס

אשתו של משה בראווה, ילידת וילנה חברת בית"ר פעילת ב-פ.א.ו. יצאה ליער והצטרפה לגדוד הפרטיזאנים היהודי "נקמה" ביערות נארוץ' (מחוז וילנה). נפלה יחד עם בעלה ביום הכיפורים תש"ד עם קבוצת גלאזמן.
חורבן ומרד, עמ' 378.
לכסיקון הגבורה, עמ' 97, 98.

בראווה משה

בוגר הגימנסיה העברית בפוניוויז' (ליטא). סטודנט באוניברסיטת וילנה סגן בצבא הליטאי, מילדותו חבר בבית"ר. בהיותו בגיטו וילנה ניצל את קשריו המרובים עם ליטאים למען רכישת נשק בשביל האירגון היהודי הלוחם. היה אחד המדריכים הטובים באירגון שהיקנו ללוחמים ידיעות בשימוש בנשק. באחד מלילות חודש יולי 1942 יצאו הוא, ויטקה קמפנר ויצחק מאצקוויץ' מן הגיטו והטמינו מוקש מתחת לפסי הרכבת על יד וילייקה החדשה, 7 ק"מ מווילנה. על משה הוטל התפקיד להוציא את המוקש מן הגיטו ולהביאו למקום הנכון. רכבת מלאה גרמנים, הושמדה. הייתה זאת פעולת חבלה ראשונה באיזור, ולא ידעו אז כי לוחמי גיטו וילנה הם שביצעוה.

בראווה יצא ליער יחד עם האירגון והיה פרטיזאן בגדוד "נקמה" ביערות נארוץ'. נפל עם קבוצת גלאזמן.
ירושלים ז'ליטא, עמ' 395, 399.
חורבן ומרד, עמ' 65, 67, 70, 71, 218, 222, 378.
ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 23, 24, 93, 94.
להבות באפר, חלק א' עמ' שיי"ב.
לכסיקון הגבורה, עמ' 98.

בראנט אברהם

נולד בעיירה קטנה במחוז וילנה. היה חבר בתנועת בית"ר, בתקופת הכיבוש הגרמני יצא ליערות קוזיאן והצטרף לפרטיזאנים. בעת המצוד בחודש ספטמבר 1943 יצא לפעולה בקבוצה של החטיבה הליטאית, ולא שב. נודע כי עלה על מוקש

ונהרג במקום.
ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 92.

בראנט דוד

נולד ב-1925 בעיר וילנה, פולין. בן למשפחה מסורתית ציונית לאומית, אביו היה סוחר-נעליים. בוגר בית-ספר תיכון "תושיה". נמלט מהגיטו ליערות נארוץ, היה פרטיזאן בקבוצת יוסף גלאזמן, בגדוד היהודי "נקמה".
נפל בימי המצוד הגדול ביום הכיפורים תשי"ד יחד עם כל הקבוצה.
עדות לוסקין. תיק פחח 16
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 98.

בראנד יולק

בן יצחק ורחל. נולד ב-1906 בעיר הרוביישוב, גליל לובלין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. בנעוריו הצטרף ל"השחר-טרומפלדור", שהפך להיות ב-1927 לבית"ר. כבוגר מצטיין של בית-ספר תיכון נרשם ללימודים אוניברסיטאיים, נקרא לגיוס ונשלח לבית-ספר לקציני חי"ר בקאטוביץ. סיים את שירותו בצבא בדרגת סגן וקיבל מיחידתו מכתב תודה עבור שירותו והתנהגותו כקצין מצטיין.
כחבר המפקדה הראשונה בקן בית"ר בהרוביישוב, הוא עזב בצער את העיר והתיישב בעיר חוּזוּב (CHOZOW). שם הכיר את רעייתו לעתיד. הוא המשיך בעבודתו הבית"רית. הוא קיבל מטעם נציבות בית"ר מינוי כקצין גליל זגלמביה, ויחד עם מפקד הגליל דוד יוטן עשו השניים עבודה יסודית בגליל.
לפני פרוץ המלחמה גויס יולק לצבא ולקח חלק פעיל במערכה נגד הגרמנים.
הוא חזר לבית ההורים בהרוביישוב, בגלל התנאים הטובים יחסית בעירם.
בעירו אירגן את חברי קן בית"ר להתקוממות נגד הגרמנים. הוא יצא בשליחות והגיע לעיר וארשה בחודש אפריל 1941. שם נפגש עם פעילי התנועה, אחרי הישיבה הוחלט להקים קבוצות הכשרה בכמה נקודות סביב העיר הרוביישוב.
יולק סיפר על אחוזות רבות בסביבת הרוביישוב, הסובלות מחוסר ידיים עובדות ועל יהודי הרוביישוב שאינם להוטים לעבוד שם מכל מיני סיבות. על סמך זה התקשר יולק עם ראשי התנועה. מכיוון שבן-דודו היה מראשי היודנראט בעיר (יולק שימש כמזכירו), וחברו, קצין גליל זגלמביה, היה אחראי לעבודה, הגיעו

להסכם עבודה עם האחוזות.

הודות להבטחות שנתנו שני הנציגים, יולק האנס ברנדוויין, יצאו לדרך בית"רים מכל מיני מקומות לעבודה באחוזות מסביב להרוביישוב. כשש מאות בית"רים ניצלו מחרפת רעב, והתחזקה המחלת הבית"רית.

באותו זמן מסר פרץ לסקר את כתובתו של יולק לאנשי ז.א.ו.ב. (Z.O.B.) סייע להוציאם מווארשה: יולק שלח ניירות ומסמכים, הדרושים לאנשי העבודה באיזור. בחודש דצמבר 1941 יצא פרץ לסקר לסיור של שבועיים בכל האחוזות. הוא קיבל מיסדרים של יותר מעשר פלוגות בית"ר. הוא הודה ליולק על עזרתו לבית"רים מכל קצווי פולין, שמצאו מקום מיבטחים. אחרי הלשנה על אנשי האחוזות נאספו חלק מהאנשים בכיכר וארנוש יחד עם אנשי הרוביישוב, וכאשר הגרמנים היו משוכנעים, שאין עוד יהודים בסביבה, נצטוו הנאספים לצאת לעבר השני. לפנות ערב הגיעו למקום, ונאמר להם, שהם נוסעים למחנה עבודה. עוד הם נחים מעמל הדרך, הופיע יולק ואמר, שהוא עושה מאמצים להוציאם מכאן ולהחזירם והוא מקווה, שהדבר יעלה בידו. יולק סידר עבורם ניירות מסע לווארשה בקבוצות קטנות.

אחרי הצלחתו בהצלת חברי הקבוצות של העובדים באחוזות, דאג יולק להכין בסיסים ביערות הסביבה. הוא עצמו יצא הרבה פעמים ליערות הסביבה וחזר. ההתארגנות הייתה מלאה.

באחד הימים הגיעו אנשי הגסטאפו לביתו של יולק, כדי לעצור אותו. באותו רגע קפץ יולק דרך החלון, ואמו הסתירה את החלון ולא נתנה להם לגשת לחלון. ברגע זה הרג אחד מאנשי הגסטאפו בדם קר את אמו של יולק, והשני ירה צרור מנשק אוטומטי.

אחרי שיולק שמע על הריגת אמו, חזר לעיר, כדי להשתתף בהלווייתה. החברים ביקשו ממנו שלא לחזור העירה.

כעבור זמן קצר נקרא עו"ד יואל רבינוביץ לגסטאפו. הוא היה בית"רי משחר נעוריו, יחד עם יולק וחברו אחיטוב. יואל ביקש מיולק ללוות אותו, וגם קבוצת צעירים נתלוותה אליהם. יואל ויולק ועוד כמה מחברי בית"ר, שנשארו במקום, הוצאו מן העיר, ובשדה רצחו הגרמנים את כולם.

עדות שלמה בראנד (מכון זיבוטינסקי, תיק לוחמים; איו"ש ב-4020/357)

מצדה של וארשה, עמ' 73, 74, 75, 77, 103.

פנקס הרוביישוב, עמ' 231, 232, 233, 234, 235.

בראנד שמעון

בן למשפחה לאומית ידועה בעיר וילנה. מילדותו הצטרף לשורות בית"ר. למד בבית-ספר יסודי ובגימנסיה העברית בעיר. יצא ליערות נארוץ' והצטרף לפרטיזאנים לגדוד "נקמה".

נפל ביום הכיפורים בקבוצת גלאזמן. נטמן בקבר אחים ליד העיירה ווידז' יחד עם שאר הנופלים.

חורבן ומרד, חלק א', עמ' 222, 380.

לכסיקון הגבורה, עמ' 99.

ברגר משה

מנעוריו היה שייך לתנועה הציונית הרוויזיוניסטית. בתקופת השואה היה בין פעילי המחתרת ודאג למיצרכי מזון ובגדים חמים לאנשי המחתרת. רבות הן זכויותיו של משה למען שיחרורם של אנשים ממחנות עבודה. הוא היה נוסע לשם מדי שבוע, תוך סיכון חייו.

משה היה המקשר בין היודנראט והמחתרת. הוא היה איש, שקיבל כסף לקנית נשק עבור המחתרת. כמו כן היה חבר הוועדה לקבלת חברים למחתרת ושליחתם ליחידות ליער. באחת האקציות, תוך ניסיון להקים בסביבה מרכזי התנגדות, נתקל בפלוגה של ז'אנדארמים ושוטרים אוקראינים. בקרב שהתפתח ביניהם נפל משה מצרור של גרמנים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 16, 17.

עדות מ, וורמן-בזן (איר"ש 03/4235).

ברוידה יעקב (יאשקה)

נולד ב-1914 בעיר וילנה, פולין, להוריו סלומון והדסה. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. היה בחור שקט, נבון וצנוע, בוגר הגימנסיה הפולנית ע"ש סלובצקי בעיר. הוא המשיך את לימודיו באוניברסיטה ע"ש סטפאן בטורי בוילנה בפאקולטה לרפואה. בתקופת לימודיו הצטרף יעקב לקורפוראציה "ירדניה" והיה חבר בתנועה הלאומית.

בשנת 1935 גויס לצבא הפולני ונשלח לבית-ספר לקצינים, אותו סיים בהצטיינות כקצין קרבי בחיל-הרגלים. אחרי שחרורו חזר יעקב לעירו, אבל באותה עת פרצה מלחמת-עולם השנייה. יעקב נשלח עם יחידתו להגנת העיר וסטרפלאטה

על הים הבאלטי. למרות הקרבות העזים – הגרמנים הפציצו במשך כל היום מהאוויר ומהים – החזיקה יחידתו את העיר. עיר-הבירה נפלה, אבל וסטרפאלטה החזיקה מעמד ולא נפלה. כמעט חודש ימים החזיקה יחידתו את חצי-האי והעיר וסטרפאלטה. יחידתו הלכה לשבי הגרמני. לאחר שהותו במשך זמן מסוים בשבי, חזר יעקב עם עוד שלושה אנשי וילנה הביתה, ביניהם ד"ר דלוגי.

אחרי שווילנה נכבשה על-ידי הגרמנים הנאצים, חיפש יעקב דרך לברוח מהעיר. הליטאים, יחד עם הגרמנים, התחילו לחטוף יהודים בעיר (כאפונס). יעקב היה בין הראשונים שנתפסו; הוא נחטף לעבודה בעיר על-יד תחנת הרכבת ברחוב קוליובה. בעת העבודה התנפל עליו ליטאי והתחיל להכות אותו. יעקב הרים את ידו והחזיר לו כמה מכות חזקות. הליטאי נפל. באותו רגע ירה גרמני ביעקב, והוא נקבר במקום ליד הגדר של התחנה.

עדות צפורה קופרברג. (אחותו).

חורבן ומרד, עמ' 379.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 602.

ברגמן יהונתן (יורק)*

בן חיים ולודקה. נולד בכ"ט בשבט תרפ"ז (1 בפברואר 1927) בוויילנה, פולין, למשפחה מתבוללת. היה חבר בבית"ר ופעיל בה, למרות התנגדות הוריו. כבר בילדותו ניכרו בו סימנים של מי שעתיד להיות עקיב בדעתו ועקשן במלחמתו. עם פלישת הצבא הגרמני לפולין, נמלטה המשפחה לעבר הגבול הרוסי וכך נכלא האב והועבר לסיביר, ואילו יהונתן ואמו נשלחו למחנה עבודה בתוך רוסיה. אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין שוחרר, ובשנת 1942 עלה יהונתן ארצה עם "ילדי טהראן" ואמו נלוותה אליו. גם אביו הגיע ארצה כעבור זמן מה, ואחרי שהתגוררו תקופה קצרה בתל-אביב, עברו לירושלים. כאן חידש יהונתן את הקשר עם אנשי בית"ר, ובמהרה נתגלה כמפקד מוכשר ומסור בלב ובנפש. הוא עלה בשלבי הפיקוד עד שנתמנה כמפקד הקן.

הבולשת הבריטית ואנשיה החלו מבקשים את יהונתן, ואף-על-פי-כן הוסיף לפעול באצ"ל תחת כינויו השני, "השומרונים", עד שנאסר בתוך כותלי קן בית"ר. בעת מעצרו בלאטרון הפציר בו אביו, שיסכים לצאת את הארץ, כי בתנאי זה הבטיחו לשחררו. יהונתן סירב, ואז עזבו הוריו את הארץ, והוא נשאר במעצר. אחרי השיחרור מהמעצר פעל יהונתן במחוז תל-אביב ובבסיס שוני. עם הקמת צבא ההגנה לישראל התגייס לשורותיו ופעל בחטיבת "גבעתי". לחם בקרבות הנגב ללא חת וללא הפוגה. בעמידתו זו הפיח רוח גבורה בלב פיקודיו. הוא אמר:

"אם יש לשלם במחיר החיים, כדי להיות עם ככל העמים – נשלם". בקרב על חוליקאת הסתער בראש מחלקת פורצים. נפל ביום י"ז בתשרי תש"ט (20 באוקטובר 1948). הובא לקברה בכפר וארבורג.
זכרם נצח, עמ' 183.
יזכור, עמ' 129.
(* כינויו באצ"ל.

ברויזה*

יליד העיר לוביץ, היה בין מגיני העיר ולוחם ז.ז.וו. (Z.Z.W.). היה בקבוצת המתנקשים שפעלה נגד בוגדים בגיטו וארשה. הוציא פסק־דין מוות על מנהל המחלקה הכלכלית של "היודנראט" הבוגד והשנוא, ישראל פירשט.
ההתנקשות בוצעה בשעה שחזר מן הצד הארי למחרת הפגישות עם הגסטאפו. מפקד הקבוצה היה עורך־דין דוד שולמן, איש ז.ז.וו.
*** שמו הפרטי אינו ידוע**
מצדה של וארשה, עמ' 205.

ברוייאר יוליוס (יום־טוב)

נולד באוגוסט 1894 בעיירה סטארה־שובה ליד נובי סאד שביוגוסלאביה. אחרי סיום בית־הספר התיכון עבר עם הוריו לסוס־בור. יוליוס היה מהראשונים ובין המייסדים של בית"ר ביוגוסלאביה, בשנת 1931 הגיעה לסומבור הידיעה על התארגנות חדשה של נוער יהודי־בית"ר. ביוזמתו הגיעו הפעולות התרבותיות בקן בית"ר לרמה גבוהה מאד. אורגנה גם מקהלה ותזמורת, שהופעותיהן קנו להן שם ביוגוסלאביה כולה. יוליוס היה גם בוגר בית־ספר "בצלאל" בשנת 1932. נציבות בית"ר יוגוסלאביה הקימה ועדה שבראשה עמדו יוליוס, האחים בירנבוים ואליעזר יצקן. מתפקידי הוועדה היה לארגן את המשמרות על יד בזדן ולספק מזון ומלבוש במקרה שהעלייה דרך הדאנובה תצא לפועל. דרך בזדן עברו אלפי בית"רים ואחר כך עולים מיתר המפלגות, מרוב ארצות מזרח ומרכז־אירופה. אומדן הבית"רים העולים הוא כחמשת אלפים. יוליוס הצטרף לפרטיזאנים היוגוסלאבים, השתתף בכל פעולות החבלה. כארבע פעמים ברח ממחנות ובתי־סוהר שונים ויצא בשלום. לאחר הפצצת בודאפשט נעצר שוב, אך רק ב־21 באוגוסט 1944 שוחרר. הוא כיהן

כרב רפורמי עד יום מותו בשנת 1972, ונטמן בהר המנוחות בירושלים.
העשור הרביעי, עמ' 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98.

ברומברג אליעזר ("לאזר")

בן ניסן וחיה. נולד בכפר סבוריצוויץ' שע"י סרניק (מחוז פינסק). פקיד אצל סוחר יערות. חבר בית"ר. היה ממארגני הבריחה מגיטו סרניק. הגיע ליערות סבוריצוויץ' בשלהי אלול תש"ב (1942). הוא וחבריו הקימו קבוצה פרטיזאנית, שהשתלבה ביחידת מיסיונה ואחר-כך בגדוד וורושילוב, איחוד "פיודורוב". תחילה היה מקלען, ובמרות הזמן מונה למפקד מחלקת החבלנים בגדוד. עזר רבות למחנה המשפחות היהודי. שימש מורה-דרך לכל הגודים שעברו דרך פולסיה. השתתף בכל הקרבות של גדודו נגד הגרמנים ואנשי בנדרה האוקראינים. היה נערץ כלוחם ללא-חתי. שמו הטיל פחד על משתפי-פעולה, שנגדם היה מבצע פעולות-נקם. השתתף בפיצוץ רכבות, גשרים ואובייקטים צבאיים. הצטיין במיוחד בקרב על חיל-המצב בעיירה הורודנאניה הסמוכה לסטולין (פולסיה). הוענקו לו אות הצטיינות ומדליה מדרגה א'. אחרי המלחמה נמצא במחנה-פליטים בבינדרמיכל, לינץ-אוסטריה. משם היגר עם אשתו וילדתו הקטנה לארצות-הברית. נהרג בתאונת דרכים.

עדות מלך בקלצ'וק – שאלון. פחח תיק 18 איו"ש 016/1900.

עדות דוד זלצמאן – שאלון. פחח תיק 21 איו"ש 03/1138

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 99.

ברומברג טוביה ("ציגאן")

נולד ב-1919 בעיר וילנה, פולין. מילדותו פעיל בקן בית"ר. היה פעיל במחתרת בית"ר בזמן הכיבוש הרוסי-הסובייטי.
בזמן כיבוש הגרמנים נשלח טוביה בשליחות תנועת בית"ר לעיר לידא. נתפס בדרך בין לידא וילנה בסוף שנת 1941. הגרמנים הרגוהו בדרך הכניסה לעיר לידא.
חורבן ומרד, עמ' 378.

ברומברג משה

בן ניסן וחיה. נולד ב-1923 בכפר סבוריצוויץ' הסמוך לעיירה סרניק (מחוז פינסק). למד בבית-ספר יסודי, ועבד בנגרות. הצטרף לבית"ר.

בעת היותו בסרניק עשה למען יציאה ליער. בחודש אלול תשי"ב (1942) עזב את הגיטו והגיע ליערות. היה חבר קן בקבוצה הפרטיזאנית הראשונה שמנתה 12 איש, בהם 11 יהודים. במרוצת הזמן נהפכה הקבוצה לגדוד "וורושילוב" בראשותו של מיסיורה, הפרטיזאן בקבוצת היסוד. את רובהו השיג בהתנפלות על שוטר אוקראיני. יחד עם חבריו ביצע פעולות חבלה, וכן השתתף בפעולות-נקם נגד רוצחי יהודים ומשתפי-פעולה מאנשי הסביבה. בקיץ 1943 גברה האנטישמיות בגדוד. המפקד מיסיורה הרחיק מהגדוד 10 פרטיזאניות יהודיות, שעבדו כטבחיות ובמקומן קיבל אוקראיניות. אז עזב משה את הגדוד יחד עם קבוצה של 12 פרטיזאנים יהודים בראשותו של מפקד מחלקת הסיירים הפרשים של הגדוד, אליק אבוגוב. הם עברו לחטיבתו של הפולקובניק ברינסקי ("דיאדיה פטיה").

במקום החדש פיקד משה על מחלקת חבלנים, שימש מורה דרך מצוין בכל יערות ווהלין ופולסיה, במיוחד באיזור הביצות, השתתף בעשרות מארבים ובקרבות נגד אנשי בנדרה, שוטרים וגרמנים וכן רב היה חלקו בהורדת 6 רכבות גרמניות מן הפסים. הוא וכמה פרטיזאנים יהודים חדרו חרש בחשכת הלילה אל תוך העיירה ויסוצק (פולסיה) שהייתה מלאה גרמנים, התגנבו לבית המועצה המקומית ומשה הטמין שם פצצת-זמן בחדר ששימש מקום עבודה לאנשי ס"ס. המוקש התפוצץ כמתוכנן למחרת בשעות הבוקר. הבית התמוטט וקבר תחתיו כמה אנשי ס"ס על מפקדם שנמצא שם אותה שעה.

על אף גילו הצעיר גילה בקרבות כישרונות של מפקד. הצטיין בשיקול דעת, בהיגיון ובתפיסה מהירה. משום כך היו חבריו מקשיבים תמיד בתשומת-לב לתוכניותיו ולעצותיו. עזר הרבה למחנות המשפחות שהיו ביערות סבוריצוויץ' ואוז'ירצה.

ביוני 1943 נשלח עם עוד 9 פרטיזאנים כדי לפוצץ גשר ליד ראפאלובקה (ווהלין), במסילת הברזל קובל-סארני. המבצע הצליח: רכבת מלאה גרמנים ירדה מן הפסים. אך בדרך חזרה לבסיס עלתה הקבוצה על מארב של אנשי בנדרה, ובקרב שהתחולל נהרג משה מרסיס של רימון יד שפגע בבטנו. חבריו הביאו את גווייתו לבסיס החטיבה בכפר אוז'ירצה (בין פינסק לקובל).

זכרונות פון א יידישן פארטיזאן, עמ' 52.

אין די שטעטלעך, עמ' 91, 92.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 99, 100.

ברומר שרגא

נולד בעיר סוסנוביץ, זגלמביה, פולין. בוגר בית-ספר יהודי ממשלתי. בנעוריו הצטרף לבית"ר, והיה בין פעילי הקן. עם כיבושה של העיר על-ידי הצבא הגרמני, החלו החיילים הגרמנים לרצוח את יהודי העיר.

בלב הנער הבית"רי הייתה חרדה עמוקה לקראת הבאות. קבוצה של 12 איש הראשונים חיפשה דרכים, איך להתארגן נגד הנאצים. בין בעלי היוזמה להתארגנות היה שרגא. התארגנה מחתרת בית"רית, ובישיבה הראשונה הוחלט לפעול בכל המצבים. ראשית פעל הוועד לעזרה הדדית. שרגא נבחר כחבר המיפקדה של המחתרת הבית"רית במקום.

ההחלטה השנייה הייתה – לשלוח קבוצת חברים לצפון פולין ולדרומה. שרגא יצא עם אליעזר פלדבוים לכיוון וילנה, במטרה להגיע לסניף בית"ר ולדווח על המתרחש אך נתפס ונאסר, ונשלח למאסר לעבודה קשה במחנה.

באחד הימים נשלח לעבודת פרך במכרה פחם בעומקי האדמה, ולא חזר עוד.

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 170, 171.

ברוק דוד

בן שמעיה. נולד ב-1926 בעיר נובארדוק, פולין. למד בבית-הספר "תרבות" בעיר. הצטרף לשורות בית"ר יחד עם חברי הכיתה בבית-ספרו. ברח מהגיטו והגיע ליערות הסביבה. הוא הצטיין בגדוד "קאלינין" (ביילסקי) ביערות נאליבוק.

לאחר השחרור גויס לצבא האדום ונפל בחזית. כבן 18 היה בנופלו.

לנסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 100.

ברוק דוד

בן משה. נולד בשנת 1912 בעיר נובארדוק. אביו היה שוחט. למד בישיבה. משהתבגר הוסמך לשחיטה ועזר לאביו.

השתייך תחילה ל"החלוץ המזרחי" ועבר לתנועת "ברית ישורון" של הצה"ר. אחרי הטבח השני בשנת 1942, נמלט ליערות נאליבוק, והגיע לגדודו של ביילסקי, "קאלינין". שימש כרב ושוחט של היחידה. היה מתפלל לשלום הקבוצות,

שיצאו לתפקיד, ומקדם בתפילת הודיה את השבים מפעולות חבלה וממשימות כלליות. היה למקור ביטחון ללוחמים, אף-על-פי שרבים מהם לא היו מן המאמינים. כשנתוספו אנשים מבוגרים, קיים "מניין" והיה "בעל תפילה". לאחר השחרור גויס לצבא האדום. בקרב על בירת פולין וארשה, נפל. עדות יהושע יפה. פח"ח תיק 13.
לכסיקון הגבורה, עמ' 100.

ברזין דב

נולד בשנת 1916 בעיירה ניסוויז' שבפולין לאביו פסח ולאמו שרה. במשפחה היו 7 ילדים – 5 בנים ו-2 בנות. דב קיבל חינוך מסורתי ולאומי. היה חבר בתנועת הנוער הציונית הכללית וחלם על עלייה לארץ. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה שירת בצבא פולין בגדוד 64 של חיל הרגלים בעיר גרודז'יונדז. כשפרצה מלחמת-העולם נלחמה יחידתו בקו הגנה בין לובישט-קוטנה, ונפל בשבי. לאחר גילגולים רבים במחנות גרמניה הגיע למחנה שבויים בעיר לובלין, ברחוב ליפובה 7, שבו היו עצורים שבויי מלחמה יהודים רבים, מחנה זה הפך במרוצת הזמן לזירה לקיומה של מחתרת, התנאים במחנה ליפובה היו שונים ממחנות השבויים בגרמניה. המחנה בלובלין היה בסמכות ה-ס"ס וכלפי השבויים הופעלה שיטת העינויים, מכות ועונשים פיסיים.

דב עמד בראש היוזמים והמתכננים של השגת כמות נשק ותחמושת. הוא השיג 12 רובים, מספר גדול של אקדחים ותחמושת, מדים ושמיכות. את המטען הזה ארזו יחד והעבירו למיכבסה ומשם תיכננו כמה שבויים יהודים את בריחתם. היחידות היהודיות קשרו קשרים טובים עם תאים של גדודי איכרים מקומיים. דבר זה הושג בעיקר הודות למאמציהם של כמה מפקדים, ובמיוחד של מפקד גדוד הפרטיזאנים, שמואל יגר, שגילה תושייה רבה ברכישת אהדתם של כמה מפקדים של גדודי האיכרים. לעומת זאת היו היחסים עם קבוצת א.ק. בכפרים שונים באיזור מתוחים. כאשר עברה הקבוצה ליד הכפר מיסנה, נתקלה ביחידה גרמנית ונכנסה לקרב אתה. מפקד היחידה היהודית, שמואל יגר, נפל והפרטיזאן הבית"רי, שמואל רובינשטיין, נפצע בשתי רגליו. אז לקח דב בידיו את הפיקוד וניהל את הקרב. בקרב זה נהרגו עשרות גרמנים, והוכרחו לעזוב את המקום.

ב-14 במאי נמצאו הפרטיזאנים היהודים בכפר רמלוב. הגרמנים כיתרו את הכפר וניהלו עם הפרטיזאנים היהודים קרב כבד, שארך יומיים. הגדוד הפרטיזאני של סקוטניצקי הגן על עמדות בקצה הצפוני של היער. באותו קרב סבלו הפרטיזאנים היהודים אבידות קשות. דב נפצע בפניו ובחזהו. לפי עדותו הוצא

משדה הקרב בידי גנראל מוציאר, שלקח אותו תחת השגחתו, ואחר-כך העבירו לבית חולים עד שהבריא ושחרר בסוף שנת 1944.
בתחילת 1945 הגיע דב לאיטליה ומשם עלה לארץ-ישראל ב"שבת השחורה".
דב הצטיין באהבת ישראל ובמסירות לחבריו, היה נעים הליכות ושמח באושרם של אחרים.
נפטר בט"ז בחשון תשמ"א (26 באוקטובר 1980), אחרי מחלה קצרה.
עזויות סם גרבר, פראנק בלייכמן (איו"ש 03/3280).
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ו', מס' 42/43, עמ' 66, 68.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 91, 302.

ברטשניידר מרדכי

בן הרמן ומלה. נולד בכ"ז באב תרע"ה (7 באוגוסט 1915) בעיר צ'רנוביץ שברומניה. לאחר שעמד בבחינות הבגרות התחיל ללמוד טכנאות. הצטרף לבית"ר בגיל צעיר, והיה אחד הפעילים בקן בית"ר. עם פרוץ המלחמה החליט לעבור את הגבול הרוסי ושם נתקבל לעבודה כטכנאי רדיו, עד שנדרש להתגייס לצבא הרוסי. כאן זכה ליחס רע והרגיש נרדף עד צוואר. אם כי שירת כחמש שנים בצבא, בחזית לא זכה ליחס של כבוד ואמון.
באחד הימים גונב לאוזנו שעומדים לאוסרו. מרדכי הספיק להתחמק מהמקום, חזר לרומניה והצטרף לקבוצת מעפילים וציפה לעלייה ארצה.
בשנת 1946 הגיע לחופי ארץ-ישראל. כשלושה חודשים ישב במחנה בעתלית, וכשיצא השתקע בראשון-לציון והתפרנס מעבודה בטכנאות רדיו. כשנה אחרי עליתו ארצה נשא אשה, ובאותם ימים הצטרף לשירות באירגון הצבאי הלאומי והחל נושא בתפקידים שונים בסניף המקומי. כשהתחילה המלחמה יצא להשתתף במערכה לכיבוש רמלה. באחד הימים נשלח בתפקיד לראשון-לציון ושם נפגע מהפצצה מצרית. באמבולנס נשלח לבית-חולים בתל-אביב ושם נתברר כי נפצע קשה בחוט השדרה. ארבעים ושבעה ימים נלחם על חייו. נפטר ביי"ג בתמוז תשי"ח (20 ביולי, 1948) ונטמן בנחלת-יצחק.
זכרם נצח, עמ' 186.
יזכור, עמ' 139.

ברייטברט חיים

נולד בעיר בנדין, למשפחה מסורתית ציונית. קיבל חינוך דתי מסורתי. למד בישיבה. הצטרף לבית"ר והיה חבר פעיל בקן. בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף לקבוצת מחתרת בית"רית בעיר. באחת הפעולות המחתריות נתפס ועונה קשה על-ידי הגסטאפו. גורלו אינו ידוע.
בספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 170, 171, 172.

ברייטמן יוסף

נולד בעיר פלוצק, פולין, ב-1917. בוגר בית-ספר תיכון פולני ביער. הצטרף לקן בית"ר בזמן לימודיו בתיכון. בשנת 1938 הגיע ארצה והצטרף לפלוגת בית"ר בבאר-יעקב.
לפי צו התנועה התגייס לצבא הבריטי, לחיל החפרים במדבר המערבי. השתתף בקרבות וקיבל דרגת סרזינט (סמל). באחד הקרבות הקשים, בהסתערות על טוברוק, בפריצת גדר זרועת מוקשים, נפצע קשה. מחמת פציעתו לא היה יכול עוד לתת פקודות, אך הדריך את החברים, כדי שלא ייפצעו, עד הרגע האחרון. נלקח לבית-חולים ב-25 בפברואר ושם נפטר.
בקשתו הארונה הייתה, שיניחו את ספר התנ"ך שבילקוטו למרגלות ראשו.
תולדות ההתנדבות, כך א', עמ' 318.

בריינסקי הרשל

נולד בשנת 1920 בעיירה מרקושוב שבמחוז לובלין בפולין. הוריו האמידים היו בעלי חנות סיטונאית לטבק ודברי מונופול ממשלתיים. אביו של הרשל היה חבר הנהלת התנועה הציונית בעיירה. הוא היה בין המייסדים של בית-ספר "תרבות" וילדיו היו מראשוני הלומדים בו. הרשל הצטרף לשורות בית"ר, ונמנה עם הפעילים והמסורים בקן. עבר קורס מדריכים והכשרה הגנתית והצטרף לאירגון הצבאי הלאומי. הוא היה בין אלה שהגו את הרעיון להימלט מהעיירה ליער ולהצטרף לפרטיזאנים, ללחימה בגרמנים. הרשל השתתף בקרבות, בחבלה, בפיצוץ מסילות הברזל. השתתף גם בפעולות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים. באחד הקרבות יצא בראש הלוחמים ונפל.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 212, 233.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

בריינסקי סימה

נולדה בעיירה מרקושוב. הייתה אחת הבנות שעברו מתנועת "השומר הצעיר" לבית"ר ובמהרה נעשתה מהפעילות ביותר בקן. סימה כמפקדת של גדוד בנות. הוכיחה את עצמה באירגון פעילות חברתית וגם פוליטית. הייתה מסורה לרעיון תנועת בית"ר. אחרי הצטרפותה לבית"ר הצטרפו רוב בנות העיירה אחריה. בתקופת השואה נמלטה ליער ושם הצטרפה לקבוצה של איסר רוזנברג ממרקושוב. באחת הפעולות של הגברים נשארה סימה בבונקר המיפקדה ביער. בזמן העדרם של הגברים באו הגרמנים עם עוזריהם האוקראינים, ופוצצו את הבונקר על יושביו. הבנות הצליחו להרוג כמה גרמנים ועוזריהם, אבל כולן נהרגו לבסוף וביניהן גם סימה.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157.

ברלר זאב

בן פאני. נולד ב־כ"א בניסן תרפ"ט (1 במאי 1929). הרבה תלאות וייסורים היו מנת חלקו בשנות מלחמת-העולם השנייה: בריחות ממחנות, השתתפות במחתרת נגד הנאצים ועוד — והן נתנו את אותותיהם בגופו: הוא לקה במחלת ריאות קשה. אף-על-פי-כן, ועל אף היותו הצעיר שבחבורה, התבלט במילוי תפקידים קשים, שדרשו גוף חסון ומידה רבה של אחריות וכובד ראש.

זאב לא הסתפק בכך: זמן קצר אחרי שהגיע ארצה, הצליח להתקבל כחבר באירגון הצבאי הלאומי. מבוקשו להשתתף בקרבות ניתן לו בפעולת החדירה הנועזת והחרמת הנשק מתוך המחנה הצבאי בפרדס-חנה. בשעת הסיור, שערך עם חברתו ימים אחדים לפני ההתקפה, נחטף על-ידי חברי "ההגנה" ועונה קשות. הודות לעמידתו בעינויים הקשים, ניתן היה לבצע את הפעולה.

זאב היה גם ביחידת אצ"ל, אשר התקיפה רכבת צבאית בריטית, הכניעה את המשמר הכבד והחרימה תחמושת. בכל פעולה ובכל תפקיד קנה לעצמו שם של לוחם נועז ומוכשר.

זאב היה מפקד כיתה בגונדת חניכי שוני, שהועברה לחזית רמלה. באחד הקרבות הראשונים לכיבוש העיר, בחפותו עד הרגע האחרון על נסיגת חבריו, נעדר משדה הקרב. הוא נפל ב־16 במאי, 1948. רק כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו,

וביום י"א באייר תשי"ב (6 במאי 1952) הובאו למנוחות בקבר אחים
בקרית-שאול.
זכרם נצח, עמ' 187.
יזכור, עמ' 142.

ברמן משה

היה בין מייסדי בית"ר בעיירה וילייקה, אחד משלושת הבית"רים, שיצאו
בתלבושת בית"ר ברחובות העיירה. אחרי עלייתו של מפקד הקן ראובן קוגל ארצה,
נבחר משה למפקד הקן. השתתף בכינוס הארצי של בית"ר בווארשה כציר מעירו.
שני אחיו הלכו בעקבותיו.

על ימיו האחרונים של משה מוסר זינקה יגילוביץ, קצין בצבא הפולני, נוצרי
מילייקה: "נפגשתי עם בן עירי, משה ברמן, במחנה שבויים פולני בפוזנן. אהוב היה
על חבריו הפולנים, ובעיקר על החיילים מסביבות וילייקה, שהכירוהו עוד מהבית.
לא פעם הערמנו על הגרמנים ולא נתנו להפלות אותו לרעה. חשבנו שמחנה
השבויים יתחסל במהרה ויחזירונו לבתינו. כשהחמיר המצב וראינו, שאין הגרמנים
חושבים לפרק את המחנה, התחלנו לטכס עצות, איך לברוח ולהגיע לעירנו. משה,
עם עוד כמה חיילים יהודים מהמחנה, קשרו קשרים עם יהודים ופולנים, שהיו
בסביבה, וערב אחד ברחו כל הקבוצה ליערות בסביבות פוזנן.

את הקשר אתנו שמרו אנשי מחנה השבויים, גם אחרי בריחתם. ביער הצטרפו
אליהם יהודים מהסביבה וגם פולנים, ויסדו קבוצה פרטיזאנית כללית. כפרטיזאן
ללא משפחה, התמסר ברמן עם חבריו היהודים לעבודת הצלה – להוציא יהודים
מהעיירות וממחנות העבודה של הגרמנים ולהעבירם ליערות. הודות לדיבורו הרהוט
בגרמנית והפעתו הנאה קשר קשרים נרחבים באיזור ורכש אמון גם מצד הגרמנים,
שעמם בא במגע. מסירותם להעברת יהודים ליערות הגיעה עד כדי כך, שמזמן
לזמן היו משה וחבריו מתחפשים לקציני ס"ד (גסטאפו), ובריש גלי היו מובילים
קבוצות של יהודים בחוצות העיר, כביכול לעבודה, ובפועל היו מעבירים אותם
ליערות. הם גם ביצעו פעולות חבלה בעורף עם חבריהם הפרטיזאנים: היו הורסים
מחסני תחמושת, מפרקים פסי רכבת וכו'. פעולותיהם הגיעו לאוזני מיפקדת
הגסטאפו, שהתחילה לעקוב אחריהם, וכשיצאו באמצע היום שני חיילים, לבושים
במדים של קציני ס"ד, רכובים על אופניים, כשהם מובילים קבוצת פועלים יהודים,
כיתרה אותם כיתה של חיילי ס"ד והובילתם ישר לגסטאפו. ייתכן, שיד מלשין
הייתה בדבר.

הציאנקלי, ששמרו כל הזמן בין האצבעות, שלא ליפול חיים בידי הגסטאפו,

שמו קץ לחייהם. אחד מהשניים היה בן וילייקה, משה ברמן".
ספר קהילת וילייקה, עמ' 150.

ברנבלום יוקל

נולד בשנת 1915 בעיירה קולקי, גליל ווהלין, פולין. למד בחדר ובבית-ספר יסודי. עוד בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. היה בין פעילי הקן. הוא גויס לצבא הפולני ושירת בחיל הרגלים בעיר לוצק. אחרי שחרורו מהצבא היה בין מארגני "ברית החייל" בעיירה.

בזמן הכיבוש הגרמני ברח ליערות הסביבה והצטרף לפרטיזאנים, בקבוצה יהודית ולוחמת מתושבי הסביבה שבראשה עמדו זוסיה חייצוק ואדם קיפר. באחד הקרבות של הקבוצה בכפר הולודניצה הסמוך לעיירה קולקי, קרב שנועד להשגת נשק ומכונות-ירייה, הלשין עליהם אחד מאיכרי הכפר. אותה שעה היו בכפר שוטרים וחיילים אוקראינים. הללו הקיפו את הביקתה שבה נמצאו הפרטיזאנים ופתחו עליהם באש. חבריו הצליחו להימלט ולשוב לבסיס, ואילו יוקל נהרג.

עדות גד רוזבלאט (ארכיון בית לוחמי הגיטאות).
עדות זוסיה חייצוק (ארכיון יד-ושם, כ"י ה-866 עמ' 2, 3).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 103.

ברנדווין הנס

איש בית"ר מהמפקדה המחוזית בתקופת השואה, היה בין מארגני המחותרת הבית"רית בעיר הרובינישוב. בחודש אפריל 1941 מגיע ביחד עם יולק ברנד לעיר וארשה בשליחות המחותרת, ועמם משב רוח רענן. את יולק ברנד מכירים ותיקי בית"ר כמפקד מחוז שלזיה. יולק הביא תוכנית על עבודה חקלאית באחוזות סביב העיר הרובינישוב לחברי בית"ר.

בהתייעצות השתתף נציג נציבות בית"ר פרץ לסקר שהיה באותה תקופה בצבא פולין ונשאר בווארשה.

הוחלט לשלוח קבוצות לפי התוכנית ברנדווין הנס. במשך זמן היותם שם ביקר פרץ לסקר במקום והוא נתקבל על הבית"רים המאורגנים. פרץ נתן להם הוראות על הכשרה צבאית בזמן היותו שם.

הנס עבד אצל יולק במחלקה האירגונית של הפליטים היהודים במקום וכך היה לו אפשרות לעזור.

גורלו אינו ידוע.
מצדה של וארשה, 73, 74, 75, 76, 77

ברנר מיכאל

נולד בעיירה קטנה במחוז לובלין שבפולין. היה בין הבחורים היחידים שהגיעו לדיוויזיה הראשונה היישר ממחנות ההסגר של הרוסים. הוא נשלח לשם כפעיל בתנועת הנוער בית"ר. מיום בואו ליחידה יצר קשר עם חבריו לדעה. עוד בהיותם בשלצה, על הנהר אוקה, ראו החברים במיכאל איש אחראי, המסור לרעיון הציוני הממלכתי. בהתייחסו לפולמוס על עתיד עם ישראל דיבר על הקמת מדינת ישראל בגבולות ההיסטוריים.

מיכאל הלך מלנינו עד הנהר ויסלה עם המחלקה השישית שהסתייעה בפלוגה של מקלענים ובפלוגה של תותחים נגד-טאנקים. משנצטיירו באופק דמויותיהם של החיילים שרצו בשורה עורפית; ניתכה עליהם אש מקלעים מארבע עמדות מבוצרות של האויב. האש הייתה עזה ביותר וארוכת-טווח והיא גברה מרגע לרגע. המצב החמיר מן הרגע הראשון והחיילים היו שרויים במצוקה רבה. בהישמע הפקודה הסתערו על חפירות האויב. אט אט התגברו על האש, התנגדות האויב נחלשה, עד שנשברה כליל. מיכאל וכמה מחבריו נפלו באותו קרב. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 6, עמ' 14.

ברנשטיין אטה

נולדה בווארשה, למשפחה ציונית. בוגרת בית-ספר תיכון לבנות. הייתה פעילה בבית"ר בקן מוראנוב. בתקופת הגיטו הצטרפה לתא מחתרתי של קבוצת בית"ר ובלתי-מפלגתיים ברחוב קרמליצקה 5. אטה עברה הדרכה בשימוש בנשק קל. הבונקר שלהם היה מהבונקרים הידועים, שבו היו הרבה יציאות לצד הארי. ביום 27 באפריל יצאה עם קבוצת לוחמים של ז.ז.וו. (Z.Z.W.) להגנת הכיכר מוראנוב. גורלה של אטה אינו ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 294.

ברנשטיין ישעיהו

בן אברהם ורבקה, נולד בשנת תר"ף (1920) בוולוז'ין. מילדותו היה פעיל בבית"ר.

כשכבשו הגרמנים את העיירה, חיפש דרך להימלט מהם. כאשר הובילו הנאצים ועוזריהם את יהודי וולוז'ין לגיא ההריגה, עלה בידו לברוח מהמקום, אולם כעבור ימים אחדים נתפס והובל לגיטו של קראסנה. גם שם לא ישב באפס מעשה והחל לצבור נשק יחד עם צבי לונין, אליעזר רוגובין, ומרדכי קאגאנוביץ. במחנה העבודה בקראסנה היה הרבה נשק. הגרמנים הטילו על ישעיהו ועל חבריו הוולוז'ינאים למיין את הנשק ולהעבירו למקום מסויים. הם ניצלו את ההזדמנות, ובשעת עבודתם הטמינו בחול חלקי נשק. הם נדברו ביניהם לצאת מן המחנה בחשכת הלילה. עם הנשק ביד עלה בידם להימלט וחיפשו מגע עם הפרטיזאנים. הללו סירבו לקבל אותם לאוטריאד שלהם וביקשו לקחת מהם את נשקם. אולם הבחורים גילו התנגדות נמרצת ולא התפרקו מנשקם.

הם אירגנו "אוטריאד" עצמאי על שמו של סטאריצקי, שהורכב כולו מיהודים. ישעיהו חלם כיצד לנקום את דם הנקיים ששפכו הגרמנים. פעמים רבות נתקל בהם, ארב להם במארבים, מיקש את הדרכים, בהן עברו הגרמנים ועשה בהם שמות.

הוא נפל בשעת פיצוץ של גשר. לא רחוק מן הגשר נמצא מוצב של הגרמנים, וישעיהו לא ידע על כך. הגרמנים פתחו עליו באש. הוא התגונן בגבורה והמטיר אש על הגרמנים. כאשר אזלו הכדורים מנשקו, הטביע את עצמו בנהר ביום י"א בכסלו תש"ד (8 בדצמבר 1943).

עדות הסל פרסקי (איו"ש, כ"י פ-106/1009, עמ' 4-5).

ספר וולוז'ין, עמ' 589-590.

לכסיקון הגבורה, חלק א' עמ' 103.

ברנשטיין מרים

בת טוביה וזיניה. נולדה ב-15 באוגוסט 1921, בעיר ממל (ליטא). אביה היה בוגר ישיבת טלז' ובעל סמיכות לרבנות. אמה, בת למשפחת רבנים מגרמניה, הייתה מורה למוסיקה. מרים למדה תחילה בבית-ספר גרמני בממל ואחר-כך בגימנסיה העברית בשקוד. סימה את לימודיה התיכוניים בהצטיינות בשנת 1940. אותה שנה נתקבלה לאוניברסיטה הליטאית בוילנה בפקולטה להיסטוריה. בנערותה הייתה חברה ב"השומר-הצעיר" ואחר כך עברה לבית"ר. הייתה פעילה בקן. מרים עבדה

במודיעין של פ.פ.א. בימי עבודתה במחלקה הקרימינאלית – פוליטית של המשטרה היהודית בגיטו העבירה ידיעות חשובות לאירגון הלוחם, ומידע זה הביא תועלת מרובה. עזבה את הגיטו ב-13 בספטמבר 1943 בקבוצת לוחמי פ.פ.א. והצטרפה לגדוד "נקמה" שהוקם ביערות נארוץ'. נפלה ביום הכיפורים תש"ד (8 באוקטובר 1943) עם כל קבוצת גלאזמן.
חורבן ומרד, עמ' 68, 76, 130, 222, 379.
ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 93, 94.
לכסיקון הגבורה, עמ' 103.

ברנשטיין נחמן

בן יעקב-יוסי, נולד בעיירה טרוביץ ב-1918, למד בבית-ספר תיכון, קיבל חינוך ציוני-מסורתי.

הוא נשלח לבית-ספר, שנועד לילדים, שמעמדם עלה בהרבה על מעמדו הוא, בכוחות עצמו פילס לו את הדרך. בערבים היה מלמד ומדריך תלמידי כיתות נמוכות, ובגמר שיעורים אלה נטל את ספריו והתכונן ליום המחרת.

בגימנסיה לא התייחסו אליו בלגלוג כאל תלמיד מהפרובינציה, אלא להיפך – הייתה לו אריסטוקרטיה משלו, וכולם כיבדוהו והתייחסו אליו ברצינות ובכובד-ראש. בטרוביץ עצמה קינאו בו על המדים היפים, בעלי הכפתורים המבריקים, על צורתו הנאה, ומעל לכל – על הישגיו בלימודים ומוחו החריף, שירש מאביו.

ב-1937 קיבל תפקיד "אח-המיפקדה" בקן בית"ר, והיה מפקד קן בית"ר המקומי, שנוסד על-ידי אהרן פרלוד. לתפקיד זה נתמנה בעקבות מכתב המלצה שהגיע מנציבות בית"ר בווארשה. הוא גמר את חוג לימודיו בהצטיינות, ובימי השלטון הסובייטי המשיך באוניברסיטת לבוב.

עם פלישת הנאצים לאוקראינה, נתפס בידי כנופיות אוקראינים בחזרו לטרוביץ, כשליצידו אביו המסור. שניהם עונו קשות. ונרצחו במקום. סופם של שניהם בקבר האחים ב"גבעת הרומאנסים" בעיר.
ספר טרוביץ, עמ' 172, 173, 174.

ברנשטיין שניאור

נולד בשנת 1918 בעיירה סטויפץ, מחוז נובוגרודק שבפולין. הוריו היו בעלי מאפייה בעיירה. לאחר שסיים בית-ספר "תרבות", התחיל לעזור להורים

במאפיינם. היה פעיל בבית"ר. במרוצת הזמן עלה בדרגות ונעשה חבר המיפקדה וגזבר הקן והתנועה הרוויזיוניסטית כולה. אחר-כך התמנה כמפקד קן בית"ר בעיירה סטויפץ.

בתקופת הכיבוש הרוסי ירד עם כל חברי קן בית"ר למחתרת ועבד כפועל במאפייה. במלחמת רוסיה-גרמניה היה בין הפעילים ברכישת נשק כהכנה לנקמה בגרמנים. היה בקבוצה של 19 יהודים, שיצאו בחודש אוקטובר 1942 מזווינים מהגיטו, ונתקבלו לגדוד הפרטיזאנים "ז'וקוב". שניאור נמנה על "השמינייה" האמיצה, השתתף בכל הפעולות ומעשי הגבורה של הקבוצה. נפל בחודש ספטמבר 1943 בעלות הקבוצה, בדרך למילוי תפקיד, על מארב של רוצחים פולנים "לבנים".

עדות שמואל אוגינסקי (פח"ח, תיק 66).

עדות אהרון מלמד, בתוך **ספר הפרטיזאנים**, כרך א', עמ' 531, 589.

ואלד אין פלאמען, עמ' 279, 280.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 104.

ברסלר משה

אחרי קרבות קשים בגיטו וארשה בימים האחרונים לפני החיסול המלא, עזב את הגיטו לצד הארי דרך תעלות הביוב. הוא הגיע לדירתו של איוואנסקי ומשם ליער, ליחדיה פרטיזאנית פולנית. אחרי מנוחה של כחודש ימים הוא קיבל על עצמו תפקיד ביחידתו של איוואנסקי.

גיטו וארשה לא היה קיים עוד, אך בצד הארי התחבאו כעשרים וחמישה אלף יהודים, ומצבם בכי רע.

בחודש אוגוסט 1944, כאשר התבוסה הגרמנית כבר הייתה מובטחת, ראו חלק מהלוחמים היהודים שעת כושר נוספת לצאת למלחמה באויב. גם משה יצא לקרב ונטל חלק במרד הפולני.

באחד הקרבות הקשים ב-11 באוגוסט 1944 נפל.

מצדה של וארשה, עמ' 320, 321.

ד"ר ברקמאן מארק

נולד בווארשה, פולין. סיים לימודי רפואה ועבד כמנתח בבית-החולים צייסטה בעיר. היה חבר האירגון הלאומי "מסדה". בסוף שנת 1939 הגיע ליער נובוגרודק ושם נתקבל כרופא בבית החולים של הגיטו. אחרי הטבח השני בגיטו מונה ליו"ר

היודנראט. ב-19 באוגוסט 1942 נמלט עם עוד 4 יהודים ליערות הסביבה. כעבור זמן מה קשרה הקבוצה קשרים עם קבוצות פרטיזאניות רוסיות בפיקודו של אנטונוב. מדי פעם יצאו יחדיו לפעולות נקם בעוזריהם של הגרמנים. במשותף ביצעו את פעולת החבלה הראשונה באיזור: שריפת הגשר המוביל לכפר זבויוסק ליד לידא – ואיפשרו לעצמם תנועה חופשית יותר בסביבה. כמו כן יצאו למארכים, הרגו כמה גרמנים ולקחו שלל רובים ותחמושת. ב-23 בפברואר 1943 הופיעו בביקתת הקבוצה היהודית (שנמצאה אותה שעה בכפר ככראפניויה שעיי זבויוסק) שני פרטיזאנים מהקבוצה הרוסית, הזמינו את ברקמאן, יחד עם רופא השיניים, לבוא עמם ולהגיש עזרה לחברים, שכביכול נפצעו בפעולת-לילה. השניים עלו על עגלת חורף ונסעו עמם. בדרך רצחו הרוסים את מארק ביריות, ויעקב הצליח להימלט. **לכסיקון הגבורה**, חלק א', עמ' 107.

ברקו שמעון

נולד ב-1923 בעיר גנייזנו, פולין למשפחה של סוחרים בעלי זיקה למסורת. את בנם שלחו לבית-ספר פולני, ובביתו קיבל חינוך מסורתי. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו.

עם פרוץ המלחמה וכיבוש העיר על-ידי הגרמנים, ברח משפחתו מהעיר והגיעה עם זרם הפליטים לעיר ולוצלאווק, משם נדד שמעון לברית-המעוצות וגויס לצבא הפולני, לדיוויזיה הראשונה בזמן הקמתה בעיר סילצה על נהר האוקה. שמעון עבר קורס של מפקדי קשר. הוא השתתף בקרב על לנינו והגיע עד לשדות הקרב על נהר הלאבה.

באחד מימי הלחימה, בשעות הצהריים, החליטו הגרמנים המרוכזים בין הסוללה לבין נהר הלאבה להתגונן עד השעה 13 של יום המחרת, כדי להיכנע לאמריקנים, אך הלוחמים ביחידתו של סגן פשיטוצקי לא איפשרו להם לבצע את תוכניתם. סגן פשיטוצקי וסרזינט ברקו נפלו בעת התקפת הארטילריה. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ג', חוב' 3 (28), עמ' 14-15-16.

גברונסקי שלמה

נולד בליטא. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בבית-ספר תיכון עברי. בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הבית"רית והיה בין הפעילים בה. בתקופת הכיבוש הגרמני נשלח מטעם התנועה למשטרת הגיטו והיה בין הפעילים בשערים. לאחר שנאסרו אנשי סגל המשטרה היהודית והואשמו בפעילות מחתרתית, הוצאו כולם, הם ומפקדיהם, לפורט התשיעי. שם נחקרו ועונו עינויים קשים ולבסוף נרצחו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 5 (30), עמ' 21, 22.

גוז ברוך

נולד ב-1920 בעיירה קטנה במחוז לובלין, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר לובלין. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה פעיל בקן בלובלין. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה, ברח לצד הסובייטי, והיה סבור שעוד מעט תסתיים המלחמה ויוכל לחזור הביתה להוריו.

כשהתארגן הצבא הפולני, נסע לעיר בוזולוק להתגייס לצבא "אנדרס" אבל לא נתקבל בגלל יהדותו. ב-1943 התנדב לצבא הפולני העממי, לדיוויזיה הראשונה ע"ש קושצ'ושקו בלנינו – והשתתף בקרבות בין ויטבסקי-וסמולנסק. בחודש אוקטובר 1943 הגיע עם הדיוויזיה עד שערי ברלין. בחיל-הקשר היה אחראי על קו הטלפון בין הפלוגה למטה היחידה, ולא פעם רץ לתקן את הקו. באחת הפעולות המסוכנות רץ ברוך בין טאנקים ומכוניות והצליח לתקן את הקו. למרות אזהרות המפקד שהאויב צופה עליו, המשיך ברוך בתפקידו. הוא נפגע ממתח יריות, ונפל. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 32, עמ' 25, 26.

גוטגולד לישה

נולדה ב-15 בנובמבר 1921, בעיר פראשקי, פולין בבית ציוני, יהודי-מסורתני. סיימה בהצטיינות את הגימנסיה בעיר לודז'. בזמן לימודיה הצטרפה ל"מסדה" ואחר כך לבית"ר. היא נרשמה כסטודנטית בפקולטה לחקלאות בבלגיה. בפרוץ המלחמה, בגבור הנגישות בגיטו לודז', עברה יחד עם משפחתה לגיטו צינסטוחוב. לישה אירגנה מועדונים לילדים עניים וקורסים בלתי-חוקיים כתחליף לבתי-ספר, שנסגרו על-ידי הגרמנים. בקורסים אלה עסקה בהוראה. בגיטו הקטן יסדה עם כמה ידידים את הקבוצה הראשונה של המחתרת, על שם מספר הבית,

שבו התגוררה ברחוב נאוצ'נה 66.

ב-4 ביאנואר 1943 נעצרה לישה יחד עם כמה חברים על-ידי הגרמנים, והם נכלאו בבית-הסוהר של המשטרה הפולנית, שם נשאר יומיים. לשווא ניסו להשיג רעל, במקרה שניסיון הבריחה מקרונות הרכבת לא יצליח. הם הוכנסו עם אנשי גיטו אחרים לרכבת, ובשעת הנסיעה, חרף התנגדותם של יושבי הקרון – קפצה לישה מן הרכבת. הידיעות האחרונות עליה מוסרות, כי בקפיצה מהרכבת שברה את זרועה ונמסרה בידי ראש אחד הכפרים לידי הגרמנים.

ספר צ'נסטוחוב, עמ' 289, 290.

גוטהלף חנה (רוזנברג)

בת אהרון וגולדה. נולדה ב-1918 בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין. קיבלה חינוך מסורתי ציוני. הייתה בוגרת בבית-ספר עממי. הצטרפה לשורות קן בית"ר, ועוד מהרה נבחרה למדריכה ולמפקדת גדוד בנות. נודעה במסירותה לרעיון התנועה ולעבודה בבית"ר.

בעת הכיבוש יצאה ליער עם קבוצתו של איסר רוזנברג, האיש שנישאה לו אחר-כך. הצטרפה לבונקר עם קבוצת בנות של העיירה. בזמן שהיו הבחורים יוצאים לפעולות פרטיזאניות, היו הבנות נשארות בבונקר המיוחד שלהן. יום אחד יצאו הבחורים לפעולה נגד המשטרה הגרמנית. הגרמנים כיתרו את חלקת היער, מצאו את הבונקר ופתחו במצור. התפתח קרב קשה. בקרב נפלו כל תושבי הבונקר, וחנה בתוכם. הבנות נלחמו עד הכדור האחרון. כששבו הבחורים מהפעולה וראו מה נשאר מהבונקר ומיושביו, אחזו אותם חלחלה וזעם. למן היום ההוא התחילו לבנות בונקרים קטנים ומרוחקים זה מזה.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157.

גוטהלף יחיאל

בן אהרון וגולדה. נולד ב-1923 בעיירה מרקושוב, גליל לובלין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. למד בבית-ספר יסודי ובבית-הספר התיכון העירוני. הצטרף לשורות בית"ר. סיים קורסים של סמלים ומפקדים להכשרה הגנתית. נמלט ליער. ביער פגש את אחיו ואחיותיו. נשלח עם קבוצה של חמישה לכפר למשימה מיוחדת – פעולה נגד המשמר הגרמני והאוקראיני בכפר וולה. בדרכם לשוב לבסיס נתקלו במארב גרמני גדול, ונכנסו אתו לקרב מחוסר ברירה. יחיאל נפצע אבל לא חדל להילחם. לבסוף ניגשו הגרמנים לשבות אותו, ואז פתח את

ניצרת הרימון שהיה בידו והרגו. מהתפוצצות הרימון נפגעו ונהרגו גם עשרות גרמנים.

יומיים לא איפשרו הגרמנים לפרטיזאנים לקבור את מתיהם. לבסוף קברו הפרטיזאנים את חבריהם בטקס בקבר אחים ביער. **חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157.**

גוטהלף יעקב

בן אהרון וגולדה. נולד ב-1915 בעיירה מרקושוב, גליל לובלין, פולין, להורים מסורתיים וציונים. היה בוגר בית-ספר עממי וקורסים טכניים. הצטרף לשורות בית"ר כשהיה תלמיד בית-ספר. היה חבר נאמן לרעיון ומסור לתנועה. עבר קורסים של סמלים ומפקדים להכשרה הגנתית.

בזמן מלחמת-העולם השנייה אירגן קבוצה של חברי קן בית"ר ובוגרי קורסים של סמלים וחברי האצ"ל, ויצא ליערות לארגן את היחידה הפרטיזאנית של חברי בית"ר. בקבוצה אחת עמו יצאו גם איסר רוזנברג וסם רובינשטיין. אחרי בואה של הקבוצה השנייה ליער התארגנה המיפקדה, וחברי היחידה התחילו לצאת לפעולות נקם ולפעולות רכישת נשק ומזון.

באחת ההתקפות של הגרמנים על בונקר המיפקדה נכנס יעקב לקרב, נפגע ומת.

ספר חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157.

גוטהלף ירוחם

בן אהרון וגולדה. נולד ב-1924 בעיירה מרקושוב, גליל לובלין, פולין, להורים מסורתיים וציונים. היה בוגר בית-ספר יסודי עממי. הצטרף לבית"ר כשאר בני משפחתו. היה מסור לרעיון התנועה והשתתף בכל העבודות בקן בית"ר.

אחרי כיבוש העיירה הצטרף למחתרת תנועתית, ועם הקבוצה הראשונה יצא ליער והסביבה. לאחר שהתארגנה קבוצת הפרטיזאנים יצא עם קבוצת לוחמים לפעולה לרכישת נשק ומזון. הקבוצה חזרה עם שלל של נשק ומזון. נודע כאחד הלוחמים המצטיינים בגדוד. באחת הפעולות נגד חיל-המשמר באחד הכפרים נפגע ונהרג.

ספר חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157.

גוטשטיין משה

נולד בעיר טלומאץ. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לקן בית"ר והיה בין פעיליו. בזמן לימודיו בלבוב היה גם שם פעיל בקן בית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני ברח מהעיר מחופש כנוצרי והגיע לכפר לעבור אצל איכר פולני בעבודות שדה, וכך הצליח להישאר בחיים ולעזור למחתרת הבית"רית באותו איזור. הוא הגיש עזרה לבורחים מהגיסו. אחרי המלחמה עבד כטכנאי שניים. בשנת 1956 הגיע ארצה ועבד במקצועו. נפטר ב-5 לאוגוסט 1970 אחרי מחלה ממארת. **עדות מוניה וורמן-בזן אי"ש 3/4235.**

גוטסמאן חנוך

נולד בפולין. בנעוריו הצטרף לבית"ר. עבר את כל שבעת מדורי הגיהנום של ימי השואה בגיטו לודז' ובמחנות ההשמדה. הוא היחיד ששרד מכל משפחתו הענפה. בתום המלחמה הוכנס לסנאטוריום למחלות ריאה בגרמניה, ומשם הועבר לסנאטוריום בפלורנץ. מחמת מחלתו נבצר ממנו לצאת בדרך העלייה הלא-חוקית לארץ, ואף לאחר קום המדינה נשאר קשור לסנאטוריום ולרופאו, והיה תלוי בהם עד מותו. כל חייו נשאר נאמן לתורה הציונית שקנה בנעוריו בבית"ר. באיטליה כיהן כיו"ר חרות הצה"ר. נפטר בגיל 61. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 9 (34), עמ' 27, 28.**

גוטרמן מרדכי

נולד בעיר חוטינ, ברומניה, למשפחה מסורתית. בוגר בית-ספר תיכון. עוד בנעוריו הצטרף לבית"ר. עלה ארצה באופן בלתי חוקי בסוף שנת 1939, במסגרת עלייה בית"רית. בהתחלת שנת 1940 התגייס לפי צו התנועה לצבא הבריטי וצורף לפלוגת ההובלה 462 (פלוגת הנהגים), ששירתה בצבא הבריטי במלחמת-העולם השנייה. הפלוגה לקחה חלק פעיל בקרבות אל-עלמיין. עם כיבוש לוב וטריפוליטאניה ביום 29 באפריל 1943, עלתה הפלוגה בנמל אלכסנדריה על האונייה ההודית "ארינפורה" בתוך שיירה של 80 אוניות, שיצאה להילחם בצבא הגרמני. השיירה הותקפה על-ידי מטוסי האויב, והאונייה שקעה. בין 140 הנעדרים

מוזכר גם שמו של מרדכי גוטרמן, טוראי מסי' 773, ב-1 במאי 1943. בקשר לאונייה זו אמר אדמיראל ווקר מן האדמיראליות בלונדון בביקורו בבסיס הצי בחיפה 1943 כי לא ראה אומץ לב, העדר פאניקה ועזרה הדדית, כשם שראה אצל היהודים. החדות להם ניצלו רבים. עם קום המדינה הונצח זכרם על הר הרצל על-ידי 140 לוחות זיכרון בתוך אגם מים.

ספר קהילת חוטיין (בסאראביה), עמ' 107.
תולדות ההתנדבות כרך ד' (בין בריטים ערבים וגרמנים) עמ' 319.

גולדברג חיים

נולד בווארשה. קיבל חינוך מסורתי ציוני, אחרי חתונתו היה בעל מסעדה ברחוב לשנו 14. היה מקורב לתנועה הרוויזיוניסטית והיה חבר במפקדת "ברית-החייל" בזמן כיבוש העיר. היה בין הראשונים להתארגנות בית"רית בעיר, וגם קשר קשרים עם העולם בחוץ. הוא והנייק (חיים) פדרבוש קיבלו את המשלוחים דרך תעלת הביוב ברחוב קרמליצקה 4, על-יד פתח שנעשה בצינור הביוב. את הנשק שלח גדוד "חרובריי". השתתף כמעט בכל הקרבות, ונתן דוגמה מאלפת של לחימה ברחובות.

נפל ב-28 באפריל 1943 בכיכר מוראנוב.
עדות איוואנסקו (המכון היהודי ההיסטורי וארשה, מסי' 5790).
מצדה של וארשה, עמ' 178, 200, 236, 283.

עו"ד גולדברג שלום

נולד בעיר סטרי (Stry) פולין. בוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטת לבוב. היה בין המארגנים של אירגון "חברוניה". בתקופה זו נתהדק הקשר בין "חברוניה" ובין אגודות אקדמיות הקרובות לה קירבה רעיונית. בשנת 1925 היה בין המייסדים של התנועה הרוויזיוניסטית. תחילה הצטרפו אליהם כמה פורשים מן המפלגות הקיימות, אולם לאחר זמן מה חדר רעיון התנועה החדשה לא רק לחוגים שהיו רחוקים מהתנועה הציונית, אלא גם לחוגים שהתנכרו ליהדות. עם הצטרפותו של העסקן הציוני רק המרץ דוד זיידמן נכנסה התנועה לשלב פעילות מתקדם. המפלגה הגבירה את פעילותה הציונית הפוליטית, והשתתפה במגביות לקרנות הלאומיות ואירגנה תנועת נוער ע"ש יוסף תרומפלדור "בית"ר", שמפקדה הראשון

היה הסטודנט אורי שנברג. תקופת הפריחה של קן בית"ר החלה עם פעילותם של המפקד המוכשר יוסף האופטמן וחברי המיפקדה: ראובן הופמן, מרים הפטל, צבי שטיינר וברקו איגרא. בין פעילי התנועה וחברי הועד היה שלום גולדברג. אחרי זמן נוסד הארגון "ברית החייל" ברית עבודה "מנורה" ו"ברית ישורון".

לאחר כיבוש העיר סטרי בידי הרוסים עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, ירדו בית"ר והתנועה הרוויזיוניסטית למחתרת. חלק מהמנהיגים ברחו ללבוב. ב-2 ביולי 1941 כבשו הגרמנים את סטרי, והחלה תקופת רדיפות ורציחות ביהודים. הבית"רים היו מאורגנים בתאים מחתרתיים, ובראשם עמד שלום. חלק מהבחורים חזרו מלבוב, והחלו לארגן בכמה מקומות בסטרי בונקרים לצורך התקוממות. בעקבות הלשנה נאלצו הצעירים אנשי הבונקר לברוח ללבוב. שאר החברים התארגנו שוב במחתרת, וחלק מהם הצטרף למשטרה היהודית בשליחות המחתרת. הם ניצלו את מעמדם במשטרה כדי לעזור ליהודים. ביניהם היו הבית"רים וחברי התנועה אינהורן מגר. שטרנברג ושלום גולדברג. שלום לא יכול היה להשלים עם תפקידו במשטרה וברח לגיטו לבוב, שם הסתתר. בשלב הסופי של חיסול גיטו לבוב ניגשו הגרמנים לפוצץ את הבונקרים, ומאחד מהם, שבו הסתתר גם שלום, פתחו היהודים באש רובים ואקדחים. הרגו כמה חיילים גרמנים ואוקראינים מעוזריהם. בקרב זה, שהתקיים ב-3 ביולי 1943, נפלו כל יושבי הבונקר עם נשקם בידיהם, וביניהם מפקדם שלום גולדברג.

ספר סטרי, עמ' 99, 156, 157, 187.

גולדברג שמואל

בן יעקב ושפרה. נולד בירושלים ב-1 באפריל 1920 (י"ג בניסן תר"פ). סיים בהצטיינות את לימודיו בגימנסיה העברית, ונרשם ללימודים באוניברסיטה, בפקולטה למדעי הרוח.

בן שלוש-עשרה הצטרף לבית"ר. עבר קורס מדריכים והיה פעיל בקן בית"ר. אחר-כך הצטרף לשורות האצ"ל. ב-1943 התגייס לצבא הבריטי לחיל-האוויר, ושירת שם שלוש שנים. השתחרר והתחיל לעבוד בדפוס. אם כי היה איש הספר לא הזניח את התפתחותו הגופנית; היה חבר פעיל ב"מכבי" ירושלים, הצטיין באתלטיקה קלה ואף שימש מדריך.

עם פרוץ המאורעות לפני מלחמת השחרור הצטרף למגיני ירושלים. היה בין המגינים על בתי פאגיי בשכונות סנהדריה, והשתתף בפעולות חבלה בשטח שבין בית-הספר לשוטרים ובתי פאגיי.

אור ליום י"ד באייר תשי"ח נשלח לחבל בבניין בצפון-ירושלים בין בית-הספר

לשוטרים ובין בתי פאגיי. בדרך עלה רכבו על מוקש, והוא ושני חבריו שהיו עמו נהרגו. נקבר בשייד-באדר אי ומשם הועברו עצמותיו להר הרצל ב-7 בספטמבר 1951 (וי באלול תשי"א).

זכרם נצח, עמ' 192.

יזכור, עמ' 163, 164.

גולדין אריה

נולד בעיר ביאליסטוק למשפחה יהודית מסורתית מהמעמד הבינוני. קיבל חינוך מסורתי לאומי. היה בין הראשונים שהצטרפו לבית"ר ומראשוני המגשימים של תורת בית"ר, התורה שנשאר נאמן לה כל שנות חייו.

עלה והתגייס לפלוגות בית"ר בראש-פינה. עבר לנתניה, ובשלהי שנות השלושים הגיע לרמת-גן ונתמנה למזכיר הסתדרות העובדים הלאומיים במקום. היה לאחד העסקנים הבולטים והנאמנים במוסד ושירת בה עד יומו האחרון.

הנהלת התנועה הלאומית החליטה, שעל הגיוס יוכרו ביום כ"ט בתמוז 1942, יום השנה השני לפטירתו של ראש בית"ר, זאב זיבוטינסקי. גם אריה התגייס. הבית"רים אורגנו בפלוגה מסי 20 של הרגימנט הפלסטינאי, שכונתה "הפלוגה הרוויזיוניסטית", אף כי כמחצית מחייליה לא היו חברים בתנועה הלאומית. הפלוגה עברה אימונים בסראפנד, ואחר-כך נשלחו חייליה לתפקידים שונים. ב-20 בספטמבר 1944 הכריזה הממשלה הבריטית על הקמת הבריגאדה היהודית, ורק אז נשלחו חיילי הפלוגה לאיטליה ויצאו לחזית. אריה נודע כלוחם אמיץ, ונלחם עד תום הקרבות.

לאחר ששחרר היה בבלגיה ובהולאנד ועסק בעזרה לשארית הפליטה. אחר-כך חזר לרמת-גן והתמנה למזכיר קופת-חולים לאומית. לאחר שכבשו כוחות האצ"ל את יפו, הוקם שם סניף קופת-חולים, ואירה קיבל עליו את כל עבודת האירגון. נקרא למלא תפקידים נוספים. כיהן כמבקר בסניפים של קופת-חולים באיזור המרכז והדרום.

ביום א- כ"ד בחודש אב תשל"ח, נפטר פתאום בזמן אסיפת עסקנים בבית זיבוטינסקי ברמת-גן.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת 36/35, עמ' 61-63.

ד"ר גולדמן*

היה מן המפקדים של הפלוגות הלוחמות של Z.Z.W. בשטח טבנס-שולץ,

ברחובות לשנו, סמוצה, נובוליפקי וקרמליצקה. שאר המפקדים היו פנחס טאוב, נתן שולץ ושמחה קורנגולד. מלבדם פעלה גם קבוצת לוחמים ניידת, שתפקידה היה לבוא לעזרתן של העמדות השונות ולפעול בהתאם לתנועת כוחות האויב נפל באחד הקרבות ברחוב סמוצ'יה.

* שמו הפרטי לא ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 241.

גולדמן מרדכי

נולד בוויילנה, פולין. הצטרף לשורות בית"ר בנעוריו, ומילא תפקידים אחראיים בקן. היה פעיל גם בתנועה הרוויזיוניסטית. הצטרף לפעילות מחתרתית בגיטו. היה מנהל בתי-המלאכה של ה"יודנראט". מדרין ומפקד בתנועה ובאירגון הלוחם בגיטו. הגרמנים הוציאו אותו עם הבטאליון הנשי לאסטוניה, ושם נרצח באחד ממחנות ההשמדה.
חורבן ומרד, עמ' 380.

גולדנר יעקב

בן יצחק נולד ב-21 בסקאלאט, מזרח גאליציה. בוגר בית-ספר יסודי. הצטרף לבית"ר בנעוריו.
בתקופת הכיבוש הגרמני הגלוהו למחנה עבודה בקאמיניוקה, ושם היה לאחד ממארגני קבוצת המחתרת היהודית במקום.
לאחר זמן יצא ליערות ונתקבל לגדודו של "קובפאק". השתתף בהרבה קרבות בדרך לקארפטים ובהרים.
נפצע קשה מכדור "דום דום" בעת היחלצות יחידת "קובפאק" מכיתור גרמני על-יד דלאטין ומת כעבור שעות אחדות.
וייסבראד: "עס שטארבט א שטעטל", יד-ושם כ"י 1636-1764, פרק 19, עמ' 5.
לכסיקון הגבורה, ח' א' עמ' 112.

גולדסהבר יוזק

אחד הבית"רים הוותיקים בווארשה. היה ממארגני האירגון המחתרתית ז.ז.וו. שמו ידוע ורשום בין המייסדים והמפקדים הראשונים של האירגון. הידיעה האחרונה על יוסף הייתה בזמן בדיקת העמדות אחרי הקרב הראשון בכיכר

מוראנובסקה. נפל בקרב עם הגרמנים.
מצדה של וארשה, עמ' 168, 239.

גולדפרב הלנה (הלנה)

נולדה בווארשה. בוגרת בית-ספר תיכון בעיר. בזמן לימודיה הצטרפה לבית"ר לקן פראגה. הייתה פעילה בקן בזמנים הקשים לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה. היהודים מן העיירות הקטנות ברחו לווארשה, וביניהם גם בית"רים. היה צורך לקבלם ולסדר להם מקום ללון ולאכול. חברי קן פראגה, ובראשם הלנה, נתנו את העזרה הדרושה.

כאשר נתפרסמה פקודת הגרמנים על הקמת הגיטו, החליטה המיפקדה להטמין את דגל בית"ר פראגה ודגל "ברית-החיילי", שהיו שמורים בביתה של הלנה. לילה אחד נתאספו בביתה סליק האוזנשפרונג, חיים האוס, ואחיה משה גולדפרב, לקחו קופסת פח גדולה ושמו בתוכה את הדגלים, ירדו למרתף הבית, חפרו בור עמוק והטמינו בו את קופסת הפח כשדמעות זולגות מעיניהם.

הלנה לחמה במסגרת ז'ז.וו. גורלה לא ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 50.

גולדפרב משה

נולד בווארשה-פראגה, פולין בבית מסורתי וציוני. היה בוגר בית-ספר תיכון עברי. בזמן היותו תלמיד בית-ספר תיכון הצטרף לבית"ר, קן פראגה. והיה חבר המיפקדה ופעיל בכל התחומים החינוכיים והפוליטיים בקן. בזמן הכיבוש נמשכה העבודה המחתרתית בקן. הוחלט במיפקדה להטמין את דגלי הקן וגם את דגלי "ברית-החיילי". משה השתתף באסיפת המיפקדה שנקראה לשם אירגון המחתרת הבית"רית ז'ז.וו. בעיר.

משה נעלם באחד הקרבות הקשים ברחוב מוראנובסקה. גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 50.

ז"ר גולדפרב מאוריצי

נולד בווארשה. עבד בבית-החולים היהודי "ציסטה" בעיר. היה קשור לחוג הרוזיוניסטי הוא וז"ר יוסף צלמייסטר קשרו קשר עם יחידת K.B, שאחד ממפקדיה, סקוצר שמו, היה אפסנאי בבית-החולים.

הד"ר גולדפרב השתתף בכל הישיבות על ההתארגנות המחתרית של Z.Z.W. בישיבה הגורלית עם שליחי יהדות וארשה היה בין המחליטים להתקומם ולא ללכת כצאן לטבח. בסוף אפריל התייצב בעמדות הקדמיות והושיט עזרה לפצועים אחרי הקרב בכיכר מוראנוב. גורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 128-129.

גולובוביץ ישראל

בן הרצל ואטל. נולד ב-1923 בעיר רוקיטנה, חבל ווהלין, פולין. למד בבית-ספר "תרבות", שהיקנו בו לתלמידים ידיעה בשפה העברית, בתנ"ך ובתולדות עם ישראל, והיה פעיל בה. הייתה לו נפש עדינה ופיוטית, שהקרינה אור על כל סביבתה, וצעירים ומבוגרים אהבו אותו. בכל להט לבו עשה את עבודתו בבית"ר, גייס חברים חדשים, שוחח עמם והסביר להם את רעיון בית"ר.

ב-1938 החלה העלאת בית"רים מקן רוקיטנה. עלו איזי גולוד, משה קוץ, ישראל גרינברג, ברוך שיבר ומפקד הקן, שמעון קלורפיין. ישראל היה צריך לעלות בקבוצה השלישית, ואולם שלושה שבועות לפני עלייתו פרצה מלחמת-העולם השנייה, ותוכניותיו השתבשו.

על-פי הסכם מולוטוב-ריבנטרופ שנחתם ב-1939 חולקה פולין לשניים: החלק המערבי לגרמנים והמזרחי לרוסים. רוקיטנה נכללה בשטח הרוסי. התנהגותו של ישראל השתנתה תכלית שינוי. בגלל היותו בית"רי חייב היה להיזהר בכל מלה ובכל מעשה. היהודים ברוקיטנה לא רצו להאמין לסיפורי האימים על מעשי הגרמנים ביהודים אשר בשטחים שבשליטתם. ב-5 באוגוסט 1941 נכנסו הגרמנים לרוקיטנה, עשו ביהודים פוגרום, הרסו ושחטו. ב-15 באפריל 1942 הוקם ברוקיטנה גיטו. הנוער הבית"רי אורגן במחתרת, וחבריו התאמנו בשימוש בנשק.

ב-26 באוגוסט 1941 הוציא ה"סי"ס ברוקיטנה פקודה, שעל היהודים להתייצב למפקד. פתאום נראו מרחוק שוטרים אוקראינים חמושים יוצאים מהרחוב הסמוך לבית-הכנסת. היהודים פרצו בצעקות ייאוש והתחילו רצים בבהלה לכל עבר. לאחר שהסתלקו הגרמנים מהמקום נמלט ישראל ליער, שוטט לבדו והתקיים מפטריות ומגרגרים. קבוצה של פרטיזאנים נתקלה בו ואספה אותו, כששערו מגודל פרא והוא לבוש קרעים. הוא נתקבל לקבוצה, שפעלה ביערות זייטומיר ומפקדה היה "דיאדיה מישה" (מי גילדנמן).

רישומו של בור המוות לא פג, וישראל התבודד וגידל שיער ארוך. אבל גם בימים שהיה שרוי בדיכאון, מילא תפקידים קרביים בדייקנות. עד שבאה ליובה, בחורה מלבוב. הדיכאון סר ממנו, והוא ניגן לפני הפרטיזאנים בכינור. לאחר זמן

נשא את ליובה לאשה בטקס פרטיזאני.
באחד הימים יצא עם קבוצה בפיקודו של זיידל גרין למקש מסילת-ברזל,
והקבוצה עלתה על מארב גרמני. בשעת הנסיגה נפצע, סירב לקבל עזרה ודחק
בחבריו שיסתלקו משם. התחזה למת, וכשקרבו אליו גרמנים ואוקראינים הטיל
בהם רימון והתרסק עם שלושה חיילים גרמנים ושוטר אוקראיני.
העשור הרביעי, עמ' 53-60.
לכסיקון הגבורה, עמ' 56.

גולוביינציץ מרים

בת לייזר וביילה נולדה בוולוז'ין בשנת 1925. עם כניסת הגרמנים לעיר סיימה
את בית-הספר. הייתה פעילה בבית"ר הצעירה. בזמן שהגרמנים התחילו את
הפרעות, נמלטה יחד עם הוריה לכפר ביילוקורץ.
כאשר התארגנו בכפר קבוצות של פרטיזאנים, נתקבל מרים כפרטיזאנית
באוטריאד על שם סטאלין.
המפקדה הטילה עליה לגייס פרטיזאנים נוספים לאוטריאד. לשם כך נשלחה
לגיטו של וולוז'ין. בבואה לשם, נחטפה ע"י הגרמנים והועסקה בעבודות שונות
במטבח. נמצאה שם אשה, שהלשינה על מרים באוזני גרמני, שהיא נשלחה לגייס
יהודים לפרטיזאנים. מרים ישבה בחדר סמוך והאזינה לדברי האשה. הואיל וידעה
את הצפוי לה - חטפה קופיץ וריסקה את גולגלתו של הגרמני, שבאוזניו הביאה
המלשינה את דיבתה רעה.
למחרת היום מצאו את גופתה של מרים על-יד הכנסייה הנוצרית בעיירה.
וולוז'ין - ספרה של עיר, עמ' 590.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 115.

גולקוביץ בן ציון

נולד בעיירה ביכומיץ, פולין. בנעוריו הצטרף לבית"ר. בשנת 1936 גוייס לצבא
ושירת עד סוף 1938. כשחזר הבייתה, היה בין מארגני סניף ברית-החייל בעיירה.
פעיל וחביב על חבריו.
בפרוץ המלחמה, היה בין הראשונים שגוייסו לצבא. הוא נשלח לחזית ולחם נגד
הגרמנים. כשהיחידה התפזרה, שב הבייתה. כשפרצה המלחמה בין רוסיה וגרמניה,
יצא ליערות הסביבה ובסוף הצטרף לגדוד הפרטיזאנים של טוביה בילסקי. היה
ביחידה קרבית והשתתף בכל המשימות כתבלן.

אחרי המלחמה דרשה ממנו משפחתו להצטרף אליה, וכך נסע לארצות-הברית. שם ארגן את חייו מחדש. נפטר בשנת 1979.
חבר ליחידתו הרצל נחומבסקי.

גילינסקי יצחק-גרשון

בן ברוך ודבורה. נולד ב-2 ביולי 1920 (ט"ז בתמוז תר"פ) בעיר אוטיאן, ליטא, למשפחה ציונית ותיקה, שבניה היו מראשוני הצה"ר בליטא. היה בן יחיד להוריו, וקיבל חינוך לאומי. בן שלוש-עשרה עלה עם משפחתו ארצה ומייד הצטרף לבית"ר. סיים את לימודיו בבית-ספר טכני. אף שהיה מצניע לכת, התבלט בחוגי הנוער הלומד בפעולתו התנועתית. היה אציל רוח ובר לבב, מקסים בהליכותיו, אוהב חברה ואיש הדר.

כשהתקרבו הגרמנים לאל-עלמיין, החליט לעשות למען מניעת סכנת הכיבוש של ארץ-ישראל. בן תשע-עשרה התנדב לשרת בצבא הבריטי. נפצע בקרב ולא הודיע להוריו. כשהחלים, ביקשו שלטונות הצבא לשחררו, אך הוא התנגד לכך בכל תוקף.

כאשר נשאר זמן מה בעורף, התמסר לעזרת שרידי השואה היהודים. בימי שירותו בצבא עמד בקשר עם האצ"ל. כאשר הוקמה הבריגאדה היהודית עבר לשורותיה, כאן יועד לו תפקיד משרדי, אך הוא דחה את התפקיד ואף סירב ליטול חופשה. טען, כי אין ליהנות מחופשות כל עוד נמשכת המלחמה, לא רצה אלא להיות חייל קרבי. דבר אחד הטריד אותו באותה העת: "זה זמן רב לא קראתי ספר עברי ואני מתגעגע מאד לקריאה".

שירת בגדוד הראשון של הבריגאדה. כאשר חצה גדודו את הנהר סניו, איטליה, נתקלה יחידתו בכיתת השהייה גרמנית, שהתבצרה באחד הבתים. בקרב לכיבוש העמדה ביום 12 באפריל 1945 (כ"ט בניסן תשי"ה) נפגע ומת.
זכרם נצח, עמי 67.

ספר הבריגאדה היהודית, עמי 256, 257.

גומינסקי הנריק

נולד בווארשה. היה בוגר אוניברסיטה. גויס לצבא, נשלח לבית-ספר לקצינים, סיים בהצטיינות וקיבל דרגת קצונה. בזמן לימודיו הצטרף לקואופרציה "מסדה". לפני המלחמה פעיל בקלוב "הירדן". בגיטו היה בין מקימי האירגון ז.ז.וו. ניצל את קשריו עם קצינים פולנים וקיבל מהם עזרה בשביל האירגון.

אחרי הקרבות של ה-22 עד ה-27 באפריל עבר עם קבוצה של לוחמים לצד הארי. השתתף במרד הפולני. שמו כלול ברשימת הנופלים ב-1 באוגוסט 1944.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

גומינסקה רויזה

הייתה בתוך קבוצה של נשים וילדים, שהעביר האירגון הצבאי היהודי הלוחם בווארשה לצד הארי לאחר פרוץ המרד, היא ובנה ואחותה אננה. היא ואחותה היו חברות ב"ברית נשים רוויזיוניסטיות". בעלה הנריק לחם ביחידה היהודית בצד הארי במרד הפולני. שמו נמצא ברשימת הנופלים. גורלן של רויזה ואננה והילדים לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 237.

גוניונזקי מרים

נולדה ב-1925 בעיר קובנה, ליטא, למשפחה ציונית מפורסמת. אביה היה עורך-דין ידוע בעירו. למדה בגימנסיה העברית. הצטרפה לתנועת הנוער בית"ר והייתה אחת הפעילות בקן. בראשית מלחמת רוסיה-גרמניה הגיעה עם אמה ואחיה לגיטו וילנה. הייתה חברה מסורה באירגון היהודי פ.פ.או. ופעילה ביותר במחלקה לריגול בראשותו של יוסף גלאזמן. קשרה קשרים עם ראשי הגסטפו הליטאית ועם סוכנם היהודי דסלר, מפקד משטרת הגיטו, ורכשה את אמונם. לפי הוראות פ.פ.או. נסעה לאושמיאן לפני האקציה שם, כדי להזהיר את היהודים ולהציל את מה שאפשר להציל. בשובה מסרה למטה פ.פ.או. העתק מהדו"ח על האקציה, שכתב דסלר עצמו, ועוד הביאה שקיק מלא זהב ופנינים, שהצליחה "למשוך" מראשי המשטרה, כדי לקנות בו נשק בשביל המחתרת. אחר-כך יצאה ליערות נארוץ', הצטרפה לקבוצת "איוואן איוואנוביץ'" והייתה אחת הלוחמות הידועות ביערות נארוץ'.
ב-1944, כשרצה הפיקוד הפרטיזאני לנהל משא ומתן עם חיל-המצב הליטאי באזור על העברת חייליו לצד הפרטיזאנים, התנדבה לנהל את המשא-ומתן. חבריה הזהירוה, אך היא הייתה נחושה בדעתה: יצאה למקום שחנה בו חיל-המצב הליטאי, ולא חזרה עוד. אחר-כך נודע שעונתה באכזריות עד מוות.
"איך בין געווען א פארטיזאן", עמ' 222.
חורבן ומרד, עמ' 67, 68, 76, 78, 381.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 116.

גורביץ אברהם

נולד ב-1915 בווילנה, פולין. היה בוגר הפקולטה לרפואה באוניברסיטה בעירו. הצטרף לשורות בית"ר בצעירותו, והיה פעיל בקן ומסור לרעיון התנועה הלאומית. בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הבית"רית בקן והיה פעיל למען הפליטים מפולין. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת ה-פ.פ.א.ו. בגיטו. זמן קצר אחרי פרוץ המלחמה "חטפו" אותו הליטאים. גורלו לא נודע.
חורבן ומרד, עמ' 380.

גורביץ משה

נולד ב-1920 בווילנה, פולין. היה תלמיד מצטיין בגימנסיה העברית. כמו אחיו הבכור הצטרף לשורות בית"ר עוד בילדותו. היה הרוח החיה בקן, פעיל בכל השטחים ומסור לרעיון התנועה הלאומית. בזמן האקציה "נחטף" ונשלח למחנה-עבודה בעיירה בזדאני, ושם נרצח.
חורבן ומרד, עמ' 380.

גורדון בצלאל

נולד בעיירה קטנה בסביבות פרוזיאני. היה בוגר בית-ספר יסודי בעיירה. בחור חסון וגבוה, טוב לב ובעל חוש-הומור. פעיל בבית"ר, סיים קורסים צבאיים בבית"ר והיה צלף מעולה. הצטרף לפרטיזאנקה. לאחר שברח מגיטו פרוזיאני הסתובב ביער ימים ולילות, עד שפגש את יוסף מזריצקי, מפקד יחידה פרטיזאנית יהודית, וזה קיבל אותו בזרועות פתוחות לשורות הפרטיזאנים. לילה אחד חזר מפעולה עם קבוצה של פרטיזאנים והם נכנסו לנוח אצל גויים. אלה הודיעו לגרמנים והסגירו אותם. התפתח קרב, שנמשך כמה שעות ונפלו בו בצלאל ישראל ובייזר. לאחר שנודע הדבר, יצאה קבוצת פרטיזאנים ושרפה חלק מבנייני הכפר. הם הזהירו, שאם יקרה שוב דבר שכזה, לא יישאר שם איש בחיים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 7-9.

גורדון חנה

נולדה ב-10 באוגוסט 1921 בעיר גרודנה, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון עברי בעיר. בזמן לימודיה הצטרפה לקן בית"ר. בביתה קיבלה חינוך מסורתי וציוני. בזמן הכיבוש הסובייטי נסעה להמשיך את לימודיה לעיר ביאליסטוק. בזמן הכיבוש הגרמני נשארה בביאליסטוק בעל כורחה. בזמן המרד הצטרפה לקבוצת הבנות שאיגדה ברנבוים עמדה בראשן. הן לחמו בעמדות ברחובות נובי-שביאט, נובוגרודסקה, פבריצינה, ובין כותלי בתי-החרושת השונים שעבדו בהם יהודים ונמצאו בבעלות הגרמנים או בפיקוחם. נפלה ביום השני של המרד בביאליסטוק. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי 11/10 (36/35), עמ' 13-14.

גורפינקל אמה

נולדה בעיר וילנה, פולין. הייתה בוגרת הגימנסיה העברית. סיימה קורסים לאחיות רחמניות. בקיץ 1943 ברחה עם בעלה הד"ר גורפינקל ליער, והם הצטרפו לפרטיזאנים – הוא כרופא והיא כאחות. נפטרה בישראל. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 14, עמ' 12, 13.

גורפינקל ד"ר שלמה

בן ירמיהו ופאולינה. נולד ב-1914 באליזבטוגראד (קירוב), ברית-המועצות. בילדותו התייתם מאביו, וכשהיה בן 8 עבר עם אמו לוילנה. שם גמר את לימודיו בבית-ספר תיכון ובאוניברסיטה. בשנים שלמד באוניברסיטה (1935-1939), היה פעיל מאד במאבק הסטודנטים היהודים על זכויותיהם. בזמן הכיבוש הגרמני היה בין מארגני העבודה הרפואית בגיטו וילנה ועבד בבית-החולים היהודי. היה מן החברים הראשונים בתנועת המחתרת היהודית, ובקיץ 1943 יצא מן הגיטו דרך צינורות הביוב עם אשתו אמה, סטודנטית לכימיה, וברח ליערות רודניקי. בתנאים גרועים ובלי ציוד מתאים אירגן את השירות הרפואי בגדודים היהודיים ביערות רודניקי. באותם ימים היו פרטיזאנים רבים חולים מחמת התזונה הלוקויה, התנאים הסאניטאריים האיומים, הרטיבות המתמדת וכד'. גם לאוכלוסיי הסביבה הגיש עזרה רפואית. במרפאה שלו, שהותקנה במחפורת רגילה,

היה מבצע ניתוחים מסובכים, לפעמים בכלים פרימיטיביים ביותר.
על מסירותו בעבודה הרפואית ביערות קיבל מהמפקדה הפרטיזאנית העליונה
מכתב תודה, והוענק לו אות הצטיינות.

לאחר שחרור וילנה עבד בעיר במחלקת הבריאות של שירותי הג"א בליטא.
באוקטובר 1945 הגיע אחרי טלטולים רבים לחופי הארץ. "הדסה" בירושלים
העניקה לו סטיפנדיה לשם השתלמות ברפואה. בסוף 1947 התחיל לעבוד כמומחה
במכון הרנטגן של בית-החולים "הדסה".

עם פרוץ מלחמת השיחור, נמצאו שוב, הוא ואשתו, בשורות הראשונות
במערכה. בתחילת יולי 1948 נדרש לארגן את העבודה הרפואית של הפלמ"ח
באיזור ירושלים. ב-11 ביולי 1948 הודרך לקבל את ההוראות האחרונות לתפקידו
החדש, נפגע מפגז אויב ונהרג במקום. נקבר בשיך באדר א'. ב-10 בספטמבר 1950
הועברה גופתו להר הרצל בירושלים.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 269-300.

יזכור, עמ' 175, 176.

חורבן ומרד, עמ' 259, 260.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 128, 129, 145, 146.

עיתון "הרפואה", 14949. 1. 16 (ציון לזכרו של ד"ר גורפינקל).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 120, 121.

גורפיין יצחק

בן מרדכי ורחל. נולד ב-15 בדצמבר 1922 במשפחה ציונית. קיבל חינוך ציוני.
הצטרף לשורות בית"ר, ותמיד שש לקבל עליו כל תפקיד ולמלא אותו בדיוקנות
ובנאמנות. ניכר בו שהוא איש פעלים, אחראי ובעל יוזמה.

בימי מלחמת-העולם השנייה שימש מקשר בין סניפי בית"ר בפולין ובליטא,
והראה מסירות ואומץ-לב נדירים. באותם ימים החליט להעפיל לארץ. נדד
ברוסיה, ביפאן ובהודו, עד שהצליח לעלות לארץ-ישראל. וכאן התגייס מיד לצבא
הבריטי, ויצא להשתתף במערכה למיגור הגרמנים. בפיוגיי הוענקה לו דרגת
קורפוראל, לאחר שהצטיין בכמה משימות. היה יוצא בראש פטרולים, ומנהל
אותם בביטחון, בעוז ובתבונה. היה חביב, טוב-לב, שקט וצנוע, והתחבב על
פיקודיו ועל מפקדיו. כל ימי שירותו בצבא עמד בקשרים עם האצ"ל, ומילא
בנאמנות את כל התפקידים שהוטלו עליו.

ב-2 באפריל 1945 (כ"ה בניסן תש"ה) נלחם עם מחלקתו בסביבות טוררה,
מעבר לנהר הסניו באיטליה. הם התקדמו לעבר כיתת השהיה גרמנית, שהתבצרה

על גבעה. למרות האש החזקה שהומטרה עליהם, התקדמו וקרבו אל הבית שהתבצרו בו הגרמנים. בשעת ההסתערות נפצע יצחק קשה מפגז מרגמה שהתפוצץ בקירבתו, אבל לא חדל להתקדם. לבסוף אפסו כוחותיו והוא צנח ומת. נטמן באיטליה בעיר ראוונה.
ספר הבריגאדה, עמ' 255, 256.
זכרם נצח, עמ' 66.

גילדנמן משה ("דיאזיה מישה")*

בן אשר ומיכאלה. נולד ב-1898 בעיירה קוריץ שעל הנהר קורציק, באחת הקהילות הוותיקות שבוהלין. תחילה למד ב"חדר", כרוב הילדים היהודים באותם ימים, ואחר-כך למד בגימנסיה. סיים את לימודיו בהצטיינות, נשלח לטכניון באודסה, וסיים את לימודיו לתואר מהנדס.

ב-1921 נשא לאשה את גולדה לבית מנס מהעיר טוצ'ין. חיי המשפחה הלא-סדירים בבית הוריו הטביעו חותם באישיותו, הוא השתוקק לאהבה וחיפש אותה בכל מקום. לכן האמין בחלומו של שילר כי יום יבוא וכל האנשים יהיו לאחים, ולא לטענתו של היינץ גונזאליק בספרו "האיוס", שלא האהבה מאחדת את האנשים אלא הפחד, וכי ההטפה של הנצרות לאהוב אפילו את השונאים כבר פשטה את הרגל.

לאחר נישואיו נעשה אחת הדמויות הבולטות המרכזיות בחיים הציבוריים והתרבותיים של העיירה קוריץ, והכוח הער והתוסס בין תושביה הצעירים. היה בעל בית-חרושת לרעפים, צינורות בטון ומרצפות וגם עבד כמהנדס בעיריה, ולצד אלה שימש 15 שנה יו"ר בעלי-המלאכה, השתתף בהנהלת "הבנק העממי" ועוד מוסדות יהודים, וגם ייצג אותם.

לאחר פלישת גרמניה לפולין, עברה קוריץ לאיזור הכיבוש הרוסי. משה עבד בסלילת האוטוסטראדה קיוב-לבוב. כדי שיוכלו להתפנות לחזית המערבית, חתמו הגרמנים עם רוסיה על הסכם חשאי, אף-על-פי שידעו שלא יקיימוהו לאורך ימים. עם הקמת הגיטו עבד משה בבית-חרושת לסוכר, אחר-כך נשלח עם בנו שמחה להניח מסילת-ברזל כ-15 ק"מ מקוריץ. כל השבוע שהה מחוץ לבית ורק לשבת חזר לגיטו. שמחה נשאר עם חבריו במחנה-העבודה. פה התיידד עם שני רוסים צעירים שברחו מן השבי הגרמני. הם סיפרו לו על התארגנות של פרטיזאנים ביערות סמוכים ועל פלוגות הנקם נגד הגרמנים. אבל שמחה, בעל הנפש העדינה, עדיין לא היה מסוגל לעכל את המחשבה, שיהודים יאחזו בנשק ויתקוממו נגד העוצמה הגרמנית.

בערב חג השבועות 1942 חל המיפנה גם בשמחה. אמו ואחותו הקטנה נהרגו בידי הגרמנים בזמן ה"אקציה" הגדולה, ושמחה החליט להצטרף לפרטיזאנים. הוא בא אל אביו והודיע לו על החלטתו. כאן ציפתה לו הפתעה. לאחר ששמע משה את דברי בנו, פנה אליו ואמר לו: "בני, החלטתי על כך זה מכבר. נלך יחד ומהיום לא ניפרד עוד". ואמנם, עד תום המלחמה נשאר שמחה ב"אוטריאד" – היחידה של "דיאדיה מישה" אביו (שכינויו "ליונקה סמיונוביץ") ויחד ראו במפלת הגרמנים.

ביום ההוא חזר משה עם עוד כמה יהודים מבורות המוות של יקריהם, לאחר שהגרמנים החליטו משום מה להשאירם בחיים. נכנס לבית-הכנסת היחיד שנשאר על תלו בקוריץ, ושמע קומץ של ניצולים אומרים "קדיש" לזכר יקריהם, שהרגו הגרמנים. עלה על הבמה ובקול רגוע אבל תקיף אמר: "יהודים אחים! האם זאת היא התגובה לרצח? האם כך ננקום את דם יהודי קוריץ הנשפך? מקומנו ביערות בין הפרטיזאנים! מי להי אלי!!"

ב-23 בספטמבר 1942, לפני חיסולו המוחלט של הגיטו, התחמקה ממנו קבוצת צעירים, ובראשם משה גילדנמן, ליערות שמעבר לנהר סלוץ. הקבוצה הזאת שימשה גרעין ל"ייבריסקאיה גרופה" בפיקודו של "דיאדיה מישה". משה היה ממפקדי הפרטיזאנים היהודים היחידים שזכו לראות בניצחון בעלות הברית על גרמניה הנאצית. על פעולותיו ביערות ובצבא האדום הוענקו לו אותות הצטיינות גבוהים ומדליות.

לאחר שהסתיימה המלחמה השתחרר מן הצבא, והחליט לעזוב את פולין ולעלות ארצה. בישראל השתכן בנס-ציונה. ב-1955 תקפה אותו מחלה ממארת ושיתקה את גופו. שנתיים התייסר בייסורים נוראים. בשבת, ה-10 באוקטובר 1957 נפטר, והוא בן 59.

* כינויו במחתרת.

עדות יד-ושם (איו"ש). 033/521 016/2823.

העשור הרביעי, עמ' 30-34.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', 5 (20) עמ', 25-31.

גטרייטמן שלום

נולד בעיר לובלין, פולין, בשנת 1917 למשפחה ציונית ומסורתית. בוגר בית-ספר תיכון. עוד בנעוריו הצטרף לקן בית"ר בעיר. היה בין הפעילים בוגר קורס סמלים להכשרה צבאית (PW.WF). בשנת 1938 צורף לפלוגת "הגרדום". כשפרצה המלחמה שירת בצבא הפולני, בחיל-הרגלים. הוא השתתף בקרבות

שונים ובאחד מהם נפצע קל. אחרי כניעת הצבא הפולני חזר לביתו והצטרף למחתרת הבית"רית בעיר, ויצא עם חבריו ליערות לובלין. קבוצתו הצטרפה ליחידת A.L. בפקודו של מאיור זמסטה "ZEMSTA". (מאיור סקוטניצקי) הוא זכה להשתתף בקרבות רבים עם הגרמנים. באחד הקרבות הקשים של היחידה הפרטיזאנית נפל.

עדות הנריק סטארוביישציק (איו"ש, 0 2619/92 / 032937).
ספר לובלין, עמ' 443-444.

גל הלנה

נולדה בווארשה ב-1921. בוגרת בית-ספר תיכון ממשלתי פולני. הצטרפה ל"מסדה" והייתה פעילה. בתקופת המלחמה הצטרפה למחתרת ה-ז.ז.ו.ו. היא שמשה כמקשרת בין המפקדות. הייתה אחת המקשרות במפקדה הראשית של ה-ק.ב. הייתה בעלת השכלה רחבה ושלטה בשפה הגרמנית. הייתה גבוהה, בלונדינית, בעלת תווי פנים עדינים ורכים, שעמדו בסתירה לכאורה לאומץ לבה הנדיר. נתפסה ונשלחה למיידאנק, ושם הלישינו עליה שהיא יהודיה. שמה נמצא ברשימת הנופלים.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

גלאידה מרדכי

נולד ב-1913 בעיר הורוכוב, ווהלין. בצעירותו הצטרף לבית"ר. מרדכי נאלץ לעזוב את לימודיו, כדי לעזור לאמו בפרנסת המשפחה. ב-1937-1938 הצטרף מהראשונים לתאי האצ"ל בפולין. כשנכנסו הסובייטים ב-17 בספטמבר 1939 לאיזור הורוכוב, התאספו כמה ממפקדי בית"ר ואצ"ל להתייעצות על-מנת למצוא דרך לעזוב את איזור ההשפעה הסובייטית.
נודע להם, שקיימת זרימת פליטים לעבר וילנה, העומדת להימסר לשלטון הליטאי. באחד הלילות בדצמבר 1939 הגיעו דרך איישושוק לווילנה, כשחלום כולם למצוא דרך לעלות ארצה.
ב-1940, לאחר שתאי האצ"ל בוילנה עבדו ופעלו כסדרם, המחנה הציוני על מחנותיו היה מאורגן בפנימיות, וה"גיוינט חילק מזון לפליטים, הוחלט לקיים קשר עם שאר תאי האצ"ל בשטח הכיבוש הרוסי. מרדכי עבר מעיר לעיר, חצה גבולות, והגיע ליעדיו. הוא מסר דו"ח על המתרחש והמשיך בתפקידו.
לאחר צאת הקבוצה הראשונה נתעורר חשד, שהמבריר אינו מהימן. כיוון שלא

הובאה סיסמת הקשר בחזרה. הוחלט שהקבוצה השנייה של 12 איש תחזור לליטא, לוילנה. זה היה בדצמבר 1941. מאוחר יותר התברר, שהמבריא עשה סיבוב במפרץ ומסר את הקבוצה הראשונה לידי הנ.ק.וו.ד.. משוודיה לא נתקבלה מעולם סיסמת הקשר.

"בין כל כל היתר מן הראוי להזכיר את יעקב שלטר, שבמסגרת עבודתו מצא לנכון להעביר לי כספים בשווי ערך של מזון למחנה סטארה-מארקניה ואת הרב חיים מאיר כהנא, שעשה רבות. אולם עיקר מבוקשי הינו להזכיר ולהנציח את חברי, שלא זכו לכך, והם מרדכי גלאידה בן 28 וברוך לוין בן 22, שהוצאו להורג בסוף שנת 1941. הם נתפסו יחד אתי במעבר הגבולות רוסייה-איראן, כ-37 ק"מ מאשכאבאד".

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מסי' 3 (53). עמ' 33-35.
כיוונים, חוברת מסי' 24 תשמ"ד, אוגוסט 1984 עמ' 38-42.

גלאס, ליונקה

נולדה בווארשה. חברה פעילה ב"מסדה". הייתה סטודנטית לרפואה. הצטרפה לאירגון ז.ז.וו. כינויה בצד הארי היה "אלביירה". נתפרסמה כאחת המקשרות הטובות בזמן המרד. מאחת השליחויות בצד הארי לא חזרה. גורלה לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 194.

גלבגיסר מנחם

בן יעקב ושרה. הוריו היו איכרים במשמר הירדן מ-1890, ואחרי מאורעות 1929 עברו לשכונת בורוכוב והתחיל ללמוד בגימנסיה ברמת-גן. התגייס לצבא הבריטי, השתתף בקרב על הסניו ובכל מסעותיה של הבריגאדה העברית דרך אירופה עד ארצות השפלה. אחרי מיגור הגרמנים פעל בעזרה ל"שארית הפליטה", בהצלת יתומים יהודים מבתי נוכרים ובהעברת שרידים לנמלי ההעפלה באיטליה. שוחרר ב-1946, שב לארץ והתגייס לאצ"ל. עם הצטרפות גדודי האצ"ל לצה"ל התגייס אף הוא עם אנשי פלוגתו, שפעלו בחזית הדרום נגד המצרים. מפקדיו ידעו שיש לו ניסיון קרבי, ושלחו אותו לעמדות מסוכנות. ב"עשרת ימי הקרב" שבין ההפוגה הראשונה לשנייה פעל כמקלען בקטע המזרחי של קיבוץ נגבה, והדף הסתערות של מצרים מכיוון עיראק על הקיבוץ. גילוי גבורה מופלא הראה כשהדף יחידי טנק מצרי שהתקדם לעבר הקיבוץ: הניח לו להתקרב, ואחר-כך זרק עליו "בקבוק מולוטוב" ואילץ אותו לסגת. בקרב העקוב מדם על משלט עיבדיס

בואכה נגבה, לחם בגבורה ובלי ליאות גם כאשר נפגעו מרבית אנשי כיתתו. כעבור יומיים נהרסה עמדתו בהרעשה כבדה מן האוויר. מנחם יצא מתוכה והוסיף להילחם בלי מיסתור, עד שצורר כדורי אויב פילח את חזהו ושם קץ לחייו. נפל ב-13 ביולי 1948 (וי בתמוז תשי"ח) ונטמן בנגבה.

זכרם נצח, עמ' 196.

יזכור, עמ' 180.

גלבגיסר שלמה

בן יעקב ושרה. נולד ב-10 בספטמבר 1923 (ט' באלול תרפ"ג) במשמר העמק להורים איכרים שהתיישבו במשקם בשנת 1890. התאומים מנחם ושלמה היו עדים לאומץ-לבו של אביהם בימי מאורעות תרפ"ט, כאשר שדדו הערבים את הבקר של איכרי משמר הירדן. שלמה למד בבית-ספר תיכון בורוכוב בגבעתיים ואחר-כך בבית-ספר תיכון ברמת-גן.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייסו הוא ואחיו מנחם לצבא הבריטי והשתתפו בקרבות. אחר-כך צורפו לבריגאדה היהודית, והיו אהובים על כל חיילי היחידה. השתתפו במערכה על הסניו ובכל מסעותיה של היחידה דרך אירופה עד ארצות השפלה. בכל מקום פעלו רבות לסייע ל"ישארית הפליטה", בייחוד טיפלו באהבה ובמסירות בילדים. העבירו פליטים בהולאנד, בבלגיה ובאיטליה. לאחר שהשתחררו מהצבא, הצטרפו שניהם לאצ"ל. גם כאן פעלו יחד, עברו אימונים יסודיים, השתתפו בקורסים ואף השתתפו בקרבות בהתקפה על וילהלמה.

פעם בזמן קרב התקדם שלמה על ברכיו עד הגדר, הוציא מכלל שימוש מכונת-ירייה של האויב. אבל בדרכו לשוב נפצע פצעי מוות. חבריו החזירוהו ליהודה, אך בדרך לבית-החולים נפטר.

נטמן ב-19 במאי 1948 (וי באייר תשי"ח) בבית-הקברות הצבאי בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 197.

יזכור, עמ' 180.

גלברד זוד (דדק)

נולד ב-1917 בעיר סוסנוביץ, זגלמביה, להורים מסורתיים. קיבל חינוך מסורתי ציוני. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. היה מסור לרעיון התנועה ומילא במסירות את התפקידים שקיבל בקן בית"ר.

ב-1938 גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-התותחנים. נודע כתותחן מצטיין. בזמן שפרצה המלחמה היה בביתו בחופשה שנתית מהצבא. אבל מייד יצא לשוב ליחידתו. הספיק להגיע ליחידתו ויצא עמה לחזית. נפל באחד הקרבות בחזית שלזיה.

ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 167-173.

גלאזמן יוסף

נולד ב-1913 בעיירה קטנה, אליוס, אשר בדרום ליטא. בביתו קיבל חינוך דתי-לאומי. משחר ילדותו נמנה עם שורות בית"ר והתמסר לתנועה. בשנת 1937 התמנה לנציב בית"ר ליטא, תפקיד שכיהן בו עד יום מותו ביערות נארוץ' – כמפקד וכפרטיזאן.

כנס בית"ר 1938 נבחר יוסף לנשיאות הכנס העולמי האחרון של בית"ר, בהשתתפות ראש בית"ר, זאב זיבוטינסקי. זה היה הכנס האחרון, בו השתתפו מאות נציגים של רבבות בית"רים. זמן קצר לאחר מכן ניספו רובם בסערת השואה, ולא מעטים מהם רשמו פרקי גבורה במלחמתם בגרמנים בשדות הקרב בחזיתות שונות, על מיתרסים בגיטאות, במלחמת הפרטיזאנים, ביערות ובמחנות המוות.

באותו כנס עצמו נבחר יוסף לקצין השלטון וחזר לליטא, כשראשו מלא תוכניות על אימונו הצבאי של הנוער לקראת השתלבותו במלחמה נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל ונגד הכנופיות הערביות, שהאצ"ל החל בה עם שבירת ההבלגה. יוסף רקם תוכניות להעלות את הנוער הבית"רי בעלייה בלתי-ליגאלית בהיקף נרחב ובתנופה רבתית.

בבוא הסובייטים לליטא, אסרו השלטונות על קיומה של התנועה הציונית והכריזו על כל פעילות כבלתי-חוקית. במיוחד נשפך זעם הקומוניסטים היהודים על בית"ר. פעיליה, חברה ואוהדיה נרדפו על צוואר, חלקם נאסרו והוגלו לארץ גזירה – לערבות סיביריה הרחוקה, לעבודת פרך.

יוסף עבר לחיות חיי מחתרת חמורים. הוא נמצא חליפות בקובנה ובווילנה. בליטא היו אז אלפי פליטים מפולין, ביניהם רוב חברי נציבות פולין ומאות בית"רים. עם בוא הרוסים הוחמר גם מצבם. מאמציו של יוסף להוציאם משטח הכיבוש הסובייטי ולהצילם מהסכנה הגרמנית המאיימת גברו והלכו.

עשרות בית"רים עזבו את וילנה בניירות מזויפים, והגיעו לארץ-ישראל. אך רובם נשארו תקועים במקום ללא מוצא וללא תקווה, כי הקיץ הקץ על יהדות ליטא ועל כל תוכניותיו ומאמציו של יוסף להצלה, להציל מספר יהודים גדול ככל

האפשר. נחשול הדמים, שהציף את ליטא ווילנה בעקבות הסתערות גייסות היטלר – שם לאל כל אפשרות פעולה בעתיד.

לאחר כניסת הגרמנים החליט יוסף להמתין ולראות איך יתפתחו העניינים. הוא יצא לעבודה בראשה, מרחק כ-14 ק"מ מווילנה. משם קיים קשר הדוק עם תנועת בית"ר ועם חבריו באמצעות חברתו, פולה דייכס, עד שנשים פולניות שהכירוה מסרוה לידי הגסטאפו, והיא הוצאה להורג לאחר זמן קצר. בסתיו 1941 חזר יוסף לגיטו. עם בואו התחילה פעילות ענפה של בית"ר בגיטו.

יוסף הגיע שופע תוכניות. בזמן היותו בראשה, ובעקבו אחרי התפתחות המאורעות, נרקמו במוחו תוכניות פעולה, שתתאמנה לתנאים החדשים. ברור היה ליוסף, כי דרך אחת נשארה ליהודים – מלחמה באויב והתנגדות מתמדת לגזרותיו, עד אשר יוכשר העם למרד גלוי. הכרה זו יש להקנות בראש וראשונה לנוער, ולהחדירה בתודעת ההמונים.

ביאנואר 1942 נתכנסו בחדרו באי כוח התנועות הפוליטיות, ביניהם איציק ויטנברג וחינה בורובסקה מהקומוניסטים, אבא קובנר מ"השומר הצעיר", ניסן רוניק מ"הנוער הציוני", יוסף גלאזמן ופרוכט מטעם בית"ר, והוחלט על הקמת אירגון יהודי לוחם: "פ.פ.או" ("אירגון פרטיזאנים מאוחד"). מיפקדת האירגון הורכבה מחמישה חברים: איציק ויטנברג, אברהם חבויניק, ניסן רוניק, אבא קובנר ויוסף גלאזמן.

באחת הישיבות של נציגי התנועות הוחלט, שעליו לקבל את משרת ראש משטרת הגיטו, שהציע לו גנס, יו"ר היודנראט. כשהוצג במעמד חגיגי לפני שוטרי הגיטו, השתמש בשעת הכושר והשמיע באוזניהם דברים נגד הגרמנים ונגד רדיפת הכבוד של שומרי הסדר בגיטו.

הוא אירגן קורס למדריכים צבאיים, ולימד את חברי האירגון להשתמש במקלע רוסי שרכשו. ביוזמתו הוקמה מחלקה מיוחדת למודיעין, שהוא ניהל אותה.

הרדיו של הפ.פ.או., שבו נתקבלו ידיעות מן העולם ונדפסו בביולטינים והופצו בקרב תושבי הגיטו, הותקן פעמים אחדות בחדר המגורים שלו. כן שימש חדרו מקום לישיבות המטה ולמחסן-הנשק.

את מעמדו במשטרה ניצל לטובת האירגון: השיג תעסוקה לחברי פ.פ.או., דאג לרשיונות יציאה מהגיטו או חופש תנועה בשעות העוצר, ועל-ידי כך נתאפשר לרבים מחברי האירגון להשתתף בשעות הלילה באימונים הצבאיים. מלבד זאת דאג להשגת כסף ולרכישת נשק עבור המחותרת.

הדברים החלו להתפרסם ברבים, ונוצרה אווירה לא-נוחה שבילו בתוך

היודנראט. הוא החליט להתפטר ממשרתו. ראש היודנראט מינה את מי דסלר במקומו, ולו הציג את מחלקת הדיור שליד היודנראט. מטה האירגון החליט, כי עליו לקבל את ההצעה. גם בתפקידו החדש דאג בראש וראשונה לענייני האירגון, והעמיד לרשותו 2 חדרים.

פעילות זו לא נעלמה מעיני ראשי היודנראט, ושוב חיפשו דרך להרחיקו מהגיטו. באחד הימים קיבל הוראה לצאת לעיירות שבסביבות וילנה לשם הסדרת ענייני היהודים שם. יוסף ידע, כי משמעותה של "שליחות" זו היא לערוך סלקציה, כלומר להשתתף בפועל בשילוח היהודים אל מחנות המוות. הוא סירב בתוקף למלא את ההוראה. שוב הגיעו הדברים לידי התנגשות גלויה בינו לבין ראשי הגיטו. גנס קרא למיסדר את כל אנשי המשטרה ויצא בנאום תוכחה כלפי השוטרים על מעשיהם בגיטו. הוא ציווה לאסור את גלאזמן. הוא נאסר והושם בבית-הסוהר של הגיטו. מיד באו איציק ויטנברג וחינה בורבסקה אל גנס, ובשם מטה האירגון דרשו את שיחרורו. אך הלה לא שעה לדרישתם. בליווי משמר גדול העבירוהו למחנה-עבודה בסרוק-טאטאר, מרחק כ-15 ק"מ מווילנה. אחרי כן יצא לחופשי, אך כעבור זמן מה שוב נעצר, והפעם יחד עם כמה חברי תנועתו. מטה האירגון שוב התערב, נשא ונתן עם גנס והצליח לשחררו יחד עם שאר חבריו.

לא חלפו ימים רבים, ובדירתו של יוסף גלאזמן הופיעו שוטרים מצויידיים בפקודת מאסר נגדו וצו הגליה אל מחנה העבודה בעיירה ראשה. יוסף הודיע שהוא אינו מקבל עליו את דין משטרת הגיטו, אז התנפלו עליו השוטרים באלות גומי, כפתו אותו באזיקים וסחבו אותו דרך סימטאות הגיטו אל מיפקדת המטרה שברחוב בודניצקי 6.

הידיעה על מאסרו של יוסף גלאזמן פשטה בגיטו במהירות הבזק. היהודים הזדעזעו. אם המשטרה העזה לנהוג ככה ביוסף, משמע שהקיץ הקץ על הגיטו, ובהלה גדולה אחזה בכל.

מטה האירגון הלוחם התכנס לשיבת חירום. כמה פלוגות לוחמים הועמדו במצב כוננות. במקביל שוגרה משלחת אל גנס. הלה טען, כי שמועה על קיומו של האירגון המחתרתי בגיטו הגיעה לאוזני הגרמנים, והכרח הוא, שגלאזמן יעזוב את הגיטו, באשר הכל רואים בו את ראש האירגון.

חברי מטה האירגון לא קיבלו את הטיעון והחליטו להתנגד בכוח לביצוע הגזירה. כיתות קרביות של חברי המחותרת התמקמו ברחוב רודניצקי בקרבת מיפקדת המשטרה, בה כלאו את יוסף. בשעות הצהרים הוכרז עוצר בגיטו. השוטרים ציוו על כולם להסתגר בבתיהם. סימטאות הגיטו התרוקנו מאדם. רק שוטרים ואלות גומי בידיהם התרוצצו אנה ואנה. ברחוב רודניצקי הייתה השמירה

קפדנית ביותר. שערי הבית סגורים. אין יוצא ואין בא. כל שוער היה אחראי, לבל יצא איש החוצה מחצרו.

מאחורי השערים הנעולים עמדו החברים במצב הכן. הרחוב ריק מאדם. לפתע שמעו רעש בחוץ. מרודניצקי 6 יצאה עגלה ובה ישב יוסף כבול בידיו. סביבו ניצבו שוטרים רבים. המרחק עד השער לא היה רב.

פתאום נשמעה ריצה מבוהלת. השערים הנעולים נפתחו והלוחמים זינקו החוצה. כהרף עין הם נמצאו ליד העגלה. השוטר הוסיף להאיץ בסוסים. חמישה בתים בלבד חצצו בינו לבין השער. במהרה גברו לוחמי המחתרת על השוטרים, ונטלו את יוסף עמהם. גנס ודסלר הזמינו אליהם את נציגי האירגון וביקשום, שיסכימו לשיגורו של יוסף לראשה לפחות לכמה ימים, שאם לא כן יאבדו את השליטה בגיטו, ויווצר מצב של תוהו ובוהו. הם איימו שייאלצו להתפטר, או למסור את העניין לגרמנים. לנוכח זאת הסכים מטה האירגון להגלייתו של יוסף, אך הזהירו את גנס, שאם לא יוחזר תוך כמה ימים, ינקטו באמצעים חמורים. יוסף הועבר שוב למחנה ראשה, אולם לא הוחזר משם. גם במחנה זה לא שקט ולא נח. כשהגיעו שמועות על חיסול מחנה עבודה בקרבת מקום, עודד את אנשי המחנה שלו לבריחה, ובלילה אחד ברחו כולם. הוא הגיע לבית-העלמין שליד וילנה ומשם הוכנס לגיטו.

בינתיים נתגבש הרעיון של יציאה ליער, וההכנות נעשו בראשותו של יוסף. ב-24 ביולי 1942 יצא בראש קבוצה של 21 איש מהגיטו, מצוידים לשם הסוואה בכלי עבודה. בהגיעם לווייליקה החדשה, 15 ק"מ מווילנה, הצטרפו אליהם עוד 14 יהודים, צעירים וצעירות. לאחר מסע של 25 ק"מ הגיעו לפנות ערב לחורשה סמוך לכפר לאוורישוק. הם לא שמו לב, שהבחינו בהם הרועים. במעטה הלילה התקרבה הקבוצה לכפר ונשלחו 5 סיירים, כדי לבדוק את הגשר שמעל נהר וילייקה, העובר על פני הכפר. אותה שעה נפתחה עליהם אש משלושה צדדים. נפלו 9 לוחמים. שבור ורצוף המשיך יוסף עם שארית אנשיו ליערות נארוץ. מייד התחיל לעשות למען הגשמת הרעיון של יחידה יהודית לוחמת. לשם כך נפגש עם מפקד קבוצת פרטיזאנים סובייטים, מארקוב, ועם מפקד התנועה הפרטיזאנית הליטאית "יורגיס" (יהודי מקובנה ושמו זימאן), שהכיר אותו מלפני המלחמה. שניהם הבטיחו לסייע לו בהקמת היחידה ובחימושו.

הגדוד היהודי שמנה כ-70 איש היה לעובדה. בראשו עמד בוטינאס, קומוניסט יהודי מליטא, צנחן. יוסף מונה ראש המטה של הגדוד, שנקרא בשם "נקמה". מאותו יום הפך הגדוד היהודי לכתובת בשביל פרטיזאנים יהודים בגדודים שונים. רבים מהם רצו להצטרף אליו, אך לא תמיד ניתן להם.

אחת משתי הפלוגות של הגדוד השתתפה, בפיקודו של יוסף, בהשמדת חיל-המצב הגרמני בעיירה מיאדל. לאחר שהמיבצע הצליח, קיבלו אנשי "נקמה" חלק מהשלל שנלקח מהגרמנים.

יוסף שיגר שליחים לגיטו וילנה ותבע מהאירגון לשלוח אנשים ליער, כדי לחזק את כוח הגדוד. באותו זמן נשתנה היחס ליהודים באופן בולט לרעה. אנשי הגדוד "נקמה", שמספרם עלה בינתיים על 250 איש, נתקלו בלעז ובזלזול מצד פרטיזאנים לא-יהודים. הללו היו מתנפלים על יהודים, שודדים אותם ופורקים בכוח את נשקם. אף היו מקרי רצח.

כשהשתתף הגדוד "נקמה" בסתיו 1943 יחד עם יחידות אחרות, בפעולה מזוינת נגד בסיס AK ביערות נארוץ', לא קיבל מאומה משלל הנשק הרב שנלקח, ולא הועילו הפצרותיו של יוסף בעניין זה. ממוסקווה הגיע ליערות נארוץ' נציג המפלגה הקומוניסטית, קלימוב. הלה הביע את התנגדותו לקיום יחידה יהודית נפרדת. כשהגיעה ליערות נארוץ' הקבוצה האחרונה של לוחמי פ.פ.א., הודיע יוסף בשיבת מיפקדת הגדוד, כי ידוע לו, שעומדים לפזר את היחידה היהודית, ושמארקוב לא רק שלא עזר בצידוד הגדוד היהודי בנשק, אלא אף לקח ממנה כמה תת-מקלעים, שניתנו לגדוד על-ידי יורגיס. הוא הציע לתבוע ממארקוב, שיהפוך את הגדוד "נקמה" מגדוד יהודי לגדוד מעורב מיהודים ולא-יהודים. אולם אחר-כך נודע, כי בעצם כבר נפלה ההכרעה על פירוק הגדוד בפיקוד החטיבה.

אותו זמן נתקבלו ידיעות על ריכוזם של 70 אלך גרמנים בסביבות יערות נארוץ'. המיפקדה העליונה ציוותה על הגדודים להתפצל לקבוצות קטנות ולהתפזר בשני היערות. היא לא נענתה לדרישותיהם של היהודים, שיינתן להם נשק, או שיצורפו ליחידות לוחמות אחרות.

יום יום הטריד יוסף את מפקד החטיבה יורגיס בדבר גורלם של היהודים המפורקים מנשקם, אך ללא הועיל. ביום, שבו עזב יורגיס את יערות נארוץ', קרא ליוסף, ונתן לו נשק אוטומטי ל-10 אנשים ויעץ לו ללכת לעבר יערות קוויאן (מרחק של כ-120 ק"מ). אחרי הליכה של 12 יום הגיע יוסף עם אנשיו, שבנתיים עלה מספרם ל-35 ליערות קוויאן.

בינתיים כיתרו הגרמנים את יערות נארוץ' וקוויאן. כוחותיהם התקדמו משני כיוונים בתנועת מלקחיים. יוסף ואנשיו החליטו לחצות את מסילת הברזל לפולוצק, לפני שהצבאות הגרמניים, המתקדמים משני הכיוונים, ייפגשו. בליל כל נדרי תשי"ד (7 באוקטובר 1943) הגיעה הקבוצה לפסי הרכבת והצליחה לחצותם לשלום, למרות השמירה המעולה שעליהם. עם עלות שחר יום הכיפורים נכנסו לחורשה. לפתע נפתחה עליהם אש מבין העצים. יוסף ואנשיו התגוננו בחירוף

נפש במשך שעותיים. לבסוף נפלו 34 לוחמים מתוך 35 לוחמי הקבוצה עם מפקדם. שרדה רק הלוחמת יוליה גולדברג, שהתחבאה בקמה, וקוויאן, והיא העדה היחידה לדרכה האחרונה של הקבוצה מגדוד "נקמה".

חורבן ומרד, עמ' 26, 29, 50, 52, 59, 61, 67, 68, 75-72, 81-90, 93, 108, 109, 110, 115, 120, 123, 129-130, 132-138, 176, 179, 209, 213-215, 219-225, 308-380.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 33-34, 39, 69, 71-73, 81-83, 87-88, 90, 93-94. ירושלים דליטא במרי ובשואה, עמ' 136-439.

להבות באפר, עמ' שי"ג.

לכסיקון הגבורה, חלק עמ' 124, 125, 126.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 10(50), עמ' 7-14.

גילדנר יעקב

בן יצחק. נולד ב-1921 בסקאלאט, מזרח-גאליציה פולין. בוגר בית-ספר יסודי. הצטרף לבית"ר בנעוריו.

בתקופת הכיבוש הגרמני היגלוהו למחנה עבודה בקאמיונקה, ושם היה לאחד ממארגני קבוצת המחתרת היהודית במקום.

לאחר זמן יצא ליערות ונתקבל לגדודו של "קובפאק". השתתף בהרבה קרבות בדרך לקארפטים ובהרים.

נפצע קשה מכדור "דום דום" בעת היחלצות יחידת "קובפאק" מכיתור גרמני על-יד דלוטין. יצחק מת מפצעיו כעבור שעות אחדות.

ייסבראד "עס שטארבט א שטעטל" (יד-ושם, כ"י 1636-1764, פרק 19, עמ' 5).

לכסיקון הגבורה, חלק א' עמ' 112.

גליידמן משה (מונייק)

נולד בעיר סוסנוביץ, קיבל חינוך מסורתי וציוני, והיה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בשנות העשרים המוקדמות היה מפקד קן "השומר הצעיר" בעירו. כיוון ש"השומר הצעיר" הלך ונטה שמאלה, הצטרף משה עם קבוצה גדולה לבית"ר. הצטרפותו לקן בית"ר בעיר עשתה רושם גדול. הדבר נודע לנוער היהודי בעירו ובסביבה. הנוער התחיל לזרום לכיוון בית"ר. אחרי זמן קצר נתמנה משה מפקד קן בית"ר בסוסנוביץ.

כשהגיע זמנו להתגייס לצבא הפולני, אמר: "אלמד את תורת הצבא בפולין ואתייצב לפני מפקדי בתלבושת של הצבא הפולני במיפקדת האירגון הצבאי

הלאומי במולדת. "לאחר ששחרר מהצבא, נתמנה למפקד "ברית-החייל" בעיר
בנדין.

כשפרצה המלחמה גויס למילואים, נשלח לחזית ולחם נגד הגרמנים. לא הלך
לשבי, ברח והגיע לגיטו סוסנוביץ. היודנראט מינה אותו למפקד משטרת הגיטו.
באחד הימים נדרש לבצע בכוח משלוחים למחנות העבודה. הבית"רים
התייעצו, ונתקבלה החלטה: "חברי בית"ר בבנדין ובסוסנוביץ יתפטרו משורות
הסדר היהודי", ובראשם משה. כיוון שהיו סבורים, שתפקידם העיקרי לעזור
לאחיהם היהודים, זרקו את סמליהם וכובעיהם למרגלות בניין היודנראט. אחרי
כמה ימים תפסו את משה שוטרים יהודים ומסרו אותו לידי הגסטאפו. משם לא
חזר עוד.

ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 168-169.

גליקין תיאודור

בן משה ולובה. נולד ב-20 באוקטובר 1920 (חשוון תרפ"א) בחיפה, הילד
הראשון בהדר הכרמל, לאב מוותיקי העלייה השנייה ומייסד חוות מגדל. למד
בבית-הספר הריאלי בחיפה וסיים בהצטיינות. ב-1936 שלחו אותו הוריו ללונדון
והוא למד שנתיים בפוליטכניון באוקספורד. ב-1938 הצליח יפה בבחינות והתקבל
לאוניברסיטה בלונדון ללמוד הנדסה. התאמן במקצועו במעבדות "פיליפס"
בלונדון.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה התנדב ב-1940 לצבא הבריטי ונשלח לחזית.
שירת בארצות שונות והשתתף בקרבות רבים. ב-1944 נפצע בחזית איטליה והיה
מרותק למיטתו כארבעה חודשים. כאשר החלים ביקש העברה לאוסטריה ושם
עודד את השרידים מן המחנות והגיש להם סיוע. באוסטריה הצטרף לאצ"ל. רק
בסוף 1946 השתחרר מהצבא, וחזר ארצה עטור אותות הצטיינות ושבחים
ממפקדיו על שירותו המצויין.

בחיפה התחיל לעבוד בשירות הממשלה בחברת "של", וכן המשיך לשרת
באצ"ל. עד מהרה מילא כל תפקיד בשמחה וביעילות. לאחר שסיים בהצלחה
קורס סגנים באצ"ל הקדיש את מיטב מרצו להדרכת פיקודיו. היה מחנך וחבר
ולא רק מפקד, והם כיבדוהו ואהבוהו בכל לבם.

פעל רבות להגנה על חיפה ולשיחורורה. בהתקפה על טירה היה סגן מפקד
הפעולה. בזמן שהיה בתפקיד ברחוב הרצל על הר הכרמל פגע בו כדור אויב והרגו.
נפל ב-3 ביאנואר 1948. (כ"א בטבת תש"ח).

זכרם נצח, עמ' 199.

זכור, עמ' א-186.

גלנדר יצחק יוסף

בן מרדכי איסר וחנה. נולד ב-2 ביוני 1919 בווארשה שבפולין במשפחה ציונית מסורתית. וכך חינכו ההורים גם את בנם. היה בוגר גימנסיה. בנעוריו הצטרף לבית"ר, קן מוראנוב.

בגלל המלחמה נאלץ לדחות את תוכניותיו לעליה ארצה, ועם זרם הפליטים, שברחו מווארשה הבוררת, הגיע לברית-המועצות. שם ביקש להצטרף לצבא הפולני, אולם לא פעם סרבו לקבלו. בסוף שנת 1943, כשהתארגנה הדיוויזיה הראשונה ע"ש קושצ'וסקו, נתקבל, והוא לחם אתה כל הדרך עד כיבוש העיר ברלין.

בשנת 1946 הצטרף לעליה הבלתי ליגאלית באוניה "בן הכט". בדרך נתפסה האוניה ע"י הבריטים וכל נוסעיה הובלו לקפריסין. למעלה משנה הוחזק יצחק במחנה המעצר, וכשהגיע סוף סוף ארצה, התגייס לצבא. סך הכל - במשך 5 שבועות הספיק לנשום את אווירה של ארץ-ישראל.

בקרב הקשה ע"י רמלה נפל ביחד עם 11 חברי כתתו.

זכרם נצח, עמ' 200.

גלנצל פייבל-דוד (זלנסקי)*

נולד בכפר זלנדה בסביבות זישוב, בפולין. היה חבר בית"ר. יום אחד קם וברח מן הבית, ובדרך לא דרך הגיע לחופי ארץ-ישראל, והוא בן 14 שנה. שהה בארץ יותר משלוש שנים. התגורר בקיבוצים, עסק בכל מיני עבודות בערים, עבר את הארץ לאורכה ולרוחבה וקנה לו חברים וידידים.

כבר בנעוריו הבין, שבדרך הרגילה לא תקום מולדת לעם, ורק בכוח הנשק יקום הדבר. הוא וחבריו החליטו לאגור נשק. הם נתנו את עיניהם ברובים הבריטיים החדשים, שבידי הערבים, השומרים על רכוש אדוניהם, והחליטו לפשוט על שומרי הפרדסים ולשדוד את נשקם.

פייבל-דוד גורש מן הארץ וחזר לפולין. בקראקוב ניגש לבחינות-בגרות

אקסטרניות, והתקבל לפקולטה למשפטים באוניברסיטה.

באוניברסיטה נתקל באנטישמיות בין הסטודנטים הפולנים. הוא אירגן הגנה, והנחית את מכותיו על ראשי הפולנים. לא הסתפק בסטודנטים, אלא אירגן עגלונים, סבלים וקצבים יהודים, אנשים חזקים מפשוטי העם. בזמן לימודיו היה חבר הקורפוראציה הרוויזיוניסטית "אמונה" ואחד הפעילים בשורותיה. לאחר

ססיים את לימודיו התגורר בקראקוב והיה עורך-דין מצליח. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה עזב את קראקוב ועבר ללמברג. כאשר פרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, יצא ליערות והצטרף לכוחות א.ל. (A.L.). לחם כפרטיזאן ביערות, ופעם אחת אף יצא בשליחות האירגון לווארשה. על אף המהומה שקמה ברובע והמצוד שנערך אחריו, מילא את שליחותו וחזר ליער. היה חשוד בעיניו שרוב הפרטיזאנים היהודים הנשלחים לפעולות אינם חוזרים, והדו"חות מספרים שנפלו בקרבות. לפעולה אחת שנשלחו אליה יותר יהודים מפולנים, ביקש גם הוא להצטרף. הרשות ניתנה לו באי-רצון. בדרכם היו צריכים לעבור נהר עמוק. על הגדה היו מוכנות סירות קטנות המיועדות לשניים. כשהגיעו שני הנוסעים הראשונים, לוחמים יהודים, לאמצע הנהר, התחילה הסירה טובעת. דודק בדק את הסירות שנשארו על החוף ומצא שתחתיות הסירות ודפנותיהם נוסרו, על-מנת שיתפרקו במאמץ מסוים, וכך טבעה הסירה הראשונה.

בתום המלחמה קיבל את אותות ההצטיינות הגבוהים ביותר בפולין, ביניהם "ויריטוטי מיליטארי", "צלב גרונוואלד" ועוד. נתמנה לתפקיד בכיר בצבא, אך כעבור זמן מה עזב את הצבא וחזר למקצועו.

לפני שנים מספר התבקש מטעם הוועדה ההיסטורית לש "זבוביד" לכתוב את זיכרונותיו על התקופה הפרטיזאנית שלו. הוא נענה לבקשה וכתב כמה עשרות עמודים. בין היתר סיפר על עזרתו למורדי גיטו וארשה, על אספקת נשק לגיטו ועל הוצאת יהודים דרך צינורות הביוב. כן כתב על מקרה הסירות. כעבור זמן קצר הוזמן לוועדה; חבריה חלקו לו שבחים על עבודתו, אך יחד עם זאת ביקשו ממנו למחוק את סיפור הסירות, שכן, כך אמרו, אין הדבר חשוב כל-כך ולעומת זאת עלול להתקבל הרושם, שבשורות א.ל. - (A.L.) שררה אנטישמיות.

כשנה לפני מותו התודה באוזני אחד מידידיו הטובים, כי עולמו חרב עליו, והוא מצטער צער רב על שבתום המלחמה לא עלה לארץ ולא נטה שכם לתקומת ישראל. נפטר ב-4 בדצמבר 1966.

* כינויו המחתרתי.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חובי 3, עמ' 17, 18, 19.

גמזו אהרן דב

נולד בלאטביה. שימש יושב-ראש התנועה הרוויזיוניסטית וציר לשני קונגרסים ציוניים. לאחר שכבשו הסובייטים את לאטביה הלשינו עליו שהוא מנהיג התנועה הציונית הרוויזיוניסטית. הוא נאסר והוגלה למחנה הסגר ושם עונה בחקירות. נפטר

באחד המחנות ב-1940.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 2, עמ' 7, 8.

גנדלר חנה

נולדה בוויילנה, פולין. עוד בילדותה הצטרפה לשורות קן בית"ר, והייתה פעילה מסורה ומילאה תפקידים חשובים.
בזמן הכיבוש הסבייטי פעלה בוועד לעזרה לפליטים, הייתה חברה במחתרת הבית"רית. בזמן הכיבוש הגרמני חטפו אותה הגרמנים ועוזריהם הליטאיים.
חורבן ומרד, עמ' 381.

גסטפריינד שמעון

נולד ב-1917 בעיר סוסנוביץ. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים בקן. ב-1937 גויס לצבא הפולני. שירת בחיל-רגלים, הצטיין בשירותו ונודע כחייל למופת.
בפרוץ המלחמה ב-1939 לא שוחרר מהצבא, ולחם בחזית שלזיה-זגלמביה. שם נפל בזמן הקרבות.
ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 167, 168, 173.

גפסק ברוך

בן פייבל ומיכל. נולד ב-1914 בעיר פולטוסק, פולין. למד ב"חדר" ואחר-כך בישיבת לומזיה. פעם אחת לא בא לחופשה ולא חזר לישיבה. אמר: "אני רוצה להכשיר את עצמי לעלות לארץ-ישראל".
ב-1927 הצטרף לקן ה"שומר הצעיר", שהייתה באותם ימים התנועה היחידה בפולטוסק. צורף לגדוד "תל-חיי", ולאחר זמן נתמנה לראש הקבוצה ונודע כאחד המדריכים המוכשרים ביותר בקן. ב-1929 התקבצו בפולטוסק כמה צעירים ובראשם יעקב נחושטן (קופפרמניץ), ואירגנו קן של בית"ר, ברוך עזב את ה"שומר הצעיר", והיה מן הראשונים בעיר שהצטרפו לבית"ר. ומייד התחיל עובד שם בהתלהבות. ב-1932 השתתף בקורס מדריכים בווארשה. ב-1935 גויס לצבא הפולני ושירת בלוביץ. ניחן בבאריטון לירי ערב וגם ידע לנגן בפסנתר, ובצבא ניצל את כישרונותיו המוסיקליים. שוחרר מהצבא וחזר לפולטוסק. חזר לפעילות בבית"ר, אבל רצה לעלות ארצה. נסע להכשרה, ועם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, נשאר

בעל-כורחו בבנדין.

כשנכנסו הגרמנים לבנדין, התחיל בחייו פרק חדש של גבורה, מסירות נפש והקרבה עצמית. נבחר להיות מפקד האירגון הלוחם בגיטו, והיה גם אחד ממארגני המחתרת הלוחמת בכל אזור זגלמביה, פולין. אירגן קיבוץ יתומים בני 10-16 אשר הוצאו מבתי-יתומים שונים. לא חדל גם לכתוב שירים ומאמרים, ודאג לחזק את רוחם של היהודים בגיטו. ב"ספר מלחמות הגיטאות" מתפרסם שירו "צרו מרחבי תבל ליי", בתרגומו של משה בסוק.

חווה לנצנר, פרטיזאנית וניצולה מגיטו בנדין מספרת: "הגרמנים גילו את בונקר המכבסה לאחר שחיסלו את כל הבונקרים האחרים בגיטו. ראש הקבוצה היה ברוך גפטק. הוא עצמו עמד על משמר, והנה ראה שני אנשי ס"ס מתקרבים. הוא כיוון אליהם את נשקו, ירה בהם והרג אותם. בין אנשי הס"ס קמה בהלה, והוזעקו יחידות גרמניות נוספות, מצויידות במכונת-ירייה וברימונייד. שעות רבות הפציצו הגרמנים את הבונקר, ואחר-כך הציפו אותו בסילונים של מים. לאחר שלא נשמעה עוד שום תגובה מהבונקר, התחילו השוטרים היהודים מהגיטו, תחת פיקודם של אנשי הס"ס, להוציא את גופות הלוחמים המתים.

ב-19 באפריל 1946 העניקה ממשלת פולין לברוך גפטק את "צלב הגבורה".

ספר יזכור פולטוסק, עמ' 136.

העשור הרביעי, עמ' 61-67.

ספר מלחמות הגיטאות. עמ' 340, 360, 363, 715.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 9 (29) עמ' 25-28.

גראצ'וק יעקב

נולד ב-1925 בעיירה דרצ'ין. למד בבית-ספר "תרבות", הצטרף לשורות בית"ר עוד בהיותו תלמיד בית-הספר. היה בחור נבון, חבר טוב, פעיל בקן בית"ר ומסור. בימי הכיבוש הסובייטי היה במחתרת הבית"רית.

בשנות הכיבוש הגרמני היה המצב בעיירה קשה מנשוא. קודם שחוסל הגיטו ב-1942, נתן יעקב את האות להימלט ליערות בסביבה ולהצטרף לפרטיזאנים. הוא עצמו היה בין האחרונים שעזבו את הגיטו. הנמלטים, ויעקב בתוכם הצטרפו לגדוד הפרטיזאנים של אבראמוב, שכינויו "בולאק", ביערות ליפיציאן. על אף גילו הצעיר ניתן לו מקלע, דבר המוכיח על האמון שרחשו לו מפקדיו. השתתף בכל הקרבות של הגדוד. שימש מופת לאחרים במסירותו ובאומץ לבו, והיה אהוב על כולם.

באוגוסט 1943 יצא בקבוצה של 10 פרטיזאנים מהבסיס, על-מנת להוריד רכבות מן הפסים בקו המסילה של מייציט. נשלח לסייר את השטח, מצא את

המקום המדויק שבו חנה המשמר הגרמני, והרג את אחד הגרמנים. לשמע היריות ברחו כל הגרמנים שהיו במשמר. קבוצת הפרטיזאנים המשיכה בדרכה וביצעה את משימתה והורידה רכבת מן הפסים. על המעשה הזה זכה יעקב בעיטור "מלחמת המולדת". בנובמבר 1943 עמד על המשמר עם חברו ברל בקר באחת הגזרות של יערות רודנה-יבורסקה, כשהם לבושים במדי שוטרים גרמנים, שלקחו שלל מן הפעולה. מפקד הפלוגה שובין וחבריו נמצאו אז סמוך למקום שעמדו בו, ובגלל לבושם טעו בהם וחשבו שהם גרמנים וירו בהם. גראצ'וק נפל במקום ונקבר ביער בטקס צבאי פרטיזאני. חברו ברל נפצע פצעים קשים.

ספר דרצ'ין, עמ' 375.

מיט די פארטיזאנער, עמ' 378.

גראצ'וק מנדל

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין, להורים שומרי מסורת ציונים לאומיים. למד בבית-ספר "תרבות". אישיותו התעצבה בהשפעת ביתו ובהשפעת בית-הספר. היה פעיל בבית"ר ובתנועה הרוויזיוניסטית בעיירה. בזמן הכיבוש הגרמני ברח עם משפחתו ליערות שבסביבה, והצטרף לפרטיזאנים. את אשתו לא רצו הפרטיזאנים לצרף לשורותיהם, ולכן בנה למשפחתו בונקר סמוך לבסיס הפרטיזאנים, ושם התגוררה המשפחה באותן שנים. נפל זמן קצר לפני השיחרור בקרב נגד הגרמנים.

ספר דרצ'ין, עמ' 318, 488.

גרונר דב

בן שמואל וסלי. נולד ב-6 בדצמבר 1912 (כ"ו בכסלו תרע"ג) בעיר קשוורדה, הונגריה, נצר למשפחת רבנים. אביו שימש רב צבאי במלחמת-העולם הראשונה, נפל בשבי הרוסים ומת בשבי. אמו נפטרה אחרי כמה שנים. דב היתום נתחנך אצל סבו וסבתו, הצטיין בלימודיו ב"ישיבה" ואחר-כך יצא ללמוד הנדסה בטכניון בברין, ציכסלובאקיה. לאחר שחזר להונגריה התחיל לעבוד כעוזר למהנדס בבית-חרושת למוצרי חשמל בבודאפשט. באותם ימים הצטרף לבית"ר ונתמנה לאחראי לקורסים צבאיים למדריכים.

ב-1939 התארגנה קבוצת מעפילים בית"רים, ודב השקיע בכך את כל מרצו. ב-1940 הגיעו לארץ. אוניית מלחמה בריטית גילתה את ספינתם, והם הועברו למחנה מעצר בעתלית. כעבור שישה חודשים שוחרר ממעצרו והצטרף לפלוגת הגיוס של בית"ר בראש-פינה. בזמן שהיה בפלוגה הצטרף לאצ"ל. ב-1941, לפי צו

התנועה ופקודת בית"ר, התגייס לצבא הבריטי ושירת בו יותר מחמש שנים. היה בין הלוחמים להכרה בזכויותיו של החייל העברי, והתנדב לצנוח מאחורי קווי האויב.

כל זמן האימונים הקשים ומילוי תפקידו כחייל, המשיך להשתלם בהנדסת חשמל – המקצוע שלמד בברין, באמצעות "המכון הבריטי". עם הקמת החטיבה העברית הלוחמת – (הבריגאדה היהודית) – עבר לשורותיה, יצא עם חבריו לחזית ונודע כלוחם למופת.

כשנתאפשר המגע הראשון עם שרידי השואה, היה מן הפעילים העיקריים בהגשת סיוע – אף את בגדיו ונעליו מסר לפליטים. בתום המלחמה דחה בקשה של קרוביו לבוא ולהשתקע באמריקה.

כשהשתחרר מהצבא שב ארצה, ועוד קודם שהספיק להסתדר בעבודה נקרא להשתתף בקרבות, תחילה בהחרמת הנשק ממחנה הצבא הבריטי בנתניה, ואחר-כך בהתקפה על משטרת רמת-גן. בהתקפה היה מפקד יחידת "הסבלים", שתפקידם להוציא את הנשק מהמבצר של המשטרה ולהעמיסו על המכונית בתוך האש הכבדה, בזמן שחבריו נלחמים נגד השוטרים. הצליח לרוקן את כל מחסן הנשק. כשהגיעה תגבורת משטרה מפתח-תקוה וניתן האות לנסיגה, סירב דב לוותר על חומרי הנפץ שנשארו בפנים. בצאתו מבניין המשטרה, נפגע בכדור בלכתו ונפל לתוך תעלה. לא הייתה אפשרות לחלצו, והוא נפל בשבי.

במצב קשה הועבר לבית-החולים "הדסה" וזמן רב ניזון בנוזלים. כשנודע לו, שחבריו עומדים להבריחו מבית-החולים סירב בכל תוקף באומרו, כי אם יבוצע הדבר לא יתירו עוד השלטונות הבאת פצועים לבית-חולים יהודי, אלא יעבירו לבתי-חולים ערביים, ושם לא יקבלו את הטיפול הדרוש. כעבור זמן הועבר לבית-החולים ביפו ומשם לירושלים, לבית-הסוהר המרכזי. בחודש דצמבר 1946 הועבר למחנה המעצר בלאטרון.

כשהועמד לדין הצהיר לפני שופטיו: "אינני מכיר בסמכותכם לשפוט אותי. בית-דין זה משולל כל יסוד חוקי, מאחר שהוא נתמנה על-ידי שלטון שאין לו יסוד חוקי. באתם לארץ-ישראל על סמך התחייבות שקיבלתם על עצמכם מידי כל אומות העולם לתקן את העוול של גירוש עם ישראל מארצו ומולדתו והפיכתו לקורבן עולמי של רדיפות ושחיתות בלתי-פוסקות".

105 ימים היה דב בתא המוות, וכל אותו זמן התנהל מאבק קשה להצלת חייו. אחרי שהאצ"ל חטף בריטים כבני-ערובה, הודיעו השלטונות כי ביצוע פסק הדין נדחה לזמן בלתי-מוגבל. אישי ציבור ומוסדות בעולם פעלו לביטול פסק-הדין, וגורלו של דב היה נושא להתעניינות בעולם כולו. עיתונאי בריטי כתב: "דב גרונר

הוא בעיית ארץ-ישראל. כל הקנאות, האיבה, הפראות, האידיאולוגיה, הכאב והסבל, מקופלים בדמות מרוסקת זו של אדם, שחיכה למוות בבית-הסוהר המרכזי. כאן הן העיניים שראו את ערימות הגופות בקברים ההמוניים באירופה, כאן המוח שספג לתוכו את כל הזוועה והבלהות של הטראגדיה היהודית".

"מלחמתו של לוחם מחתרת עברי אינה מסתיימת בשדה הקטל, היא נמשכת גם אחרי שנשבה בידי האויב", אמר דב לפרקליט שביקרו בתא הנידונים למוות. ואכן לא חדל להילחם עד מותו.

עלה לגרדום ב-16 באפריל 1947 (כ"ו בניסן תשי"ז), ונטמן בצפת. ביום 27 במאי 1954 (כ"ד באייר תשי"ד) הוסר ברמת-גן הלוט מעל האנדרטה לדב גרונר וגבורת עולי הגרדום, מעשה-ידי הפסלת חנה אורלוף, בדמות גור-אריה יהודה.

זכרם נצח, עמי 12, 13, 14.

ספר עולי הגרדום, עמי 113 עד 185.

גרינברג איטשה

נולד ב-1916 בעיר הרוביישוב, גליל לובלין, פולין. מראשוני בית"ר בעיירה. בוגר בית-ספר תיכון במקום. רצה לעלות ארצה אחרי גמר הלימודים, אולם לא הצליח להגשים את שאיפותיו בגלל גיוסו לצבא הפולני.

לפי השמועה, אחרי שפרצה המלחמה, שירת בעיר לודמיר הסמוכה להרוביישוב והחליט לחזור ליום אחד, כדי להציל את אביו ואחיו, אך נתפס בידי הגרמנים ונורה במקום.

לפי גירסה שנייה – נודע לו, שאביו נאסר על-ידי הגרמנים, וברצותו להצילו, הופיע בפני הגרמנים וקיבל על עצמו את האשמה. הגרמנים הוציאו אותו אז להורג.

פנקס חרוביישוב, עמי 235.

גרודזנצ'יק יעקב

בן אברהם שמואל. נולד בעיר לידא, פולין, להורים בעלי אכסנייה בעיר. למד בבית-ספר עממי ואחר-כך למד את מלאכת החשמלאות. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. שירת בצבא הפולני. לאחר שהשתחרר הקים בית-מלאכה לחשמלאות בעיר.

ביוני 1943 ברח מהגיטו עם אשתו שרה ליערות נאליבוק, ונתקבל בגדוד "איסקרה" (חטיבת "קירוב"). הבריה ליער מכונת דפוס, וזה שימש להוצאת עיתון

לא-ליגאלי ודברי דפוס אחרים.

הועסק כחבלן בפיקודו של זרח ארלוק. השתתף בפיצוץ רכבת גרמנית על-יד התחנה באסטון (מצפון ללידא). בפיקודו הורידה קבוצה של פרטיזאנים יהודים רכבות אחדות. להד רב זכתה הורדת הרכבת בתוך העיר לידא, רכבת שהייתה מלאה אנשי צבא גרמנים, ועשתה את דרכה לחזית.

נהרג באחד מימי אוקטובר 1943 בכפר זיטומלה (סביבות שליב), ששימש שם מפקד הכפר מטעם הגדוד, בשעה שחיפה בראש קבוצה קטנה על הגדוד שנסוג בגלל התקפת פתע של גרמנים.

בפקודת מטה הגדוד שנקראה לפני הלוחמים נאמר, שנפל בגבורה על המשמר, והוא מועמד לקבל עיטור "פרטיזאן מלחמת המולדת" דרגה א', וגם עיטור "הכוכב האדום". באותה פקודה הבטיחה מיפקדת הגדוד לנקום את דמו. כעבור זמן קצר ערך הגדוד מארב בסביבותנו ובארדוק, ו-37 חיילים גרמנים ואנשי משטרה מצאו שם את מותם.

עדות זרח ארלוק. איו"ש. א-3694/260.

עדות ברוך זירמונסקי (פח"ח, תיק 61).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 129.

גרודזנצ'יק שרה (לבית שפירא)

נולדה ב-1915 בעיר לידא, פולין, להורים בעלי מאפייה. הצטרפה לבית"ר בתקופת לימודיה בבית-הספר. בזמן הכיבוש הרוסי ירדה למחתרת עם בעלה, וכך ניצלה ממאסר. בזמן הכיבוש הגרמני ידעו בני הזוג הצעיר תלאות רבות, ולבסוף ביוני 1943 ברחו ליער. הגיעו ליערות נאליבוק ובידם דפוס שלם שהבריחו ליער. היא ובעלה התקבלו לגדוד "איסקרה" (חטיבת "קירוב"). שרה עבדה במשק ובכל העבודות בגדוד.

בעת המצוד הגדול ביולי 1943, בשעת ניסיון לפרוץ את טבעת הכיתור, נפלה בשבי בקרב על-יד האחווה זימוסלאב שמצפון-מזרח ללידא. כחודשיים עבדה עבודות-פרך בגייסטאפו של יוראטישקי שליד איוויה, ולבסוף הוצאה להורג בעינויים.

עדות ברוך זירמונסקי (פח"ח, תיק 61).

זרח ארלוק, רשימת הנופלים ביער בתוך: ספר לידא.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 129.

גרוס צבי (פראדי)

בן יצחק וקלרה. נולד ב-10 באפריל 1930 (י"א בניסן תר"ץ) בעיר מאנהיים, גרמניה. למד בבית-ספר יסודי בעיר. הוריו נרצחו בידי הנאצים והוא הצליח לברוח ממחנה-הריכוז ולהצטרף לכוחות המחתרת הצרפתית. הפעילות במחתרת הביאה לו הצלחה וסיפוק רב. גם ידיעת השפה הגרמנית עזרה לו בפעולותיו המחתרתיות. היה עלם חסון וספורטיבי ונעים הליכות. ביום ששיחררו צבאות בעלות הברית את צרפת, התחיל מחפש דרכים לעלות ארצה מוקדם ככל האפשר. לבסוף עלה על סיפון אוניית המעפילים. כשקרבה שייטת בריטית אל האונייה וציוותה על נוסעיה להיכנע, ניסו הנוסעים לעמוד על נפשם ועל זכותם. צבי השתתף במערכה הנואשת, שנתקפחו בה חייו של אחד הנוסעים ורבים מהם נפצעו.

בחודשים המעטים שחי בארץ עד שנפל בקרב מצא נחמת-מה על תלאותיו: צלם ירושלמי, יונס שמו, אימץ אותו לבן. ביום פרוץ הקרבות יצא לבסיס ומשם נשלח למשמרות בעמדות הגבול.

ביום הכרזת מדינת ישראל נפצע קשה בפעולה לכיבוש בית-הספר לשוטרים בירושלים. הועבר לבית-חולים, ושם נפטר כעבור שעות מספר. ב-15 במאי 1948 נפטר בסנהדריה. בט"ז בחשוון תשי"ב הועברו עצמותיו להר הרצל.

זכרם נצח, עמ' 204.

זכור, עמ' 202.

גרייב ברל

נולד בוויילנה, פולין. הצטרף לתנועה הלאומית, וזמן רב מילא תפקיד יו"ר תנועת הצה"ר בוויילנה. היה חבר בוועד ההורים למען בית"ר. בזמן הכיבוש הסובייטי היה ביתו פתוח לפליטים ממערב פולין. העניק מכספו ומזמנו למען הגשמת רעיון התנועה הזיבוטינסקאית. היה חבר פעיל במחתרת פ.פ.א.ו. בגיטו. נרצח במחנות ההשמדה.
חורבן ומרד, עמ' 381.

גרינבוים פישל

נולד ב-1910 בעיר קוטנה, פולין. למד בבית-ספר יסודי. הצטרף לבית"ר בנעוריו. בשנות השלושים גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. הצטיין בצבא כצלף. לאחר שהשתחרר היה פעיל ב"ברית-החייל" בעיר, וגם העביר קורסים של הגנה

עצמית וירי.

כשפרצה מלחמת-העולם השנייה גויס למילואים ונשלח לחזית. בקרב המכריע על וארשה קיבלה יחידתו פקודה להגן על הדרך לוביץ-וארשה. ב-9 בספטמבר 1939 הגיעו הגרמנים לצומת לוביץ-וארשה והתבצרו, ויחידות הצבא הפולני היו צריכות להיכנס לקרב מייד, כדי לעבור ולהחזיק בצומת ולמנוע מן הגרמנים לכבוש את הדרך לווארשה. באחד הבתים הייתה יחידת צנחנים גרמנית, וצלפים גרמנים שלטון בסביבה מראשו של בניין אחר. צלף גרמני אחד התמקם מאחרי חלון מוגן, ושלח אש רצופה ביעילות רצחנית. שליטתו של הצלף על תחנת האיסוף הגדודית של יחידת הצנחנים הייתה מוחלטת.

פישל היה בין ראשוני הפורצים לצומת. המגי"ד הורה לו לאתר את מקומו המדויק של המקלע הגרמני. כשקרבו ליעד הוברר להם שאין זו מלאכה קלה. הגרמנים היו מבוזרים כהלכה, והגישה אליהם הייתה חשופה לאש צלפים. הרימון שזרקו לעבר האויב התפוצץ קרוב מדי ופצע את שלושת הקצינים שנשלחו עם פישל. פישל נשאר יחיד. הוא אחז בחבריו הפצועים, הרחיקם ממוקדי האש והחל לחבוש את פצעייהם. אחר-כך מצא מבנה מוגן, ובעזרת חובש פינה אליו את הפצועים, תחת אש צפופה ויעילה של האויב.

פישל סיפר: "החלטתי לפעול ולחסל את הצלף. פתאום ראיתי, שהווילון זו אבל קנה-הרובה שוב אינו בולט החוצה. הבנתי, שהצלף עבר לחלון אחר כדי לנסות ולפגוע בי ביעילות רבה יותר. ניצלתי את ההזדמנות, קפצתי קדימה, העברתי את המקלע לאש שוטפת והרבצתי צרור ארוך דרך החלון. אחד הבחורים פרץ לתוך החדר ומצא את הצלף ללא רוח חיים". באותו רגע צנח פישל ארצה מאפיסת כוחות.

למחרת בבוקר נפצע בשעת קרב, וכל המאמצים להצילו לא הועילו. מת ב-10 בספטמבר 1939 בצומת לוביץ-וארשה.
ספר קוטנה, עמ' 275.

גרינוולד יצחק

בן הרב מלכיאל וצפורה. נולד ב-21 ביאנואר 1924 (ט"ו בשבט תרפ"ד) בווינה, אוסטריה. קיבל חינוך מסורתי. עם ה"אנשלוס" ב-1938, באו התעללויות שונות בראשי היהדות באוסטריה, רבים מהם נאסרו ובתוכם אביו מלכיאל. רבות סופר על מעשי גבורתו של יצחק הנער בימי רדיפות הנאצים. לבסוף הצליחה המשפחה להימלט מציפורני הנאצים, עלתה ארצה והשתקעה בשדה-יעקב. כאן רכש יצחק ידיעות וניסיון בחקלאות והיה לעובד אדמה.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי, אך לא התקבל בגלל גילו הצעיר ועל כן התגייס לשירות במשטרה. ואולם למראה הריקבון והשחיתות שפשטו במשטרה עזב אותה ועבר לצי ושירת בו כארבע שנים, זמן מה היה המלח היהודי היחידי בטוברוק. ביקר בעדן, ובזמן שעגנה אונייתו בנמל ריכוז סביבו את הנוער היהודי המקומי.

לאחר ששוחרר מהצבא חזר ארצה. נפל בקרבות בשייד-באדר. המשלט נקרא באורח רשמי לזיכרו בשם "משלט יצחק גרינוולד".

זכרם נצח, עמ' 207.

זכור, עמ' 211

גרינפלד אלכסנדר

נולד בעיר לובלין. בוגר בית-ספר תיכון בעיר. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. במשך היותו בבית"ר עבר קורסים של הכשרה צבאית. קן לובלין שלח לקורס מדריכים בעיר לודז' 5 חברים, והם סיימו אותו בהצטיינות. אחרי בואם הביתה, הם הדריכו את שאר החברים. ביום ל' סיון תרצ"ח (יוני 1938) נתקבלה בקן בית"ר הידיעה על עלייתו לגרדום של גיבור ראש-פינה שלמה בן-יוסף בידי הבריטים במבצר עכו.

מתוך השכבה הצעירה של בית"רי הקן נוסדה על שמו פלוגה מיוחדת בשם פלוגת "הגרדום". כמפקד פלוגת "הגרדום" התמנה המפקד פישל טננבוים. כאשר נכבשה לובלין בידי הגרמנים מלאה שנה להקמתה של פלוגת "הגרדום". וכך אורגנה באופן ספונטאני פלוגת מחתרת בית"רית. הם יצאו ליערות הסביבה והצטרפו לפרטיזאנים. הפלוגה של לוחמי "הגרדום" לחמה בשורות "ארמיה לודובה" (A.L.).

אלכסנדר נפל באחת הפעולות הקשות בזמן פיצוץ פסי רכבת בקו לובלין - לובארטוב.

ספר לובלין, עמ' 443, 444.

גריצמן יונה

נולד בווארשה למשפחה מסורתית. קיבל חינוך ציוני ומסורתי. למד בתלמוד-תורה ובישיבה ובו בזמן למד לימודי חול בשעות אחרי-הצהרים. ב-1932 הצטרף לבית"ר, קן מוראנוב. עבר קורסים לסמלים ולמדריכים, היה חבר באצ"ל בהדרכתו של יצחק הלבורט.

בגיטו נפגשו חברי הקן ברחוב מגוריו, והחליטו על המשך הפעולות בזמן הכיבוש הגרמני. הצטרף עם חברי התא המחתרתית ל-ז.ו.ו. היה פעיל מאוד במקום מגוריו. לאחר שפרץ המרד, לחם בסביבת רחוב מילא. גורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 80, 81.

גרמייזה יצחק

נולד ב-1919. למד בגימנסיה העברית "תרבות". היה בחור יפה-תואר בעל עיניים שחורות ויודות וחולמות, מהורהר ומכונס בתוך עצמו. שנה לאחר שסיים את לימודיו בגימנסיה העברית פרצה המלחמה ושיבשה את כל תוכניותיו לעתיד. למראה התעללות הגרמנים ביהודים רצה להקריב את עצמו למען כבוד עמו, אבל לא ידע לאן לפנות. לבסוף שמע על יוסף גלאזמן, והצליח להגיע אליו ולפתוח לפניו את סגור לבו. יוסף הקשיב לדבריו השקטים וענה לו קצרות: "כן, אחי, אתה צודק, אנחנו חושבים בדיוק כמוך ואנו גם זקוקים לך".

לאחר שעברו יהודי וילנה לגיטו, ירדו הצעירים למחתרת והאירגון הלוחם התחיל לפעול. יצחק היה פעיל מאד: השפה הגרמנית הייתה שגורה על פיו, ותפקידו היה לעמוד בקשר עם גרמנים בחוץ, המוכנים למכור נשק למורדים.

יום אחד קיבל "פאסיר-שיין" מיוסף גלאזמן, שהיה גם סגן מפקד משטרת הגיטו, לצאת לאחר העבודה אל מחוץ לגיטו כדי לנהל משא-ומתן עם הגרמנים לרכישת נשק. יצא מן הגיטו ולא חזר עוד. עדי ראייה סיפרו, שהשומרים הכניסו אותו לחדר מבודד סגור בבניין הגסטאפו, הושיבו אותו על כיסא מול מנורה ענקית שסינוורה את עיניו, התחילו לחקור אותו ולא הניחו לו עשרים וארבע שעות. החוקרים התחלפו בכל שעה, אבל ליצחק לא נתנו לנוח אפילו רגע. נעצו מחטים מלובנות מתחת לציפורניו, שברו את פרקי אצבעותיו והלקו אותו עד שכל גופו היה מלא פצעים זבי דם. העמידו אותו לקיר וטיפות מים נטפו מעל ראשו לנקודה אחת עד שאיבד את הכרתו. לבסוף ניקרו את עיניו.

ביום הרביעי לפנות ערב היו גם רגליו שבורות, אבל יצחק כבר לא חש שום כאב. הגרמנים מיאנו לקבל את החרפה הצורבת ש"יהודון" צעיר מסוגל לעמוד ארבעה ימים וארבעה לילות בעינויים הלא-אנושיים ביותר שהמוח הגרמני יכול להמציא ולא להוציא מלה מפיו, והכינו לו מוות מקורי: כבלו את ידיו ואת רגליו וזרקו אותו מן הקומה הרביעית של בניין הגסטאפו.

חורבן ומרד, עמ' 36.

העשור הרביעי, עמ' 13, 16.

גרנושק שמחה

בן חיים-משה והנדל. נולד ב-15 במאי 1924 (י"א באייר תרפ"ד) בעיר לובראניץ, על-יד ולוצלאבק, פולין. קיבל חינוך מסורתי וציוני. אביו היה פעיל בתנועה הלאומית בעירו.

בכל ימי הסבל ומוראות המלחמה היה עדיין ילד, אבל שמר שלא יאבד צלם אנוש וגם מאחרים דרש לעשות כמוהו. היה ביער בין הפרטיזאנים. הגרמנים תפסו אותו והכניסו אותו למחנה השמדה.

ב-1946 הגיע ארצה באוניית מעפילים והתגייס לשורות בית"ר בחדרה. כשנתיים לאחר שבא ארצה הצטרף לאצ"ל, וכאשר הוקם צה"ל התגייס לצה"ל. באישור מפקדו, כתב לפני צאתו למחנה הצבאי להוריו מאמצי: "אני נעשה חייל ורוצה להשתתף בהגנת כבודו של העם העברי ומולדתי ולהכות באויב, אני עוזב את ביתי בשמחה ועונג, אף שאני יודע לאן אני הולך".

ב-12 ביולי 1948 בשעת הקרב עם העיראקים ליד מגדל צדק, נפגע מרסיס של פגז ונהרג. נטמן בנתניה.

זכרם נצח, עמ' 208.

יזכור, עמ' 214.

גראנק יעקב (*"הבלונדיני הגבוה")

בן ראובן ופנינה. נולד בתשעה באב תרפ"ג בעיר לודז', פולין. בן לסוחר אמיד. למד בבית-ספר תיכון מקצועי. מנעוריו היה חבר בית"ר בגדוד "כובשי הגליל", ואחר-כך הצטרף לאצ"ל ושאף לעלות לארץ.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התנדב יחד עם קבוצת חברים מבית"ר להגנת וארשה. שירת בפלוגת קומאנדו. באחת מפעולותיו הנועזות נפל בשבי הגרמנים, אבל קפץ מתוך הרכבת כשעדיין הייתה על אדמת פולין ונמלט. הגיע לוויילנה, והספיק להשתלם בבית-ספר למכונאות. היה בין הפליטים שהורשו מטעם המשטר הסובייטי לעזוב את ליטא ולעלות ארצה. נסע למוסקבה וב-1940 הגיע דרך תורכיה לארץ עם "עליית הנוער".

בארץ הצטרף תחילת לפלוגת בית"ר בראש-פינה, וכעבור שנה ירד למחתרת לחי"י והיה לעמוד התווך של מחלקת הפעולות בתנועתו. כינויו היה "דוב". יצא בשליחות לחי"י לאיטליה, נאסר וחזר ארצה. אירגן התנקשויות במק-מייכל,

בבולשת בירושלים וביפו, את הפשיטה על כפר סירקין ועוד פעולות נועזות ומסוכנות, וגם פיקד עליהן. פעמיים נפצע וניצל (בפעם השנייה הוציאוהו חבריו בכוח מבית-החולים הדסה, שהוחזק שם תחת משמר). עבד במקומות שונים כמסגר, לפעמים לשם הסוואה. אבל את רוב עבודתו עשה במחתרת: עסק בה תשע שנים רצופות, מגיל 16, עד שנהרג באחד מימי הקרבות האחרונים של מלחמת השחרור.

התגייס לצה"ל ושירת בגדוד פשיטה כמפקד פלוגה בדרגת סרן. השתתף בכיבוש טירה ולוד ובפריצת הדרכים לנגב, פיקד על פלוגת הפורצים בעיראק סואידן. עבר קורס לקציני חיל-רגלים וסיים בהצטיינות.

נפל בעוגה אל חפיר ב-26 בדצמבר 1948. נקבר בחלוצה, וב-20 ביולי 1949 הועברו עצמותיו לנחלת-יצחק.

* כינויו במחתרת לח"י.

עדות חברים מספרים על יעקב "מכון זיבוטינסקי" תיק לוחמים.

יזכור, עמי' 214.

דבורצקי חיים-לייב

בן שמואל ואסתר-רחל. נולד בעיירה איוויה למשפחה אמידה ציונית מסורתית. אביו היה ציוני לאומי, ושלח את בנו היחיד לבית-ספר "תרבות". חיים-לייב היה תלמיד מצטיין בבית-הספר, אבל בגלל המלחמה לא יכול להמשיך את לימודיו. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה היה אביו בין הראשונים שנרצחו בה, ובעת הטבח הגדול בעיירה ב-12 במאי 1942 נספתה גם אמו. אחרי חיסול גיטו איוויה ב-15 בינואר 1943 הועבר לגיטו לידא. חיים-לייב תיכנן לברוח ליערות נאליבוק, ובאביב 1943 מימש את תוכניתו ונתקבל לגדודו של טוביה ביילסקי, גדוד "קאלינין". בתום המלחמה הגיעה עם "הבריחה" בדרך מחתרית לאיטליה, ומשם עלה ארצה בספינת המעפילים "דב הוז" במאי 1946. בדצמבר 1947 התגייס ל"הגנה", לחטיבת "כרמל". השתתף בהגנה על יחיעם, בליווי שיירות ובפעולות קרב אחרות בגליל המערבי. נפל בשיירת יחיעם ב-27 במארס 1948. הובא למנוחת עולמים בקבר אחים בנהריה ב-29 במארס 1948 (י"ח באדר ב' תש"ח).
יזכור, עמ' 217.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 134.
ספר איוויה, עמ' 167.

דבורקין אריה (לייב)

נולד ב-1912 בפניסק. היה בוגר בית-ספר תיכון "תרבות". אביו היה עיוור למחצה, ועול הפרנסה נפל על שכם אמו. עוד בזמן לימודיו בגימנסיה עזר לאמו הן בפרנסה והן בחינוך שני אחיו הצעירים ממנו. הצטרף לשורות בית"ר בזמן שהיה תלמיד בגימנסיה "תרבות", ולימים נתמנה למפקד הקן. תחת הנהגתו התפתח הקן בעיר, מספר חבריו גדל ורבים מבני הנוער הלומד הצטרפו לשורותיו, בעיקר בזכות פעולתו האישית. ב-1935 נתמנה למפקד הגליל של בית"ר בפולסיה, ולאחר כמה שנים כיהן גם כמפקד האצ"ל באותו גליל. השתתף בקורס המדריכים הראשון של בית"ר בזילונקה על-יד וארשה, בפיקודו של ירמיהו הלפרין ז"ל. את התורה הצבאית שלמד שם העביר לחניכיו בקורסים של "פלוגות השירות הצבאיים" (פ.ש.צ.). היה איש בעל עקרונות, שידע לעמוד ולהגן על דעותיו ועמד על שלו בוויכוחיו עם התלמידים ועם המורים גם יחד. היה נואם ומארגן מצוין, נעים הליכות ובעל קסם

אישו. לא פעם עמדו חבריו מופתעים לנוכח כושר העבודה הגדול שלו: הוא למד בגימנסיה, עזר לאמו, ועם זאת הקדיש שעות רבות לתנועת הנוער בית"ר, לקינו בפניסק ולאירגון קינים בסביבה.

ב-1939, בפרוץ מלחמת-העולם השנייה, גוייס לצבא. לחם בחזית וארשה ונפל בשבי הגרמנים. על הזמן שהיה בשבי בעיר לובלין כתב בעדותו פרץ לסקר ז"ל: "מפי זקאליק נודע לי, שבלובלין קיים מחנה שבויים יהודים מהצבא הפולני, ובו נמצא דבורקין, שהיה מפקד גליל בית"ר בפולסיה בפניסק. את דבורקין מצאנו בלי קושי מיוחד. ביקורי היה לו הפתעה: מיוודים היינו משנות העבודה הבית"רית הממושכת. פגישה בתנאים אלה יש בה, כמובן, מן השמחה ומן הטעם המר כאחת. הוא כבר ידע על מותו של ראש בית"ר. סיפרתי לו על מעשינו בווארשה ובחרוביישוב. הוא הופתע לשמוע על המשך העבודה במציאות הנתונה. אני זוכר שכל שאלותיו כונו לנושא זה".

לווילנה הגיעו ידיעות מקוטעות בלבד על מצבם של יוצאי בית"ר פינסק בלובלין ובמיידאנק. הקשר התבטא בשליחת חבילות של מזון ובגדים. ידוע, שאריה אירגן הברחת יהודים ל"צד הארי", וצייד אותם בתעודות של כמרים. גם לעצמו הכין תעודה, כמובן, על שם כומר כלשהו, אבל לרוע מזלו נמצא בוגד, שמסר ידיעה על פעולתו לגסטאפו. בחיפוש שעשו על גופו נמצאו תעודות מזויפות, והוא נתלה בבית-הכלא בלובלין.

מצדה של וארשה, עמ' 64, 78.

ספר פינסק, כרך ג', עמ' 544.

דוד אשר

בן ישראל והנדל. נולד ב-1921 (תרפ"א) בעיר דיטרו, טרנסילוואניה. למד בבית-ספר היסודי ובגימנסיה, ואחר-כך החל לעבוד באריגה והצליח בשטח זה. עם פרוץ המלחמה סופח חבל מגוריו להונגריה, והוא גויס לצבא ההונגרי. כאשר הסתיימה המלחמה החליט לעלות לארץ. יצא כבית"רי עם אוניית מעפילים. הבריטים תפסו את האוניה ואשר נשלח למחנה מעצר בקפריסין, וכששוחרר עלה לארץ.

במציאות החדשה בארץ החליט להצטרף לשורות האצ"ל. היה פעיל ומילא תפקידים שונים עד שהתגייס לצה"ל. השתתף בפעולות כיבוש, סריקה ומארבים בשטח המשולש, מכאן עבר לנגב ולחם במערכת פאלוגיה.

בשעת הקרב בעיראק-אל-מנשייה, לאחר שנפצע הסמל שהחזיק ב"פ, לקח

את הנשק והוסיף להתקדם לעבר עמדת האויב על אף האש העזה שניתכה לעברו. לבסוף נפגע מרסיס של רימון ונהרג. נפל ב-28 בדצמבר 1948 (כ"ו בכסלו תש"ט).
נטמן בנחלת-יצחק.
זכרם נצח, עמ' 209.

דודוביץ יוסף

נולד בפולין הקונגראסית. היה בוגר בית-ספר עממי. הגיע עם זרם הפליטים לרוסיה ב-1939. נשלח לאסיה המרכזית ושם עבד בעבודות שונות. כשהתארגנה הדיוויזיה הראשונה גויס לצבא. כשהיה במחנה דיבובו נשלח לקורס קשרים, עבר את קרב לנינו והלך עם גדודו עד שערי ברלין. מדברי מפקדו: "מעולם לא חלם להיות קצין, תמיד היה צנוע, חונך ברוח הגבורה והכבוד, כחניך תנועת הנוער בית"ר. תמיד הלך תוך מחשבה כי אין זה הקרב האחרון. אבל כדור הואיב ריסק את חזהו והוא מת מות גיבורים בפרברי ברלין. תהילה לזכרו".
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 9 (34) עמ' 14, 15.

דודוביץ שמעון

נולד בעיר לוביץ, גליל וארשה, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון. קיבל חינוך ציוני לאומי. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה היה בקבוצה שהייתה צריכה להגיע לארץ. בגבול רומניה-פולין התפרקה הקבוצה, ושמעון הגיע לוויילנה ומווילנה לרוסיה. בזמן הגיוס לצבא אנדרס התנדב, אבל לא התקבל בשל יהדותו. ב-1943 גויס לצבא הפולני לדיוויזיה הראשונה על-שם ט' קושצ'יושקו. לחם בחזית לנינו והגיע עד לקרב על הפוליטכניקום בברלין. שמעון נהרג בזמן הסתערות על בנין הרייכסטאג.
מדברי מפקדו: "כשראיתיו לראשונה במחנה שלצה, מייד צירפתי אותו לפלוגה שלי. התיידדתי עמו. יחד נלחמנו בשדות לנינו. יחדיו צעדנו במסע המלחמה דרך ערבות רוסיה וערי פולין עד כיבושה של ברלין".
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 40, עמ' 31, 32.

דולגופיאטי משה-יעקב

נולד ב-1922 בעיירה לאחוזה, פולסיה, פולין. היה בוגר בית-הספר העברי "יבנה", והמשיך בלימודיו בבית-ספר רוסי. מ-1939 עד 1941 היה פעיל בקן בית"ר.

ב-3 בספטמבר 1942 ביום הטבח והמרד נגד הגרמנים ברח מן הגיטו ליערות הסביבה בתוך קבוצה של נמלטים, וחי ביער ברעב ובחוסר כל. בנובמבר 1942 התקבל לגדוד "שצ'ורס" (חטיבת "קויבישב") כאחראי לטיפול בסוסים. התמצא בשטח ובדרכי הגישה לפסי-הרכבת והיה יוצא עם קבוצות חבלה ומיקוש כמורה דרך.

נפל באחד הקרבות הקשים בפברואר 1944 ע"י הכפר טיטלוביץ TITLOWICZ.
ראשונים למרד – לאחווה, עמ' 221-224.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 136.

דומברובסקי דוד

נולד ב-1915 בעיירה דרצ'ין, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובחדר. קיבל חינוך מסורתי וציוני בבית הוריו. הצטרף לבית"ר בצעירותו והיה פעיל בתנועה הלאומית. למד את מלאכת הנגרות. בשנות הכיבוש הנאצי ניצל את מקום עבודתו במחסן הנשק של הזינדארמריה והעביר בכל מיני דרכים חלקי נשק ותחמושת לתוך הגיטו. ביום הטבח, ב-24 ביולי 1942, נמלט ליערות רודה-דוברובשצ'ינה ונקלט עם אחיו ניומה בגדוד הפרטיזאני "פוביידה" בפיקודם של בולאק ובלאט.

ב-10 באוגוסט 1942 נפצע קשה בהתקפה על חיל-המצב בדרצ'ין. הביאוהו ליער, ושם מת בייסורים קשים. לפני מותו קרא אליו את אחיו הצעיר ניומה ואמר לו: "אחי, אני מת בטרם עת. לא הספקתי לנקום בצוררינו אלא מעט. זכור! עליך ועל כל היהודים החובה לנקום דם אחינו ואחיותינו, דם עמנו!!"

עדות אפרים גלמאן (פח"ח, תיק 55).

עדות רוזה רוזנברג (פח"ח, תיק 56).

עדות ניומה דמברובסקי (פח"ח, תיק 67).

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 254, 351, 352.

לכסיקון הגבורה, עמ' 136.

ספר דרצ'ין, עמ' 189-192, 376.

פלוגת הד"ר אטלס, עמ' 69, 72, 74.

דונאיר דוד

נולד בעיירה בוצ'יאץ, מזרח-גאליציה. היה בין פעילי בית"ר בקן בית"ר בעיירה. בתקופת מלחמת-העולם השנייה אירגן קבוצת צעירים והוא עמד בראשם. הם יצאו ליערות הסביבה, היו ידועים בשם "הכנופייה" הבוצ'יאצית, והפילו זמן מה

את פחדם על הסביבה כולה. לבושים מדי-צבא גרמני או של המשטרה האוקראינית. בזמן האקציה התערבו בין הגרמנים והשוטרים והובילו יהודים כביכול להשמדה, אך במקום זה הביאו אותם היערה.

האיכרים בסביבה היו מאכילים את הנמלטים מהגיטו מפחד "הכנופייה היהודית". בבוציאץ' היה פועל ניקיון אחד שהכיר היטב את המרתפים והיה מסייע לגרמנים בגילוי הבונקרים והמחבואים של היהודים. לילה אחד הופיעו ליד ביתו שלושה מן ה"כנופיה", שהיו מחופשים כשוטרים אוקראינים, וקראוהו ללכת עמם ל"פעולות". כשפתח את הדלת, ירו בו והסתלקו. למחרת, בעת הלוייתו, התערבו חברי ה"כנופיה" בין הקהל המלווה ופתחו ביריות לתוך הקהל, שהתפזר והשאיר את הגופה ברחוב.

לילה אחד חדרו לבית קצין המחוז בבוציאץ', שנעדר אותה שעה מביתו, ואילצו את אשתו לתת להם כסף ותכשיטים. בחיפוש מצאו חמישה אקדחים וחצי מיליון זהובים. הם חזרו בשלום לבסיסם ביערות עם השלל. דונאיר נפל אחרי השחרור

בקרב עם באנדרובצים. (אוקראינים לאומיים אנטישמיים)

עדות בנימין הרצוג (ארכיון יד-ושם, כ"י 1876/1725, עמ' 2-4).

ספר הפרטיזאנים, כרך ב', עמ' 249-250, 696.

ספר בוציאץ', עמ' 287.

דיקפלד יצחק

בן נח וסימה. נולד ב-4 באפריל 1916 (א' בניסן תרע"ו) בעיר קונסקה-וולה, מחוז לובלין, פולין. בן חמש עלה לארץ עם אמו והצטרף לאביו, שעלה כשנה לפניו. למד בבית-הספר "כל ישראל חברים" בתל-אביב והיה בין התלמידים המצטיינים. כבן שלוש-עשרה הצטרף לבית"ר וכעבור זמן לא רב נתקבל לשורות האצ"ל ומילא תפקידי קשר שונים. פעם נאסר בשעת התנגשות עם שוטרים והוחזק שישה שבועות בכלא.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה היה מן הראשונים להתגייס לצבא הבריטי, ואמר: "אתחבר עם השטן ובלבד שאוכל להכות בעמלק". אחר-כך עבר לבריגאדה היהודית ושירת בה יותר מחמש שנים. עשה רבות להצלת יהודים ולהביאם לארץ-ישראל. ב"עוון" זה נידון לשלושה חודשי מאסר בכלא רומא. עם שיחרורו מהצבא חזר לפעילות באצ"ל.

בימי מלחמת השיחרור עסק בהדרכה, ומפעם לפעם היה יוצא בראש חניכיו לפעולות קרב. השתתף בכיבוש יפו, ואחר-כך הועבר לחזית רמלה. גם כאן נלחם

גבורה. מאחד הקרבות לא חזר, והוכרז נעדר. כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וב-6 במאי 1952 ("א באייר תשי"ב) הובאו למנוחות בקבר-אחים בקריית-שאול, תל-אביב.

זכרם נצח, עמי' 211.

יזכור, עמי' 232.

דושצקה אסתר

נולדה ב-1920 בווילנה, פולין. הייתה בוגרת בית-ספר תיכון עברי. מילדותה בשורות בית"ר, חברה במחתרת בית"רית וגם במחתרת פ.פ.א. בזמן הכיבוש הגרמני נתפסה בידי הגסטאפו, הוכנסה למרתפי הגסטאפו ומתה בעינויים קשים. **חורבן ומרד, עמי' 381.**

דיאמנט א'

נולד ב-1919 בווארשה. למד בבית-ספר עממי ובבית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר קן צפון העיר, ובשעות הפנאי התמסר לעבודה בגינה לשם "הכשרה חלוצית" פרטית. כשפרצה המלחמה יצא לפי צו להגנת העיר. לאחר שכבשו הגרמנים את וארשה יצא עם הקבוצה הראשונה של בית"רים לחרוביישוב, ושם עבדו בחווה חקלאית. כשנודע לגרמנים שיהודים נמצאים על-יד חרוביישוב, ברח עם שאר החברים בחזרה לווארשה. שם הצטרף למחתרת הבית"רית ז.ז.ו., והיה בקבוצה אחת עם שמחה קורנגולד. שמחה מספר ברשימותיו, שדיאמנט השתתף בקרבות בבונקר ברחוב קרמילצקה 5 בעת המרד בגיטו וארשה, ונפל בקרב. **מצדה של וארשה, עמי' 231.**

דיאמנט *

היה יושב-ראש ברית-הצה"ר בבנדין. כינס את כל חברי התנועה הרוויזיוניסטית בבנדין ובסוסנוביץ לעצרת זיכרון ליום השנה לפטירתו של ראש בית"ר זאב זיבוטינסקי וליום השנה של מייסד התנועה הציונית, הד"ר בנימין זאב הרצל.

דיאמנט חזר לעירו אחרי שנטל חלק בקרבות ובהגנה על וארשה. היה בין מייסדי המחתרת המזוינת בערי זגלמביה, בזמן הכיבוש הגרמני.

נתפס באחת האקציות נגד הבית"רים, וגורלו לא נודע.

*שמו הפרטי אינו ידוע

עדות משה ירקוני (איו"ש י-188/3978)

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 168.

דייכס יעקב (יענקל)

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין, למשפחה מסורתית. בילדותו ספג תורת מוסר ויהדות מבתי-מדרש ובישיבות. כשהתארגנה התנועה הלאומית הצה"ר בעיירה הצטרף והיה בין הפעילים. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט ליערות הסביבה והצטרף ליחידה פרטיזאנית. נודע כסייר מצטיין, הטוב ביותר בגדוד. נפל זמן קצר לפני השיחרור.

"מעדוועצקי: "מיט די פארטיזאנער", עמ' 300.

ספר דרצ'ין, עמ' 370, 371.

דייכס מירושה

נולד ב-1920 בוויילנה. היה חבר הקורפוראציה הרוויזיוניסטית "מסדה" בעיר. בזמן הכיבוש הנאצי היה חבר במחתרת פ.פ.א. נרצח באחת האקציות בגיטו. חורבן ומרד, עמ' 382.

דייכס פולה

נולדה ב-1923 בוויילנה, פולין. הייתה המפקדת הצעירה ביותר בקן בית"ר וילנה, בוגרת בית-ספר תיכון, סטודנטית לרפואה באוניברסיטת וילנה ומהפעילות במחתרת הבית"רית בזמן הכיבוש הרוסי. הייתה חביבה וחיננית, בעלת קומה בינונית ופנים מלאים, ועיניה הטהורות שופעות אור. בזמן הכיבוש הרוסי התגורר בבית משפחת דייכס יוסף גלזמאן, ודירתה היתה מקום המפגש ליוצאי בית"ר. פולה לא חדלה להאמין שיום יבוא וכולם יגיעו לארץ-ישראל, והיא תשתטח על קבר אחיה שלומי, שנהרג בצורה טראגית בריב אחים בהרצליה.

בזמן הכיבוש הנאצי פעלה במחתרת פ.פ.א. נתפסה בידי הגסטאפו בראשית המלחמה בדרך מוויילנה לווארשה ונורתה במקום. חורבן ומרד, עמ' 26, 29, 50, 382.

דיין שמעון

בן זכריה וסודיה. נולד ב־22 בדצמבר 1924 (כ"ה בכסלו תרפ"ד) למשפחת רבנים בעיר צנעא, תימן. למד ב"תלמוד תורה" ואחר־כך בשיעורי ערב, שנים אחדות עבד כפועל, ובשעות הפנאי היה קורא ספרים ומשחק כדורגל.

כשפרצה מלחמת־העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי ושירת במצרים, במדבר המערבי וביוון, ולבסוף צורף לבריגאדה היהודית באיטליה ולחם עמה בגרמניה, בהולנד ובצרפת. נודע כחייל בעל אומץ־לב והקרבה והועלה לדרגת קורפוראל. גם על כבוד היהודים הגן באומץ וביד חזקה: חבריו החיילים הבריטים שהעזו להראות שנאה או בוז ליהודים זכו במכות נאמנות. פעם נתן לקח שכזה לקצין, ונענש בהורדה בדרגה ובמאסר. לפי בקשתו הועבר לפלוגת קומאנדו בחזית איטליה, ובפשיטה נועזת נפצע קשה ברגלו. נחלץ בכוחות עצמו ממקום הסכנה ונלקח לבית־חולים. לאחר שהחלים התנדב לפנות שדה מוקשים מסוכן מאד, ולאחר שביצע את המשימה באומץ ובהצלחה הוחזרה לו דרגתו. השתתף בקרב המכריע על נהר הסניו באיטליה ובמסע הבריגאדה עד לארצות השפלה.

חזר ארצה ושוחרר מהצבא. למראה היחס העוין של השלטון הבריטי ליהודים נטה להילחם בהם בחזית המחותרת, אבל קודם ניגש לסדר את חייו הפרטיים. התחיל לעבוד במסגרות, אבל נאלץ להפסיק בגלל כווייה. חודשים אחדים ניסה את מזלו בעבודה ביהלומים בנתניה, ואחר־כך עבר לעבודה פשוטה יותר. הצטרף לאצ"ל והעניק לו מניסיונו הצבאי הקרבי. בסוף תש"ח נשא אשה. השתתף בפעולות האצ"ל נגד כפריים ערביים בהרי אפרים ובמערכה בצפון הארץ ובכיבוש יפו. שלושה ימים אחרי הולדת בתו יצא לקרב בראש־העין. בהתקפה עזה של כוחות אויב עדיפים עמד וקצר בהם במקלע ברן, תחילה מעל הקרקע ואחר־כך מעל גג, וסירב לסגת עם האחרים. נפצע בידו וברגלו אבל לא חדל לירות, וכשרצו להוציאו משדה האש – סירב. לבסוף נפצע קשה מאד, האש גברה ולא היה אפשר להוציאו. מת ב־31 במאי 1948. עצמותיו נאספו ב־24 בנובמבר 1952 והועברו לקבורה בהר הרצל בירושלים.

זכרם נצח, עמ' 210.

זיכור, עמ' 231.

דימנטשטיין ברטה

בת אברהם ושרה. נולדה ב-1922 בכפר כולופי שעל-יד וילייקה, מחוז וילנה. הוריה היו בעלי טחנת קמח וחנות גדולה בכפר. למדה בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון בוילנה. בשנות הכיבוש הרוסי עבדה בעיירה קראסני שמדרום-מזרח לצומת מולדוצצה, ומשם עברה לוילייקה.

ביום הכיבוש הגרמני ברחה מהמקום. הגרמנים אספו את כל המשפחות המתגוררות בכפרים למקום אחד. ביום הטבח ביהודי וילייקה נרצחו גם שלוש המשפחות היהודיות בכפר כולופי. ברטה ברחה שוב לכפר וולקובשצינה (3 ק"מ מוילייקה), ושם התחבאה זמן רב.

נעשתה קשרית בין קומוניסטים רוסים, שהתחילו לארגן יחידה פרטיזאנית, ובין המחתרת היהודית בקורניץ ובעיירות הסמוכות. עסקה בהפצת עלונים וכרוזים של המחתרת. השיגה מקלט-רדיו. התקשרה עם השוטר מאצקוויץ, ששירת אצל הגרמנים, והיטתה אותו לצד המחתרת. במאי 1942 השתלבה עם כל הקבוצה המחתרתית של קורניץ בגדוד "בורבה" (חטיבת "דיאדיה ואסיה"), שבסיסו היה ביערות בוריסוב. נודעה כלוחמת אמיצה ושימשה בתפקיד מקלען מסי 2. באחד הקרבות, כשהושאר המקלען לחפות על הפרטיזאנים הנסוגים, השגיחה בו שהוא מתכוון לערוק מנשקו ולברוח. באקדח שבידה הכריחה אותו לחזור למקלע ולעצור את הגרמנים עד שהפרטיזאנים יתרחקו. הביאה תועלת רבה גם בסיור ובמודיעין של מטה הגדוד.

נרצחה בידי מפקד המחלקה, ורוביוב, כנקמה על שדחתה אותו.

עדות נחום אלפרוביץ' (שאלון פח"ח, מסי 0.36).

מגילות קורניץ, עמ' 273, 281, 295.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 485-488, 491.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 138.

דיסטלר אימק

נולד בעיירה מושצייסקה, גליל לבוב, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר. בשנת 1939 נכנס הצבא האדום לעיירה וכל פעולותיה של בית"ר ושל התנועה הציונית במקום פסקו. הניסיון הראשון של קבוצת בית"רים לעבור לליטא על-פי תוכנית שעובד מפקד מחוז פשמישל, המדריך הבית"רי גיזלר, נכשל. הצבא האדום נכנס גם לליטא.

עם כניסת הגרמנים לעיר לאחר פרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה, בימים ההם של

יאווש והרג והשמדה, נמצאה ביערות הסמוכים קבוצת בית"רים שהחליטו להגן על חייהם ועל כבודם עם נשק ביד.
באחד המצודים על היער, בשעה שחזר אימק מפעולות אספקה עם שניים מחבריו, נתקלו בקבוצה גדולה של גרמנים והתפתח קרב. אימק נפל בקרב.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 48 ו' 49.

דמבין יצחק

נולד בעיר קובנה, ליטא, למשפחה ציונית ומסורתית. היה בוגר הגימנסיה העברית. הצטרף לבית"ר ופעל במסירות למען התנועה.
בסוף 1941 התחילו תאי בית"ר המנותקים לקיים קשר ביניהם, ולמעשה כבר אז התארגנה בגיטו קובנה מחתרת בית"ר, ובראשה עמדו כמה בית"רים מנוסים בפעילות מחתרתית וצבאית.
"זופוביץ, שכינוהו "כוכבא", היה בזמן הכיבוש הסובייטי חבר פעיל במחתרת. כיוון שהיה זמן רב קצין בצבא הליטאי הסדיר וגם בית"רי בעל משמעת קפדנית, איפשרו לו להדריך את הבית"רים.
יצחק הצטרף למחתרת תחת פיקודו והדרכתו. הפעילות המרתקת והמסוכנת הזאת נמשכה עד שנודע לגסטאפו על הפעולה המחתרתית בגיטו, בסוף מארס 1944.

ראשונים נאסרו אנשי המשטרה היהודית ומפקדיה, מ' לוי וי' זופוביץ, ועוד 40 שוטרים, ביניהם יצחק דמבין.
כעבור ארבעה ימים של חקירות ועינויים הוצאו כל השוטרים היהודים להורג.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך "ג'", מס' 5 (30), עמ' 17-21, 23.

דמרשטיין יעקב

נולד בווארשה. בית"רי ולוחם באירגון ז'ז.וו., ואחד מן הלוחמים היהודים שלחמו בגרמנים במרד גיטו וארשה. לאחר שגיטו וארשה לא היה קיים עוד ורוב יהודי וארשה ניספו, התקבצו שרידי לוחמים של ז'ז.וו. והחליטו לעבור לצד הארי. הם בחרו את סגן רוט לראש הקבוצה, ולאחר שהתקשרו עם הצד הארי סוכם לעבור. לוחמי הז'ז.וו. הצטרפו לשורות המחתרת הפולני א.ק. ו-ק.ב. וצורפו לגדוד "חרובריי" והשתתפו במרד הפולני. יעקב לחם ונפל ב-11 באוגוסט 1944.
שמו נזכר ברשימת הנופלים של אירגון א.ק.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

דנמן מאיר

נולד בעיר ריגה, לאטביה. היה בוגר בית-ספר תיכון עברי. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה ולפי הסכם מולוטוב-ריבנטרופ כבש הצבא הסובייטי את לאטביה, ירדה בית"ר למחתרת. מקצת אנשי הנציבות נשלחו לסיביר ולעומק ברית-המועצות.

בית"ר קיפלה את דגליה והיתה קיימת במחתרת. נעשו ניסיונות לעזוב את שטח הכיבוש הרוסי לכיוון שוודיה, דרך רוסיה לעבר גבול אפגניסטאן ופרס. לאחר שפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה והגרמנים כבשו את לאטביה, היה מאיר מן האנשים ששיגרו המחתרות למשטרת הגיטו, לעזור להבריח נשק לתוך הגיטו. במיפקדה הוחלט להכין בעוד מועד בסיסים, אשר ישמשו את הלוחמים לאחר עזיבתם את הגיטו. לצורך כך חיפשו קשר עם קבוצות של פרטיזאנים, שהיה ידוע שהן פועלות בסביבה.

ואכן הוקם הקשר. באוקטובר 1942 יצאה מן הגיטו קבוצה של עשרה איש, גם בית"רים, ומאיר ביניהם, להיפגש עם פרטיזאנים ולהשתלב ביחידתם על-מנת לשגר לגיטו שליחים ולהוציא קבוצות נוספות ולהעבירן ליערות. במקום פרטיזאנים קידמו את פניהם אנשי הגסטאפו. המקשרים הסגירו אותם. הגרמנים הובילו אותם העירה לחקירות. אחדים הצליחו לברוח, ומאיר ביניהם.

אחרי כמה ימים נתפס והוצא להורג.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 2, עמי' 4' 5' 6.

זסקל נפתלי

בן יהודה ושושנה. נולד ב-15 באוגוסט 1929 (ט' באב תרפ"ט) בעיירה קוריה, טרנסילוואניה, רומניה. למד ב"חדר" ואחר-כך בבית-ספר רומני. לאחר שסיים את לימודיו נסע לבודאפשט והתמחה במלאכת הפרוונות.

ב-1944 הכניסו אותו הגרמנים לגיטו שהקימו בבודאפשט, ואחר-כך שלחו אותו לעבודה קשה לגרמניה. בדרך ברח, וחזר לעירו כנוצרי. לא אחת ניצל ממוות בזמן שהפציצו הרוסים את העיר. כשפתח הצבא האדום בקרב לשיחרור העיר סיכן את חייו, נכנס לגיטו והציל כארבע מאות ילדים. אחרי שיחרור העיר הוצע לו פרס, על-ידי הקהילה היהודית, על הצלת ילדים, אך הוא סירב לקבלו ורק ביקש לציין את מעשהו על לוח בתוך הגיטו.

לאחר-מכן חזר לעירו, אירגן את בית"ר בקרב הנוער ופעל כמדריך.
לאחר זמן קצר העפיל לארץ והוחזר לקפריסין. ב-1947 הגיע ארצה והשתקע
בכפר של "עליית הנוער" שוני, שעל-יד בנימינה. כשפרצה מלחמת-השיחור התנדב
לצה"ל והשתתף בכמה פעולות קרביות.
ב-16 במאי 1948 (ז' באייר תש"ח) נפל בקרב לשיחור רמלה. נטמן
בבית-הקברות הצבאי בקריית-שאל, תל-אביב.
יזכור, עמ' 898.
זכרם נצח, עמ' 213.

זראביאנסקי פשה

נולדה ב-1920 בוולנה. למדה בבית-ספר תיכון עברי. היתה פעילה בקן בית"ר
וולנה וחברת מחתרת פ.פ.א. נרצחה בזמן חיסול גיטו וילנה.
חורבן ומרד, עמ' 382.

זרוק יעקב

נולד בעיר לידא, פולין, למשפחה ענפה והתחנך ברוח המסורת והציונות. כבכור
המשפחה למד והיה בוגר הגימנסיה של ד"ר אוקס בוילנה. יעקב גוייס לצבא
הפולני, לחיל הרגלים, ושם הצטיין ובלט בעזרתו לחיילים יהודים ובייחוד לבני עירו.
יעקב היה – הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו. הוא היה חכם, ישר
צנוע, תמיד ידע להשרות אווירה נעימה, רגש של אימון וכבוד לזולת. מצד שני היה
פעיל, יוזם, עומד על דעתו ויוצר את ההרגשה, שאיכפת לו ומעניין אותו כל דבר,
שיש בו שירות לציבור. הוא היה מתלמידיו של אהרן: רודף שלום ואוהב שלום.
בשנת 1935 הוזמן יעקב להיות רואה חשבון מוסמך בבנק היהודי בעיירה
דוביינישוק "יידישער פאלקס-באנק". בזמן עבודתו בעיירה נפל מבטו החד ועיניו
של רואה החשבון על פייגלה היפה בבנות העיירה, וכך נכנסו בברית הנשואין. ביתם
היה פתוח תמיד לידידים.

כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, לא חיפש לעצמו בתחילה מקום הצלה. יעקב
יכול היה לבחור בקלות בדרך רבת הסיכויים לעבור לצד הארי, מה גם, שחונך על
ברכי התרבות הפולנית, ידע והכיר את מנהגיהם ואת אורח חייהם. יעקב יכול היה
לבחור בדרך זו, כדי להמלט מן הצפוי לו כיהודי ולהציל נפשו, כפי שעשו זאת
אחרים, בעלי תכונות דומות. לא כך עשה, לא כך נהג ולא כך החליט. יעקב דבק
באשתו, בבנו ובני משפחתו. יעקב, בעל הפנים של גוי, הצטיין בלב יהודי חם ורגיש.

מול המציאות הקשה והמרה, לאחר שראה במו עיניו ונוכח לדעת, כי אותם העמלים מבין הגויים מכיריו חבריו חפרו את הבור, בור ההריגה בבוכניה, מספר ימים לפני האקציה, ואף אחד לא בא לידידו לשעבר, לחברו היהודי, לספר להגיד ולגלות, שהולכים להרגנו ולהשמידנו. אף אחד מהם לא הופיע להציע עזרה. מול המציאות הזאת יעקב התחיל לחשוב ולהרהר, ואולי הגיעו לאוזניו צלילי שיר בית"ר, אשר היה שומע מפיה של אשתו הבית"ר פייגלה, כי "שקט הוא רפש, שא אש להצית", וההחלטה נפלה. אז התחיל לרקום את תוכנית בריחתו מהגיטו עם כל המשפחה. השאלה לאן לפנות, כשכל העולם נסגר בפני היהודים הנמלטים, כשמכל העברים לטשו את עיניהם הרוצחים, שכינינו לשעבר, הצמאים לדם יהודי.

ואז הגיעו הידיעות על מחנה בילסקי, על קיום קבוצת לוחמים יהודים, בו ימצא מקלט היהודי הנרדף. אך מה עושים עם הילד הקטן בן החמש? את הבלתי אפשרי, את הבלתי ניתן לביצוע – ביצע ועשה יעקב. הוא יצא ליער, לפרטיזאנים, עם רעיתו ועם הילד הקטן, שכיום הוא אחד הרופאים המפורסמים בקנדה. על כל מה שעבר עליו ועל בנו ואשתו ובני משפחתו בתקופת המלחמה ביער, טרם קם הסופר, אשר יתאר את האפופאה הזאת, הראויה והחייבת שתיכתב. מסתבר, שיעקב היה מחונן ברגש מיוחד לילדים, לילד היהודי. הוא הרגיש בעמקי נפשו, שעליו לעשות ולפעול למען הצלת הילד היהודי, שהוא עתיד האומה. דאגתו לילד היהודי שישאר וישמר יהודי מתוארת בספר דובינישוק בסיפורו של ילד בן 11 (כיום פרופסור למתימטיקה ליטקונסקי).

יעקב יצא חי ושלם לא לבדו, אלא עם אשתו פייגלה ובנו הקטן, הלא הוא די"ר יוסף אשר, שהיה אז בן 6 אביבים.

יעקב זכה להיות עד תביעה בגרמניה במשפטם של שני גדולי המצחים והמחסלים של יהודי לידא – הלא הם הגאוליטר דמייניץ והמפלצת ורנר. הם הגדילו את משפחתם בתוספת מכובדת של תאומים, בן ובת. באחת השיחות אמר: אמנם הגעתי לנחלה, אבל אני רחוק ממנוחה. אין עתיד ליהודים לא באמריקה ולא בקנדה. אנחנו הולכים ונעלמים. לא תהיה לי מנוחה, עד אשר אקיים נחלה פה בארץ, במדינת היהודים.

יעקב נפטר בקנדה בשנת 1980.

עו"ד דרזנין דוד

נולד בעיר גרודנו. אביו שמואל מנכבדי וראשי הקהילה בעיר. דוד היה מפקד קן ומפקד מחוז בית"ר גרודנה. בוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטת וארשה.

לאחר שכבש הצבא האדום את העיר ירד למחתרת הבית"רית. נאסר ונשלח לעומקי ברית-המועצות. בזמן המעצר לא נפלה רוחו, הוא השתחרר והגיע לפולין. היה חבר המועצה, נציגה של ההנהגה העולמית של בית"ר, מראשוני בית"ר בפולין ואסיר ציון במחנות הסגר ברוסיה בשנות המלחמה, ובבתי-כלא בפולין הקומוניסטית אחרי השיחרור. בין שתי תקופות הסבל האלה היה פעיל ב"בריחה" ובאירגונים של שארית הפליטה*.
נפטר בארץ.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 3, עמ' 26.
* נציבה האחרון של בית"ר הבלתי ליגאלית בפולין הקומוניסטית.

זרכלר יצחק

נולד בעיר לובלין בשנת 1921 למשפחה מסורתית וציונית. למד בחדר ובבית-ספר יסודי. אחרי גמר לימודיו הצטרף לקן בית"ר בעיר. היה בחור שקט, צנוע ונעים. אחרי שגמר קורס סמלים ומדריכים, הצטרף לפלוגת "הגרדום". נשלח לקורס של הכשרה צבאית (P.W.W.F.), הצטיין בקורס וסיימו בהצטיינות. כל החיים חלם על עלייה למולדת, להצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי. אחרי שפרצה המלחמה, הצטרפו חברי הפלוגה למחתרת הבית"רית, והם היו הראשונים שיצאו ליערות הסביבה והצטרפו לגדודי הפרטיזאנים של הארמיה לדובה (A.L.) בסביבה.

יצחק נפל באחת הפעולות הקרביות של היחידה בסביבת פרצ'אייב.
ספר לובלין, 442, 443.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 289-290.

האונשפרונק סאלק

נולד בעיר וארשה במשפחה מסורתית, בוגר בית ספר תיכון, סגן מפקד קן בית"ר בוארשה. היה בין הראשונים שאירגנו את המחותרת הבית"רית בעיר. שפרצה המלחמה סאלק עזב את העיר לפי הוראות השלטונות הפולניים. לפני עזיבת העיר הגיע לפראגה ע"י ווארשה ובבניין של הקן גנזו בפח את הדגל.

אחרי ימים ספורים חזרו לוארשה, סאלק אירגן פגישה בין הבית"רים מהעיירות סביב ווארשה ונבחרה מפקדה מבין הבאים והנשארים במקום. בסוף 1941 התחלת 1942 הגיעו לווארשה שליחים מיוחדים מאזור לובלין והרוביישוב, יולק ברנרד והאנס ברנדווין בכדי לקחת איתם קבוצות של בית"רים לעבודה באחוזות הסביבה. בין היוצאים הראשונים היתה קבוצתו של סאלק האונשפרונק, וקבוצתו של האנס יצאה לעבודה ושם מצאו מקום מאורגן צבאית. הם קיבלו שם אימונים ועבדה בחקלאות.

זמן קצר לפני פרוץ המרד מאומנים ללחימה חזרו חלק מהם לעיר ווארשה ולקחו חלק פעיל במרד. בין הנופלים היה גם סאלק האונשפרונק.

ספר מצדה של וארשה, 49, 50, 62, 103, 68

האוס חיים

נולד ב-1920 בפראגה-וארשה למשפחה מסורתית ציונית ורוויזיוניסטית. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר עוד בהיותו ילד קטן. הלך אחרי אחיו הבכור מאיר, שעזב את ביתו ונסע לארץ-ישראל עוד בשנות השלושים המוקדמות. כ"אח המיפקדה" בפראגה יצא עם הנוער הבית"רי למושבת קיץ. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, עדיין היו חברי קן בית"ר פראגה במושבה, ובקושי הספיקו לחזור לבתיהם.

לאחר כניעתה של וארשה וכיבושה בידי הצבא הגרמני החלו בית"רי וארשה להיפגש ביניהם בקבוצות של 5 חברים. רק עוד פעם אחת נתכנס הקן כולו יחד. זה היה בייא אדר 1940, כשנערך מיסדר האבל לזיכרו של יוסף טרומפלדור.

אחרי שנתברר, כי אפסו הסיכויים לצאת את פולין, נתרכזו כל הכוחות סביב ענייני וארשה עצמה. הוקמה מיפקדת בית"ר בוארשה, ממפקדי הקינים בעיר ובסביבה. חיים היה חבר המיפקדה. בראש עמד פרץ לסקר, קצין נציבות פולין. במיפקד הראשון, שחיים עמד בראשו, הגיע מספר הבית"רים בעיר וארשה לאלפיים. ידוע לנו, שמספרם היה גדול בהרבה. "בין תנועות אלה תפסה בית"ר מקום ראשון במעלה. היא עשתה מאמץ עליון, כדי לקיים מסגרת חברתית,

פוליטית, חינוכית, תרבותית לשם טיפוח ערכים יהודיים-לאומיים".
באחד הימים הגיע קצין מחוז זגלמביה, יולק ברנד, לווארשה כדי להודיע שיש אפשרות לארגן הכשרה בית"רית בסביבת הרובייה. הנציבות החליטה לשלוח עם יולק כמה בית"רים כדי שיתארגנו במקום. בראש הקבוצה נסע חיים, כ"אח המפקדה" בווארשה.

חיים היה המפקד במקום, אחרי שנתבקש ע"י חלק מן החברים לחזור ולעמוד בראש האירגון המחתרתי ז.ז.וו. (Z.Z.W.) בווארשה. חיים ניהל את הנקודה בהרובייה בעזרת יולק ברנד והחברים מהרובייה.

בשעת ה"אקציה" בהרובייה ובסביבתה ברח חיים עם קבוצה קטנה ליערות הסביבה והקים קבוצה פרטיזאנית. במשך חודשים מספר ביצעו פעולות חבלה פרטיזאניות שונות, רכשו נשק מהאיכרים בסביבה והתנגשו כמה פעמים עם הגרמנים.

יום אחד, בהיותו בסיור יחד עם חברו ניומה (בוגר קורס למדריכים בזילונקה) נתפס במצוד שעשו הגרמנים. הגרמנים חקרו אותם ארוכות, בהשתמשם בכל העינויים המקובלים שלהם. חיים הוכה קשות, עד שקשה היה להכירו. רק הודות למבנה גופו החזק, חזר אחר כך לאיתנו. הם נשלחו למיידאנק, ושוב עמד לו כושרו הגופני הטוב. על-אף העבודה המפרכת ותנאי המחנה הגרועים החזיק מעמד עד לשנת 1944. ושם נספה.

מצדה של וארשה, עמי 49, 50, 55, 79, 103.

האוס מלכה

נולדה בווארשה, למשפחה מסורתית. למדה בבית-ספר תיכון בעיר. הצטרפה לבית"ר בנעוריה. פעילה בקן פראגה.

בזמן המלחמה הייתה קשורה לאחיה חיים לא עזבה אותו ויצאת ביחד אתו להרובייה - שם עבדה בהכשרה. כשנפל אחיה בידי הגרמנים, היא לא שקטה ורצתה לאתר את עקבותיו.

מידי הפרטיזאנים נודע לה על שהותו של חיים בבית-הסוהר ועל שליחתו למחנה מיידאנק. היא הצטרפה ליחידה פרטיזאנית בסביבה ובאחת הפעולות נפלה.

מצדה של וארשה, עמי 103.

האפליץ דורה

דורה בת מאיר ושרה קפלאן נולדה בעיירה סלץ כבת יחידה להוריה מנכבדי העיירה. אביה השתדל לתת לבתו חינוך יהודי וכללי מקיף, הזמין עבורה מורים ללימודי יהדות שעה שלמדה בבית-הספר הפולני הממשלתי. לאחר סיום בית הספר העממי שלחנה לבריסק ללמוד בגימנסיה העירונית ואכן עשתה חייל בלימודיה. שמה יצאה לתהילה בזמן לימודיה בגימנסיה. הצטרפה לשורות בית"ר והייתה פעילה בקן בריסק. עם גמר לימודיה כצעירה בעלת ידיעות ואיטליגנציה הייתה מקובלת אף על חוגי האינטליגנציה הפולנית, אשר בדרך כלל התייחסו בלעג ובזו ליהודי העיירה.

אחרי חלוקת פולין בספטמבר 1939 עברה סלץ לרוסיה. כשהוקם בעיירה השלטון הסובייטי נמנתה דורה למנהלת משרד הדואר והטלפונים של העיירה וסביבתה ובתפקיד זה כיהנה בהצלחה עד לפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה ב-1941. יחד עם כל יהודי העיירה הועברה אף היא לגיטו בקרטוז-ברזא. סטאניסלאוו יאקובצ'יק, פולני אוהב יהודים אשר עבד במפקדה הגרמנית המקומית כמזכיר לעינינים פולניים העסיק אותה כעוזרת בביתו. יאקובצ'יק היה רושם על נייר סיגריות דקיק ידיעות ופרטים שונים על הגרמנים והיה מוסר אותם לדורה, והיא הייתה מצפינה את הרשימות בשערות ראשה ומעבירן למאיר שאברניסקי אשר קיים מגע עם הפרטיזאנים שחנו ביערות רוז'נאיא.

מפקדת הגסטאפו החלה להתחקות אחרי הידיעות המגיעות לידי הפרטיזאנים ולאחר מעקב נפל החשד שידה של דורה בדבר. בראשית חודש יוני 1942 נאסרה דורה ובחיפוש מדוקדק בכליה ובגופה מצאו אנשי הגסטאפו בשערותיה פיסת נייר רשומה וגורלה נחרץ. היא עוברת חקירות ועינויים בלתי אנושיים כמיטב המסורת והידע הגיסטאפובי ולבסוף היא מוצאת להורג יחד עם מאיר שאברניסקי ויאקובצ'יק.

ההוצאה להורג נעשתה בפומבי לעיני גויי העיירה ליד הכנסיה בקרטוז-ברזא ובו במקום נכרה הקבר המשותף לשלושתם.

לכסיקון הגבורה, כרך ב', מע' 236.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 9, עמ' 18.

הארטנשטיין לונק מגיר

נולד ב-1912 בעיירה טלומאץ, גאליציה, למשפחה מסורתית. סיים את לימודיו בבית-ספר תיכון ב-1929 אחר-כך למד משפטים באוניברסיטת לבוב. היה פעיל בבית"ר ובקורפוראציה האקדמית "אמונה". אחרי מות אביו היה עליו לפרנס את אמו ואת אחיו.

כשפרצה המלחמה הצטרף למחתרת הבית"רית. ב-1942, בזמן הכיבוש הגרמני, נשא לאשה את אידה בלוך. אמו ואשתו החליטו לברוח לבוציאץ, ולונק התכוון להצטרף אליהן. אבל הנשים נתפסו, הובאו לכלא בסטאניסלבוב, ושם נרצחו בין רבים אחרים.

התחיל בבניית בונקר בקאהאוה עם פאבק וקבוצת יהודים שעבדו במפעל וונדר. באחת ה"אקציות" נתפס והועלה על הרכבת לבלז'ץ, אך בדרך קפץ מן הרכבת והגיע לבוציאץ. כאן נפגש עם חבריו ללימודים והצטרף למחתרת.

שבועות אחדים לפני חיסול היהודים בבוציאץ יצאו שלוש קבוצות ליער לבדוק את השטח ולהכין בונקרים. לאחר ששהו שבוע ביערות פוזניקי, ואדובה וסוקולוב, חזרו מיואשים. כל ימי שהותם ביער ירדו גשמים, ולונק לא ראה כל אפשרות להוסיף ולשהות ביער. לבדו יצא אל נהר הדנייסטר, ושם החזיק מעמד על אף הסכנות הרבות והתנאים הקשים.

אחרי כניסת הצבא הסובייטי התגייס לצבא האדום, וכאן, כפי שכתב באחד ממכתביו האחרונים אל אחותו אולה, נקם את דם בני-משפחתו ודם מיליוני אחיו בני-עמו, שנרצחו, נהרגו ונשרפו באופן ברוטאלי בידי המרצחים הגרמנים ועוזריהם. נפל באחד הקרבות הקשים בדרך לכיבוש ברלין.

עדות מוניה וורמן-בזן. איי"ש — 03/4235.

ספר יזכור טלומאץ, עמ' 230, 231.

הברמן מ'

נולד בווארשה. היה פעיל בברית הצה"ר וב"ברית החייל". בעל מאפייה בעיר. בזמן ההפצצות על העיר עזר לחברי התנועה. היה מסור מאוד. מסר לרשות התנועה אפילו את דירתו, כדי שהחברים הפליטים מערי השדה יוכלו ללון אצלו בלילות.

היה פעיל מאוד בהעברת פליטים למקומות שונים בביאליסטוק, לבוב וילנה. לבסיס של ז'ז.וו. (Z.Z.W.) בגיטו, שלקח חלק בפעולה זו, היו שתי נקודות מטה. נקודות ראשונה ברחוב שליסקה הייתה מנוהלת בידי הברמן, שברחוב

שליסקה, ונקודה שנייה – מנוהלת בידי אברמוביץ.
הברמן הצטרף לאירגון המחתרת ז'ז.וו. (Z.Z.W.) ולקח חלק פעיל בזמן המרד.
גורלו אינו ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 94.

הויזמן צבי-יחזקאל

בן שלום, נולד ביי בטבת תרפ"ח (6 ביאנואר 1925) בעיר מונקאץ', צ'כוסלובאקיה. בוגר הגימנסיה העברית. מנעוריו היה חבר בית"ר ובמרוצת הזמן עלה בשלבי הפיקוד. במיוחד עשה רבות בשטח החינוך הלאומי בתקופת כהונתו כקצין מיפקדת בית"ר בבודאפשט, הונגריה.

בתקופת המלחמה היה חבר המחתרת הבית"רית. הצליח להגיע ארצה, השתקע בנתניה, שם נתמנה כעבור זמן קצר כסגן מפקד קן בית"ר והצטרף לאירגון הצבאי הלאומי. הוא החל לפעול במחלקת התעמולה. עינו הייתה פקוחה על הבית"רים שבקן, והיה ממליץ מדי פעם על הראויים לכך, שיקבלו אותם לשורות האצ"ל.

אחרי שסיים קורס סגנים, החל עוסק בהדרכה גם באצ"ל. נוסף על תפקידים יום-יומיים אלה השתתף בעיקובים ובפעולות קרב בסביבת עיר מגוריו. הוא היה ידיד נפש של יעקב וייס, וכשזה הועלה לגרדום, החליט להשתתף בכל פעולה אפשרית, כדי לנקום את נקמת דמו השפוך.

בשעת קרב במבואות העיר רמלה, ביום ז' באייר תשי"ח (16 במאי 1948) נפל. דרגתו באצ"ל: ראש קבוצת יהונתן.

זכרם נצח, עמ' 214.

יזכור, עמ' 242.

הוכמן אהרן

נולד ב-1908 בעיירה אלכסנדר ע"י לודז' למשפחה חסידית מודרנית. גם אביו אלתר וגם אמו מלכה-ביילה נתנו לילדיהם חינוך מסורתי דתי מודרני. הוא הצטיין בלימודיו כתלמיד מעולה, היה בוגר בית-ספר דתי בלודז'. עוד בזמן לימודיו הצטרף לפלג הדתי בתנועה הרוויזיוניסטית. נשא לאשה את בילה פשדבורסקי ונולד להם בן בשם יחיאל, שנספה בשואה.

בדרך לא דרך הצליח להגיע לארץ מרומניה חודש לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה באונייה "פאריטה". בשנת 1941 התגייס לצבא הבריטי, לפלוגה

הארץ-ישראלית להובלה מס' 462, בפקודו של רב-סרן יהודי בשם יפה מדרום אפריקה. הפלוגה הייתה אחת מן הפלוגות, שלקחו חלק במאבק של המחנה השמיני נגד כוחות הגרמנים והאיטלקים במדבר המערבי. הם פעלו כל הזמן בחזית עד הדיפת האויב מאל-עלמיין ועד כיבוש לוב מידי האויב. בפלישה לסיציליה שותפו גם פלוגות ארץ-ישראליות. פלוגת ההובלה 462 עזבה אף היא את אלכסנדריה בדרכה לסיציליה בשיירה גדולה ובליווי של אוניות משחית. ליד דרנה הופצו האוניות על-ידי מטוסים גרמניים, וספינתם אף מוקשה. 146 איש מאנשי הפלוגה טבעו ושמונים ניצלו, ביניהם גם אהרן, וזאת תודות למפקד, בנו של הנשיא המנוח יצחק-בן-צבי ז"ל. הפצצת האונייה חלה באחד במאי. פלוגתו חנתה אז בנמל דרנה, ולו נודע דבר ההתקפה מהקריאה האלחוטית לשלוח סירות הצלה מן הנמל. זה היה בעיצומה של ההפצצה בה נפצע הוכמן, ולאחר עזיבתו את בית-החולים לא היה יכול עוד להמשיך לשרת בצבא.

בארץ התחתן שנית ובשנת 1946 החל לעבוד בחברת "מקורות", שם הגיע לדרגה גבוהה והיה בעל תפקיד בכיר.

בא' באלול של שנת 1957 לקה בהתקף לב ונפטר אחרי זמן קצר, בהיותו בן 48.

ספר אלכסנדר (ע"י לודז'), עמ' 338, 339.

הופמן יעקב

נולד בווארשה. למד בישיבה והיה חבר פעיל ומסור ב"ברית ישורון". בפרוץ המלחמה התייצב לשרת בצבא הפולני. שירת בחיל-הרגלים בעיר לוביץ, בזמן הקרבות נפל בשבי. אחרי כמה ימים במסע ברח עם כמה חברים מהשבי לווארשה. שם פגש את חברו משה פוזנרזון, ושניהם התייצבו לאירגון המחתרתית ז'ז'ו. — Z.Z.W. לחם בקבוצתו של יוסף בילבסקי.

נפצע קל, וכששב לעשתונותיו, מצא את עצמו בבונקר מתחת לפני האדמה. אחרי כמה ימים פגש בקבוצת הלוחמים האחרונים העוזבים את הגיטו ובראשם הסגן רוט ויצא אתם לצד הארי.

יעקב לחם בשורות הגדוד "חרוברי" 2, נהרג בקרב הגדול ברחובות טובארובה פינת פאנסקה. שמו נמצא ברשימת הנופלים.

מצדה של וארשה, עמ' 321.

הופנונג לאה

ילידת העיר ביאליסטוק. בהיותה תלמידת הגימנסיה הפולנית הצטרפה לקן בית"ר. בביתה קיבלה חינוך ציוני ומסורתי. הייתה בין הראשונות בתא המחתרתית הבית"רי. כשפרצה המלחמה בין רוסיה-גרמניה, היו הבית"רים מוכנים להתארגנות מחתרתית. עד לפרוץ המלחמה מנתה בית"ר ביאליסטוק מעל 500 בית"רים. לבית"רים היו דירות סתר, בונקרים ומחסני נשק במקומות שונים בגיטו, ביניהם ברחובות נובישוויאט, נובוגרודסקה, פאבריצ'נה ובין כותלי בתי-החרושת השונים, שבהם עבדו יהודים ואשר נמצאו בבעלות הגרמנים או בפיקוחם.

בסוף 1942 הוחל בהקמת אירגון מחתרתית כללי, תוך מגמה להכליל בו את כל הכוחות הציבוריים, מהשמאל הקיצוני לימין הקיצוני.

האירגון הלוחם הכללי בביאליסטוק עשה אף הוא הכנות להוצאת פלוגות לוחמים ליער, ואף הצליח לשלוח אי אלה קבוצות קטנות. המחתרת לא הצליחה לארגן או להקים קשר של ממש עם פלוגות פרטיזאניות.

המרד פרץ בחודש אוגוסט 1943, ימים חמים ושקטים. באותו לילה עצמו, בשעה ארבע לפנות בוקר, נכנסו הבחורים לקרב עם הגרמנים. במשך 4 ימים קרב נפלו גרמנים רבים.

כמעט ביום האחרון של הקרב הקשה ביותר ברחוב ציפלה 13, מקום מושב הנהלת האירגון, נפלה לאה, כשהיא בולמת את התקדמות האויב אל עבר מטה המפקדה של האירגון.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 10 (35/36), עמ' 11-20.

הורוביץ אריה (ליונקה)

בן ברל ונטה. נולד ב-1923 בעיר צירנוביץ, רומניה. גדל והתחנך במשפחה ציונית לאומית. בצעירותו הלך בדרך אחיו והצטרף לבית"ר. מכל ארבעת אחיו נשאר רק אחד, מקס. שלושת האחרים נפלו בזמן המלחמה.

ביוני 1940 נכנסו הרוסים לבסאראביה ובוקובינה. באותו הזמן קבר אריה את הדגל הבית"רי בבית הקברות המקומי ושיגר מכתב לדי"ר שיבר. ב-1941 פרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, והגרמנים כבשו את צירנוביץ. אריה והוריו הועברו לגיטו. בגיטו פעל הרבה לחיזוק רוחם של תושבי הגיטו.

מגיטו צירנוביץ הועבר להחנה-הריכוז בברשד, ולאחר זמן קצר הצליח להימלט. ירד למחתרת ואירגן קבוצות צעירים, שחיבלו בצבא הגרמני ובעוזריו. ראשי הגסטאפו הגרמני הקציבו סכום כסף גדול בעד תפיסתו של ראש המורדים

היהודים, אבל לשווא. הקבוצה ואריה בראשה הסתתרה היטב וגם קיבלה סיוע מידי הפרטיזאנים הרוסים.

ב-1944 גויס לצבא הרוסי. עבר קורס קצינים והתמחה בפעילות חבלנית. ואולם כשנודע לרוסים על פעילות ציונית שלו ושל אחיו, העבירו אותו ל"צבא העבודה" ב"פורט מולוטוב" שבאיזור ארכנגלסק. התקופה שהיה בצבא העבודה הייתה התקופה הקשה ביותר בחייו.

בימי הריפאטריאציה של 1946 חזר הביתה לצירנוביץ. אבל עד מהרה עבר לנציבות בית"ר בבוקארשט, ושם הטילו עליו את התפקיד לפתוח את דרך הבריחה מרומניה דרך יוגוסלאביה לאיטליה. אריה התגייס לצבא ישר משורות אצ"ל וקיבל דרגת קצין. רק עם תום הקרבות ולאחר חתימת הסכמי שבית הנשק, השתחרר.

נפטר במילאנו ב-1969. הובא לקבורה בארץ ונטמן בבית-הקברות שבפתח-תקווה על-יד קברם של הוריו.
העשור השלישי, עמ' 40, 45.

היימן היפק

נולד בשנת 1925 בצ'נסטוחוב. למד בבית-ספרה של המחנכת הידועה צופיה ויינשטוק. ביום מותה כתב שיר לזיכרה. בעירו השתייך לחוג הנוער המשכיל. כמו רבים מקרב הנוער הזה, התוסס והסוער, ועם זאת הגאה ברוחו, לא השלים היפק עם ההשפלה והדיכוי של הקלגסים הגרמנים, והוא התקומם נגדם בכל ישותו ואף עמד במבחנים קשים. מדי פעם היה ממלא שליחויות מסוכנות ביותר, ויחד עם לולה וינצמן קיים את הקשר עם המרכז של תנועת המחתרת בווארשה. קבוצת התלמידים הקטנה הייתה עמוד התווך של האירגון. היפק בלט בהתנהגותו המאופקת, למרות מרצו הרב, ובטוב לבו היה תמיד מוכן לעזור לזולת.

כשחזר מאחת הנסיעות מווארשה עם הוראות וספרות מחתרתית, נעצר בשער הגיטו. ובחיפוש שנערך אצלו, נמצאו תעודות זהות פולניות. הוא נכלא בבית-הסוהר של המשטרה היהודית, ולמחרת עמדו למוסרו לדגסנהארט (LEDGESNHART) ולגסטאפו. המחתרת החליטה לשחררו. ואמנם, במאבק עם המשטרה, הצליחה קבוצה, בראשותו של פנחס סמסונוביץ, לשחררו.

הוא הוצא בחשאי מהגיטו, תחת חיפוי עלטת הלילה, והוחזר לווארשה. כעבור כמה שבועות, בהיותו עם לולה בווארשה, נעצרו שניהם. לולה הצליחה לברוח, אולם הוא הועבר לגסטאפו ונשלח למחנה טראוויניקי, שם ניספה.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 295, 296.

היינקין לוליק

נולד בריגה. היה בוגר הגימנסיה העברית. הצטרף לבית"ר בילדותו והוא בין הפעילים בקן. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה היה פעיל במחתרת הבית"רית. לאחר שנחתם ההסכם להקמת המחתרת הכללית נשלח מטעם המחתרת למשטרת הגיטו, לעזור להבריח נשק לתוך הגיטו. היה ממתכנני חפירת המנהרה, שיוכלו לסגת דרכה מן הגיטו בשעת "אקציה", אם פעולות ההתנגדות לא יצליחו או כאשר לא יאזרו עוד כוח להחזיק מעמד מול הכוחות הגרמניים העדיפים. כשהחליטו הגרמנים לחסל את המחתרת, אסרו תחילה את אנשי המשטרה היהודית, בתואנה שעזרו לאנשי המחתרת. השוטרים הובלו למגרש בגיטו, ובו במקום ערכו הגרמנים חיפושים בכליהם ובכיסיהם. השוטרים הרגישו, כי הכיכר מוקפת אנשי גסטאפו חמושים, ולועי מכוונות הירייה מופנית כלפיהם. לוליק הפליט: "חברה, המצב רע הבא ונברח!" הצליח לברוח ולקפץ מעבר לגדר הגיטו, אבל נתפס ונורה במקום.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוב' מס' 2, עמ' 4-7.

הילף יעקב

נולד בשנת 1918 בעיר סטאניסלאבוב, גליציה, פולין. בוגר בית-ספר טכני-מכאני. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בבית-הספר. היה בין הפעילים בקן. קיבל חינוך מסורתי ציוני בביתו. לפני פרוץ המלחמה גויס לחיל-הרגלים ושירת בסביבות ווהלין בעיר קובל.

אחרי המערכה של 1939 נשאר באיזור לבוב, אשר נכבש בידי הסובייטים. כך נלקח למחנות עבודה ברוסיה אחרי שהלשינו עליו שהיה פעיל בבית"ר.

אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין שוחרר מהמחנה והגיע למקום גיוס לצבא הפולני. שם הריצו אותו ב"לך ושוב", ובסוף לא נתקבל.

בשנת 1943 נתקבל לדיוויזיה הראשונה ונשלח מייד לקורס קצינים ראשוניים בראזאן. אחרי שסיים את הקורס בהצטיינות, נשלח לבטאליון ראשון כמפקד פלוגה "ב". בימים 12-13 באוקטובר השתתף בקרב ליד לנינו. הוא נפצע ונשלח לבית-החולים במוסקוה. אחרי החלמתו נשלח בחזרה ליחידתו והמשיך אתה עד הקרב, ב-2 במאי על-יד הפוליטכניקום הברלינאי. אז נתן פקודה להתבצר היטב בעמדות, אשר הוכנו להתגוננות בעוד מועד.

יום ולילה נלחם הגדוד בחוצות ברלין. עם שחר נכבשה הנקודה. בקרב זה נפל יעקב.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוב' 4, עמ' 18-19.

הירשברג אהרן (ארטק)

בן ליאו וסושה. נולד ב-27 במאי 1926 (י"ד בסיוון תרפ"ו) בעיר פשמישל, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובגימנסיה הפולנית. בזמן הכיבוש הרוסי השתייך לקומסומול ובן שש-עשרה הצטרף לפרטיזאנים, אבל נתפס בידי הגסטאפו ונידון למוות. בדרך נס לא הוצא פסק-הדין לפועל, ותחת זאת הועבר למחנה-ההשמדה אושוויץ. ב-1945 הוצא עם עצורים אחרים למסע ארוך לנירטהאוזן. בארבעה-עשר יום עברו אלפי קילומטרים בקרונות פתוחים, בלי מזון ובלי מים. רוב הנוסעים לא החזיקו מעמד ומתו בדרך. אהרן היה מן המעטים ששרדו והגיעו לנירטהאוזן וניצלו בזכות כוחות בעלות הברית.

לאחר ששחרר חזר לפולין בתקווה למצוא שרידים מבני משפחתו, אבל מצא שכולם מתו במחנה טרבלינקה. אבל וגלמוד החל עושה דרכו לארץ. באיטליה הצטרף לשורות ה"הגנה" כדי "ללחום בעד ארץ-ישראל חופשית", אבל לאחר שנודע לו כי ה"הגנה" חדלה ללחום בבריטים, עזב את קיבוץ "דרור" באוסטיה שליד רומא, וחיפש קשר לשורות האצ"ל. כאן מצא אנשים כלבבו, אבל מאחר שעזב את הקיבוץ נמנע ממנו לעלות ארצה.

עבר לגרמניה ואחר-כך לצרפת, ומשם הגיע באוניית מעפילים לקפריסין. שנה היה עצור, ובזמן זה היה פעיל בגדוד האצ"ל על-שם ישראל אפשטיין. אך דרכו רגליו על אדמת הארץ הצטרף לשורות הלוחמים ויצא לאימונים לבאר-יעקב. כשבא לשם מצא שערבים מרמלה מתקיפים קבוצות טירוונים של האצ"ל ממחנה באר-יעקב.

נפצע קשה בזמן אימונים בנשק, כששבה אליו הכרתו בבית-החולים "הדסה" הייתה שאלתו הראשונה מה גורל נשקו. כעבור שלושה ימים מת מפצעיו – חודש אחד בלבד לאחר שהגיע לארץ ממחנה המעצר בקפריסין. נפטר ב-23 במארס 1948 (י"ב באדר ב' תשי"ח) ונטמן בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 217.

יזכור, עמ' 225.

הלבורת יצחק

נולד בווארשה. בוגר תיכון בעיר. קיבל חינוך מסורתי. הצטרף לבית"ר עוד בנעוריו. היה פעיל ומסור בקן. בתקופת כיבוש העיר ניהל קורסים צבאיים לחברי המחתרת הבית"רית ז'ז.וו. (Z.Z.W.).

יצחק היה אחראי על נקודות ברחובות מוראנובסקה – זילאזנה. בזמן הפנוי היה פוגש חברים ברחוב מגוריו. מתחילת המלחמה המשיך להיפגש עם חברי קן צפון בקבוצות לא גדולות בבית אחד החברים, ברחוב סובצ'בסקה 19. יצחק נפל בקרב ביום 20 באפריל 1943. מצדה של וארשה, עמי' 80.

הלברשטיין אליהו

נולד בווארשה. היה בוגר בית-הספר התיכון הממלכתי בעיר. קיבל חינוך יהודי, ציוני ומסורתי. הצטרף לבית"ר בימי לימודיו. היה "אח המיפקדה" בקן הצפון, זמן קצר לפני פרוץ המלחמה קיים קן צפון בווארשה מושב קיץ בעיירה קאזיימיז' על-יד לובלין, ואליהו שימש שם מדריך של הקבוצה הגדולה. כשחזרו הבית"רים לווארשה כבר הייתה העיר בידי הגרמנים. קני בית"ר ירדו למחתרת, וכל הפעילות רוכזה בידי ראשי הקבוצות. ביי"א באדר 1940 התאספה קבוצת בית"רים בביתו של יעקב ביינקורן לאספת אבל לזכרו של יוסף טרומפלדור, ואליהו נאם על משמעותו של ייא אדר לבית"רים ועל המצב השורר. הגיעה לגיטו שמועה, שבהונגריה קיים ועד יהודי ציבורי לעזרת הפליטים, וכי מצב היהודים שם טוב יחסית. הוחלט לשלוח שני בית"רים בעלי חזות ארית מובהקת מעבר לגבולות ולבדוק את האפשרות לעבור להונגריה. לתפקיד נבחרו אליהו ויוסף בילבסקי מלודז'. אחרי שבועות מספר חזרו שניהם לווארשה, ובפיהם: הדבר בלתי-אפשרי.

אליהו הוסיף להדריך קבוצות בשימוש בנשק, באקדחים ברימונים ועוד. באביב 1942 נשלחו קבוצות של בית"רים להכשרה באחוזות בסביבות העיירה הרובייתשוב. יולק בראנד, מפקד מחוז זגלמביה ותושב הרובייתשוב, שידר להם עבודה באחוזות. לבסוף נודע הדבר לגרמנים והקבוצות התפזרו. מקצת החברים חזרו לווארשה ומקצתם השתתפו במלחמת הפרטיזאנים ונפלו בקרבות. אליהו ואתו עוד 4 בית"רים היו מראשוני החוזרים. באותה שנה הוחלט להקים מטה כללי לאירגון המחתרתית הבית"רי ז'ז.ו., ואליהו נבחר לראש פלוגה אחת ואחראי על כמה עמדות. לאחר שהוקם בגיטו מערך כוחות צורפה פלוגתו לפלוגת מחץ כיחידה נפרדת. הוא הושיט עזרה ללייבל רודל, ראש יחידת המחץ של המחתרת ז'ז.ו. בגיטו וארשה. אחרי כמה ימים של קרבות, ב-27 באפריל 1943, ערכה המיפקדה מיפקד כוחות,

והתברר שרבים מטובי הלוחמים והמורדים אינם בחיים עוד, וביניהם אליהו.
מצדה של וארשה, עמ' 48, 49, 54, 82, 103, 168, 239, 270.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 4, עמ' 11-14.

הלפרין אברהם

נולד ב-1919 בבודאפשט להוריו דב וסימה, בעלי השקפות ציוניות. בוגר בית-ספר תיכון, הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. עלה ארצה בעלייה בלתי-ליגאלית באונייה "סאקאריה". העולים נתפסו ונאסרו, ואברהם ישב בעתלית כחצי שנה. אחרי שחרורו התייצב לפני מיפקדת הפלוגה בראש-פינה ומשם, לפי צו התנועה, התגייס לצבא הבריטי, ל"בריגאדה". אברהם השתתף עם יחידתו בשחרור חלקי איטליה וצרפת, עד שהגיעה לגרמניה. לאחר מכן חזר ארצה ובשנת 1947 נשא לאשה את שושנה לבית גלס, בת"ריה מפתח תקווה.

הזוג הצעיר עלה להתיישבות למשמר הירדן ושם בנו את ביתם. במלחמת השיחרור נכבשה הנקודה. אברהם וחברי הנקודה-נלקחו לשבי. שושנה וחלק מהנשים ההרות הוצאו על-ידי כוחותינו. שושנה עברה לגור בבית הוריה בפתח-תקווה ושם נולדה בתם הבכורה סימה. אברהם זכה לראות את בתו בפעם הראשונה כשהייתה בת 14 חודשים.

אחרי שחרורם חזרו חברי אירגון "ווגיוד" והצטרפו לגרעין "מרגולין", וביחד הקימו את המושב השיתופי "נורדיה".

אברהם היה בין פעילי המושב, חבר המזכירות, מנהל חשבונות המושב, חבר ועדת הביקורת, חבר הדירקטוריון וחבר הנהלת הבנק של העובד הלאומי. במשך הזמן גדלה המשפחה ונולדו עוד שתי בנות. אברהם נפטר ביום 9 ביאנואר 1983.

עדות מ. ציפורי

הלפרין איזידור

בית"רי וחבר המחתרת ז'ז.וו. — Z.Z.W. היה בקבוצת הלוחמים האחרונה שעברה מן הגיטו הבווער לצד הארי לאחר נפילת גיטו וארשה. הקבוצה התארגנה משרידי הלוחמים של אירגון ז'ז.וו. בפיקודו של סגן רוט, והם באו במגע עם מאיר "ביסטריי" (איוואנסקי) בצד הארי, וקיבלו שם מחסה.

יהודים רבים השתתפו במרד הפולני בשורות אירגוני הלוחמים א.ק. — A.K. א.ל. — A.L., ב.ח. — B-CH, וק.ב. — K.B., אם בגלוי, כיהודים, ואם במסווה,

כפולנים, וביניהם רב חלקם של לוחמי ז'ו.ז.ו. גם איזידור השתתף במרד הפולני ונפל בקרב בפינת הרחובות טובארובה ופאנסקה. שמו נמצא ברשימת הנופלים. **מצדה של וארשה, עמ' 321.**

ד"ר הרטום עמנואל

נולד ב-1915. היה בוגר הפקולטה לרפואה באיטליה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה התנדב בתוך קבוצה של סטודנטים יהודים מהקורפוראציה "חשמונאים" לשורות הפרטיזנאים האיטלקים ולחם בשורותיהם באומץ לב. נפל פצוע בשבי הגרמנים. עמד בגבורה בעינויים האכזריים, שעינוהו כיהודי וכפרטיזאן. שימש סמל ומופת לאומץ לב, לאצילות-רוח ולנאמנות. אחרי 27 שנים העניקה לו ממשלת איטליה מדליית כסף לאות הוקרה על השתתפותו במלחמת הפרטיזנאים נגד הגרמנים בימי מלחמת-העולם השנייה באיטליה. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 13, עמ' 9, 8, 10.**

הרשברג טוביה

נולד בקוטנה, פולין, למשפחה חרדית ציונית. למד בחדר ובישיבה, ואחר-כך בבית-המדרש של רבי יהושעילה. בזמן לימודיו הצטרף עם קבוצת בחורי ישיבה לבית"ר. סיים קורסים של סמלים ומדריכים והוא עצמו נתן שיעורים בידיעת-הארץ.

גויס לצבא עם מחזור של קבוצת בית"רים, והם שירתו בעיר לוביץ בגדוד רגלים. יחידתו נלחמה על-יד העיר לוביץ ונהר בזורה. הגרמנים הסתערו על העיר בעוצמה רבה והפציצו אותה יומם ולילה. הצבא הפולני נאלץ לסגת, ובקרב האכזרי שהתפתח בזמן הנסיגה נהרגו בחורים רבים מקוטנה, וביניהם טוביה הרשברג.

ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

ד"ר ואלבסקי רישארד *

נולד ב-1906 בפולין. למד בבית-ספר תיכון בלודז'. לאחר שקיבל תואר דוקטור לפילוסופיה והיסטוריה, החל ללמוד רפואה באוניברסיטת וארשה. בעת הכיבוש הגרמני אירגן בגיטו וארשה קבוצה לוחמת ועמד בראשה.

ד"ר ואלבסקי לא השתייך לשום אירגון מחתרתי בגיטו וארשה. הייתה לו קבוצת לוחמים משלו, שעמדתה שכנה סמוך לכיכר מוראנובסקה, מקום מושבו של מטה האירגון הצבאי הלאומי ז'ז.וו. (Z.Z.W.), האירגון שבו הורכב הפיקוד ברובו מבית"רים ורוויזיוניסטים. לפני המרד התקשר עם ז'ז.וו., וכל קבוצתו נכנסה לאירגון ז'ז.וו. ותחת פיקודו. קבוצתו השתתפה במרד הגיטו ונלחמה בגרמנים בסביבות כיכר מוראנובסקה. יותר מחודשיים מיום פרוץ המרד עוד לחם ופעל עם אנשי קבוצתו בגיטו ההרוס, בתעלות הביוב ובבונקרים ששרדו מתחת לחורבות. הצליח לצאת ולעבור לצד הארי של וארשה, אך נאלץ לשהות מתחת לחורבות במחבוא, גם מפני שהיה נתון לניסיונות סחיטה.

השקפת עולמו הייתה רחוקה מן הציונות, אבל היושר והנאמנות לאמת ההיסטורית היו חשובים בעיניו יותר מכל. ב-1954, באזכרה לציון שנתיים למרד גיטו וארשה, התקיים סימפוזיון על המרד, על משתתפיו, על הכנתו וכל הקשור בו. קמו כל מיני נואמים ו"היסטוריונים", ושיבחו והיללו את עצמם ואת שותפיהם לדעות הפוליטיות, וקבעו מוסכמות היסטוריות על המרד בגיטו ומי היו מחוללי המרד?

והנה קם הד"ר ואלבסקי, כולו נרגש וזועם, והחל לספר על עוד אירגון לוחם בגיטו – האירגון הבית"רי ז'ז.וו., על קורבנותיו הראויים לזיכרון, על חבריו שנפלו מות גיבורים; על הקרבות שניהלו מפקדיהם הצעירים, שהגנרל שטרופ כתב עליהם בדו"חות לפיהרר. הקרב בכיכר מוראנובסקה ובמקומות אחרים צריכים להיכנס להיסטוריה של המרד בגיטו וארשה, אמר. ברוב זעמו הטיח דברים בוטים נגד מי שמסלפים את האמת.

* ד"ר ואלבסקי, איש השמאל בהשקפותיו היה הראשון שהביא לארץ הידיעה על האירגון הצבאי היהודי בגיטו וארשה.

הלך לעולמו ב-10 באוגוסט 1971.

מצדה של וארשה, עמ' 185, 245, 273, 286, 322.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים.

"על המשמר", 30.4.62.

ואסרמאן יצחק (איזיו)

נולד ב-1919 בעיירה מיזוץ' שמדרום לרובנה, ווהלין, פולין. בן לסוחרים אמידים. למד בגימנסיה הפולנית ברובנה. מנעוריו היה פעיל בבית"ר. בשנות הכיבוש הסובייטי (1939-1941) עברה המשפחה לגור ברובנה.

בימי הכיבוש הגרמני, לאחר שנצטוו היהודים לענוד טלאי צהוב, עבר לגור אצל חבריו הפולנים, בני משפחת יורגלויץ'. כשהתחילו הגרמנים לגייס אנשים לעבודת כפייה בגרמניה, ברח עם שני בני יורגלויץ' ליערות הסביבה. אחר-כך עברו ליערות שומסק והתבצרו שם סמוך לכפר קאמיינה-גורה על צוק של הר. יחידתם מנתה 15 לוחמים ובראשם יצחק.

עם חיסול גיטו רובנה התחילה היחידה בפעולות מלחמתיות נגד הגרמנים ועוזריהם המקומיים. בפשיטה על חיל-מצב גרמני בכפר הרגו את השומר והפתיעו את הגרמנים במיטותיהם. הגרמנים הובאו למעבה היער, הועמדו למשפט, נחקרו ונידונו למוות. יצחק ועוד שלושה אנשים מיחידתו נקמו באיכר פולני אומאנסקי בכפר באלארניה, שרצח את בני משפחתו של יצחק - שאצלו הסתתרו תמורת תשלום. פחד ואסרמאן ופלוגתו נפל על כל מי שידיו היו מגואלות בדם יהודים. שרידי הטבח במיזוץ', ברובנה ובמקומות אחרים שהסתתרו אצל איכרים או שוטטו ביערות, נשמו לרווחה. האגדות על הפעולות המוצלחות של הפרטיזאנים עברו מפה לאוזן.

בשלהי קיץ 1943 תפסו הגרמנים איכר שהוביל מיצרכים לבסיס הפרטיזאנים ואילצוהו להובילם לבסיס. הפרטיזאנים נלחמו עד הכדור האחרון, אך לבסוף הוכרעו ונפלו כולם.

אשר בן אוני, "סופו של הפרטיזאן הבית"רי איזיא ואסרמן הי"ד", "חרות", 21.9.1960.

לכסיקון הגבורה, עמ' 145.

וגמייסטר יוסף

נולד ב-1914 בווארשה למשפחת בנקאים ציונית ידועה בעיר. היה בוגר פוליטכניון. גויס לצבא הפולני, למד בבית-ספר לקצינים ושירת בדרגת סגן. עם פרוץ המלחמה ברח לסביבות סלונים. בתקופת לימודיו היה פעיל ב"מסדה" ובבית"ר. בזמן הכיבוש הנאצי פעיל במחתרת.

ב-1942 נמלט ליערות ליפיציאן. זמן מה היה בגדודו של זייצב, ואחר-כך הצטרף לגדוד "אורליאנסקי". השתתף בקרבות של הגדוד על-יד רודה-יאבורסקה

ונאקרישוק. עמד בראש קבוצת מחץ שהתקיפה את חיל-המצב באחוזת מירובשצינה (7 ק"מ מזיטל) ונתמנה למקשר מטעם המטה הראשי. באפריל 1943 חלו הוא ורעייתו מאשה סולומיאנסקי בטיפוס הבהרות. בראשית מאי הוצאו שניהם מבית-החולים הפרטיזאני ונורו למוות. האמתלה-ריגול, כביכול בגלל דברים שפלט בעת מחלתו. המיפקדה לא ערכה שום חקירה בנסיבות הירצחם.

עדות ז"ר י' ראקובר על בית-החולים הפרטיזאני ביערות ליפיצ'אן (תיק פח"ח מס' 69).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 147.

וגנר יעקב

נולד בווארשה. היה בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לשורות בית"ר בזמן לימודיו. השתתף בהגנה על העיר נגד הפלישה הגרמנית. בגיטו היה פעיל באירגון ז'ז.וו. (Z.Z.W.) אחרי ארבעה ימי קרבות קשים ומרים נאלצו לוחמי ז'ז.וו. לסגת מעמדותיהם, ובתוך זמן קצר התארגנה קבוצה שהחליטה לעבור לצד הארני. הלוחמים הללו השתתפו השתתפות פעילה במרד הפולני. ברשימת הלוחמים והנופלים נכלל גם שמו של יעקב. נפל ב-11 באוגוסט 1944 בפנינת הרחובות טובארובה ופאנסקה.

מצדה של וארשה, עמ' 321.

וואלד סנדר

נולד בעיירה מושציסקה, פולין, למשפחה מסורתית. קיבל חינוך מסורתי ציוני. היה בוגר בית-ספר עברי בעיירה. הצטרף לקן בית"ר, ולאחר כמה שנות פעילות בקן עלה לדרגת קצונה ולבסוף היה חבר המיפקדה. בזמן הכיבוש הרוסי נחקר כמה פעמים במשטרת ה.ק.וו.ד. ושוחרר בנס. החוקר כנראה היה יהודי. באותם ימים התארגנה המחתרת הבית"רית בעיירה. הפעולות המחתריות הראשונות היו העברת בית"רים לליטא ומשם לארץ-ישראל. הגבולות נסגרו לאחר שהצבא האדום כבש את ליטא.

ההתארגנות והפעילות קיבלו אופי צבאי. החברים יצאו ליערות הסביבה. נשלחו שליחים לעיר לארגן קבוצה ליציאה לאיזור "זיימנה-וודה". בקבוצה נכללו כ-30 לוחמים, הם יצאו לסירוגין ליער שבסביבה, כדי להכין בונקרים עבור החברים. באחד הימים נתקלה קבוצת לוחמים במיליציה האוקראינית. הקבוצה

נכנסה לקרב, המיליציה נסוגה והקבוצה הגיעה למקום חפצה.
המיליציה והזינדארמריה הגרמנית רדפה אחריהם. התפתח קרב אכזרי. גרמנים רבים נפלו, אבל כל חברי קבוצתו של סנדר נהרגו.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי' 444), עמ' 47-49.

וובר ז'וז

בן יחיד למרדכי והניה. נולד ב-22 ביאנואר 1926 בעיר מסטריה-פונטה, רומניה. היה בוגר בית-ספר מקצועי בעירו. כשפרצה המלחמה חלם להצטרף ללוחמים נגד הנאצים, הגיע עד אוקראינה והצטרף לגדוד פרטיזאנים. הוא היה אומר: "למות כדאי רק בעד המולדת".

בתום המלחמה החליט לצאת ב"נתיב הבריחה" ולהגיע מהר ארצה. בדרך של סבל וסכנות הגיע לזאלצבורג, אוסטריה, והצטרף לעקורים אחרים שציפו להמשך דרכם לארץ. הוא הצטרף לאצ"ל בזאלצבורג, והתכוון להתאמן למלחמה למען שיחרור הארץ.

ביוני 1948 עלה לארץ באונייה "אלטלנה", וכאן התגייס לצה"ל. אחרי זמן קצר התחיל להשתתף בקרבות על גבול השרון והמשולש. לאמו ולאחיותיו, שהגיעו בדרכים אחרות, היה מספר בפגישותיו הנדירות עמהן שהוא מתאמן בלבד, לבל תחרדנה לגורלו. באחת הפגישות העיד עליו מראהו הפרוע שהשתתף בקרב; הוא התנצל לפניהן וטען שהתנדב להילחם כדי שתהיה להן אדמה משלהן.
הועבר עם גדודו לנגב, וב-22 בדצמבר 1948 נפל בקרב על עיראק אל-מנשייה.

נקבר ברחובות.

זכרם נצח, עמ' 221.

זכור, מעי' 273-274.

ד"ר וודובינסקי ז'וז

נולד ב-1895 בעיר בנדין, מחוז זגלמביה שבפולין, להוריו מריס-ביילה וישעיה. בבית הוריו טופחה תרבות ומסורת יהודית לאומית. מאביו ירש אהבת דעת, חיבת ארץ-ישראל וחוש לעסקנות בענייני ציבור באמונה. למד רפואה באוניברסיטת וארשה. ב-1918 היה בין מארגני ההגנה העצמית בלבוב, כאשר פרצו הפרעות ביהודי העיר. דוד הצעיר נאסר ונידון למוות, אך בלחץ דעת הקהל שוחרר ויצא להשלים את לימודיו באוניברסיטאות וינה וברנו. התמחה בפסיכיאטריה ובפסיכואנליזה. בשוכו לפולין קיבל תואר דוקטור גם מאוניברסיטת וארשה.

כעסקן ציבורי מנעוריו וכפעיל בתנועה הרוויזיוניסטית ובבית"ר משנת 1923 נטש ד"ר דוד וודובינסקי, לפי בקשת זאב זיבוטינסקי, את עיסוקו ברפואה וקיבל על עצמו את ראשות התנועה בפולין, ועד מהרה היה לאחד המנהיגים הבולטים של יהדות פולין ושל התנועה הרוויזיוניסטית העולמית. היה פעיל בארגון העלייה הבלתי-ליגאלית לארץ-ישראל. בשנת 1934 הגיע לווארשה אברהם שטרן (יאיר) עם אברהם תהומי ויחד עיבדו תוכנית לעלייה "ב". זיבוטינסקי הוא שהעמיק בו את התודעה, כי קרוב היום, בו תעלה יד זדונית את בית ישראל בגולה באש, ואשר על כן כל אדם מישראל מן הדין שיצא מ"עמק הבכא".

בפרוץ המלחמה בספטמבר 1939, היה ד"ר וודובינסקי בווארשה יחד עם רעייתו. על אף ההפצצות הנאציות מן האוויר, הוסיף דוד ללכת ברגל אל בית-החולים ברחוב צייסטה – מרחק של שלושה-ארבעה קילומטרים, מתוך שראה בביקוריו מילוי חובה קדושה לחולים, ואחר-כך, משהחלה טבעת המצור סביב וארשה מתהדקת והולכת, לא ביקש בטחון אישי, אלא נשאר על משמרתו בקרב אחיו בגיטו.

במרד גיטו וארשה היה מראשוני ומראשי המטיפים למרד. היה המנהיג הפוליטי והרוחני של ז'ז'ו. – "הארגון הצבאי היהודי" ומפקדי המרד. באחד הימים נתפס ונשלח למחנות. הוא היה בכמה מחנות השמדה.

בתום מלחמת העולם השנייה היה מראשי התנועה הרוויזיוניסטית באירופה, שהתארגנה משרידי החרב ומיוצאי המחנות, הפרטיזאנים והחיילים, ששרתו בצבאות בעלות הברית.

ד"ר דוד וודובינסקי היה עד במשפט אייכמן.

הוא נפטר לאחר שלקה בלבו בתום הופעתו בעצרת זכרון לשואה ולגבורה בכ"ז בניסן תש"ל, 2 במאי 1970, בבית זיבוטינסקי בתל-אביב.

נקבר בהר הזיתים בירושלים.

"אנו לא נושענו" – דוד וודובינסקי.

"מצדה של וארשה".

וויילר שמואל

נולד בעיר ברודי, על-יד לבוב, פולין, נין ונכד למשפחת רבנים. קיבל חינוך מסורתי ציוני ולמד בגימנסיה הפולנית. היה בחור יפה-תואר, אמיץ ומסור לבית"ר. בימי הכיבוש הנאצי, ב-1941, היה מפקד קן בית"ר בגיטו וחרף הסבל והתנאים הקשים, חלם על הצלת כבוד עמו, על מרד ומאבק נגד הצורך. יחד עם עוד כמה חברים – שלמה הלברשטאט מ"השומר הצעיר", יעקב לינדר והמורה אדולף

קלאר הקים אירגון לוחם בגיטו ברודי בפקודו שלו, שיהיה גרעין לתנועה פרטיזאנית במקום. תחילה פנו ללוחמים פולנים בלבוב וביקשו את עזרתם, אבל אלה סירבו לקבל אותם לשורותיהם ולספק להם נשק. האירגון התרחב וקשר קשרים עם העולם החיצון. חברי האירגון יצאו ליערות לחפור בונקרים וליטול נשק משומרי היערות בסביבה. המשימה הצליחה, והבחורים חזרו בשלום עם שלל של נשק. אחר-כך יצאה קבוצתו לפוצץ פסי-רכבת. בזמן הפעולה קיבל שמואל הודעה, כי האירגון נתקבל לשורות "גבארדיה לודובה" בלבוב, וזה הבטיח לספק נשק ולצרף אליו פרטיזאנים יהודים. כאשר אזלו הקרנות של האירגון, הוחלט לשדוד את הבנק הממלכתי בברודי. ב-13 במאי 1943 יצאו 12 איש לביצוע המשימה בצהרי היום. נודע, שהקבוצה נתקלה ביחידת צבא גרמני, התפתח קרב, שניים מחברי הקבוצה – "בונויו" ואיזיו ריינהולד נפצעו קל, והקבוצה נאלצה לסגת לתוך היער. בתוך הביצות הצליחו הגרמנים לשבות שניים מהלוחמים ולמסור אותם לידי הזינדאמריה ביער. בשעה שנערך חיפוש בבגדיהם, הוציאו הלוחמים את נשקם, הרגו את השוטר ונמלטו לגיטו. המשטרה הקיפה את הבית שהתחבאו בו, ותושביו הוצאו ונורו. כשראו הלוחמים שאין להם מוצא, איבדו את עצמם לדעת. הגיטו חוסל, ובדרך נס נשאר שמואל בחיים. אחרי השחרור עבר עם הצבא האדום לפולין ומשם לצרפת. בצרפת התקשר לתנועת הצה"ר-חרות ונתמנה למזכיר התנועה. פירסם בעיתון התנועה ובעיתונים אחרים מאמרים על לחימתו ועל פעולות המחותרת בתקופת השואה. פעל רבות לטובת מדינת ישראל. בשנת 1962 נפטר בפאריס ממחלה ממארת והוא רק בן 48.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 13, עמ' 13-14-15-16.

וויינשטוק רומן

נולד בווארשה. היה בוגר פוליטכניקום. היה מראשי "מסדה", חבר תנועת בית"ר וקצין בצבא הפולני. לפני המלחמה הסתובב בחוגי הקצינים הפולנים בעיר. השתתף בהגנה על וארשה והיה אחראי על נקודת זיוליבוזי. לאחר שכבשו הגרמנים את העיר הוכנסו היהודים לגיטו, ביניהם בני משפחתו. בגיטו יזם פגישה עם יוצאי "מסדה" וחברי "ברית-החייל", והופיע בשם לפני ראשי המחותרת ז'ז'ו. (Z/Z/W). המפקדה הטילה עליו להיות מפקד פלוגה 11 בגיטו. עד היום חסרים פרטים, מספר הלוחמים שהיו בפלוגתו, על הנשק שלהם והיכן התחיל את פעולותיו בגיטו.

ב-23 באפריל 1943 כבשו הגרמנים חלק קטן מכיכר מוראנובסקה. היחידות של דוד אפלבוים ושל רומן נסוגו כדי לארגן את הכוחות מחדש. ב-26 באפריל 1943

התחדשו הקרבות בכיכר מוראנובסקה. היחידות תפסו עמדות על הגגות וירו היישר על הגרמנים ולא נתנו להם מנוחה לרגע. הבחורים הכירו היטב את המעברים בין הבתים ואת הדרכים בצינורות הביוב, ועשו פעולות הטעייה כדי לבלבל את הגרמנים.

ב-30 באפריל 1943 אחרי קרב קשה נפל המפקד רומן.
מצדה של וארשה, עמ' 240, 271, 284, 285, 287, 299.
Walka i zagłada Getta Warszawskiego, עמ' 369.

וולין יעקב-זיסל

בן אייזיק. נולד ב-1905 בעיירה אולקניקי, פלך וילנה. כמו רבים מבני דורו למד בחדר ואחר-כך בישיבה. אחד ממקימי סניף בית"ר בעירו. היה בחור נאה וחזק, ובעל לב זהב לו. ונוסף לכל – היה בעל דמיון ושופע רעיונות. רצה לעלות לארץ-ישראל, אבל הבית"רים קופחו בקבלת הסרטיפיקאטים שהקציבה ממשלת המנדאט.

באולקניקי היה קיים בית-חרושת לקרטונים של שסקין ובונימוביץ, העשירים מווילנה, שבו היו מועסקים צעירי אולקניקי. מירון שסקין, המפקד הראשי של "ברית-החייל" וקונסול פולין בהונדוראס בימים ההם, הירבה לבקר באולקניקי. תחת השפעתו אירגן יעקב את "ברית-החייל" בעיירה, בזמן שהתחילו האנטישמים להטריד את היהודים.

לאחר שפרצה המלחמה והגרמנים כבשו את וילנה, עבר יעקב עם משפחתו לגיטו. היה לאחד מראשי המבריחים של דברי מזון לאנשים הרעבים בגיטו, ודאג גם לחזק את רוחם ולהרים את המוראל. נתמנה לבריגאדיר ביחידת עבודה צבאית של הגסטאפו.

בספר "העיירה בלהבות", המוקדש לקהילת אולקניקי, מסופר: כשהעלו אנשי הגסטאפו את האסירים ממרתפי הכלא בלוקישקי לתא החקירות, קם יעקב ופנה לרוצחים ואמר להם: "בריגאדיר אנוכי, ואני אחראי לחבורתי. העובדים אצלי אינם יודעים דבר. אני, הנאמן על מפתחות המחסנים, גנבתי את המיצרכים. לעובדים שיקרתי באומרי שקניתי אותם. כולם חפים מפשע. הם רק את שליחותי עשו וסייעו לי להבריח את המיצרכים. אנוכי אחראי למעשיהם ורק אותי תשפטו".

שבעת העובדים שוחררו וחזרו לגיטו לחיק משפחותיהם, ויעקב הובל בכ"א בתמוז תש"ג עם עוד שלושים בריגאדירים לפונאר, והוצאו שם להורג.
העשור השלישי, עמ' 52-58-59-60.

וולנר ליאון

נולד בעיר חוזיב, פולין. בוגר בית-ספר תיכון בעיר. הצטרף לבית"ר, היה בין הפעילים בקן והגיע לדרגת סגן-מפקד בית"ר בעירו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה הגיע לעיר סוסנוביץ, התקשר מייד למפקד בית"ר במקום והיה בין מארגני תאי המחותרת הבית"רית. עוד לפני המלחמה היו לו מהלכים בקרב החוגים הפולניים ועתה פנה אליהם לבקש עזרה וקשרים עם המחותרת, אך אלה טמנו לו מלכודת והסגירוהו לגסטאפו. בכל העינויים האיומים עמד בעוז רוח ובגבורה ולא גילה דבר. לבסוף נידון למוות יחד עם קבוצת אנשי מחותרת.

בחורף 1941 הופיעו מודעות גדולות מטעם הגסטאפו על קירות הבתים בסוסנוביץ והסביבה, המודיעות על הוצאה פומבית להורג של 20 "פושעים" (כך קראו הגרמנים למורדים ולפרטיזאנים הלוחמים) פולנים, וביניהם בהדגשה ובאותיות גדולות: "היהודי הפושע ליאון וולנר".

בשעה שעמד ליאון מול כיתת היורים, הכריז בקול: "הדם היהודי סוער! עם ישראל חי!" ונפל. ליאון היה היהודי הראשון באיזור שלזיה שהמיתו הגרמנים, ולאחר-מכן הגבירו הבית"רים וההגנה את זהירותם ואת עבודת המחותרת שלהם.

עדות מ' ירקוני (זילונקה) איו"ש י-3978/82.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 6, עמ' 6, 13.
ספר סוסנוביץ, עמ' 169-173.

וולפוביץ ברוך

נולד ב-1923 בעיירה ליסקוב, מחוז וולקוביסק, פלך גרודנה, פולין. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. בביתו קביל חינוך מסורתי וציוני, אביו היה מפעילי התנועה הציונית בעיירה.

בזמן הכיבוש הגרמני יצא ליער וחיפש דרך להצטרף לפרטיזאנים. באחד הימים פגש ביער את בן עירו יוסף מזריצקי, והוא לקח אותו עמו לגדוד הפרטיזאני שלו.

כחודש ימים לאחר שהצטרף לפרטיזאנים נלווה לשתי האחיות קרבצייק כשיצאו לעיירה להביא בגדי חורף. באותו הלילה הגיעו למרתף ונתקלו שם באנשי מיליציה גרמנית ובעוזריהם. אחרי קרב קצר נתפסו שלושת הצעירים ונהרגו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8.

וולפוביץ וולף

נולד בעיר קובנה. למד בבית-הספר התיכון בעיר. הצטרף לקן בית"ר. בחור יפה-תואר, פעיל בתחום התרבות והחינוך בקן. בזמן הכיבוש הסובייטי נעצרו רבים מחברי בית"ר ונלשחו לסיביר ולמקומות אחרים. בית"ר ירדה למחתרת אבל הפעילות לא נפסקה. בד בבד עם הפעילות המחתרתית הפרטיזאנית עסקו חברי בית"ר בעבודה תרבותית ציונית וחברתית. התקיימו פגישות ואסיפות חשאיות. אחרי הקמת המטה הראשי של המחתרת המאוחדת המזוינת בגיטו, המורכבת מנציגי "המצוק" ביצעו חברי מחתרת בית"ר-הצה"ר משימות מוצלחות מאד.

וולף היה בין הראשונים שנשלחו למשטרה. הפעילות המרתקת והמסוכנת הזאת נמשכה עד שקיבל הגסטאפו בסוף 1944, מידע על הפעילות המחתרתית בגיטו המבוצעת בעזרת המשטרה היהודית. וולף הוצא עם עוד אנשי משטרה לפורט ה-9. שם עונה עינויים קשים ונרצח עם עוד כ-40 שוטרים.

* מצוק - מרכז ציוני ויליאמפולה קובנה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 20-22.

וולק יצחק

בן צבי ופסיה. נולד ב-1912 בעיר פאקורי, ליטא. היה בן יחיד להוריו. קיבל חינוך מסורתי. אביו שימש זמן מה מורה בבית-הספר התיכון העברי בעיר פוניביז', ואחר-כך עבר לפאקורי, מקום הולדתו של יצחק. סיים את לימודיו בבית-ספר תיכון ונאלץ לוותר על המשך לימודיו עקב בריאותו הרופפת של אביו; מאחר שהיה בן יחיד היה עליו לפרנס את משפחתו ולנהל את העסק של אביו במקומו. אבל בראש מעייניו עמדה תמיד בית"ר, ושם בילה את כל זמנו הפנוי. ב-1933 הקים את הספרייה ודאג שלא יחסר בה ספר.

לאחר שפרצה המלחמה והרוסים נכנסו לפאקורי, התחילו לחפש אחרי הצעיר, שזה שנים מדריך את הנוער היהודי שלא ללכת שולל אחרי הבטחות שווא, ומטיף לעזוב את עמק הבכא ולעלות לארץ-ישראל. יצחק נאלץ לעזוב את משפחתו ואת מקום הולדתו, ולאחר נדודים הגיע לגיטו קובנה ומצא שם את מקומו בקרב המחתרת הציונית, שהורכבה מארבע מפלגות וכללה את תנועות הנוער "החלוץ", "השומר-הצעיר" ובית"ר.

בכל פעולות המחתרת בגיטו היה תמיד מן הראשונים. עמדת בית"ר התבטאה בסיסמה: "בצוותא עם כל היריבים למלחמה בנאצים". יצחק ניסה להבריח לגיטו

כמה רובים בזמן שעסק במיון הנשק ובפירוקו במחסן הנשק והתחמושת של הסובייטים, אבל לא הצליח. לאחר נסיגת הגרמנים מסטאלינגרד קמו ביערות בדרום ליטא ובביילורוסיה קבוצות פרטיזאנים, והפילו אימה ופחד על הגרמנים. יצחק התחיל להטיף לצאת ליערות ולהצטרף לפרטיזאנים. כדרכו היה הוא עצמו בין הראשונים.

חבריו לפלוגה מעידים, שבשורות הפרטיזאנים הראה רוח לחימה והקרבה למופת, ואף בתנאים הקשים ביותר השתתף בפעולות מסוכנות של חבלה והרס. ב-9 באפריל 1944 נשלח לפעולת חבלה, נפגע בקרב נגד הכוחות הגרמנים, ומת. **העשור השלישי**, עמ' 20, 21, 22, 23.

וולקומירסקי שמואל

נולד ב-1924 בוויילנה. הצטרף בילדותו לשורות בית"ר. בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הבית"רית. הצטרף למחתרת של פ.פ.א. ויצא כפרטיזאן ליערות נארוץ'. לחם והשתתף בפעולות חבלה. באחת הפעולות ב-1944, בקרב עם הגרמנים, נפל. **חורבן ומרד**, עמ' 382.

וונטלאנד הלקה

נולדה בווארשה. בוגרת בית-ספר תיכון פולני. חברת "מסדה" ולאחר-מכן חברת בית"ר. הייתה בעלת השכלה רחבה ושליטה בלשון הגרמנית. פעילה באירגון הלוחם ז'י.ז.וו. (Z.Z.W.). כינויה היה לינה. הייתה קשרית בצד הארי, וביצעה שליחויות לרכישת נשק ולהברחתו לתוך הגיטו. בחורה תמירה ובלונדינית ובעלת תווי-פנים עדינים ורכים, שעמדו לכאורה בסתירה לאומץ לבה הנדיר. פעם בהיותה בצד הארי, עברה על-פני בית-קפה וראתה בו קבוצה של קצינים גרמנים מיטיבים את לבם. וכך ראתה אותם כמה ימים בזה אחר זה. עלתה רעיון בראשה, שהיא יכולה לחסל את כל הכנופייה ברימון אחד. ערכה תוכנית, ואף קבעה לעצמה דרך נסיגה נוחה. הקושי האחרון היה קבלת רשות ממטה האירגון לבצע את הפעולה. וכן רק לאחר שהפצירה בהם ושיכנעה אותם שלא יאונה לה כל רע – ניתנה הרשות. הלקה ביצע את הפעולה בהצלחה רבה בנובמבר 1942, אך שילמה בחייה על הרג הקצינים הגרמנים. **מצדה של וארשה**, עמ' 106, 193.

וורמן חיים-אליעזר

בן גרשון ושרה. נולד ב-1915 בקוריב, גליל לובלין, פולין. אביו היה ממייסדי תנועת ה"מזרחי" וציוני פעיל. חבר המועצה העירונית וגם חבר הקוראטוריום של בית-הספר העברי הציוני "התחיה".

התחנך על טהרת המסורת היהודית ועל האמונה בבוא המשיח ובהקמת המדינה היהודית. הצטרף לקן בית"ר המקומי ועבר את כל שלבי החינוך הבית"רי. מפקד בית"ר, מנדל ברוק, ראה בו אחד הבחורים הטובים ואחד המפקדים המוכשרים. עבר בהצלחה קורס הכשרה הגנתית וקורס סמלים ומדריכים. היה בית"רי בכל מאודו. בשבילו הייתה המשמעת ערך עליון לחינוכו מחדש של הנוער העברי.

ב-18 בספטמבר נכנסו הגרמנים לקוריב. יהודי העיירה, ובהם משפחת וורמן, התפזרו לכל עבר. באוגוסט 1942 חוסל הגיטו. חיים-אליעזר ברח ליער יחד עם אחיו משה, ובסביבות גראבוב נתקלו ביחידה פרטיזאנית של יהודים מהסביבה. חיים נתקבל ליחידה כלוחם, הוא אירגן עבור היחידה מכשיר קשר ורדיו להאזנה. היחידה עסקה בפעולות חבלה, בהורדת רכבות גרמניות עם נשק וחיילים מהפסים ובשדירת נשק מהגרמנים. חיים-אליעזר נפל באחת מפעולות החבלה בפסי-רכבת. **העשור הרביעי**, עמ' 84, 91. **ספר יזכור קוריב**, עמ' 234-235.

ויגזורוביץ בנימין

בן זלמן, יליד צ'כוסלובאקיה. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בתקופת השואה עברו עליו תלאות רבות וסבל. הוא נדד ממחנה-ריכוז אחד למשנהו, ברח והגיע ליער. כשנסתיימה המלחמה היה צעיר לימים. הצטרף לפלוגת בית"ר והצליח לעלות ארצה עם עליית הנוער בשנת 1947.

בנימין נתקבל לחוות בית"ר בשוני שליד בנימינה, ושם הצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי. עם פרוץ הקרבות אחרי החלטת האו"ם, כבר היה בין שורות הלוחמים. בקרב על שיחרור יפו שימש כחובש קרבי ושם עשה מעשה גבורה נועז, כשחש להציל את חיי חבריו תוך קרב עם האויב – כשידו האחת אוזחת בתרמיל העזרה הראשונה וידו השנייה ברימון. מיפו עבר לחזית רמלה ואשדוד וגם שם פעל רבות להצלת לוחמים פצועים.

עם אנשי יחידתו הצטרף לצבא ההגנה לישראל, הוצב לגדוד 35 ונשלח לחזית בעין-עזאל שב"משולש הקטן", ושם נפל בי"ח בתמוז תשי"ח (25 ביולי 1948). נטמן

במושבה בנימינה.
זכרם נצח, עמ' 223.
יזכור, עמ' 282.

ויזרשאו אהרון

נולד בווארשה למשפחה חסידית. למד בתלמוד-תורה ושיבה. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר, ל"ברית-ישורון", ולאחר זמן היה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הגרמני והקמת הגיטו היה בין הפעילים במתן עזרה לחברי התנועה וממקימי המחתרת העצמאית של חברי קן "ברית-ישורון".
קבוצתו פעלה ברחובות נובוליפיה ומילא. בימים הראשונים של המרד, עד סוף אפריל 1943, לחמה קבוצתו במסגרת האירגון ז'ז.וו. (Z.Z.W.), ולבסוף התאחדה עם לוחמים של ז'א.ו.ב. (Z.O.B.), ועד 15 במאי 1943 לחמה תחת פיקודו.
נפל במאי 1943. מכל הקבוצה נשארה רק הבית"ר דבורה שווימל, ואף נתפסה ונשלחה למיידאנק.
מצדה של וארשה, עמ' 296.

ויזלר דב

נולד בעיירה מושצייסקה, מחוז פשמישל, פולין, למשפחה חסידית. היה בוגר ישיבה. בשנות השלושים הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש היה ממגישי העזרה לפליטים הנצרכים. אחרי הכיבוש הוזמן לחקירות בנ.ק.וו.ד. אבל בכל פעם נחלץ בשלום.
כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה היה חבר במחתרת הבית"רית נגד הגרמנים, יצא עמם ליערות הסביבה ומשם יצאו לפעולות חבלה במסילות ברזל, בעמודי חשמל ועוד.
יום אחד יצאו לחבל בעמודי טלפון. קבוצתו הגיעה לדרך המלך והתפרסה על-יד הכביש הראשי. בשעת הפעולה הגיעה יחידה גרמנית, והתחיל קרב פנים אל פנים. מקצת הבחורים ניצלו, דב חיפה עליהם, אבל הוא עצמו נפגע ונהרג.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי' 4 (44), עמ' 48, 49.
ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 720.

ויט יצחק (חקי)

בן זלמן ושרה. נולד ב-25 בספטמבר 1925 (ז' בתשרי תרפ"ו) בירושלים. למד בבית-ספר "מעלה" ואחרי-כן בבית-הספר הריאלי בחיפה. בזמן לימודיו הצטרף לאצ"ל. השתתף בהפגנה נגד "הספר הלבן" בחיפה ונפצע בראשו בשעה שחש לעזרת חבר פצוע. סיים קורס למדריכים של פלוגות הנוער בירושלים ובמהרה קיבל תפקידי פיקוד והדרכה. היה בעל הדר ונעים הליכות, אמיץ לב ומחונן, ונתחבב על כל יודעיו. בייחוד חיבבוהו אנשי קבוצתו והם שכינוהו "חקי".

בן שמונה-עשרה התנדב לבריגאדה היהודית. השתתף בכל הקרבות באיטליה וגם בקרב על הסניו. עלה בדרגה והיה מן הפעילים באירגון ההעפלה בבלגיה ובהולאנד. בבריגאדה קיים קשרים הדוקים עם האצ"ל וביקש שישלחו לו את עיתון המחותרת להפצה. ביום שנגזר על אבשלום חביב איש קבוצתו גזר-דין מוות, התגנב לבית-הדין הצבאי להיפרד מחברו.

לאחר שהשתחרר, התקבל ללימודים באוניברסיטה במיאמי, ארצות-הברית, אבל חזר בו, באומרו: "לא אסע, ימים קשים מחכים לנו בארץ ולא אזוז". היה ממגיני "ירושלים הנצורה". בין הראשונים לכל סכנה. נפל ב-2 ביוני 1948 (כ"ד באייר תשי"ח) במחנה שנלך ונקבר בשייך באדר א'. ב-10 בספטמבר 1950 (כ"ח באלול תשי"י) הובא למנוחת עולמים בהר-הרצל.

זכרם נצח, עמ' 225.

יזכור, עמ' 274.

ויטלזון שמחה

נולד בווארשה למשפחה מסורתית וציונית. בנעוריו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. אחרי פרוץ המלחמה חזרו החברים ממושבת הקיץ לווארשה עירם שכבר הייתה בידי הגרמנים. באותם ימים חזר קצין הנציבות פרץ לסקר, ובית"ר התחילה להתארגן מחדש. צורפו גם חברים מעיירות וערים סמוכות לווארשה. המיפקדה הצליחה להוציא לאור את העתון "המדינה", שעליו סמל "המנורה". בסוף 1940 פנה פאוול פרנקל לשמחה להשתתף בהנחת היסודות להתארגנות מחתרית בית"רית, לאספקת דיור ואיחסון ולאימון בנשק. שמחה השתתף בפגישות, שהתקיימו בביתה של הבית"רית אירקה אורליך, חברת "יבנה-יודפת". בפגישות השתתפו חברות רבות מהקורפוראציה הסטודנטית, שהצטרפו לאירגון הבית"רי ז'ז.וו. (Z.Z.W.). לאחר שנבחרה מיפקדה כללית נבחר שמחה לחבר המיפקדה בשטח טבנס-שולץ.

המטה היה ברחוב קרמליצקה 5. בחורף פגש שמחה בחברו יהושע פרכנר, ואחרי שיחה קצרה הצטרף ליחידתו של יהושע, שבראשה עמדו הבית"רי נתן שולץ ושמחה. הבית"רים לחמו בגבורה ולא הניחו לגרמנים להתקדם. העמדה החזיקה מעמד עד ה-30 באפריל. הלוחמים התחילו לצאת לגיחות על כוחות הגרמנים. אחרי זמן הצטמצמה הפעילות, וטבעת החנק סביבם התהדקה. מהגיחה האחרונה לא חזר שמחה, וגורלו אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 45, 83, 109, 168, 170, 223, 260, 263.

וייכר לוסיה

נולדה בווארשה. בוגרת בית-ספר תיכון ממלכתי. הצטרפה לבית"ר קן מוראנוב וגם הייתה חברת "יבנה-וידפת". בזמן הכיבוש הגרמני הצטרפה למחתרת הבית"רית ז'ז.וו. (Z.Z.W.). בגיטו קיבלה עבודה ב"שופ" של פרוונים, שעבדו בו כמאה בעלי מקצוע, חייטים ופרוונים.

כאשר חזרה פלה שפשיק-פינקלשטיין מהעיר הרובישוב לגיטו וארשה, נכנסה לעבוד באחד ה"שופים" הגדולים בנובוליפייה עם לוסיה..

לאחר שפרץ המרד הייתה לוסיה ממונה על הקשר בין העמדות למיפקדה.

באחד הקרבות הקשים נעלמו היא ואחותה חדוה, וגורלן לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 109, 221.

וילגוז' דניאל

בן מארק. נולד ב-1922 בעיירה זקליקוב (פלך קרסניק). למד בבית ספר יסודי ותיכון, קיבל חינוך ציוני ומסורתי. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. את שעות הפנאי הקדיש לפעולות בקן.

בפרוץ המלחמה ברח לרוסיה, ושם נשלח לעבוד במכרה דונבס באוקראינה. בזמן שהגרמנים התנפלו על ברית המועצות, נשלח לעומק ברית המועצות. כשהתארגן הצבא הפולני העממי הצטרף לדיוויזיה הראשונה, צורף לחטיבה הראשונה של חי"ר. ב-12 באוקטובר 1943 יצא עם קבוצת סיירים ליד לנינו ומאז נעדר.

והפך להם לרועץ, עמ' 345.

וילינג דוד (טדק)

בן שמעון. נולד ב-28 בפברואר 1921 בעיר לודז' שבפולין. גמר בית ספר עממי ויצא לעבוד. מגיל צעיר בבית"ר.

כשפרצה המלחמה, עזב את לודז' ועם זרם הפליטים הגיע לברית המועצות. שם ההתגייס לצבא הפולני, בו נתגלו תכונותיו הצבאיות. בסוף נשלח לבית הספר לקצינים ברזיאן. אחר כך שירת כקצין בחטיבה פולנית שהתארגנה מחדש. קיבל כמה אותות הצטיינות. עם שיחרור פולין הלך בנתיב הבריחה. היה עצור כשנה בקפריסין. רק בינואר 1948 הגיע ארצה. זמן קצר עבד במקצועו כנהג בפתח תקוה. בחודש מארס 1948 התגייס לצבא ההגנה לישראל. השתתף בהגנת הגבורה על משטרת גשר בימים שלאחר הכרזת המדינה. נפל בקרב סגירה ביולי 1948. ונטמן בכפר תבור.

ב-22 ביוני 1950 הועבר למנוחות עולמים בנחלת-יצחק בתל-אביב.
ספר "יזכור"..." עמ' 288

וילוז'ני אלחנן

בן משה ופרידה. נולד ב-10 באוגוסט 1920 (כ"ז באב תר"פ) בעיר אוסטרוולנקה, פולין. עלה ארצה בהיותו ילד, וכעבור כמה שנים הצטרף לבית"ר. נודע כמארגן מוכשר. אירגן גרעין בית"רי ברמת-גן, ייסד את קן בית"ר בשכונת מונטיפיורי ונתמנה למפקדו.

היה מן הראשונים שנענו לקריאת מוסדות התנועה בימי מלחמת-העולם השנייה והתגייס לצבא הבריטי. שירת בו כ-5 שנים והשתתף בקרבות רבים. בתום המלחמה חזר ארצה והחל להשתתף במלחמת האצ"ל. עסק בהדרכה ועלה במהירות בשלבי הפיקוד.

התגייס לצה"ל. בצבא לחם לראשונה בקרב סמוך לבית-עפה; בשעת הנסיגה נפצעו מפקד הפעולה וסגנו; אלחנן נטל את הפיקוד לידיו והצליח לחלץ את החיילים. רק משהועברו אחרוני הפצועים וההרוגים חזר גם הוא. מונה למפקד פלוגה, והשתתף בכיבוש כאוכבה. כשהיה צורך לערוך סיור בסביבות משטרת עיראק-סואידאן יצא בראש הכיתה, אף שבתור מפקד פלוגה היה עליו לשלוח אחד מפיקודיו. בשעת הסיור עלתה הכיתה על מוקש. חמישה חיילים נהרגו ואחד נפצע קל. אלחנן חבש את פצעו, חש לנגבה להביא תגבורת והשתתף בכיבושה, ולא עזב את המקום עד שהובא אחרון הנפגעים למשק. השתתף במערכה על חוליקאת עם פלוגתו, ולחם בקרב פנים אל פנים. פעמים אחדות צוין לשבח בפקודות המטה.

נפצע פעמים אחדות בקרבות, אבל לא חיכה להחלמתו הגמורה ושב אל אנשיו. נהרג בקרב על עיראק-אל-מנשייה. במכתבו האחרון לאשתו, ביום מלאת שש שנים לנישואיהם, כתב: "לבי דואג על כי לא אוכל לבלות יום זה אתך, יקירתי, אולם הפעם אני נותן לך את המתנה היפה ביותר. ביום זה כבשתי עם פלוגתי את חוליקאת, וזה השי היפה ביותר שהנני מגיש ביום שש שנים לאהבתנו, ובטוחני שתתגאי עליו".

נטמן בכפר וארבורג ב-2 בנובמבר 1948 (לי בתשרי תש"ט).

זכרם נצח, עמ' 234.

יזכור, עמ' 288.

וינברג אלתר

בן יעקב. נולד ב-1896 בעיר חמיילניק, פלך קילצה, פולין. קיבל חינוך ציוני מסורתי. באותם הזמנים התארגנה התנועה הציונית בעיר. היה ציוני חרוץ ומסור, חובב השפה העברית. ממייסדי התנועה הרוויזיוניסטית בעירו ומעסקני הציבור, המקובלים על הקהל.

הצטיין בפשטות הליכות, במרץ, בשקידה ובפיקחות, ומעל לכל – בעמידה עקשנית ללא ויתור על עקרונות. בחייו הפרטיים ובפעילותו הציבורית לא נרתע ממכשולים ולחם ללא ליאות למען שינוי פני המציאות. כל שנות חייו היו קודש למען ארץ-ישראל. היה צריך לעלות ארצה ולהתאחד עם משפחתו בארץ, משפחת כהן-אורגד עוד לפני פרוץ המלחמה, אך לא הפסיק לעלות בטרם כיבוש העיר בידי הגרמנים ונאלץ להישאר בגולה.

אלתר השתתף גם בוויכוח הגדול על דרכי הלחימה ועל פעולות המחתרת בעיירה.

ביום האקציה הראשונה נתפס יחד עם עסקנים רבים, והם נשלחו למחנה המוות טרבלינקה.

פנקס חמיילניק, מע' 469.

וינטרויב מייטק (מרדוק)

נולד ב-1923 בעיר צינסטוחוב, פולין. אביו היה סוחר בעיר. לאחר שכבשו הגרמנים את העיר, הטילו כל מיני גזירות על היהודים. מייטק הבין כי הגרמנים זוממים, לחסל את יהדות פולין, ותיכנן לתת תשובה הולמת למזימתם להתקומם,

למרוד, ללחום ולנקום. החליט להצטרף לקבוצה הבית"רית שבראשה עמד דוד קנטור. מטרת הקבוצה הייתה איסוף כספים ורכישת נשק, כדי ללמוד להשתמש בו אחרי חיסול הגיטו. קיבל תפקיד אחראי בקבוצה: להעביר לוחמים יהודים ליערות קוניצפול. השתתף גם בשחרור "היפק" (חיים) היימן. נספה סמוך לשחרור העיר צ'נסטוחוב ב"גיטו הקטן".
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 247, 248.

ויניצקי רומואלד

נולד בווארשה. באחד מעשרת הימים הראשונים של חודש יולי השתתף בישיבה שנערכה בווארשה, בדירתו של המפקד ליאון אורבך. בפגישה השתתפו גם צ'רניאקוב ראש היודנראט בווארשה, מארק ליכטנבוים, עו"ד דוד שולמן, ליאון רודל, הניק פדרבוש, הנריק ליפשיץ ונציגי הרבנות. כנציגי הצד ה"ארי" השתתפו הנריק איוואנסקי וואצלב איוואנסקי וכן ולאדיסלאב זיידלר-זארסקי. באותה ישיבה גורלית דיווחו המפקד דוד אפלבוים והאורח איוואנסקי לפני הנאספים על המצב, על תוכניתם של הגרמנים לחיסול היהודים בגיטו. ויניצקי מסר לפני הישיבה את תכניתו להתקוממות. כמפקד היה אחראי גם על המצב הסניטארי ביגטו. באחד הקרבות הקשים של העמדה נעלם וגורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 128.

וינשטיין משה (מישקה)

נולד ב-1919 בעיר סטולפצה. סיים את לימודיו בבית-ספר תיכון בבאראנוביץ ואחר-כך למד טכנאות שיניים. הצטרף לבית"ר בנעוריו, היה פעיל ומסור. בזמן השואה היה פעיל במחתרת. יצא ליער והצטרף לפרטיזאנים לגדוד היהודי "זיוקוב" (חטיבה "ציאפאייב"). תחילה פעל כסייר ונדוד כסייר מצטיין. במצור שהטילו הגרמנים על יער סטטריץ ב-7 בנובמבר 1943 נפצע והועבר לבית חולים פרטיזאני בלובאן. רצו להטיסו באווירון למוסקווה אך הוא סירב. כשהחלים חזר לפעולות.

השתתף בהתקפה על תחנת המשטרה בלאצ'י (סביבת האנצוויץ) ב-28 ביאנואר 1943, במארב על הרכבת בסביבות האנצוויץ ב-16 בפברואר 1943, בהצתת המינסרה בסוורז'נה (ע"י סטולפץ) הצטיין בקרב ביער אורליקב בעת ההתקפה הגרמנית ב-20 ביוני 1943. יצא בקבוצה של 8 פרטיזאנים יהודים ליערות נאליבוקי לאסוף יהודים ניצולי הטבח בעיירות, ולהביאם אל הפרטיזאנים. הם

דאגו להם גם לנשק ולחמושת, שבלעדיהם לא נתקבלו יהודים לגדודים הלוחמים.
ב-25 בספטמבר 1943 נפל מידי רוצחים "פולנים לבנים", ועמו עוד ארבעה
פרטיזאנים יהודים.

* קבוצה אנטישמית פולנית

עדות שרה גרשוני (איו"ש כ"י, מס' ג/10005/72, עמ' 7).

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 152.

ויינשטיין צבי

נולד בעיירה קוסטופול, חבל ווהלין ב-1906. היה הבן הבכור למשפחה ציונית
מכובדת ואחד המורים המוסמכים הראשונים בעיירה. שנים רבות היה מורה
לעברית וללימודי דת בבתי-הספר הפולניים של קוסטופול, ומילא תפקיד חשוב
בקרב התלמידים היהודים, שלא ידעו דבר על עמם ועל תרבותו ושאו את רוב
ידיעותיהם ממקורות זרים ועוינים. מימי נעוריו היה פעיל בחיים הציבוריים של
קוסטופול, והיה פטרונם של הספורטאים היהודים. הוא שהקים את אירגונם, היה
נציגם ושימש שופט במפגשי ספורט.

היה ממארגני בית'ר בעיירה קוסטופול בסוף שנות העשרים והיה מפקדו שנים
רבות. פעיל גם בתנועה הרוויזיוניסטית.

קודם שפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה הוגלה לסיביר עם עסקני התנועה
הציונית. על-פי הסכם עם ברית-המועצות שוחררו כל אזרחי פולין שהיו עצורים
שם וחלקם גויסו לצבא הפולני. צבי גויס לדיוויזיה הראשונה. חזר לפולין ומשם
נסע לאוסטריה. קודם שעלה ארצה היה יו"ר בפועל של הוועד המרכזי של שארית
הפליטה באיזור האמריקני.

כעבור כמה שנים חלה במחלה קשה ונפטר, ב-7 ביאנואר 1956 (כ"ג בטבת
תשט"ז).

ספר קוסטופול, עמ' 363-364.

ויינשטיין שמריהו

בן אורי. נולד ב-1914 בפולין. הגיע ארצה בעלייה בלתי-ליגאלית והצטרף
לפלוגת בית'ר. אחר-כך הצטרף לשורות האצ"ל. לפי פקודת שלטון בית'ר התגייס
לצבא הבריטי ליחידת הקומאנדו, ולאחר זמן הועלה לדרגת סרגנט.

מחלקתו, ממגויסי ארץ-ישראל, כבשה פסגת הר בקרבת קרן, שהייתה עמדה
מבוצרת של האיטלקים, בעלי בריתם של הגרמנים. לפנות בוקר באה התקפת נגד

של האיטלקים; הם עלו בכוח של גדוד חיל-רגלים על המחלקה וכיתרו אותה. יותר משעה עמדו אנשי המחלקה בקרב איתנים נגד כוחות האויב שעלו עליהם פי עשרים. משניתנה הפקודה לפרוץ את טבעת הכיתור, נשארו שמריהו וחברו יצחק אולריק על-יד המקלע, כשהם מחפים על חבריהם המסתערים. אנשי המחלקה הצליחו בקרב פנים אל פנים לפרוץ להם דרך לנסיגה. בזכות אומץ רוחו והקרבתו ודבקו במטרה ניצלו 37 חברים אנשי המחלקה. שמריהו ויצחק נפלו מאש האיטלקים.

נטמן באדמת אפריקה בחבש, בשנת 1942 (תש"ב).
אמש שואה, עמ' 302-306.
זכרם נצח, עמ' 68.
תולדות ההתנדבות, עמ' 322.

ויינשטוק ליאון אינג' (טומאש)

נולד בווארשה. היה בוגר הפוליטכניקום. לפני פרוץ המלחמה גויס לחיל-ההנדסה, וסיים בית-ספר צבאי בדרגת סגן-משנה. בזמן הקרבות השתתף בקרב על-יד הנהר בזורה, ולאחר שנכבשה העיר לוביץ נסוגה יחידתו לווארשה והשתתפה בהגנה על העיר. ליאון זכה בהוקרה בחוגים הצבאיים בעיר.

אחרי כיבוש וארשה פנו הוא ודוד אפלבוים, מאיור איוואנסקי ("ביסטרי"), וביקשו ממנו שיעזור לגיטו בנשק ובתחמושת. מאיור איוואנסקי היה מפקדו של גדוד וי. (V) בווארשה, והוא הבטיח לעזור למחתרת היהודית ז.ז.וו. (Z.Z.W.). מצד היהודים נתמנה ליאון אורבאך להיות איש הקשר עם איוואנסקי ולקבל ממנו את הנשק. בסוף יולי 1942 השתתף ליאון בישיבה משותפת עם הוועד הציבורי ואורחים מן הצד הארי, מאיור איוואנסקי וטארנובה-זגיסקי. האורחים סיפרו על משלוחי יהודים לטרבלינקה ולמיידאנק. לאחר שאמרו את דבריהם אמר דוד אפלבוים, שהיה מקורב אליהם: "רבותי, קבלו את דבריהם ברצינות גמרה".

ליאון נבחר לראש מחלקת האפסנאות. הוטל עליו לקבל את משלוחי הנשק מן הצד הארי. היה גם קצין-אחראי על המחסנים של האירגון. השתתף בקרבות בכיכר מוראנובסקה. יצא לפעולות חבלה מחוץ לגיטו, ובאחד הימים הצית את מחסני האספקה של הגרמנים. השתתף בקרב הקשה ברחובות הגיטו וגם בקרב בכיכר מוראנובסקה.

גורלו לא ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 92, 128, 168, 170.

B. MARK: Walka, I Zagłada Warszawskiego Ghetta, עמ' 368.

וייס יצחק

בן שמואל ואילנה. נולד ב־ד' תשרי תרפ"א (6 בדצמבר 1921) בעיר בודאפשט, הונגריה, למשפחה ציונית מסורתית ואמידה. בוגר בייס תיכון. הצטרף מילדותו לבית"ר. בקן הכירוהו כנער שקט וצנוע, השש לכל תפקיד ואינו נואש בגלל קשיים. יצחק עמד להשתלם ברפואה, אך עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, הקיץ הקץ על תוכניותיו. הוריו נלקחו למחנה ריכוז, שבו מצא האב את מותו. יצחק הצטרף למחתרת הבית"רית בעיר, נתפס ונשלח למחנה ריכוז. הוא חיפש ללא לאות דרכים לבריחה, הצליח והוציא את שאיפתו אל הפועל. הוא הכין לעצמו תעודות מזויפות, נמלט בסכנת-נפש מן המחנה והחל עושה את דרכו לעבר ארץ-ישראל. בשנת 1946 הגיע למחוז חפצו באוניית מעפילים. הוא השתקע עם רעייתו בנתניה. עבד תחילה בסלילת כבישים ואחר-כך בליטוש יהלומים. הצטרף לאירגון הצבאי הלאומי ונטל חלק פעיל בכיבוש הרי אפרים. במערכת ראש-העין, שבה לחמו כוחות אצ"ל, שימש יצחק כחובש קרבי. כאשר נפתחה אש התקפת-הנגד העיראקית אחרי קרבות עקובים מדם, ניתן אות הנסיגה, ויצחק גם החל לסגת עם החובשים. אולם, בראותו, כי אחד הלוחמים שנפצע, נשאר מוטל בשדה, חזר לעבר הפצוע תחת האש העזה, שניתכה מכל עבר. מאז אבדו עקבותיו. רק כעבור שנים אחדות נאספו עצמותיו, וב־י' בכסלו תשי"ג (24 בנובמבר 1952) הובאו לקבורה בקבר-אחים בהר-הרצל.

זכרם נצח, עמ' 228.

יזכור, עמ' 296.

וייס מנחם

בן שמחה ורחל. נולד ב־27 באוגוסט 1927. בעיירה בוחניה בפולין. אביו היה עסקן ציבורי פעיל וציוני דתי. עוד מימי ילדותו ספג לתוכו את הרוח הלאומית והציונית-דתית ששררה בביתו. מנעוריו פעל ועשה למען הציונות לה הקדיש את כל חייו. כזה היה מנחם.

עם גמר בית-ספר יסודי התחיל ללמוד בתיכון העירוני בשנת 1939, כשפרצה המלחמה והעיירה נכבשה ע"י הגרמנים.

הרציחות, ההשפלה וכל מיני גזירות – כך היו החיים בעיירה עד שהתחילו האקציות. באחת מהן נשלחה משפחת וייס למחנה פלאשוב, והאם עם אחותו אסתר נשלחו למחנה ההשמדה באושביץ, שם ניספו. מנחם ואביו עברו את כל התקופה במחנה פלאשוב בעבודת כפייה במשך 3 שנים, עד יום שחרורם.

אחרי השיחרור הגיעו מנחם עם אביו לביתם לבדוק מה ומי נותר בחיים. אחרי זמן עזבו את פולין לתמיד ודרך ציכיה הגיעו לבלגיה. לאביו הייתה אחות בבריסל ושם פגש אביו את בנות אחותו, וכך הם הסתדרו בעיר. אביו ומנחם קיבלו עבודה כפקידים בממשל הצבאי האמריקאי במקום.

מנחם השתלב בחיים היהודיים בבריסל ופעל הרבה למען שארית הפליטה, שהגיעו לבלגיה. עשה רבות למען התנועה הציונית עם דוד רוזיה כ"ץ בכל התחומים, עזר למען המחנתת שפעלה בארץ-ישראל וגם לשליחים למען עליה בלתי ליגאלית. מנחם נבחר כיו"ר קרן היסוד בבלגיה.

כציוני לאומי מנחם פועל ופעל בהקמת בית-הספר "גננו" בבריסל, ועד יום מותו עמד בראש המוסד הנ"ל.

עוד לא הגלידו פצעי השואה, ומנחם שוב מתאבל על מותו של אביו האהוב, מורה-הדרך שליווה אותו מלידתו ועד מותו בשנת 1952.

באותה שנה מנחם מקבל תואר כבוד של סגן יו"ר האקסקוטיבה הציונית בבלגיה. הוא היה גם התורם הגדול בקהילה היהודית למען ארץ-ישראל.

מנחם היה אדם נעים הליכות וטוב לב. אף בעיצומה של השמדת העם, אפילו כנער, באופיו האצילי והחברי, היה מעיר בתקיפות: אנחנו כולנו מלוכדים למען העם היהודי, בכדי לעבור את הזעם הנורא.

בחודש פברואר 1988 נפטר מנחם בבריסל. אך לא הספיק לגמור את כל מעשיו הטובים שבהם התחיל, כל מה שעשה, למען עם ישראל עשה.

(ליום השנה להסתלקותו).

דברים שנאמרו בחוג יזידיים. א. ויכסלפיש

וייס מרדכי

בן דב. נולד ב-1927 (תרפ"ז) בעיר בודאפשט, הונגריה. בבית הוריו קיבל חינוך לאומי ודתי, וחינוך זה חישל את אופיו. כבר בגיטו ניכר בו שניחן בתכונות של לוחם נועז. נמלט מן הגיטו לסרביה והצטרף לקבוצת פרטיזאנים. יצא לפעולות מיקוש וחבלה, ולא אחת נלחם פנים אל פנים נגד הגרמנים. בתום המלחמה שב לבודאפשט.

הצטרף לקבוצה של חברי בית"ר שהכינו עצמם לעלות ארצה וללחום לשיחרורה. אחרי הכשרה מתאימה עלה לארץ והתגייס לשירות בפלוגת בית"ר בחדרה. כאן הצטרף לשורות האצ"ל והיה פעיל מאד בהרבה שטחים. השתתף בפעולה הנועזת להחרמת נשק במחנה הצבאי בפרדס-חנה, בכיבוש יפו ובקרבות בהרי אפרים ובראש-העין. בכל אלה גילה נכונות להקרבה ומסירות נפש ללא גבול.

נתמנה למפקד כיתה. בזמן קרב בחזית רמלה נפצעה החובשת. מרדכי מינה אחרת תחתיה, ויחד עמה יצא לחלץ פצועים. תחת מטר של כדורים חש מפצוע לפצוע להעבירם למקום מיבטחים, אבל כדור אויב השיגו ושם קץ לחייו. נפל בטי' באייר תשי"ח 1948 5-18.
זכרם נצח, עמי' 229.

וייס מרדכי (אנדריי)

בן מנחם ואטל. נולד ב-1927 (תרפ"ז) בסנטז שבסלובאקיה. למד בבית-ספר עממי ואחר-כך התחיל ללמוד בבית-ספר תיכון. מנעוריו היה פעיל בבית"ר. בזמן המלחמה נעקר מעיר הולדתו, טולטל ממחנה-ריכוז למחנה-ריכוז, סבל מרעב ומעיניניים והועבד בעבודת-פרך. יום אחד אמר: "עד כאן", ברח מהעבודה והצטרף לגדוד פרטיזאנים. היה חבלן ונקם את דם משפחתו שנרצחה. בתום המלחמה נדד במחנות העקורים באירופה ומצא את דרכו לשורות האצ"ל. ב-1948 עלה לארץ-ישראל, ומיד התגייס לצה"ל. בשלושת חודשי שירותו בארץ היה גלמוד ובודד ללא מכר וקרוב.
נפל בקרב על מירון לא הרחק מקברו של רבי שמעון בר יוחאי. נטמן בראש-פינה ב-29 באוקטובר 1948 (כ"ו בתשרי תשי"ט).
זכרם נצח, עמי' 227.
יזכור, עמי' 287.

וייס שמואל

בן ישראל-מנחם ואסתר. נולד ב-י"ט בכסלו תרצ"ב (29 בנובמבר 1931) בקושיצה, צ'כוסלובאקיה, למשפחה מרובת ילדים. בבית קיבלו חינוך מסורתי. בהיותו בן עשר נתייתם מאמו.
לפני פרוץ המלחמה הצטרף לבית"ר, וכאן ניעור בו הרצון לעלות ארצה. אולם בינתיים פרצה מלחמת-העולם השנייה, ושמואל נכלא במחנה ריכוז. משם ברח והגיע לאיזור של פרטיזאנים. אחרי זמן מה שוחרר המקום על-ידי הרוסים. משם עבר לרומניה, ובשנת 1946 העפיל ארצה והצטרף לאירגון הצבאי הלאומי. הוא נעצר על-ידי הבריטים וישב כשלושה חודשים בלאטרון, אך עם שיחרורו חזר לפעילות.
שמואל היה בין הראשונים, שהסתערו על עמדות הערבים ברמלה. אחוז התלהבות רץ קדימה ולא שם לב לאש המומטרת לעברו. תוך כדי הקרב פילח

כדור את ראשו, וחבריו ראוהו נופל מתבוסס בדמו. כל המאמצים להוציאו משטח האויב עלו בתוהו, ומקום קבורתו לא נודע עד היום. נפל בחודש אייר תשי"ח (מאי 1948).

זכרם נצח, עמ' 231.

יזכור, עמ' 900.

וייסברט יעקב

בן הלל וחייה-פייגה, נולד בכ"ד סיון תר"ץ (20 ביוני 1930) בעיירה סלומניקי, פולין, למשפחה ציונית ותיקה. אביו היה מעסקני ברית-הצה"ר, ומילדותו חלם על ארץ-ישראל. כתלמיד בית-ספר הצטרף לבית"ר.

בזמן הכיבוש הגרמני נכלא עם אביו במחנה-ריכוז. אחרי ימים ספורים ברח יעקב עם אביו מן המחנה והצטרף למחתרת הפולנית כקשר. הצטרף לגדוד פרטיזאני.

אחרי השיחרור פגש את אביו ויחד הגיעו לצד האמריקני, ושם נהרג אביו בטעות על-ידי חייל אמריקני. יעקב הגיע למחנה נוער בית"רי באיטליה ומשם הוטס ארצה בשנת 1947. כאן למד את מקצוע הטפסנות, והמשיך להשתלם בשיעורי ערב. הוא הצטרף לאירגון הצבאי הלאומי, ובשורותיו פעל עד להתגייסותו לצבא ההגנה לישראל כחייל בחטיבת "גבעתי". השתתף בקרבות בנגב ועם ההפוגה הועבר לרמת הכובש.

יעקב נפל ביום ו' באדר תש"ט (7 במארס 1949) במשלט רמת-הכובש. למחרת הובא לקבורה בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 232.

יזכור, עמ' 298.

וייסשטוק משה

נולד ב-1912 בווארשה. היה בין פעילי הצה"ר בעיר. לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לחיל המילואים. השתתף בחזית פוזנאן ובקרב הגורלי על נהר בזורה בעיר לוביץ. לבסוף חזר לווארשה, לביתו. פגש את חבריו והצטרף לשורות המחתרת הבית"רית ז'ז.וו. שמו כלול ברשימה מפקדי Z.Z.W., שנפלו בזמן המרד. היה במחלקה הטכנית עם חנוך פדרבוש ועו"ד שולמן. גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 168, 169.

וייצפלד שלמה

בן דוד ואסתר. נולד בכ"ד בכסלו תרצ"א (14 בדצמבר 1930) בעיירה נאווע שעל-יד דאנציג. ממש לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה, כאשר הנאצים השתלטו על העיר דאנציג, ברחו ההורים יחד עם בנם לארץ-ישראל. בבית-הספר "ביל"וי" בתל-אביב קיבל חינוך מסורתי, אח"כ סיים בית-ספר תיכון למסחר, וכחודש לפני נפלו עמד בבחינות הבגרות. בית"רי מילדותו, ורבה הייתה שמחתו, כאשר צורף לקורס מפקדים בבית"ר. אולם כעבור זמן מה, עם הכרזת בית"ר כ"בלתי-ליגאלית", פוזר הקורס. שלמה וחבריו עברו לשורות האירגון הצבאי הלאומי והחלו מתאמנים לקרב. כבר בקרב על יפו לחם שלמה במסירות ובאומץ, כמו כן השתתף בקרבות אבו-כביר ורמלה, אחר-כך בא עם גדוד 11 של אצ"ל להשתתף במערכה על וילהלמה.

בשעת הניסיון לכבוש את וילהלמה, נפצע שלמה תחילה ברגלו, אולם הוא לא שם לב לכך, דחה את העזרה שהושטה לו והוסיף להילחם, עד שכדור שני פגע בגבו. פצוע אנוש הובא לבית-החולים "הדסה" בתל-אביב ושם נותח. יומיים נאבק על חייו, ובליל שבת, ביי"ב באייר תש"ח (21 במאי 1948) אפסו כוחותיו והוא הוציא את נשמתו. נטמן בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 233.

יזכור, עמ' 302.

ויסברוט אברהם

נולד בעיר לובלין, פולין. קיבל חינוך מסורתי ציוני. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר בעיר. והיה בין פעיליו. קיים קורס בבית-ספר תיכון (P.W.WF) בשנת 1938 הצטרף לגדוד "עולי הגרדום" בקן בית"ר. את כל מרצו השקיע במאמצים לעלות לארץ-ישראל, עם פרוץ המלחמה נגוזו חלומותיו בעניין העלייה. אחרי כיבוש העיר הצטרף למחתרת הבית"רית ויצא ליערות ביחד עם האחים אפלבוים; אחרי זמן הם הצטרפו לגדוד הפרטיזאנים "זיקוב". באחד הפעולות הנועזות באיזור קאפולי נפל.

ספר לובלין, עמ' 443, 444.

וואלד אין פלאמען, עמ' 170.

וייצ'ורק זיגמונט

נולד ב-1923 בעיירה פיאסקי, פלך לובלין, להורים בעלי מסורת ציונית. למד בחדר ובבית-ספר עממי. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. היה פעיל ומסור. עבר קורס סמלים. בזמן המלחמה ברח עם קבוצת בית"רים והגיע עד לגבול הרומני. הם נתפסו על-ידי הצבא האדום ונשלחו לרוסיה למחנות עבודה. אחר הסכם שיקורסקי-סטאלין שוחרר, אבל לא נתקבל לצבא אנדרס. בשנת 1943 התייצב שנית לפני לשכת הגיוס וביקש, שישלחו אותו לצבא העממי הפולני כמתנדב. בקשתו נתקבלה, הוא נשלח לשלצה ונתקבל לצבא הפולני העממי, הדיוויזיה הראשונה ע"ש קושצ'יושקו. זיגמונט עבר את כל הקרבות של הדיוויזיה הראשונה והגיע לדרגת סגן משנה. בקרבות לנינו לחם בהצטיינות, קיבל מחלקה ואתה הלך דרך ארוכה עד שערי פומוריה ע"י קולובז'ק. נפל ב-1945. פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים כרך א. מס. 8 עמ' 16.

וירניק ישראל-צבי

בן יעקב ואסתר. נולד ב-19 בנובמבר 1921 (י"ח בחשוון תרפ"ב) בעיר צופוט, על-יד דנציג. למד בבית-ספר יסודי ובגימנסיה. בצעירותו הצטרף לבית"ר והיה למדריך. שעות רבות היה מקדיש לספורט. כשהיה כבן שש-עשרה עבר עם משפחתו לעיר סוסנוביץ. כעבור כשנתיים עלה ארצה במסגרת עליית-הנוער. חודשים אחדים התגורר בגבעת השלושה, אבל עד מהרה מצא את הדרך אל אחיו לרעיון ועבר לפלוגת בית"ר בראש-פינה. ב-1940 התגייס לצבא הבריטי ושירת בו שש שנים. היה מראשוני הבאפיס והקומנדו ה-51 בפיקודו של גנרל וינגייט. השתתף במערכות בלוב, בקירינאיקה, בסומאלי באריתריאה ובחבש. אחר-כך עבר למצרים, הצטרף לבריגאדה היהודית ולחם בחזית איטליה. כאן סייע רבות בהברחת יהודים והעלאתם ארצה. הוריו ובני משפחתו נספו בפולין, ואת כאבו וזעמו ביטא בעבודת הצלה, והקדיש לה את מיטב זמנו ומרצו. לפני שובו לארץ נשא לו יתומה לאשה בנישואים פיקטיביים והעלה אותה ארצה. במערכה על רמלה יצא בראש כמה לוחמים לעזרת חברים נסוגים, והצליח להפוך את הנסיגה להתקפת-נגד. אבל בעיצומו של הקרב חש לחלץ חייל פצוע ונפגע בצרור יריות. הובא לבית-חולים הדסה. בזמן ששכב על ערש-דווי והגישו לו לשתות שאל תחילה: "האם כבר שתו החברים! אני המפקד, רק אם יספיקו המים

תתנו גם לי" כעבור ימים אחדים הוציא את נשמתו. נפטר ב-26 במאי 1948 (י"ז באייר תש"ח).
זכרם נצח, עמ' 235.
יזכור, עמ' 303.

ולאדיסלב סטפאן

בית"רי וחבר האירגון ז.ז.וו. (Z.Z.W.), שהיה מעביר דרך תעלות ביוב אקדחים ורימונים בשביל האירגון. הד"ר וודובינסקי כותב: "נער זה יפה-התואר יכול בנקל להסתדר מחוץ לגיטו. כשהיה הולך ברחובות העיר בצד הארי לא היה מעורר חשד כלל, להיפך, בתוך הגיטו היו עוברים ושבים מסתכלים בו בתמיהה, וחושבים בלבם מה מעשיו של "שייגיץ" יפה-תואר זה בסימטאות הגיטו".

ב-17 במאי 1942 יצא סטפאן מהגיטו, הלך למשרדי הצלב האדום שברחוב האדום 20 (Czerwona) וביקש מן הפקיד טופס למברק. באותיות ברורות רשם את שמו כמי ששולח את המברק בעבור אחד בנימין עסקני, המתגורר ברחוב פאוויה 40, דירה 27, וארשה, ואת שם הנמען, מר הלל צור, נתניה פלסטינה. (המכתב נמצא ברשות מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים).

כאשר חזר מהצד הארי והגיה מתעלת הביוב וברשותו נשק, המתינו לו שלושה אנשי גסטאפו (כנראה בגלל הלשנה) וקפצו עליו לתופסו. אך סטפאן הקדים אותם, במהירות הבזק הוציא את אקדחו הטעון והחל להמטיר עליהם אש. אחד מהגרמנים נהרג, אחד נפצע ואחד ברח להזעיק עזרה. משמר גרמני שנודמן למקום פתח עליו ביריות נגדיות וסטפאן נפגע ומת.

חברי האירגון הצליחו לגנוב את גופתו ולהביאה לקבר ישראל. ביום השלושים לנפילתו הציבו מצבה על קברו ועליה חרוט: "פה נטמן ולאדיסלב סטפאן, חייל האירגון הצבאי הלאומי שנפל בקרב עם האויב", 1942.
מצדה של וארשה, עמ' 108.

וסרמן דוד-מאיר

בן אריה. נולד ב-1917 בעיר ציורטקוב, גאליציה, פולין. למד בבית-ספר תיכון, צעיר הבנים במשפחתו. בחור רחב כתפיים וגבה-קומה, בהיר-שיער וכחול-עיניים. מראהו היה ניגוד גמור לדמות היהודי, שתיארו אנטישמים ושונאי ציון. מצעירותו לוחם מטבעו, ואדם בלי פשרות, ואפילו ייגרמו לו סבל ואי-נעימות. בייחוד רגיש לפגיעות בכבוד עמו: כשפרצה השערורייה של "הספסלים השמאליים", נמנה בין

ארבעת הסטודנטים בווארשה, שנפצעו בשעת תגרות עם האנטישמים. אלה ניסו לאלף את הסטודנטים היהודים לשבת בפינה מבודדת בצדו השמאלי של אולם ההרצאות.

הצטרף לבית"ר בצעירותו, בעקבות אחיו המבוגרים. ניחן בכישרונות רבים. ספורטאי מצויין ובעל חוש מוסיקאלי מפותח. ידע לנגן בכינור. בני-משפחתו ומכריו שנשארו בחיים זוכרים את השעות המאושרות ששרו בצוותא משירי ציון כשהוא מלווה אותם בכינור.

לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה ניסה להגיע לווילנה, בתקווה שממש תתוחה הדרך לארץ-ישראל. אבל קודם שהצליח למצוא נתיב מעבר משטח הכיבוש הסובייטי לליטא העצמאית, פרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, הגרמנים כבשו את פולין כולה ודוד נאלץ לחזור לעירו.

גם בצ'ורטקוב נכלאו היהודים בגיטו ולא הבינו שגורלם נחרץ. רובם הושפעו מדברי המירמה של הגרמנים, מקוצר הראייה של היודנראט ומסיפורי הבדים על מחנות העבודה. קבוצת בית"ר קראה להתנגדות מזוינת, ודוד-מאיר אירגן אותה ועמד בראשה. חברי בית"ר עשו לילות כימים לאסוף נשק ולאמן את האנשים למרד. הדבר נדע לגרמנים, ודוד-מאיר וקבוצתו הועברו למחנה בלז'יץ.

אבל בדרכם לשם, מתחת לאפס של הגרמנים המזוינים, הם פרצו חור בדופן הקרון בשעת הנסיעה, קפצו ממנו וחזרו לגיטו. ועתה פעלו שם במחתרת כפולה. אחר-כך החליטו להצטרף לפרטיזאנים. הקבוצה הצליחה להגיע ליערות ולהצטרף לגדוד קיים, אבל הקימו להם בסיס משלהם ביער שבין העיירות יאגלניצה (Jaglenica) וטלוסטה (Tlusta). דוד-מאיר, ראש הקבוצה, יצא יחיד מהיער, להצטייד בנשק אצל איכרי הסביבה, שביקשו להיפטר ממנו לפני בוא הסובייטים. בדרכו לשוב, לאחר שהשיג כמה רובים ומלאי של תחמושת, נתקל בפולקסדויטשה. התפתח קרב יריות. דוד-מאיר נפצע בצווארו ובכוחותיו האחרונים נמלט והסתתר בעבי היער. לשמע היריות הגיעה קבוצת אוקראינים לעזרת הפולקסדויטשה, וגם חבריו שלו חשו לעזרתו. בקרב נהרגו רוב חברי הקבוצה, ובתוכם דוד-מאיר. **העשור השלישי. עמ' 29.**

וקסלר ז'ניה

נולדה ב-1920 בוויילנה, פולין. בבית הוריה ספגה מאווירתה של התנועה הלאומית, וכבר בילדותה הצטרפה לקן בית"ר בעיר. הייתה אחת המפקדות המוכשרות, מילאה תפקידים שונים בקן והייתה מסורה ופעילה בכל השטחים. הייתה מפעילות שניאטין*.

נספתה באחת האקציות של "השיינים הצהובים".
* שניאטין – עיירה בגבול רומניה – פולין ששימשה תחנת-מעבר ליהודים
שהתכוונו לעלות לארץ-ישראל.
חורבן ומרד, עמ' 382.

ורמן הינדה

נולדה ב-1920 בוילנה, פולין. הצטרפה לשורות בית"ר בילדותה. הייתה מסורה
ופעילה בקן.
נספתה באחת האקציות בגיטו וילנה.
חורבן ומרד, עמ' 382.

ורניקובסקי יוסף ("דער וייסינקער" – "הלבקן")

איש ויליקה, איש שומר מצוות, ישר וצנוע. את רוב זמנו בילה בבית-המדרש
(אף גר בחצר בית-המדרש), ומקור פרנסתו היה בקירבת מקום: היה האחראי על
בית-המרחץ והמקווה שעל-יד בית-הכנסת. כל זמן שהתקיימה בעיירה ישיבה
קטנה, היה אחד ממגידי השיעור.
בצניעות התחיל להתעניין בציונות, בזרמיה השונים של התנועה ובזרם הדתי
של התנועה הרוויזיוניסטית. ב"ברית ישורון" וב"אחדות ישראל" מצא את מקומו.
היה מבקר באסיפות בסניף ולפעמים גם נשא את דברו לפני החברים, שאהבוהו
וכיבדוהו מאד. ביום הבחירות לקונגרס הראשון של הצ"ח בויליקה, בחצות, אחרי
ספירת הקולות, נודע ש"ברית ישורון" קיבלה 28 קולות. אמר ר' יוסף: כמניין "כח"!
ומצא, שחובה להכפיל את ה"כח" הזה בסניף.
כשפרצה המלחמה עם הגרמנים, הצטרף לגדוד הפרטיזאנים שהתארגן
בסביבות ויליקה, ושם לחם ונפל עם נשקו בידו.
ספר זיכרון קהילת ווליקה עמ' 145.

ורנר אברהם

בן מאיר וחנה. נולד ב-15 בדצמבר 1899 (תר"ס) בווארשה, פולין. סיים את
לימודיו בבית-ספר תיכון ואחר-כך החל להתפרנס מיגיע כפיו. ב-1933 עלה ארצה
ובתוך זמן קצר התערה בחיי היישוב. בימי מלחמת-העולם השנייה התגייס
לחיל-האוויר הבריטי ושירת בו חמש שנים. בזמן שירותו הועלה לדרגת סמל,

וכשהשתחרר זכה ב"כוכב אפריקה".

היה חבר באצ"ל. תחילה הסתיר את הדבר מבני משפחתו ונזקק לאמתלות שונות כשהיה עוזב את ביתו שבשכונת שפירא בתל-אביב לעמדה של האצ"ל. העמיד לרשות הלוחמים את כל אשר לו, והפציר בבני משפחתו להקל עליהם ולעזור להם כמיטב יכולתם. הוא עצמו עמד על המשמר בעמדות שונות והשתתף בהדיפת התקפות של האויב.

בקרב על מנשייה נפצע, הועבר ל"הדסה" ושם נפטר. נטמן ב-29 באפריל 1948 (כ' בניסן תש"ח) בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 239.

יזכור, עמ' 311.

ורשובסקי יהושע

נולד בעיירה קטנה בליטא. בין שתי המלחמות חיפש דרך להצטרף לתנועה הציונית. באותם ימים הוקם בעיר קובנה בית"ר, ויהושע היה בין הראשונים שהצטרפו לקן. היה פעיל וממארגני כל הפעולות הבית"ריות. בזמן הכיבוש הסובייטי היה ממארגני המחתרת הבית"רית.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה נשלח לפי הוראות המחתרת למשטרת הגיטו. בזמן המעצרים של שוטרי הגיטו נשלח לפורט ה-9 עם המפקדים. עונה עינויים קשים ולבסוף נרצח עם עוד כ-40 שוטרים יהודים.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 21, 22.

זאבי הרצל (הכהן)

בן יהודה. נולד בתל-אביב ב-11 בספטמבר 1916 (י"ג באלול תרע"ו). היה בוגר הגימנסיה "הרצליה". גדל והיה לעלם עליו ויפה-תואר. מילדותו התבלט באצילותו ובטוב-לבו. בימי המאורעות ב-1929 הצטרף לבית"ר. במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט מילא את חובתו הלאומית בשירות האצ"ל.

במלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי. ב-1940 השתתף בהתקפה הראשונה על לוב, ועד מהרה הועלה לדרגת סרגינט. כשהגיע לארץ לחופשה הופיע ברדיו, והביא ליישוב העברי בארץ את דבר החיילים הלוחמים. גם בזמן ששירת בצבא מילא שליחויות מטעם האצ"ל.

כחייל וכמפקד צעד תמיד בראש, זרים היו לו הפחד והרתיעה. בצחוקו הלבבי היה מקדים כל אדם בבית, ברחוב, בתנועה ובמחתרת. ולכן רבים אהבוהו. נפל בימיה הראשונים של המערכה השנייה במדבר המערבי, ב-23 בפברואר 1942 (י"ד בכסלו תש"ג). בין חפציו נמצא מכתב לחבר קן בית"ר, שבו היה כתוב: "אחרי שיקולים רבים, הן בהתחלה, טרם שהתגייסתי, והן בהיותי מגוייס, החלטתי, כי יש משהו חשוב יותר ממשפחה ומאושר פרטי – לחימה למען עמנו וארצנו".

נקבר בבית-הקברות הצבאי בטוברוק.

תולדות ההתנדבות, עמ' 323.

זכרם נצח, עמ' 69.

זגייסקי יחיאל

בן צבי ואטל. נולד ב-17 בספטמבר 1899 בעיר קלן למשפחה מרובת ילדים ועתירת נכסים. קיבל חינוך יהודי מסורתי. למד ב"חדר" ובישיבות עד שהתבגר ונכנס לעסקים לעזור לאביו, שהקדיש הרבה מזמנו לעסקנות ציונית. יחיאל ירש הרבה מתכונותיו הנעלות של אביו המנוח.

היה חבר בתנועה הרוויזיוניסטית. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא ונשלח לחזית. היה בין החיילים הנסוגים במנוסת-בהלה מפני הגרמנים המתקדמים.

ביקש לחזור לביתו, אך ברובנה פגש את אחיו אליהו, שברח מקלן, ושניהם שמו פניהם לוויילנה, אליה הגיעו ביאנואר 1940. יחיאל הצליח לצאת בשלום מכל האקציות. בזמן שהותו בגיטו עבד במשטרה כמזכיר אחת התחנות, ועם חיסול

הגיטו הצטרף ליוצאים ליער ונמנה עם אחד מגדודי הפרטיזאנים בפושצה-רודניקי.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוברת 12, עמ' 3.

זובולסון הנריק

נולד בווארשה, למשפחה ציונית. בוגר הפוליטכניקום בעיר. שירת בחיל-הקשר בצבא הפולני. לפני המלחמה היה בין המייסדים של החוג הלאומי למען ארץ-ישראל. יחד עם משפחת שטרסמן השתתף בהוצאת העיתון "ירושלים המשוחררת" "JEROZOLIMA WYZWOLONA" בשפה הפולנית.

הנריק השתתף במלחמת גרמניה-פולין. אחרי סיום הקרבות חזר לווארשה, וכמעט שנפל בשבי. בבואו לעיר פגש חברים מהחוג, והם הזמינו אותו לפגישה עם המחתרת הפולנית.

בינתיים הצטרפו כל חבריו לאירגון המחתרת של בית"ר ז'ז.וו. (Z.Z.W.). הוא השתתף בקבלת הנשק דרך צינורות הביוב מהמחתרת הפולנית, שהיתה קשורה עם ז'ז.וו. (Z.Z.W.). בפרוץ המרד היה אחראי על עמדה ברחוב מילה, שם ניהל את הקרב הקשה במשך יותר משבוע ימים. ביום 27 באפריל נפל. שמו של הנריק נזכר בהצהרתו של קלמן מנדלסון, המצויה במכון ההיסטורי היהודי בווארשה (מסמך מ-27 בנובמבר 1959, מספר 5810) בה מוסר קלמן רשימה של לוחמים שנפלו באותו קרב.

מצדה של וארשה, עמ' 178, 236, 350.

זומר יוסף

היסטוריה רבת פעילות ציונית נזקפת לבית"ר בגאליציה המזרחית על עריה ועירותיה, ובתוכן העיירה טלומאץ', שבגליל סטאניסלאבוב.

ב-1926 התחיל יוסף לארגן בטלומאץ' קבוצת צעירים במסגרת ציונית-צופית, והיא שהייתה הגרעין לקן בית"ר במקום. יוסף אירגן גם את הצה"ר ואחר-כך את "ברית-החייל", והיה הרוח החיה בכל האירגונים של התנועה הרוויזיוניסטית בטלומאץ'.

פעילותו גברה אחרי ביקורו של זאב ז'בוטינסקי בפולין במחצית שנות העשרים. בית"ר התרחבה מאז וגדלה עד שהקיפה את רוב היישובים היהודיים בפולין, וביניהם טלומאץ' וסביבתה.

ב-1927 נתמנה למפקד קן בית"ר, והצליח לגייס לשורות בית"ר קבוצה גדולה של סטודנטים. הסטודנטים נתנו תנופה רבה לפעילות בקן, עד מהרה הוקמו בסביבה כשלושים קינים, ובטלומאץ' הוקמה המיפקדה המחוזית, שניהלה את העבודה החינוכית והארגונית.

בזמן הכיבוש הגרמני היה ממארגני הקבוצה הבית"רית ליציאה ליער בסביבות קופיצינצה, ואף יצר קשרים עם קצינים רוסים שבויי מלחמה, שהגרמנים העבירו אותם בהנחת פסירכבת בין קופיצינצה והוסיאטין. באחד הלילות יצא לפעולה פרטיזאנית לפוצץ את המחלבה בסביבה, נתקל בקבוצה של גרמנים, ופרץ קרב. בקרב נפגע יוסף ומת, אבל גם גרמנים רבים נהרגו שם. בסוף 1943 העבירו החברים את עצמותיו לבית-הקברות היהודי בקופיצינצה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', חוב' 2 (17), עמ' 19.
עדות וורמן איו"ש 03/4235.

זוננשיין*

נולד בווארשה-פראגה. בזמן לימודיו הצטרף לקו בית"ר פראגה. בזמן הכיבוש הגרמני נשאר בעיר. לאחר שחזר פרץ לאסקר לווארשה והשמיע את קריאתו להתארגן, הצטרף למחתרת הבית"רית Z.Z.W. וצורף לנקודה ברחוב קרמליצקה 5. באותה נקודה לחמו המפקדים נתן שולץ, יעקב רוזנפלד ואחיו. נפל באחד הקרבות הקשים ב-21 באפריל 1943.
מצדה של וארשה, עמ' 231.
* שמו הפרטי אינו ידוע.

זוסמן דוד

נולד בווארשה. היה בוגר הפוליטכניקום בעיר, חבר ב"מסדה" וגם חבר בחוג האקדמי הרוויזיוניסטי. שירת בחיל-הקשר בדרגת קצין, היה חבר במחתרת הבית"רית Z.Z.W. אחרי תום המרד יצא לצד הארי עם קבוצתו של הסגן רוט. באוגוסט 1944, כשהתבוסה הגרמנית כבר הייתה מובטחת והצבא האדום הגיע לנהר הוויסלה, פרץ בווארשה המרד הפולני. בעיר נמצאו כעשרים אלף יהודים, ורבים מהם ראו הזדמנות נוספת לצאת ללחום באויב, אף כי לפני כן נלחמו במרד גיטו וארשה. רב היה חלקם של היהודים במרד הפולני. הם נלחמו בשורות שני האירגונים — A.K. ו-A.L. אם בגלוי כיהודים ואם מוסוים כפולנים.

שמו של דוד נמצא ברשימת הנופלים מגדוד 2. CHROBRI.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

זוסמן ריימונד

נולד בעיר דטרויט, ארצות-הברית. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא והוא בן 23. עד מהרה סיגל לו את תורת המלחמה, ובמיוחד התמחה בניהול קרבות רחוב. קיבל דרגת סגן-משנה ושימש מדריך לטירונים בבסיס פורט-נוקס. בתקופה זו התקרב רעיונית לתנועה הרוויזיוניסטית.

יצא לחזית בתפקיד מפקד טנק, ועם יחידתו התקדם דרך צרפת לעבר גרמניה. בקרבות על כיבוש הכפר הצרפתי נורי לה בורז' בעמק הרון נתקע הטנק שלו ושקע בבוץ. ריימונד קפץ מתוך הטנק, חטף ממישהו רובה, התקדם בריצה לפני הטנק השני, שנע קדימה, וכיוון, את אשו לעבר הכפר. בשרשרת של פעולות ותחבולות בסימטאות הכפר, בנשקו האישי ובאש הטנק שכיוון, הצליח להרוג 19 חיילים ולקחת בשבי עוד 93 חיילים, לתפוס שלל שני תותחים אנטי-טנקים, תותח אחד אנטי-אווירי, שתי מכונות ירייה ושתי משאיות. על מעשה גבורה יוצא דופן זה, ניהול קרבות רחוב בהיותו יחידי בצורה מזהירה כל-כך, ועל השגיו העצומים במבצע זה הוענקה לו מדליית כבוד.

למרבה הצער לא נהנה זמן רב מן התהילה ומן התשבחות ממפקדיו. ב-21 בספטמבר 1944, כמה ימים אחרי קבלת העיטור, קיפח את חייו בפעולת קרב על אדמת צרפת והוא רק בן 26. נפל ב-21 בספטמבר 1944.

היה אחד משני היהודים שזכו במלחמת-העולם השנייה בעיטור הגבוה ביותר שממשלת ארצות-הברית רשאית להעניק – מדליית הכבוד של הקונגרס בצירוף מכתב אישי מאת הנשיא (The Congress Medal of Honour).
Jews in American Wars, עמ' 147.

זוסר משה-יוסף

נולד בריגה, לאטביה. היה מוותיקי בית"ר בעיר ומפעיליה בכל התחומים. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה ונחתם הסכם מולוטוב-ריבנטרופ, כבשו הסובייטים את לאטביה ב-17 ביוני 1940.

בית"ר קיפלה את דגליה וירדה למחתרת. נעשו ניסיונות לעזוב את שטחי הכיבוש הסובייטי לכיוון שוודיה, דרך רוסיה, לעבר גבול אפגניסטאן ופרס. אבל בקיץ 1941 נאסרו בפקודת ה-נ.ק.ו.ד. פעילי בית"ר ומפקדיה לפי רשימה שהמציאו

לה קומוניסטים יהודים. הם עדיין לא ידעו כי בעוד שבועות מספר ייחרץ גם גורלם, על היותם יהודים, וכי הקומוניזם לא יעמוד להם להצילם מידי הרוצחים הגרמנים. משה-יוסף נשלח לסיביר. נפטר שם ב-1960, אחרי עינויים קשים ושיבה ממושכת בשני מחנות-הסגר.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 2, עמי 7, 8.

זופביץ' יהודה

נולד בקובנה, ליטא. מצעירותו פעיל בשורות בית"ר; בזמן הכיבוש הגרמני שימש סגן מפקד משטרת גיטו קובנה. בהיותו בשליחות בשירות זה הוטל עליו כחבר תנועת המרי, להניע את מוסדות הגיטו למדיניות תקיפה יותר כלפי הכובש. יהודה, שכינויו היה "כוכבא", היה מראשוני המחתרת הבית"רית המזוינת של גיטו קובנה בשנים 1941-1944.

בהדרכתו נערכו אימונים קבוצתיים בנשק לאנשים שהתכוננו לצאת ליער. כן השתתף ב"ועד ציבורי", שהוקם לשם מימון צורכי המחתרת. ערך מיוחד היה לפגישות מבחינה הסברתית: הן עודדו את המשתתפים, תרמו רבות להרמת המוראל שלהם, והעניקו להם תוכן מעשי ומוסרי בזמנים הקשים בגיטו. ב-27 במארס 1944 נלקחו כל שוטרי הגיטו על מפקדיהם למצודה התשיעית. יהודה וחברו איקא גרינברג הוחזקו בתא המפקדים, ונדרשו לגלות ידיעות על הגיטו. כן נחקרו בדבר עזרת המשטרה לתנועה הפרטיזאנית. בשובם לתא אחרי החקירה שתתו שניהם דם, ויהודה היה פצוע בראשו. השניים עמדו בעקשנותם ושתקו. בעדות אחת נאמר: "יהודה יפה התואר", כשהוחזר לתאו אחרי החקירה הראשונה נראה כישיש שבור, וחבריו כמעט לא הכירוהו. "חיינו הצעירים אבודים", אמר לחבריו. "הבה ונמות כגיבורים, ולא נגלה את הבונקרים שמתחבאים שם עשרות ילדים טהורים. יהי נא מצפוננו טהור לפני המוות". אחר-כך התיישב בין חבריו ושר את השיר האהוב עליו, "סובבוני להט אש בוערת". באותו היום הוצאו להורג כארבעים שוטרי הגיטו וכל סגל המיפקדה,, ביניהם יהודה.

תולדותיה של מחתרת, עמי 95, 201, 221, 223, 342, 355.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמי 241, 242.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס, 5 (30).

זיגל הלינקה

נולדה בעיר סוסנוביץ. בנעוריה הצטרפה לקן בית"ר. עברה קורס סמלים ומדריכים והייתה מן המדריכות המוכשרות. בזמן הכיבוש הגרמני עבדה כאחות בבית-חולים. באחד הימים באו אנשי גסטאפו להוציא את כל החולים מבית-החולים להשמדה. הלינקה התנגדה, איימה באקדח על אנשי הגסטאפו ולא התירה להוציא את החולים. אנשי הגסטאפו התגברו עליה ורצחו אותה במקום. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוברת מס' 6, עמ' 12.**

זיגפריד אהרון (אריק)

נולד ב-1918 בעיר ולוצלאבק, פולין, למשפחה יהודית חמה, מסורתית וציונית. המשפחה מנתה שש נפשות. למד בגימנסיה הפולנית ואחר-כך בגימנסיה העברית. הצטרף לשורות בית"ר בזמן לימודיו.

הגיע לווארשה לאחר שנכבשה עם זרם הפליטים מערי השדה, על-מנת להסתנן מזרחה לשטח הכיבוש הרוסי ומשם לוויילנה, שהייתה בתחומי ליטא ובה ישבו חברי נציבות בית"ר פולין ומאות פליטי בית"ר אחרים. עם פרוץ המרד בגיטו וארשה ב-19 באפריל 1943, צורף לפלוגה תחת פיקודו של בן עירו נתן שולץ, וגורלו נחרץ עם גורל כל לוחמי קרמליצקה 5.

בליל ה-26 באפריל שוגרה קבוצה של ארבעה אנשים בפיקודו של נתן שולץ, ביניהם מייטיק ציגן ואהרון זיגפריד, לפתח המנהרה שבצד ה"ארי" של רחוב קרמליצקה, לבדוק האם הדרך פנויה. בחצר קרמליצקה 6 התמקמו פלוגות של חיילי האויב חמושים, חובשים כובעי פלדה ומזוינים במכונות-ירייה ובוחלמים קטנים.

הגיטו כבר היה אחוז להבות, הלוחמים היהודים ידעו שלא ייצאו משם חיים, אבל החליטו שלא ליפול בידי הרוצחים. הארבעה נכנסו לבונקר והתקדמו דרך תעלות הביוב; הם הלכו בשורה עורפית, כשהם מבוססים בבוץ ואוחזים איש ביד רעהו. הצינור הלך וצר, הלוחמים זחלו כשכל גופם במים ורק ראשיהם מעל פני המים, דם זב מידיהם ומרגליהם אבל הם לא חשו בכך. לבסוף הצליחו להגיע מתחת למכסה ברחוב גזיבובסקה 13, ונאספו לביתו של שומר הבית.

בצהרים המשיכו בדרכם. על הכביש עברה כרכרה, והם עצרו אותה וציוו על העגלון להובילם לתחנת-הרכבת המזרחית. בדרך נתקלו בשני שוטרים פולנים, והעגלון קרא להם לבוא לעזרתו, בטענה שאין הוא רוצה להוביל יהודים. קמה בהלה, הופיעו גרמנים, הבחורים קפצו מן העגלה, זרקו רימונים וירו מנשקם. נהרגו

העגלון, השוטרים הפולנים וכמה גרמנים, אבל גם ארבעת הלוחמים הבית"רים מצאו שם את מותם, ואהרון בתוכם.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, מס' 37/38, כרך ג' 12/13, עמ' 65.
מצדה של וארשה, עמ' 52, 55, 62, 70.

זיידל צבי

בן אברהם ושרה. נולד בעיירה קטנה בפולין. בוגר הגימנסיה בעיר פלוצק. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בגימנסיה בעירו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה הגיע עם זרם הפליטים לסטאניסלאבוב ומשם לעומקי ברית-המועצות. עם התארגנות הדיוויזיה הראשונה הגיע לעיירה לשלצה, על נהר האוקה ברוסיה, ונתקבל אליה. הוא צורף לגדוד הראשון. בזמן ההתארגנות נשלח לקורס קציני חי"ר, סיים אותו בהצטיינות ואחר-כך חזר ליחידתו. בקרב על לנינו קיבל את צלב הגבורה והועלה לדרגת סגן. בפברואר 1945 יצא עם יחידתו לקרב שניהל הגדוד. הקרב התנהל בתוך יער, על הנהר לאבה (LABA). החיילים התקשו בלחימת יער ותעו בשטח, בייחוד בשעות הערב. בתום הקרב הודיע הקשר הפלוגתי, כי בקרב פנים אל פנים נהרגו שני הסגנים: סגן צבי זיידל וסגן דוד זאק.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 26.

זיידמן דוד

נולד בעיירה סקאלה, גאליציה, פולין כבן משפחה חרדית. אביו, ר' ישראל זיידמן, היה סוחר, ובשעות הפנאי התמסר ללימוד תורה. כשהיה נער עבר עם הוריו לעיר סטרי. והתברר שהוא בעל חוש ציבורי מפותח וער. התמצא בבעיות העיר, ביחסי תנועות ומפלגות. ועזר לאביו במסחר. בייחוד התמסר לצורכי הציבור. ניחן בפקחות ובכישרון לנהל משא-ומתן ובכוח שיכנוע, ועלה לשורת הדמויות המרכזיות של העסקנות הציבורית והלאומית בעירו. תחילה הצטרף ל"התאחדות" והיה פעיל בכל הפעילות הציונית כגון קק"ל ו"החלוץ". היה פעיל בענייני הקהילה, בענייני העריה ובבחירות לסיים הפולני. בהשפעתו של זאב זיבוטינסקי הצטרף למחנה הרוויזיוניסטי. הסיסמה "מדינת ישראל לאלתר" דיברה אל לבו, בעל החוש הפוליטי המפותח. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה אירגן בית-מלאכה לילדים, כדי לעזור להם להתקיים. כמו כן דאג לקיומו של בית-ספר מקצועי לנערים ולנערות. באחת האקציות ברח עם

הילדים לכפרים בסביבה כדי שלא ליפול לידי הרוצחים. באחד הבונקרים נתפס עם קבוצה של ילדים. דוד והילדים נרצחו.
ספר סטרי. עמ' 81, 130, 131, 141, 148, 150, 156, 157, 196.

זיידמן שלמה

נולד ב-1919 בעיר לובלין, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. בביתו קיבל חינוך מסורתי. הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן. חלומו היה להגיע לארץ-ישראל. בקן היה בין פעילי הספורט וההכשרה הצבאית. בוגר קורס סמלים (P.W.WF.) הצטרף לקבוצת "עולי הגרדום".

כשפרצה המלחמה היה צריך להתגייס לצבא, אבל הוא התנדב מרצונו הטוב ונשלח כמתנדב להגנת עיר הבירה וארשה, ושם עמד על המשמר.

אחרי כיבושה של העיר חזר שלמה ללובלין, ושם לא מצא את מקומו. לבסוף הצטרף למחתרת הבית"רית בעיר. יצא ליער, חזר, רצה להצטרף למשלחת הבית"רית לנסיעה לווארשה, ולהצטרף למחתרת ז.ז.ו. אבל קיבל פקודה לצאת עם עוד אנשים ליער ולהצטרף ליחידה פרטיזאנית שהתארגנה על-ידי האחים אפלבויס, ואחר כך הצטרפה ליחידה רוסית.

שלמה לחם ביחידה פרטיזאנית רוסית, והגיע עד ליערות קאפולי ביחידה "זיקוב". הוא נפל בזמן המצוד על איזור קאפולי.

ספר לובלין, עמ' 443, 444.
וואלד אין פלאמען, עמ' 171.

זיף אברהם

מפעילי התנועה הרוויזיוניסטית בעיר גדאנסק לפני המלחמה. בימי המלחמה הגיע לעיר גוסטינין.

בזמן האקציה האראשונה במאוס 1942 גורש למחנה העבודה בעיר קונין. בעבודתו במשרד המחנה נודע לו מתוך המסמכים הסודיים על הצפוי לעצורים בימים הקרובים ואמר לחבריו: "חבריה, הגיע הזמן להתגונן לפני ההשמדה". יום ה-13 באוגוסט הוכרז ליום המרד. לפי התוכנית, הוא – אברהם זיף – היה אמור להצית בראשונה את המחסן לדליקים, ואחריו היו החברים צריכים להצית את שאר המחסנים ואת צריפי המגורים במחנה. אברהם נספה בזמן ההתקוממות.

ידיעות בית לוחמי הגיטאות, מס' 5, 6 באפריל 1954, עמ' 25, 26.
ספר קונין, עמ' 176.

זילבר ט'*

נולד בעיירה הורודנקה, פולין. לאחר שנכבשה העיירה ברח והגיע לעיר טלומאץ', ומוניה וורמן, שהיה מפקד בית"ר במחוז, צירף אותו למחתרת הבית"רית. אחר-כך נבחר למיפקדה. היה בין הפעילים, וקשר קשרים עם יהודי הסביבה, על מנת לקום ולארגן מרכזי התנגדות. אחרי אימונים צבאיים בלילות, למדו להכיר את השטחים. החברים לנו בשדות וביערות הסביבה.

לפי פקודת המיפקדה יצא עם עוד שני אנשים מקבוצתו ליערות פוזניקי, לבדוק את השטח ולברר אם אפשר לעקור לשם. לפנות בוקר נשמעו יריות, לפי סיפורו של איכר מקומי נתגלה בונקר ובו 8 יהודים, והמשטרה הוציאה אותם ליער ורצחה אותם בדם קר. בין הנרצחים כל בני המשפחה של המורה הניג, אשתו ובתו בת ה-16.

באחד הקרבות, ב-23 במארס 1944, זמן קצר לפני השיחרור, בכפר נובו-ביילסקה ב-23 במארס 1944, נפל זילבר.

*שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 16-20.

זילברברג מיכאל

נולד בווארשה. היה קשור עם "ברית-החייל" וחבר המיפקדה. בזמן המרד היה חבר במחתרת. היו לו קשרים עם אנשי A.K. – ומהם אף קיבל משלוחי נשק בשביל הלוחמים. נמצא ברשימת הנופלים של אנשי Z.Z.W.
מצדה של וארשה, עמ' 127.

זילברברג מרדכי

נולד בעיירה קולין, שבמחוז קונין בגליל פוזנן, פולין. בעיירתו היה עסקן רב-פעלים, חבר מועצת העיירה, יושב-ראש ברית הצה"ר במקום, יו"ר חברת "גמילות חסד" ופעיל ברוב מוסדות העיירה.

אחר פרוץ המלחמה, בחודש דצמבר 1939, הוגלה מרדכי על-ידי הגרמנים לווארשה. שם עברו על מרדכי כל תלאות המלחמה, שהיו מנת חלקם של יהודי

העיר, עד שבתחילת שנת 1942 הסתדר בעבודה ב"שופ" – בית-חרושת לתפירת מדים של טבנס ברחוב פנסקה, אשר בגיטו הקטן. בסוף שנה זו הועבר המפעל לרחוב לשנו, שם עבדו היהודים עד יום פרוץ המרד.

בתחילת שנת 1942 נפגש עם ד"ר מיכאל סטריקובסקי, שעסק בגיוס לוחמים לאירגון Z.Z.W. באחד הימים לקחו סטריקובסקי לבית ברחוב קופייצקה, הציגו בפני קבוצת אנשים ואמרו לו, כי מעתה יהיה לחבר באירגון המחתרתי. זה היה ביתו של סטאשק רוזנרוט. בפגישה ראשונה זו הכיר את עו"ד איציק אייזן, עו"ד וילור, שייע וולף, יעקב קוט ואחרים.

בתחילת 1943 בשל גם בחוגים אלה רעיון הלחימה. הם החלו להכין את עצמם ליום המרד כי יפרוץ. ברחוב נובוליפיה הקימו בונקר והחלו לאגור בו נשק, מיצרכי מזון ומיצרכים אחרי לשעת חירום. הנשק הראשון נקנה אצל הפולני סטביצקי, מנקה ארובות, שהיה לו רישיון כניסה לתוך הגיטו. פולני נוסף, מריאן בורדזינסקי, חבר פעיל ב-א.ק. מקבוצת "גסטק" (GEXTEK), שהחלה את פעולותיה במחוז לובלין, סיפק גם הוא נשק. כל הנשק שנרכש אוכסן בבונקר בנובוליפיה 64, ומרדכי הופקד עליו ונתמנה כמחסנאי.

קבוצתו עסקה גם בחיסול בוגדים. בתחילת 1943 ביצעו פסק-דין מוות על קצין משטרה יהודי, ליאון וארשבסקי, יליד קאליש שהיה ידוע לשימצה כמשתף פעולה עם הגרמנים. הם גם הוציאו להורג את משתף הפעולה ווצק מיקוליצי'ק, שלא היה אלא היהודי אשר איידלמן, בנו של פחח מרחוב מילא, ובמשך הזמן הרגו חוקר-שוטר פולני בשם ושרובסקי, מתחנת המשטרה 3.

בתחילת חודש אפריל 1943, סמוך ליום פרוץ המרד, התמקמה קבוצתו בדירה עזובה, שבפינת הרחובות סמוציה-נובוליפיה מסי 1. הם התכנסו בעליית הגג לבצע את ההכנות האחרונות לקראת המרד.

ב-19 באפריל הגיעו אליהם הדי יריות מן הגיטו הגדול. החל המרד, שלקראתו התכוננו במשך חודשים רבים.

מרדכי נמצא בעמדה בעליית-גג שברחוב סמוציה, יחד עם 15 איש, ביניהם המהנדס רבינוביץ ודוד גולדרייך מזיליכוב. ב-20 בחודש נכנסו הטורים הגרמניים דרך רחוב קרמליצקה והחלו להתקדם. מהעמדות שלחו לקראתם מטחי אש. הגרמנים לא העזו להיכנס לתוך הבתים בצדי הרחובות וענו באש חזקה כלפי העמדות. בשעות הבוקר, בשעה שמונה, הצטרפה גם עמדתו של מרדכי למתקיפים. הם נוכחו לדעת, שהם מחוללים פלאות: גרמנים הרוגים התגלגלו על הכביש. ניצחונם הראשון עודד את רוח המורדים. הקרבות נמשכו לסירוגין משך כל שעות היום.

למחרת היום התחילו הגרמנים את התקפתם בכוחות מחודשים. הפעם הצטרפו למתקיפים גרמנים גם מרחוב זילזנה. מרדכי וחבריו נאלצו לסגת לבית וכמעט שנפל בשבי. בבואו לעיר פגש חברים מהחוג, והם הזמינו אותו לפגישה עם המחתרת הפולנית.

בינתיים הצטרפו כל חבריו לאירגון המחתרת של בית"ר Z.Z.W. הוא השתתף בקבלת הנשק דרך צינורות הביוב והמחתרת הפולנית, שהייתה קשורה עם Z.Z.W. בפרוץ המרד היה אחראי על עמדה ברחוב מילא, שם ניהל את הקרב הקשה במשך יותר משבוע ימים. ביום 27 באפריל נפל. שמו של הנריק נזכר בהצהרתו של קלמן מנדלסון, המצויה במכון ההיסטורי היהודי בווארשה (מסמך מספר 5810, מ-27 בנובמבר 1959) בה מוסר קלמן רשימה של לוחמים שנפלו באותו קרב. **מצדה של וארשה**, עמ, 178, 236, 350.

זילברברג משה

בן טוביה וחייה-שרה. נולד ב-24 במאי 1914 (כ"ח באייר תרע"ד) בעיר פלונסק, פולין, למשפחה דתית. גדל על ברכי הדת והמסורת. למד ב"חדר" ולאחר-מכן ב"ישיבה". בימי נעוריו הצטרף לשורות בית"ר, ובמרוצת הזמן נתמנה למפקד קן בית"ר בפלונסק. נמנה עם מייסדי פלוגת ההכשרה של בית"ר בנאדוורנה. ב-1933 נתמנה חבר מיפקדת הגליל, ובסוף 1935 עלה ארצה.

עם פרוץ "מאורעות" תרצ"ו היה פעיל במסגרת האצ"ל בשמירה על יישובים עבריים. פעמים רבות השתתף בהדיפת התקפות הערבים. בשנים 1938-1939 עבד כנוטר. פעם אחת, כשעמדו הוא וחברו על משמרתם ביער, להגן על אחת הנקודות, התקיפה אותם כנופייה ערבית. החבר נפל במקום. משה נפצע קשה, אבל לא חדל לירות עד שהדף את התוקפים. אחר-כך נשא את חברו עד המושבה הסמוכה. המאמץ החמיר את מצבו, והרופאים אמרו נואש לחייו. ואולם רצון החיים שלו גבר. כשהחלים שב לנוטרות, אחר-כך התגייס לבאפי"ס, ומשם עבר לבריגאדה היהודית.

כל הזמן הזה הוסיף לעמוד בקשר עם האצ"ל ומילא תפקידים שונים. הראה אומץ-לב נדיר, ועודד חיילים שנמצאו בקירבתו. הדברים האלה נאמרו בפקודה הצבאית בחזית האיטלקית שהוכרז בה על הענקת אות הצטיינות למשה (פלוגה ג' של הגדוד השני בבריגאדה היהודית).

בעת הקרבות בראוונה, איטליה רץ משה מפצוע לפצוע, כשבידו דגל הצלב האדום. עם שוך הקרב ב-19 במארס 1945 (ה' בניסן תש"ה) נשאר בשדה, והוליד

את אחרוני השבים במעבר הבטוח ביותר. כאשר ראה פצוע שנפל במקום מסוכן חש להצילו, אבל בדרך נפגע מכדור אויב. נפטר עשרה ימים לאחר-מכן, ונטמן ב-26 במארס 1945 (ו' בניסן תשי"ה) בראוונה, איטליה.
ספר הבריגאדה, עמ' 266, 267.
זכרם נצח, עמ' 70.
ספר פלונסק, עמ' 117.

זילברברג צבי

נולד ב-1906 בעיר לובלין, פולין להורים ציונים ומסורתיים. אביו שימש מורה לחשבון ותנ"ך. היה בוגר בית-הספר התיכון בעיר ואחר-כך למד באוניברסיטה בווארשה בפקולטה להיסטוריה. הצטרף ל"מסדה" פעיל בהצה"ר וגם הצטיין בכורש ביטוי.

בזמן הכיבוש הגרמני עבר עליו סבל רב והוא חיפש דרך לברוח מהעיר. באחד ימים קם ויצא, והגיע לווארשה באפריל 1942. פנה לגורמים שונים וסיפר להם על המתרחש בערי השדה ובלובלין. השתתף בכל ההתארגנויות בתנועה והיה מן הדורשים התקוממות מיידית.
מצדה של וארשה, עמ' 54, 101, 179, 197, 198.
אנחנו לא נושענו, עמ' 92, 93.

זילברמן אלתר אברהם

נולד בעיירה יודי בשנת 1881. לא ידוע מיהם היהודים הראשונים שהתיישבו בעיירה הזאת. הוא למד ב"חדר" ואחר כך עזר להורים בעיסוקיהם. בשנת 1911 גוייס אלתר-אברהם לצבא הצארי ונשלח לעומקי רוסיה. הוא שירת בחיל רגלי עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה והמשיך בצבא עד פרוץ המרד הבולשביקי. בשנת 1917 נשלח לקורס קציני חיל רגלי מהיר. הגיע עם יחידתו עד פרוסיה המזרחית. אברהם אלתר, יהודי מסורתי, שירת עד סוף שנת 1917 והגיע בחזרה לעיירתו. הוא החליט להקים משפחה, נשא אשה ונולדו להם בן ובת. הוא היה איש בלא פחד מעבודה קשה. הקים טחנות קמח בכמה מקומות באיזור יודי וזו הייתה הכנסתו. את בנו פנחס שלח ללימודיו בבית ספר תיכון בעיר וילנה, כמו כן - הבת למדה. הוא היה איש ציבור ובין הראשונים שהקימו את התנועה הרוויזיוניסטית בעיירה. ואחר כך עמד, כמובן, בראש ברית-החייל והיה מתומכי תנועת הנוער

בית"ר.

כאיש צבא זרמה המחשבה בליבו על צבא יהודי במולדתו ההיסטורית. חלם על עלייתו לארץ עם משפחתו. בפרוץ מלחמת העולם השנייה, כבשו הרוסים את המקום, אבל עבור העזרה שנתן לאוכלוסיה, נשאר במקום ולא הוגלה לתוך ברית המועצות. כשהגרמנים כבשו את העיירה והתחילו האקציות והישלוחים למחנות, החליט לבנות בונקר ולהתקשר עם האיכרים הפולנים במקום על מחבוא למשפחתו. אחרי ימים ספורים הוא ובנו יצאו ליער וחיפשו קשר עם הפרטיזאנים בסביבה. הם הצליחו למצוא גדוד פרטיזאנים והצטרפו אליו, היות והם היו ידועים בסביבה. חלק מהצלחת הפעולות הפרטיזאניות נבע מכך שהאיכרים הכירו את משפחת זילברמן ואת בני משפחתו של אברהם שמושקביץ. אברהם אלתר הגיע אחרי המלחמה לארצות הברית ושם נפטר. **עדות "אמש שואה..."**, עדות בנו פנחס זילברמן.

זילברמן גדליהו

נולד בווארשה, פולין. למד בבית-ספר תיכון עביר בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בזמן הכיבוש נשאר ביער ולא עזב אותה עד יומו האחרון. היה ממקבלי המשלוחים של נשק מבחוץ. אמילקה קוסובר מספרת בעדותה, שנראה כמו "ארי טהור", והאירגון הכשיר אותה לתפקידים מיוחדים. בזמן המרד בגיטו לחם בעמדות הקדמיות. נפל בקרב ב-21 באפריל 1943. **מצדה של וארשה**, עמ' 168, 192, 222.

זילברמן שמעון

בן זלמן וחיה שרה. נולד ב-1919 בעיירה יוד (סביבת ברסלב). אביו היה דייג. מפאת העוני בביתם, לא יכול היה להמשיך בלימודיו בבית-הספר העממי הפולני ונאלץ לצאת לעבוד. נמלט מיד אחרי הטבח הראשון ב-17 בדצמבר 1941 ליערות קאזיאן. במשך חודשי החורף והאביב של שנת 1942 ניטלטל עם קבוצה של נמלטים בחיפושים אחר נשק ובעיקוב אחר רוצחי יהודים (כל משפחתו, שנמלטה ליערות, הוסגרה על-ידי איכרים לידי הגרמנים). בקיץ 1942 נתקבל לגדוד "ספארטאק", שהגיע מאזורי המזרח.

השתתף בקרבות נגד חיל המצב בכפרים בוויזדו, אופסה וכו, ובמארבים על-ידי הכפרים אוסציה וואסוויץ. כיוון שהגדוד הזדקק לסנדלר, אילצו אותו לעסוק במקצועו. לשם כך הושיבו אותו בביתו של היערן קובאליונק.
ביאנואר 1943 עם שחר הוקף בית היערן על-ידי הגרמנים. הפרטיזאנים שם הצליחו לפרוץ את השרשרת הגרמנית, אך זילברמן ואברהם יאיר לא הספיקו לעשות כן, ונשרפו חיים יחד עם משפחת היערן בביתו.
עדות: הירש איינהורן – פח"ח, תיק 62.
"אמש שואה...", עמ' 443.

זילברשטיין זיינוול

נולד ב-1922 בעיירה קטנה על-יד לובלין, פולין. היה חבר פעיל בקן בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני לא יכול לסבול עוד את ההשפלה, והחליט עם אחיו לברוח ליערות הסביבה. הגיע עד ליערות פארציב, ושם הצטרף ליחידה פרטיזאנית שאירגנו יהודים בורחים מעיירות הסביבה. אחר-כך הצליח לעבור בצליחה את הנהר בוג, והצטרף לגדוד הפרטיזאנים על-שם "וורושילוב", שפעלה בסביבות בריסק.
בסוף 1943 יצא עם קבוצתו לחבל במסילת-ברזל. הם הצליחו לפוצץ את המסילה ובדרכם לשוב נתקלו במארב גרמני, וזיינוול נפל בקרב.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 243.

זילברשטיין לייביש

נולד ב-1925 בעיירה קטנה על-יד לובלין, פולין. כאחיו הבכור הצטרף לשורות בית"ר, והיה פעיל בקן. למד בבית-ספר תיכון והצטיין בלימודיו.
בזמן הכיבוש הגרמני יצא עם אחיו ליערות, והצטרף לגדוד פרטיזאנים. צלח את הנהר בוג והצטרף לגדוד "וורושילוב", שפעל בסביבות העיר בריסק.
אחרי שחרור הסביבה גויס לצבא האדום. לחם בחזית הביילורוסית. כשעדיין היה במדים ירו בו פולנים אנטישמיים משורות N.S.Z. בזמן שנסע ברכבת בדרכו ללודז'.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 243.

זינגר אהרן-מאיר

נולד בשנת 1908 בעיר הרוביישוב, גליל לובלין, פולין. היה בין המייסדים של בית"ר הרוביישוב, ואחר-כך המפקד.

פרטים רבים על ימיו האחרונים של קן בית"ר בהרוביישוב אינם ידועים, אך ידוע, כי אהרן-מאיר הצעיר החייכן והשופע מרץ זכה להיות נושא הדגל בית"רי עד יומו האחרון.

כאחראי על הנקודות המחתרתיות בסביבת הרוביישוב, נתן הסכמה לקבוצת בית"רים לחזור לווארשה, וחלק נשאר במקום תחת פיקודו.

נתקבלו ידיעות שבית"רים יחידים עזבו את נקודות העבודה וחזרו לווארשה בידיעת מפקד מחוז ווהלין וזגלמביה של בית"ר, יולק בראנד. קבוצה מחתרתית פעלה בנקודות הכשרה אצל בעלי האחוזות בסביבת הרוביישוב.

אהרן-מאיר יצא ליערות הסביבה עם קבוצת בית"רים. באחת הפעולות נתפס ונשלח למחנה השמדה.

פנקס הרוביישוב, עמ' 235.

זיסקוביץ אריה (ליובה)

נולד ב-1912 בעיירה אושמיאן, מחוז וילנה, פולין. היה בוגר הגימנסיה העברית בוילנה. מילדותו היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית, והיה מפקד בית"ר בעיר.

גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. סיים בהצטיינות קורס סמלים, והועלה לדרגת רב-סמל. אחרי גמר השירות הצבאי חזר לעיירה והיה פעיל בקן.

כשפרצה מלחמת-העולם השנייה ברח לוויילנה על-מנת לעלות משם לארץ, אבל נשאר תקוע עם כל חבריו במקום. היה פעיל באירגון המחתרת הבית"רית. בזמן אירגון המחתרת פ.פ.או נתמנה למפקד מחלקה, ולאחר שיצא יוסף גלאזמן ליערות נארוץ' היה חבר מיפקדת האירגון הלוחם בגיטו ואחד המדריכים בשימוש בנשק לאנשי המחתרת.

בספטמבר 1943 יצא מן הגיטו עם שלוש פלוגות של האירגון והגיע ליערות נארוץ'. נפל בקבוצת ה-34 בפיקודו של יוסף גלאזמן ביום-הכיפורים תש"ד.

חורבן ומרד, עמ' 65, 137, 153, 154, 179, 218, 222, 382, 383.

ספר הפטיזאנים, כרך א', עמ' 93, 94.

להבות באפר, עמ' ש"ד-ש"ט.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 164.

זלונסקי *

חבר ב"ברית-החייל" ובמועדון "מנורה" בעיר. שירת בצבא פולין כאיש קבע ביחד עם קופרמן. אחרי הכיבוש הגרמני היו שניהם מתומכי ההתארגנות המחתרתית. אחרי הקמת האירגון הצבאי היהודי Z.Z.W., קיבלו על עצמם הקמת רשת מודיעינית, בהיותם מומחים עוד מימי הצבא הפולני.

שניהם עבדו על תוכנית לחיסול הבוגדים בגיטו. בחודש מארס 1942, לפי פסק-דין, נורה ברחוב אלקטרואלנה סוכן גסטאפו יהודי, אדולף בורנשטיין. בתחילת קיץ 1942 בוצעה פעולה גדולה ובה הוצאו להורג אחד-עשר בוגדים וסוכני גסטאפו יהודים.

בימי המרד לחם זלונסקי באיזור שווינטוירסקה. גורלו אינו ידוע.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 200, 201.

זלוטו מוניאק

נולד בקילצה. היה איש האירגון המחתרתי, חניך תנועת הנוער בית"ר. הגיע עם זרם הפליטים לווארשה. היה פעיל בוועד המארגן בגיטו מטעם בית"ר. יחד עם אברהם רודל ויוזיק לופאטה ואחרים בעמדה ברחוב שווינטוירסקה 30, בערב ה-19 באפריל. כשקיבלו מגיוטה הודעה שהיא מבקשת רשות לעבור אליהם לעמדה ולחגוג עמם את סדר פסח.

הגרמנים נחלו כישלון חרוץ בכל ניסיונותיהם לחדור לשטח המברשתנים. קבוצת מחץ ניידת של האירגון הייתה מגיחה לפרקים ומפתיעה את הגרמנים. בתחילת מאי 1943, זמן קצר לפני שהבונקר נתגלה, יצאו מוניאק ורודל ואיש נוסף מן הבונקר ולא חזריו אליו עוד. ידוע שב-8 במאי ניהלו קרב, ומוניאק נפל בקרב ההוא.

מצדה של וארשה, עמ' 168, 184, 254, 257, 259.

זלוטוגורה אריק

נפל ב-27 באפריל 1943, בזמן הקרב האכזרי בגיטו וארשה בקרב הזה סבלו הגרמנים מאבידות הגדולות ביותר שסבלו בכל ימי המרד בגיטו. כ-100 הרוגים היו להם; כמספר הזה פצועים; טנק אחד נפגע; כמה עשרות רובים, 15 סטנים,

אקדחים ותחמושת נלקחו או הושמדו.
עדות קפיטאן זארסקי זיידלר (מכון ההיסטורי היהודי בווארשה, תיק 2860).

זלוטגורה צבי (הרשל)

נולד בעיירה דרצ'ין, על-יד סלונים, פולין. היה ממקימי התנועה הלאומית ברית-הצה"ר ותנועת-הנוער בית"ר בדרצ'ין, מפעיליה וממפקדיה. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת עם חברי התנועה. לאחר כניסת הגרמנים הוחלט בקבוצתו להתארגן ולצאת ליערות הסביבה. ביולי 1942, לפני הטבח, יצאה הקבוצה הראשונה ליערות רודה-דוברובשצ'ינה. קבוצתו של צבי נקלטה בגדודו של בולאר (אחר-כך "פוביידה"), והצטרפה לפלוגתו של הד"ר אטלאס. צבי נודע כאחד הפרטיזאנים המצטיינים בגדוד וכלוחם אמיץ, והשתתף בכל מבצעי הקרב והחבלה של הגדוד. בזמן ההתקפה על דרצ'ין ב-8 בספטמבר 1942, היה צבי מהראשונים שחדרו לבניין חיל-המצב הגרמני, ונפצע שם קשה. החלים מפצעיו וחזר לפעול כחבלן ביחידה. השתתף בפיצוצים של רכבות ובמיקוש כבישים. נפל בשורות הצבא האדום ב-1945, זמן קצר לפני תום המלחמה.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 708.

ספר דרצ'ין, עמ' 189, 376.

פלוגת הד"ר אטלאס, עמ' 69, 72.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 164.

זלוטוב שלמה

בן ברוך-משה ושושנה. נולד ב-י"ז טבת תרע"ד (15 ביאנואר 1914) בעיר צ'כאנוביץ, פולין, למשפחה ציונית מסורתית. בוגר בית-ספר "תרבות". עם היווסד קן בית"ר במקום, הצטרף לשורותיו והיה אחד הפעילים ביותר. בעת פרוץ מלחמת-העולם השנייה, היה מגויס כחייל מילואים בצבא. הוא יצא מפולין באונייה האחרונה, אוניית המעפלים "פאריטה", ועבר מייד לפלוגת בית"ר בראש-פינה.

בתום תקופת שירותו בפלוגה, השתקע ברמת-גן, וכאן הצטרף ליחידת אצ"ל. גם אחרי שנשא אשה ונולד לו בן, המשיך בעבודה פעילה בארגון, ועל אף הסכנה, היה מאכסן חברים "פליטים" בצל קורתו. באהבה קיבל על עצמו כל תפקיד – אם כמתרים, הצפוי למאסר בגלל הלשנה, ואם כמחסנאי, העובד בלילות בחפירת מחסנים ובניקוי הנשק.

עם הקמת צבא ההגנה לישראל, התייצב בלישכת הגיוס, אך לא נתקבל לצבא בשל חולשת לבו (בגלל סיבה זו לא נתקבל גם לצבא הבריטי בימי מלחמת-העולם). שלמה לא קיבל עליו את הדיון, הכריז בגאווה, שהוא איש אצ"ל, ולא יסכים לקבל שיחרור. לבסוף צירפוהו ליחידת שירותים, ואחרי שעבר קורס חובש, הוצב לגדוד 57 בחטיבת "גבעתי". הוא מילא תפקיד חובש בקרבות לפריצת הדרך לנגב ותמיד ביקש להימצא בחזית. בחירוף נפש היה עובר בשדה-הקרב ועוסק בהוצאת הפצועים.

כאשר יצא לחלץ פצועים בקרב על משטרת עיראק-סוויידאן, נפצע שלמה פצעים אנושים מפגיעת פגז. ברגעים האחרונים לחייו פנה אל חבריו בבקשה: "שמרו על בני שיגדל!".

זכרם נצח, עמ' 241.

זכור, עמ' 320.

זליקוביץ חיים

נולד בדרכיין למשפחה יהודית שורשית ולאומית. הצטרף לפלוגת הד"ר אטלאס, גדוד "פוביידה". השתתף בהתקפת הגדוד על חיל-המצב הגרמני בדרכיין ב-10 באוגוסט 1942, ונפל בשעה שהתפרץ אל בניין הזינדארמריה שהגרמנים היו מבוצרים בו.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 352.

זליקוביץ יוסף

נולד ב-1923 בלודז' למשפחת בעלי-מלאכה. למד בבית-ספר תיכון בעיר. הצטרף לשורות בית"ר בזמן לימודיו, והיה בין הפעילים בקן.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה ברח יחד עם אנשים רבים מהעיר, והגיע למזרח-פולין. התיישב בעיר לידא. בסוף 1942 נמלט ליערות הסביבה, ונתקבל לגדוד של טוביה ביילסקי, שבסיסו היה אז ביערות נובארדוק. כשאורגן הגדוד "אורדזניקידזה" הועבר לשם. כיוון שידע לדבר ולכתוב בשפה הגרמנית, הטילו עליו משימות סיור בסביבה. היה לבוש במדים גרמניים, שהוא עצמו פשט אותם מגרמני הרוג, ולכן כינוהו בגדוד "הגרמני". היה דוהר על סוסו במקומות מסוכנים, שרגל פרטיזאן לא דרכה בהם לפניו. לפני האיכרים בסביבה הופיע כגרמני.

נפל מידי מארב גרמני באוגוסט 1943, בשעת סיור בדרך המובילה מהכפר קאמינקי אל סטארה-הוטה.

עדות לייזר אנגלשטרן (פח"ח, תיק 15)
הפרטיזאנים, עמ' 106.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 165.

זלמנוביץ זב

נולד בעיר סוסנוביץ. בנעוריו הצטרף לקן בית"ר ולאחר זמן נעשה מפקד קן בית"ר בבנדין. בזמן הכיבוש הגרמני ברח לסוסנוביץ והצטרף שם לקבוצה מחתרתית בית"רית. באחת האקציות נתפס ונשלח למחנה ההשמדה אושוויץ. היה ממחוללי המרד באושוויץ ונהרג בזמן פיצוץ הקרמטוריום.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 6, עמ' 12.

זלסקי שמעון

נולד בווארשה. היה חבר פעיל ב"מסדה" ובבית"ר. כשפרצה מלחמת פולין-גרמניה היה סטודנט וגויס להגנת העיר. אחרי כיבוש העיר הצטרף לאירגון המחתרתית הבית"רי Z.Z.W. כבוגר קורסים של P.W. היה אחראי על עמדה ברחוב מילא. בזמן המרד השתתף בפלוגת מחץ ועזר לעמדות חלשות. לחם בכמה נקודות. ב-27 עבר עם קבוצתו של הסגן רוט לצד הארי.
קבוצתו של רוט הצטרפה בזמן המרד לגדוד "חרוברי" של א.ק. – שמעון לחם בנקודת טובארובה ושם נפל. שמו נמצא ברשימת הנופלים של A.K. במכון ההיסטורי היהודי בווארשה.
מצדה של וארשה, עמ' 321 (רשימת הנופלים).

זלצברג זב

נולד ב-1920 בוויילנה, פולין. היה אחד הפעילים בקן בית"ר וילנה, ומסור לרעיון התנועה הזיבוטינסקאית. היה חבר מחתרת בית"ר בתקופת הכיבוש הרוסי. נרצח בזמן הכיבוש הגרמני באחת האקציות בגיטו.
חורבן ומרד, עמ' 383.

זלצמן שמואל

נולד בעיירה חמילניק. היה בין הפעילים בתנועה הרוויזיוניסטית ובבית"ר בעיירה. בזמן הכיבוש הגרמני נשאר בחמילניק.

בליל-שבת בחורף 1942 פרץ הגרמני רולף מאייר, רוצח יהודי חמילניק, לדירתו של שמואל, דחף אותו, והאיץ בו לרוץ והחל לרדוף אחריו. הם הגיעו עד ביתו של פרבר ושם, בפנית הרחובות באנארסקה-פינטשובסקה ירה בראשו של שמואל באקדחו והרגו.

עדות קלמן זלזניק ויעקב וולוך (איו"ש).

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 9, עמ' 23.

זלצר בנו

נולד בעיר בוציאץ בשנת 1920, למשפחה ידועה בעלת נכסים בעיר. בוגר בית-ספר תיכון. חבר תנועת הנוער בית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני ברח ביחד עם קבוצה קטנה ליערות הסביבה, שם פגש את אנשי קבוצתו של ווייזנגר – מפקד קבוצה קטנה של פרטיזאנים. הוא שמע מפיהם שהם לוחמים יחד עם אנשי "ארמיה קראיובה" (A.K.), והם המליצו לפניו להצטרף ליחידתם.

בנו היה ידוע כבעל מרץ ואומץ לב. באחת האקציות לקח את הפיקוד לידי והוכיח את יכולתו הצבאית.

נפל באחת הפעולות הידועות בזמן המצוד הגדול ביערות בוציאץ נגד הגרמנים ועוזריהם.

עדות וייזנגר (איו"ש, 903/3794).

עדות מ' וורמן-בזן (איו"ש, 03/4235).

זמדווייס שלמה (פאכנר)

נולד ב-1912 בעיר סארני, ווהלין. מילדותו היה פעיל בשורות בית"ר ובחיים הציבוריים בעיירה. לפני המלחמה היה מפקד קן בית"ר.

נאסר בתחילת 1940, בזמן הכיבוש הרוסי, על פעילותו הציונית הרוויזיוניסטית. שוחרר מהכלא לפני פרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה.

בימי הכיבוש הגרמני ברח מגיטו סארני ליער, ונקלט בגדוד "וורושילוב" (אוגדה "בייגמה"), משם עבר לקבוצת שווייקו (מניצולי לאחווה) יחידה יהודית בחטיבה הפינסקאית "קומארוב". מונה למפקד כיתה, והצטיין בהתקפה על הכפר

סנקיוויץ' שממזרח ללאחווה. ביאנואר 1943 פוזרה היחידה היהודית, ואנשיה חולקו בין גדודי החטיבה. שלמה מונה כמפקד כיתת סיור באחד הגדודים, ולאחר-מכן כמפקד הגדוד היהודי 'לזאר מויסיביץ קאגאנוביץ'.

נפל באחת הפעולות הנועזות, כמה ימים לפני הניצחון על גרמניה.

ראשונים למרד – לאחווה, עמ' 141, 142, 147.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 640, 646.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 165.

זמישלני אנשל

בן יעקב ודבורה. נולד ב-1916 בעייר יינדז'יוב גליל קילצה, פולין. בגיל רך עבר עם הוריו לעיר סוסנוביץ. גדל במשפחה ציונית מסורתית. למד בבית-ספר דתי ואחר-כך בישיבה. הצטרף לשורות בית"ר בנעוריו, והיה שייך גם לפלג הדתי בתנועה "ברית ישורון". אביו היה מאוהדי התנועה ומתומכיה, והשתתף בכל האירועים של התנועה.

בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לקבוצה הבית"רית בסוסנוביץ שהתנגדה לשלטון הגרמני, וגם לראש היודנראט מרין אנשל, היה מן המתנגדים לשילוחים מן הגיטו. כשהגיעו לגיטו ידיעות על המתרחש במחנות בפולין, הפיצו הבית"רים את הידיעות בין תושבי הגיטו, ובתגובה צירף אותם ראש היודנראט למשלוח למחנות ההשמדה. אנשל היה מראשי המתנגדים למרין וצורף למשלוחים למחנה ההשמדה אושוויץ, שם נרצח.

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 169.

זמש *

היה מן המפקדים האחרונים שנשארו בגיטו וארשה אחרי המרד. הוא ולופאטה סירבו לעזוב את הבונקרים. בשבת, ה-8 במאי 1943 בשעה 9 בבוקר החלו הגרמנים להתרוצץ בין ההריסות, ובשעה 11 גילו את "הפירצה", פוצצו אותה והטילו פנימה פצצות גאז מדמיע וגירשו את היהודים מן המקלט. זמש ולופאטה החליטו ברגע האחרון שלא להיכנע לגרמנים ויהי מה. חיש מהר עלה בידם לפנות את אחד הפתחים לשעת חירום, שהוליך מן המקלט לחדרי המדרגות שבחזית הבניין, ולאחר זחילה של כמה דקות נמצאו בתוך תוכו של הכיתור הגרמני. ושם עמדו להם חוש ההתמצאות שלהם ועוז רוחם: תחת ברד יריות ותוך שהם משיבים אש מנשקם

פרצו להם פירצה ונמלטו לרחוב שוויינטוויירסקה 34. הגרמנים דלקו אחריהם, ובקרב נהרג זמש. קבוצה שלמה של יהודים ניצלה ברגעים האחרונים.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 259.

זמלר מרדכי

בן למל ובתיה. נולד ב-1915 בעיר לודמיר, ווהלין. למד בבית-ספר תיכון, ועבר את בחינות הבגרות בהצטיינות. התגייס לצבא הפולני ושירת בחיל-התותחנים. חיל-התותחנים הפולני שלא הספיק כלל להיכנס לקרב עם הצבא הגרמני.

הוגלה לסיביר מפני שהיה חבר התנועה הלאומית בית"ר. עם חתימה חוזה סטאלין-שיקורסקי שוחרר ממחנה-ההסגר והוחזר לצבא הפולני. עם הצבא עבר לאיראן ומשם לארץ-ישראל. יחידתו הועברה לאיטליה, ונכנסה לקרב במונטה-קסינו. בקרב שימש כתותחן והשתתף בו השתתפות פעילה. קיבל אותות הצטיינות. בתום המלחמה עבר עם הצבא לאנגליה, ושם השתחרר.

בסוף 1947 עלה ארצה. עשה חודשיים בתל-אביב, ולפי קריאת התנועה התגייס לצה"ל. השתתף בקרבות על הדגניות, וזו הפעם הראשונה שנודמן לו להכיר את ההתיישבות היהודית. נפל בקרב הגדול של 15 במאי 1948 בשער הגולן. למחרת הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות בדגניה א'.
זמלר, עמ' 336.

זסלר ישראל

בן יעקב ורבקה. נולד בירושלים ב-8 ביולי 1919 (י' בתמוז תרע"ט). למד בחדר ואחר-כך ב"ישיבה", ונתחנך ברוח המסורת. כאשר עבר עם משפחתו לתל-אביב הצטרף לתנועת בית"ר, וב-1938 שירת בפלוגת-הגיוס בראש-פינה, ושם התגייס לשורות האצ"ל.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה היה מראשוני המתגייסים לצבא הבריטי. ב-29 באפריל 1941 (בי באייר תש"א) נפל עם כל יחידתו בשבי הגרמני בקאלאמאשה, יוון. שנתיים נדד ממחנה-שבויים למחנה-שבויים, ועבר את כל מדורי הגיהנום של השבי הנאצי, אך רוחו לא נשברה וגם בימי ייאוש שמר על אמונתו בניצחון הסופי. כל הימים שהיה בשבי, עמד זקוף-קומה וגאה מול שוביו. בנסיבות הקשות ביותר לא ויתר על כבודו ואל על כבוד עמו.

ב-25 בפברואר 1943 (כ"י באדר תשי"ג), בשעת העבודה במכרות יאבוזינו, התנכל

לו מנהל-עבודה גרמני נאצי והחל לגדפו ולבזותו. ישראל דרש מהגרמני להפסיק את גידופיו, וכשסטר הגרמני על לחיו, ביכר ישראל לסכן את חייו ולא לוותר על כבוד החייל העברי, הוא היכה אותו בפנס הקרביד שהיה בידו. מייד התנפלו עליו הגרמנים, ובמוטות רוצצו את גולגלתו. כשהודיעו למפקד מחנה השבויים מה שקרה, שלח חייל גרמני למכרה, והחייל ירה בישראל הגוסס, כדי לחפות על האזרחים שרצחו שבוי-מלחמה. נטמן ביאבוזינו, פולין.
זכרם נצח, עמ' 71.

ז'ק דב

נולד ב-1920 בוויילנה, פולין. הצטרף לשורות בית"ר בילדותו. היה פעיל מסור ונאמן לרעיון התנועה הלאומית בעיר. נרצח בזמן חיסול גיטו וילנה.
חורבן ומרד, עמ' 383.

זקליק יוסף

נולד בלובלין, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן הלימודים הצטרף לקן בית"ר כאחיו מנחם, והיה חבר פעיל ומסור. בזמן הכיבוש הגרמני ירדה בית"ר למחתרת. התארגנו קבוצות מפגש, לקבל ידיעות שהגיעו מכל מיני מקומות ובכל מיני דרכים. הידיעה על מותו של ראש בית"ר התפשטה בעיר במהירות רבה, וחברי בית"ר התכנסו לאסיפת אבל. המיפקדה בווארשה התחילה פעולתה בפירסום חומר על ראש בית"ר. הפירסומים נשלחו למקומות שונים וגם ללובלין. יוסף היה האחראי לקשרי חוץ והוא קיבל את פני פרץ לאסקר בזמן ביקורו בלובלין וגם הביאו למחנה השבויים ברחוב ליפובה בלובלין, כדי שיפגש שם עם חברי בית"ר ועם מפקד בית"ר בפניסק – יוסף דבורקין.

יוסף יצא עם קבוצת בית"רים ליערות הסביבה ושם הצטרפו ליחידת פרטיזאנים. נפל באחד הקרבות.
מצדה של וארשה, עמ' 64, 78.
ספר לובלין, עמ' 433, 434.

ז'שאלאנדז' יצחק (איטשו)

בן יהודה ויינטה. נולד ב-1918 בעיר גוסטינין, פולין. למד בבית-ספר עממי. היה בחור שקט טוב-לב ובעל מראה יוצא דופן. את חינוכו הלאומי קיבל בבית הוריו ובקן בית"ר בעירו. מאביו ירש את האבה לעם ישראל ולארץ-ישראל.

ב-1938 גויס לצבא הפולני ושירת בחטיבה 21, "ילדי וארשה" המפורסמת של חיל-ההרגלים. בשל נטיותיו המוסיקאליות גויס לתזמורת החטיבה, ונהנה משירותו הצבאי, הן בשל ההכשרה הצבאית שקיבל, והן מפני שנוסף לרובה ניתן לו גם כלי נגינה.

עם פלישת הגרמנים לפולין ובריחתם המבוהלת של ראשי השלטון ואנשי הפיקוד בצבא, לא הניח את נשקו, אלא נלחם עם עוד אלפי פולנים ויהודים ברחובות וארשה עד נפילתה הבלתי-נמנעת.

אחרי כניעת וארשה חזר לעירו, אבל הוריו ביקשו ממנו שיימלט מן העיר על נפשו. הגיע לביאליסטוק, ושם נפגש עם אחותו וגיסו. מאורעות הדמים בעיר הולדתו גוסטינין עוד עמדו לנגד עיניו, והוא החליט לנקום.

הגיע לסלונים ומשם עבר ליערות הסביבה. הוא אסף נמלטים מהגיטאות ומהעפירות הסמוכות, צייד אותם בנשק ובחומרי חבלה, והוביל את קבוצתו לפשיטות על משמרות גרמניים. הם הרסו מחסני נשק, פוצצו בתי-חרושת, שעבדו בשביל הצבא הגרמני, ומיקשו מסילות-ברזל, שנעו עליהן רכבות עמוסות חיילים וציוד בכיוון מזרח – לחזית.

הגרמנים ארבו זמן רב לפרטיזאנים, במיוחד לפרטיזאן שפעל בסביבות סלונים. אחרי חודשים רבים הצליחו לתפוס אותו, בשעה שהעביר עם שניים מחברי קבוצתו נשק שהוחרם ממשתף-פעולה למקום מחבוא.

אחרי עינויים הועלה לגרדום עם שני חבריו: הבית"רי מקן גוסטינין, ניסן גלאנץ, וחבר המפלגה הקומוניסטית מוניק מיכאלסקי.

העשור השלישי, עמ' 29, 30, 31, 32, 33, 34.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', עמ' 21, 34.

חדש יוסף

נולד בקובנה, ליטא. היה חבר בשורות בית"ר. הצטרף בגיטו לתנועת המרי היהודי. נתפס עם חברי מחתרת אחרים כשהיו בדרכם להצטרף ליחידת הפרטיזאנים ביערות נארוץ'. אנשי הגסטאפו שתפסו אותם ראו ביוסף את מנהיג הקבוצה. הוא עונה למוות, אך לא הוציא מפיו דבר.
פארטיזאנער פון קאונאסער געטא, עמ' 82, 83.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 396.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 245.

חדש יצחק

בן שניאור ושרה. נולד ב-1928 (תרפ"ח) בעיר אילייה, פולין. למד בבית-ספר יסודי, והיה אחד התלמידים המוכשרים. בגיל צעיר הצטרף לבית"ר.
בפרוץ מלחמת-העולם כבשו הרוסים את העיר, ועל התושבים היהודים בעיר עברו ימי תלאות וסבל.
לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, ביום שפלשו הגרמנים לעיר, נאסר אביו כחשוד בהגשת עזרה לרוסים. יצחק ובן-דודו, נערים שניהם, הצליחו להימלט תחת אש של הגרמנים, ולהגיע ליערות. בעמל רב הצליח יצחק לשכנע את הפרטיזאנים שיתנו לו להצטרף אליהם, ומשצורף לפלוגה על-שם מארקוב הראה אומץ-לב נדיר בקרבות ובחבלה, עד שמפקדיו העניקו לו אות הצטיינות.
בתום המלחמה חזר לעירו, ומצא שכל בני-משפחתו הושמדו. בלבו גמלה החלטה, לצאת מן הגלות מוקדם ככל האפשר. בדרך-לא-דרך הגיע לאיטליה, ושם התייצב לפקודת האצ"ל. כיוון שנודע כפרטיזאן מצטיין, המליצו מפקדיו לשלחו בהקדם ארצה. בני משפחתו בארצות-הברית ביקשו ממנו שיצטרף ושלחו לו היתר כניסה; אבל יצחק בחר לעלות לארץ-ישראל, וקרע את היתר הכניסה לארצות-הברית.
ב-1947 הגיע לארץ, השתקע בחולון ומייד התנדב להשתתף בפעולות קרביות. עם פרוץ מלחמת השחרור התנדב לשירות מלא. זכה להיות בין הלוחמים שכבשו את יפו, ואחר-כך הועבר לחזית רמלה. כאן לחם בגבורה עד שנפל פצוע בשבי. הוחזק במחנה אחד עם שבויי ירושלים העתיקה. ביום 28 במאי 1948 נקבר בשייך-באדר א', וב-21 ביוני 1951 (י"ז בסיוון תשי"א) הועברה גופתו להר-הרצל.
זכרם נצח, עמ' 243.

זכור, עמ' 344.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 166.

קהילת אילייה, פרקי חיים והשמדה, עמ' 191, 192, 193.

חדש לייב (לייבקה)

נולד ב-1917 בעיירה דונולוביץ'. למד בבי"ס תיכון והצטיין בלימודיו. לפני פרוץ המלחמה גויס לצבא הפולני, ושירת בזמן מלחמת-העולם השנייה. נפל בשבי, שוחרר מהשבי וחזר הביתה. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר, והיה מהפעילים בקן. בזמן מלחמת גרמניה-רוסיה ברח ליער, ונקלט בגדוד "קאלינין" (חטיבת "מארקוב"), שבסיסו היה ביערות נארוץ'. היה מומחה למיקוש, והשתתף בהורדת רכבות רבות מהפסים ובפיצוץ מכנויות רבות בכבישים. ב-1944 מונה למפקד מחלקה. ימים אחדים לפני השחרור הלך בראש מחלקתו למקש את דרכי הנסיגה של הגרמנים. בדרך נתקלו ביחידה גרמנית, ופרץ קרב. לייבקה נפגע ומת במקום. לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 166.

חומסקי חיים

נולד בעיר פרוזיאני, פולין. היה חבר פעיל בבית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני פעל רבות במחתרת המאורגנת בעיר. ביום 28 ביאנואר 1943 נמלט מהגיטו עם קבוצה מאורגנת ליערות טרוכנוביץ, והצטרף לאחד הגדודים של החטיבה על-שם "פונומרנקו", שחנתה ביערות הוטה, בין פרוזיאני-סלץ-ברזה קארטוסקה. נפל בעת הורדת רכבת עם גרמנים ותחמושת מן הפסים. עדות יצחק פרידברג (איו"ש, פ-216/18; 03/727).

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 337.

"לכסיקון הגבורה", חלק ב', עמ' 245.

חזן מולה (מולקה)

נולד ב-1920 ברוסיה, ועבר עם הוריו לוויילנה. היה מפעילי בית"ר מילדותו. ב-1935 סיים קורס צבאי וקיבל דרגת סגן. למד מכונאות בטכניון הממשלתי בוויילנה. היה מהמפקדים והמדריכים הראשונים בבית"ר ובאירגון הלוחם בגיטו. השתתף בביצוע הגניבה ממשדד ההלבשה הגרמני, לשם מימון פעולות המחתרת

בגיטו. ב-24 ביולי 1943, יצא עם קבוצתו של גלאזמן מגיטו וילנה ליערות נארוץ'. בקרבת כפר אחד על-יד הנהר וילייקה נשלח בחוליה של 5 גששים לסייר את הגשר שעל הנהר. נפל בקרב פנים אל פנים.
ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 22, 39, 73, 76.
חורבן ומרד, עמ' 65, 66, 67, 383.
ירושלים דליטא, עמ' 400.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 166.

חזצקי לייבו

נולד ב-1914 בעיר ליסקוב, מחוז ביאליסטוק, פולין. סיים בית-ספר יסודי ולמד מקצוע. הצטרף לבית"ר. הוא אירגן את הספרייה ופעל למען הקרן-הקיימת וכמו כן ביצע את כל העבודה השוטפת בקן בית"ר. ניחן ביכולת להקים יש מאין. כנראה, שהייתה זו תכונה מיוחדת למשפחה: "ביצועיסט קלאסי". אחיו היה גנראל בצבא האדום, ובזמן הכיבוש הסובייטי הגיע לעיירה. עם הכיבוש הנאצי אסרו הגרמנים 4 אנשים חשודים בקומוניזם והרגו אותם. לייבו נחשד כקומוניסט בעוון אחיו, והיה בין הקורבנות הראשונים.
עדות עו"ד יוסף מזריצקי (איו"ש), מ-2758/159, עמ' 5, 6, 7.

חייט יעקב

נולד בעיר ביאליסטוק, למשפחה ציונית-לאומית. בוגר בית-ספר תיכון עברי. הצטרף לקן בית"ר בזמן לימודיו. אחרי כיבוש העיר על-ידי הסובייטים ירדה בית"ר למחתרת. יעקב שמר על קשר עם חברי בית"ר. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה נכבשה העיר בידי הגרמנים, הוחלט להקים קבוצות מחתרתיות ולאמן אותן בנשק, וכך הוקם בית-מלאכה ליצירת נשק ורימונים. שמו של יעקב נמצא ברשימת הלוחמים. בזמן המרד לחם ברחוב חמיילנה-7. באותה נקודה לחמה קבוצה גדולה של בית"רים. הבונקר החזיק זמן רב, ולגרמנים היו קורבנות רבים. כ-70 לוחמים החזיקו את הבונקר ולחמו עד הכדור האחרון. כך נסתיימה לחימתם של מורדי גיטו ביאליסטוק, המרידה השנייה בגודלה על אדמת פולין. רוב הלוחמים היהודים שנטלו בה חלק – נפלו.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 10 (36/35), עמ' 14.

חייטוביץ אליעזר

נולד בעיר נובגרודק, פולין. בוגר ביי"ס "תרבות" בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר. הוא למד ספרות ועבד בעיר כספר. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה פעיל במחתרת הבית"רית.

בתקופת השואה, כשהגרמנים כבשו את העיר, עוד עבד, ואחר-כך ברח ליערות הסביבה. בשנת 1942 הצטרף לגדוד פרטיזאנים.

קבוצת פרטיזאנים של 4 איש, וביניהם אליעזר, יצאו לפעולת אספקה בכפר דוברופוליה. הם לא הספיקו לחזור לבסיס באותו יום ונשארו ללון אצל איכר, מכרו של הפרטיזאן פולונסקי, שביתו היה מרוחק מיתר הבתים בכפר. כששכבו לישון, שלח האיכר את בנו לנובגרודק, והוא הביא גרמנים, שהתנפלו באופן פתאומי ורצחו את כל הפרטיזאנים, שהיו שם. אברהם פולונסקי הסתתר בזמן ההתנפלות, וכשיצאו אחר כך ושאל את האיכר, למה עשה זאת, התנפל עליו האיכר בגרון והרג את פולונסקי במקום.

פנקס נאווארעדאק, עמ' 359, 360.

חיימוביץ יוסף

בן שלמה והינדה. נולד ב-1926 (תרפ"ו) בטרנסילוואניה, רומניה, למשפחה מסורתית לאומית. לפני שסיים את בית-הספר היסודי פרצה המלחמה. הילד הפך לנע ונד, הנמלט על נפשו מפני המוות. הוא היה אסיר במחנה עבודה ובמחנה השמדה, וכמעט הגיע לכבשן באושוויץ, אבל ברח ליערות וניצל.

בתום המלחמה יצא לדרך רבת נדודים וסכנות, עד שהגיע לברגן-בלזן, גרמניה והצטרף לפלוגת ההכשרה של בית"ר על-שם זאב זיבוטינסקי. בשנת 1946 הצליח להגיע ארצה, ומייד יצא לנקודת ההתיישבות של הגרעין ע"ש גיזוד במשמר-הירדן. כאן הצטרף לאירגון הצבאי הלאומי והחל לומד את מלאכת החרישה ואת תורת הלחימה. ביום עסק בעבודות האדמה, ובלילה למד את השימוש בכלי נשק שונים. נפשו של יוסף הלכה ונקשרה אל משמר-הירדן, אשר כל שעל מאדמתה הספיק להכיר. עם פרוץ המלחמה, עמד על משמר הגנתה ויצא להדוף את הפולשים לאדמתה. זו הייתה הפעם השנייה, שקמו אויבים להפר את שלוות חיו – אולם הפעם היה לוחם, וכלוחם נפל על הגנת המולדת בכ"ח אייר תש"ח (6 ביוני 1948).

ביום כ"א כסלו תש"י (12 בדצמבר 1949) הועברו עצמותיו למנוחת עולמים
בנחלת-יצחק.
זכרם נצח, עמ' 247.
יזכור, עמ' 348.

חייצ'וק בוריס

בן נתן וגיטה. נולד ב-1918 בעיירה קולקי, מחוז ווהלין, פולין. בוגר בית-ספר
תיכון בלוצק. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. היה בין הפעילים בקן ונתמנה כחבר
המיפקדה ואחראי לחינוך ותרבות בקן. השקיע עבודה רבה, כדי להחדיר בנוער
הבית"רי את הערכים התרבותיים של העם. מאמציו הוכתרו בהצלחה, וקן בית"ר
גדל והתרחב הודות לפעולותיו.

כבוגר הטכניקום בעיר וילנה, קיבל לפני פרוץ המלחמה עבודה בלוצק והמשיך
בעבודתו גם אחרי הכיבוש הסובייטי. בעת שהגרמנים התנפלו על ברית-המועצות,
קיבל בוריס צו להעביר את בית-החרושת בשלמותו לרוסיה, וכך עשה.
בית-החרושת הועבר לאוראל, ובוריס עבד בו כמעט עד סוף המלחמה, עד שגויס
לצבא.

בוריס נשלח לחזית ולחם נגד הגרמנים בחזית קניגסברג. בתום המלחמה פגש
את אחיו זושיה, שהיה פרטיזאן, ושניהם הגיעו לקראקוב. כאן התקשרו עם אנשי
התנועה הלאומית והחליטו יום אחד לעבור לאוסטריה.

באוסטריה לקח בוריס חלק פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית, היה יו"ר הצה"ר
בווינה ומנהל מחלקת העלייה והכספים. וינה שימש כנקודת מעבר ראשית
לפליטים, שהגיעו מן המזרח. מקום הריכוז היה בבית-החולים רוטשילד, משם
נשלחו הפליטים לאזורים שונים של אוסטריה.

שליח היישוב, ארתור (אשר) בן-נתן ועוזריו, התנגדו להקמת פלוגות בווינה
ומנעו מהבית"רים את מנות המזון, שכל פליט קיבל. הם הפעילו את השפעתם
אצל השלטונות ודרשו לגרשם מן העיר ונקטו בפעולות נוספות להצרת צעדי
הבית"רים. אך בוריס והבית"רים ניהלו מאבק קשה למען זכויותיהם, עד שהשיגו
את מבוקשם.

בהגיעו לארץ התיישב בוריס ברמת-גן, הקים משפחה, וביחד עם אחיו זושיה
הקימו חברה לבנייה. הוא המשיך בפעולתו התנועתית והחברתית עד יום מותו.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 1 (57), עמ' 42.

חנצ'ינסקי גניה

נולדה בלודז', פולין. למדה בבית-ספר יסודי ואחר-כך בבית-ספר תיכון ממשלתי. הצטרפה לשורות בית"ר בזמן לימודיה בתיכון. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה הצטרפה לגל הבורחים מהעיר לאיזור הסובייטי. יחד עם קבוצת בית"רים מקן בית"ר לודז', שהגיעו לבריסק בזמן מלחמת גרמניה-רוסיה, ברחו מהעיר ליערות, ושם הצטרפה לקבוצת הפרטיזאנים היהודים הלוחמת "51", שעל-יד הגדוד "שצ'ורס", שפעל ביערות וילצה-נורי ליד סלונים. ב-19 באוגוסט 1942 יצאה עם מחלקתה לקרב ליד אגם "ויגונובסקאיה אוזירי". עקבותיה נעלמו, וגורלה לא נודע. **עדות מפי לוחמי קבוצה "51" (ארכיון יד-ושם). לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 246.**

חפץ אשר

בן זלמן וחווה. נולד בעיירה לאחוה למשפחה ציונית. כאחיו הגדול משה-לייב עזב לאביו בעסקיו, ובשעות הפנאי התמסר לעבודה ציבורית. היה פעיל בתנועת-הנוער בית"ר. כאחיו גם הוא היה בין מספקי המזון לגיטו תוך סכנת נפשות. היה מן הפעילים ביותר במחתרת ובהכנות להתקוממות. ביום הטבח, 3 בספטמבר, מחץ בגרון ראשו של גרמני על-יד שער הגיטו, לקח את נשקו האישי, וירה לעבר הרוצחים, עד שכדור גרמני פגע בו והוא נפל. **ראשונים למרד לאחוה, עמ' 209-212.**

חפץ אשר (גאנדי)

בן יהודה ובתיה-לאה. נולד ב-1917 בלאחוה. היה מחונן בכישרון של שחקן וקריין. כתב שירים בעברית וביידיש. מילדותו ספג את הציונות בביתו, ובן 12 הצטרף לתנועת-הנוער בית"ר. לאחר שכבשו הרוסים את האיזור, התקשר עם בית-הספר לאמנות התיאטרון בהנהלת מיכואלס ז"ל, ועבר את הבחינות בהצלחה. בגיטו לאחוה היה בין הראשונים לאירגון המרד. עזר לתושבי הגיטו בהספקת מזון. בבוקר הגורלי של ה-3 בספטמבר 1942 התרוצץ בין בתי הגיטו, כשהוא נותן פקודות להצתת הבתים, מקהיל את הגברים בגרזיניהם ובסכיניהם ומעודדם למרד. נפגע ומת בקרב. **מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 109.**

ראשונים למרד-לאחווה, עמי 217, 219, 220.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמי 167.

חפץ חיים

בן יוסף ומלכה. נולד ב-1921 בעיירה לאחווה. אביו היה מן ה"מלמדים" הטובים בעיירה. חיים נחשב לתלמיד מצטיין בפיסיקה ובמתמטיקה, עסק בניסויים בכימיה, הצטיין במלאכת-יד ובציור. בגיטו זייף חותמות גרמניות לשם הוצאת תעודות מזויפות.

כשניתן האות למרד ב-3 בספטמבר 1942, היה מן הראשונים שהתקיפו את הגרמנים בנשק קר. הרג את הגרמני שעמד בשער הגיטו במכת גרזן, והרבה יהודים יכלו לפרוץ דרך השער ולהינצל.

הוא לא הספיק לברוח. כדורי האויב פגעו בו והוא נפל.

ראשונים למרד – לאחווה, עמי 217, 218.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמי 167, 168.

חפץ לייב

בן אליהו. נולד ב-1920 בעיירה אישישוק, פולין. בילדותו למד בבית-הספר "תרבות", והיה בין התלמידים המצטיינים. הצטרף לקן בית"ר.

בפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה נמלט ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים על-שם "לנינסקי קומסומולי", שבסיסו ביערות נאציה, נפל ביוני 1944, כשפולנים לבנים התקיפו במפתיע את מחנה הפרטיזאנים. עד לרגע האחרון התגונן, וכשכבר שכב מתבוסס בדמו הטיל רימון והרג אחד ממתקיפיו.

א. ליפקונסקי "יז ושם", עמי 131, 132.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמי 168.

חפץ מאיר

בן שמעיה ומרים. נולד בריגה, לאטביה, ב-17 ביאנואר 1920 (כ"ו בטבת תר"פ). למד בגימנסיה העברית ושם קיבל את ראשית חינוכו הלאומי. בבית הוריו המשכילים ספג גם מרוח התרבות הרוסית והמערבית. ב-1931 עלה לארץ וגר בתל-אביב. עד 1937 למד בגימנסיה נורדיה. אחר-כך היה יותר משנה בהכשרה. היה מזכיר אגודת העיתונאים בתל-אביב.

בתחילת 1942 התגייס לצבא הבריטי ושירת ב"אפ"ס". כחבר ועד הגדוד השתתף במלחמה למען הזכות להניף את הדגל העברי בגדודים. אחר-כך שירת בבריגאדה העברית, מקירינייקה עד לקרבות בצפון איטליה. אחרי הניצחון שירת כמתורגמן לרוסית במפקדה הבריטית באוסטריה. הועבר למשרד החיפוש של ועדת הפיקוח הבריטית בגרמניה. טיפל בענייני הצלת אחים באירופה וניהל את משרד "המרכז בגולה" בגרמניה.

לאחר שהשתחרר למד באוניברסיטה העברית בירושלים היסטוריה כללית ועברית, מדעי-החברה, כלכלה של המזרח-התיכון וסטאטיסטיקה. עזר בעריכה ובתרגום, והשתתף בהכנת שני כרכים של כתיב ז' זיבוטינסקי לדפוס. עם פרוץ מלחמת השחרור התגייס להגנה על ירושלים. במלחמת-העולם סירב להיות קצין, אך במלחמת העם היהודי לעצמאותו נשלח לבית-ספר לקצינים. כששב משם נתמנה לסמ"פ ואחר-כך למ"פ בגדוד בית-חורין. נפל ב-17 באוגוסט 1948 על-יד ארמון הנציב. נקבר בנחלת-יצחק בחלקה הצבאית.

חפץ משה-לייב

בן זלמן וחווה. נולד ב-1911 בעיירה לאחוזה למשפחה ציונית. היה מפקד קן בית"ר בעיירה. שירת בצבא פולין בחיל-התותחנים, והצטיין בקליעה למטרה. בפרוץ המלחמה ב-1939 גויס למילואים, נפל בשבי הגרמני, אבל הצליח לברוח ולחזור לחיק משפחתו. תוך סיכון נפשו פעל בהספקת מזון לגיטו. עמד בראש המחתרת המאורגנת עם יצחק רוכצ'ין. בביתו נעשו ההכנות להתקוממות ולפריצת שערי הגיטו.

ביום הטבח (3 בספטמבר 1942), מחץ אחיו אשר בגרזן את ראשו של גרמני מול שער הגיטו, ומשה-לייב לקח מהגרמני ההרוג את רובהו, וירה בגרמנים עד הכדור האחרון; אחר-כך פרץ דרך שער הגיטו, כשבגדיו נקובים מעשרות כדורים. לעיניו נהרגו שני אחיו, אשר ויהודה-ילה בן ה-14.

דרך נהר פריפט הגיע ליערות הסמוכים ונתקבל בגדוד "סטאלין" (חטיבה "קירוב"). ב-20 במאי 1944 יצא עם יחידתו להשמיד את חיל-המצב הגרמני על הנהר סיטניצה.

נפגע ומת בקרב. נקבר עם מפקדו בבית-הקברות הנוצרי בכפר סיטניצה.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 109.
וואלד אין פלאמען, עמ' 279-280.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 168.

חפץ שלמה

בן יצחק, נולד ב-1924 בעיירה לאחוה להורים אמידים. למד בבית-הספר העברי "יבנה". היה חניך תנועת בית"ר וספורטאי מעולה. בפרוץ המרד בגיטו לאחוה ב-3 בספטמבר 1942 היה בין מציתי הבתים ובקבוצת המחץ הראשונה שהתנפלה ופרצה את שער הגיטו. ראשון הגיע לאיזור הפרטיזאני בפולסיה, ואירגן את "מטה לאחוה", לשם קבלת הניצולים שבאו אחריו. יצא עם הקבוצה הראשונה מזרחה לסביבות פיוטריקוב שממערב למוזיר (ביילורוסיה הסובייטית), ונתקבל בגדוד "בולוטניקוב". עם השחרור גויס לצבא האדום. עבר קורס של מפקדי כיתות בחיל התותחנים ונשלח לחזית. מכתבו האחרון נשלח מחזית ברלין בתחילת 1945, ומאז נעלמו עקבותיו.

"לכסיקון הגבורה", חלק ב', עמ' 168.

ראשונים למרד – לאחוה, עמ' 223, 226.

טאבאק יהושע (שיע)

נולד בשנת 1920 בכפר וישינקא שממערב לבריינסק. בוגר בית-ספר יסודי ולימודי מקצוע במכניקה, התחיל לארגן בית-מלאכה לתיקוני מכונות חקלאיות. בנעוריו הצטרף לבית"ר. בימי הכיבוש הנאצי הגרמני הצטרף לגדוד הפרטיזאנים ע"ש "ז'וקוב", שפעל ביערות הסביבה. הקבוצה הייתה מאורגנת מיהודים ורוסים מהצבא האדום. הקבוצה ערכה התקפה מוצלחת על האחוזה וילקובא, שמצפון לבריינסק. בחזרתם עלו על מארב של קבוצת "א-קא" A. K. ונכנסו אתם בקרב, בו נפל יהושע.
"ספר זכרון בריינסק" עמ' 359-360.

טאבאק משה

בן קלמן וטובה. נולד ב-ט"ז בשבט תרפ"ה (10 בפברואר 1925) בעיר קרסנוברוד פולין, למשפחה מסורתית. כתלמיד תיכון הצטרף לבית"ר. היה בין הפעילים בקן.
כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, הוחזק הנער משה בגיטו באוקראינה. אחרי בריחתו מן הגיטו הגיע ליערות, ושם הצטרף לגדוד הפרטיזאנים של קופבאק. אחרי שיחרור המקום הגיע בדרך נדודים לאוסטריה, ושם הצטרף לבית"ר, עבר הכשרה צבאית, הגיע לאיטליה ושם הצטרף לאירגון הצבאי הלאומי (אצ"ל). במיוחד הקדיש את מירצו לגיוס אנשים. כשבועיים לפני ההפלגה נשלח ארצה עם קבוצת חלוץ, ומייד החל ממלא תפקידים שונים.
בקרב העז בתל-עזזיאת נפל משה ב"י תמוז תשי"ח (17 ביולי 1948). הוא נקבר בשאר-ישוב, וביום יג' באדר תשי"י הועברה גופתו לקבורה בחיפה.
זכרם נצח, עמ' 249.
זכור, עמ' 358.

טאוב פנחס

נולד בווארשה. בוגר בית-ספר תיכון פולני. בביתו קיבל חינוך ציוני מסורתי. תחילה היה חבר באירגון הסטודנטים "מסדה" ומשם הגיע לקן בית"ר צפון של העיר. בסוף 1939 היה ראש הקבוצה במחנה קיץ של בית"ר באיזור קזימיניו על-יד לובלין. לאחר כיבוש פולין חזר פנחס לווארשה.
בית"ר ירדה למחתרת. בישיבת מפקדי הקינים של וארשה וסביבותיה נבחרה

מיפקדה לפעולות ולהתארגנות מחתרתית, ופנחס נבחר לאח המיפקדה של ז'ז.וו.
(Z.Z.W.)

כשפרץ המרד היו החברים מוכנים בעמדות. בכל שטח הגיטו עמדו פלוגות לוחמות של האירגון ברחובות לשנה-סמוציה-נובוליפקי-קרמליצקה בפיקודו של פנחס טאוב וראשי הקבוצות שמחה קורנגולד, נתן שולץ וד"ר גולדמן. בעמדות עמדו כוחות ה-ז.וו. הכן לקבל את פני האויב, ובידיהם הוראות מפורטות ותוכנית התקפה והגנה, עמדות גיחה, דרכי נסיגה וחזיתות לקרבות פנים אל פנים. העמדה המרכזית בשטח השופים טבנס-שולץ, הייתה ברחוב קרמליצקה 5, שם פעלה קבוצתו של נתן שולץ. בלילה אחד יצאו שני לוחמים לרחוב סמוציה, שמו מארב לאנשי ס"ס ליד השער שבפינת זילונה-לשנו-סמוציה. מאש רובים ורימונים נהרגו אז כמה עשרות אנשי ס"ס ורבים נפצעו. באותו יום ה-27 באפריל עלה פנחס על גג הבית של קרמליצקה 5. מהגג היה אפשר להשקיף על שטח רחב והוא הבחין בגרמנים ובלאטבים ברחוב קרמליצקה. בלילה יצא פנחס יחד עם שלושה לוחמים לשמירה בצינור הביוב. הם נתקלו בטאדק, המקשר הפולני של קבוצת בית"ר. הוא מסר הוראה ללוחמים ולמפקדם נתן שולץ לעזוב מייד את הבונקר כי בשעות הבוקר יפתחו הגרמנים באש על קטע של רחוב קרמליצקה. הוטל עליהם לקחת את נשקם ולצאת לדרך במעברים של צינורות הביוב. בפתח היציאה ברחוב קרמליצקה 2 חיכו להם מפקדי מחתרת יהודים ופולנים.

פנחס הגיע מיינזילשה שעל קו אוטבוצק עם קבוצת חברים. שם ניהלו קרב אכזרי עם גרמנים, וכל חברי הקבוצה נפלו.

מצדה של וארשה, עמ' 48, 168, 170, 222, 223, 227, 231, 244, 260, 263, 292, 294.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 4, עמ' 12, 13.

Walka I Zagłada Warszawskiego Getta, p. 240.

טאנוביצקי אייזיק

נולד ב-1923 בעיירה ראדין, פולין. למד בישיבת חפץ-חיים במקום. היה חבר בית"ר. בזמן הכיבוש הנאצי ב-10 במאי 1942, ברח מגיטו ראדין ליער. ונמנה עם הלוחמים הראשונים בקבוצה של אלקה טודרוס-אריוביץ, שפעלה בפושציה-נאציה. היה פרטיזאן בגדוד "לנינסקי קומסומולי", שחנה בפושציה-נאציה. נפל ב-בי בכסלו 1942 בכפר פצלונצה, שם היה עם עוד פרטיזאנים יהודים, שיצאו לאסוף מיצרני מזון בשביל הגדוד.

עדות אברהם ליפקובסקי (פח"ה, תיק 63).

עדות א' אביאל (פח"ח, תיק 63).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 246.

טבחוביץ*

נולד בוויילנה. חבר ועד הצה"ר, ופעיל ועד קרן תל-חי. בזמן הכיבוש הרוסי היה פעיל בוועד למען הפליטים הבית"רים שהגיעו לוויילנה. נבחר לייצג את התנועה בזמן המלחמה.
ב-1941 נורה בידי הגרמנים, יחד עם אנשי היודנראט הראשון.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 383.

טובלוס מאיר ("ישראל")

נולד בווארשה. היה בין חברי בית"ר המבוגרים שהצטרפו להצה"ר. בגיטו היה חבר המחותרת זי.ז.וו. (Z.Z.W.). חבר בקבוצת מחץ, ואחראי על העמדות בבתים לאורך רחוב מוראנובסקה ובכיכר, במקום מושב המטה, שהיה מבוצר ומוגן היטב ונמצא בפיקודו האישי של פאוול פרנקל.
השתתף בקרבות הגורליים של ה-22 עד ה-27 באפריל. גורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 239.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 4, עמ' 13, 14.

טול ישעיהו

נולד בריגה, לאטביה. בוגר הגימנסיה העברית בעיר, מראשוני הצה"ר בלאטביה ומראשי הקורפוראציה "חשמונאים".
ב-17 ביוני 1940, כמה ימים לאחר שכבשו הרוסים את לאטביה, נאסר ועמד בחקירות רבות עד שנשלח ב-4 באפריל 1941 לארץ גזירה, לוורקוטה שבברית-המועצות. מת ב-1953 אחרי עינויים קשים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 2, עמ' 7, 8.

טופיול האחים*

בקן בית"ר בעיר סוסנוביץ היו שני אחים, שתמיד אפשר היה למצאם בכל הפעולות בקן. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרפו למחתרת הבית"רית בעיר. הם היו כמעט האחרונים, שעזבו את העיר. השניים לקחו חלק פעיל בסבל ובמאבק של אחרוני היהודים מסוסנוביץ ובניסיון לעודדם לפעולות; נתפסו ונשלחו ברכבת האחרונה למחנה ריכוז, ובדרך החליטו לקפוץ ולהימלט. רבים קפצו מהקרונות תוך כדי נסיעה ברכבת לאושוויץ, אחדים נורו, או מצאו את מותם תחת גלגלי הרכבת, כפי שקרה לשני האחים טופיול.

* שמותיהם הפרטיים אינם ידועים.

עדות משה ירקוני איו"ש ר-3978/82.

טוקינסקי שמואל

נולד בווארשה, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר קן צפון. בביתו קיבל חינוך ציוני ומסורתי. לאחר שווארשה נכבשה חיפש קשר כדי להצטרף למחתרת הבית"רית. היה ממעריציו של פאוול פרנקל, ובכל הזדמנות הכריז: "גם עליך לדעת שאנו הבית"רים צריכים להיות מאורגנים!" והיה מוסיף תמיד: "חבריה, אנו מוכרחים למצוא את פאוול פרנקל!" ולבסוף אמנם מצא אותו והשתתף במרד. גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 81.

טוקר זלמן

נולד ב-1023 בוויילנה. למד בגימנסיה "תרבות", והיה מן הפעילים בקן בית"ר. בזמן הכיבוש הרוסי הסתתר, כדי שלא להיאסר או להישלח לסיביר.

בימי מלחמת גרמניה-רוסיה, לאחר שכבשו הגרמנים את וילנה, היה במחתרת בית"רית המאורגנת בתאים, ויצא בין חברי התא שלו ליערות רודניקי עם קבוצה של "פלוגת המאבק של יחיאל". בספטמבר 1943 עבר לפי פקודה מהיחידה היהודית ליחידת הצנחנים הרוסים של מישקה "קפיטאן".

באחד הימים ב-1944 נתפס כשהוא מנמנם על משמרתו. לפי פקודת הקפיטאן הוצא להורג.

עדות ש' לוסקין (שאלון פח"ח תיך פחת 64).

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 194.
חורבן ומרד, עמ' 296, 383.

טוקר משה

נולד ב-1924 בוויילנה, פולין. למד בגימסיה "תרבות", והיה מפעילי קן בית"ר עם אחיו זלמן. בבית קיבל חינוך מסורתי ציוני. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת פ.פ.או. נחטף יחד עם אביו ונשלח למחנה-הריכוז באסטוניה. נספה במחנה.
חורבן ומרד, עמ' 383.

טיגר ליאון

נולד ב-1922 בעיר גרודזיונדז, מחוז פוזנאן, פולין. היה בוגר הגימנסיה הפולנית בעיר.
עם פלישת הצבא הגרמני לפולין בספטמבר 1939 נמלט ליאון, למד את מלאכת הצבעות כדי לקיים את עצמו.
ב-15 ביאנואר 1939 הגיע ליער, והתייצב לגדוד הפרטיזאני "איסקרה" (ניצוץ) ביערות דוקידווה, שהיה אז בשלב התארגנות. השתתף בפיצוץ 2 רכבות של האויב. בשעת אימון בשימוש בחומרי-נפץ שהגיעו מרוסיה, התפוצץ מוקש וליאון נפצע קשה ולא היה אפשר להצילו. כדי לגאול אותו מייסוריו, ירו בו חבריו כדור חסד.
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 173.

טייבלום מאיר

נולד בווארשה למשפחה ציונית מסורתית. בוגר בית-ספר תיכון עברי. הצטרף לקן בית"ר צפון. בימי המלחמה היה בין מגיני העיר. על-פי עדותו של סגן מפקד הקו, אדם הלפרין, עוד זמן קצר לאחר שנכנעה וארשה ב-1939, נטפל למאיר חייל גרמני ורצה להתעלל בו ולהכותו. מאיר התכופף, הריס אבן גדולה, ידה אותה היישר לראשו של הגרמני ופצע אותו קשה. ברח משם והשאיר את הגרמני מתבוסס בדמו. "ואפשר שזה היה מקרה ההתנגדות הראשון בווארשה".
השתתף במרד בשלכיו המכריעים עד שנפל ברחוב מילא 16.
מצדה של וארשה, עמ' 108.

טייטלבוים יהושע

בן יונה. נולד ב-1917 בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין, למשפחה מכובדת של סוחרים סיטונאים לדברי חלב ובשר, בעלי מסורת יהודית וציונית. הילדים קיבלו חינוך מסורתי ציוני. למד בבית-ספר "תרבות". הצטרף לשורות בית"ר, ולאחר זמן היה אח המיפקדה. מבין רבים נבחר להצטרף לאצ"ל בגולה. נמלט ממרקושוב ליערות הסביבה והצטרף לשורות הפרטיזאנים. השתתף בקרבות עם כוחות המשמר בכפר בויקו. באחד הקרבות נפל.
עדות שמואל לאקס (איו"ש, 10/12).
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 162.

טייטלבוים שמואל

נולד ב-1920 בעיר בוציאץ, גליל טארנופול, גאליציה, פולין, למשפחה מסורתית. שמואל למד בישיבה ובזמנו הפנוי עזר לאביו במסחר. בזמן לימודיו הצטרף לתנועת-הנוער בית"ר בעיר והיה בין פעילי הקן. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת יהודית שבראשה עמדה מוניה וורמן (בזן). הקבוצה יצאה ליערות הסביבה ופעלה שם, ולאחר זמן התאחדה עם קבוצתו של צילר. ב-1943 הצטרפו הפרטיזאנים היהודים ליחידתו של "קופבאק" בסביבות יערות סוקול. יום אחד נכנסה יחידתו לקרב עם הגרמנים בסביבות המחנה "סנוביטוב". צילר וטייטלבוים ניהלו את הקרב. רוב הבחורים נהרגו. צילר וטייטלבוים נפלו בשבי, ולאחר שעונו עינויים אכזריים נתלו לראווה על-יד מחנה סנוביטוב.
עדות מ' וורמן איו"ש 03/4235
ספר טלוסטי, עמ' 94.
B. Eisensztein, Ruch Podziemny w Gettach i obozach עמ' 122.

טימאן יוסף

בן מרדכי. נולד ב-1919 באוסטרוב-מאזובייצקי לאב סוחר תבואה. למד בבית-ספר "תרבות", והיה מהפעילים בבית"ר בעירו. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה נמלט עם משפחתו לסלונים ועבד שם כמסגר. בימי הכיבוש הרוסי יצר קשר עם חברי בית"ר בסלונים שפעלו במחתרת. בימי הכיבוש הגרמני נפגש בזכות עבודתו עם פרטיזאנים, ושיתף בסודו את בן עירו חבר

בית"ר, אביעזר אימבר, שעבד במחסן לכלי-נשק ותחמושת, שנלקחו שלל ("בויטה לאגר"). בצוותא הוציאו מהמחסן נשק ותחמושת, העבירו אותו לגיטו, ומשם ליערות ולמחנה הפרטיזאנים.

ב-2 ביולי 1942 נמלט יוסף מהגיטו ליערות בסביבה, ונקלט בקבוצה היהודית (קבוצה "51"), בגדוד "שצ'ורס". היה מקלען מצטיין. בקרב על הסכר העשירי של הנהר שצ'ארה, ב-13 בספטמבר 1942, נפצע קשה בגבו. למרות הייסורים הוסיף לנדוד עם הקבוצה. המטה והפרטיזאנים הרוסים ראו בו מעמסה, וחיפשו אמתלה להיפטר ממנו. גלמוד ומיאש הסתובב ביערות, עד שהצטרף ליחידה פרטיזאנית רוסית, "באזילי", שפעלה ביערות פולסיה.

ב-28 בספטמבר 1943 כיתרו הגרמנים את הבית, שהפרטיזאנים חנו בו בכפר. יוסף נפצע קשה, וכיוון שראה שאין לו ברירה שלח כדור ברקתו ומת.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 313.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 173.

ספר יזכור טומאשוב-מאזובייצק, עמ' 272.

טישקין יאשה

נולד ב-1918 בוילנה, פולין. מילדותו היה חבר בשורות בית"ר. היה מפעילי שניאטין. נספה בדרכו לעיר לידא בשליחות התנועה. **חורבן ומרד**, עמ' 383.

טלרנט צבי (איז'יה)

בן אברהם ומאשה לבית גרשונוביץ. נולד ב-1921 בוילנה, למשפחה מושרשת בעיר מדורי דורות. למד בבית-הספר למסחר. בזמנו הפנוי עסק בצ'יור.

לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה והוקם הגיטו בקצה העיר, על-יד בית-החרושת "קייליס" לתעשיות פרוות, עברה משפחתו לגיטו. אביו היה פרוון במקצועו והצליח לשמור על משפחתו מכל האקציות למיניהן. צבי ואחיו הצעיר אלחנן עזבו את הגיטו עם אחת הקבוצות הראשונות ליערות רודניקי. כל זמן שהיה ביערות, עד השיחרור, השתתף צבי בכל הפעולות הקרביות והכלכליות ומילא ברצון כל משימה וכל תפקיד.

אחרי השיחרור יצא עם אחיו בדרכי ה"בריחה". הצטרף לבית"ר ונעשה פעיל. עשה את דרכו ללינץ, אוסטריה. בלינץ הצטרף לתאי האצ"ל. עלה לארץ באונייה "אלטלנה". התגייס לצה"ל לחטיבת גולני. נלחם בגליל העליון, לאחר-מכן הועבר

גדודו לדרום – לגיזליס. פלוגתו הצטיינה בלחימתה בגזרת עזה ורפיח. בתום מלחמת השיחרור השתלב בחיים האזרחיים, וקיבל תפקיד בכיר בבנק. בזמן ששירת במילואים, הכיר את הצעירה רות לבית צארום, ולאחר זמן נשא אותה לאשה. בשנותיו האחרונים היה חולה במחלת לב קשה, ולבסוף מת ממחלתו. בן 54 היה מותו.
חורבן ומרד, עמ' 383.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 26, עמ' 19-22.

טמקין*

נולד בווארשה. היה מלוחמי האירגון הבית"רי ז'ז.וו. וניצב בעמדה ברחוב מוראנובסקה 7 למן היום הראשון של המרד עד שנפל בקרב. במיפקד הכוחות בסיום הקרבות נוכחו לדעת שרבים מטובי הלוחמים אינם בחיים עוד, וטמקין בתוכם.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 270.

ד"ר טמרסון*

לפני המלחמה היה מקורב לחוגים לאומיים יהודים יוצאי הצבא הפולני. שימש רופא בבית-החולים "צייסטה" בווארשה. לאחר שנכבשה העיר הצטרף לפעולות מחתרתיות בגדוד "וויי" (Vi) בפיקודו של הנריק איוואנסקי-ביסטרי (חסיד אומות העולם). נטל חלק בישיבה הגורלית בגיטו וארשה, בהשתתפות נציגי הציבור היהודי, הנהגת היודנראט וראשי תנועות הנוער החלוציות-הציוניות. השתתף בקרבות של ה-19 עד ה-27 באפריל 1943. גורלו לא נודע.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 4, עמ' 7, 8.
מצדה של וארשה, עמ' 92, 95, 128.

טננבוים אברהם חיים

בן ברוך וחנה נולד בראש חודש אלול תרפ"ה, 1925, בווישקוב פולין. בוגר בית ספר יסודי בעיר. בפרוץ מלחמת העולם השנייה נמלט עם המשפחה לברית המועצות ועד סיביר הגיע. שם עבד ופרנס את הוריו.

בשנת 1943 התנדב לצבא הפולני, שקם על אדמת ברית המועצות ולחם איתו בדרגת סרגנט עד סיום המלחמה, ואף קיבל הרבה אותות הצטיינות. משנגמרה המלחמה, עבר עם משפחתו מפולין לגרמניה. הוריו החליטו לצאת לארגנטינה, אך חיים החליט לעלות ארצה. ב-13 באוגוסט 1948 הגיע לארץ. בבואו ארצה נשלח לעתלית וכעבור חודש הושבע ונכנס לצבא ההגנה. לאחר תקופת אימונים קצרה השתתף בכיבוש באר שבע והצטיין בקרב. אחר כך השלים את האימונים והגיע לדרגת ממלא מקום מ"כ והשתתף במבצע "חורב". אברהם נפל ב-28 בדצמבר 1948 בכיבוש משלט אבו עגילה, בשעת ההסתערות על המשלט. היה קבור ברביבים. ב-1950, ב-14 באוגוסט הועבר למנוחת עולמית בבית הקברות בנחלת יצחק. דבריו האחרונים שנאמרו באידיש לחבריו, היו: "אני מת בשדה הקרב, לא זכיתי להנות מהאושר של שיחרור המולדת הגמור. זכרו את הוריי". הניח אחריו אישה.

זכרם נצח, עמ' 371.

טננבוים, פישל בן שמואל

נולד בעיר לובלין בשנת 1910, למשפחה ציונית-מסורתית. אביו היה יושב-ראש הצה"ר בעיר ובוגר גימנסיה. הצטרף בזמן לימודיו לבית"ר. בתקופת השואה נמלט מגיטו לובלין והגיע לעיירה סטויפץ. מסטויפץ יצא בסוף חודש יולי 1942 ליערות קאפולי ונתקבל בגדוד היהודי "זיקוב" (אוגדה "קאפוסטין"). חודשיים אחרי בואו לגדוד (5 בדצמבר 1942) עמדו הוא ועוד שני בחורים כזקיפים במשמר מוסווה בפאתי יער אוליק. איכרים הלשינו עליהם וגילו לגרמנים את מקום הימצאו של המשמר. אותה שעה עמד טננבוים על המשמר, ולופאטניצקי וטוניק ישבו בבית האיכר שליד היער. טננבוים הספיק לירות ולפצוע את ראש המשטרה הביילורוטי, אך בעצמו נפצע ונשבה. תלווה בכיכר העיירה סמז, לאחר שעינווה כמה ימים. בחיפוי יריות נמלטו טוניק ולופאטניצקי מהבית שהוקף על-ידי יותר ממאה שוטרים וגרמנים. הם לא הניחו לגרמנים להתקרב אליהם, עד שתמו כדוריהם. בראותם את הסכנה ליפול חיים בידי האויב, פוצצו את עצמם ברימוני היד שלהם.

מלחמת הפרטיזאנים היהודית במזרח אירופה, עמ' 289, 290.

וואלד אין פלאמען, עמ' 170.

לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 175.

אנציקלופדיה של גלויות, כרך חמישי, לובלין עמ' 443/444.

טסלירוק שמואל-יעקב

נולד ב-1914 בעיירה הוליבקה על-יד פובורסק, ווהלין, פולין. למד בחדר וגם בבית-ספר כללי. היה ממייסדי קן בית"ר בעיירה ומפקדו הראשון בשנים 1930-1934.

ב-1935 גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. לאחר שהשתחרר הדריך את הנוער עד פרוץ המלחמה ב-1939.

בזמן הכיבוש הרוסי עבד בכל מיני עבודות. לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה התארגנה בעיירה קבוצה של יוצאי צבא, ביניהם בית"רים, כדי לצאת ליער. ערב חיסול הגיטו בפובורסק יצא ליער, ועמו אחיו ואחותו. התקשר עם פרטיזאן פולני אחד, טוביסיאק שמו, וקיבל ממנו רובה. ברובה הגן על פליטי הגיטו ביער.

נפל בזמן פעולה כללית בכפר.

עדות אלכסנדר אגס (גרשקא) (איו"ש א-9/8).

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 248.

טראוב משה (מוסיק)

נולד בעיר פונווויז', ליטא. בוגר הגימנסיה העברית. לבית"ר הצטרף בילדותו. היה בחור גבה-קומה ויפה-תואר. לאחר סיום הלימודים בגימנסיה עבר לקובנה להמשיך בלימודיו. כחודשיים לפני פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה נשא לאשה את בחירת לבו מאשה סולסקי, ממשפחה ציונית ענפה וידועה.

ביום הראשון למלחמה יצאה כל המשפחה ברגל מזרחה, אך כבר למחרת לא יכלו אמו והנשים האחרות להמשיך. מוסיק וגיסו – אחי אשתו – החליטו בברכת ההורים להמשיך, וכך הגיע לברית-המועצות.

עד סוף 1941 נהגו הרוסים בפליטי ליטא בחשדנות, ולא הסכימו לגייס אותם לצבא. מוסיק הערים על הרוסים, הציג את עצמו כפליט מלאטביה וגויס לדיוויזיה הלאטבית. השתתף בקרבות על-יד מוסקווה, הצטיין והועלה לדרגת סמל. באחד הקרבות הקשים נפצע. כשהחלים כבר התארגנה הדיוויזיה הליטאית, הוא נרשם והתקבל, ושם פגש את גיסו. כיוון שהיה סמל קרבי בעל ניסיון עשיר, נתמנה למפקד מחלקה ביחידה להכשרת סמלים, והועלה לדרגת סגן-משנה, ובשל הצטיינותו הועלה אחר-כך לדרגת סגן.

לאחר מסע מפרך הגיעה הדיוויזיה לקווי החזית; החיילים לא קיבלו אוכל חם, והאפסניה על מכוניותיה ועגלותיה נתקעה בדרך. כן פיגרו במידה רבה יחידות

הארטילריה ומחסי התחמושת. ב-19 בפברואר 1943, מבלי שניתנה לחיילים אפשרות לשבור את רעבונם ולהחליף כוח ובלי סיוע ארטילרי, הוטלה הדיוויזיה הליטאית לקו הראשון של החזית המרכזית. המשימה הייתה להבקיע את קווי ההגנה של האויב בכיוון חזית המרכז והעיר אוריוול. הגרמנים, שהיו מבוצרים ממערב לכפר אלקסיבקה, ניצלו את יתרונם הטופוגרפי ואת עדיפותם בנשק ובחיילים וגרמו אבדות כבדות ליחידות החי"ר של הדיוויזיה. במארכ 1943 הסתער בראש יחידתו על הגרמנים, נפגע בלבו מכדור של צלף גרמני ונהרג. נקבר בקבר אחים בכפר אלקסיבקה.
עדות: בנימין רובינסון סרן בדיוויזיה ה-16 הליטאית.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה' מסי' 1 (51), עמ' 62.

טריבונובסקי מאטל

נולד בעיר ביאליסטוק, פולין. למד בבית-ספר "תרבות". בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. לאחר שפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה הקימה המחתרת בית-מלאכה לייצור נשק וחומרי חבלה. מאטל קיבל תפקיד מקלען. בימי המרד רצו הגרמנים לכבוש את העמדה ברחוב חמיילנה 7, ובה כ-70 לוחמים. מאטל ירה בהם ממקלעו והם התקשו לגשת ולכבוש את המקום. ב-19 באוגוסט לאחר קרב קשה של מעטים נגד רבים, נפל הבונקר. מאטל היה מרוסק כולו מכדורי הגרמנים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 10 (35-36), עמ' 14-19.

טרן שמואל

בן שמחה. נולד ב-23 באוקטובר 1920 (י"ב בכסלו תרפ"א) בגאליציה, פולין. למד בבית-ספר יסודי ואחר-כך בבית-ספר מקצועי טכני. החל ללמוד הנדסה, אבל עם פרוץ המלחמה נאלץ להפסיק את לימודיו, ויצא לדרך נדודים על-פני אירופה. לבסוף התגייס לצבא צרפת, ובזכות ידיעותיו המקצועיות ועוז-רוחו בקרבות הועלה לדרגת קצין. לאחר שנשתיימה המלחמה שמע על מלחמת המחתרת בארץ-ישראל ונתעורר בו הרצון להצטרף אליה. יצר קשר אל אנשי האצ"ל, הצטרף לשורותיהם, וב-1947 יצא לארץ על סיפון האונייה "בן הכטי". שנה החזיקוהו הבריטים במחנה המעצר בקפריסין – ותקופה זו ניצל להדרכת

אנשי האצ"ל במקום, להעלאת רמת ידיעותיהם הצבאיות ולחישול גופם. כשהגיע לארץ התגורר ימים אחדים ב"מצודת זאב" בתל-אביב, ומיד אחר-כך נשלח לקורס מפקדים בשוני.

במערכה על רמלה היה בקווי החזית הקדמיים. אף לאחר שנפצע פצעים אנושים, לא עזבו קור-רוחו – במו ידיו חבש את פצעיו, ולאחר שהתאושש מעט, ביקש לשוב אל קו החזית. נקלע עם 11 חבריו לכיתת החיפוי, שבקרבות פנים אל פנים עיכבה את האויב והצילה פלוגה של חיילים מכיתור ומהשמדה.

נפל ב-כ"ג באייר תשי"ח, ונטמן בנחלת-יצחק ב-1 ביוני 1948.

זכרם נצח, עמ' 253.

יזכור, עמ' 377.

טשרניזה משה

נולד ב-1917 בעיר סוסנוביץ, למשפחה דתית. חניך ישיבה. בנעוריו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. הוא פעל בעיקר בתחום החינוך והתרבות בקן. נשא גם הרצאות על תולדות הציונות.

בתקופת הכיבוש הגרמני עמד על חומרת המצב והציע להתארגן במחתרת ולצרף אליה חברים מתנועות אחרות. מפקד הקן כינס ישיבה, ובה נתקבל הרעיון של משה. כל המיסמכים נשרפו, ודגל הקן נקבר בחצר בקופסה מפת. באותו לילה הוחלט לשלוח אנשים לברר, אם אפשר לעבור לליטא או לרומניה. משה עם עוד שני חברים נשלחו לכיוון צפון. בדרך נתפסו ונרצחו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 6, עמ' 6-7.

עדות מ' ירקוני, איר"ש ר-3978/82.

יאסני יהודה

נולד בסוסנוביץ. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בנעוריו. נמנה בין הפעילים בקן והצטיין בכל המשימות שהטילו עליו בקן בית"ר. היה בין הראשונים שיצאו עם משה ירקוני (זשלונסקה) לקרוס מדריכים על-יד ווארשה בהנהלת ירמיהו הלפרין. לאחר שסיים את הקורס יצא לעיר פאביאניץ על-יד לודז' לנהל את נקודת ההכשרה. היה בין המועמדים לעלייה לארץ, אבל רצה לשרת תחילה בצבא הפולני ואחר-כך להתכונן לבנות את הארץ ולהגן עליה. התגייס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים בסביבות קרקאוב. בזמן הקרבות על גבולות זגלמביה-שלזיה נפגע ומת. נקבר בקבר אחים.
ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 173-167.

יאסני פרדק

נולד בעיר סוסנוביץ, זגלמביה, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. הצטרף לבית"ר בנעוריו והיה בין הפעילים בקן. מסור לרעיון התנועה הזיבוטינסקאית. בזמן לימודיו באוניברסיטה בווארשה הצטרף לקורפואציה "מסדה", וגם שם היה בין הפעילים. כשפרצה המלחמה והגרמנים כבשו את העיר, הצטרף לאיגרון המחתרתי ז'ז.ו. בזמן המרד נתפס ונשלח לאושוויץ. במחנה זכה עוד להיפגש עם חבריו מקן בית"ר סוסנוביץ. אחרי זמן מה לשהייתו באושוויץ נחקר והוצא להורג.
ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 170.

יוטן שמואל

בן זאב הכהן יוטן. נולד ב-1890 בוויילנה. בוגר בית-ספר גבוה למסחר. בעל משרד לפירסום ויחסי-ציבור בוויילנה ברחוב נימצקה (רחוב הגרמנים) 4, מוציא לאור של המדריך הווילנאי למסחר, תעשייה, מלאכה ומקצועות חפשיים, בעריכת בנו דוד. למרות עיסוקיו הרבים היה פעיל בתנועה הלאומית וחבר ועד הצה"ר (הציונים הרוויזיוניסטים), חבר בוועדי קבלת-פנים לזאב זיבוטינסקי. כסגן יו"ר מורשה קרן תל-חי פעל בעריכת מגביות. נבחר לסגן יו"ר ועד ההורים למען בית"ר. בל"ג בעומר היה נערך המצעד המסורתי של התנועה הלאומית על כל חלקיה;

בית"ר עם התזמורת שלה, יחידה של בית"ר כחלק של פ.וו. (הכשרה צבאית) של הצבא הפולני, ברית-החייל, הצה"ר, נשי הצה"ר ("ווערעף"), התאגדויות הסטודנטים, הנוער "מסדה" וכו' – צעדו על דגליהם. המצעד עבר אך רחובות ברובעים פולניים מובהקים ואחר-כך ברחובות שהתגוררו בהם יהודים. באירוע זה הייתה תמיד סכנה של התנפלויות. ברבעים הפולניים התנפלויות של אנטישמים, וביהודיים – של אירגוני השמאל. שמואל היה ממארגני ההגנה והחיפוי על המצעד ; שרשרת של הורים קיפה את הנוער הצועד, והוא עצמו צעד על-יד נושאי דגל בית"ר.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה, כאשר הגיע לוויילנה גל של פליטים, היה ביתם של שמואל ואסנת יוטן ברחוב נימצקה 4 מקום מפגש ומקום מקלט לחברי הצה"ר, בית"ר, והאצ"ל. ביתם היה גם כתובת למכתבים, לטלפונים של קרובי הפליטים ומרכזי התנועה הלאומית שעוד פעלו. שם היו מקיימים את פגישותיהם ראשי התנועה שנמלטו מפולין, כמו מנחם בגין, יוסף קלארמן, ד"ר יוסף שופמן, ד"ר ישראל שייב, נתן פרידמן-ילין. הדירה הייתה גם כתובת לשליחים שהגיעו ויצאו בקשר לאירגון העלייה והיציאה מליטא, ושם נעשו הסידורים להכנת תעודות מתאימות.

יוטן ומשפחתו סיכנו את עצמם בפעולות אלה, כי רק למראית עין הייתה ליטא עצמאית, לאמיתו של דבר שלטו שם הרוסים, ועקבו אחר כל הפעולות של גופים ציבוריים, קבוצות ויחידים.

שמואל ואסנת-צביה ניספו בפונאר בסוף 1941, בתחילת האקציות לחיסול הגיטו "הקטן" מוויילנה. בנם דוד יוטן ורעייתו שרה ניבורג ז"ל עזבו את וילנה, כי בידם היו "רשיונות עלייה" של הקונסוליה הבריטית, שכבר לא הייתה קיימת בקובנה, ועלו לישראל. בתם גניה הוברחה מגיטו וילנה ליערות והשתתפה בפעילות הפרטיזאנים ביערות ליטא ורוסיה. עלתה לישראל.

עדות דוד יוטן.

יונגסטר שבתאי

נולד בעיר סוסנוביץ, פולין, למשפחה חסידית מיוחסת. הצטרף לחוג הדתי בתנועה הרוויזיוניסטית. לאחר זמן התמנה ליו"ר "אחדות ישראל". היה פעיל ומסור.

בזמן הכיבוש הגרמני זימן ראש היודנראט לאסיפה כמה עסקנים מכל החוגים, כדי להסביר להם את עמדתו ולהצדיק את מעשיו. שבתאי יצא שם בנאום חריף,

ובאומץ הוקיע את ראשי היודנראט, ואמר שהם משתפים פעולה עם האויב הגרמני ומפקירים את ההמונים היהודים. הוא ביטא יפה את עמדת הבית"רים, ואמר שאם אמנם נגזר על גירוש היהודים אם לחיים ואם למוות, חייבים ראשי הציבור להיות בראש המחנה.

אחרי נאומו היה פעיל במחתרת, ובעצמו חיפש מקום כדי להימלט, הוא מצא לו מקום בבית-הקברות וחי שם. באחד הימים, בגלל הלשנה, השיגוהו הגרמנים ורצחוהו בדם קר.

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 169.

יוסל זב

נולד בוויילנה למשפחה ציונית לאומית ומסורתית. בנעוריו הצטרף לבית"ר. בזמן הכיבוש הרוסי התארגן במחתרת בית"רית, ועזב לזמן-מה את העיר. בזמן השואה הצטרף לפ.פ.או. בזמן האקציה נשלח לה.ק.פ. ושם נספה. **חורבן ומרד, עמ' 385.**

יושפה אמיל

נולד בעיר ביאליסטוק. קיבל חינוך מסורתי וציוני. היה בוגר בית-ספר "תרבות". בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר. בימי הכיבוש הסובייטי ירדה בית"ר למחתרת. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה אירגן בית"ר בית-מלאכה לייצור נשק ורימונים ולתיקון כלי מלחמה. קבוצות התחילו לארגן בונקרים וגם חשבו לצאת ליערות הסביבה.

אמיל היה בין המגינים ברחוב צ'פלה 13, מקום מושבו של מטה האירגון. ב-20 באוגוסט התחולל קרב קשה ונפלו בו גרמנים רבים. למחרת הגיעו כמה פלוגות צבא ואנשי ס"ס, התנהל קרב כמה שעות בערב, ושוב עזבו הגרמנים את המקום. אנשי הבונקר סבלו אבדות רבות. למחרת באו הגרמנים עם ארטילריה. שעות תמימות החזיקו המורדים מעמד בבונקר. אמיל נפל פצוע לידי הגרמנים. כך נסתיים המרד בגיטו ביאליסטוק, המרד השני בהיקפו על אדמת פולין. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 10 (36/35), עמ' 15-17.**

יחימוביץ משה (מריאן)

נולד בעיירה זיכלין, נפת קוטנה. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיירה. הצטרף לקן ביתר והיה בין הפעילים בקן. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. משפחתו רצתה שילך ללמוד באוניברסיטה בירושלים. אבל פרצה המלחמה ומשה הגיע עם זרם הפליטים לרוסיה וגויס לצבא הפולני העממי לדיוויזיה הראשונה על-שם קושציושקו. נלחם עם היחידה, הגיע בה לדרגת סגן-משנה והלך עמה מלנינו עד שנפל בקרב לכיבוש הרייכסטאג.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 15, עמ' 6, 7, 8, 9.

ינקוביאק זוד

היה מחלוצי "מכבי", מראשי הספורט היהודי בוהלין וחבר פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. היה יהודי גא, שלא ידע להרכין את ראשו לפני השלטונות הפולניים האנטישמיים. ב-1941, כשלקחו הגרמנים את יהודי גיטו רובנה לחורשה (סוסנקי), לרצוח אותם שם, לא יכול להשלים עם התעללותם של הגרמנים ביהודים המובלים לטבח, אמר את שהיה בליבו וסטר על פניו של קצין גרמני. הוא נורה במקום. יחד אתו נרצחו אשתו חיה-שרה, בית"ריה ובנם יחידם נתן (ניוניה), תלמיד מצטיין בגימנסיה העברית ברובנה.

ספר רובנה, עמ' 510.

יסין אידל

נולד ב-1911 בכפר טומילוביץ שעל-יד העיירה דוקשיץ, מחוז וילנה. בביתו קיבל חינוך יהודי. למד בבית-ספר עממי ואחרי גמר בית-הספר עסק בחקלאות. עם פלישת הגרמנים, הועברה משפחתו לדוקשיץ. אידל נמלט לפני הטבח והסתתר אצל איכרים מכרים. לאחר תלאות יצא ליער ונתקבל ליחידה הפרטיזאנית "מדוודייב". אידל, ככפרי מלידה, הכיר את כל השבילים בסביבתו, והיחידות הפרטיזאניות השתמשו בו כמורה דרך וכסייר. ברגעים מסוכנים ביותר היה מיושב בדעתו ושקל בקור רוח את מעשיו.

בחודש דצמבר 1942 הוציא מגיטו גלובוק כמה בני-נוער ליערות. בסוף 1943 שרף ביחד עם ישעיהו סוסמאן את טחנת הקמח, מתחת לאפו של חיל המצב, והרג משתף פעולה פולני. לכבוד ה-1 במאי 1943 הוביל יחידת חבלה, שפוצצה את קו מסילת הברזל פורפלץ-קרולושציינה; הוציא מבאר בכפר זאמושה (על-ידי

חיל-המצב בקרולושציינה) פגזים, שהוטלו לתוכה על-ידי הרוסים הנסוגים, כדי לקבל מהם חומר נפץ להתקנת מוקשים.

בדצמבר 1943 הוא הגיע לכפר גיגין עם קבוצת ריגול אחרי ריכוזי הגרמנים ומיקומם. במארס 1944 יצא להשיג ידיעות על ריכוזי הגרמנים וחלה בטיפוס. אחרי החלמתו חזר לבסיס יחידתו. הגרמנים התחילו אז במצוד גדול על יערות אושאץ. הפרטיזאנים, בפיקודו של פולקובניק ראדיונוב, עשו ניסיונות נואשים לפרוץ את טבעת הכיתור הגרמנית. אידל, שהיה תשוש ממחלתו, פיגר אחר הנסוגים. הוא נפל (לפי גירסה אחרת איבד את עצמו לדעת) ב-4 במאי 1944 ליד הכפר רומנה (בסביבות אושאץ).

הוצג לקבלת אות הצטיינות גבוה.

עדות: אחיו.

יעבץ שמריהו

נולד בעיר בורשצ'וב פולין, להורים שומרי מסורת. למד בב"ס תיכון עירוני. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר.

בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף ל"כנופיית בורשצ'וב", יחידה פרטיזאנית יהודית בסביבת צ'ורטקוב.

נפל יחד עם חברי היחידה ב-6 בדצמבר 1943 בקרב עם הגרמנית ביער לוסיאץ. עדות מוניה וורמן-בון (איו"ש, מסי' ו-3485/195).

ספר הפרטיזאנים, כרך א' עמ' 687 - 801
לכסיקון הגבורה, ח' ב', עמ' 251.

יעקובי דוד (ושקובויניק)

בן יעקב. נולד ב-1925 בעיר לוצק, ווהלין, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון. בצעירותו הצטרף לבית"ר.

הגיע עם זרם הפליטים לרוסיה, וב-1944 גויס לצבא הפולני, ועם הצבא הגיע ארצה בסוף 1944.

בארץ הצטרף דוד למחתרת הלוחמת "לח"י" – "לוחמי חרות ישראל". התקבל לעבודת פקידות בבית-חרושת ליהלומים בנתניה. השתתף כלוחם בכל הפעולות של אירגונו. כינויו במחתרת היה "אריאב".

בימי מלחמת השחרור היה בין מלווי השיירות לירושלים ועם כובשי הנגב. נפל ב-27 בנובמבר 1948 בקרבות לכיבוש הנגב, במבצע "חורב", ונקבר בחולדה.

ב-20 ביולי 1949 הועבר למנוחת עולמים בנחלת-יצחק.

זכור, עמ' 392.

ספר לוצק, עמ' 200.

יעקובי נחום (ברגר)

נולד ב-1920 (תר"פ) בטרנסילוואניה להורים שומרי מסורת, והם הקפידו על חינוכו היהודי בצד החינוך הכללי. למד ב"חדרי" ושקד על התורה והתלמוד. עם זאת ביקר בבית-ספר כללי, ואת חינוכו הלאומי קיבל בבית"ר. עד מהרה ניעורה בו השאיפה לעלות ארצה. ב-1939 נפרד מבני-משפחתו ועלה על אוניית המעפילים "גיפוי", שאורגנה במסגרת עליית "אף-על-פי". האונייה עלתה על שרטון מדרום לאי כרתים וטבעה. המעפילים שהיו עליה הועלו על אוניית מעפילים אחרת "קאטינה", ונחום הגיע לבסוף לארץ והצטרף לשירות האצ"ל. ב-1940 התגייס לצבא הבריטי, וב-1944 עבר לבריגאדה היהודית. כרבים מחבריו הוסיף לקיים קשרים עם המחתרת הלוחמת גם בשנות שירותו בצבא. נחום לא זכה להתאחד עם הוריו, שניצלו מן השואה, בארץ-ישראל. במערכה על הסניו נפצע פצעים אנושים. מת מפצעיו ב-31 במארס 1945. (י"ז בניסן תש"ה). נטמן בראוונה, איטליה.

ספר הבריגאדה היהודית, עמ' 272.

זכרם נצח, עמ' 72.

יעקובוביץ*

נולד בווארשה. היה איש הצה"ר וידיד למשפחת קורנגולד. בליל ה-23 ביאנואר 1943, בשעה שישב עם חבריו בבונקר ברחוב קרמליצקה 5 והכינו מיצרכים, תחמושת ונשק, התחיל יעקובוביץ מלמד את האנשים שימוש בנשק, באקדחים וברימונים. ימים ולילות למדו. שמחה קורנגולד מתאר ביומנו את חדות שיתוף הפעולה עם אנשי בית"ר. אנשי הבונקר הצטרפו תחת פיקוד הז'ז.ו.ו. יעקובוביץ הדריק את אנשי הבונקר שעות רבות כדי להכניס ליום פקודה. לבסוף יצא עם קבוצת הלוחמים לדרך אוטבוצק, שם לחם ונפל.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של ווארשה, עמ' 231.

יעקובוביץ דוד

בן צבי ויהודית. נולד ב־לי בתשרי תרפ"ד (10 באוקטובר 1923) בעיר פיליזה, פולין. גמר בית־ספר יסודי ולמד בבית־ספר מקצועי. מצעירותו עבד עם אביו במלאכת הצבעות. עוד בנעוריו הצטרף לבית"ר.

דוד ואביו חיפשו דרך להגיע ליערות, כדי להצטרף לפרטיזאנים. ביערות פגשו קבוצת פרטיזאנים יהודים והצטרפו אליהם לבסוף.

המשפחה כולה ניצלה, ובתום המלחמה הם חיפשו דרכים לעלות ארצה. באחד הימים הראשונים של שנת 1945 התגנבו דוד ואחיו לאונייה, שהפליגה לארץ־ישראל, אך בחיפה נתפסו ונעצרו במחנה עתלית. דוד הצליח להימלט, והגיע לקיבוץ עין־הים. מכאן עבר לנתניה, ואחר פרידה ממושכת נתאחדה המשפחה, ודוד חזר לעבוד עם אביו.

אולם לא חלף זמן רב, ודוד נאלץ להפרד מעל הוריו. הימים היו ימי התקפות הדמים. הוא הצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי, ואחר תקופת אימונים בנשק, יצא למילוי תפקידו המלחמתי. בשעת הניסיון להדוף את התקפת־הנגד העיראקית, חיפה על נסיגת חבריו, עד שפגע צרור כדורים בחזהו. "שימרו על עצמכם, אני בין כה וכה אבוד" — אלה היו הדברים האחרונים ששמעו מפיו. הוא נפל ב־כ"א באייר תשי"ח (30 במאי 1948).

רק כעבור שנים אחדות נאספו עצמותיו, וביום ו' בכסלו תשי"ג (24 בנובמבר 1952) הובאו לקבורה אחים בהר הרצל.

זכרם נצח, עמ' 263.

יזכור, עמ' 395.

יעקובוביץ יעקב

בן אברהם וקרייזל. נולד ב־1920 בעיירה אלכסנדר על־יד לודז', פולין. בעל השכלה תיכונית, בוגר בית־ספר מקצועי. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר והיה בין הפעילים.

בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני, והתכונן לעלות לארץ־ישראל. הוא ושני חברים מקן בית"ר, הנדלסמן ומושקוביץ, עלו ארצה ב־1940.

יעקב התגייס לפלוגות ה"באפס" במלחמת־העולם השנייה, ועבר בבוא המועד אל הבריגאדה העברית. הוא שירת בגדוד השני והשתתף בפעולותיו.

אחרי שחרורו, היה בין פעילי אירגון "וינגייט" של חיילים משוחררים שהתיישבו ברמות־נפתלי. עבד במסגרייה הקטנה שהוקמה במשק ביצע עבודות שונות

ומגוונות, ותרם לפיתוחה.

בשיריו היפים, שפיזם תמיד בעבודה, שימח את אנשי המשק. ערב מלחמת השחרור, עם החרפת המצב הביטחוני, נעשה לחייל המגן על יישובו. שבועיים לפני פרוץ מלחמת השחרור נפל בהתגוננות מול פורעים ערבים שהתנפלו על המושב. ביום 1 במאי 1948 הובא למנוחות ברמות נפתלי, בקבר אחים. הניח אחריו אשה, אשר הלכה לעולמה שלושה ימים אחרי נפילתו. **ספר אלכסנדר** (ע"י לודז'), עמ' 131, 132, 133, 346, 347. **יזכור**, עמ' 395.

יעקובציק סוניה

נולדה בווארשה. הייתה יפהפיה. הופיעה בזמרה במועדונים בגיטו והתיידדה עם גרמנים. בית-המשפט של ז'ז.ז.ו. דן אותה שלא בפניה על "ביזיון הגזע היהודי" והוציא נגדה פסק-דין מוות. לוחמים של הז'ז.ז.ו. עצרו אותה והודיעו לה על פסק-הדין. ועם זאת מסרו לה, שבמטה האירגון הוחלט שאם תיאותר לעבוד למען האירגון באיסוף ידיעות מהגרמנים, יומתק גזר-דינה. היא נתבקשה להופיע למחרת היום במקום מסוים עם חברתה, שאורח חייה היה דומה לשלה. מאותו היום התחילו שתי הבחורות עובדות למען האירגון במסירות ובנאמנות. פעם שפכה סוניה את לבה לפני ידידה חברי האירגון, ובדמעות ביקשה מהם סליחה ומחילה, שכן רק כעת היא מרגישה שיש טעם לחייה ויהיה טעם למותה. באמצע אפריל הביאה סוניה את הידיעה על ההכנות לחיסול הסופי של הגיטו. לחמה בעמדות האירגון ונפלה בקרב. לפני מותה חזרה על בקשתה שיסלחו לה. **מצדה של וארשה**, עמ' 194, 239.

יפה אברהם

בן אליהו ואסתר. נולד ב-1900 בוויילנה, פולין. תחילה למד בבית-ספר מסורתי. בגיל צעיר החל ללמוד בבית-ספר תיכון רוסי וסיים את לימודיו בהצטיינות. הצטרף למחנה הציוני הלאומי עוד בראשית שנות השלושים. ב-20 נשא לאשה את רחל לבית גלאזמן. הזוג הצעיר פתח חנות לכלי-מטבח ברחוב סטפנסקה והוציא ממנה את פרנסתו בכבוד. לאחר שפרצה המלחמה והרוסים כבשו העיר, ירדו בית"ר והתנועה הלאומית למחתרת. אברהם לא הפסיק את פעילותיו, והוסיף לעזור לנזקקים. ביתו שברחוב זולנה נעשה מקום מפגש לראשי התנועה הלאומית בוויילנה. ב-1941 כבשו הגרמנים

את ווילנה, ומייד הקימו את הגיטו. החיים נעשו קשים מאד. אברהם נתפס ונשלח למחנה ברששה כמרחק 14 ק"מ מווילנה. במחנה הצטרף ליוסף גלאזמן בפעולות מחתרתיות.

ב-1944 עברה כל משפחתו למחנה ה.ק.פ., שהוקם במיוחד. בבריחה שאירגן אברהם ברחו כמאתיים יהודים מהמחנה. למחרת סגרו הגרמנים את העיר ותפסו כעשרים בורחים ואברהם ביניהם. **חורבן ומרד, עמ' 341.**

יפה אסתר

נולדה ב-1916 בוילנה. הייתה בתו של אחד הדיינים בוילנה, הרב נסים יפה. מהמפקדות המוכשרות של קן בית"ר ווילנה. הייתה פעילה בגיטו, קשרה קשרים עם חוגים מחוץ לגיטו ופעלה רבות בשטח זיוף תעודות ומסמכים. פעילותה קשורה בצעדיה הראשונה של המחתרת היהודית בגיטו וילנה.

באמצעות הגרמני אנטון שמידט העבירה יהודים רבים למקומות בטוחים יותר. באמצעותו העבירה גם את שליחי המחתרת לביאליסטוק ולווארשה. תחילה הייתה ב.פ.א., אך עזבה את האירגון הזה, ועזרה בהקמתו של האירגון הלוחם השני בגיטו – "קבוצת יחיאל שיינבוים". אחת הדמויות הפופולאריות במחתרת גיטו וילנה.

נספתה ב-1944 בקובנה, כנראה מחוץ לגיטו.

ידיעות יד ושם, מס' 15/16, עמ' 15.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 250-251.

יפה בצלאל

נולד בעיר קובנה. למד בבית-ספר וגם למד מקצוע. פעיל בקן בית"ר בעיר. בזמן הכיבוש הגרמני היה חבר בתנועה המרי בגיטו קובנה. עבד במחסני נשק, והיה לוקח עמו חלקי נשק ומגניבים לתוך הגיטו. מפקד מחלקת לוחמים. נמנה עם קבוצתו של ישראל מילשטיין, שיצאה ב-5 באוגוסט 1943 ליערות בדרום-מזרח ליטא, לחפש פרטיזאנים ולקשור קשרים עמם.

נפל עם כל הקבוצה בהתנגשות עם יחידת משטרה גרמנית.

פרטיזנער פון קאונאסער געטא, עמ' 45, 73, 74.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 123.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 251.

יפה נפתלי

נולד ב-24 ביאנואר 1924 בעיירה בחבל גאליציה, פולין. נמלט ממחנה ההשמדה ליערות, ושם הצטרף לפרטיזאנים רוסים. הצטיין בחבלה ובלחימה נגד הגרמנים. לאחר השחרור עסק "בבריחה". ב-1947 היה בין עולי ה-"כ"ג" ומעצורי קפריסין. כשהגיע לארץ התגייס לצה"ל, ושירת בחטיבת גבעתי בפלוגת האצ"ל. נפל בזמן שחש להגיש עזרה רפואית לחבר פצוע. ב-1 בדצמבר 1948 הובא לקבורה בנחלת-יצחק.
יזכור, עמ' 398.
לכסיקון הגבורה, עמ' 251.

ישונסקי יעקב

בן משה. נולד ב-1906 בוילנה, פולין. בוגר גימנסיה, איש צנוע ונחבא אל הכלים. עקב מות אביו נבצר ממנו להמשיך בלימודיו, כי היה עליו לעזור לפרנס את משפחתו. למד הנהלת-חשבונות, ועסק במקצועו רוב שנותיו. חובב מוסיקה, ואף למד בקונסרבטוריון בוילנה.
הצטרף לתנועה הלאומית, והיה בה בין הפעילים. עבר את כל דרך הייסורים של שנות המלחמה; היה בגיטו וילנה, ועם החיסול הסופי של הגיטו יצא עם רעייתו מרים ליערות והצטרף לפלוגה הפרטיזאנית "בורבה" של הקפיטאן ואסילנקו. אחרי השחרור חזר לעירו, ומשם יצא בדרכי "הבריחה" בדרכו לארץ. השתתף בפולין חמש שנים, והיה פעיל בהסתדרות הציונית עד שעלה לארץ. השתלב עד מהרה בחיי המדינה, והיה אזרח נאמן ומסור עד למותו ב-6 בפברואר 1970. בגיל 65.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך מס' 8, עמ' 31.

ישינסקי ברוך (בוריה)

נולד בעיירה פיאסקי, על-יד לובלין, פולין. למד בחדר ובבית-ספר יסודי. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. למד את מלאכת המסגרות ועבד כמסגר. לאחר

שנכבשה העיירה שירת בחיל-הרגלים בעיר מחץ-קאלה בקווקאז ברפובליקה הדגסטאנית. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה נשלח עם יחידתו לחזית האוקראינית ולחם שם בגבורה. נסוג עם יחידתו עד שהגיעו למבואות סטאלינגרד. כשהתארגנה הדיוויזיה הראשונה צורף אליה, כיוון שהיה נתין פולני. הגיע לשלצה ונשלח ליחידה של חיל-רגלים בפיקודו של אי ויכסלפיש. אחרי כמה ימים התברר לכל אחד מהם, שחברו בית"רי. ברוך עבר את כל הדרך עם הדיוויזיה מלנינו עד מיצר האגם סמולנו על-יד האגם דוברא, שם נפל בקרב בפברואר 1944. ב-15 בפברואר נתכנסו מפקדי היחידות לתידרוך. הנאספים התכנסו סביב המפות ודנו באירועים האחרונים. בסיום התידרוך סיכמו את פעולות הקרב של הבטאליון, תוך ציון ההישגים והשגיאות שנעשו בעת הקרב. המפקד הזכיר בדבריו את שלושת הקצינים היהודים שנפלו באותו קרב: סגן-משנה זאקשבסקי, סגן-משנה גוטקובסקי מלודז' וסגן ברוך ישינסקי. בוריה השמיד מכונת-ירייה של האויב ורץ קדימה לקרב, אבל כדורי האויב השיגו אותו והוא נפל.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזנאים, כרך ד', מסי' 6 (40), עמ' 33, 34.

ישינסקי שימק (סיומקה)

נולד בעיירה קטנה בוהלין. למד בבית-ספר "תרבות". בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר, בזמן מלחמת רוסיה-גרמניה הגיע עם זרם הפליטים לרוסיה ושם עבד כפועל בביח"ר לשימורים. כשהתארגן צבא אנדרס בעיר בוזולוק (ברית-המועצות) נסע להתגייס לשורות הצבא הפולני אבל לא התקבל בגלל יהדותו. כשהוחל בהקמת צבא פולני עממי היה בין הראשונים להתייצב בלשכת הגיוס בעיירה שלצה. נתקבל לדיוויזיה, השתתף בקרבות של היחידה בלנינו והלך אתה כל הדרך עד העיר קולובזשג.

ב-19 במאוס 1945 התקיפה מחלקתו ממערב את דרך הגישה לים הבלאטי. יחידה של הגדוד סללה את הדרך. ופתאום נצנץ משהו הרחק על החוף. בפתח המזח נשמעה שריקה ממושכת, ובמרחק כ-300 מטרים מהתותח פרץ סילון של מים על-פני הנמל, ורעש של התפוצצות הדהד מקירות המחסנים שנכבשו זה עתה. האויב פתח באש תותחים להגנת החוף, שוב נצנץ ורעם וסילון מים, הפעם קרוב יותר. שימק הוסיף לרוץ ולהתקדם עד שפילח כדור אויב את חזהו ואלה דבריו האחרונים: "הגענו אל היס".

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזנאים, כרך ג', מסי' 15 (40), עמ' 21-23.

5. ז'באט'נסקי,

יוצר הגדודים העבריים

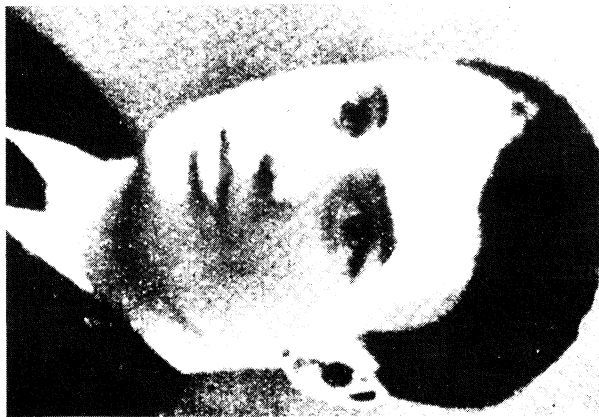
...נוסד באלכסנדריה גדוד של מתנדבים עבריים
בכדי להשתתף בשחרור ארץ ישראל...

גלזמן יוסף

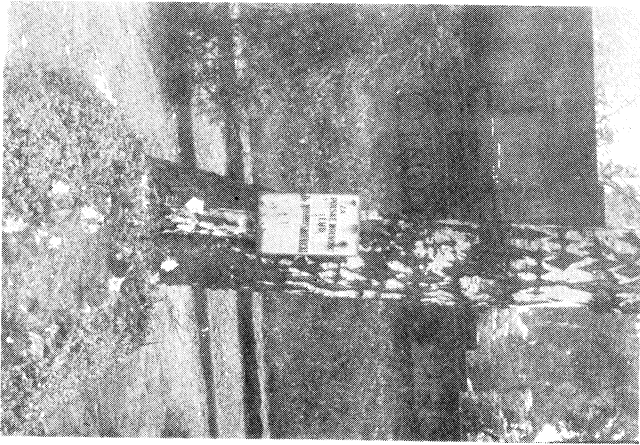
לויאל דוד

ד"ר יחזקאל אטלס

פריטיזאן

קבר זמני עם טבלה על העץ

לפני המלחמה

סקוטנדישקי אלסטנדר לייני "זמסטטה" ZEMSTA מאיור בצבא פולין (רב סרן)

טבעת - הקשר :

הטבעת עשויה זהב. משובצת אבן-אדמומה. באבן הקוק נוכח ובתוכו הספרה 7 — לסמל שבעת קני המנוחה.

מצידה דאחמ של האבן הקוק אריה — סמל גבורת יהודה. מצידה השני — כנשה — סמל לעם המובל כצאן לטבח. על גב הטבעת, משני הצדדים, חקוקים שבעת המינים — המסמלים את האמונה כי עם ישראל עוד יפריח, ישגשג ויניב פירות.

טבעת הקשר : חזית

טבעת-הקשר : קרובן - עולה

אפלבוים עמרם

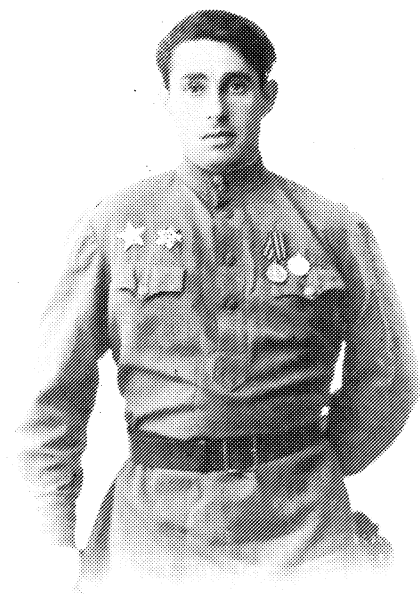
אפלבוים אהרן

אפלבוים נתן

אדומי אפרים - רוטפלד פלק

אבוגוב אלכסנדר (אלכס)

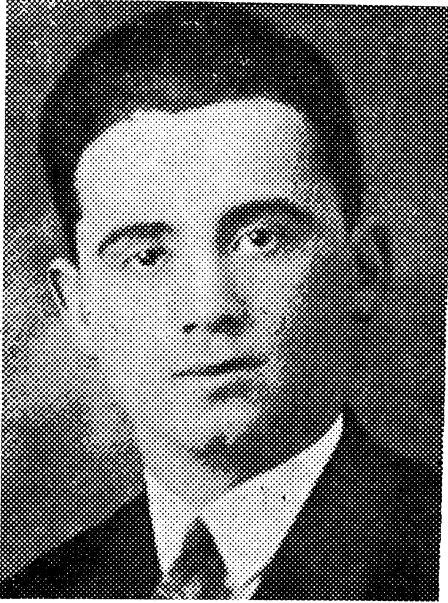
אלבוים שמואל

ארליך דוד

אושמן חיים

ברנז יוקל (יולק)

בילסקי טוביה

בלוז יצחק

בילסקי עשהאל

ד"ר וודובינסקי דוד

ד"ר סטריקובסקי מיכאל

איוונסקי הנריק - מאיור בצבא פולין (רב סרן)

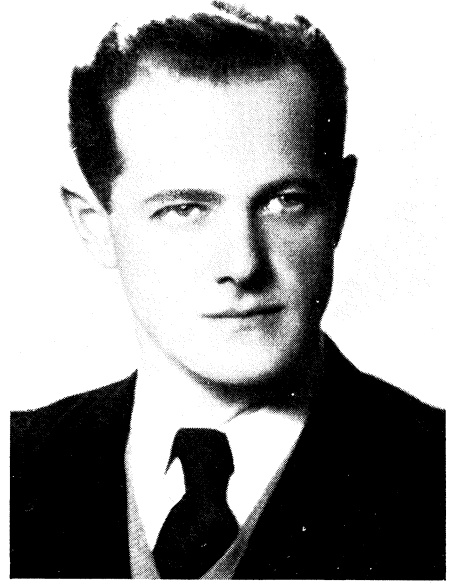

רודל אריה (לייבל)

מפקדי גטו וארשה של אירגון ז.ז.וו. Z.Z.W.

וואלבסקי ד"ר ריכארד

לסקר פרץ

בילבסקי יוסף

מנדלסון קלמן

מפקדי גטו וארשה של האירגון ז.ז.וו. Z.Z.W.

בוזן שלמה

גראנק יעקב (הבלונדיני מלח"י)

בוזן דוד

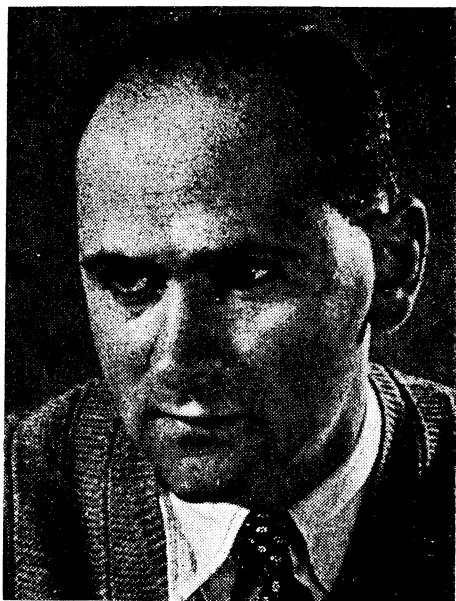
גורנר דב

גילדרמן משה מהנדס (דיאזיה מישה)

דרוק יעקב

גורפינקל ד"ר שלמה

גורפינקל עמה

וויילר שמואל מפקד פרטיזאנים
בברודי - פולין

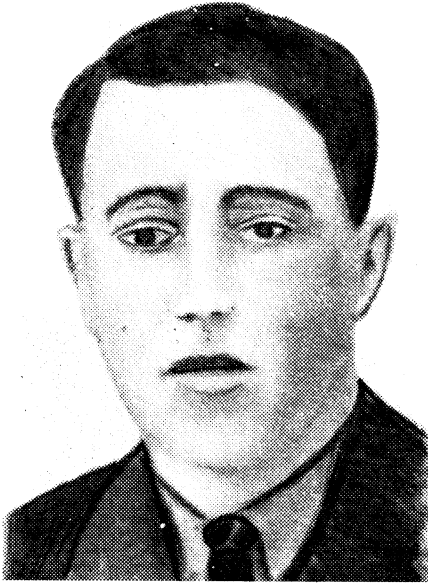
וייס מנחם

וורמאן חיים

זילברמן אלתר

יסין אידל

כץ דוד רוז'ה

ירקוני משה (זילונקה)

חייצוג בוריס

ליפשיץ צבי (הרשל)

כצנלסון ד"ר יוסף

ליון מאיר (טיס) בצבא האמריקאי

לוינברג זלמן

מלצר יוסף

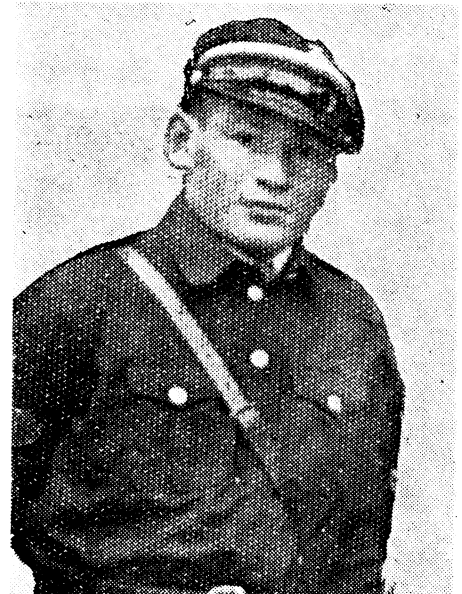

ליכטנברג משה

מפקד יחידה פרטיזאנית ביערות פרצ'ב

מיזאן ד"ר שאול

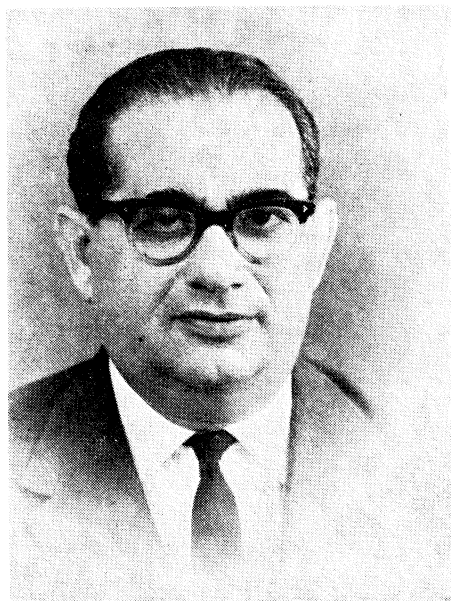
ליפשוביץ אליהו סגנו של ד"ר אטלס

נוישטיין פנחס

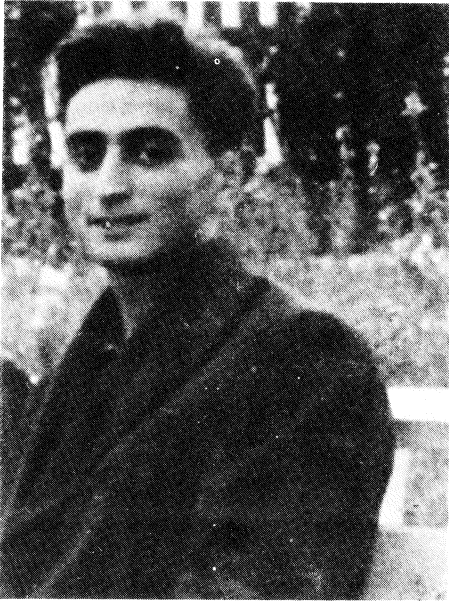
פריזנר ד"ר שמעון

מזריצקי עו"ד יוסף

פינצבסקי יהודה

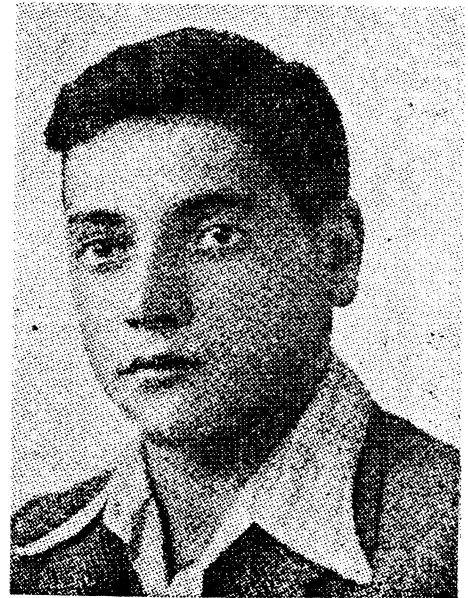
פרידקובסקי יחזקאל

פומרנץ יורק

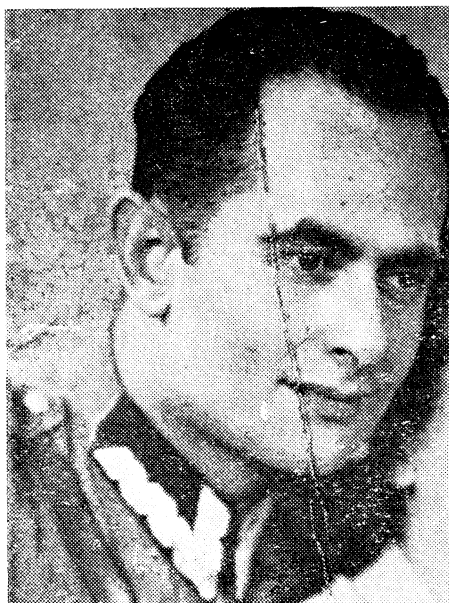
פלץ נחמן

פיירשטיין יוסף

פליישר יצחק

פרידלנדר (פאוול) רפאל

פבר חיים

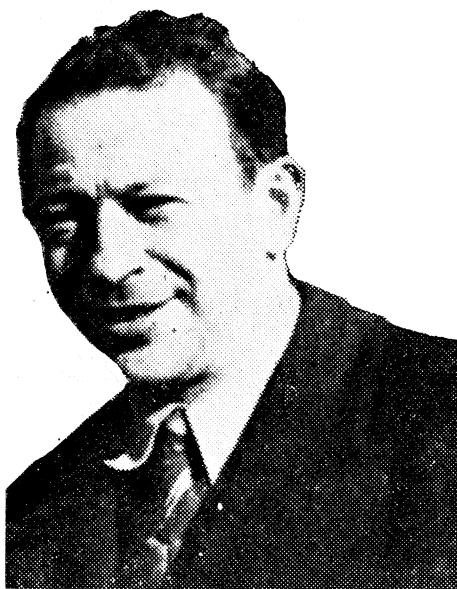
פרכנר יהושע

צייקוביץ בצלאל

צלמייסטר ד"ר יוסף

קפלן פנחס

קראוזה אליהו

רובינשטיין שמואל (סם)

קור זורח

קרפינקס רבקה

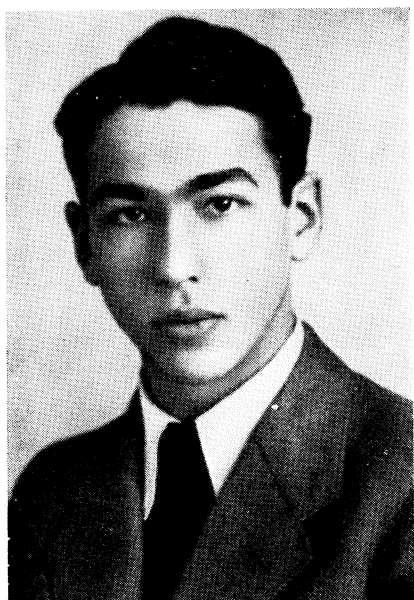
קושניר יוסף

רובין ד"ר יעקב

רבינוביץ תנחום

רודל אברהם

רוסי אלפרד

רוזנברג איסר

רוכצין יצחק מפקד המרד בלחווה

רבינוביץ שרה

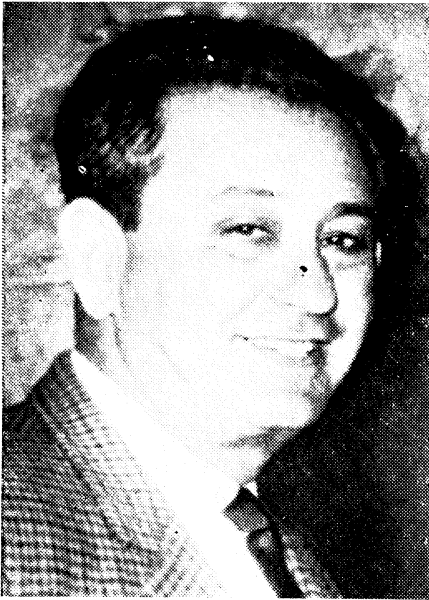
רבינוביץ יואל

שדזונסקי שמואל

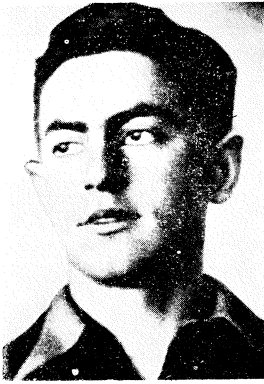
שדזונסקי דוד

שטיינגרטן ישראל

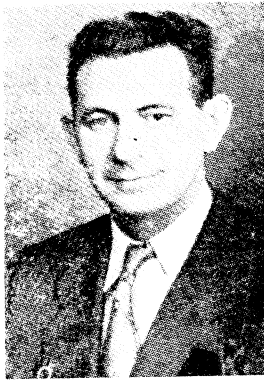
שטיינגרטן לייבל

אולחה אפרים

אדרי יהושע (טרוסקינובסקי)

אולשנסקי צבי

אבודזינסקי אברהם

אושפיץ יהודה

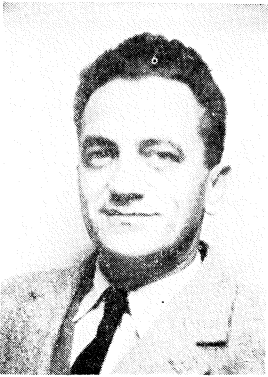
אוגולניק זאב

אימבריק אהרון

איצקוביץ שרגא

אולקניצקי מאיר

איסלר ד"ר צבי

אלבסן אברהם

איסרליס ניסן

אלברג שלום

אלמן דוד

אנגל עובדיה

אסואיז חיי מיכאל

אולריך יצחק

אקשטיין נח

בן אלי יצחק

בלומנקרנץ חנוך

בן זאב יואל

בכר אריה

בן משה ויקטור

בידרמן דוד

בסוס אהרן

בן-שמעון אברהם

בקרמן אברהם

בוים חיים

בקצוק מאיר

בס שלמה

בראוזה משה

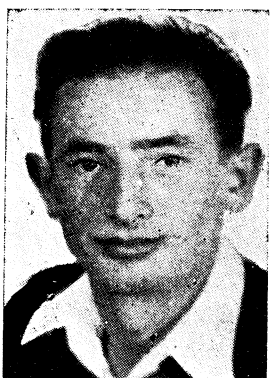
ברגר יעקב

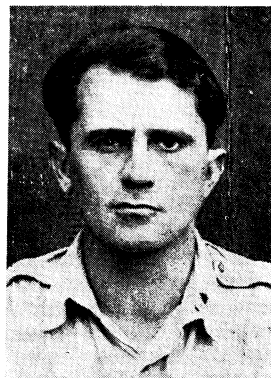
ברטשנייזר מרדכי

ברגמן יהונתן

ברלר זאב

ברזין דב

גורפיין יצחק

ברנשטיין מרים

גולדברג שמואל

ברמן משה

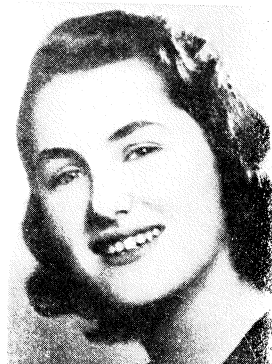
גולדין אריה

בק אלכסנדר

גלבגיסר מנחם

גוניונזקי מרים

גלבגיסר שלמה

גולוביץ ישראל

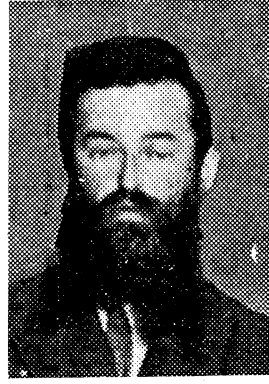
גליקין תיאודור

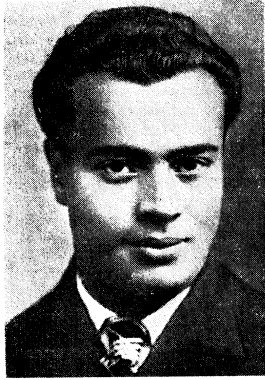
גלינסקי יצחק

גליידה מרדכי

גמזו דב

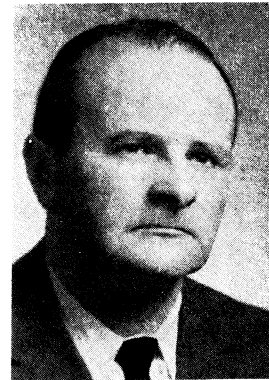
גפסק ברוך

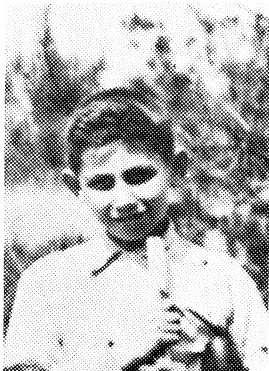
גלנדר יצחק

גר יצחק

גלנצל פאוול

גרמיזה יצחק

גרוס צבי

גרנושק שמחה

גרינולוד יצחק

דוד אשר

גרינברג איקה

דילון יחזקאל

דיקפלד יצחק

דסקל נפתלי

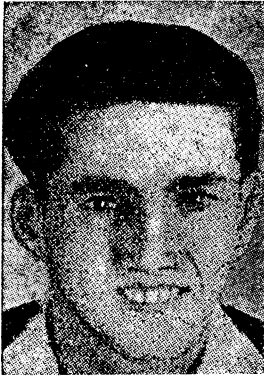
דיין שמעון

האוזנשפרונג סאלק

דייכס פולה

ובר דוד

הירשברג אהרן

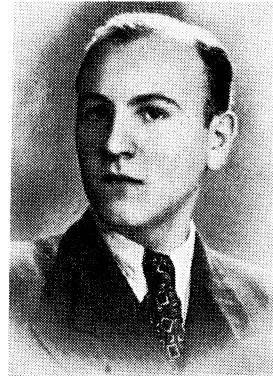
וייס אנדרי

הורוביץ אריה

וייס יצחק

האוס חיים

ויט יצחק

וייס מרדכי

וייסברט יעקב

וייס שמואל

וינגרטן יעקב

ויגדורביץ בנימין

וולז'ני אלחנן

וויצפלד שלמה

וירניק ישראל

וילניק דוד

וישיגרוזסקי שרה

וולך יצחק

זגייסקי יחיאל

ווסרמן מאיר

זולוטוב שלמה

ורנר אברהם

זיגפריד אהרן

זאבי הרצל

זילברברג משה

זומר יוסף

זילברברג מרדכי

זוסר יוסף

זופוביץ יהודה

זוסמן ריימונד

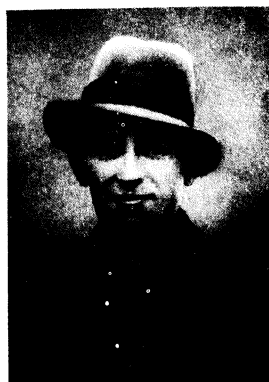
זייסקוביץ אריה

זילברמן גדליה

זישאלאנדז' יצחק

זנדווייס שלמה

חדש יצחק

זסלר ישראל

טרן שמואל

חיימוביץ יוסף

טלרנט צבי

טבק משה

יוטן שמואל

טראוב יוסף

ישונסקי יעקב

יום טוב - ברויך

כהן דב

יעקובי נחום

כהן אברהם זליג

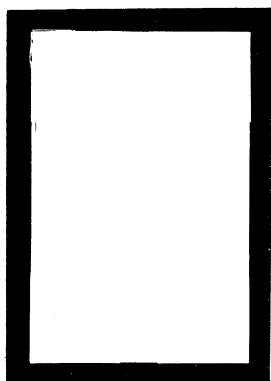
יעקובביץ דוד

לובוצקי ניוסה

כהן יוסף

לובוצקי איזו

כהן שבתאי

לוברניצקי רודק

לבקוביץ מאיר

לוי שמואל

לוי אפרים

לוי שמואל

ליאון יוסף

לום זאב

לוי ישראל

לבינזון דוד

לילו יוסף

לוין שלמה חיים

לנגלבו פליקס

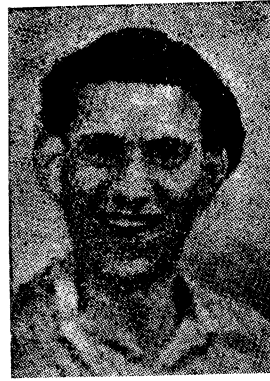
מגייד נפתלי

לוין פרץ

מרלינג אליהו

מושינסקי משה

מנוסביץ משה

מילשטיין יהודה

מוצאלסקי יוסף

מיקא רפאל

מדמוני מנחם

נגינס חיים

נורל אריה

נדלר יוסף

נאדל משה

נוימן משה

סונדק שמעון

סגל יהודה

סנדוק אברהם

סגלסון אלחנן

סנה יונה

סימן-טוב משיח

פיינרמן ישראל

פדרמן פנינה

פוניה ראובן

פריד פולה

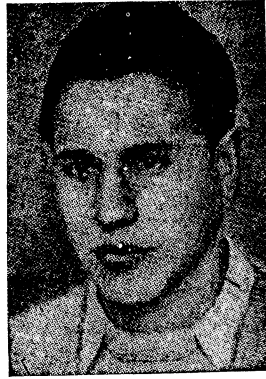
פומרנץ סם

נייבורג אלה

פישל משה

פיטשון מתתיהו

פיינברג צבי

פישר חיים

פרידמן שלמה

פישר שלמה

פרידמן בורקה

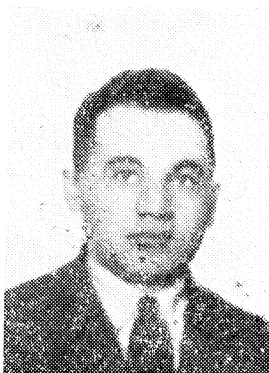
פלהנדלר לייב

פרידמן יצחק

פריבולסקי דב

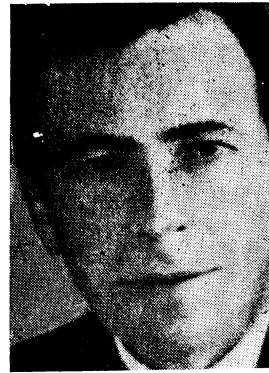
פריימן בנימין

פרוור יצחק

צוקר משה

פרנצוס שמריהו

צברי שמואל

פרנקל שמואל

ציפרשטיין פסח

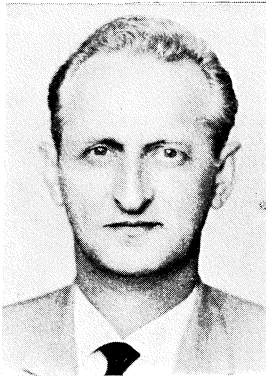
פרנקל אשר

קוטנובסקי שלמה

קניג צבי

קופלברג פנחס

קסטנר אריה

קווה יצחק

קפלן דורה

קורגן זלמן

קאופמן ד"ר הנריך

קורגן צבי

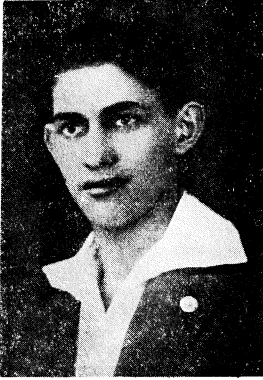
קאופמן מנדל

קורצרוך חיים

קובלסקי מיכאל

קורנגולד זאב

קורנגולד שמחה

קינקולקין משה

קירשנר אברהם

קלנר זב

קמר משה

קנטור ד"ר צבי

קשמן נתנאל

קרויטורו אברהם

קופלוביץ שמואל

קם קלמן קורט

קרנסקי צבי

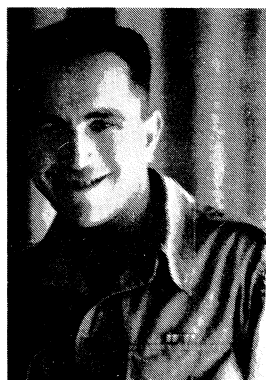
רייפר צבי

גדליה גדילבסקי

רבינוביץ אריאל

שמריה וויינשטיין

רוגובין אליעזר

ברוך (בוזי) חסיד

רוזנשטיין נתן

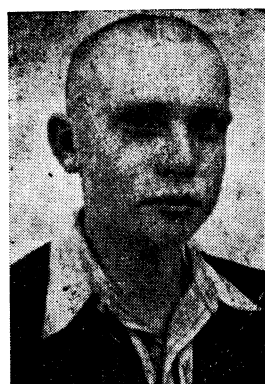
רוזנפלד אלכסנדר

ריינר יצחק

רוזנפלד יעקב

רוזנר יצחק

רוזנר צבי

שאברניסקי מאיר

שאברניסקי לייבל

שולגסר יעקב

שבשיק משה

שוסטר נתן

שוסטר ישראל

שוורץ מנחם

שוץ מרסל

שוורצמן נחום

שלומי חיים

שנייבייס דוד

שלופסקי סיומה

שמרוביץ ישראל

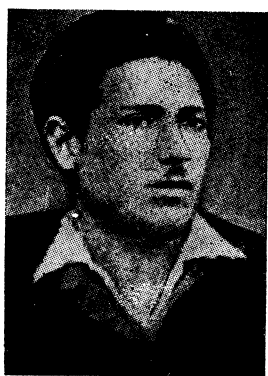
שקלארק אריה

שמולביץ מנחם

שניידר יעקב

תמים יהודה

שרר גוטמן

נתן מיכלין

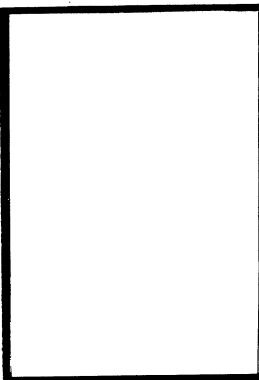
אייזנברג דב

שניידר מרדכי

בקרמן אברהם

גליקמן דן

קבר עם צלב

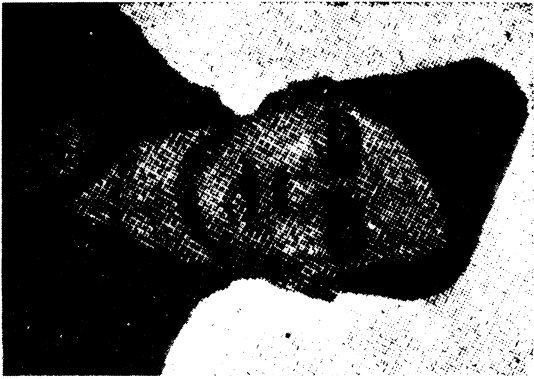

י. רוזן

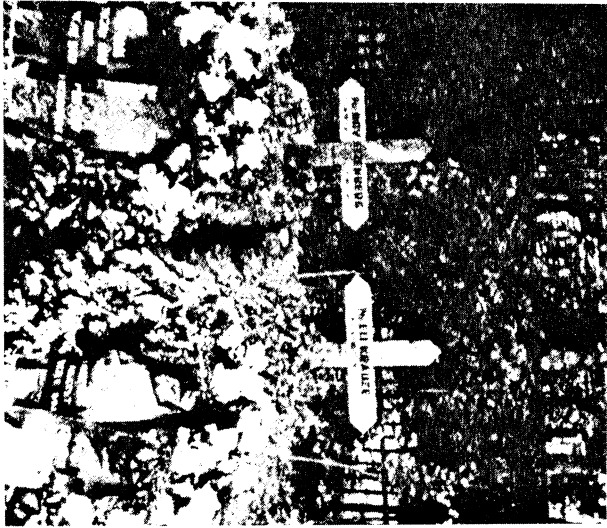

עליה על קברו של רוזן, משמאל - אחות המנוח הגב' ורדה רוזן-פריד,
מר ג' א. ספיטאל, מימין ראש עיריית לומל

אחרי תיקון העוול שנעשה

קראוזה אליתו

קבריהם של השבויים אייזנברג וקראוזה שנרצחו בש"צ.

אייזנברג ז"ב

כהן אביגדור

נולד ב-1921 בעיר שאבלי, ליטא. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר. בתקופת הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הציונית, שהתחילה אז בפעילותה ונמשכה במחתרת בגיטו שאבלי. נתפס ונשלח למחנה "עבודה" שעל-יד קאופרינג, מסי 2, המסונף לדאכאו. ומת תוך כדי ייסורים.
פירסומי מזויאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי 1 (41), עמ' 38.

כהן אברהם

בן שאול והינדה. נולד בא' סיוון תר"ז (28 במאי 1930) בגלאץ, רומניה. היה תלמיד בית ספר יסודי. בביתו קיבל חינוך ציוני ומסורתי. הצטרף לבית"ר בהשפעת הוריו.
בתקופת הכיבוש היה בין הילדים הצעירים שהצטרפו למחתרת הבית"רית. אביו נאסר על ידי הנאצים, וכדי לעזור בפרנסת אמו ואחותו, החל לעבוד. דרכו הייתה ברורה לפניו: רק בארץ ישראל ימצא מנוחה ובה בלבד יוכל לחיות כיהודי בן חורין. ואמנם, בשנת 1945, עם שיחרור רומניה, העפיל ארצה, אך נתפס והוחזק שמונה חודשים במחנה המעצר בקפריסין.
בשנת 1946 הגיע למולדתו והתגייס לפלוגת הנוער של בית"ר בשוני. כעבור חודשים אחדים הצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי, והחל לעשות ימים כלילות בלימוד ובשינון תורת הנשק. בטוח היה, שאם המאמינים יהיו גם מאומנים, יעלה בידי המעטים לנצח את הרבים.
בגמר אימוניו השתתף בפעולות שונות, וביניהן בקרב על יפו, לחבריו אמר: "יש לי הורים במחנה קפריסין ואחות בהולנד. אינני יודע אם אזכה לראותם, אך כעת המולדת קודמת לכל".
אברהם נפל בז' אייר תשי"ח (16 מאי 1948) כמקלען מצויין בקרב על רמלה. כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וביום יא' באייר תשי"ב (6 במאי 1952) הובא למנוחות בקבר אחים בקריית-שאול.
זכרם נצח, עמ' 269.
יזכור, עמ' 408.

כהן אדווארד שלמה ("אדי")

בן ויקטור. נולד ב-2 ביולי 1922 ביוהנסבורג, דרום אפריקה. גדל בסביבה מתבוללת ורחוק מהציונות. בזמן לימודיו התקרב לקבוצה של חברי בית"ר וחלם להגיע ארצה.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה, התגייס לר.א.ף. הדרום אפריקני ונעשה טייס של אוירון קרב בדרגת לויטננט. כשהשתחרר לא חזר ללימודיו והצטרף כפקיד בעסקי אביו. אהב ספורט, והיתה לו נטיה למוסיקה. באחת הפגישות של חברי בית"ר החליטו לעלות ארצה. בסוף שנת 1947 הגיע ארצה עם קבוצתו. היה בין הטייסים הראשונים במלחמת השיחור. כטייס בחיל-האוויר הישראלי, מילא את חובותיו עד קצה יכולתו. מטיסתו האחרונה בדרום הארץ בסוף שנת 1948 לא חזר לבסיסו. הועבר למנוחת עולמים להר הרצל בירושלים. בפקודת המטכ"ל מ-30 באוגוסט 1949 צורף לשמו התואר "פקד-טייס".
"יזכור..." , עמ' 408.

כהן בן ציון

נולד בעיר סאלוניקי ביוון, באי בסיון תרפ"ז (1 ביוני 1927) למשפחה ציונית מסורתית. קיבל חינוך ציוני. למד בבית-ספר תיכון. בתקופת מלחמת-העולם השנייה נלקחו כל בני משפחתו למחנה המוות. כספורטאי טוב, ובעיקר כשחקן כדורגל, הצליח לברוח מן המחנה והחליט להגיע ארצה. כשריד מכל המשפחה הענפה נוהג היה להצביע על המספר, שחקקו הנאצים בזרועו ולומר, כי במולדת לא יורשה לאיש להתעלל בכבודו, ובנשק יילחם על חרותו.

עם הגיעו ארצה כבית"רי, הצטרף מייד לאירגון הצבאי הלאומי והחל לתרום את חלקו למלחמת השיחור. אחרי החלטת האו"ם יצא לעמדות בגבול תל-אביב ויפו. מדי שומעו על הכנות לפעולה, היה מפציר שישתפו גם אותו, ותמיד הוכיח עצמו כראוי לאמון.

עם צאת כוחות אצ"ל לכיבוש יהודיה, נמנה בן ציון עם יחידות החלוץ, אשר לחמו בגבורה, עד שהניסו את האויב וכבשו את המקום. בעת התקפת הנגד העזה של הערבים ביהודיה, שהה בן ציון יחד עם 4 חברים בעמדות קיצוניות. בנשק דל הצליחו לעכב את התקדמות האויב, שעלה עליהם במספרו פי כמה. בקרב העז נפצע בן-ציון. כאשר חברו יעקב לוי נשא אותו לעמדה, השיגום כדורי האויב ושמו

קץ לחייהם. נפטר ביום ד' בסיוון תשי"ח (11 ביוני 1948).

זכרם נצח, עמ' 270.

יזכור, עמ' 410.

כהן יוסף גיו

בן יצחק ודבורה. נולד ב-21 באוגוסט 1908 (כ"ד באב תרס"ח) בפילדלפיה, ארצות-הברית, וגדל בלוס-אנג'לס. בימי מלחמת-העולם השנייה שירת 5 שנים במזרח הרחוק. ב-1947 התדפק על דלת משרדי "הליגה לשחרור לאומי" בארצות-הברית צעיר יפה-תואר, צנום, גבה-קומה ושחום-עור. בביטחה ובמשפטים קצרים סיפר לאיש-שיחו את קורות חייו ואת המניעים שהביאוהו למשרד זה. "שמעתי על מלחמת האצ"ל. עד עתה לחמתי למען עמים אחרים, עכשיו אני רוצה להילחם לחירות עמי. אני לרשותכם." זה היה גיו.

מאותו היום הקדיש את כל זמנו ומרצו לעבודה באצ"ל. סגר את חנותו והיה לאחד מראשוני המלחים של "אלטלנה". תחילה עסק בשמירה, ובקניית חלקים ובעזרה בתיקון האונייה. אחר-כך נפרד מאמו ומארוסתו ויצא לפאריס; שם בא בדברים עם אנשי ה"מאקיי", ובעזרתם קנה נשק, ארז אותו ודאג להעברתו לארץ. בזמן שמילא תפקיד זה תפסו אותו השלטונות והכניסו אותו לכלא. לאחר זמן קצר השתחרר, והספיק לעלות על סיפון "אלטלנה" קודם שהפליגה. בזמן הנסיעה נתמנה למפקד המשטרה הצבאית ושקד על שמירת הסדר והמשמעת.

בגלל ההתקפה על האונייה נתמלא מרירות ואכזבה. כמה ימים בילה בתל-אביב, ואחר-כך עלה לירושלים והצטרף ליחידות האצ"ל. תחילה שימש מפקד במחלקת מודיעין, ואחר-כך ביקש העברה ליחידה קרבית.

נפל בהתקפה על ירושלים העתיקה מהתפוצצות פגז אויב שעתיים לפני הפוגה ב'. נקבר ב-17 ביולי 1948 (לי בתמוז תשי"ח) ונטמן בהר-הרצל ב-10 בספטמבר 1950 (כ"ח באלול תשי"י).

* כינויו באצ"ל.

זכרם נצח, עמ' 274.

יזכור, עמ' 414.

כהן דב (גונדר שמשון)*

בן אהרון-לייב וסופיה. נולד ב-28 בדצמבר 1915 בקראקוב, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון. הצטרף לשורות בית"ר. שירת בצבא פולין,

וב-1936 עלה ארצה. למד באוניברסיטה, ובמהרה הצטרף לשורות האצ"ל, והשתתף
השתתפות פעילה בהגנה על ירושלים וסביבותיה.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה התנדב לחיל הקומאנדו, שפעל נגד כוחות
ה"ציר" באפריקה. עד מהרה עורר את הערצת כל החיילים שהכירוהו. בקרב על
קרן-המבצר האיטלקי בחבש, בכיבוש אמבא אלאגי ובקרבות רבים אחרים
הראה אומץ-לב וכושר לחימה נדירים. הועלה לדרגת רב-סמל – דרגת רבת
אחריות בחיל הקומאנדו. משם עבר ליחידות העבריות. השתתף כמעט בלי הפוגה
בפעולות סיור, חבלה וכיבוש. עם תום המלחמה חש למחנות-הריכוז, לסייע לניצולי
ההשמדה ולהפיח תקווה בלבם.

במעשי גבורתו נתן דב ביטוי נפלא לשאיפה לנקום בגרמנים. רגש הנקם הוא
שחיזק את ידיו ועשהו לוחם ראשון במעלה. עטור תהילה ואותות הצטיינות שב
ארצה. מייד התייצב במיפקדת האצ"ל. מצא את מקומו בשורות הת"ק ופיקד על
ביצוע פעולות קרב רבות. היה אחד מטובי המפקדים הקרביים באצ"ל.
כיבוש מבצר עכו היה גולת הכותרת בחייו רצופי הקרבות של שמשון, ושם נפל
ב-4 במאי 1947 (י"ד באייר תש"ז). נטמן בשבי-ציון.

* כינויו ודרגתו באצ"ל.

זכרם נצח, עמי 102.

כחן אברהם-זליג

בן שאול והינדה. נולד באי סיוון תר"ז (28 במאי 1925) בגאלאץ, רומניה. היה
תלמיד בית-ספר יסודי. בביתו קיבל חינוך ציוני ומסורתי. הצטרף לתנועת הנוער
בית"ר בהשפעת הוריו.

בתקופת הכיבוש היה בין הילדים הצעירים, שהצטרפו למחתרת הבית"רית.
אביו נאסר על-ידי הנאצים, וכדי לעזור בפרנסת אמו ואחותו, החל לעבוד בשעות
שאחרי הלימודים בבית-הספר.

דרכו הייתה ברורה לפניו: רק בארץ-ישראל ימצא מנוחה ובה בלבד יוכל לחיות
כיהודי בן חורין. ואמנם, בשנת 1945, תיכף אחרי שחרור רומניה, העפיל ארצה, אך
נתפס והוחזק שמונה חודשים במחנה המעצר בקפריסין.

בשנת 1946 הגיע למולדת ומייד התגייס לפלוגת הנוער של בית"ר בשוני. כעבור
חודשים אחדים הצטרף לשורות האירגון הצבאי הלאומי, והחל לעשות ימים
כלילות בלימוד ובשינון תורת הנשק. בטוח היה, שאם המאמינים יהיו גם
מאומנים, יעלה בידי המעטים לנצח את הרבים.

בגמר אימוניו השתתף בפעולות שונות, וביניהן בקרב על יפו, לחבריו אמר: "יש

לי הורים במחנה קפריסין ואחות בהולאנד. אינני יודע אם אזכה לראותם, אך כעת המולדת קודמת לכולי".

אברהם נפל בז' באייר תשי"ח (16 במאי 1948) כמקלען מצוין בקרב על רמלה. כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וביום י"א באייר תשי"ב (6 במאי 1952) הובא למנוחות בקבר אחים בקריית-שאול.

זכרם נצח, עמ' 269.

יזכור, עמ' 408.

כהן שבתאי

בן אברהם ודבורה. נולד בירושלים ב-1921 (תרפ"א). למד בבית-ספר עממי, ואחר-כך למד את מלאכת המסגרות. כשפרצה מלחמת-העולם התגייס לצבא הבריטי לפי צו תנועת בית"ר, והשתתף בקרבות באירופה. שבתאי לקח חלק גדול ופעיל במיגור הגרמנים על אדמת אירופה הכבושה, כמו כן עזר ל"שארית הפליטה" להגיע לחוף מבטחים.

לאחר המלחמה עבר עם אשתו וילדיו לתל-אביב ועבד כנהג. כחבר האצ"ל השתתף במערכה נגד התוקפים הערבים המקומיים. אף-על-פי שהיה נשוי ואב לארבעה ילדים, היה מפציר תמיד במפקדיו שישלחו אותו לפעילות קרבית בגלל נסיונו במלחמה.

נפל בזמן סיור בחזית רמלה, ב-15 במאי 1948, יום אחד אחרי הכרזת העצמאות. נקבר בחלקה הצבאית בנחלת-יצחק ב-23 בספטמבר 1954 (כ"ה באלול תשי"ד).

זכרם נצח, עמ' 281.

יזכור, עמ' 42.

כהנא הלנקה

נולדה בווארשה, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון עברי. הצטרפה ל"מסדה" ואחר-כך לבית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני נשארה בגיטו, ובימי ההתארגנות הצטרפה לאירגון המחתרתי ז'י.ז.וו. (Z.Z.W.) וקיבלה תפקיד קשרית בין הצד הארי ובין הגיטו. הביאה נשק, תחמושת וידיעות מן הצד הארי למיפקדה. בימי המרד לחמה באומץ-לב. בזמן שעמדה על המשמר ברחוב מילא, הודיעה למיפקדה שכוחות האויב מתקרבים, ושפלוגתו של פאוול פרנקל נכנסת לקרב עם הגרמנים.

נפלה בקרב.
מצדה של וארשה עמ' 156.

כמיילניצקי יקותיאל

נולד ב-1904 בעיירה דרצ'ין, פולין. היה חבר פעיל בתנועה הזיבוטיסקאית וחבר הוועד למען בית"ר. לפני חיסול הגיטו ברח ליער והצטרף לגדוד של ד"ר אטלאס (גדוד "פוביידה"). תחילה הועסק במקצועו כאופה, וכעבור זמן קצר הצטרף למחלקה לוחמת. השתתף בהתקפה על דרצ'ין ב-10 באוגוסט 1942 והיה בין המציתים של בתי העיר. שבוע לאחר ההתקפה תפס והוציא להורג שני בוגדים, שהסגירו יהודים רבים לידי הגרמנים.

השתתף בקרבות בקוזלובשצ'יזנה וברודא, וביצע מעשי גבורה. השתתף בהורדת שלוש רכבות מהפסים מאיזור זלווה, ליד סלונים. בעת הורדת אחת הרכבות שבה שני גרמנים. השתתף בפיצוץ גשרים רבים והצטיין במיבצעי אגירת מזון. קשר קשרי ידידות עם חבריו ועם מפקדיו. עם השיחרור גויס לצבא האדום ונפל בחזית. זכה לשני אותות הצטיינות: "מלחמת המולדת דרגה א' ו"הכוכב האדום".

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 353.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 16.

ספר דרצ'ין, עמ' 283.

כץ אסתר

נולדה בוויילנה, פולין. מילדותה הייתה חברה בשורות בית"ר, פעילה נאמנה ומסורה לרעיון התנועה. נחטפה בידי הליטאים, ונספתה באחד ממחנות-הריכוז בגרמניה.

חורבן ומרד, מע' 386.

כץ דוד (רוז'ה)

בן צבי-חיים ואסתר-רוזה. נולד ב-18 בספטמבר 1906 בעיר לומז'ה, פולין, למשפחה מסורתית ולאומית. בוגר בית-ספר תיכון. הגיע לבלגיה ללמוד הנדסה. בוגר האוניברסיטה להנדסה אזרחית. היה פעיל ב"השחר" — ברית תרומפלדור, כיהודי נאמן להשקפות הלאומיות.

בשנת 1940 השתתף בקרבות נגד הפולש הגרמני. עם הכיבוש הנאצי פנה לפעילות מחתרתית, שבה הצטיין ועשה רבות לעזרתם של שבויי מלחמה בלגים וצרפתים, שברחו מן השבי וחיפשו מקלט. בכינויו "רוזיה" פעל הרבה עבור המחתרת. בעת הקרבות נפצע ונשאר נכה מלחמה.

נעצר על פעילותו המחתרתית בידי הגסטאפו, אך הצליח להימלט מידיה. אחרי שחרור בלגיה פיתח פעילות אינטנסיביית בתחומים רבים, וכיהן כראש הפדראציה של לוחמים יהודים בבלגיה. בתקופה זו עזר הרבה לחברי האירגון הצבאי הלאומי, שבראשו עמד אלכס גור-אריה. שימש בתפקיד סגן יושב-ראש האגודה לקשרי בלגיה-ישראל, ובתקופה מסויימת – גם יו"ר. היה פעיל מאד בפדראציה הציונית בבלגיה וגם באירגון הספורט "מכבי" בריסל. כן נמנה עם ידידי "מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים" שבבית ז'בוטינסקי בתל-אביב.

רוזיה היה בין המארגנים של הפדראציה U.I.R.D. באירופה והרוח החיה בה במשך שנים רבות. נפטר ביום 28 באוקטובר 1985.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ו', מס' 1 (57). עמ' 43.

כץ גולדה

נולדה בוויילנה, פולין. מילדותה הייתה חברה בשורות בית"ר בעיר, פעילה מסורה ונאמנה לרעיון התנועה הלאומית. נספתה באחד ממחנות-הריכוז בגרמניה.
חורבן ומרד, עמ' 386.

כץ דב

בן יהודה. נולד וחונך בלאחווה. היה חבר פעיל בקן בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני, לפני המרד בגיטו, ברח ליערות, הצטרף לגדוד פרטיזאנים רוסיים ביערות פולסיה, לחם בשורותיהם ונפצע. לאחר השחרור הגיע לגרמניה כדי לעלות ארצה. שם חלה מפצעי לחץ כתוצא משכיבה ממושכת.
נפטר מפצעיו במחנה-אולם בגרמניה.
ראשונים למרד – לאחווה, 1 עמ' 382.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 18.

כץ יעקב

לוחם בגיטו וארשה בשורות האירגון המחתרתי ז.ז.וו. גויס משורות המחתרת הבית"רית, שימש כמקשר בין הבונקרים, והגיע לבונקר המיפקדה.

ב-6 במאי, בהתנגשות עם הגרמנים והמשטרה הפולנית, נתפסו רוב הלוחמים היהודים מקבוצתו ונשלחו לטרבלינקה. מהם נבחרו שלוש-מאות והובאו ללובלין ולבודזין, ויעקב ביניהם. יעקב הוא שמסר לד"ר דוד וודובינסקי על הימים האחרונים בגיטו וארשה. נספה במחנה-ריכוז. אנחנו לא נושענו, עמ' 108, 133, 134.

כץ יעקב (זולטן – "זולו")*

בן יצחק ורחל. נולד בחי' בתשרי תרפ"ח (4 באוקטובר 1927) בעיירה פאפאסטר, במערב-הונגריה. קיבל חינוך ציוני-מסורתי בבית-הספר הקהילתי היהודי. אחרי גמר בית-הספר התחיל לעבוד בחייטות.

כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, הוכנסו כל יהודי העיירה לגיטו, ומשם למחנה כפייה. בדרך-נס ברח והצטרף למחתרת הבית"רית בבודאפשט. אחרי השחרור החליט לעלות ארצה, ובדרך נתיבי ה"בריחה" הצטרף לאצ"ל ועלה על סיפון אוניית המעפילים "בן הכטי", שכל נוסעיה הוכנסו למחנה המעצר בקפריסין.

בשנת 1948 הגיע ארצה ומייד התגייס לצבא ההגנה לישראל. שלושה חודשים רצופים לחם ללא הפוגה, עד שקיבל חופשה קצרה לשם ביקור אצל בחירת ליבו, שעמד לשאתה לאשה כעבור שבוע. אך חופשתו הופסקה, והוא נקרא להשתתף בפעולה עין-עזאל.

נפל ביום י"ח תמוז תשי"ח (25 ביולי 1948) ונטמן בבית הקברות בנתניה.

* כינויו באצ"ל.

זכרם נצח, עמ' 286.

יזכור, עמ' 433.

כץ ליובה

נולדה בוויילנה, פולין. מילדותה הייתה חברה בשורות בית"ר, פעילה מסורה לרעיון התנועה. גורלה אינו ידוע. חורבן ומרד, עמ' 386.

כ"ץ משה (הוז)

נולד בעיירה טלומאץ', גאליציה, פולין, קיבל חינוך דתי והשכלה כללית. בצעירותו הצטרף עם אחיו יצחק לשורות בית"ר, ועד מהרה היה לאחד ממפקדי הקן. נהג לשוחח עם חניכיו על נושאים יהודיים ופוליטיים והיה חביב עליהם מאד.

ביום עבד במשרד כעורך־דין ובערב עסק בפעילות בקן בית"ר.
בראשית שנות השלושים ניגש לבחינות הבגרות, ואחר־כך התחיל ללמוד
בבית־הפטר הגבוה למסחר בווארשה. היה פעיל שם בחוגים של סטודנטים
בית"רים.

משפצה המלחמה, חזר מווארשה הביתה. בהגיונו המעמיק ראה את הנולד
והחליט לשוב לווארשה מצויד בניירות "אריים". הוא האמין, כי בווארשה רבים
יותר הסיכויים להישאר בחיים. השתתף בהתארגנות המחתרנית. פעם אחת הגיע
ברכבת לווארשה, אבל כשיצא מן הרכבת חשדו בו שהוא יהודי. הוא הובל למשרדי
הגסטאפו, ושם עונה עינויים קשים עד שמת.
נקבר בחצר הגסטאפו על־יד תחנת־הרכבת.
ספר יזכור טלומאץ', עמ' 231.

כץ שמעון

בן יצחק ורחל. נולד בז' בטבת תרפ"ז (12 בדצמבר 1926) בעיירה פאפאסטר,
במערב־הונגריה. קיבל חינוך ציוני ומסורתי והתחיל ללמוד את מקצוע החייטות
ולעבוד בו. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן.

כשפצה מלחמת־העולם השנייה, הוכנסו כל יהודי העיירה לגיטו. משם העבירו
אותם למחנה כפייה. בדרך־נס ברח ביחד עם אחיו הצעיר יעקב לבודאפשט, ושם
הצטרפו למחתרת הבית"רית. אחרי השחרור החליטו לעלות ארצה, ובדרך
ה"בריחה" הצטרפו לאירגון הצבאי הלאומי, עלו על סיפון האונייה "בן הכט"
והגיעו למחנה המעצר בקפריסין.

בשנת 1948 שוחרר מקפריסין, ובהגיעו ארצה התגייס ליחידות האצ"ל. אחרי
ססיים קורס טירונים, נשלח לגבול "המשולש", ושם השתתף בכיבוש חמשת
הכפרים הערביים בהרי אפרים.

שמעון נפל ביום י"א באייר תש"ח (20 במאי 1948) ונטמן בנתניה.
זכרם נצח, עמ' 287.
יזכור, עמ' 903.

כצנלסון יוסף

בן ניסן־אלתר וזלדה. נולד ב־1 באוגוסט 1896 (י"ז בתמוז תרנ"ו) בעיר
בוברויסק, רוסיה. עם עלייתו ארצה התקרב לתנועה הלאומית, ואחרי
ה"מאורעות" בתרפ"ט הצטרף לשורותיה. מילא תפקידים ראשונים במעלה

בתנועת זיבוטינסקי, בין היתר היה מפקד בית"ר בירושלים, קצין שלטון בית"ר וחבר מרכז הצה"ר. היה ממייסדיו של האירגון הצבאי הלאומי ובין מפקדיו הראשונים. בפרוץ מאורעות תרצ"ו הגביר את פעילותו, והיה אחד האחראים המרכזיים לשבירת ההבלגה. באותו זמן שימש גם יו"ר ההסתדרות הציונית החדשה בארץ-ישראל.

ב-1938 יצא מן הארץ כדי לארגן ולרכז את עליית "אף-על-פי" (עלייה ב'), וניצח על העפלתם של רבבות יהודים לארץ. תוכניתו היתה לקנות ספינות ישנות בנמלי אירופה, ולהפכן לצי של אוניות להעפלה. הוא חתר להפוך את ההעפלה למנוף אדיר לביטול שיטת הסרטיפיקאטים ולהגשמת חלום "יציאת מצרים" של אירופה. במכתבו האחרון כתב: "כמה טוב לחיות ולפעול עכשיו, כשהדרך כל כך פשוטה; ללכת למטרה בלי לבקש רשות מהמתנגדים ומשרתיהם. הדרך למלכות ישראל כבר גלויה ... עכשיו אין דבר שיוכל למנוע את השגת המטרה ...".

יוסף נפל למשכב בעת שפרצה מלחמת-העולם השנייה. בשבועות האחרונים לחייו התייסר בייסורי גוף ונפש. בעיני רוחו חזה את חורבן יהדות פולין, וייסוריו גברו בשל ההכרה כי הוא עתיד להיקבר בארץ נוכריה. הרופאים אסרו עליו לנסוע, אך הוא בשלו: "אדרבה, אם לא אזכה למות בציון, לפחות אמות בדרך לציון". ואולם וארשה הייתה בידי הגרמנים, והנסיעה כבר לא יצאה אל הפועל. יוסף נפטר בכ"א בטבת ת"ש. על-פי דרישת רעייתו טמנו את גופתו בארון מתכת; בצוואתו ביקש להעלות את עצמותיו למולדת, ולהטמינן סמוך לקברו של יעקב רז בהר-הזיתים, ברבות השנים צוואתו מולאה.

זכרם נצח, עמ' 73.

לאטרשטיין מאניה

נולדה ב-1924 בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. נתינתמה מאביה כשהיו היא ואחיה צעירים, וכל עול גידול הילדים נפל על שכם האם. למדה בבית-ספר עממי והייתה תלמידה טובה. הצטרפה לבית"ר והשתתפה בכל הפעולות בקן. הצטיינה ביופיה ובאופיה המיוחד.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה כבשו הגרמנים את העיירה והחלו בפעולות הרס בתים, מאסרים והרג. מאניה נמלטה ליער והצטרפה לשורות הפרטיזאנים. השתתפה בפעולות קרביות וגם בפעולות חבלה. פעם אחת יצאו הבחורים לפעולה והבנות נשארו בבונקר. במצוד שעשו הגרמנים על היער בכוחות גדולים הגיעו לבונקר של הבנות. התפתח קרב בין הכוחות הגרמניים ובין ארבע הבנות; גרמנים רבים נפלו בחילופי היריות, ארבע הבנות לחמו ומתו כגיבורות.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 211.

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

לאקס זאב

בן אריה-לייב והינדה לבית זילברמן. נולד ב-1920 במרקושוב, פולין. אביו ציוני מסור, ובשנות העשרים היה מועמד לעלות ארצה עם משפחתו.

למד בבית-ספר, ובן תשע הצטרף לקן בית"ר, והיה מראשוני הבית"רים בקן והצעיר מכולם. שעות רבות היה מבלה אצל סבו מאיר לקס, אשר ביתו היה בית-ועד לאנשי המקום. בו היו נאספים נכבדי העיירה אחרי יום עבודה, שותים תה, קוראים עיתונים ומתווכחים בענייני היום, כשהנושא העיקרי הוא ארץ-ישראל והמדינה העברית בדרך.

זאב הקדיש לקן בית"ר את כל מרצו ולהט לבו. היה ממארגני מושבות הקיץ בשיתוף עם קנים אחרים במחוז לובלין. השפעה לא קטנה על זאב הצעיר הייתה גם לדודו, פנחס לקס, שהיה מפקד קן בית"ר בעיר. מדודו נודע לו על התוכנית של האצ"ל לפלוש לארץ-ישראל בהשתתפות כ-50 אוניות.

ב-3 בספטמבר 1939, בימים שראשוני הצבא הפולני הנסוג עברו דרך מרקושוב, הופיעו אווירונים גרמניים מעל שמי העיירה, הפציצו אותה כשעתיים והחרבו בתים רבים. רוב התושבים עזבו את העיירה והסתתרו בכפרים הסמוכים. ביניהם היו אחדים שסמוך לפרוץ המלחמה היו בשיירה האחרונה של העלייה הבלתי-ליגאלית, שאירגנה התנועה הלאומית.

יוס-יוס הלך מצב היהודים בעיירה והחמיר. רוב האנשים נלקחו לעבודות-פרך לפולאוי, ועסקו שם בפריקת אבנים בתחנת-הרכבת ובסלילת כבישים. זאב ואחיו שמואל עבדו במפעל במסגרייה של "שטראסן אונד בריקנבאוי". לאחר שפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה נעשה מצב היהודים במרקושוב ללא נשוא. ההתעללות וההשפלה, הרדיפות והרציחות הגיעו לשיאם. לאחר האקציה השנייה החליטו אנשי בית"ר לארגן בריחה ליערות. בסוף 1941 פעלה קבוצתם של איסר ושמואל ביערות פארציב; הם פוצצו רכבות, מסילות-ברזל, עמודי חשמל וטלפון. פעולותיהם נודעו בכל היחידות בסביבה, וגם האוכלוסיה כיבדה אותם על מעשיהם.

לאחר זאת נשלח למשימה מיוחדת, מילא את תפקידו וחזר, אבל בקרב על-יד הכפר קוזלובשצינה נפצע מצרור כדורים בבטנו ובראשו ונהרג. בקרב ההוא לא עלה בידי הגרמנים לכבוש את הכפר. אחרי המלחמה החליטה ממשלת פולין להעניק לזאב לקס את אות הגבורה והצלב "ויריטוטי מיליטארי".
חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 60, 66.
העשור הרביעי, עמ' 76-83.

לאקס שמואל

נולד בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין. היה מן הראשונים שהצטרפו לשורות בית"ר בעיירה. בן-דודו, פנחס לאקס, היה אז מפקד הקן, והוא בין הפעילים בקן, נאמן לרעיון התנועה הזיבוטינסקאית ופעיל בכל החוגים. עבר קורסים של סמלים ושל מדריכי בית"ר.

לאחר שנכבשה העיירה, נמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים היהודים. השתתף בקרבות ובחבלה במסילות-ברזל ובעמודי חשמל. באחת האקציות נגד משתפי-פעולה עם הגרמנים נפגע מכדור אויב ונהרג במקום.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 158, 212, 233.

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 94, 361.

לב אברהם

יליד קובנה, ליטא. היה בין פעילי המחתרת ו בד בבד עם הפעולות המחתרניות עסק עם חברי בית"ר בעבודה תרבותית אונטנסיבית. בפגישות ואסיפות חשאיות שקיימו החברים הועלו נושאים שונים.
אחרי הקמת המטה הראשי של המחתרת המאוחדת המזוינת בגיטו "מצוק",

נשלח לעבוד במשטרה. בסוף מארס 1944 קיבל הגסטאפו מידע על הפעילות המחתרנית שנעשתה בשיתוף פעולה עם המשטרה היהודית. אברהם הוצא ביחד עם אנשי המשטרה האחרים לפורט התשיעי, שם עונה ונרצח ביחד עם עוד כ-40 שוטרים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי 5 (30), עמי 20-22. תולדותיה של מחתרת, עמי 355.

לבינסון דוד

נולד בד' אדר תרפ"ג (20 בפברואר 1923) ליעקב ורבקה לבינסון בעיירה סייני הסמוכה לסובלקי. בבית הוריו קיבל חינוך ציוני עוד מילדותו.

אביו, העוסק בצרכי-ציבור משמש כיושב-ראש חברת "הכנסת אורחים" וכן בקופת "גמילות-חסד" עשה את הכל שילדיו ילמדו וירחיבו אופקים. אמו התה בקיאה בתלמוד ושמה הלך לפניו.

דוד למד וסיים את בית-הספר בסייני ואחר-כך למד בבית-ספר טכני. מגיל עשר חבר בבית"ר. את הרוח הבית"רית ספג בבית איפה שאחיו המבוגר ממנו היה מפקד-הקן ואליו השתייכו גם יתר בני-המשפחה.

ב-1939 עם פרוץ מלחמת העולם השנייה צורפה סייני לשטח ה"רייך" וכל יהודי סייני גורשו מבתיהם ל"ארץ-הפקר" בין רוסיה לליטא ורק אחרי מאמצים רבים הורשו לעבור לליטא שהיתה עדיין עצמאית. לפני צאתם עטף דוד את דגל הקן על גופו והעבירו לליטא.

אך לא לזמן רב שררה ה"אידיליה" בין שני ה"ידידים", כובשיה של פולין. גרמניה של היטלר פתחה במלחמת-בזק ודהרה ללא מעצור ותוך ימים לא רבים הגיעו למבואותיה של מוסקווה. באותה הסתערות כבשו גם את ליטא וגם יהודיה נלכדו בתופת הנאצית.

החלה להתארגן ההתנגדות היהודית והבריחה ליערות. דוד צורף לקבוצה מחתרנית שביצעה כמה פעולות חבלה בעיקר פיצוץ מסילות-ברזל ששימשו להובלת נשק לחזית. באחת הפעולות נפל דוד לבינסון בצאתו עם עוד שני בחורים מקבוצתו לפוצץ את מסילת-הברזל בקוזניצה שליד ביאליסטוק.

אחיו יצחק (איצו) ממפקדי בית"ר במקום, ניספה אף הוא.

עדות אברהם שדמון

פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, ינואר 1987, שנה כ"א כרך ו', מסי 3 (59).

לוינברג זלמן

נולד באפריל, 1909 בעיירה טלו שבלאטביה לאביו זליג ולאמו מרים מבית הופמן. את חינוכו קיבל בבית אביו ובבית-הספר היסודי בטלו. עוד בבית-הספר התבלט בכושר מנהיגותו על פני שאר התלמידים. בשנת 1924, אחרי סיימו את בית-הספר, נשלח ללמוד במוסד חינוכי דתי בריגה, "תורה ודרך-ארץ". לאחר שנתיים של לימודים הוא החליט לעבור לגימנסיה העברית בריגה, אף שאביו לא היה מרוצה מהחלטה זו. ב-1928 הוא סיים את הגימנסיה, ובאותה תקופה, כפי הנראה, הצטרף לבית"ר.

הוא התכונן לקראת לימודים באוניברסיטה ואכן, בשנת 1930 התקבל לאוניברסיטת ריגה, לפקולטה לחקלאות. לפקולטה אחרת היה קשה ליהודי להתקבל. זלמן היה טרוד בענייני בית"ר, עסוק בפעולות למען התנועה ומיעט בלימודים. עד מהרה נתמנה לנציב בית"ר לאטביה. באותה תקופה כבר נוסד ה"אוונט פאסט". זלמן שימש בעיתון בתפקיד של מנהל אדמיניסטרטיבי. העורך היה אריה דיסנצ'יק.

באותו זמן חדל זלמן מלהיות נציב בית"ר לאטביה ומשה גולד תפס את מקומו. בשנת 1933 התגייס זלמן לצבא הלאטבי, לחיל-התותחנים. אחרי שירותו בצבא התחיל לעבוד כעיתונאי בעתון "מארגן פאסט". אחרי זמן נשלח זלמן לקובנה בליטא, כדי לנהל שם את העיתון "מאמענט".

בכנס בית"ר 1938 פירסם ראש בית"ר על כך, שחברי בית"ר לא קיבלו סרטיפיקאטים, ובשיר כתב: "אלוהים ליגון בחרתנו". ואז קם זלמן ואמר: "אלוהים לניצחון בחרתנו!" ראש בית"ר הושפע מדבריו והתוצאה הייתה, שלקראת סוף הכנס הוסיף בית נוסף לשיר "אלוהים לשלטון בחרתנו". זלמן נימק את השגתו לעניין "היגון" בכך, שכדי לחנך תנועה "צריך לתת לה מטרות חיוביות". ב-1939 עלה ארצה, לאחר שקיבל סרטיפיקאט יחיד. הציעו לו להישאר בתל-אביב ולמלא תפקיד, אבל הוא רצה להתגייס, כי הייתה חובת גיוס. זלמן הגיע לראש-פינה לעמוד בראש קבוצת עליית-הנוער.

ב-1940 חל הפילוג. למרות שלא היה לזלמן כל תפקיד באצ"ל, הוא פעל לחיזוק השורות של החברים בפלוגה. בראש פינה לא היה פילוג, ובעלי התפקידים החליטו, שלא לגלות לחברים את המתרחש במרכז התנועה. זלמן נפגש עם דוד רזיאל וגם עם יאיר. בסופו של דבר הוחלט להישאר נאמנים לאצ"ל. אף-על-פי-כן לא פסח הפילוג גם על הפלוגה, וחלק מהחברים הלכו ללח"י. באותה תקופה נקרא זלמן לנהל את "המשקיף". הוא הסכים ללכת רק כשנאמר לו, שזה יהיה בבחינת גיוס,

וכי ימלא בכך את חובת הגיוס.

מערכת עיתון "המשקיף" ישבה בדרך פי"ת, פינת רחוב צילנוב 2, בקומה הראשונה, כשבמרתף ממוקם דפוס טברסקי, שבו הודפס העיתון. העיתון החל להופיע במחצית השנייה של 1938. כעבור כמה חודשים נסגר בהוראת הנציב העליון בשל פירסום חומר "הסתה". בפרוץ מלחמת-העולם השנייה העניק הנציב העליון חנינה ל"המשקיף". ב-1 בנובמבר 1939 חידש העיתון את הופעתו, ואז התחיל זלמן לעבוד בו. במאי 1940 נסגר שנית, והפעם מחוסר אמצעים. כעבור חודשיים נפטר ראש בית"ר, ולאחר חודשיים חידש העיתון את הופעתו.

ב-1942 החליטו הצה"ר ובית"ר בעד גיוס לצבא הבריטי, ויעקב רובין היה בין הראשונים שהתגייסו. זלמן דרש ותבע אז, כי מי שלא יתגייס, ייאסר עליו לעבוד ב"המשקיף". זלמן עצמו התגייס, ובן לילה הפך למנהיגם של החיילים חברי התנועה הלאומית. אחת הפעולות הראשונות שהוא עמד בראשה, היה המאבק לדגל במסגרת הצבא הבריטי, אבל יש לתבוע יחידה יהודית עם דגל וסמל משלה. כתוצאה מלחץ זה הסכימו הבריטים, שהיהודים יענדו סמל, בצורת עשרה גרוש מנדאטוריים, עלה זית והכתובת הייתה "פלשתינה – א"י".

החיילים חברי התנועה הלאומית החליטו חד-משמעית שלא לענוד סמל זה כמחאה על כך, שאין רוצים להכיר בהם כביחידה יהודית. 69 בית"רים, שסירבו לענוד את הסמל, הועמדו לדין צבאי, ביניהם זלמן. הם נידונו לשלושה חודשים של "מאסר שדה חמור".

כאשר המאבק התחיל סוף-סוף לשאת פרי וקמה הבריגאדה, התעוררה השאלה של יציאה לחזית. זלמן כבר היה מבוגר לגיוס כחייל קרבי, ולא היה חייב לצאת, בהתאם לתנאי ההתנדבות באותם ימים. אבל דבר זה כלל לא עלה על דעתו. הוא עמד בתוקף על כך, שיישלח עם כולם לאיטליה.

בעת המלחמה לחם כחייל לכל דבר. הבריגאדה קיבלה קטע בחזית לאורך נהר הסניו. מעבר לנהל עבר קו החזית של הגרמנים. גדות הנהר היו בבחינת שטח הפקר.

זאת הייתה תקופה שקטה, וכל צד ניסה לגשש ולתפוס עמדות בשטח ההפקר. בכל לילה נשלחו משמרות לשטח ההפקר לתפוס בתים ועמדות, ואז החל המאבק של הבריגאדה והפגישה עם שארית הפליטה.

במסגרת הבריגאדה קם אז "המרכז לגולה". עליו הוטל התפקיד לדאוג לפעולות של החיילים בנושא ההצלה. מטעם החיילים חברי בית"ר והצה"ר נבחרו ל"מרכז לגולה" זלמן לוינברג, אליהו גלעזר ויעקב רובין.

היחסים בין זלמן לבין אנשי מפא"י היו טובים, והודות לכך השיג, בהיותו חבר

"המרכז לגולה" הרבה מאד, מנע הרבה תקלות, וגם הבית"רים קיבלו מה שמגיע להם, לפי הסכמים מראש. הוא כיתת רגליו במחנות הפליטים על פני אירופה, הוא עודד וחיזק את רוחם של שרידי השואה, ועד מהרה נעשה לכתובת, אליה פנה כל נצרך ונזקק לחיזוק נפשי ורעיוני. עצם הידיעה, שתמיד אפשר לפנות אליו ולמצוא אוזן קשבת ולב חם ורצון טוב, הייתה למקור עידוד ונחמה.

באותו זמן פגש זלמן את רעיה. זמן מה לאחר בואם ארצה נישאו והקימו משפחה. זלמן הצטרף ל"מעריב" בתחילת 1949, והמשיך בעבודתו ב"המשקיף" עד לסגירת העיתון.

אחרי שיחרורו מהצבא נשאר זלמן עם אנשי "שארית הפליטה" בגרמניה, והחל במאמצים לחדש את התנועה.

היה אחד מבחירי הנוער העברי, אשר משך כשני דורות הטביע את חותם אישיותו על הנוער היהודי בארצות הגולה, בארץ-ישראל ובחיים הציבוריים והעיתונאיים במדינת ישראל.

אחרי מותה הטראגי של רעייתו בדרך לאילת, נשבר זלמן, חלה וביום ד' באדר תשמ"ג (17 בפברואר 1983) הלך לעולמו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מסי' 2 (52) לזכרו.

לבקוביץ איזידור

נולד בווארשה. היה חבר התנועה הרוויזיוניסטית. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לאירגון המחתרתית ז.ז.וו. לחם בשטח טבנס-שולץ. אחרי ימי הקרב הראשונים התאספו שרידי קבוצות הלוחמים כדי לצעוד לקרב המכריע, ואחרי קרב יריות ממושך נאלצו לוחמי הז.ז.וו. לסגת מהשטח טבנס-שולץ.

בשלבים האחרונים של המרד יצא איזידור מהגיטו עם קבוצה של כ-40 איש ובראשם הסגן רוט. ב-1 באוגוסט 1944, כאשר התבוסה הגרמנית כבר הייתה מובטחת והצבא הסובייטי הגיע עד הוויסלה ממש, פרץ בווארשה המרד הפולני. קבוצתו של הסגן רוט התייצבה לפני מיפקדת המחתרת של א.ק. (A.K.) וצורפה לגדוד "חרוברי" 2. הגדוד לחם ברחובות וארשה.

שמו של איזידור מופיע ברשימת הנופלים במרד הפולני.

מצדה של וארשה, עמי' 321.

לבקוביץ מאיר

בן גד ולאה. נולד ב-1918 בעיר קאליש, פולין. למד בבית-ספר עממי ואחר-כך החל לעבוד בבית-החרושת של אביו, כדי לעזור בפרנסת המשפחה. בערבים היה משתלם בקורסים מקצועיים. בית אביו היה בית יהודי מסורתי חס. אביו היה חבר פעיל ב"המזרחי", והתפלל בשטיבל. בבית-הספר ספג מאיר את רוח התורה והעבודה ואת הכמיהה לציון. ב-1930, כשהיה בן 12, הצטרף לבית"ר, ושם מצא לו בית שני. סדר יומו היה עמוס: אך חזר מבית-הספר והכין את שיעוריו, וכבר היה בקן בית"ר ולמד שם עברית ותולדות עם ישראל, הציונות והיסטוריה, תרגילי סדר ומשמעת, שירה וריקודים. היה פעיל גם במושבות הקיץ, עבר קורס סמלים ומדריכים והיה מן הפעילים בתא של האירגון הצבאי הלאומי, שמפקדו היה גרויזאלץ. עשה לילות כימים למשוך את הנוער היהודי ולהכשירו לקראת שיחרור המולדת.

מטרתו ושאיפותיו של מאיר לא התגשמו, אחרי כניסת הגרמנים לקאליש עדיין ניתן ליהודים לעסוק בעיסוקיהם הקודמים, להפעיל את הסדנאות ולפתוח את החנויות. מאיר הפציר בהוריו לקום ולברוח, אבל הם לא שמעו לו. ב-20 בנובמבר 1939 נערכה האקציה הגדולה בקאליש ותושבי העיר היהודים נעקרו ממקומם. משפחתו של מאיר לא רצתה להישאר בקאליש, והצטרפה לזרם הגוהה של הבורחים לוארשה.

על פעילותו של מאיר בווארשה ידוע לנו מפי אנשים שהיו בגיטו וניצלו, ואחרי השואה היגרו לארצות-הברית: הוא הצטרף לאירגון המחתרתני ז.ו.ז. של התנועה הלאומית; אחרי המרד בגיטו וארשה עבר לצד הארי והשתתף במרד הפולני בקבוצת "באשקא" ונפל בקרב. שמו כלול ברשימת הנופלים במרד הפולני.**

* "באשקה" – גדוד פולני של "ק.ב.ו".

** במכון ההיסטורי היהודי, וארשה, מסי 0376.

מצדה של וארשה, עמ' 232

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד' (45), עמ' 45-50.

לדרמן זילקה

נולד בעיר חמילניק. פלך קילץ, פולין. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בבית-הספר. נמנה בין הפעילים בקן.

בתקופת השואה היה פעיל במחתרת הבית"רית בעיר. בשנת 1942 נפגשה קבוצה קטנה של בית"רים, שהתארגנה במחתרת, עם ד"ר לדרמן, שהיה איש צבא וחבר

במחתרת הפולנית A.K., וניסתה לשכנעו להצטרף למחתרת.
זילקה היה פעיל באספקת נשק. היה בין הראשונים, שהצטרפו למחתרת
הפולנית A.K. (ארמיה קראיובה).
זילקה יצא ליערות הסביבה ולחם בשורות A.K. אחרי זמן קיבלו בגיטו ידיעה,
שהוא נהרג באחת הפעולות נגד הגרמנים.
פנקס חמילניק, עמ' 743, 744.

לובוצקי יצחק (איזיה)

נולד במוסקוה ב-17 במארס 1916. בן שלוש עבר עם הוריו לוילנה ושם למד
והתחנך.
למד בגימנסיה העברית "תרבות" שבוילנה וסיים ב-1935. אחר-כך למד
באוניברסיטה בוילנה ובו בזמן השלים את לימודיו בבית-הספר למורים,
"הפדגוגיון" העברי של רשת "תרבות", ב-1939.
הצטרף לבית"ר והיה פעיל בקן בוילנה משנת 1929. משנמסרה וילנה לשלטון
ליטא באוקטובר 1939 קשר קשרים טובים עם הסינאט האקדמי של אוניברסיטת
וילנה, ובמיוחד עם הרקטור, פרופ' בירזיישקה, ובזכותו אישרה האוניברסיטה
הקמת קתדרה לשפה העברית. כל השנים היה בית"רי פעיל והשתתף בכל פעולה
בית"רית, כולל הפצת עיתוני האצ"ל בידיש ("די טאט") והשתתפות בכל מיני
הפגנות כגון: החתמת יהודים על הפטיציה למען עלייה חופשית לארץ-ישראל
וכיו"ב.
לאחר שסופחה וילנה לברית-המועצות ב-1941 וקן בית"ר בוילנה חוסל, היה
ממארגני עצרת האבל לזכרו של זאב ז'בוטינסקי. עקב כך נכנס לרשימת
"המבוקשים" של המשטרה הרוסית ונאלץ לרדת למחתרת.
לאחר שכבשו הגרמנים את וילנה, נכלא עם שאר יהודי העיר בגיטו. כאן המשיך
בפעולתו הלאומית והתרבותית, ולאחר יום עבודה מפרך בתחנת הרכבת, היה
מוצא לו זמן וכוח לארגן קבוצות ללימוד עברית, הרצאות בנושאים ציוניים ואף
מופעי תיאטרון ואמנות בעברית ובידיש בגיטו.
יצחק הצטרף ל-פ.פ.א.ו. כמדריך בקבוצות ההכנה של בית"ר. לא הצליח לצאת
עם לוחמים אחרים ביום חיסול הגיטו, ונשלח למחנות עבודה באסטוניה. שם נחשד
בקשרים באירגון מרד העצירים. הועבר לפרוסיה המזרחית ובתחילת חורף 1945
רצחו אותו הנאצים משהחלה הנסיגה הגרמנית מפרוסיה.
עדות א' לובוצקי.

לובלינסקי יצחק (אינג')

נולד בלודז'. למד בתיכון העברי ובפוליטכניקום בווארשה. בזמן לימודיו בתיכון הצטרף לקן בית"ר במרכז העיר. במשך הזמן היה בין המפקדים בקן. כשפרצה המלחמה היה עם זרם הפליטים שהגיעו לווארשה. אחרי שהתברר כי אפסו הסיכויים לצאת מגבולות פולין, נתרכזו כל הכוחות סביב לענייני וארשה עצמה. הורכבה מיפקדה בהשתתפות מפקדים מהסביבה, וביניהם יצחק לובלינסקי. ביום 3 באוגוסט 1940 חוברה פקודת אבל מטעם מיפקדת בית"ר וארשה. נערך מיסדר אבל, ופרץ לסקר ויצחק הקריאו את פקודת האבל. אחרי פרוץ המרד נעדר יצחק משורות הלוחמים, וגורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 55, 57, 73.

לוברניצקי רודק

בן אהרון ושרה. נולד ב-1917 בפלוצק, פולין. בן 3 התייתם מאביו, ועבר לגור בבית סבו שם נשאר עד שהועבר עם סבתו למחנה ההשמדה טרבלינקה. אמו מספרת שהיה נער מסוגר ושתקן, אבל מעשי ודייקן, נמוך קומה, בעל כתפיים רחבות. בבלוריתו החומה ובעיניו החומות היוקדות לא היה דומה לילדי היהודים שבסביבה, אלא ל"שיינגץ" יהודי. הוא היה מוכשר מאוד, בעל "ידי זהב", הצטיין בכל ענפי הספורט וקיבל פרסים לרוב, בתחרויות, באגרוף, בשחייה ובקליעה. אחותו עלתה ארצה ב-1932, ואחריה עלתה אמו. לא פעם הציעו לו צעירים אחרים לברוח אתם לרוסיה, ואולם רודק לא הסכים להפקיד את סבו וסבתו. בטרבלינקה התקשר רודק עם צעירים מבני עירו, בית"רים שעברו הכשרה צבאית. ארבע-מאות מתוך אלפים החליטו להתארגן ולנקום. ראשית פעולתם הייתה רכישת נשק ורימונים. ה-2 באוגוסט 1943 נקבע ליום פרוץ המרד. על רודק הוטל לפוצץ את תחנת הבנזין, שהייתה סמוכה למוסך שעבד בו, על-ידי זריקת רימונים למיכל הדלק הגדול. הוא ביצע את הפעולה בדייקנות, והתחנה הפכה ללפיד אש ענק. כמה שניות לאחר שביצע את משימתו, נפגע רודק מצרור כדורים, שירה חייל ממגדל השמירה, ונהרג.
העשור השלישי, עמ' 16, 17, 18, 19, 20.

לוויט זלמן

נולד בעיר סוסנוביץ, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הנאצי הצטרף למחתרת הבית"רית בעיר.

היה בין מפייצי הכרוזים נגד היודנראט ונגד הכיבוש הגרמני. החשוב מכולם היה הכרוז נגד התייצבות הזקנים היהודים. הכרוז נכתב במרפדיה של אקשטיין, והבית"רים שרגא ברומר וזלמן הדביקו אותו בשערי בתים. אף-על-פי ששליחי היודנראט הורדיו את הכרוז, עד מהרה היה תוכנו לשיחה בפי כול. באחת האקציות המאוחרות תפסו אותו אנשי הגסטאפו. אחרי עינויים קשים נשלח למחנה-ריכוז. גורלו לא נודע.

עדות משה ירקוני (איו"ש 3978/82).

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 169, 170.

לוי אפרים (סגן יפתח)*

בן משה ושרה. נולד ב-27 בנובמבר 1927 (תרפ"ח) בירושלים. בן תשע הצטרף לבית"ר בירושלים. למד בבית-הספר היסודי "גאולה" ובבית-הספר התיכון בבית הכרם.

בימי מלחמת-העולם השנייה התנדב בגיל צעיר מאוד לצבא הבריטי על אף התנגדות הוריו. כשהוקמה הבריגאדה היהודית, ביקש להעבירו אליה, ושירת בחזיתות באיטליה, בלגיה, הולאנד, צרפת וגרמניה. עטור אותות הצטיינות ונושא מכתבי הערכה על אומץ-לבו בקרבות ועל שירותו המצויין שב לארץ.

נתקבל למשרת פקיד במחלקה לעבודות ציבוריות בירושלים. באותם ימים הצטרף לשירות האירגון הצבאי הלאומי (האצ"ל) ובזכות נסיונו בצבא צורף מייד ליחידות הקרביות ונשלח לפעולות. לאחר זמן נשלח לקורס סגנים של האצ"ל.

בזמן שהיה בקורס נשלח ב-7 ביאנואר 1948 לפעולה בשער יפו. הוא וחברו הטילו פצצת חבית** על הערבים, ששמרו על המחסום, וגרמו להם אבידות כבדות. אחר-כך הטילו פצצה על בית-קפה ערבי, ששימש מרכז לכנופיות הערבים. הפצצה התפוצצה בסמוך למכונית, והעיפה אותה לעבר הגדר של בית-הקברות המוסלמי, הסמוך. חיילים ושוטרים בריטיים חשו למקום והתקיפו באש את הנסוגים, ואפרים נפגע ונהרג. נטמן בהר-הזיתים, ירושלים.

* כינויו באצ"ל.

** חבית מלאה חומר נפץ המיועדת להשלכה ע"י מיתקן מיוחד.

זכרם נצח, עמ' 289.

יזכור, עמ' 451.

לוי אפרים

בן שמעון ורבקה, נולד ב-27 בנובמבר 1914 בירושלים. למד בבית-הספר העממי "גאולה", ובבית-הספר התיכון בבית-הכרם. היה חניך בית"ר שנים רבות, שירת גם בנוטרות. התפרנס מנגרות.

לפי צו התנועה התגייס ב-1942 לחיל-הנהגים הבריטי, ומייד כשנוסדה הבריגאדה העברית עבר לשרת בה. הצטיין בחזית באיטליה. בתום המלחמה חזר ארצה לעבודתו. עם החרפת המצב הביטחוני בארץ התגייס לצה"ל. ב-17 במאי 1948 נפצע פעמים אנושים מיריות צלף, בזמן שעמד על משמרתו בצפון-תלפיות. למחרת נפטר ונטמן בסנהדריה. ב-30 בספטמבר 1951 הועברו עצמותיו להר הרצל בירושלים.

יזכור, עמ' 451.

לווין ברוך

נולד ב-1920 בוולנה, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. בן שבע-עשרה עבר משורות המחתרת, לשורות בית"ר. לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה היה בין הפעילים בקן, והתמסר לתנועה בכל חום לבו. נפל לידי החוטפים הליטאים זמן קצר אחרי פרוץ המלחמה.

חורבן ומרד, עמ' 387.

לוין הירש

נולד בעיר קובנה, ליטא. היה בין הראשונים שהצטרפו לתנועה הרוזיוניסטית. היה בין פעילי הסניף בעיר. בתקופת הכיבוש הסובייטי ירד למחתרת, וכך נשאר בעיר בלי שיפגעו בו.

בתקופת הכיבוש הגרמני היה שייך לתא המחתרתי הבית"רי. כשהתארגנה המשטרה בגיטו, נשלח בפקודת המחתרת למלא תפקיד מיוחד במשטרה בשליחות המחתרת.

ביום 27 במאוס 1944 נצטוו השוטרים היהודים להתייצב למיסדר מיוחד ברחבה שלפני מיפקדת הגיטו, כביכול לשם אימונים. מיום כינון משטרת הגיטו

בפקודת הגרמנים, באוגוסט 1941, ועד אותו יום עמד מוסד זה חסין והגרמנים לא פגעו בו ובאנשיו אפילו בזמן האקציות.

באותו יום נחקר כמה פעמים במטה הגסטאפו. את פרשת חקירתם של השוטרים היהודים תיאר אחד מהם, שהוחזר כעבור ימים לגיטו. באותו יום נקרא הירש כמה פעמים לחקירה; עבר עינויים קשים, ובפעם האחרונה לא חזר עוד. כעבור יומיים זיהו חבריו את בגדיו. הוא נורה בדרך לחקירה, כשהובילו אותו למצודה התשיעית.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 13, עמ' 9.
תולדות של מחתרת, עמ' 352, 355.

עדות הירש נויברגר (ארכיון יד-ושם, 03/623, עמ' 21-25).

לויין ישראל

נולד בעיירה פוסטוב פולין. נתינתם מאמו בהיותו ילד בן שלוש ואומץ על ידי דודו אשר. בתום מלחמת העולם הראשונה עבר לגור בפוניבז, שבליטא בעוד עיירת הולדתו נשארה בתחום פולין, ובגלל ניתוק היחסים בין פולין לליטא נותק הקשר בין ישראל לאביו והוא הפך להיות אזרח ליטא.

בוגר הגימנסיה העברית. למד הנדסת בנין באוניברסיטת קובנה. מלחמת העולם השנייה מנע ממנו לסיים את לימודיו, אך מאז ועד שפרש לגימלאות עסק בבניין.

בתקופה השואה התגייס ב-1942 לדיוויזיה הליטאית ה-16. הוא החל את שרותו כטוראי והתמחה כחבלן בבטליון החבלנים, סיים את שרותו הצבאי כמפקד פלוגה בדרגת סרן. הוא נלחם בכל חזיתות הלחימה של הדיוויזיה ונדע בתעוזתו ובאומץ ליבו, ובמעשה גבורתו בפעולות החבלה הקרביות תחת אש האויב ועל כך זכה בעיטורים רבים.

עלה ארצה מהעיר וילנה בשנת 1972, וזכה לחיי משפחה מאושרים. וגם בארץ ביום בוואו התעסק בהנדסת בניין. אחרי מותה של אשתו לא חזר עוד למסלול החיים הרגילים. בחג סוכות לקה בשטף דם במוח ולא התאושש עוד. ביום ראשון של פסח החזיר נשמתו לבורא.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, מספר 49 עמ' 49.

לוי מאיר

נולד ב-1918 בניו-יורק, ארצות-הברית. היה מהראשונים שהצטרף לקן בית"ר ניו-יורק ופעל רבות בשטח ההסברה והארגון. התגייס לצבא ב-1939, כאשר ארצות-הברית הצטרפה למלחמה נגד גרמניה. ב-1941 כבר היה איש חיל-אוויר ותיק ומפורסם בידע שלו, בהעזתו ובאומץ לבו. נשלח לחזית היפאנית, ושימש אחראי להפצצות במטוס מטיפוס "מבצר-מעופף", שמפקדו היה קפיטאן קולין קליי. מיום המלחמה הראשון השתתף בפעולות הפצצה על מעוזי האויב, ונדע בדיוקנותו. בין פעולותיו המפורסמות ביותר – שיגור פצצות לעבר אוניית המלחמה היפאנית "הרונה" וטיבועה בים הפנינים. כעבור זמן קצר הטביע אוניית שירות יפאנית בנפח של 15 אלף טון. ביאנואר 1943 התנדב לגיחות קרביות. כבר אז נרשמו לזכותו למעלה משישים גיחות, ושמו היה מפורסם כאחד מאנשי חיל-האוויר הנועזים, האמיצים והמצליחים ביותר בחייל.

מאיר ביצע טיסות סיור ב"מבצר המעופף", שהמריא מבסיס מבצעי קדמי בגויאנה החדשה כדי ללוות שיירת אוניות. בדרכם חזרה, לאחר מילוי המשימה, נקלע המטוס לתוך סערה עזה והחל לצלול. גם מיכלי הדלק כמעט ונתרוקנו לחלוטין. המטוס הגיע עד לפני המים והמשיך בטיסתו בקו ישיר.

מאיר לא איבד את עשתונותו. הוא זחל מתוך תא ההפצצות והתחיל לפתוח את ניצרות הביטחון של סירות ההצלה. המטוס נתקל בגלים האדירים וכמה מאנשי הצוות הצליחו להיאחז ולעלות על רפסודה שמאיר הוריד על פני המים. מאיר התעכב עוד רגע כדי לשחרר רפסודות נוספות להצלת חבריו, ורגע זה עלה לו בחייו. המטוס השבור לרסיסים ירד לתהומות, כשמאיר לכוד בתוכו.

בן 25 היה מאיר במותו. אבל כבד ירד על כל חיל-האוויר האמריקני. ראש המטה הצבאי של ארה"ב, הגנרל מארשאל, שיגר מברק תנחומים לאמו השכולה בברוקלין, בו כתב: "כל האומה חייבת תודה נצחית רבה לסרגנט מאיר לוי". עוד בחייו נשא מאיר הצעיר את העיטורים הגבוהים "1. אות "הצלב המצויף" 2. "כוכב הכסף" 3. "זר עלי האלון" 4. "לב הארגמן" 5. "אות התהילה".

JEWES IN AMERICAN WARS P. 118, 119.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 13, עמ' 3, 4.

לוי משה

נולד בעיר קובנה, ליטא, למשפחה מסורתית וציונית. בביתו קיבל חינוך ציוני. בוגר ביה"ס התיכון העברי. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר, והיה בין פעיליה.

בזמן הכיבוש הרוסי ירדו חברי בית"ר למחתרת, אך המשיכו לקיים פעולות ופגישות שונות עד לכיבוש הגרמני.

המחתרת התחילה בבניית בונקרים במקומות שונים, ומשה היה הרוח החיה במלאכה זו. באחת האסיפות נבחר לתפקיד מפקד המשטרה בגיטו. החוגים הרוויזיוניסטים ובית"ר שפעלו במחתרת בתקופת המשטר הסובייטי, הרחיבו עכשיו את פעילותם לפני האקציה הגדולה. ידוע היה על קיומם של תאים אחדים שהכינו להם נשק חם וקר (אקדחים רימונים וסכינים). משה נפגש עם נציג "האירגון האנטי-פאשיסטי" וכן עם נציג "השומר הצעיר". לוועדה להתארגנות המחתרתית נכנסו גם עסקני מחתרת מרכזיים כגון, ד"ר וולוסונק כמומחה לענייני צבא, שמעון אטנר ומשה לוין, אולם השתתפותם של הללו בוועדה באה כדי לדאוג שחברי המחתרת לא יוכנסו לרשימות המועמדים למחנות העבודה. בעניין זה הוכיחו נציגי המחתרות יעילות רבה, שכן ידועים לנו רק מקרים בודדים שחברי מחתרת הועברו למחנות עבודה.

בפגישה בין נציגי המחתרות בדירתו של חיים ילין עם ואסלנקה, שהצטרף למחתרת בגיטו בשלבים המקודמים, נדונה פעילות הרכש בתוך אירגוני המחתרת הנפרדים בסיועם של אנשים בגיטו.

משה, בהיותו מפקד המשטרה היהודית היה אחד מתומכיו הנלהבים ביותר של איכ"ל (אירגון יהודי כללי) יזם פעולות נשק, וניהל אותן למעשה. את הנשק המוברח היו מביאים ישר לביתו של משה, ומביתו למחלקות אימונים. עוד בחודש נובמבר 1942 התחילו ללמד תורת שימוש בנשק.

אחרי מפתל סטאלינגראד בוצעה בריחה המונית של יהודים אסירים מ"המצודה ה-9" וביניהם היה הבית"רי אהרן מאניסקין, שנפל אחר-כך כפרטיזאן ביער. הוא הביא עמו מן המצודה שקיק זהב, והעבירו למיפקדת בית"ר. משה היה מעביר לפרקים סכומי כסף גדולים לרשות בית"ר לרכישת נשק.

עם ביטול משטרת הגיטו ב-27 במארס 1944 נצטוו השוטרים היהודים להתייצב למיסדר מיוחד ברחבה שלפני מיפקדת הגיטו, כביכול לשם אימוני הג"א. מיום כינון משטרת הגיטו בפקודת הגרמנים באוגוסט 1941 ועד אותו יום, עמד מוסד זה איתן והגרמנים לא פגעו בו ובאנשיו אפילו בזמן האקציות. השוטרים היהודים נכלאו במצודה. ראשית כלאו אותם בשלושה תאים. את משה מפקדם קראו מייד לחקירה, והוא הוחזר לתאו לאחר חצי שעה. הוא סיפר שהיכו ועינו אותו כי רצו להוציא ממנו ידיעות שונות על מקומות מחבוא בגיטו, על פרטיזנאים ונשק. על שאלותיהם השיב, שאל להם לצפות שיקבלו ממנו שום ידיעה ויכולים הם להרגו כי בין כך ובין כך אין הוא מקווה שייצא משם חי.

באותו יום, אחרי עינויים, נקרא משה לראש הגסטאפו קיטל, אך סירב בהחלטיות לענות לשאלות הגסטאפו. בסוף ירה בו קיטל המשתולל לעיני כל שאר השוטרים וציווה להשליך את גופתו למדורה הבוערת. אלה מבין שוטרי משטרת הגיטו שסייעו למחתרת, ובעיקר ופוביץ וגרינברג, נרצחו באופן אכזרי, ונקברו בקבר אחים.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 68, 72, 95, 127, 130, 179, 216, 218, 220-1, 224.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 9 (49), עמ' 92.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 201, 207, 217, 233, 234.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 26-27.

לוינ נחום

נולד בעיירה טרוקי על-יד וילנה, פולין, לאביו צבי ולאמו חנה. בוגר בית-ספר תיכון. חבר בית"ר מזמן לימודיו. הוא הלך בדרך אחיו, בן-ציון, שעלה ארצה ב-1932.

בפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה סייע לאביו בניהול העסקים. נוסף להיותו איש עסקים היה עסקן ציבורי, וחבר בוועד הקהילה. בערב יום הכיפורים (1942) השתלטו הגרמנים על העיירה, וביחד עם עוזריהם עשו טבח ביהודי טרוקי. אביו, אמו ואחותו נספו יחד עם כל יהודי העיירה.

עם הקמתה של הדיוויזיה הליטאית הצטרף אליה כמתנדב. ב-17 ביאנואר 1943 יצא לחזית. בסביבות אוריל התפתח קרב קשה בין הצבא הגרמני והדיוויזיה. הקרב נערך על-יד הכפר אלקסיבקה. הדיוויזיה סבלה אבידות כבדות, בין הנופלים היה נחום.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 11, עמ' 14-17.

לוינ פרץ

בן לייב מאיר וחייה-שיינה. נולד בעיירה ברסלב בשנת 1921, למד בבית ספר תיכון. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר בעיירה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, והמקום נכבש על ידי הרוסים, ירדו חברי בית"ר במקום למחתרת. כעבור זמן גויס לצבא האדום. הוא שירת בחיל הרגלים. פרץ עבר קרבות רבים. במכתבים, שהיה שולח למכרים הוא כותב: אנו הולכים קדימה יומם ולילה. הצבא האדום עושה את מעשהו הכביר - ניצחון על הגרמנים.

כולים נחים עכשיו בין קרב לקרב, ואני במקום לישון - כותב לכם. מי יודע מתי אוכל לכתוב לכם שוב? אנו מכים באויב!"

במכתב השני האחרון: "אנו מתקדמים, רודפים אחרי הגרמנים, אדמת האויב בוערת, אנו נוקמים! אנו מנצחים! גאים אנו צועדים קדימה. חוסר שינה ומצב רוח מרומם! טוב לי עכשיו - אני משתתף בהשמדת האויב."
בזמן הקרב הקשה במזרח פרוסיה נפצע פרץ בידו, אך סירב לפרוש מהמערכה, זמן מה אחר כך פגע בו רסיס של פגז והוא נהרג במקום (8 בפברואר 1945).
אמש - שואה, עמ' 300, 301.

ליון שלמה חיים

נולד בעיר וילייקה, מחוז וילנה, פולין, למשפחה חסידית. למד בישיבה והיה בין התלמידים הטובים. הוסמך לסופר סת"ם. הוא השתייך ל"חסידי סלונים" בעיר. כמגיד ודרשן היה נוסע אחת לשנה ולפעמים פעמיים בשנה, לחצר הרבי מסלונים. הוא היה ראש המזמרים ניגוני חסידים, רוקד נלהב ומלהיב בבית-המדרש הגדול בעיר.

במפתיע חל מיפנה גדול בחייו. הוא בא לבית"ר, החליף את ה"קפוטה" בתלבושת בית"ר, את האבנט בחגורה ואף מצא רבי חדש בדמותו של זאב זיבוטינסקי. באותה התלהבות חסידית שהייתה אופיינית לו היה משתתף בכל ישיבה, קולט כל מלה ורעיון היוצאים מפי גדולי התנועה. עם משה ברמן השתתף בכינוס הארצי בווארשה, חזר הביתה וסיפר כל פרט ופרט בהתלהבותו החסידית. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה יצא עם כל הפליטים ברכבת האחרונה לוילנה. מחמת ההפצצה על ידי ה"מסרשמיטים" הגרמניים לקח את אשר, בנו החידי, המלא חן יהודי, ושם את פעמיו בדרך לא דרך חזרה לוילייקה. כשנודע לנ.ק.ו.ד. על עברו, התחילו להזמינו לחקירות בלילות, ואחרי כל ביקור לילי כזה מסרו לו בו במקום הזמנה לביקור נוסף. החוקרים ביקשו להוציא ממנו כל מיני ידיעות על אנשים ומסודות, על קרובים וחברים. חקירותיו נמשכו זמן ממושך. בזמן האקציה הראשונה, לקח את בנו אשר ויצא ליערות הסביבה כדי להצטרף ליחידה פרטיזאנית. הוא השתתף בפעולות חבלה שונות: פיצוצים, הורדת רכבות ועוד. באחת הפעולות לקח אתו את אשרקה. בעומקי היערות נפגשו פנים אל פנים עם פולנים לבנים, נכנסו עמם לקרב ונהרגו כולם.
ספר זיכרון קהילת וילייקה, עמ' 141, 142.

לווין שמואל

נולד בוויילנה, פולין. מנעוריו בשורות בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף ל"אירגון השני" (של יחיאל שיינבוים) בגיטו, והיה פעיל במחתרת. חברי "האירגון השני" היו משיגים נשק ממחסני הגסטאפו, שם עבדו כמה מחברי האירגון, והכניסו אותו לגיטו בעגלות, שכן משמר השער לא היה בודק בעגלות.

אחרי האקציה הגדולה בגיטו קובנה הוחלט במטה "האירגון השני" לשלוח ליערות רודניקי יחידת לוחמים בראשות דב (בוריה) פרידמן. הם נשלחו ב-25 באפריל 1943, והוטל עליהם להכין בסיסים לקבוצות לוחמים נוספות, שיגיעו ליער אחריהם. שמואל היה אחד מהם.

יציאת הקבוצה עשתה בגיטו רושם עז. ב-24 באוגוסט 1943 התנגשה הקבוצה במשמר גרמני חזק, שמואל ושלשה מחבריו נהרגו.

חורבן ומרד, עמ' 151, 152, 230, 386.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 28.

לווין שמואל

נולד ב-1915 בליטא, לאביו אהרן-אליעזר, מלמד תורה ופוסק בעיריה. הוא גדל בבית מלא תורה, אהבה ומסירות נפש שבהן התברכו יהודי ליטא. הוא נשלח ללמוד בישיבת "סלובוטקה" (SLOBOTKA), המפורסמת בעולם היהודי. במשך שלוש שנים הוא שתה ממעיינות התלמוד על מפרשיו הרבים, אך לא יכול עוד להסתגר באוהלה של תורה, ולהישאר אדיש למתרחש ברחוב היהודי מעבר לכותלי הישיבה.

הציונות שבתה את ליבו. כרוב רובו של הנוער היהודי ביקש להצטרף לבוני ארץ-ישראל ולוחמיה. הוא הצטרף לתנועת בית"ר.

בשנות המלחמה חיסל את עיסקו הפרטי ועבר לעבוד כצלם-כתב במערכת העיתון "אקציונימה-טיאסה". שמואל נמנה עם המאושרים שעלה בידם לברוח מליטא ולהגיע לעומקה של רוסיה. בחורף של השנים 1941/42 התגייס לדיוויזיה ה-16 הליטאית. צורף לגדוד 249 ויצא לחזית. הוא השתתף בקרבות הקשות עד לשחרור ולניצחון על גרמניה הנאצית. אחרי שיחרורו מהצבא הקים משפחה ועלה ארצה. הלך לעולמו ביום 22 ביאנואר 1979, לאחר מחלה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 38/37, עמ', 19, 20.

ד"ר לווינבוק זליג

בן ניסן וליובה. נולד ב-1 באוקטובר 1909 בעיר באראנוביץ. קיבל חינוך עברי-מסורתי. סיים בהצטיינות את לימודיו בגימנסיה הפולנית. למד רפואה בוילנה והתמחה בכירורגיה. עבד בבית-החולים המחוזי בבאראנוביץ. ב-1939 נתמנה למנהל המחלקה הכירורגית, ומילא תפקיד זה גם תחת השלטון הסובייטי (1939-1941). היה מעורה בחיים הציבוריים היהודיים-הציוניים. הקדיש זמן רב לפעולות הצה"ר בעירו, והיה פעיל גם במוסדות פילאנטרופיים ובניהול הקרנות הלאומיות.

ביולי 1942, כאשר נאסר על רופאים יהודים לעבוד בבתי-חולים בצד ה"ארי", עבר לעבוד בבית-חולים בגיטו. נשלח למחנה-ריכוז בקולדיציבה (17 ק"מ מבאראנוביץ), והיה שם הרופא הכללי היחיד, ששירת את העצירים היהודים והנוצרים. אשתו שירתה כאחות. מפי איכרים, שקיבלו ממנו עזרה רפואית לפי פקודת השלטונות, שמע על פעולות הפרטיזאנים הרוסים, שפעלו ביערות הסביבה. התקשר לגדוד "מולוטוב", ובאמצעות האיכרים העביר תרופות רבות למרפאת הגדוד.

ב-11 באוקטובר 1943 ברח עם בני-משפחתו ליערות. בצאתם נטלו אתם תרופות וציוד רפואי. בכפר זאוסיייה פגשו פרשים פרטיזאנים ואלה העבירו אותם ליערות נאליבוקי. הוא מונה לרופא-מנתח בגדוד "גרזוני" (חטיבת "1 במאי"), ולאחר מכן לכירורג ראשי בחטיבת "קומסומולץ". בחטיבה כיבדוהו והתחשבו בדעותיו. בזכות מעמדו ניצלו 75 יהודים, שברחו ממחנה קולדיציבה. במרכז הפרטיזאנים המחוזי חשדו בהם שהם מרגלים, והד"ר לווינבוק הוכיח, שזאת עלילת-שווא. לאחר התערבות אצל איש המפלגה ולאדימיר צארוק, הועבר רוע הגזירה, והאנשים נקלטו בגדודים השונים של החטיבה. זכה למכתבי שבח מהחטיבה ולאות הצטיינות "הכוכב האדום".

אחרי השיחרור ב-18 ביולי 1944, מונה למנהל בית-החולים העירוני בבאראנוביץ. בעת הרפאטריאציה, במארס 1945, עזב את רוסיה. בדרך נדודיו עבר את פולין, רומניה, הונגריה, אוסטריה ואיטליה. באיטליה ניהל כשנתיים את מחלקת הבריאות במרכז אירגון הפליטים, והיה מנתח במירפאת ה"גיוינט" ברומא. פירסם מאמרים ופיליטונים בביטאון שארית הפליטה.

ב-1947 עלה לארץ. עבד כמנתח בבית-חולים "אסותא" וב"מלבן". ב-6 ביולי 1956 נפטר אחרי התקף-לב פתאומי.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 28-29.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 216, 223.
ברנוביץ, ספר זיכרון, עמ' 511, 635.

לוינסון ברוך

נולד ב-1916 בוילנה, פולין. הצטרף לשורות בית"ר, עבר קורס צבאי וקיבל דרגת סמל. התגייס לצבא פולין ושירת בחיל הרגלים. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה לחם בווארשה בהגנה על העיר. אחרי כיבוש וארשה חזר לוילנה, הצטרף לשורות המחנתרת הבית"רית, ולבסוף היה חבר במחנתרת פ.פ.או. נספה באחת האקציות.
חורבן ומרד, עמ' 387.

לוינסון פסח

נולד להורים מסורתיים בוילייקה. התחנך בבית-ספר העירוני דתי ציוני. היה מרוחק זמן רב מהתנועה הציונית. כשחזר מלימודיו בוילנה נתקבל לבית"ר, כנראה בהשפעת אחיו הצעיר. הציץ ונפגע. מאז התחיל להתעניין בתנועה, השתתף בשיבות והיה לפעיל. מלא מרץ ורצון לפעולה נרתם לעבודה יום-יומית, השקיע עמל, כשרון ומעש והגיע לתפקיד מפקד הקן בוילייקה, בזמן שעלתה קרנה של בית"ר בעיר. לא זמן רב היה מפקד הקן, אבל זאת הייתה אחת מתקופות היפות של הקן.
בזמן המלחמה נשאר בגיטו וילנה, והצטרף למחנתרת הבית"רית ולפ.פ.או. בגיטו נשא לו לאשה בית"רית. נשלח עם אשתו למחנות באסטוניה, וארגן שם פעולות מחתרתיות. במחנה באסטוניה נעלמו עקבותיו וגורלו לא נודע.
ספר זיכרון קהילת וילייקה המחוזית, עמ' 146.

לוינסון שמואל (מולקה)

נולד בוילייקה. אחיו של פסח, למד בגימנסיה העירונית, והשתתף בכל תחומי החיים הציבוריים בעיירה. בצעירותו הצטרף לקן בית"ר בעיר ומילא ברצון את כל המוטל עליו.
לאחר שעזב ז'בוטינסקי את העיתון "היינט" והתחיל מפרסם את מאמריו בעיתון "דער מאמענט", הפיץ מולקה עם באנקה אלפרוביץ, חבר מיפקדת בית"ר, את העיתון "דער מאמענט"; היה הולך לתחנת-הרכבת לקבל את העיתון ומפיץ

אותו בלי לקבל שכר.
היה חובב גדול של ספורט, נמנה עם שחקני הכדור-עף והכדור-סל בגימנסיה,
והיה השוער של קבוצת הכדורגל "מכבי".
גויס לצבא האדום. בזמן המלחמה שירת בחיל-התותחנים, ומאז נעלמו
עקבותיו.
ספר זיכרון קהילת וילייקה המחוזית, עמ' 146.

לום זאב

נולד ב-1921 בוולנה, פולין, למשפחה יהודית מסורתית לאומית. חינוך כזה קיבל
בבית-הספר העברי ובבית"ר, שהיה חבר בה מנעוריו.
כשפרצה מלחמת-העולם השנייה נכנס עם כל יהודי העיר לגיטו. הצליח לעבור
בשלוש את כל האקציות עד לחיסולו הסופי של הגיטו, ואז התחמק וברח מן העיר
ליערות שבסביבות העיר והצטרף לשורות הפרטיזאנים.
אחרי השיחרור עבר את כל דרכי "הבריחה" על-פני אירופה, ובתחילת 1946 עלה
לארץ באונייה בלתי-ליגאלית. לאחר שהשתחרר מעתלית הצטרף לאצ"ל, ומקום
המדינה היה חבר פעיל ההסתדרות העובדים הלאומית.
נפטר ב-17 ביאנואר 1969.
פירסומי מוזיאון הלוחמים הפרטיזאנים, כרך א' חוברת מס' 8, עמ' 30.

לונין צבי

בן ישראל ושיינה נולד בוולוז'ין בשנת חרפ"א 1921. בוגר בית-ספר "תרבות".
חניך בית"ר. הוא הצליח להמלט מגיטו וולוז'ין, אך נתפס והובא למחנה עבודה
בקראסנה, שם עבד זמן מסויים. במשך הזמן רכש רובה, נמלט לפרטיזאנים
והצטרף לאוטריאד ע"ש סטאריצקי. הוטל עליו לעקוב אחר תנועת הגרמנים
ולמקש את כלי הרכב שלהם.
צבי חדר עם פלוגה של פרטיזאנים לעיירה איבניץ. ניהל קרב עקוב מדם עם
הגרמנים וגרש אותם מן העיירה. פעם נשלח עם חבורת פרטיזאנים לפעולת חבלה
בערבה של נאליבוק ע"י וולוז'ין. הפלוגה עלתה מארב של גרמנים. פרץ קרב
ביניהם, בו נפלו כל הפרטיזאנים. צבי היה היחיד שנשאר בחיים. הוא התגונן
בגבורה עילאית עד הכדור האחרון. בקרב זה נפצע פצעים אנושים והוציא את
נשמתו ביום א' באדר ב' תשי"ג, 8 במארס 1943.
וולוז'ין - ספר של עיר, עמ' 590, 591.

הסל פרסקי, אייר"ש, כח"י, 1009/106, עמ' 6.
לכסיקון הגבורה, חלק ב' עמ' 29.

לונרסקי אלויזי (אליהו) אינג'

נולד בווארשה. היה חבר בחוג הלאומי "ארץ-ישראל המשוחררת" וקצין במילואים בצבא הפולני. בגיטו הצטרף לאירגון המחתרתי ז'ז.וו. היה מבעלי ההשפעה שפנו ליודנראט להזמין רבנים ולקבל את ההחלטות בחוג רחב ככל האפשר, אבל הנוכחים לא רצו להאמין שהגרמנים יוציאו לפועל את תוכניתם לחסל את הגיטו, ולרצוח את היהודים. נעדר לאחר אחד הקרבות בסוף אפריל. גורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 128.

לוסקי חיים

נולד ב-1923 בעיר איווייניץ'. מילדותו התגורר בוויילנה. למד בגימנסיה "תושיה". חבר פעיל בבית"ר.
בזמן הכיבוש הגרמני היה חבר במחתרת פ.פ.או. הועסק כשוטר בשער הגיטו, ובתפקידו הועיל מאד לאירגון; סייע במיבצעי הברחת נשק לגיטו ובקבלת ידיעות והעברתן. עזב את הגיטו ליערות נארוץ' עם קבוצת יוסף גלאזמן.
בימי המצוד הגדול ביערות נארוץ' נעה קבוצת גלאזמן לעבר יערות קאזיאן. ביום הכיפורים תשי"ב התקיפו גרמנים את הקבוצה בעת שנחה על-יד מסילת הברזל לפולוצק. בקרב זה נפל חיים.
חורבן ומרד, עמ' 222, 387.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 30.
ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 93, 94.

לופט סמואל

נולד בווארשה למשפחה ציונית לאומית. בוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטה. מן הרשימות ידוע לנו שהיה ממארגני ההתארגנות המחתרתיות. השתתף בכל הפגישות ונתמנה לחבר המטה במחלקה המשפטית בשטח טבנס-שולץ.

ב-19 באפריל, לאחר שפרץ המרד, הודיעו המקשרים למטה שיחידות גרמניות חדרו לשטח הגיטו. כיכר מוראנובסקה והבניינים מסביב הוקפו בצפיפות ביחידות ז'ז.וו. בייחוד היו מבוצרים הבתים במוראנובסקה 7/9 ובפינת כיכר מוראנובסקה-נאלבקי, בפיקוד מפקד הגיזרה סמואל, והגרמנים התקשו לכבוש אותם. סמואל נפל באחד הקרבות הקשים.
מצדה של וארשה, עמ' 168, 170, 241.

לופאטה חיים (יאן)*

ליד וארשה. קיבל חינוך ציוני ומסורתי. הלך בדרך אחיו ואחותו והצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בתיכון העירוני. חיים התגייס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. לפני פרוץ המלחמה נקרא למילואים. יחידתו קיבלה את התפקיד של הגנת העיר וארשה. בזמן שירותו ביחידתו הכיר את קלמן מנדלסון ואת אפלבויס, שהיו אחר כך מפקדים במחתרת הבית"רית ז'ז.וו. Z.Z.W. בחודש יולי השתתף בפגישת הייסוד של המחתרת. בפגישה הזאת השתתף נציג המחתרת הפולנית אייוואנסקי. חיים חיפש כל מיני דרכים כדי להציל נפשות וכך הכיר את הכומר גודלבסקי, והתיידד אתו. אחר-כך רכש השפעה רבה על הכומר. הוא הגה את הרעיון לחפור מנהרה שתוביל מן הגיטו לצד הארי דרך הכנסייה, מנהרה דרכה אפשר יהיה להוציא את הילדים לחופש. נוסף על נועדה המנהרה לשמש לכל צורכי האירגון. הוא אף דאג לקבלת נשק ותחמושת עבור המחתרת.

באחת מהפגישות של הוועד המחתרתי נבחרו מיפקדה ומטה של האירגון Z.Z.W. חיים ואחיו יוסף (יוזף) נבחרו למטה האירגון. הם קיבלו לפיקודם את הנקודה בשטח המברשתנים. העמדות ברחוב שוויינטוירסקה-זאלובה היו בידי האירגון ז'ז.וו. Z.Z.W.

שלוש פלוגות גדולות וחזקות נלחמו תחת פיקודו של חיים, ובראשן עמדו המפקדים יצחק בילבסקי ועו"ד דוד שולמן. ביום השני של המרד פרצו קרבות קשים באיזור שוויינטוירסקה. העמדות של מחסני ז'ז.וו. לא נתנו גישה להתקרב עליהם. עם רדת הערב החלו הגרמנים בדרכם לסגת לעמדותיהם כדי לחזור למחסה הולם. בדרך נסיגתם השאירו אחריהם הגרמנים הרוגים, הם החלו לפוצץ מספר בניינים ולקבור תחת המפולות יהודים שהתחבאו בין החורבות.

ביום 27 באפריל התחולל בגיטו קרב קשה: הגרמנים הביאו הרבה כוחות ארטילריה. בין הנופלים היו מפקדים של האירגון. היציאה מן המנהרה הייתה צרה מדי, היה צורך לצאת בזחילה. ליד היציאה חיכה לחברים מפקדם חיים עם כמה

מאנשיו, מגודלי זקנים, כשהבוץ דבוק לבגדיהם. הם חיבקו את חבריהם שהצליחו לעבור לצד הארי.

חיים, עם חלק קטן מאנשיו, השתתפו במרד הפולני. גורלו אינו ידוע.

* כינויו במחתרת הבית"רית.

מצדה של וארשה, עמ' 128, 165, 168, 241, 281, 285, 350.

לופאטא יוסף (יוזף)

נולד בווארשה למשפחה ציונית ומסורתית. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בבית-ספר תיכון הפולני. אחרי כיבוש העיר היה ממארגני המחתרת הבית"רית. צורף למפקדה ונתמנה לראש הקבוצה בשטח המברשתנים. חברי המיפקדה היו לופט, בילבסקי, רודל ולופאטא. מושב המטה היה ברחוב שוויינטוירסקה 30. הקרבות בשטח המברשתנים היו קשים.

יוסף מצא במקום כ-30 בחורים צעירים עם כמות נשק גדולה מכל הסוגים, מדי צבא גרמניים וחומרים אחרים ללחימה. תוך זמן קצר הכין יוסף את העמדות לפעולה, והכשירן לקרב. כעבור זמן הגיע רץ מהמטה, ומסר ליוסף הוראה ממטה האירגון לגייס מייד את כל הלוחמים ולהעמידם במצב הכן, ולהודיע לתושבי ה"שופים" על אקציית החיסול. בה בעת התפוצץ בשער הכניסה מוקש בעל עוצמה גדולה, שהופעל על-ידי מיתקן חשמלי מאחת העמדות. מן העמדות נראו גופות ואברים מרוסקים מתעופפים באויר, ונשמעו זעקות ואנחות של גרמנים פצועים. כל הניסיונות לחדור לשטח המברשתנים נחלו כישלון חרוץ. כל שלוש הקבוצות המטירו אש ללא הפוגה על טורי הגרמנים המתקרבים לעמדות. עם רדת הערב נפסקו ההתקפות של הגרמנים. ניתנה הוראה לירות רק במטרות ברורות ולחסוך בתחמושת. יוסף נתן פקודה לפרוץ לעבר כיכר מרואנובסקה על אף הכיתור.

ביום ה-26 יצאו האחים לופאטא לפעולות "רכש". הם לבשו מדים גרמניים, כולם דיברו גרמנית רהוטה, ומראה פניהם ודיבורם לא בגד בהם. אחותו של יוסף הכתימה ידיה בדם והם דחפו אותה קדימה ואיימו עליה בקתות רוביהם, כאילו מובילים יהודים למגרש להוצאה להורג. ליד הכניסה דחפו הצידה את האחיות והם עצמם נכנסו לתוך הבית ופתחו באש על הגרמנים. אלה, אחוזי בהלה, לא הבינו את המתרחש, ולא רצו לירות על ה"גרמנים". האחים לופאטא הוציאו מספר ארגזים עם תחמושת; ה"אחות" שעמדה וחיכתה להם בחוץ עזרה על ידם, והם נסוגו עם השלל לעמדה של ה-ז.ז.ו. שברחוב נאלבקי.

ביום 5 במאי יצאה בשלום הקבוצה הראשונה של יהודים את חומות הגיטו

והצטרפו למחתרת הפולנית בעיר. קבוצתו של יוסף הצליחה לבוא במגע עם קבוצה זכריאש ביום ה-3 ביוני, ובאותו יום הלכו המפקדים לקשור קשר עם האיזור הארי, ושם נפלו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 4, עמ' 13, 14.
מצדה של וארשה, עמ' 168, 170, 177, 220, 254, 248, 259, 281, 302.

לופאטא רינה

נולדה בווארשה. פעילה בחוג נשים ועזרה לבעלה יוסף בהתארגנות. השתתפה באיסוף כספים למען ילדי הגיטו והייתה אחת הלוחמות בגיטו. ניצבה עם בעלה בעמדות, שמירה בלילות ויצאה לפעולות חבלה ומארבים. השתתפה במרד כחיילת במחתרת זי.ז.וו. Z.Z.W. נפלה באחד הקרבות.
מצדה של וארשה, עמ' 220.

לופטין דב-ברל

נולד ב-1900 בוויסוצקי פולסיה. התחנך בבית אחותו בעיר סארני, והיה מקורב לתנועת הצה"ר. ב-1929 נשא אשה, השתקע בלאחווה והתפרנס מבית מסחר סיטוני לקמח ולמיצרכי מכולת. פעיל בחיים הציבוריים, יו"ר ההסתדרות הציונית בעיר. כשעבר השלטון בעיר לידי הסובייטים, הוחרמו מחסניו. לופטין הצליח לשכנע את השלטונות שיחזירו לו את מפתחות מחסניו. אחר-כך מונה למנהל מזון תחנת-הרכבת בקו לוניניץ-בריסק דליטא.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה המתונה לו ולמשפחתו רכבת בתחנת לאחווה על מנת שיעקרו לפנים רוסיה, אבל אשתו סירבה להינתק ממשפחתה, והם נשארו בעיר. נטל על עצמו את ההנהגה היהודית ועם הכיבוש הגרמני נבחר ליו"ר היודנראט. מילא את תפקידו בגאווה, והשתדל למנוע גזרות או לדחותן. הצליח לבטל את ניסיונה של פלוגת ס"ס. לערוך טבח, ואת ניסיון הגרמנים להרוג קבוצת יהודים בגלל כרוז שהושלך אליהם ממטוס. השיג תעודות מזויפות לחיילים יהודים שנמלטו מהשבי הגרמני.

כשנקרא ב-2 בספטמבר 1942 לשלטונות הגרמניים, שם הודיעו לו על כוונתם לחסל את הגיטו ולהשאיר בעיר את משפחתו ועוד קומץ מומחים, סירב ליהנות מזכויות יתר; שב לביתו, נטל את בני-משפחתו, הצית את ביתו, יצא לרחוב וקרא ליהודים לפרוץ ולצאת מהגיטו. הוא עצמו תקף ראשון את שומר הגיטו, נפצע בידו אך הצליח לפרוץ את השער. בעקבותיו נמלטו עוד אנשים.

אנשי לאחוזה ברחו ליער והצטרפו לגדוד "סטאלין" (חטיבת "קירוב"). על לופטין הוטלו תפקידים חשובים. הועמד בראש מיבעים נועזים. בין השאר השתתף בהורדת רכבות מן הפסים ובפיצוץ בית המועצה המקומית בלאחוזה. בעת המצוד מיקש את השבילים המובילים לבסיס. ב-1 באפריל 1944, בשעת בדיקת משמרות, עלה על מוקש שטמן באותו היום ונהרג.
ראשונים למרד-לאחוזה, עמ' 203, 210.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 30, 31.

לופץ יהודה

נולד בוויילנה, פולין. בית"רי נאמן ומסור, אחד הפעילים בעיר. בזמן הכיבוש הרוסי החליט למען ביטחונו לברוח לגבול רוסיה, אבל לא רצה להתרחק מוויילנה. חבר במחתרת הבית"רית, ולבסוף הצטרף לפ.פ.או.
בזמן הכיבוש הגרמני ניסה לברוח מוויילנה לרוסיה, ונרצח בדרך.
חורבן ומרד, עמ' 387.

לופץ מרים

נולדה בוויילנה, פולין. בוגרת הגימנסיה. הצטרפה לשורות בית"ר, והתבלטה כאחת הפעילות בתנועה. הייתה חברה במחתרת הבית"רית וגם חברה פ.פ.או.
נרצחה באחת האקציות בגיטו.
חורבן ומרד, עמ' 387.

לוריה גצל

בן שמואל. נולד ב-1917 בוויילנה, פולין. בזמן שלמד בבית-ספר תרבות הצטרף לשורות בית"ר, והפך לאחד הפעילים. היה חבר המיפקדה, וניהל את ענייני התרבות בקן. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת הבית"רית. אירגן תאים ונע ממקום למקום. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת פ.פ.או. באחת האקציות נפל לידי הגרמנים ונשלח למחנה-ריכוז. גורלו אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 388.

לוריה זהבה

נולדה ב-1922 בוויילנה, פולין. למדה בגימנסיה העברית בעיר. בזמן לימודיה הצטרפה לשורות בית"ר עם קבוצת תלמידות. הייתה פעילה מסורה לקן ולרעיון. באחת האקציות נחטפה ונשלחה למחנה-ריכוז, ושם נספתה. **חורבן ומרד**, עמ' 389.

ליאון יוסף

בן שלמה ומתילדה. נולד ב-8 במארכ 1926 (כ"ב אדר תרפ"ו) בבוקרשט, רומניה. בוגר בית ספר תיכון. מנעוריו היה בית"רי ובחזונו ראה תמיד את עצמו עולה לארץ ישראל. היה בין המועמדים להעפלה באונייה "סטרומה", כשאונייתם טובעה וירדה למצולות. בתקופת השואה הצליח להינצל ולצאת בשלום מהאסון שירד על יהדות אירופה.

אחרי מיגור גרמניה הנאצית, המשיך בפעילותו בבית"ר. מלחמת האירגון הצבאי הלאומי קסמה לו והלהיבה אותו, ועוד בגולה הצטרף לשורותיו. כשפתח האירגון חזית שנייה באירופה, נטל יוסף חלק פעיל בפעולות אצ"ל נגד מיתקנים ומוסדות בריטיים באירופה, והיה מבוקש על ידי הבולשת הבריטית בארץ ישראל. בעיצומם של הקרבות ב-1948 עלה ארצה והתגייס לצבא ישראל. נשלח לקרב לטרון, לאחר שבועיים בלבד הספיק לנשום את אוויר ארץ ישראל. נפל בט"ו באייר תש"ח (24 במאי 1948) ורק כעבור שנתיים, ביום י"א באדר תש"י (28 בפברואר 1950) הועברה גופתו למנוחת עולמים בקבר אחים בנחלת יצחק. **זכרם נצח**, עם 303. **יזכור**, עמ' 471, 472.

לידסקי מיכאל

בן יוסף ודבורה. נולד ב-1916 בעיר הורודוק. למד בבית-הספר התיכון העברי בהורודוק. היה חבר בתנועה הרוויזיוניסטית, ופעיל באירגון הקייטנות של בית"ר בסביבות מגוריו. ב-1940 גויס לצבא האדום וסיים קורס קצינים. כאשר נסוגו הרוסים מזרחה, חזר להורודוק. שהה זמן קצר בגיטו, ולאחר שאירגן קבוצה קטנה של צעירים, יצא ליערות וולוז'ין בראשית 1942. כאשר מנתה הקבוצה 15 איש, החלו בפעולות חבלה.

קבוצת לידסקי חיבלה ברשת עמודי הטלפון, שרפה גשרים וערכה מארבים לגרמנים. כאשר נודעו פעולותיה בסביבה, הציעו פרטיזאנים רוסים לאחד את הקבוצות. קבוצת לידסקי הצטרפה לגדוד של קוזנייצוב, ומיכאל היה מפקד כיתה וחבלן. לזכותו נזקפו הורדת 10 רכבות מן הפסים, מיקוש דרכים וכבישים. פעם יצא עם תשעה מחבריו לסביבת מחנות-העבודה בקראסנה והתנדב לחדור למחנות, להידבר עם "הוועד היהודי" ולהבריח משם יהודים. חדר למחנה כשאקדח בכיסו ו"טלאי צהוב" על דש מעילו. שעתיים התדיין עם אנשי "הוועד היהודי", והציג לפנייהם את תוכניתו להוצאת היהודים ליערות. כעבור יומיים הצליחו 35 יהודים להימלט ליער. הפרטיזאנים קיבלו אותם לגדודים. עם השחרור גויס לצבא האדום. ב-1944 נפל בקרב על קניגסברג. פעמים אחדות צוין לשבח, וקיבל את האותות: "המולדת הסובייטית", ו"הכוכב האדום".
עדות: אליהו לידסקי (איו"ש 03/2944).
לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 33.

ליווא סברין

נולד בווארשה למשפחה מסורתית ציונית. היה בוגר הגימנסיה הפולנית הממלכתית. בזמן לימודיו הצטרף לחוג "מסדה" והיה בין הפעילים בו. כשנה לפני פרוץ המלחמה עברו עם קבוצה גדולה מ"מסדה" לקן בית"ר צפון. לאחר שהגרמנים כבשו את העיר חזר פרץ לאסקר, ובית"ר התחילה להתארגן מחדש בתנאי מחתרת. הוטל על סברין להוציא חוברת לזיכרו של ראש בית"ר. הוא פעל עם פאוול פרנקל וגם עם אריה רודל, ונבחר לייצג את בית"ר בוועד ההתנגדות הכללי בעיר. בזמן המרד היה שייך לקבוצת המחץ של האירגון ז.ז.וו. לאחר אחד הקרבות הקשים נעדר, וגורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 51, 62, 65, 109, 198, 199.

לייבו חיים מוריץ

נולד בווארשה-פראגה למשפחה מסורתית. להוריו הייתה חנות למכירה בסיטונות. היה בוגר בית-ספר למסחר. בזמן לימודיו הצטרף לחוג "מסדה". ב-1937 גויס לצבא הפולני ושירת בחיל ההנדסה. לאחר ששוחרר הצטרף לחוג "ארץ-ישראל המשוחררת" ול-"ברית-החייל". בגיטו היה מקורב למחתרת הבית"רית ז.ז.וו. Z.Z.W. בעיר.

באחד מעשרת הימים הראשונים של חודש יולי התקיימה בווארשה בהשתתפות ראשי היודנראט, ראשי מיפקדת ז.ז.וו., ואישים נוספים. הנוכחים כונסו כדי לשמוע דיווחים ממקורות. באותה ישיבה היה חיים נציג "ברית-החיילי". הוא עמד על דעתו שצריך להתקומם מייד ולא לחכות עד שיתרוקן הגיטו מתושבים. רוב המשתתפים היו בעד התקוממות. חיים לחם ביחידת המחץ. נפל בקרב ברחוב מילא ביום השלישי למרד. מצדה של וארשה, עמ' 128.

ליבוביץ שמחה

בן משה ושרה. נולד ב-7 בדצמבר 1923 בפולין. למד בבית-ספר עממי ובבית-ספר תיכון, והיה בין התלמידים הטובים בעיר. בפרוץ המלחמה נעקר ממקומו בגלל הגזירות, ומצא את הדרך ליער, לפרטיזאנים והתנסה בתלאות רבות. בתום המלחמה הצטרף לבית"ר והלך ב"נתיב-הבריחה", והעפיל מאיטליה לארץ-ישראל ב-1947. בארץ הצטרף לאצ"ל. עבד כפועל בבית-חרושת לסוכריות בתל-אביב, ואחר-כך התגייס לצה"ל. לחם בבית-דגון ובחולדה, השתתף בפשיטה על מגידל ובמערכה על אשדוד. שירת במחלקה של פרטיזאנים לשעבר. באומץ-לבו קרה שפעל לפעמים על דעת עצמו, והמפקד לא ידע אם לנוף בו על כך, או לשבח אותו על עוז רוחו. שמחה נפל בקרב בתל-אל-ספי ב-12 ביולי 1948. נטמן בפתח-תקווה. יזכור, עמ' 474.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 35.

לייזרוביץ יעקב

נולד ב-1909 בעיר גרודנה, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות". למד באוניברסיטת וילנה משפטים והפך לעו"ד. היה חבר ההנהגה של אירגון "יבנה-יודפת" בעיר ועד מהרה הפך לאחד הדמויות המרכזיות בתנועה הרוויזיוניסטית בפולין ופעיל בועד הראשי בווארשה. בדצמבר 1941 יצא בשליחות מגיטו וילנה לגיטו גרודנה לארגן את המחותרת הבית"רית ולהקים אירגון לוחם מבין חברי התנועה במקום. יעקב גילה לחברים, כי נשלח על-ידי המחותרת שבוילנה לארגן בגיטו גרודנה "תאים" להתנגדות מזוינת נגד הנאצים, וכי מתנהל משא-ומתן בדבר שיתוף פעולה בעניין זה עם כל תנועות הנוער. הוא גם סיפר על פגישותיו עם ישראל לאנדר,

וכי הוא עומד בקשר עם בראוור יו"ר היודנראט בנוגע לתביעות, שהיודנראט יקדיש אמצעים להשגת נשק להתגוננות.

יעקב היה הראשון, שהסכים להיכנס לתכלית זו למשטרת הגיטו בגרודנו, יעקב ידע מי ומי הוכלל בין המועמדים להישלח ל"עבודה" למעשה להישלח למחנה המוות והיה מזהיר את האנשים, שיסתלקו או יתחבאו.

כפי שנודע אח"כ לחברים – יעקב עצמו נעצר, עונה קשות בידי הנאצים, והתעוור מן ההתעללות עד שמת בבית-הסוהר המקומי.

ספר גרודנה, עמ' 547, 548.

חורבן ומרד, עמ' 389.

לייזרוביץ יעקב

נולד בווארשה למשפחה מסורתית. היה בוגר בית-ספר תיכון עברי. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר מוראנוב והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הגרמני היה ממארגני המחותרת הבית"רית בעיר.

בפסח 1940 התנפלו פורעים פולנים על הרובע היהודי, הם באו מרחוב רימרסקה, עברו את רחוב לשנו, נכנסו לרחוב קרמליצקה והתחילו מכים כל יהודי שעבר שם. חברי בית"ר התארגנו ויצאו להתקפת נגד, ויעקב נפצע בה. הפורעים השאירו את השלל וגם את הפצועים ונמלטו. אחרי כמה ימים גינה קהל פולני את פעולת הפורעים.

כשהוקמה המיפקדה הזמנית, נתמנה לראש קבוצה במטה האזורי של האירגון. השתתף בכל העבודות של האירגון והיה פעיל בוועדת ההסכמים. בזמן המרד השתתף בקרבות נגד התקפות הגרמנים. מה עלה בגורלו – לא ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 108, 168, 179.

לייזרוביץ משה

נולד בווארשה למשפחה מסורתית-ציונית. בוגר בית-ספר תיכון עברי. מפעילי התנועה הרוויזיוניסטית בעיר, אחד מעורכי העיתון "היינט" הווארשאי וממוקיריו של זאב זיבוטינסקי. בגיטו היה פעיל בחוג המחותרתי. כתב מאמר על זאב זיבוטינסקי כמנהיג האומה. היה חבר המיפקדה של האירגון המחותרתי הבית"רי ז'ז.וו. ומראשי הקבוצה של מטה האירגון. השתתף בכל הדיונים המוקדמים על איחוד האירגונים הלוחמים בגיטו וארשה. כשפרץ המרד היה במיפקדה וצורף לפלוגת מחץ בפיקודו של אריה רודל. ביום הקרב הקשה עמד בעמדת תצפית

וגורלו לא נודע. ערך את הבטאון הראשון של התנועה בפולין, "דער אמת".
מצדה של וארשה, עמ' 61, 62, 168, 197, 338.
אנחנו לא נושענו, עמ' 82, 83

לייזרסון זונדל

הגיע לוויילנה עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה. היה חבר בית"ר. בימי הכיבוש הגרמני היה פעיל בפ.פ.א., והיה מראשי מבריחי הנשק עבור המחתרת בגיטו. מפעם לפעם היו יוצאות קבוצות לעבודה, ובראשם זונדל במדים של שוטר יהודי. ההולכים לא עוררו תשומת-לב ברחובות העיר, ובלי תקלה היו מגיעים לווייליקה החדשה. וכאן הייתה מצטרפת אליהם קבוצה של לוחמי פ.פ.א. מאנשי המקום בפיקוד יוסף גלאזמן, שהצליחה לחמוק מעיני השומרים גרמנים. שתי הקבוצות היו יוצאות ליערוץ נארוץ.

פעם אחת יצא זונדל עם עוד חמישה גששים, עם רדת הלילה, לבדוק את הכניסה לכפר לאוורישוק. חיילים גרמנים ארבו להם על גשר הנהר וילייקה. הקבוצה כולה התקדמה לכיוון הגשר, ובמרחק כמה מטרים ממנו השתטחו האנשים על האדמה וחיכו לאות. הסיירים כבר עלו על הגשר, והקבוצה התכוננה ללכת בעקבותיהם. פתאום ניתכה עליהם אש חזקה מעברו השני של הגשר. הסיירים שהותקפו ניסו להתגונן, ולאחר שנסוגו נתברר שרבים נפלו בקרב, וביניהם זונדל.

חורבן ומרד, עמ' 132, 388.
ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 73, 75.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 35.

לילו יוסף

בן מיכאל וסופי. נולד ב-12 בינואר 1927 (ט' בשבט תרפ"ז) בעיירה פאזרוזך, בולגריה, למשפחה רוויזיוניסטית ושם ספג את תורת בית"ר ואת האמונה בהגשמת הרעיון הבית"רי. היה בוגר בית ספר עברי בסופיה. נמנה עם טובי התלמידים, אך בגלל מצבם החומרי של הוריו, לא יכול היה להמשיך בלימודיו והתחיל לעבוד.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה, הכין סניף בית"ר בולגריה את החברים לעלות לארץ ישראל. גם יוסף היה מועמד לנסיעה לארץ. אחרי ימים החלו חברי

בית"ר המועמדים להתארגן לעלייה. בשנת 1944 עלה יוסף ארצה לבדו, ובשנים שאחרי בואו היה מפציר בהוריו, שיעלו ארצה ויקימו משק חקלאי. תחילה שהה בקיבוץ כפר-גלעדי, משם עבר לתל-אביב וחיפש קשר עם אנשי אצ"ל. משנתקבל וסיים את תקופת הטירונות, צורף ליחידות הקרבות והחל נוטל חלק בפעולות. בדיוקנות מופתית ובמסירות מילא יוסף את כל הפקודות. עם פרוץ מלחמת העצמאות, שירת בעמדות ההגנה ואחר כך יצא לפעול כמקלען במערכה לכיבוש יפו. באחד הקרבות נפצע בידו וחחש, שמא לא יוכל להמשיך בתפקידו כ"ברניסט". לשמחתו החלים עד מהרה וניתן לו שוב לאחוז במקלע. אחר שלחם בחזית יהודיה, הועבר לרמלה, אך מהקרבות כאן לא חזר והוא הוכרז כנעדר. כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וביום י"א באייר תש"יב (6 במאי 1952) הובא למנוחות בקבר אחים בקריית-שאול.

זכרם נצח, עמ' 308.

זכור, עמ' 481.

ליינמאן ישעיהו

נולד ב-1906 בעיר חמיילניק, פלך קילצה, פולין, למשפחת חסידי גור. אביו, רבי איטשע מאיר מחסידי גור הנכבדים, שימש כמוהל. קיבל חינוך מסורתי. בוגר ישיבת חב"ד בעיר, המשיך את לימודיו בבית-המדרש.

ישעיהו הצטרף עוד בנעוריו, ביחד עם חברו שלמהילה רייך, לשורות "השומר", והם הפכו חיש לאהובי הנוער ולמדריכים. הם עשו זאת נגד רצון אביהם והפכו לברי-סמכא בענייני תרבות והדרכת ציונות. הם לא החליפו את קפוטותיהם המסורתיות, כדי שלא לצער את האב. ישעיהו היה מבקר את אביו ב"שטיבל" של חסידי גור. הוא היה בקי בים התלמוד. לשיחות שלו, שהיו מתובלות באימרות חז"ל ופניני הספרות, היה הקהל מקשיב בקשב רב. הוא עמד בראש כל הפעולות התרבותיות והחברתיות.

בתחילת שנות העשרים חל שינוי בדעותיו. הוא הקשיב לנאומיו של ראש בית"ר והתקרב מאד לתנועתו. ב-1929 עזב את ההסתדרות הציונית והצטרף להצה"ר. הוא נתקבל לשורות מיפקדת בית"ר. הוא הלהיב את הנוער בהרצאותיו על נושאים ציוניים וכלליים.

בפרוץ המלחמה עמד בראש התאים המחתרתיים ותאי האצ"ל. אחרי האקציה הראשונה דרש ישעיהו מהנוער לעזוב את הגיטו. חלק מחברי הקן הגיע לווארשה ושם הצטרפו למחתרת ז'ז.וו. (Z.Z.W.). בגירוש השני הלך עם אחיו צדוק

לטרבלינקה.
פנקס חמיילניק, עמ' 470.

ליינמאן צדוק

נולד ב-1903, בחמיילניק, אחיו הבכור של ישעיהו. בוגר בית-ספר וישיבה במקום. צדוק הצטרף לבית"ר בשנת 1930.
ידידו משה זוהרי מספר: "לפני עלייתי ארצה אמר צדוק: "אתה עוזב את עמק הבכא – אולי תהיה אחת הסנוניות של עלייה המונית והתגשמות אבקואציית יהודי פולין לארץ-ישראל. עם כניסת קלגסי היטלר לעירנו, התרחק מכל פעילות ציבורית. צדוק השתתף בארגון המחתרת הבית"רית. (היודנראט) הזהיר את חברי בית"ר לבל יתקוממו או יציתו את העיירה".
בגירוש הראשון נתפס צדוק בידי השוטרים היהודים והפולנים והובל לטרבלינקה, משם לא חזר.
פנקס חמיילניק, עמ' 470.

ליכטנברג משה

בן יהושע וחנה. נולד ב-1917 בעיר וולודאבה, מחוז לובלין, פולין. בוגר בית ספר מקצועי וטכני בבריסק. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. היה בין פעילי הקן בעירו.
בזמן הכיבוש הגרמני התחתן משה עם מניה גורפינקל, ונולד להם ילד. בעת הכיבוש הגרמני עבד משה כמסגר בעיר. בהיותו בעל מקצוע, לא גירשוהו הגרמנים מהעיר.

בזמן האקציה השלישית הגדולה, ב-6 בנובמבר 1942, נשלחו כל המשפחות של היודנראט והנשים והילדים של בעלי המקצוע למחנה סוביבור. אחרי שילוח משפחתו למחנה המוות, החליט משה לצאת ליערות. הוא ברח עם קבוצתו לאדמפול ומשם ליערות. את הקבוצה הראשונה אירגן משה, כנראה, עוד בספטמבר 1942. הקבוצה הצליחה להשיג ולהכניס כמות מסוימת של נשק ולהכין את הבסיס לפעולות פרטיזאניות באיזור סוביבור ב-24 באוקטובר, יצאה קבוצת ליכטנברג ליערות ועסקה שם בפעולה פרטיזאנית.

ביערות נפגשו שתי הקבוצות היהודיות של קנופפמאכר ושל ליכטנברג. עד מהרה התברר, כי לשני מפקדי הקבוצות דעות שונות. ליכטנברג אמר לפתוח מייד בגיחות נגד הגרמנים. קנופפמאכר חשב, שקודם יש להוציא את העצורים

מהמחנות. משה, בהיותו מפקד הקבוצה הגדולה ביותר, רצה לאכוף את רצונו על יחידתו של קנופפמאכר. הסיכסוך בין שני המפקדים החרף הולך. כ-100 איש הצטרפו לליכטנברג ביערות פארציב. כמה עשרות פרטיזאנים יהודים מיערות פארציב עברו מזרחה והמשיכו ללחום בנאצים במסגרת הפרטיזאנקה הסובייטית. כ-100 איש עברו את הבוג והגיעו עד לאוטריאד "וורושילוב", חלק מיחידתו הלכו לחפש את החברה בהגיעם לכפר זהוקי נתקלו בפלוגת חיילים גרמניים, נכנסו לקרב וביום 15 לאוגוסט 1943 נפל משה.

עדות: שרה אומלינסקה, איז"ש 4088/291.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 50, 79, 263, 334.

ליכטנשטיין*

נולד בווארשה למשפחה ציונית-מסורתית. למד בבית-ספר תיכון. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר בקן מוראנוב.

לפני פרוץ המלחמה יצאו חברי הקן למושבת קיץ על-יד לובלין, וכשחזרו כבר פרצה המלחמה. התחילה התארגנות מחדש תחת פיקודו של פרץ לסקר. בינתיים הגיעה ידיעה שאפשר לשלוח קבוצה ראשונה להכשרה להרוביישוב. אחרי ביקורו של יולק בראנד בווארשה יצאו קבוצות לדרך. אחרי ההתארגנות בווארשה יצאו קשריות להרוביישוב כדי להחזיר אותם לווארשה. חלק מהחברים חזרו וחלק נשארו במקום בלי אפשרות לחזור. לפי החלטת המיפקדה יצאו צומבר וליכטנשטיין לחפש את עקבותיהן של המקשרות שלא חזרו. הם הגיעו לכפרית, בהתאם למוסכם, אבל בדרך נתקלו ב"משטרה כחולה", נתפסו והובלו לחקירות. זה היה בין הרוביישוב ולובלין. חקירתם הייתה מלווה מכות ועינויים. הם נשאלו על היערות, על הבסיסים הפרטיזאניים, על מקורות הנשק, על המקורות הכספיים שלהם ועל העזרה שהם מקבלים מקשרים פולנים.

כאשר הקצין החוקר נוכח לדעת שלא יציל מפיהם דבר, שלח אותם לבית-הסוהר בלובלין. בבית-הסוהר חלה ליכטנשטיין בטיפוס. ברוב אדיבותם הכניסוהו הגרמנים לבית-החולים, שם הבריא. כעבור זמן העבירו אותו למחנה המוות מיידאנק ושם מצא את קיצו.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 103, 104, 105, 106.

ליכטנשטיין בן-ציון

נולד ב-1925 בעיר לאחוה. למד בבית-ספר יסודי עברי ובבית-ספר תיכון פולני. בצעירותו הצטרף לבית"ר.

לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה ניסה לחצות את הגבול הפולני-הרוסי הישן על-יד לנין, אך נתפס והוחזר לביתו. בזמן הכיבוש נשלח לעבוד עם עוד יהודים בהנחת אדני עץ במסילות-הברזל ועל גשר הנהר. כאשר החלה ההתקוממות בגיטו, יצא להצית בתים. ברח עם שלמה חפץ אל הפרטיזאנים, שחנו בביצות הריצין. מדי-ערב היה יוצא עם הפרטיזאנים לקראת הבורחים מן הגיטו, והצליח לאסוף את מרביתם.

שימש סייר לקבוצה של יהודים שיצאו מזרחה. בסארדיבור גילה גרמנים ושוטרים ביילורוסיים, הזהיר את חבריו, והקבוצה הצליחה לסגת תחת מטר יריות של האויב. כשהגיעו לאיזור הפרטיזאני במזרח, התקבל לפלוגת מיכלובסקי (חטיבה 123), שחנתה בכפר הבאסטוביץ' (על גדות ארסה). מאחר ורצה להוכיח שהיהודים אינם נופלים מחבריהם הרוסים, שיכנע את מפקדיו שישתפוהו בכל פעולה, ומייד התבלט כחבלן מצטיין. ביוזמתו נשלח עם קבוצת חבלנים מערבה ללאחוה; קבוצתו הייתה מצוידת בנשק אוטומאטי, והדריכה את הלוחמים היהודים בגדוד "קירובי" (הייתה שם מחלקה שלמה של יוצאי העיר לאחוה). בין השאר השתתף בהורדת רכבות בקו לונינץ'-באראנוביץ'. זכה לאות הצטיינות "הדגל האדום" על שיצא ראשון מתוך 800 לוחמים ותקף רכבת של גרמנים ברימונים. לאחר נסיגת הגרמנים ב-15 בנובמבר 1943 הצטרף לצבא האדום ונפל באחד הקרבות.

ראשונים למרד – לאחוה, עמ' 227-230.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 35.

ליכטנשטיין זוסיא

נולדה בוויילנה, פולין. מצעירותה חברת בית"ר, היתה פעילה ומסורה. לפי צו התנועה יצאה לשליחות לגיטו ביאליסטוק, ומשם חזרה לוויילנה. בזמן הכיבוש הייתה הרוח החיה בתנועה. עבדה במפעלי ה.ק.פ.

נספתה כמה ימים לפני שיחרור העיר על-ידי הצבא האדום.

חורבן ומרד, עמ' 388.

לינקובסקי דוד

נולד בעיר קובנה. בוגר בית-ספר תיכון. בנעוריו הצטרף לקן בית"ר. בתקופת הכיבוש הסובייטי ירד למחתרת הבית"רית. היה פעיל בעזרה לפליטים שהגיעו מפולין.

בתקופת הכיבוש הגרמני היו התאים המחתרתיים מאורגנים היטב לקראת התקוממות נגד הצורך הנאצי. אחרי הקמת המחתרת המאוחדת המזוינת הוקם המטה הראשי, המורכב מנציגי התנועות הציוניות "מצוק".

חברי מחתרת בית"ר-הצה"ר ביצעו פעולות ומשימות מוצלחות, שהשלכותיהן השאירו את חותמן על כל מערכת הפעילות המחתרתית המסובכת של הגיטו. דוד נשלח מטעם המחתרת למשטרת הגיטו. הפעילות המרתקת והמסוכנת הזאת נמשכה עד סוף מארס 1944, כשהגסטאפו קיבל מידע על הפעילות המחתרתית בגיטו, שבוצעה בעזרה ובשיתוף פעולה של המשטרה היהודית. דוד הוצא ביחד עם אנשי המשטרה לפורט ה-9, עונה קשות ונרצח יחד עם עוד כ-40 שוטרים יהודים ומפקדיהם.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 19-22.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.

ליסט איזו

נולד בעיירה בוצ'יאץ להורים בעלי-מלאכה. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני. בנעוריו הצטרף לקן בית"ר בעיירה. בתקופת הכיבוש הסובייטי נסע למקום אחר לא רחוק מהבית, ושם קיבל עבודה כשרת בבית-ספר. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לקבוצתו של מוניה וורמן (בזן), והם יצאו ליער פוזניקי על-יד בוצ'יאץ, ומשם לוואדובה ליערות סוקולוב. לאחר שהושמדו היהודים באיזור והוא הוכרז "יודן רייך", החליטו הוא וחבריו להצטרף לקבוצת הפרטיזאנים של דונייר – פרידלנדר.

באחת הפעולות של הקבוצה נגד הגרמנים ב-1944 נפלו הוא ואחיו משה.
RUCH PODZIEMNY W GHETTACH; OBOZACH. STR 81
עדות: מוניה וורמאן בזן, (איור"ש 3485/195).
ספר בוצ'יאץ, עמ' 361.

ליסט משה

נולד בעיירה בוציאץ, גאליציה, פולין, אחיו של איזיו. בוגר בית-ספר תיכון. בנעוריו הצטרף לקן בית"ר בעיירה.

בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרף לתא מחתרתי עם אחיו איזיו. כדי שלא להתבלט התחיל לעבוד במוסד לחינוך בעיירה כשומר בניין. בזמן הכיבוש הגרמני התארגנה קבוצה מחתרתית ובראש מוניה וורמן, וחבריה יצאו ליער פודזיניקי על-יד בוציאץ, ומשם לוואדובה, ליערות סוקולוב. לאחר שהושמדו היהודים באזור, והוא הוכרו "יודן ריין", החליטו הוא וחבריו להצטרף לקבוצת הפרטיזאנים של דונייר-פרידלנדר.

באחת הפעולות של הקבוצה נגד הגרמנים ב-1944 נפלו משה ואחיו איזיו. עדות מוניה וורמאן, בזן, (איו"ש, 3485/195).

361. RUCH PODZIEMNY W GHETTACH; OBOZACH STR 81. עמ' 361.

ליסר שרה

נולדה בעיר חמילניק, פולין. בוגרת הגימנסיה הפולנית. בבית קיבלה חינוך מסורתי ציוני. בזמן לימודיה הצטרפה לבית"ר. הייתה בין פעילי הקן ובוגרת קורס סמלים.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה הצטרפה לאחד מתאי אצ"ל בעיר. כשנכבשה העיר על-ידי הגרמנים, נשלחה לארשה, כדי לקבל עזרה עבור התא המחתרתי של בית"ר. באחת מנסיעותיה בשנת 1943 נתפסה בעיר סקארזשיסקו, ושם נרצחה בידי הגרמנים.

ספר חמילניק, עמ' 624.

ליפ אברהם

נולד בווארשה ב-1916, חבר התנועה הרוויזיוניסטית. בזמן מלחמת-העולם השנייה נמלט עם אשתו וילדיו לשטח הכיבוש הסובייטי.

השתתף בקבוצה שרצתה להגיע לוויילנה ומשם לארץ-ישראל. בינתיים נכבשה העיירה סטויפצה (STOTPCE) על-ידי הגרמנים. אשתו והילדים ניספו בגיטו סטויפצה. אברהם השתתף עם אחותו בהצתת גיטו קלצק ונמלט עמה ליערות קאפולי (יולי 1942).

הוא לחם בגדוד "ז'וקוב" חטיבת "מולוטוב" ונפצע בקרב עם שוטרים גרמנים שבו נהרגה אחותו פולה.
אברהם לחם בשורות הפרטיזאנים עד השיחרור בקיץ 1944. גויס לצבא האדום ונפל בחזית ביאליסטוק ב-1944.
עדות שרה גרשוני (איו"ש, כת"י, ג' — 1005/72).

ליפ פולה

נולדה בשנת 1924 בווארשה. עם פרוץ המלחמה, הגיעה עם משפחת אחיה לשטח הכיבוש הסובייטי.
הצטרפה לבית"ר בנעוריה, כאחיה הבכור. בזמן כיבוש העיר קלצק הייתה עם משפחה בעיירה, והם ניצלו כמה פעמים מהאקציות. פולה השתתפה בהצלת גיטו קלצק (יולי 1942) ונמלטה יחד עם אחיה ועם יהודים אחרים ליערות קאפולי. הצטרפה לגדוד "ז'וקוב" (חטיבת "מולוטוב"). בתחילה הועסקה במטבח ובשמירה, אך תבעה שיצרפופה ליחידה קרבית. תביעתה נענתה, והיא השתתפה בפעולות רבות לרבות — פיצוץ בית-חרושת ללבנים על-יד פינסק.
יצאה עם 10 פרטיזאנים לפעולות אבטחה של הדרכים, שהובילו לבסיס. הקבוצה התמקמה בקצה יער רוזיאן, מרחק 12 ק"מ מהבסיס. איכר, שגילה את מקום מארב הקבוצה, הלשין על כך בתחנת המשטרה. מאות שוטרים כיתרו את חברי הקבוצה. הם הצליחו לפרוץ את טבעת הכיתור, רק פולה נפגעה מצרור כדורים ונהרגה.
עדות שרה גרשוני (איו"ש, כת"י, ג' — 1005/72, עמ' 7, 8).
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח אירופה, עמ' 377.

ד"ר ליפמן*

חבר מרכז התנועה הרוויזיוניסטית בפולין, ומפעילי קרן תל-חי. נשאר נאמן עד יומו האחרון לתנועה. היה נואם מחונן. בהופעותיו היה כובש את לב שומעיו. בפרוץ המלחמה היה בעיר ולא רצה לעזבה ולהשאיר את חבריו. השתתף בישיבה הגורלית על הקמת האירגון ז'ז.וו. (Z.Z.W.). ביומנו מזכיר ד"ר בן-שם כמה פעמים את ד"ר ליפמן. אחרי פרוץ המרד נעלם, וגורלו לא ידוע.
* שמו הפרטי לא ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 85.

ליפשיץ הנריק

נולד בווארשה, למשפחה ציונית. בוגר האוניברסיטה וקצין בצבא הפולני לפני המלחמה. במלחמת פולין-גרמניה גויס ונשלח לחזית. לחם באיזור קאליש. נשבה, ברח וחזר הביתה. בעירו פגש חברים ששירתו אתו באותה יחידה, הם נדברו להיפגש בימי התחלת נובמבר 1939 בבית-החולים ע"ש סטאניסלאב הקדוש, עם סרן איוונסקי-ביסטרי. בפגישה הראשונה בין הלוחמים לשעבר נתקבלה החלטה על הקמת אירגון לחימה נגד הגרמנים. בקבוצה הראשונה היו קצינים וכמה תת-קצינים שלחמו ביחד ב-1939. אחרי שיחתם הם קיבלו 10 אקדחים VIS עם מחסניות רזרויות ותחמושת. באחת הישיבות נבחר הנריק למפקדה. הוא לחם בגירת מוראנובוסקה. נפל ביום 27 באפריל 1943. בעדותו מוסר קלמן מנדלסון על לחימתו של חברו הנריק, איש הקורפוראציה הרוויזיוניסטית, שגם הוא היה חבר בה.

עדות קלמן מנדלסון (המכון ההיסטורי היהודי בווארשה, מס' 5790).
מצדה של וארשה, עמ' 89, 98, 128, 168, 283, 350, 352.

ליפשוביץ אליהו

בן נחום-יעקב ובתיה. נולד ב-1914 בעיר דרצ'ין, פולין. למד בבית-ספר "תרבות", והיה אחד התלמידים הטובים. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר, ובמהרה עלה בסולם הדרגות בקן. עזר ליד אביו בעבודתו במאפייה. גויס לצבא הפולני לחיל-התותחנים, ושירת בלודז'. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה חזר הביתה וחי עם הוריו. עזר הרבה לפליטים שהגיעו לקן בית"ר בדרצ'ין. במלחמת גרמניה-רוסיה כבשו הגרמנים את העיר. אליהו ירד למחתרת והיה מראשוני הפרטיזאנים היהודים ביערות דוברובשצ'ינה. פיקד על המחלקה השנייה בפלוגת הד"ר אטלאס. היה מפקד מחלקה בגדוד "פוביידה".

במערכה על דרצ'ין ב-10 באוגוסט 1942 הסתער עם פרטיזאנים יהודים על בניין הזינדארמריה וכבש אותו. עם תמישה פרטיזאנים אחרים (ובתוכם הד"ר אטלאס) תפס בחודש אוקטובר 1942 מטוס גרמני שנחת נחיתת אונס בכפר לאנצוויץ. כאשר תקפו הפרטיזאנים את רודה-יאורסקה (ביער ליפיצ'אן), במקום שניסו הגרמנים למקם חיל-מצב שילחם בפרטיזאנים, חדרו הוא ומחלקתו ראשוני לכפר, והכניעו את הגרמנים. ליחידות האחרות לא נותר אלא לסייע באיסוף השלל. השתתף בהורדת רכבת של 20 קרונות בקו וולקוביסק-באראנוביץ. בעת המצור הגדול על היער בדצמבר 1942, היה ליד הד"ר אטלאס, וכשנפצע הד"ר פצעי מוות

מינהו למפקד הפלוגה. בקריאת נקם על מות המפקד הנערץ הסתער עם חייליו על עמדות הגרמנים, והללו נמלטו. לפי פקודה ממוסקווה פוצץ עם חייליו את בית-החרושת למלט "ברוש" (על-יד וולקוביסק), ולשישה חודשים שותק ייצור המלט בבית-החרושת.

בניסיון לחסל את הפעילות הפרטיזאנית, שיגרו הגרמנים צבא גדול לסביבות דרצ'ין. אליהו יצא עם לוחמיו למארב בכפר סליז'א פודגרב'לניק תפקידם היה לחוק את הכוח הפרטיזאני שהסתתר ליד גשר הרוס בכניסה ליערות דרצ'ין. הלוחמים נמצאו בשטח גלוי, והיסו את עצמם. אליהו החזיק בחבל, שהיה קשור למוקש שהוטמן תחת קרש של גשר קטן, שהגרמנים התכוונו לעבור עליו. בשעה שניסו קצינים וחיילים להעביר טנק על הגשר משך אליהו בחבל, והמוקש התפוצץ. שלושים גרמנים ואוקראינים נהרגו. הגרמנים נסוגו תחילה ואחר-כך פתחו באש חזקה ממרחק מאות מטרים. בחילופי היריות נפגעו פרטיזאנים, ובתוכם אחות המפקד.

ליערות ליפציץ'אן הגיעו 80 צנחנים סובייטים ובתוכם אדם, שהופקד על יצירת קשר בין כל היחידות הלוחמות ביערות ביילורוסיה ופולסיה. הלה בחר באליהו לתפקיד האחראי על קישור כל יחידות הלוחמים. אליהו יצא לבקר במיפקדת הגדודים והחטיבות, ובדרכם עבר מסילות ברזל וכבישים מסוכנים. כששב זכה באות "מלחמת המולדת" דרגה א'. עד סוף המלחמה השתתף בהורדת 22 רכבות מן הפסים.

אחרי השחרור התגייס לצבא האדום, לאחר מכן הצטרף לקיבוץ פח"ח בלינגניץ (שלויה התחתית). נהרג ב-12 במאי 1946 בהתקפת פולנים בעת ששמר על הקיבוץ.

ספר דרצ'ין, עמ' 376, 377.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 40.

פלוגת הד"ר אטלאס, עמ' 146, 147.

העשור הרביעי, עמ' 40-48.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 364, 365.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 398-400.

ליפשוביץ חיים יהושע

בן נחום-יעקב ובתיה. נולד ב-1910 בעיר דרצ'ין, פולין. למד בבית-הספר העברי "תרבות". הצטרף לשורות בית"ר בצעירותו. התגייס לצבא הפולני, וקיבל דרגת תת-קצין.

היה חבר ה"אירגון היהודי הלוחם" בגיטו דרצ'ין. נמלט עם אחיו ועם אחותו

ליערות רודה-דוברובשצינה. נמנה עם מארגני פלוגת ד"ר אטלאס. הצטרף לגדוד "פוביידה". בפלוגת הד"ר אטלאס שימש גם מקלען וגם מפקד יחידת המשק. השתתף בכל הקרבות של פלוגתו. כאשר נאלצו הפרטיזאנים לסגת אחר קרב בקזלובשצינה, חיפה עליהם חיים-יהושע עם הד"ר אטלאס במכונת הירייה וזכה על כך לציון לשבח. הסתער עם אחיו אליהו על בניין המשטרה הצבאית בדרצ'ין. הוא ואחיו השתתפו בכל הקרבות של הגדוד.

ב-2 באפריל 1944 נפצע קשה בעת המצוד שערך צבא ולאסוב על היערות. כיוון שלא מצא דרך לברוח – ירה בעצמו, כדי שלא ליפול לידי האויב.
פלוגת הד"ר אטלאס – סיפורו של פרטיזאן יהודי, עמ' 94, 95, 188, 191.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 293, 398, 400.
ספר דרצ'ין, עמ' 377.

ליפשוביץ טייבה (טאניה)

בת נחום-יעקב ובתיה, נולדה ב-1919 בדרצ'ין, פולין. למדה בבית-ספר פולני. הייתה פעילה בקן בית"ר. אחותם של אליהו וחיים יהושע. בזמן הכיבוש הגרמני, נשלחה לעבודות כפייה. נמלטה עם שלושת אחיה לעירות רודה-דוברובשצינה, והצטרפה לפלוגת הד"ר אטלאס. השתתפה עם אחיה בכל הקרבות כלוחמת וכאחות רחמניה. אחר-כך הצטרפה לגדוד "פוביידה" (בפיקוד בולאק).

הצטיינה בקרב נגד חיל המצב בדרצ'ין. שימשה מספר 2 ב"מקסים" של אחיה חיים-יהושע. בקרב על קזלובשצינה לכדה מרגמה גרמנית וצוינה לשבח בפקודת היום של הגדוד. בקרב שהתנהל על-יד הכפר סליזיה (15 ק"מ מדרצ'ין) הייתה מקלענית. נפגעה מפגז מרגמה ונלקחה לבית-חולים פרטיזאני. למרות הטיפול המסור לקתה בהרעלת דם ומתה. על ערש דווי כתבה מכתב ועודדה בו את רוח הלוחמים.

* מכונת ירייה אוטומאטית.

פלוגת הד"ר אטלאס – סיפורו של פרטיזאן יהודי, עמ' 97, 163, 164.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 256, 333.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 41.

ליפשיץ משה

נולד ב-1913 בלודז', פולין, למשפחה מסורתית. בוגר בית-ספר גבוה לטקסטיל. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר, והיה בין הפעילים. השתתף בקורסים של סמלים

ומדריכים. גויס לצבא הפולני לשירות פעיל, נשלח לבית-ספר לקצינים וסיים אותו הצטיינות.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס למילואים להגן על וארשה. לאחר שהעיר נכנעה, נמלט עם אשתו ואחותו לבאראנוביץ. כשהגרמנים כבשו את בארנוביץ, יצא ליערות והצטרף לגדוד הפרטיזאנים "קאפיטאנוב", שפעל בסביבות ליובאן. השתתף בקרבות ובמבצעים של הגדוד.

בעת המצור, שערכו הגרמנים על היער, תבע ממנו אחד המפקדים שייתן לו את האקדה, שהביא עמו כשבא ליער; משה סירב. אחר-כך, טענו נגדו שהוא דובר כמה שפות, לרבות גרמנית, ומשום כך הוא עלול לעבור לצד הגרמנים ולהסגיר את חבריו; טענה זו שימשה למפקדיו עילה להוציא אותו להורג בלי משפט. **לכסיקון הגבורה**, חלק ב', עמ' 41, 42.

למברטה*

נולד בווארשה. היה חבר "ברית-החייל". הצטרף לאירגון המחתרתי של התנועה הרוויזיוניסטית ז'ז'ו. וצורף למחלקה של אריה רודל, "פלוגת מחץ". ב-30 באפריל הציתו המורדים בשעת פשיטה את כל מחסני האספקה של הצבא הגרמני ברחוב פשיאזד. מן המשתתפים בפשיטה ידועים שמותיהם של הלוחמים היהודים מאירגון ה'ז'ז'ו - רומן ויינשטוק, גולדשטיין ולמברטה. לפי הדו"ח הנוסף של גנרל שטרופ מיום ה-30 לחודש אפריל, שביום ה-30 באפריל הציתו המורדים בשעת הפשיטה את מחסני האספקה הצבאיים בפשיאזד. מבין הגיבורים, שאותם מונה המקור, מוזכרים שמותיהם של הלוחמים: ויינשטוק, גולדשטיין, למברטה. המרד נמשך, הקרבות התלקחו מחדש בעוצמה מוגברת. באחד הקרבות האחרונים נפל.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

עדות זיידלר (ארכיון מודיעין האי"ק מס' 337).

מצדה של וארשה, עמ' 299.

עתון: Nowy Dzien, No. 551 30/4/1943.

Raport Gen. Stroppa 15q5q1943

B. Mark: Walka I Zaglada Warszawskiego. Getta Str 368

למפרט מיכאל

נולד ב-1918 בוויילנה, פולין. כאחיו הצטרף לשורות בית"ר בצעירותו. היה חבר מיפקדת הקן בוויילנה, נאמן ומסור לרעיון בית"ר. סיים את לימודי המשפטים באוניברסיטת וילנה. באחת האקציות נחטף ונשלח למחנה-דריכוז ושם ניספה. חורבן ומרד, עמ' 389.

למפרט עמנואל

נולד ב-1916 בוויילנה, פולין. כתלמיד הגימנסיה הצטרף לשורות בית"ר, ועמו קבוצת תלמידים שאירגן. סיים קורסים צבאיים של בית"ר, חבר מיפקדת הקן בית"ר וילנה ומנהל מחלקת תרבות. כמו כן שימש כמזכיר הקן. הצטיין בקנאותו לשפה העברית. למד מתמטיקה באוניברסיטת וילנה. באחת האקציות נחטף. ניספה במחנות באסטוניה. חורבן ומרד, עמ' 388.

לנגלמן פלק

נולד בווארשה-פראגה. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר ובמשך הזמן נבחר למפקד קן פראגה. עם שוך הקרבות בעיר התאספה קבוצת פעילים, והחליטה להמשיך לנהל את עבודת הקן במחתרת. לאחר זמן נפגשו שאר המיפקדות של הקינים בעיר עם חברי התנועה הרוויזיוניסטית, ובראשם ד"ר וודובינסקי וביאלוברוב. כאשר התארגנה נציבות בית"ר, בידי פרץ לסקר, השתתפו בפגישת הייסוד גם נציגי בית"ר מערי השדה. אז התארגנה המחתרת הבית"רית בעיר, ובראש המיפקדה עמדו פאוול פרנקל וחברים מטעם בית"ר, "ברית-החייל" והצה"ר. פלק קיבל תפקיד אחראי באיזור מגוריו. אחרי זמן נשלח מטעם המיפקדה לנהל את נקודת ההכשרה באיזור הרובישוב, פלק שהה שם יותר מחצי שנה וניהל את המקום. לגסטאפו נודע על פעולות הקבוצה, והחלו חיפושים. החברים התפזרו ביערות וחלק החליט לחזור לווארשה. פלק וחדווה ווייכר נסעו לווארשה, ונעצרו בדרך בתחנת הרכבת של זאמושץ (ZAMOSZCZ) על-ידי הגסטאפו. הגרמנים קרעו את תעודותיהם לגורים, הורידו אותם מן הרכבת וירו בהם במקום. מצדה של וארשה, עמ' 49, 51, 55, 62, 103.

לנדוועהר אריה

אריה נולד בעיר קולומיאה, גאליציה, פולין בשנת 1921. בוגר בית ספר תיכון בעיר. מגיל צעיר בבית"ר.
בתקופת מלחמת- העולם השניה הגיע ביחד עם זרם הפליטים לברית המועצות. את זמנו חילק בין לימודים לעבודה. הוא למד כלכלה. אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין הייתה אפשרות להתגייס לצבא. הוא היה בין הראשונים שהתייצב בלשכת הגיוס כדי להתגייס לצבא.
הוא הגיע ארצה עם יחידתו הצבאית של אנדרס בשנת 1943. בבואו ארצה התקשר עם חברי בית"ר והצטרף למחתרת של לח"י. השתתף בכמה פעולות נועזות. כחייל מאומן תמיד יצא מהן בריא ושלם.
ביום 17 ביוני 1946 יצא ביחד עם קבוצת לוחמי המחתרת לפעולת חבלה רבת היקף באחד מריכוזי כוחו של הצבא הבריטי בארץ - בתי המלאכה וריכוזי הקטרים של הרכבת בעמק זבולון, המוקפים שדה תעופה צבאי, מחסני צבא ובתי זיקוק, שבהם חנו כוחות צבא בריטיים והלגיון הערבי.
תפקידים של הלוחמים היה לחבל במיתקנים ולהשמידם. המשימה אמנם בוצעה בחלקה, אך במחיר חייהם של אחד עשר לוחמים ואריה ביניהם.
ספר קולומיאה, עמ' 395.
יוסי גמזו: "חיילים אלמונים לא חזרו לבסיסם". **מעריב** - 18 ביוני.

לנציבצקי טוביה

נולד ב-1911 בעיירה דרצ'ין, פולין. בנעוריו הצטרף לתנועת בית"ר בעיירה. ב-1942, בזמן הכיבוש הגרמני, ברח ליער והצטרף לגדוד "פוביידה" (בפיקודו של בולאק) ביערות ליפיצ'אן. תחילה היה אפסנאי. השתתף מרצונו בפעולות קרביות, וצוין לשבח על אומץ-לבו. לאחר קרב בקוזלובשצ'ינה ב-2 במאוס 1943 הציע, שיחדור לעיר ויצית את המחלבות, שסיפקו תוצרתן לגרמנים. נטל עמו חמישה פרטיזנאים וביצע את המשימה.
בהתקפה שערכה קבוצת פרטיזנאים על נקודת משטרה ביערות רודאן, פרץ ראשון לעבר ביצורי המשטרה. נפל מכדור של טאנקיסט גרמני.
ספר דרצ'ין, עמ' 377.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 43.

לנצי'בצקי משה

נולד ב-1915 בעיירה דרצ'ין, פולין. כאחיו טוביה הצטרף לבית"ר, והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הרוסי הצטרף למחתרת הבית"רית. רצה לקשור קשר עם התנועה בוילנה. בפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה היה בין הראשונים שברחו ליער והכינו מקום לבאים אחריהם. קבוצתו הצטרפה לגדוד "פוביידה" של בולאק ביערות ליפיצי'אן. תחילה שירת ביחידת משק, ואחר-כך עבר ליחידה קרבית. השתתף בפעולות קרביות של הגדוד, ושלוש פעמים צוין לשבח מטעם המפקדה. נפל בעת הקרב לשיחרור וילנה, במאי 1944.

ספר דרצ'ין, עמ' 377.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 43.

לנצי'בצקי שמרל

נולד בדרצ'ין. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט ליער עם אשתו ושני ילדיו. הצטרף לגדוד "פוביידה" ומונה למפקד מחנה המשפחה שליד הגדוד ביערות ליפיצי'אן. השתתף במבצעי אספקה. בעת מצוד על יערות דוברובשצ'ינה נסוג הגדוד ליערות גראבסקי, ושמרל נשאר עם ילדיו בבונקר. כשחזרו לשם אנשי המחנה, נמצאו רק שני הילדים; הם סיפרו שאביהם נהרג בזמן שהתגונן מפני הגרמנים.

ספר דרצ'ין, עמ' 377.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 43.

לסקר פרץ

נולד ב-1910 בעיירה חמיילניק. עבר עם הוריו לצ'נסטוחוב. בגימנסיה היהודית הצטיין בחריפות שכלו, והיה אחד התלמידים המעולים. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני, אבל רוחו התוססת ביקשה לה תמיד דרכים חדשות להגשמת הציונות, ובמרוצת הזמן הצטרף לבית"ר, וייסד את קן בית"ר בבמקום ואף הצליח לארגן בשורות התנועה החדשה את מיטב הנוער בעיר. כעבור זמן עבר לווארשה, שם למד באוניברסיטה והיה לאחד ממפקדי בית"ר ואף הגיע לתפקיד של קצין נציבות. גויס לצבא פולין ונשלח לבית-ספר לקציני חי"ר. סיים אותו בהצטיינות, וקיבל דרגת קצין. גם בבית"ר היה האחראי על המחלקה להכשרה צבאית וגופנית. כשפרצה מלחמת-העולם היה קצין מילואים. עמד בגבורה בראש יחידתו בהגנה על וארשה, וקיבל אות הצטיינות. שמו נזכר בזיכרונותיו של הדי"ר ראובן בן-שם.

בעת הכיבוש הגרמני היה פרץ אחד ממארגני פלוגות בית"ר בווארשה וגם בהרוביישוב. הוא עצמו נסע לשם לבדוק את מקום ההכשרה שהציע יולק בראנד, מפקד בית"ר במחוז חרוביישוב. כשחזר לווארשה השתתף בכל הישיבות הגורליות של התנועה, בהקמת ז'ז.וו. סביב. התגלגל בכל מיני מקומות, ולבסוף נקלע למחנה "האסאק" בצ'נסטוחוב.

אחרי שחרורו מהמחנה הגיע ללודז', ושם פגש את אפרים וייכסלפיש, חבר מיפקדת בית"ר בלודז' וקצין בכיר בצבא הפולני, ששיכנעו להישאר בלודז'. פרץ נרתם לעבודה בתנועה ואף היה פעיל באירגון "הבריחה", שעשתה למען הוצאת יהודים מהגולה והעברתם בכל מיני דרכים לארץ-ישראל.

עלה לארץ והמשיך בלימודיו באוניברסיטה בירושלים, אחר-כך היה מורה בבית-ספר תיכון בתל-אביב, עבד כפקיד במשרד המסחר והתעשייה, ולא הפסיק את פעילותו בתנועה. היה איש צנוע, ישר, נאמן ללרעיון ואהוב על כל יודעיו. נפטר לאחר מחלה בתל-אביב.

פירסומי מוזיאון הלוחמים הפרטיזאנים, כרך ד', מס' 46, עמ' 8-9.

אנחנו לא נושענו, עמ' 109.

מצדה של וארשה, עמ' 21, 53-51, 55-57, 60, 68, 70, 71, 73, 77, 78, 82, 85, 86, 105.

ספר צ'נסטוחוב, עמ' 429-432.

לעוו ישראל

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות" בעיירה. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט ליערות והצטרף לגדוד הפרטיזאנים פוביידה ("נצחון").

השתתף ברוב הקרבות של יחידתו וגם באקציות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים. באחד הקרבות על-יד מסילת-הברזל נפצע קשה; ביקש מחבריו שישאירו אותו בשטח אבל הם לקחו אותו לבסיס. לאחר כמה ימים מת מפצעיו.

נפטר ב-15 בדצמבר 1943 ונקבר ביער.

ספר דרצ'ין, עמ' 386.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 43.

לפידות נחום (ניאנקה)

גדל במשפחה מסורתית ואף קיבל חינוך דומה. חבריו כינו אותו ניאנקה. למד אצל אביו את מקצוע הנגרות, אף-על-פי שלא הייתה לו השכלה טכנית, היה נגר

אומן: תיכנן ובנה את הקישוטים ואת העמודים של ארון הקודש בבית-המדרש הגדול. הצטרף לבית"ר בצעירותו, והיה בין הפעילים בעבודה התרבותית. הצטיין בצילום וגם ניגן בכינור ובכלי-נגינה אחרים, השתתף בהצגות חובבנים ונחשב לאחד המדריכים המוכשרים. היה המארגן את מושבות קיץ לבית"ר הצעירה, והוא עצמו ניהל אותה.

בקיץ 1936, כשביקר זאב זיבוטינסקי בוילנה להרצות ולהשתתף בכינוס בית"ר גליל וילנה, היה בין מארגני הביקור והכינוס.

שירת בצבא הפולני, והשתתף בהגנה על וארשה. לאחר הכניעה חזר הביתה, והתחיל באירגון מחתרת בית"רית. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, ב-22 ביוני, 1941 גויס לצבא ולא חזר לביתו עוד. נפל בשדה הקרב עם הגרמנים.

ספר זיכרון קהילת וילייקה המחוזית, עמ' 145-146.

לרנר יצחק

נולד בעיר ברודי, גליציה, פולין. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בזמן השואה הצטרף לחברי המחתרת בגיטו תחת פיקודו של מפקד קן בית"ר שמואל ויילר. במארס 1943 נקשר קשר עם קבוצת לוחמים יהודים בלבוב, והוקם מטה משותף. מקצת הלוחמים כבר היו ביערות לשניוב ופוניקובה, וניהלו קרבות עם אוקראינים מזוינים ואף עם גרמנים.

בליל ה-28 באפריל 1943 התקיפו "בנדרובצים" קבוצה אחת. בקרב נהרגו שלושה "בנדרובצים" ונשקם נלקח מהם. בכיסיהם נמצאו כרוזים של ("N.U.O.") * NARODOWA UKRAINSKAJA ORGANIZACJA, מאז לא חדלו ה"בנדרובצים" לרדוף אחרי הלוחמים היהודים, והתעללו ביהודים בלי רחם. הקבוצות היהודיות נאלצו להישמר מהם יותר מאשר מהגרמנים.

תנועת הלוחמים ליער גדלה והלכה מיום ליום, עוד ועוד בחורים עזבו את הגיטו והצטרפו לשורות הפרטיזאנים. באחד הקרבות עם הגרמנים, ב-17 במאי 1943, נפל יצחק, ועמו כ-30 לוחמים יהודים.

* אירגון אוקראיני לאומני.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 13 עמ' 13-16.

מאיזליץ*

נולד בעיר מיזוץ, בה למד וחי. בנעוריו, בעת לימודיו, הצטרף לקן בית"ר במקום. בתקופת מלחמת-העולם השנייה, ביום הטבח הגדול (12 בספטמבר 1942) נמלט מהגיטו והגיע ליערות שומסק והצטרף ליחידה הפרטיזאנית, שאורגנה בידי מפקד בית"ר, יצחק ואסרמן. היחידה מנתה 15 לוחמים, בתוכם ארבעה פולנים ממשפחת יורגלביץ.

בפשיטה על חיל-המצב בכפר הסמוך לבסיס שבו הפרטיזאנים היהודים גרמנים, התבצרו, והתפתח קרב בינם ובין הגרמנים ועוזריהם.

באותו כפר נקמו הפרטיזאנים בבני משפחת איכר, על שרצחו את אם מפקדם ואסרמן, לאחר שקיבלו תשלום גבוה עבור הסתרתה. מקרה זה השאיר רושם עז בסביבה, והאיכרים לא פגעו עוד ביהודים מפחד הפרטיזאנים.

כשגילו הגרמנים את מקומה של הקבוצה, נסוגו לוחמיה ליערות קרמניץ, כשהאיכרים משמשים להם מורי דרך. איכר, שסיפק מזון לפרטיזאנים במחנה החדש, הלשין עליהם לגרמנים. מאיזליץ נהרג בקרב, שהתפתח בשטח המחנה. * שמו הפרטי אינו ידוע.

אשר בן-אוני, "סופו של הפרטיזאן הבית"רי", עיתון "חרות" 21.9.60.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 47.

מאכטיי אלימלך

בן ראובן. נולד בשנת 1928 בעיירה סטויבץ, פולין. למד בבית-ספר "תרבות". הצטרף לבית"ר. נלקח עם אחיו מאיר למחנה עבודה בבארנוביץ (27 ביולי 1942). למרות היותו רק בן 14, הועסק בסבלות בתחנת הרכבת.

יום אחד נמלט עם אחיו השני, מאיר, ועם קבוצת צעירים מסטויבץ בעזרת האח הפרטיזאן, ישראל. בדרך נפרד מאחיו, נתפס והועבר למחנה העבודה בסוירזינה. כשחררו יהודי המחנה בידי קבוצת פוסטורסקי (בה השתתף גם אחיו הבכור ישראל), הגיע ליערות קאפולי ולחם בשורות הפרטיזאנים בגדוד "זיקוב" (ZUKOW).

לאחר השיחרור חזר לבדו לעיירה סטויבץ ושם לא מצא איש מבני משפחתו. בסוף 1947 עלה ארצה, ולחם במלחמת השיחרור בחזית ירושלים ובנגב. אחרי המלחמה חלה במחלה ממארת ומת ב-1948.
עדות שרה גרשוני (איו"ש, כתי"י 1005/72, עמ' 7).
ספר זיכרון סטויבץ-סוורזינה, עמ' 128.

מאכטיי ישראל

בן ראובן, אחיו של אלימלך, נולד ב-1923 בעיירה סטויבץ, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות". היה חבר בית"ר.

בתקופת הסובייטים הצטרף לקואופרטיב לנגרות. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה היה קשור לאירגון המחתרתי בעירו. אחרי האקציה הראשונה החליט להימלט עם חבריו ליערות קאפולי. בזמן היותם ביער נתקבל לגדוד היהודי "ז'וקוב".

בספטמבר 1942 נודע לישראל ששני אחיו נמצאים במחנה עבודה בבארנוביץ. עם חברים אחדים הסתתר בבית-המרחץ העירוני, לשם היו באים עצורי המחנה להתרחץ פעם בשבוע, ומילט את אחיו ליער. בפעולה הזאת הוציא ליער כ-20 צעירים (בחלקם חמושים).

ישראל השתתף בשחרור יהודי מחנה סווריז'נה ביאנואר 1943. כמו כן השתתף במיקוש שתי רכבות.

הוא יצא לחפש את אחיו מאיר, שלא שב מפעולה (אפריל 1943), ומאז נעלמו עקבותיהם.

עדות שרה גרשוני (איו"ש, כת"י ג-1005/72, עמ' 5).

ספר זיכרון סטויבץ-סווריז'נה, עמ' 181, 506.

מאכטיי מאיר

בן ראובן, אח תאום לישראל. בוגר בית-ספר "תרבות". הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. אחרי שסיים את לימודיו עזר לאביו בחייטות.

אחרי כיבוש העיר בידי הגרמנים הועבר עם אחיו הצעיר אלימלך למחנה עבודה בבארנוביץ. אחיהם ברח ליערות קאפולי והצטרף לפרטיזאנים, לגדוד היהודי "ז'וקוב". מהמחנה הוציאו אחיהם בפעולה פרטיזאנית והביאו ליערות קאפולי.

מאיר השתתף בקרבות ובפעולות אספקה. מאחת הפעולות לא שב (אפריל 1943). לפי עדות שרה גרשוני החליט, עם חברים אחדים, לעזוב את הגדוד ולהצטרף לגדודו של טוביה ביילסקי. בדרך נהרגו על-ידי "הפולנים הלבנים".

עדות שרה גרשוני (איו"ש, כת"י ב-1005/72, עמ' 7).

ספר זיכרון סטויבץ-סווריז'נה, עמ' 506.

פרופ. מאנדל ברנרד

נולד ב-1904 בעיר טלומאץ' להורים שומרי מסורת. סיים בית-ספר תיכון, ולמד באוניברסיטת קארקוב. בזמן לימודיו היה בין מייסדי הקורפורציה "אמונה". אירגן בעירו טלומאץ' את האירגון "קדימה". לאחר שסיים את לימודיו באוניברסיטה שימש מורה בגימנסיה העברית בעיירה רוהטין ואחר-כך בעיר פינסק, כאן השתתף בעבודה ציבורית ציונית-רוויזיוניסטית, היה בין מקימי "ברית-החייל" בפינסק וקצין המצביאות העולמית של "ברית-החייל". לאחר שפרצה המלחמה אירגן מחתרת רוויזיוניסטית בפינסק, אבל לא רצה להישאר שם וברח לווארשה, שם חי כנוצרי. בזמן המרד הפולני לחם בשורות א.ק. (A. K.), קיבל דרגת קצין ונלחם נגד הנאצים כפולני ונקם כיהודי. בתום מלחמת-העולם השנייה, לאחר שפולין שוחררה, חזר לפעילות ציונית, ושימש כמזכיר האיחוד הציוני. היה עד ראייה לפוגרום בקילצה (1946). באותם ימים עדיין פעלה התנועה הרוויזיוניסטית במחתרת, ברנרד היה פעיל גם בבריתה. עלה לארץ ועבד שנים רבות ב"עמידר" רחובות. ברנרד נפטר ב-1970 אחרי מחלה קצרה.

עדות מ' וורמאן-בזן, (איו"ש 03/4235).

טלומאץ' - ספר עדות וזיכרון, עמ' 229, 230.

פינסק - ספר עדות וזיכרון, כרך ב', עמ' 546.

ד"ר מאנדל יולק

נולד בעיירה טלומאץ', גליציה, פולין, להורים מסורתיים. למד בבית-ספר תיכון בעיירה, סיים בהצטיינות, והמשיך לימודיו באוניברסיטת לבוב בפקולטה למשפטים. עבד כמתמחה אצל עורכי-דין מפורסמים כמה שנים, עד שפרצה מלחמת-העולם השנייה. לפני המלחמה פעל בתפקידים בכירים באירגון האקדמאי "אמונה", והיה גם מפקד ההכשרה הצבאית בבית-ר. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת, כדי שלא להישלח לרוסיה. בעת הכיבוש הגרמני עבד ב"רוהשטוף" (חומר גלם), וענד תווית-היתר לצאת מתחום הגיטו ולנדוד בכפרים לשם קניית סמרטוטים.

היה בין מייסדי המחתרת ומיוזמי היציאה ליער. כשחוסל הגיטו טלומאץ' חצה את הדנייסטר, ובזכות ניירות "אריים" הצטרף לפרטיזאנים פולניים בסביבה. אחרי הכיבוש, במארס 1944, חזר לעיר, אבל אחרי ימים מספר נסוגו הסובייטים ביום 5.4.1944. יולק נשאר במקום בצד הגרמני סמוך לחזית. כנראה אחרי הלשנה שהוא יהודי - נרצח בדם קר.

עדות מוניה וורמן-בזן: (איו"ש ו-03/4235)
טלומאץ' - ספר עדות וזיכרון, עמ' 230.

מאניקור נחמה

בת משה ורינדל לבית בליזאנסקי. נולדה ב-1886 בעיירה דרצ'ין, פולין, למשפחת חובבי-ציון. הייתה המיילדת בעיירה. בזמן הכיבוש הגרמני ברחה מהגיטו, הצטרפה לגדוד הפרטיזאנים, ושירתה כאחות בגדוד "פוביידה" ביערות רדה-דומברובשצינה.

אחרי-כך עברה לגדוד של קוזאייב, והייתה בין מקימי בית-החולים הפרטיזאני המוסווה ביערות ליפצ'יאן (אוגדת "לנין"). מתה מהרעלת דם.

ספר דרצ'ין, עמ' 377.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 50.

מאנייסקין אהרון

נולד ב-1929 בקובנה, ליטא. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בבית-הספר. ב-5.10.1943 יצא מגיטו קובנה עם 11 מחבריו, כדי להקים בסיס פרטיזאנים ביערות אוגוסטובה. הגרמנים תפסו אותם, והם העוברו למצודה ("הפורט") התשיעית בקובנה. צירפו אותם לשבויים יהודיים ורוסים, שעסקו בטשטוש עקבות טבח היהודים על-ידי שריפת גוויות הקורבנות. אהרון השתדל לשמור על ניקיונו ולעודד את חבריו. העצירים בחרו בוועד, שתפקידו להכין תכנית בריחה מהמצודה.

לאחר עבודה ממושכת הצליחו לכרות מנהרה מתחת לחומה, וכל העצירים נמלטו ב-25.12.1943. רובם הגיעו לגיטו קובנה ובתוכם אהרון. ידידים ניסו לשכנעו, שישאר בבית הוריו בגיטו, אך הוא בחר להימלט עם חבריו ליערות רודניקי. צורף לגדוד הליטאי "סמיידה-אוקופנטס" ("מוות לכובשים - האגודה הליטאית"). בגלל גילו לא קיבלוהו ליחידה קרבית. הוטלו עליו תפקידי שמירה ודאגה לאספקה.

כאשר תקפה האגודה הליטאית את חיל המצב הגרמני בכפר וצ'ורישקיס, גויסו לפעולה גם פרטיזאנים מיחידות משקיות; אהרון צורף ליחידת חסימה,

שהוטלה עליה למנוע החשת תגבורת גרמנית. כאשר נסוג הגדוד לכפר לא קיבלה היחידה הוראה לסגת, וקרוב פרץ בין לוחמיה לבין כוח גרמני גדול. בקרב נפלו כל הלוחמים ובתוכם אהרון.

עדות מיכאל גלבטרונק.

בראון – תולדותיה של מחתרת, עמ' 146-147, 150-151, 154, 168, 172, 223, 343.

ידיעות בית לוחמי הגיטאות, מס' 21, עמ' 139, 140.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 50.

מאניסקין יוסף

נולד ב-1923 בקובנה, ליטא. למד בבית-ספר תיכון, והיה תלמיד מצטיין. הצטרף לבית"ר בזמן הלימודים. בזמן הכיבוש הרוסי היה פעיל במחתרת הבית"רית, וגם באירגון המחתרת הכל ציונית. לאחר האיחוד עם האירגון האנטי-פאשיסטי, היה פעיל ב"אירגון היהודי הכללי הלוחם".

לאחר מות חיים ילון, ממארגני הברחת הלוחמים ליערות רודניקי, שכרו 12 מפעילי האירגון מכונית, שתובילם ליערות. ברחוב יונאבוס יצא הנהג מהמכונית בתואנה שהמנוע אינו פועל. עם צאתו מהמכונית ניתכה עליה אש חזקה. רטנר (אחד הלוחמים) ירה בנהג והרגו. שאר אנשי הקבוצה קפצו מהמכונית והשיבו אש. שמונה יהודים נפלו בקרב, ובתוכם יוסף.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 146, 147, 150, 151, 154, 168, 172, 223, 354.

ידיעות בית לוחמי הגיטאות, מס' 21, עמ' 139-140.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 150, 151.

מורעל יצחק

נולד בעיירה גארבוב, מחוז לובלין, פולין, למשפחת בעלי מסורת ואנשי עמל. ראשית חינכו קיבל בחדר ובבית-ספר עממי. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר וחלם על מדינה יהודית, כשפרצה מלחמת-העולם השנייה והגרמנים כבשו את גארבוב, נמלט ליערות הסביבה והצטרף לפרטיזאנים יהודים בפיקודו של "יגר". נודע כקלעי וכסייר מצטיין. השתתף בפעולות קרביות ובפעולות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים.

בסוף יוני 1943 אירעה ההתנגשות הרצינית הראשונה עם היחידה האזורית של א.ק. (A. K.) שני פרטיזאנים יהודים, יצחק וחברו, הגיעו לכפר לוגוב לשם סיוור שגרתי, והתאכסנו אצל פולני אחד תושב המקום, שנחשב לידיד. אנשי א.ק. הפתיעו

אותם שם ורצחו אותם. סיור ששלח יגר גילה את הרוצחים ומצא את המקום ואת גופותיהם של הפרטיזאנים היהודים. יגר שלח קבוצת נוקמים לנקום את דמם של חבריהם; האחראי על הרצח נורה במקום, ושני הבתים של אנשי הא.ק. הועלו באש.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 86, 158, 187, 362.

מגיז בתיה

לידת העיירה וילקוביסקי, ליטא. הייתה אחת מחמשת הילדים לבית ממלובסקי. האב זוסל והאם מרים נתנו לילדיהם חינוך מסורתי לאומי. כסטודנטית בשנת לימודיה האחרונה הגיעה בתיה לעיר הבירה וילנה לסיים את לימודיה, ועם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה נשארה בוויילנה, מחוסר יכולת לחזור לביתה.

בגיטו פעלו שתי קבוצות מחתרת – האחת, האירגון המאוחד פ.פ.אוו., שרוב הזרמים היו מאוגדים תחת כנפיו, והשני – אירגון של בית"רים אקטיביסטים, שבראשם עמד יחיאל (אילייה) שיינבאום, מראשי "דרור". בתיה השתייכה לאירגון השני, שדגל ביציאה מיידית ליערות ובלחימה פרטיזאנית באויב. אילייה שיינבאום נפל ב-1 בספטמבר 1943, בעת שפרץ ניסיון התקוממות מזוין בגיטו. לימים התאחד אירגונו עם הפ.פ.אוו.

עם חיסול הגיטו יצאו בתיה ואלחנן בעלה ליערות רודניצקי. בתיה השתלבה אף היא בשורות הלוחמים ומילאה כל תפקיד שהוטל על הבנות בפרטיזאנים: לחימה, שמירה ועבודה בבסיס. בסוף המלחמה השתחררה והגיעה ארצה. כאן בנתה את ביתה מחדש. בשנת 1983 חלתה ונפטרה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 9 (49), עמ' 87, 88.

מגיז נפתלי

נולד בעיירה בירז' ליטא. הצטרף לשורות בית"ר בנעוריו, ומילא בה תפקידים של מדריך ומפקד קן בית"ר בעיירה. עבר פלוגת הכשרה בממל כדי להיות מוכן להיקלט בארץ ולתרום לבניינה. תוכניותיו נשתבשו בגלל הכיבוש הגרמני, והוא נכלא בגיטו קובנה. גם בגיטו לא שקט ולא נח, היה בין פעילי המחתרת ועזר לה רבות. עם חיסול הגיטו הועבר למחנה-הריכוז בדכאו, והיה שם עד תום המלחמה. במצבים קשים של סבל ויסורים, בשעות גורליות שהאדם דואג למלט בהן

את נפשו, גם אז לא מנע נפתלי מהזולת את מחצית לחמו; היה אופטימי תמיד, גאה ומלא אמנוה, עודד את חבריו לתא לעמוד מול הסבל ולצפות ליום השחרור. בבוא השחרור היה אחד הראשונים לקבל את פני המשחררים והנוודים שהתחילו להגיע מכל קצווי אירופה.

כאשר אורגנו החיים במחנות "שארית הפליטה", נבחר כחבר מרכז הצה"ר והיה בין פעיליו. ב-1946 עלה לארץ כמדריך של קבוצת בני-נוער בעלייה הידועה בשם "עליית ה-1000", בני-נוער ניצולים מכל ארצות אירופה. למרות חבלי הקליטה הקשים, היה מוכן תמיד לעזור לחבריו בעצה ובהדרכה, לשמוח בשמחתם ולהשתתף ביגונם. נפטר ב-12 בפברואר 1973 (י' באדר א' תשל"ג), בן 66.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מסי' 4 (19), עמ' 55.

מדמוני מנחם

בן שלמה ושולמית. נולד ב-1921 - תרפ"א בירושלים. למד בבית-ספר למכונאות ואחר-כך עבד ב"אגד". בצעירותו הצטרף לבית"ר, והיה חבר פעיל. לפי צו בית"ר התגייס לצבא הבריטי ושירת יותר מחמש שנים. אחרי שחרורו חזר ארצה, ומייד התגייס לפעולות האצ"ל. היה אהוב על חבריו ושירת בנאמנות.

ב-18.1.1948 נשלח להכניס מכונית ממוקשת למרכז הכנופיות בשער יפו למרות הסכנה שבדבר, ואף-על-פי שהיה התומך היחיד באמו, הערבים תפסו אותו, הוא עונה ונרצח. גופתו נמצאה ליד שער הפרחים והבריטים מסרו אותה לידי היהודים. נקבר על הר-הזיתים.

זכרם נצח, עמ' 315.

יזכור, עמ' 50.

מדניצקי זלמן

בן זיידל, נולד ב-1918 בעיירה ואסילישקי. בוגר בית-ספר "תרבות". למד את מקצוע הפחחות. בילדותו הצטרף לבית"ר.

ביום שהוצאו יהודי עיירתו להורג ב-10.5.1942, ברח עם קבוצה קטנה ממקום הריכוז, והסתתר ביערות. כשהועברו הנותרים בחיים מוואסילישק לגיטו שציצ'ין, הצטרף אליהם. מהגיטו נלקח לעבודה במחנה לידה, וברח משם ליערות נאציה באפריל 1943. זמן מה חי במחנה-משפחה, ואחר-כך חזר עם כמה צעירים לגיטו שציצ'ין, והוציא משם קבוצה של בני-נוער ליערות. ביוני 1943 עבר ליערות ליפציאן, והצטרף לגדוד "בורבה". השתתף במארבים, בקרבות עם חיל המצב הגרמני

ובמבצעים אחרים. כשהוקם גדוד "קראסנוגוראדייסקי" הועבר אליו, ונשאר שם עד לשחרור המקום.

ביולי 1944 גויס לצבא האדום. באחד הקרבות נפצע, ונשלח לעיר מולדתו לחופשת שיקום וריפוי. בעיירה עבד ככבאי. נרצח באכזריות בידי קבוצה של "פולנים לבנים".

עדויות: חיה אלפרט (תיק פח"ח 67), חנה וולציאנסקי (איו"ש 2838/207).

ספר לידה, עמ' 283.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 54, 55.

מדניק מיכאל

נולד ב-1913 בוויילנה, פולין. היה מראשוני תנועת-הנוער בית"ר בוויילנה, מפקד האוצרון, חבר המיפקדה ומנהל מחלקת האירגון, מסור ופעיל בתנועה. חבר במחתרת הבית"רית בזמן הכיבוש הסובייטי. בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת הכללית פ.פ.או. היה בין הבית"רים היחידים שקיבלו את פני הבית"רים הפליטים מפולין המרכזית (פולין הקונגרסאית), דאג לקליטתם בוויילנה בזמן הכיבוש הרוסי ובזמן הכיבוש הגרמני. נחטף על-ידי "החוטפים", ליטאים שסייעו לגרמנים ברצח היהודים וגורלו לא נודע.

חורבן ומרד, עמ' 389.

מונאך יוסף

נולד בפולסיה, למשפחה מסורתית וציונית, בוני כלי זמר שונים. ביום הטבח הובל עם הוריו לבורות-המוות, נורה ונפצע קל. לאחר שהגרמנים הסתלקו מהמקום, יצא מהבור ונמלט ליער, שוטט בודד ביער והתקיים מפטריות וגרגרים. קבוצת פרטיזאנים, שנתקלה בו, אספה אותו כששערו מגודל פרא והוא לבוש קרעים. יוסף נתקבל לקבוצה, שפעלה ביערות ז'יטומיר בפיקוד "דיאדיה מישה" (מי גילדנמאן). רישומו של בור המוות לא פג. הוא התבודד וגידל שיער ארוך. בואה של ליובה, בחורה מלבוב, שינתה את דרך חייו. הוא הלהיב את הפרטיזאנים בנגינת כינור, וכעבור זמן מה נשא את ליובה לאשה בטקס פרטיזאני.

באחד הימים סיפר מונאך לחברים בקבוצתו על משפחתו ועל חברים מקן בית"ר בעיירה. גם בימים, שהיה שרוי בדיכאון מילא תפקידים קרביים בקפדנות. באחד הימים יצא עם קבוצה בפיקודו של זיידל גרין למקש מסילת ברזל, ועלו על

מארב גרמני. יוסף נפצע בשעת נסיגה, הוא סירב לקבל עזרה ודחק בחבריו שיסתלקו. כשקרבו אליו גרמנים ואוקראינים, התחזה כמת, והטיל בהם רימון והתרסק יחד עם שלושה גרמנים ושוטר אוקראיני. אשתו ליובה ירתה במפקד המשטרה האוקראינית בקורוסטן, בנקמה על המארב.

ידישע טעטכטר, "דיאדיה מישה" (מי גילדנמאן), עמ' 36-52.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 56.

מורגנשטרן מנדל

נולד ב-1923 בווארשה, פולין, למשפחה חסידיית חרדית מאד. אביו היה בנו של הרבי מקוצק, מנדלי מורגנשטרן. את חינוכו קיבל בביתו ובישיבה. בזמן לימודיו בישיבה הצטרף למחנה הדתי בתנועה הרוויזיוניסטית "אחדות ישראל", והיה בין פעילי הצעירים.

בעת הפצצת העיר וארשה בפרוץ מלחמת-העולם השנייה, עזב את העיר וברח לקרובים בעיר קוצק. אחרי כיבוש המקום לא נכנס לגיטו והסתובב ביערות הסביבה כפרטיזאן. כששוחרר האיזור הלובלינאי, הצטרף לצבא הפולני לדיוויזיה הראשונה. השתתף בקרבות קשים עד שהגיע ליום הניצחון על גרמניה. אחר השיחרור השתתף בהעברת מעפילים משארית הפליטה. בסוף הצטרף למשפחה בבראזיל ומשם הגיע לניו-יורק, שם חלה באופן קשה ונפטר בשנת 1978. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א' מס' 8, עמ' 16.**

מושינסקי משה

בן יוסף חיים. נולד ב-1927 (תרפ"ז) בפולין למשפחה מסורתית. בנעוריו הצטרף לבית"ר. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה ביקש להגיע לפרטיזאנים, אבל נתפס והוכנס למחנה-הריכוז בסקארזייסקו. היה גם במחנות: צ'נסטוכוב שבפולין, בנורדהאוזן ובשטנדאר שליד גרדלן בגרמניה. הוא עצמו ניצל ממחנות ההשמדה, אך כל בני-משפחתו הושמדו. לאחר מיגור הנאצים המשיך אבל וגלמוד בחיי יתמות במחנות הפליטים שרידי השואה. מלחמת המחתרת העברית שבתה את לבו, והוא הצטרף לאצ"ל. בגולה ב-1948, בעיצומה של מלחמת השחרור, עלה לארץ, ומייד התגייס לצה"ל. כשהוצב לחטיבת "גבעתי" ביקש ממפקדו לשמש מקלען הכיתה. בגלל החינוך שקיבל במחתרת ראה בנשקו כלי קדוש, ולמן הרגע

שקיבל את המקלע לא אבה להיפרד ממנו. חלם להתנדב לחיל-הקומאנדו.
נפל בנגב בזמן קרב ב-17 באוקטובר 1948 (י"ד בתשרי תש"ט) ונטמן
בכפר-זארבורג.
זכרם נצח, עמ' 319.
יזכור, עמ' 507.

מזא"ה עוזר

נולד בשנת 1922 בעיירה סטויבץ, פולין. בוגר בית-הספר "תרבות". הצטרף
לבית"ר בזמן לימודיו.
בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לאירגון מחתרת ביער, והיה בין פעילי
ההתארגנות של המחתרת בעיירה.
באוגוסט 1942 יצא בראש קבוצה של 20 צעירים ליערות קאפולי. ביער
הצטרפו לגדוד היהודי "זיקוב". מזא"ה התמנה כאחראי לאספקה בפלוגה השנייה.
יצא בראש קבוצתו מהבסיס באיזור נסוויז' לכפרים מרוחקים, כשהדרכים
מלאות מארבים גרמניים. משימות האספקה היו מסוכנות אז יותר מהפעולות
הקרבות.
למרות שמיפקדת הגדוד לא דאגה למחנה המשפחות, נהג מזא"ה לספק
ליושביו מזון ובגדים והירבה לעודדם.
בלכתו עם שלושה פרטיזאנים למשק יחיד, פגש בשני שוטרים, ועוזר רצה
לשבות את אחד השוטרים, נאבק עמו ולא הבחין במעשי חברו. הלה ריסקו
ברימון יד. בהתפצצות נהרגו גם השוטר ושני הפרטיזאנים.
עדות שרה גרשוני (איו"ש ג-1005/72, עמ' 7).
עדות אהרון אירליכט (איו"ש, כת"י 1933/1774, עמ' 30).
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 312.

מזור אריה

בן אברהם-אבא ובלה. נולד ב-1913 בעיר וולוצלאבק, פולין. את חינוכו
המסורתי-ציוני קיבל בבית הוריו. המשפחה, שבה היו 5 ילדים, עלתה בשנת 1925
לארץ-ישראל, בה חיו יותר משלוש שנים, חזרו לפולין והתיישבו בעיר לודז'.
אריה המשיך בלודז' את השתייכותו לבית"ר, שבה החל בארץ-ישראל. את
לימודיו בעיר התחיל בבית-הספר הממלכתי הפולני לטקסטיל בענף האריגה, אותו

סיים אחרי 4 שנות לימוד. בזמן לימודיו ואחריהם היה פעיל מאוד בקן בית"ר ובמיפקדת הגליל. תקופת מה שימש כמפקד הקן וקצין הגליל. היה בין המצטיינים שבמפקדים, הן במסירותו לתפקידו וכן באישיותו האינטלקטואלית. שליטתו בשפה העברית הייתה מושלמת. אחרי שובו מהארץ, דיברו האחים בנייהם עברית, ולעיתים אף הירצה אריה בשפה זו בפני חניכיו. לרגל עיסוקים משפחתיים עבר בשנת 1935 לווארשה, שם שהה עד שנת 1938. אחרי מות אביו חזר ללודז' (דוד היה באותו זמן ראש הקהילה היהודית בווארשה, ובין אישיה הבולטים של יהדות פולין). גם בהיותו בווארשה היה פעיל מאד בקן בית"ר, והמשיך בכך גם אחרי שובו ללודז', עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

אריה הגיע עם זרם הפליטים לווארשה. באביב 1940 נתארגנה קבוצת בית"רים ובה חמישים איש, ויצאה לעיירה הסמוכה גרוייץ כדי לעבוד אצל איכרי הסביבה בחקלאות. הקבוצה אורגנה ע"י בית"רי מלודז', משה אוברצוגר, אשר הגיע לווארשה לארגן קבוצות עבודה. היה לו קרוב משפחה בוועד הקהילה, והוא אשר מצא מקומות עבודה לחברים. אריה נתמנה כמפקד הקבוצה.

המצב בגיטו הלך והחמיר, ומיום ליום רבו מקרי המוות מקור ומרעב. במצב נואש זה נפתח פתח של הקלה זמנית: נתאפשר משלוח קבוצה של צעירים יהודים לעבודה חקלאית אצל בעלי אחוזות פולנים בכפרים שליד הרובישוב. בחודש אפריל 1941 הגיעו לווארשה יולק ברנד והנס ברנדוויין. הם נפגשו עם הוועד התנועתי. באותו זמן הוחלט לשלוח קבוצות להרובישוב ולבדוק את המצב.

אריה היה בין הראשונים שהתארגנו במחתרת זי.זו.ו. (Z.Z.W.). הוא נפל בקרב

הקשה בכיכר מוראנובסקה 6.

מצדה של וארשה, עמ' 37, 52, 55.

עדות אריה אריאלי (ממפקדי קן בית"ר לודז').

מז'ריצקי הניה

נולדה בעיירה ליסקוב על-יד וולקוביסק. בזמן לימודיה הצטרפה לבית"ר, דודה יוסף, היה מפקד קן בית"ר.

בתקופת הכיבוש הסובייטי נשארו חברי מחתרת בית"ר במקום. אחרי כיבוש העיירה בידי הגרמנים, אירגן יוסף קבוצה קטנה ויצא אתם ליערות הפושציה-ביאלוויסקה. שם אירגן קבוצת פרטיזאנים של כ-25 איש. הם בנו בכמה מקומות בונקרים, וכך אירגנו את חייהם.

באחד הימים הגיעה אליהם קבוצה מהעיירה פרוזיאני וביקשה להצטרף אליהם, אבל בגלל סיכסוך לא הצליחו שתי הקבוצות להתאחד.

לאחר זמן הצטרפה קבוצתם ליחידת פרטיזאנים רוסיים, אך שם סבלו מיחס עוין ומאנטישמיות. באחד הימים יצאה הניה בשליחות ולא חזרה למקום. החשד נפל על בחור קוזאק, שונא יהודים, והתברר כי הוא רצח את הניה. אחרי זמן הרג אותו אחד הפרטיזאנים היהודים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוברת מס' 9, עמ' 7, 8, 9, 10.

מוציולסקי יוסף

בן שמואל ושרה-פייגה. נולד ב-1913 בדודגרודק להורים מסורתיים. יוסף היה הבכור במשפחה של 4 אחים ו-5 אחיות. למד בבית-ספר "תרבות". בצעירותו הצטרף לבית"ר. היה נער גבוה וחסון, שתקן ומכונס בתוך עצמו ובעל לב יהודי חם. כשבא זאב זיבוטינסקי לפינסק ב-1929, הגיעו הוא והבית"רים מדודגרודק, מרחק 100 ק"מ משם, לקבל את פניו. עברית הם למדו בבית-ספר "תרבות", והשפה הייתה שגורה בפייהם. בית"רי דודגרודק התכוננו לעלות לארץ להצטרף ל"פלוגות הגיוס", ולהקדיש שנתיים למולדתם.

יוזף גויס לצבא הפולני ושירת בו עד 1938. אחר-כך נשא את גולדה לבית רדקוביץ מהעיר סטולין לאשה. נאמן לחינוכו ולרעיונותיו רצה למלא אחר צו הנדר הבית"רי ולעלות לארץ, אולם שעריה היו נעולים.

לאחר שכבשו הגרמנים את העיר, ברחו הבחורים ליערות הסביבה. יוסף השתנה תכלית שינוי: שוב לא היה אותו בחור שקט וביישן, אלא גבר המבקש לנקום בגרמנים, הרוצחים את בני עמו.

לאחר שבועות של חיפושים נתקבלו הבחורים בזרועות פתוחות ליחידת פרטיזאנים יהודים. עד מהרה היה יוסף הרוח החיה של כל הפלוגה. נודע כפרטיזאן אמיץ, נועז ונאמן, והשתתף בפעולות קשות ומסוכנות. מאחת הפעולות לא חזר עוד.

עדות מרים שנדל (אי"ש, 03/3958).

העשור הרביעי, עמ' 17, 18, 19, 20.

מזריצקי יוסף עו"ד

בן שלמה ושיינדל. נולד ב-1912 בעיירה קטנה, ליסקוב (מחוז וולקוביסק, פלך גרודנה), למשפחה של שבע נפשות – חמישה אחים ושתי אחיות. מהם נספו בשואה ארבעה – שלושה אחים ואחות. אביו, שלמה היה בין המכובדים במקום, ושימש כראש הקהל וראש העיירה, שמנתה כ-180 משפחות, כמחציתן יהודים. היה

אדם משכיל וביקש להקנות לילדיו תורה ודעת. הוא שלח את יוסף ללמוד בבית-ספר עברי בפרוויז'אן ולאחר מכן בסלוני, שם סיים בית-ספר תיכון ממשלתי. יוסף המשיך בלימודיו באוניברסיטת וארשה בפקולטה למשפטים. בתום לימודיו התמחה בכמה מקומות עבודה, וחזר לעיירתו.

אף-על-פי שליוסף הייתה עיירה קטנה, פעלו בה כל המפלגות ותנועות הנוער הציוניות, ששלטו ברחוב היהודי בפולין בין שתי מלחמות-העולם. יוסף הצטרף לבית"ר, והודות לכישרונותיו ומסירותו עלה עד מהרה בסולם הדרגות ונתמנה למפקד הקן. את כל הידע והלהט שבו השקיע בחינוך הנוער בעיירתו לערכים לאומיים. תנועת בית"ר השפיעה על מהלך חייו ואף חרצה את גורלו. וכך הוא מעיד בזיכרונותיו על החלטתו לברוח ליערות ולחיות כפרטיזאן: "שנים רבות הייתי מפקד בית"ר בעיירתי, והחינוך שקיבלתי בבית"ר וכדוגמתו נתתי לאחרים – בוודאי היה הגורם המכריע שלא להשלים עם הגורל, ולחפש דרך להתנגדות ולמלחמה".

עד למלחמת-העולם השנייה הספיק יוסף להתמחות במקצועו בגרודנה, ובתום תקופת עבודתו היה מועמד להתמנות כשופט – ואולם הוא נשאר קשור בעומק לבו לעיירותו ליוסקוב. עם הכיבוש הגרמני ברח יוסף מהעיירה יחד עם קבוצת צעירים אל יערות הסביבה. הם השיגו נשק ותחמושת, כדי שיוכלו להשתלב בלוחמה הפרטיזאנית ולהשתתף בפעולות חבלה שונות. היחידה הקטנה שתחת פיקודו הצטיינה בהורדת רכבות מהפסים, ובהפלת עמודי חשמל וטלפון. בזמן המצור והמצוד של הגרמנים היה יחס הפרטיזאנים הרוסים אל חבריהם היהודים יחס טוב. קבוצתו של יוסף לחמה ביערות פרוז'אן שבסביבות וולקוביסק, קומפלקס היערות הגדול ביותר בפולין. על יום השחרור סיפר, כי היה יום שמח לפרטיזאנים הרוסים, ועצוב לפרטיזאנים היהודים. היהודים חשו רגשי אשמה על הישארותם בחיים. את לחימת קבוצתו סיכם באומרו, כי לחמה בגבורה ובהצלחה לא פחות מהקבוצות הרוסיות. יהודים פשוטים שלא ידעו צורת רובה וקרוב מהו, הסתגלו במשך כמה חודשים למצבם החדש, והתגלו כלוחמים מעולים. הם הוכיחו, כי היהודים מסוגלים להילחם בדיוק כשאר העמים.

שמו של יוסף נודע ברבים בעת המלחמה. לאחריה הוא פעל ב"בריחה", ובאירגון העזרה לפליטים. היה אדם משכיל, בעל תרבות וידע בתורה ובכתובים.

נפטר בארץ בספטמבר 1976 (מנחם אב תשל"ז).

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 3 (28).

מזריצקי יוסף איו"ש מ-2758/159.

מטוס*

נולד בעיר ביאליסטוק, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות" בעיר. הצטרף לקן בית"ר בילדותו. הוא היה בין הבית"רים הראשונים שהקימו את המחתרת הבית"רית בזמן הכיבוש הסובייטי.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה ב-22 ביוני 1941, נפלה ביאליסטוק בפני גייסות היטלר כבר בימים הראשונים להסתערות. מטוס היה נמוך קומה, מוח חריף ובעל כושר שיפוט החלטה וביצוע. יחד עם פליישר השתתף כנציג בית"ר במשא-ומתן עם שאר התנועות.

היה אחד המפקדים המוכשרים של יחידת הקרב הבית"רית במרד גיטו ביאליסטוק והשני בסולם הפיקוד. בשעות הבוקר פרצו להבות מבית-החרושת לטקסטיל והמבנים שעל יד גני הירקות של היודראט. דבר זה שימש אות להתחלת פעולות הקרב במקומות השונים. בגיטו נשמעו יריות והתפוצצויות רימונים. ניצחונם של לוחמי הגיטו לא ארך זמן רב: עד מהרה התאוששו הגרמנים וחזרו לגיטו בכוחות מוגברים עם זחלמים, ובסיוע אווירונים החלו לחוג מעל לגיטו ולזרוע מוות. ארבע שעות נמשכו הקרבות בין כוחות המורדים לבין הכוחות המזוינים הגרמנים.

סגן המפקד, מטוס, נפל בשעת הקרב.

* שמו הפרטי אינו ידוע

פירסומי מוזיאון הלוחמים ופרטיזאנים, כרך ג' מס' 10 (36/35), עמ' 14-22.

ד"ר מיזאן שאול

בן שרה, נולד ב-1894 בעיירה הקטנה דאזארדזין, בולגריה, למשפחה ציונית. מסבו ירש את התכונות הנעלות של שליח ציבור. סבו היה בנקאי גדול ועשיר מופלג, ושימש כמין קונסול כבוד של היהודים תחת שלטונו של השולטן הטורקי. מפי אמו שמע את הסיפורים המרתקים של יוסף מרקו ברוך, הלוחם ללא חת. ואכן הפך שאול לאחד מטובי הבנים היהודים בבולגריה. רופא, סופר ומשורר, חולם ולוחם.

ייסד עם בנימין ארדיטי את חוג האקטיביסטים של התנועה הז'בוטינסקאית בבולגריה. בוועידת היסוד של הצ"ח נפגש עם זאב ז'בוטינסקי. באותם ימים נרתם למאבק נגד הנאצים, ומשך אחריו יהודים מבולגריה ומארצות אחרות. ב-1938 יצא ספרו "אזהרה לרודנים". בין היתר קרא בספרו ליהודי בולגריה לפנות לדרך

התחייה הלאומית, כי כך יוכלו למלא תפקיד חשוב והיסטורי בסיוע למיזוג האשכנזים והספרדים, וליצירת יהדות הומוגנית בארץ-ישראל. לאחר הוועידה יצא לרומניה.

בגלל מאמריו ופעילותו נגד הרודנות, ושלטון הדיכוי, לא היה רצוי בעיני השלטון הרומני, ונאלץ לחזור לבולגריה. שם הוסיף לנהל את מאבקו נגד העריצות וההיטלריזם, עד שהחליטו השלטונות הפרו-גרמניים בסופיה להגלותו ליוון. ב-1942 נשלח תחת פיקוח משטרת כבד לסאלוניקי. בדרך ניסו לחסלו על-ידי ביום ניסיון-בריחה; הודות לאחד הקצינים המלווים, שהיה ידידו, ניצל. הגיע לסלוניקי פצוע ושותת דם, והוכנס לבית-הסוהר.

בלילה אחד ב-1943, התקיפו לוחמים יוונים, אלבנים ומקדונים את הנאצים השומרים על בית-הסוהר; הם הרגו את השומרים ושחררו את כל האסירים, ובתוכם הד"ר מיזאן. כולם הסתתרו ביער הסמוך, והצטרפו אליהם מאות לוחמים, שמטרתם להתנגד בכוח לשלטון הנאצים, ולהצר את צעדיהם ככל האפשר. במכתב ששלח הד"ר מיזאן לאחד מראשי המחתרת האנטי-נאצית נאמר: "במיוחד כיהודי, הסובל יותר מכל עם אחר מן הקלגסים הנאצים ואשר בניו מושמדים בתאי הגאזים ובכיבשני האש, שמח אני לעובדה כי בתוך העם הזה התעורר החוש הבריא של הגנה עצמית ולאומית, ואלפים מתוך בניו נמצאים בתוך שורות הפרטיזאנים והלוחמים נגד החיה הנאצית. בזה הם מחדשים את המסורת המפוארת של עמנו מימי בר-כוכבא והמכבים. ולכן, אם אפילו ניפול, אזי ב"תמות נפשי עם פלישתים".

שנתיים היה פעיל בקבוצת האנשים שוחרי החופש האלה, והיה הרוח החיה בפעולותיה. יום אחד התנגשה קבוצתו סמוך לאלבאסאן בכוח גדול של צבא גרמני סדיר.

כל הפרטיזאנים נפלו, ובתוכם הד"ר מיזאן.
העשור השלישי, עמ' 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40.

מייזנר אהרן

נולד בווארשה, פולין, בבית של חסיד סקרניביץ. למד בישיבה וקיבל חינוך מסורתי תורתי. בצעירותו הצטרף ל"ברית ישורון" בעיר והיה בין פעיליה. בזמן מלחמת-העולם השנייה נשאר בעיר והשתתף בהגנתה. אחרי הכיבוש הצטרף עם קבוצת חברים מ"ברית ישורון" למחתרת הבית"רית ז.ז.וו., Z.Z.W. והשתייך לקבוצתו של פאוועל פרנקל. אחרי הקרבות בימים

הראשונים הצטרף לקבוצתו של הסגן רוט, שהתאחדה עם קבוצתו של פרנקל. היו האחרונים שיצאו את הגיטו לצד הארי, ושם השתתפו במרד הפולני. שמו נמצא ברשימת הנופלים של א.ק. בגדוד "חרוברי" 2. נפל בקרב באיזור טובארובה-פאנסקה. מצדה של וארשה, עמ' 321.

מייצ'וק אברהם

נולד ב-1921 ביאליסטוק, פולין. בוגר בית-ספר תיכון עברי בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני הגיע ביחד עם קבוצת חברים לעיר פרוזיאני, ושם הצטרפו למחתרת הבית"רית, שיצחק פרידברג עמד בראשה. יחד עם עוד שני חברים, חוינובסקי ודב סגל, נכנסו לבית היודנראט, כשנשק בידם, ותבעו סיוע כספי לרכישת נשק, ציוד ותרופות. השתתף גם בהתנפלות על משמר גרמני בפרוזיאני. נורה על-ידי פרטיזאנים רוסים בתואנה, שהוא בן סוחרים אמידים. עדות: יצחק פרידברג (איו"ש, מסי' 03/727 216/18). ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 337. לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 62.

מייצ'יק בנימין

נולד בעיר בנדין. בוגר בית-ספר תיכון. קיבל בביתו חינוך ציוני, וחונך לאהבת הבריות. התגייס לצבא הפולני. שירת בחיל רגלים. אחר שיחרורו היה פעיל מאד "בברית החייל" ועמד בראש המפקדה. כמו כן היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית ומטעמה היה בין הנבחרים לקהילה היהודית והמוסדות העירוניים בסוסנוביץ. שפרצה מלחמת-העולם השנייה, שירת בחיל המילואים וחזר בריא הביתה. אחרי שראה מה מתרחש בערים ובעיירות בזמן הכיבוש הנאצי, היה בין המצדדים לארגן מחתרת בית"רית בסביבה. הוא היה בין אלה, שאספו כספים לרכישת נשק והשיגוהו. באחת הפעולות נתפס, וגורלו אינו ידוע. עדות: משה ירקוני (זילונקה), (איו"ש — 3978/82). ספר יזכור סוסנוביץ, עמ' 176.

מיכלין נתן

נולד בעיר ריגה, לאטביה. מראשוני וממיסדי בית"ר. היה נציב בית"ר בלאטביה וקצין שלטון בית"ר העולמית. לפני הכיבוש הסובייטי ביוני 1940, מנתה בית"ר כאלפיים צעירים וצעירות בריגה בלבד. אחרי הכיבוש הסובייטי היו מאוגדים קרוב לשבע-מאות חברים.

תנועת הנוער של בית"ר ירדה למחתרת וקיפלה את דגליה. החלו ניסיונות לעזוב את לאטביה בכל מיני דרכים לכיוון שוודיה, דרך רוסיה לעבר גבול אפגניסטאן או פרס.

בתחילת קיץ 1941 ערכה הבולשת הסובייטית (נ.ק.וו.ד.) מאסרים בין פעילי בית"ר ומפקדיה לפי רשימה שהומצאה לה על ידי קומוניסטים יהודים. הם עדיין לא יכלו לדעת כי בעוד שבועות ייחרץ אף גורלם על היותם יהודים, וכי הקומוניזם לא יעמוד להם להצלתם. נתן, נציב בית"ר לאטביה נשלח לסיביר. הוא נפטר במחנה הסגר ב-1942.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 2, עמ' 7.

מילר ניסן

בן קופל. נולד ב-1921 בעיירה דרצ'ין, פולין. חבר בביתר מילדותו. היה חשמלאי ומסגר. הגרמנים העסיקו אותו במקצועו מחוץ לגיטו. ביום הטבח נמלט ליער והגיע לפלוגת הדי"ר אטלאס. היה פעיל במבצעי חבלה ברכבות הגרמנים. הצטיין בעבודות מיקוש, והשתתף ברוב הפעולות בפלוגה. בקרב נגד חיל המצב הגרמני ברודה הועמד על המשמר בקצה היער; לאחר שהסתיימה הפעולה בהצלחה, בא משה אוגולניק להחליפו ומצא אותו מת. כנראה נפל מכדור תועה.

ספר דרצ'ין, עמ' 377, 378.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 63, 64.

מילשטיין יהודה

בן יעקב. נולד ב-1925 בעיירה סרוצק (Srock), נפת Piotrkow פיוטרקוב-טריבונלסקי, פולין. קיבל חינוך דתי מסורתי ולאומי. אביו שימש כרב בעיירה, ועל אמו נפל העול לפרנס ולחנך את תשעת הילדים. יהודה למד בחדר, ונשלח ללמוד בישיבה. בזמן לימודיו בישיבת פולטוסק התקרב לחוג "ברית-ישורון". לא עבר זמן רב ויהודה היה בין הפעילים שבחוג.

עם פרוץ המלחמה שב לביתו בווארשה. בגלל המצב הכלכלי התחיל לעבוד במחסני הרכבת, שם פגש את שכנו מהעיירה סרוצק. הוא נתחבב על העובדים במקום ואף קשר עמם קשרי ידידות. הודות לזה עלה בידו לסייע למשפחתו בגיטו, ואף להבריח נשק לחבריו. כעבור זמן הצליחו להבריחו ליערות הסביבה. למעלה מחודש ימים התהלך יהודה ביערות עד שנתקל בפרטיזאן יהודי, דב ברזין (מיקולאי*), שלקח אותו אל חבריו הפרטיזאנים שפעלו באזור. עד מהרה הוכיח עצמו כסייר וכצלף מעולה, כידיד לחבריו ביחידתו ולמפקדו סם גרובר. הוא גויס לצבא הפולני אחרי שיחררו לובלין. בזמן שירותו נפצע קשה ונשלח לבית-חולים בעיר בידגושץ'. עם שיחרורו מבית-החולים החליט לעזוב את פולין ולעלות ארצה. בארץ הקים משפחה והתיישב בחיפה. ביום י"ח בניסן תשמ"ה (9 באפריל 1985) נפטר לאחר מחלה קצרה. * כינויו המחתרתי של דב ברזין. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מסי' 5 (55), עמ' 76.,

מילשטיין יהושע

בן אליעזר והדסה. נולד ב-1922 בוילנה, פולין. בוגר הגימנסיה של הד"ר אפשטיין ובוגר בית-ספר לאמנות. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני ואהבה למולדת. מילדותו היה חבר מסור ופעיל בקן בית"ר, והשתתף בכל האירועים. בזמן הכיבוש הסובייטי היה חבר במחתרת הבית"רית. בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת והיה חבר בפ.פ.א. נחטף ונשלח לפונאר, ושם נספה. **עדות צפורה קופפברג**. איוי"ש ק-3888/03 "חורבן ומרד", עמ' 390.

מילשטיין ראובן

בן אליעזר והדסה. נולד ב-1924 בוילנה, פולין. בביתו קיבל חינוך ציוני מסורתי. למד בתיכון עברי, ובילדותו הצטרף לשורות בית"ר. נודע בין חבריו כתלמיד מצטיין ובעל הדר. בזמן הכיבוש הסובייטי היה חבר במחתרת בית"רית, ובזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת בגיטו והיה פעיל בפ.פ.א. בזמן חיסול הגיטו נחטף ונשלח למחנה-הריכוז בקלוגה, אסטוניה, ושם נספה. **עדות צפורה קופפברג** (איוי"ש ק-3888/03). "חורבן ומרד", עמ' 390.

מיניבסקי אליעזר

נולד בעיר קוטנה, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. עוד בנעוריו הצטרף לקן בית"ר והיה בין פעיליו. עבר קורס סמלים וקורס מדריכים.

ב-1938 נסע לפריס להמשיך את לימודיו. בפרוץ מלחמת-העולם התגייס מרצונו ושירת בצבא הצרפתי בלגיון הזרים במושבות צרפת מרוקו. ב-1940 חזר לפאריס. הצטרף למחתרת הצרפתית וקיבל עליו תפקידים אחראיים.

באחד המשימות נשלח לעיר ליאון, הגסטאפו הודיע בעתונים שייתן פרס למי שיסגיר אותו. בדרכו לשוב לפאריס ברכבת הרגיש שעוקבים אחריו. התקרב לדלת, וכשהתחילה הרכבת לנוסע קפץ החוצה. אנשי גסטאפו ירו בו כמה צרורות של כדורים ואליעזר נפגע ונהרג.

אחרי המלחמה הקימה עיריית ליאון אנדרטה לזכרו וגם קראה רחוב על שמו.

ספר קוטנה והסביבה, עמ' 388, 389

מינקוס אמה

נולדה בוויילנה, פולין. תלמידה מצטיינת בבית-הספר התיכון בעיר. בילדותה הצטרפה לשורות בית"ר, בין הפעילות והמסורות לרעיון. הייתה נוחת מזג ואהובה על כל חבריה.

בזמן הכיבוש הרוסי הייתה חברה במחתרת הבית"רית, וגם במחתרת הכללית. בזמן הכיבוש הגרמני השתתפה בפעולות הפ.פ.או.

באקציה של יום-הכיפורים התנגדה להליכה למחנה השמדה, ונלקחה בכוח. גורלה לא נודע.

חורבן ומרד, עמ' 390.

מיקא רפאל

נולד ב-6 באוגוסט 1923 (כ"ד באב תרפ"ג) בירושלים. למד בבית-ספר תחכמוני. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר, והיה פעיל בקן ירושלים. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לחיל-האוויר הבריטי לפי צו התנועה. בזמן שירותו בצבא אסף נשק וחומרי-נפץ והעבירם לאצ"ל. ביקש להצטרף לבריגאדה היהודית. עבר אתה באירופה ולא פעם סיכן את נפשו בהעברת יהודים

ניצולים דרך הגבולות. היה חבלן, ולא פעם הסתכן בפירוק פצצות בשדות מוקשים, כדי להוציא את חומר הנפץ בשביל האירגון.

כתוצאה מהלשנה, נאסר והועבר למחנה אריתריאה במשלוח השמיני, ב-20 בדצמבר 1945 (ט"ז בטבת תש"ו). שם נתגלתה מחלתו, אך הבריטים סירבו לשחררו, ואף סירבו להעבירו לארץ לניתוח בלבד, למרות הסיכויים שאפשר היה להצילו.

רק לאחר שלוש וחצי שנות מעצר, עם חיסול מחנה הגולים, הוחזר ארצה; אבל כבר היה מאוחד מדי, והוא נפטר כמה ימים אחרי הניתוח. נקבר ב-24 באוגוסט 1948 (י"ט באב תש"ח) בשיך באדר א'.
זכרם נצח, עמ' 338.

מישקין מאיר

נולד ב-1913 בעיירה דרצ'ין, פולין, למשפחה מסורתית דתית. למד בבית-ספר דתי ואחר-כך ב"תרבות". היה מראשוני התלמידים שהצטרפו לקן בית"ר בדרצ'ין. אחר-כך היה חבר במיפקדה, עד שגויס לצבא הפולני. שירת בחיל-הרגלים. סיים את שירותו בהצטיינות. כשחזר לביתו היה פעיל בהצה"ר. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת והיה אחראי על פעולות מחתרטיות בקן בית"ר.

כשכבשו הגרמנים את העיירה, הייתה המחתרת הבית"רית כבר מאורגנת. מאיר הורה לרכוש נשק בשביל המחתרת. ב-1942 התכוננו הגרמנים לחסל את הגיטו ביוני; מאיר פקד להימלט מהגיטו. מאיר ואחיו שמריהו יצאו מהגיטו אחרונים, והצטרפו לגדוד הפרטיזאנים "בולאק". בסוף אוגוסט 1943 יצא יחד עם קבוצה לחבל בפסי-רכבת בסביבת דרצ'ין ולא חזר לבסיסו. גורלו אינו ידוע.

בספר דרצ'ין, עמ' 188, 348.

*** בולאק – מפקד פרטיזאנים.**

מישקין שמריהו

נולד ב-1915 בעיירה דרצ'ין, פולין. אחיו של מאיר, הצטרף לבית"ר, והיה חבר המיפקדה. השתתף בכל הקורסים של בית"ר. שירת בצבא הפולני ושוחרר בדרגת סמל ראשון. נמלט מהגיטו עם אחיו והצטרף לפרטיזאנים. באחת הפעולות, זמן קצר לפני השחרור, נפצע ומת תוך כדי לחימה.

ספר דרצ'ין, עמ' 188, 348.

מכטיגר אסתר

נולדה בוויילנה, פולין. למדה בגימנסיה העברית. בילדותה הצטרפה לבית"ר והייתה מהפעילות בקן. לאחר פרוץ המלחמה הצטרפה למחתרת הבית"רית בעיר. בזמן הכיבוש הרוסי היתה לפעילה בעזרה לחברים. עם הכיבוש הגרמני הצטרפה למחתרת פ.פ.או. באחת האקציות חטפו אותה ואת אחותה הליטאים. גורלן לא נודע.

חורבן ומרד, עמ' 390.

מכטינגר ישראל

נולד בעיר חמילניק, פולין. ב-1918. בוגר בית-ספר תיכון בעיר קילץ, לשם עברה משפחתו אחרי מות האם.

בימי המאורעות בארץ בשנת 1938 עלה ארצה והתנדב למשטרת היישובים לשמירה ולהגנה, והיה ל"גאפיר", שמילא תפקידים שונים.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה היה בין הראשונים ביישוב, שהתגייסו ליחידות העבריות בצבא הבריטי. הוא סבר, כי יש להתעלם מן היחסים שבין הבריטים ליהודים. עם שיחרורו מהצבא היה פעיל בשורות המחתרת במאבק נגד השלטון הבריטי בארץ.

במלחמת השיחרור ב-1948 שירת בצה"ל ומילא תפקידים שונים. במערכת סיני, בעת שנהג במכונית, שהובילה חיילים ישראלים לחזית, נפל (1956), השאיר אשה ושני בנים.

פנקס חמילניק, עמ' 958.

מכטיגר שרה

נולדה ב-1926 בוויילנה. בצעירותה הצטרפה לבית"ר. למדה עם אחותה הבכורה בבית-ספר לבנות. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרפה למחתרת. בעת האקציה וההליכה לגיטו נספתה עם אחותה.

חורבן ומרד, עמ' 390.

מלהנדלר חיים (הניק)

נולד בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין, למשפחה מסורתית. למד בחדר ובישיבה בלובלין. כאן נולדה זיקתו לתנועה וכשחזר הביתה הצטרף לבית"ר. לאחר שפרצה המלחמה והגרמנים כבשו את מרקושוב, נמלט ליערות שבסביבה והתקבל לקבוצת הפרטיזאנים של סם גרובר. השתתף בקרבות ובפעולות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים. נודע כפרטיזאן מצטיין. באחת הפעולות נפצע קשה, ביקש מחברו שישאירו אותו במקום, אך הם הביאוהו לבסיס. בדרך מת מפצעיו. נקבר ביער בטקס פרטיזאני.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

מלמד אפרים (פימה)

בן אייזיק. נולד ב-27.1.1923 בעיירה ביאזלוביץ. למד בבית-ספר יסודי פולני בעיירה איוויה, ובגימנסיה היהודית של הד"ר אפשטיין בוילנה. מילדותו היה חבר בקן בית"ר וב"מסדה". בזמן השלטון הסובייטי סיים את לימודיו התיכוניים בעיר לידה, והתקבל לפאקולטה לרפואה בלנינגרד.
נמנה עם הצעירים הראשונים שהתארגנו לבריחה ליער. בינואר 1943 ברח עם בני משפחתו והצטרף עם אביו ועם אחיו הצעיר לגדוד "סובורוב" (חטיבת "סטאלין"). כאשר מונה האב רופא חטיבת "זוקוב",* הצטרף לכיתת סיירים בחטיבה. צוין לשבח על פעולתו בקרב נגד חיל-המצב בכפר דודקי. כאשר יירטו הפרטיזאנים מטוס גרמני בסביבות מיר, פרץ למטוס הנועך בזמן שחבריו רדפו אחר אנשי צוותו, הוציא שקית של מסמכים סודיים ובעזרת שני פרטיזאנים פירק שלוש מכוונות יריה כבדות. השתתף בכל פעולות האוגדה, כדי למנוע מהאנטישמים הרבים שנמצאו בקרב לוחמיה פתחון פה. נמנה עם כיתת הסיירים שפרצה ראשונה את טבעת הכיתור על נאליבוק. נפל מכדורי הגרמנים.
ספר זיכרון לקהילת איוויה, עמ' 552, 553.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 69.
*** חטיבת פרטיזאנים ע"ש הגנרל ז'וקוב.**

ד"ר מלמד אייזיק

נולד ב-1892 בעיירה מייזורוב. למד רפואה באוניברסיטת לנינגרד, רוסיה. ב-1918 קיבל תואר ד"ר לרפואה. ב-1920 נשא אשה ועבר לפולין. התיישב בווארשה ועבד

שם יותר מעשר שנים. אחר-כך הוזמן מטעם קהילת איוויה לשמש רופא קהילתי, וטיפל שם גם בחולים הלא יהודים. כל זמן שהיה באיוויה שימש יו"ר ברית-הצה"ר. היה מעורה בחיים הציבוריים והפוליטיים. את בניו שלח לבית"ר. בתקופת הכיבוש הסובייטי עבד במרפאות ובבית-החולים הממשלתי. בזמן הכיבוש הגרמני שירת כרופא הגיטו. לאחר הטבח הגדול במאי 1942 נמנה עם יוזמי הבריחה מהגיטו. בין השאר עזר לצעירה שנמלטה פצועה קשה מבית-הקברות אשר בו נטבחה משפחתה. היה ממארגני המחתרת, ופעיל בוועד האירגון. כאשר נודע על כוונות הגרמנים לחסל את הגיטו, נמלט עם בני-משפחתו ליערות; אשתו, בתו וחמותו הסתתרו במחבוא, אצל איכר, והוא ושני בניו, מישה ופימא, הצטרפו לגדוד "סוברוב", ביערות נאליבוק. ביאנואר 1943 היה רופאו הראשי של הגדוד, ואחר-כך רופא ראשי של חטיבת "ז'וקוב". בנו הבכור פימא נמל באחד הקרבות. במסמך המסכם את פעולות החטיבה נאמר, שהודות לאמצעי-הזהירות שנקט הד"ר מלמד לא חלה אף פרטיזאן מחלה מדבקת. הד"ר מלמד הגיש עזרה רפואית גם ליושבי מחנות-המשפחה ולתושבי הכפרים בסביבה. בחטיבה העריכו מאוד את פעולתו. מפקד החטיבה קלצ'קו היה אנטישמי, ובחטיבה שרר הלך רוח דומה. יהודי אחד נצטווה לצאת לקרב עם רובה שבור; אחר הוצא להורג על שהרג פרטיזאן שלא ידע את הסיסמה; חמישה אחרים נאסרו. בזכות התערבותו של הד"ר מלמד נמנעה הוצאתם להורג, והושארו בגדוד. אחרי השחרור ב-15.7.1944, חזר לעיירה איוויה ונתמנה למנהל בית-החולים. ב-1945 עזב את רוסיה והגיע למחנה לאנדסברג-לך באיזור הכיבוש האמריקני בגרמניה. עבד שם כרופא, והיה פעיל במפלגה הרוויזיוניסטית ובאירגון הפרטיזאנים ולוחמי הגיטאות. ב-1948 עלה ארצה. היה רופא בקופת-חולים לעובדים לאומיים בתל-אביב ובבתי-חולים בתל-אביב וברמת-גן. נפטר אחרי מחלה קצרה ב-1955.

מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 91, 222, 223.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 69.

מלמד יצחק

נולד בוויילנה. מילדותו חבר בית"ר, אחד הוותיקים והפעילים בקן וילנה. נודע כאיש נוח לבריות ואהוב על חבריו. היה חבר המחתרת הבית"רית, עובד העזרה ההדדית, וחבר המחתרת פ.פ.או. מרוב צער, חלה במחלה אנושה. נרצח באחת

האקציות.
חורבן ומרד, עמ' 390.

מלניק משה

נולד בווארשה. היה תלמיד ישיבה. בביתו קיבל חינוך דתי, מסורתי ולאומי. עוד בנעוריו הצטרף לסניף "ברית-ישורון" בעיר והיה בין הפעילים. בזמן הכיבוש הצטרף למחתרת ואירגן קבוצה של חברי "ברית-ישורון". קבוצתו הצטיינה בקניית נשק בחוץ אצל נוטרים גרמנים ואצל שוטרים פולנים והיו מבריחים אותו לגיטו. בעדותו במכון ההיסטורי היהודי בווארשה מוסר הלל זיידמן, כי בימי המרד לחמה קבוצת "ברית-ישורון" ברחובות מוראנובסקה ונובוליפיה.
* גורלו של משה אינו ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 179, 187.

מנדלביץ צבי

נולד בעיירה ליסקוב על-יד וולקוביסק. סיים בית-ספר יסודי ולמד מקצוע. הצטרף לבית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני ברח מהעיירה והיה חבוי אצל איכר נוצרי בסביבה. אחר-כך עזב את המקום והצטרף ליחידתו של יוסף מזריצקי. אחרי השחרור גויס לצבא האדום וכעבור חודשיים וחצי נהרג בקרב ליד וארשה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א' (10), עמ' 7, 8, 9.
עדות יוסף מזריצקי (איו"ש, מ-2755/159).

מנדלביץ צבי מאיר

נולד ב-1918 בעיירה ליסקוב, גליל ביאליסטוק, למשפחה ציונית. קיבל חינוך מסורתי ציוני. בוגר בית-ספר מקצועי בביאליסטוק, בוגר קורס סמלים בבית"ר. התעתד לעלות ארצה. הוא הובל עם יהודי עיירתו למחנה בוולקוביסק בחודש נובמבר 1942. נמנה עם היחידים שלא נשלחו לטרבלינקה. בסוף חודש דצמבר 1942 נמלט עם עוד שני

יהודים ממחנה־העבודה. המשמר הגרמני פתח ביריות ופגע באחיו מרדכי. צבי מאיר נשאו על גבו אל היער. פרטיזאנים שפגשום הובילו אותם לבית איכר מכר, שם השאירו את מרדכי הפצוע. צבי המשיך בדרכו עד שהגיע לבסיס גדוד "קירוב". שם פגש את יוסף מזריצקי ובני עיר אחרים, וצורף ליחידת חבלה, שמיקשה את מסילת הברזל בסביבות בריסק. השתתף אף במארב ליד עיירת הולדתו ליסקוב.

אחרי השיחרור גויס לצבא האדום (יולי 1944). נפל בקרב בביאלה־פודלאסק (תש"ה, סוף 1944).

עדות יוסף מזריצקי (איו"ש 2758/159- עמ' 39).

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 70, 71.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8, 10.

מנדלסון קלמן

בחודש נובמבר 1939 פנו 4 קצינים מהתנועה הרוויזיוניסטית בווארשה, ביניהם מנדלסון קלמן, להנריק איוונסקי, אותו הכירו היטב ממצור על וארשה. הם פנו אליו בזה הלשון: "אנו קציני צבא פולין ואין אנו מוכנים להתייצב באופלאג (אופיצרן לאגר) לפי הצו הגרמני" וביקשו עזרתו בנידון.

בשנת 1940 עלה רעיון ההתנגדות המזויינת בגרמנים. באותם ימים החליף האירגון את שמו מ"סוויטי" ל-ז.ז.וו.

עם אירגון התאים הראשונים נתמנה מנדלסון למפקד קבוצה בת 12 איש. קלמן קיבל את האקדחים הראשונים עבור החברים בזמן האזכרה לראש בית"ר. קלמן מנדלסון בחלקו כמה אקדחים אמר: "רבותי צריך להתכונן למרד". בחודש יולי 1941 התקיימה לפי בקשתם של אפלבויס ומנדלסון ישיבת עבודה בנוכחות האחים איוונסקי ופולקובניק זייצלר-זארסקי, ברחוב צגלנה. מנדלסון ביקש שהמטה יחליט על המבנה של ז.ז.וו. וכך נבחרה המפקדה של האירגון.

קלמן היה בקשר להוצאת ילדים מהגיטו והעבירם לצד הארי. כמו כן היה קשור עם חיסול הבוגדים בגיטו. בחודש יוני 1942 אחר תפיסתם הובאו לפני בית דין, נשפטו ובוצע פסק דין מוות במקום ושם במרתף נקברו.

אחרי הקרב הקשה בככר מורנובסקי ונפילתם של הרבה לוחמים ומפקדים הוחלט להעביר את המטה למקום אחר. בין הפצועים היה גם קלמן מנדלסון שאותו העבירו לדירתו של איוונסקי. הקרב של יום ה-27 באפריל נכנס להיסטוריה. הגרמנים איבדו יותר ממאה הרוגים וכמספר הזה פצועים. בין הלוחמים בגטו וארשה יהיה כתוב באותיות זהב על כל פעולותיו למען עם ישראל שעשה קלמן

מנדלסון. (קאז'מיז מאדאנובסקי).
קלמן נפטר אחרי מחלה קצרה בוארשה בה נולד ולחם.
"השחר".

מלצר יוסף

בן משה, נצר למשפחה רבנית. נולד בעיר חלם. למד בבית-ספר "תחכמוני" בלובלין. לאחר שהפסיק את לימודיו בישיבה בשנות השלושים חזר לעירו. באותו זמן בא זאב ז'בוטינסקי לחלם, ויוסף שמע מפיו על בית"ר, תנועת-הנוער הלאומית, שכבשה בסערה את הרחוב היהודי במזרח-אירופה. היה מיוזמי התנועה בעיר וממקימה, ובשנים הבאות היה אחד מפעיליה ומראשיה. עד מהרה גדלה התנועה ותפסה את המקום הראשון בין תנועות-הנוער בחלם. גם שם היו קיימים כל המוסדות הקהילתיים וכל המפלגות.

כשפרצה מלחמת-העולם השניה עברה חלם לתחום הכיבוש הרוסי. יוסף היה ידוע כבית"רי, וכדי שלא להיאסר היה עליו למהר ולעזוב את העיר. עבר לעיירה בקרבת הגבול הרוסי; חברתו רחל הצטרפה אליו וב-1940 נישאו.

ביוני 1941 פרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, הצבא האדום נסוג ובעקבותיו נהרו רבבות אזרחים לעומקה של רוסיה. רעייתו רחל הגיעה לרוסיה התיכונה, אבל יוסף גויס לצבא האדום להגן על סטאלינגרד. נלחם בחירוף נפש בעת המצור הגדול, ובעת שנהדפו הגרמנים עד למפלתם. באותם ימים נחתם הסכם בין ממשלת פולין וממשלת רוסיה להקמת צבא פולני ברוסיה. יוסף שוחרר מהצבא האדום ונשלח להתייצב בלשכת הגיוס הפולנית בטאשקנט. חיפש את רעייתו, ולאחר נדודים רבים מצא אותה בבוכארה. בינתיים חלה, וכמה חודשים פרפר בין החיים ובין המוות.

בסוף 1943 גויס לצבא פולין ונשלח ליחידת עבודה. בסוף 1946 חזר לפולין. אחר-כך הגיע לברלין, ושם היה פעיל בבריתה ואף השתתף בגיוס כספים ל"קרן-הברזל", הקרן לרכישת נשק בשביל האצ"ל. ב-1948 הגיע ארצה והתגייס לצה"ל. אחרי שחרורו היה פעיל בתנועה, ובהסתדרות העובדים הלאומיים (ה.ע.ל.).

אחרי מחלה קצרה נפטר בן 61 בשנת 1977.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 6 (31), עמ' 40, 41.

מנוסביץ משה (מנוס)

בן אבא ומיכלה. נולד ב-17.11.1926 בעיר דומברוביץ על-יד קוטנו, פולין. למד בבית-ספר עממי. הצטרף לבית"ר בילדותו. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה והגרמנים כבשו את עירו, ברח משם ליערות פרצב לוברטוב, והצטרף לפרטיזאנים. על אף גילו הצעיר נודע ביער כפרטיזאן אמיץ. יצא לפעולות חבלה ולפעולות אחרות, ופיעם בו הרצון לנקום את נקמת עמו. הפרטיזאנים המבוגרים אהבו אותו ושמרו עליו. לחם בשורות הפרטיזנאים עד שחרור פולין. ב-19.5.1946 עלה לארץ בין העולים הראשונים לאחר המלחמה. עברו הפרטיזאני הכשיר אותו להיות לוחם לשחרור ארץ-ישראל. הצטרף לאצ"ל, עבר קורסים והצטיין בהם. משה היה קשה-עורף, רציני מאד ודרוך, אך בלבו וגם במראהו ניכר תום נעורים. נפל במערכה לכיבוש יפו ב-29.3.1948 (י"ח באדר ב' תש"ח). נטמן למחרת בנחלת-יצחק. **לנסיקון הגבורה**, חלק ב', עמ' 50. **יזכור**, עמ' 540.

מרגלית*

נולד בעיר בוצ'אץ'. פעיל בקן בית"ר בעיר. בתקופת הכיבוש הגרמני היה בין פעילי המחתרת. ביום האקציה יצא ליער והצטרף לקבוצת פרטיזאנים יהודים. באחד הימים, בזמן שהיה בביתו של איכר, הוסגר על-ידי איכר שני לידי הגרמנים. בזמן תפיסתו זרק רימון, והוא ביחד עם הגרמני ועוזרו האוקראיני נהרגו במקום. * שמו הפרטי אינו ידוע. **ספר הפרטיזאנים היהודים**. **עדות מוניה וורמן-בזן**, (איז"ש 03/4235).

מרדיקס*

יליד ווארשה. היה בין המארגנים של המחתרת הבית"רית בעיר. בחודשים אוקטובר-נובמבר 1940 השתתף בפגישה עם פרץ לסקר ואחרים, כדי לאסוף יחד

את כל הכוחות ובמגמה לחדש את חיי התנועה במחתרת.
הוא וחברים נוספים שמרו יום ולילה על בית-דפוס, כדי שיוכלו להוציא לאור
חוברת בשם "המדינה", כשסמל העיתון - המנורה וסימלה של בית"ר.
היה פעיל באירגון ז'ז.וו. (Z.Z.W.). השתתף במרד וגורלו אינו ידוע.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
מצדה של וארשה, עמ' 15, 62.

מרדושקוביץ יעקב

נולד ב-1919 בעיר וילייקה, פולין, למשפחה מסורתית. בוגר הגימנסיה הפולנית
בעיר. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. הוא היה בין פעילי הסטודנטים היהודים.
בזמן הכיבוש הרוסי התארגנו החברים של קן בית"ר במחתרת ופעלו ברציפות
עד לכיבוש הגרמני. בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרפה קבוצת תלמידי הגימנסיה
הפולנית בוילייקה לפלוגת פרטיזאנים, ביניהם היה יעקב.
נפל באחת הפעולות הקרביות הקשות.
ספר זיכרון קהילת וילייקה, עמ' 48.

מרדושקוביץ פרומה (נמז)*

נולדה ב-1922 בעיר וילייקה, פולין. בוגרת הגימנסיה הפולנית בעיר. בזמן
לימודיה הצטרפה ביחד עם קבוצת בנות לקן בית"ר. בתקופת הכיבוש הסובייטי
הייתה בין מארגני המחתרת הבית"רית. כשכבשו הגרמנים את העיר, יצאה יחד
עם אחיה יעקב ליערות הסביבה, והצטרפו לקבוצת פרטיזאנים ביערות וילייקה.
באחת הפעולות יצאה פרומה עם עוד שתי חברות מהקבוצה, כדי לקבל מזון
עבור יחידתה. שתי הבנות הבית"ריות, אניה אולמן ואומה גוטמן, הספיקו תחת
אש כבדה לחזור ליער וניצלו.
פרומה נתנה להן חיפוי, ובעצמה נהרגה.
* כינויה במחתרת.
ספר זיכרון קהילת וילייקה, עמ' 48.

מרזו שמחה

בן אברהם ומניה. נולד ב-1917 בעיר קוטנה, מחוז וארשה, פולין, למשפחה
מסורתית וציונית. אביו היה בין הפעילים בתנועה הציונית הרוויזיוניסטית וגם

פעיל באירגון החייטים בעיר. למד בגימנסיה העברית "עם הספר". בילדותו הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים בקן, בוגר קורס סמלים. השתתף בכל הפעולות של המוסדות במקום. ב-1938 גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-התותחנים בעיר לוביץ. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה היה בשירות פעיל. השתתף בקרבות רבים, ביניהם בהגנה על וארשה. נפל ב-16 בספטמבר 1939 בקרב על-יד לוביץ. נקבר בקבר אחים בכפר לשנייצובקה ע"י לוביץ. שמו נמצא ברשימת הנופלים של הצבא הפולני.

ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

מרין אברהם

בן יוסף ומינדל. נולד ב-1921 בעיר הורודוק. חי בעיירה מאנייביץ. למד בבית-ספר "תרבות" ובישיבה בעיר קובל. היה בין הפעילים בקן בית"ר, וקנאי ללשון העברית בקן. בזמן הכיבוש הגרמני, כשנפוצו שמועות על כוונת הגרמנים לחסל את הגיטו, היה בין הצעירים הראשונים שנמלטו לאיזור הביצות. בחיפושיהם אחר פרטיזאנים פגשו בלוחמי הגדוד של "מאקס", ואלה צירפו אותם לגדודם. מרין הקים מאפייה בעיר, ודאג לאספקת לחם ללוחמים וליושבי מחנה המשפחות. עם שחרור המקום התגייס לצבא האדום, ושירת ביחידת תותחנים כתותחן. נפל ב-2.2.1945 בקרב על קניגסברג.

עדות יהודה מרין.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 73.

* גדוד פרטיזאנים בוהלין ע"ש "מאקס" יוזף סוביישק, גנרל בצבא הפולני אחרי המלחמה.

מרין אהרן

נולד בעיר בנדין, פולין. בוגר בית-ספר תיכון עברי בעיר. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת הבית"רית. הוא וחיים ברייטברט נתפסו בזמן שפעלו במחתרת; כנראה בגלל הלשנה. הם הוסגרו לגסטאפו, עונו כמעט עד מוות, הובלו למסלוביץ ומשם למחנה ההשמדה אושוויץ והוצאו להורג כנאשמים בהשתייכות למחתרת.

עדות משה ירקוני (איו"ש) ר-3978/82.

ספר סוסנוביץ והסביבה בזוגלמביה, עמ' 170.

מרלינג אליהו

בן מנדל ורבקה. נולד בכי תמוז תרפ"ג (4 ביולי 1923) בצירנוביץ, רומניה. למד בבית-ספר תיכון ועבר את בחינות הבגרות בבוקארשט. בתקופת השואה היה כל הזמן במחבוא אצל נוצרים, ובשנת 1946 העפיל באוניית מעפילים והוגלה לקפריסין יחד עם אשתו. בשנת 1947, אחרי אחד-עשר חודשי מעצר, שוחרר, עלה ארצה עם אשתו ומייד הצטרף לאצ"ל והשתתף בפעולות נגד הבריטים. כאן השתתף בפעולות הארגון, בפרוץ הקרבות עם הערבים ובקרב עם העיראקים. אליהו נפל בהתקפה של יחידת אצ"ל לשם כיבוש מחנה העיראקים בין מגדל-צדק לראש העין. המחנה נכבש על-ידי היחידה, אך העיראקים חזרו עם תגבורת גדולה וחסמו את דרך הנסיגה. בקרב שהתפתח היה אליהו בין הנעדרים. הוא נפל בכ"א אייר תש"ח (30 במאי 1948), ונטמן בירושלים.

זכרם נצח, עמ' 350.

יזכור, עמ' 549.

מרצקי חנוך

נולד ב-1919 בוויילנה, פולין. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר, פעיל בקן בית"ר וגם חבר במחתרת הבית"רית בזמן הכיבוש הרוסי. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת פ.פ.א. זמן קצר אחרי פרוץ המלחמה חטפו אותו הגרמנים. גורלו לא נודע.

חורבן ומרד, עמ' 390.

משי משה

נולד בעיירה אושמיאן. הצטרף לקן בית"ר, והיה מפקדה עד מלחמת-העולם השנייה. בזמן הכיבוש הסובייטי ברח לוויילנה ושם הצטרף למחתרת הבית"רית. תיכנן לעלות לארץ. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה והגרמנים כבשו את וילנה, הצטרף למחתרת פ.פ.א. משה היה מטבעו לוחם נועז. יצא ליער והצטרף לפרטיזאנים ביערות וילנה. פעיל בעזרה לשארית הפליטה. לאחר השחרור נורה ונהרג מכדורי שוטרים ליטאים.

חורבן ומרד, עמ' 390.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 74.

נאדל משה

נולד ב-1921 בעיירה נובי-סווינציאן, מחוז וילנה, לאביו קלמן ואמו זיסל. למד בחדר ובבית-הספר היסודי. בביתו קיבל חינוך מסורתי. כשפרצה המלחמה ברח מזרחה. ב-1942 התגייס לצבא האדום, ומשם עבר לדיוויזיה הליטאית ה-16. על לחימתו ואומץ ליבו ותעוזתו זכה בשלושה אותות הצטיינות ומדליות סובייטיות. בסוף חודש דצמבר 1942 צורפה הדיוויזיה לארמיה השלישית שבחזית בריאנסק. משה לחם בפועל בכל הקרבות. אחרי המלחמה חזר לביתו והחליט לצאת מפולין, הגיע לקנדה, שם נפטר בשנת 1980.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44) עמ' 50.

נגינס חיים

בן שאול ובוני. נולד ב-5 באוגוסט 1925 (ט"ז באב תרפ"ה) בעיר יאסי, רומניה. למד בבית-ספר יסודי ואחר-כך בגימנסיה. בזמן מלחמת-העולם השנייה הצטרף לפרטיזאנים, למד דרכי לחימה, חבלה ופיצוץ ואף חיבל ברכבות. בדרך נס נשאר בחיים. אחרי המלחמה החליט לעלות ארצה, ובדרך נדודיו פגש בצעירי האצ"ל. התלהב מהשקפותיהם ומפעולותיהם ולבסוף הצטרף אליהם, ואף עסק הרבה בליבון הרעיונות, שבהגשמתם החל להיות שותף פעיל. ב-1948 הגיע ארצה באוניית הנשק "אלטלנה", וראה איך חיילים יהודים מתנדבים נרצחים ונשק יקר מפז עולה באש. התגייס לצה"ל והשתתף ברוב הקרבות בצפון ובדרום. הקרבות האחרונים בהם השתתף היה במערכה על פאלוגיה.

נפל בשעת ההסתערות על עיראק-אל-מנשייה ב-28 בדצמבר 1948 (כ"ו בכסלו תשי"ט), ונטמן ברחובות.

זכרם נצח, עמ' 351.

יזכור, עמ' 557.

נדלר יוסף (סגן גד)*

בן בנימין ורחל. נולד ב-26 ביולי 1926 (ט"ו באב תרפ"ו) בירושלים. כעבור כמה שנים עקר עם משפחתו לפתח-תקווה. למד בבית-הספר הדתי "נצח ישראל", אך מגיל צעיר החל לעבוד בחשמלאות ובמכונאות כדי להשתכר למחייתו. היה חבר

ב"מכבי הצעיר". הצטרף לבית"ר והתחבב על הכל תודות לחריצותו, יושר לבו ועליזותו.

בתחילת 1944 התגייס לצבא הבריטי לחיל-הים ושירת כשלוש שנים בצי המלכותי. עם שובו ארצה הצטרף לשורות האצ"ל. כמחצית השנה היה ביחידת טירונים, ואחר-כך הועבר לחיל קרבי והחל להשתתף השתתפות פעילה במלחמת המחתרת בבריטים. נתמנה לאחראי על שיירת המכוניות, שהובילה את המטען המוחרס. אירגן את השיירה בתבונה, ועמד על המשמר לבל תארע כל תקלה. באותם ימים נאסר והוחזק שישה שבועות במעצר.

נהרג בהתפוצצות בבסיס מסי 3 של האצ"ל בפתח-תקווה, שהוחזקו בו רימונים וחמרי נפץ, ב-19 במאי 1948 (יי באייר תשי"ח) ונטמן בפתח-תקווה.

* כינויו באצ"ל.

זכרם נצח, עמי 352.

יזכור, עמי 558.

נוביק יוסף

נולד ב-1920 בוילנה, פולין. למד בבית-ספר "תרבות". בביתו קיבל חינוך ציוני. בילדותו הצטרף לבית"ר, והיה בין פעילי הקן. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת הבית"רית.

לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, ווילנה נכבשה, הצטרף למחתרת פ.פ.א.ו. נתפס ונשלח למחנה הריכוז "לאגדיא", הסמוך לטאלין, אסטוניה. במחנה היה פעיל במחתרת, ושם נרצח. חורבן ומרד, עמי 390.

נוטקביץ יעקב

בן יוסף וחינה. נולד ב-1922 בקאזיאן, איזור וילנה. בוגר בית-ספר, בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בזמן השלטון הרוסי היה בין פעילי המחתרת ובתקופת הכיבוש הגרמני ניהל תעמולה בקרב הנוער למען בריחה ליערות. רכש רובה תמורת זהב, ובראשית 1942 ברח בראש קבוצה של כ-80 איש ליערות סביב ולודז'. הוא אירגן מחנה משפחות עבור הבלתי-כשרים לקרב. יחד עם 20 צעירים הצטרף לגדוד 3 של חטיבת "ספארטאק".

השתתף ב-19 קרבות עם חילות המצב שבסביבה והצטיין בהם. נטל חלק פעיל

בפיצוץ תחנת החשמל בשווינציאן; נקם בחיילים משתפי פעולה, לרבות אלה שרצחו קבוצות יהודים, שנמלטו מהגיטו ליערות. פעולה זו זכתה בעידוד המיפקדה. התמחה כממקש-חבלן. נפל בעת פיצוץ רכבת מלאה חיילים וטאנקים, שנסעה בכיוון לנינגראד. למרות שהפרטיזאנים הגיעו למקום המיקוש סמוך לבואה של הרכבת, מילאו את המשימה אך לא הספיקו להימלט וניקברו עם שרידי הרכבת המפוצצת (ינואר 1944). אפילו המפקד האנטישמי חרוטונוב הירבה לשבח את יעקב. בחייו קיבל את אות "הדגל האדום" ואת מדליית "פרטיזאן דרגה ראשונה". אחרי נפילתו הומלץ להעניק לו אות "לנין".

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 168, 169, 176, 178, 179, 191.

נוימן משה

בן יחזקאל ומרים. נולד ב-כ"ב טבת תרפ"ו (23 בנובמבר 1922) בעיר ביסטריצה, צ'כוסלובקיה. משה הצטיין בלימודיו ובמיוחד בציור ובספורט. שאיפתו להשתלם בציור ליוותה אותו כל ימי חייו. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. אביו ביקר בארץ ישראל בשנת 1933, וכעבור שלוש שנים עלתה משפחתו לארץ. חודשים מספר גרו בשכונת מחלול שבתל-אביב. משה התחיל לעבוד כנער במסגרות ובשעות הפנאי היה מצייר. כחבר "מכבי" התאמן בהיאבקות. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, עבר לעבוד במחנה הצבאי הבריטי ברפיח. אחרי כמה חודשים גויס לצבא הבריטי ומשם הגיע לבריגאדה היהודית. השתתף בקרבות רבים בגדוד השני. משה היה בין פעילי ההעפלה. בגבור מלחמת המחתרת במשעבד הבריטי, מצא משה את דרכו לאירגון הצבאי הלאומי. היה אמיץ לב, שש לכל משימה והיה דרוך תמיד לפעולה. במלחמת המגן לחם משה כחייל בצבא ישראל בחזיתות שונות. הוא השתתף בקרב חוליקאת וארבע ימים אחר כך - בפעולה קרבית בסביבת משטרת עיראק סואידן נפצע במוחו פצע אנוש ומת בו ביום, א' בחשון תש"ט (3 בנובמבר 1948) ונטמן בכפר וארבורג.

זכרם נצח, עמ' 353.

יזכור, עמ' 561.

ספר הבריגאדה, כרך רביעי: עמ' 151.

תולדות ההתנדבות בין בריטים ערבים וגרמנים, עמ' 356.

נוימן צבי (הירש)

בן ליפא וליובה נולד ב-15.4.25 בלובלין שבפולין. גמר בית-ספר עממי. עם פלישת הנאצים לפולין, הועמד בין יהודים רבים על שפת בור ארוך, והרוצחים קצרו בהם במכונות יריה. בשכבו בבור תחת החללים, נתעורר לחיים. בלילה זחל, יצא מן הבור ואחר נדודים רבים הגיע לחבורות פרטיזאנים שמצא ביער והצטרף אליהם. אחר-כך שרת בצבא הרוסי והשתתף במסעו לשחרור פולין. בהגיעם למערכה של פולין, פרש מהצבא האדום והצטרף לקיבוץ של הנוער הציוני בציניסטוחוב. משם עבר עם חבריו להכשרה במאיקופן שבבוואריה והשתלם בנגרות בנין. אחרי נדודים דרך גרמניה וצרפת, העפיל ארצה באוניה "לטרוף". נתפס ושולח לקפריסין.

במאי 1947 הורשה לעלות לארץ. בא אל דודו במגדיאל והתחיל לעבוד במקצועו. משהחלו ההתקפות הערביות, שירת בפלי"ם ובמהרה נתגלה כקלע ומקלען מצויין, בעל נסיון קרבי ומלא רצון לנקום באויב. הסיורים והשמירות בעורף לא סיפקו את רוחו, וסוף סוף צורף עם כיתתו לגדוד אחר בחטיבת "גבעתי". התנער מזכרונותיו העגומים וידע להיות בחור עליז ומעודד את חבריו העולים החדשים בצבא. המקלע היה החפץ היקר והאהוב עליו ביותר. השתתף בקרבות בדרך לירושלים ואח"כ בדרום ובנגב, והגיע לדרגת טוראי ראשון. התהלך איתן ובטוח בקרבות המרים ביותר, בהאמינו, שכל עוד המקלע בידו, לא יפגע בו כדור, כפי שאמר לחבריו.

באחרונה השתתף במבצע פריצת הדרך אל הנגב, יצא בשלום מהקרבות על משלטי סביבת נגבה, אך בהתהלכו ביום 17.10.1948 לעת ערב בלי המקלע בתעלת הקשר שבמשלט אחד, פגע בו כדור בראשו. למחרת נקבר בכפר ורבורג. בדף הקרבי של חטיבת "גבעתי" מיום 21.10.48 נקרא על שמו ויקרס של האויב, שנלקח כשלל בידי אנשינו. יזכור, עמי' 562.

נוימאן רויזה

נולדה בווארשה, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון פולני. גרה ברחוב מוראנובסקה 42, והייתה אחת המקשרות המצוינות של האירגון. דאגה לספק נשק לאירגון, ולא החמיצה שום הזדמנות לעשות זאת. עקב תנאי הגיטו חלתה בשחפת, ולפי פקודת המיפקדה הוצאה מן הגיטו לפני פרוץ המרד. הגברת איוואנסקי החזיקה אותה בביתה וטיפלה בה במסירות

ובאהבה כאילו הייתה בתה, ואף נדבקה ממנה במחלתה.
סמוך לפרוץ המרד, בפברואר 1943 נפטרה משטף־דם.
מצדה של וארשה, עמי 87, 193.

גוישטיין פנחס

בן יוסף־זינדל ומאשה. נולד בעיר מזריץ', פולין, למשפחה מסורתית. אביו כיהן כראש ישיבה בעיירה סוקולוב. למד בבית הספר העברי "תרבות". כאשר עמד על דעתו הצטרף לבית"ר, ונשאר נאמן לה כל חייו.
כשפרצה מלחמת העולם השנייה, היה בחזית, בגדוד שניסה לעצור את הצבא הגרמני. אחרי תבוסת פולין חזר לביתו, אבל בגלל הסכסוך הרוסי־גרמני לחלוקת פולין עבר האיזור לשליטת הגרמנים, ופנחס נאלץ לברוח מזרחה. עבר לבריסק, ונשא שם לאשה את דבורה.
במאי 1940 אסרו אותו הרוסים והיגלו אותו לקומי אסס"ר. לאחר הסכסוך סיקורסקי־טאלין ביקש להתגייס לצבא הפולני שהקימו הפאטריוטים הפולנים ברוסיה אך נדחה בלך ושוב. בסוף 1943 הצליח להתקבל לצבא. פנחס עשה עמו את כל הדרך עד כיבוש ברלין ותבוסת גרמניה ב-8 במאי 1945. לאחר מכן השתחרר מהצבא והתחיל פעילותו ב"בריתה".
כל אותו הזמן הייתה רעייתו דבורה בעומק רוסיה, ועתה חזרה לפולין. בספטמבר 1946 עזב עם רעייתו את פולין, והגיע למחנה הפליטים רידנבורג בזאלצבורג. שם כשלוש שנים, והיה ממונה על כל מחסני אוני"א. ניהל את האספקה לפליטים בצדק וביושר. ב-1949 עלה עם משפחתו לארץ וכאן עברו עליהם כל חבלי הקליטה. ממחנה פרדס חנה עברו ללוד, התיישבו בה והיכו בה שורש. עד מהרה היה פנחס לאחד מאבות העיר.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד' מס' 9 (49), עמי 79, 80.

נורל אריה (ליובה)

נולד ב-1917 (תרע"ז) בעיר בנדר (טיגינה), בסאראביה. בגיל רך נתייתם מאביו ונאלץ לעבוד לפרנסת המשפחה. את סיפוקו מצא וקיבל בקן בית"ר. היה בחור צנוע ונחבא אל הכלים ואהוב על כל יודעיו. ב-1936 יצא להכשרה בגדוד מילשטי בבסאראביה, וגם שם נתחבב על כולם. היה בין הראשונים שניסו להעפיל לארץ בעליית "אף־על־פי". ההצלחה לא האירה לו פנים, הוא נקלע לצירנוביץ, ושם כלאה

אותו המשטרה הרומנית. אחרי כמה ניסיונות הצליח ב-1939 לעלות על סיפונה של אוניית המעפילים הבית"רית "קאטינה", הידועה במסעה רב הסבל והסכנות. בארץ התייצב מיד בפלוגת הגיוס הבית"רי בחדרה. שם עבד כפועל חקלאי, הצטרף לאצ"ל והתנדב ראשון לכל פעולה ותפקיד. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי ללחום בגרמנים. ביקש לצאת לחזית, והתנדב ל"פלוגות המוות". אף כשהיה בשורות הצבא הבריטי עמד בקשרים עם המחותרת בארץ. באומץ-לבו שימש דוגמה לרבים. ב-1941 (תש"א), בשעה שחזר מפעולת קומאנדו, נפגע מפגזי האויב ונהרג. ב-15 במארס 1942 נטמן בקרנה, אריתריאה. **תולדות ההתנדבות – בין בריטים, ערבים וגרמנים, עמ' 327.**
זכרם נצח, עמ' 74.

נורמן ראובן

נולד ב-1917 בעיר וילייקה, הסמוכה לוילנה. לאחר שסיים את לימודיו עזר ליד אביו. בחור שקט וצנוע בהליכותיו, אדיב, נאמן ומסור. על אף עבודתו הקשה, מצא לו תמיד זמן לפעולות בקן. עזב לחודש ימים את עיסוקיו הפרטיים ויצא לקורס במאלוני.

לפני גיוסו לצבא הפולני לפני המלחמה הדריך אותו מי' לנדא ברכיבה על סוס. ראובן היה מועמד מועדף לעלייה לארץ. קן בית"ר בוילייקה קיבל שני מקומות לעלייה בלתי-לגאלית, אבל מאחר שראובן התגייס לצבא, ויתר על תורו לטובת חברו. כאשר פרצה מלחמת-העולם השנייה, העלייה נפסקה זמנית וההפלגה בוטלה. ראובן לחם בחזית, ואחר-כך חזר לוילייקה. חברו הטוב, משה ברמן, נמצא במחנה שבויים וביקש שישלחו לו כסף. ראובן אסף בין החברים כסף ומסר אותו לאמו של משה, והיא שלחה לו חבילה בשם החברים.

עם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה לא עזב ראובן את העיר, כי אשתו הייתה בחודש התשיעי להריונה. באחת האקציות נלקח לעבודה ולא חזר עוד הביתה. **ספר זיכרון קהילת וילייקה, עמ' 145.**

נורמן רפאל

נולד בעיר וילייקה. בוגר גימנסיה בעיר. עוד בהיותו תלמיד בבית-ספר הצטרף לקן בית"ר. כשגדלה המצוקה בביתו, וקשה היה לשלם שכר לימוד, נתן שיעורים פרטיים, כדי לממן את לימודיו באוניברסיטה. כשכבשו הרוסים את וילייקה,

נאלצה המשפחה לעבור לקורניץ אך רפאל חזר לווייליקה, כדי להתפרנס מהוראה. נעצר ונשפט למאסר. עם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה שוחרר. היה בין המארגנים של בריחת הבית"רים מווייליקה לוויילנה. באקציות הראשונות הוכה ונרצח במקום.
ספר זיכרון קהילת ויליקה המחוזית, עמ' 145.

נורנברג משה

נולד בווארשה, למשפחה מסורתית וציונית. למד בבית-הספר היסודי הממלכתי ובבית-ספר מקצועי. הצטרף לבית"ר והיה בין פעיליה בקן. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה עזב את העיר ורץ עם זרם הפליטים ממקום למקום עד שהגיע לביאליסטוק. משם חזר לווארשה והצטרף לאירגון המחתרתית הבית"רי ז.ז.וו. — (Z.Z.W.) בזמן המרד היה בעמדה ברחוב קרמליצקה 5. בזמן הקרב נפל.
מצדה של וארשה, עמ' 294.

נייבורג אלה

נולדה בווארשה, פולין. חניכת "מסדה" ואחר-כך בית"ר. אחת המפקדות והמדרכיות המוכשרות בקן בית"ר. פעלה רבות בין חוגי הנוער היהודי המתבולל והביאה אותם לבית"ר.
נוסף על פעילותה הרבה בתנועה שקדה על לימודיה. סיימה בית-ספר תיכון עברי, עברה את בחינות הבגרות ואחר-כך יצאה לאיטליה ללמוד רפואה. למד באוניברסיטאות פיזה ובולוניה וקיבלה תואר דוקטור לרפואה.
כחודשיים לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה חזרה הביתה והתחילה לעבוד בבית-החולים צייסטה במחלה הכירורגית. יחד עם זאת המשיכה את פעילותה בתנועה. בזמן המלחמה המשיכה בעבודתה בבית-החולים, וכשהתארגנה המחתרת הלוחמת הייתה אחת הראשונות להצטרף אליה. ורק כאן, בעבודה המחתרתית, התבלטה בכישרונותיה הברוכים: ידיעת שפות, שכל חריף, מטען תרבותי גדול, שקט נפשי ואומץ-לב — ואת כולם ניצלה לשירות הרעיון הנשגב: התנגדות לאויב.
עד מהרה הייתה לאחת הקשריות המנוסות הנועזות והמועילות ביותר של ז.ז.וו. (Z.Z.W.), קשרה קשרים עם חוגים רפואיים מהצבא הגרמני והגסטאפו. ביניהם מספר ניכר של איטלקים. רכשה את אמונם ויכלה לספק לאירגון ידיעות חשובות, לרכוש נשק, חומרי ריפוי וחבישה, וגם להקים נקודות בצד הארי לאנשי

ז'ז.וו. (Z.Z.W.) היוצאים אל מחוץ לחומות הגיטו לתפקידיהם השונים. וכך נעשתה אלה השחרורות, בעלת העיניים הירקות-הכחולות החולמניות, הענותנית והמצניעה לכת, לוחמת נועזת ששמה נישא לתהילה בפי כל. נפלה בקרב של ה-27 באפריל. **מצדה של וארשה**, עמ' 193, 289. **עדות י' איוונסקי** (המכון ההיסטורי-יהודי – וארשה מס' 5790).

נימן פרומה

משפחת נימן מהעיירה אוזיראני גידלה את ילדיה במסורת היהודית והציונית. הם החליטו לעלות לארץ-ישראל אך בגלל המלחמה, שפרצה בינתיים, נשאו בפולין. חלק מהילדים היו חברי תנועת הנוער בית"ר מילדותם. בתקופת השואה עת נאבקו בכל כוחם כדי להישאר בחיים, בעת שיחה עם אחיה, אמרה לו פרומה: "אם למות, אז לדעת למות בכבוד". בזמן שנתפסה, ביקשו הרוצחים האוקראינים, שתוריד את הפרווה שלבשה. היא התנגדה. אז ניגש אליה שוטר ורצה להוריד ממנה בכוח את הפרווה. היא תפסה את הרובה שבידו ועם הקת רוצצה את ראשו – כך העיד אחיה, ששמע מעד ראיה, שומר המשק קרוטשק. היא נפלה מכדורי השוטרים. **ספר אוזירן והסביבה**, עמ' 443-452.

נירנברג אלתר

נולד ב-1923 בעיר חמילניק, פולין, למשפחה ציונית מסורתית. בוגר בית-ספר וישיבת חב"ד בעיר. אלתר הצטרף לשורות בית"ר בגיל 10, וכנער הוכיח את עצמו בכל פעולות הקן. נשלח לקורס מדריכים בעיר לודז'. כשחזר מהקורס, הצטרף לתאים המחתרתיים של האירגון הצבאי הלאומי בעיר. בתקופת הכיבוש הגרמני היה בין מארגני המחתרת. באקציה הראשונה נתפס בין מנהיגי העיר ונשלח למחנה המוות. **עדות זוננשיין – זוהרי, בתוך פנקס חמילניק** עמ' 743-744.

ניסנבוים יוסף

בן משה ורחל (לבית לנצנר). נולד ב-1927 בעיר קובנה, ליטא. ביתו היה בית יהודי חם עם מסורת יהודית מתקדמת. הילדים התחנכו ברוח של כיבוד אב ואם

ועזרה לזולת. למד בבית-ספר עברי בעיר, ובצעירותו הצטרף עם חברי בית-ספרו לתנועת-הנוער בית"ר.

בזמן הכיבוש הרוסי לא הספיקה משפחת ניסנבויס להימלט לארץ. לאחר פלישת גרמניה לרוסיה ב-1941 התחילה האודיסיאה של יוסף. עם אביו ואמו נכנס לגיטו קובנה. התחילו ימי המכות, העינויים והחטיפות. מפעם לפעם היו הגרמנים ועוזריהם הליטאים מתפרצים לגיטו, חוטפים יהודים ושולחים אותם לעבודה למקום לא ידוע ורובם לא חזרו. באמצע 1942 החליטו התנועות הפוליטיות לחדש את פעולותיהן. הוחלט שלא לשבת בחיבוק ידיים, אלא להתנגד לגרמנים בכוח עם נשק ביד. בסוף 1943 הגיעו לקובנה הידיעות על המרידות בגיטאות ועל מלחמת הפרטיזנאים. הנוער החליט לברוח ליערות ולהצטרף ללוחמים. ביולי 1944 התחילו לחסל את גיטו קובנה. משפחות רבות הסתתרו בבונקרים, אך גם הם נתפסו והוצאו להורג.

ליוסף ולמשפחתו שיחק המזל והם נשלחו למחנה שטוטהוף, גרמניה. שם הפרידו ביניהם לבין אמו. משמועות נודע להם, שהגרמנים נוחלים מפלות ונסוגים בכל החזיתות. אותם העבירו למחנה בוכברג, כ-5 ק"מ מוולפראטהאוזן, שם נשאר עד ששחררו אותם האמריקנים והעבירו אותם לפלדאפינג. יוסף יצא לחפש את אמו בפולין ומצא אותה בביאליסטוק, ושלח אותה עם ניצולים אחרים אל אביו לגרמניה.

הוא נשאר בפולין; שם נודע לו שנציבות בית"ר התארגנה, ומקום מושבה בלודז'. וכך מצא יוסף את דרכו ל"בריהח", שהתחילה בעבודתה הברוכה על אדמת אירופה. באוגוסט 1946 התפרסמה ב"אונזער-וועלט", הביטאון המרכזי של "ברית הצה"ר" במינכן, מודעת האבל הזאת: "הבית"רי יוסף ניסנבויס נפל על משמרתו באוגוסט 1946 בזמן מילוי תפקידו בקבוצת המעפילים "חזיר", והוא רק בן תשעה-עשר אביבים." ביום העצמאות תשכ"ח קיבלה משפחתו את אות "עלה", עיטור לוחמי המדינה.

* כינוי הפעולה "בריהח" בעיר שצ'צ'ין.

"העשור הרביעי", עמ' 68, 75.

"בנתיבי הבריהח", עמ' 125.

סאפוז'ניקוב מנשה

חבר האירגון האנטי-פאשיסטי בקובנה וממונה על פעולות הרכש שלו. במיפקדת בית"ר עסק בגביית מיכסות כסף לצורך קניית נשק, ובפיקוח על ספסרים שעסקו ברכש.

ב-14 באפריל 1944 יצא עם קבוצה של 12 לוחמים ליעורת רודניקי. הנהג שהוביל אותם הוליכם שולל, ועצר את המכונית בתואנה של קלקול. באש שפתחו עליהם הגרמנים נפל גם מנשה.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 218, 219, 221, 223, 356, 358.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 235.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 80.

סאק דוד

נולד בעיר דובז'ין, על נהר דרוונצה, למשפחה דתית-מסורתית. בוגר ישיבה. הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית בעיר, והיה בין הבחורים המסבירים והחריפים בוויכוחים בתנועה.

עם זרם הפליטים הגיע לברית-המועצות שם נתפס ועבד במחנות הסגר עד להסכם שיקורסקי-סטאלין. שוחרר מהמחנה והתייצב לפני שלטונות הצבא, כדי להתגייס, אבל מצאו שאינו כשר לצבא. זמן רב הסתובב עד שהתייצב שוב לפני מחלקת הגיוס ונתקבל לצבא הפולני העממי ונשלח לדיוויזיה הראשונה. סיים קורס קצינים של חי"ר ויצא עם חבריו לקרב על לנינו, ומאז השתתף כמעט בכל הקרבות עד הקרב על סוללת פומוזה.

מספר מפקדו: "נוכח המצב החמור הזה, החליט מפקד הגדוד להעביר את היחידות לעמדות נוחות יותר. כך נסתיים הקרב הכבד, שהתנהל על-ידי גדודנו במשך למעלה מ-48 שעות בימים 6-8 בפברואר 1945. בקרב זה סבל הגדוד אבידות כבדות באנשים ובציוד מלחמתי יקר. היה זה הקרב הרציני ביותר שניהל הגדוד בתנאי יער, שלא הכירו כלל וכלל. בסוג קרב זה תעו הלוחמים לעיתים קרובות.

בקרב זה, על נהר הלאבה, נפלו סגן זיידל וסגן דוד סאק, חניך החדר והישיבה, המתפלל כל יום ומניח תפילין. בכיסו נמצא מכתב כתוב ביידיש להורים, בו הוא מבקש מהם סליחה ומחילה, אם פגע בהם, ובדברים ברורים הוא אומר: "יקירי, זה לא הקרב האחרון לעם היהודי, עוד יבוא יום, ואני אצא לקרב למען ירושלים, בירת ישראל". דוד לא זכה להילחם בקרבות על ירושלים. הוא נהרג בעלותו על מוקש.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 24, 25, 26.

סאקר יעקב

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. הצטרף לשורות בית"ר. למד בחדר, אחר-כך עבר לבית-ספר עממי ומשם לבית-ספר "תרבות". חלם על מדינה עברית.
היה בין המתנגדים בנשק לגרמנים במסגרת הגדוד של הדי"ר יחזקאל אטלאס, והשתתף בהסתערות על חיל המצב בדרצ'ין ובקרב זה נפל.
ספר דרצ'ין, עמ' 378.

סאקר מלך

נולד בדרצ'ין, פולין, אחיו של יעקב. עוד בילדותו הצטרף לבית"ר, והיה בין פעיליה. לאחר שפרצה המלחמה עם הגרמנים עבר להתגורר בזיטל. כשהוקם מטה הפרטיזאנים ביוזמת יו"ר היודנראט, עו"ד אלתר דבורצקי, צורף למטה לאחר ששניים מחבריו נרצחו מידי הפולנים. עם ארבעה פרטיזאנים עבר ליערות זאלוביק והצטרף לגדוד "סטאלין".
יום אחד תקף הגדוד את חיל המצב הגרמני בנאליבוקו. הפלוגה היהודית התכוננה לפתוח בהתקפה מאגף אחד, והרוסים היו צריכים להצטרף מאגף אחר. בגלל בואה של תגבורת גרמנית הוחלט לדחות את ההתקפה. מחמת טעות באיתות פתחה הפלוגה היהודית בהתקפה, בלי סיועם של שאר הפרטיזאנים. מ-39 חברי הקבוצה נשאר בחיים רק המקשר, שלום הילדסהיימר. מלך נפל בקרב.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח-אירופה, עמ' 258.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 81.
ספר דרצ'ין, עמ' 378.

סבירסקי אליהו

הצטרף לשורות בית"ר בילדותו, והיה פעיל בקן וילנה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, היה חבר במחתרת הבית"רית בגיטו. הצטרף לאירגון הלוחם פ.פ.א.ו. יצא ליערות נארוץ', לחם כפרטיזאן והשתתף בפעולות פרטיזאניות ביער. אחרי שחרור וילנה חלה, ובחורף 1945 נפטר.
חורבן ומרד, עמ' 391.

סגל דב

בן שלמה. נולד ב-1913 בעיר פרוזיאני, פולין. למד בגימנסיה הפולנית בעירו ואחר-כך למד הנדסת דרכים באוניברסיטת ווארשה. הצטרף לתנועת בית"ר בצעירותו, והיה אחד הפעילים בקן. ביתו היה בית ציוני ומסורתי והוריו עזרו לו בפעילותו בקן ככל יכולתם. מאחר שהיה בוגר אוניברסיטה, קיבל דרגה צבאית. הצטרף ל"ברית-החיילי" בעירו ונתמנה לסגן מפקד.

כשפרצה המלחמה כבשה רוסיה את העיר ובית"ר ירדה למחתרת. דב היה ממארגני החמישיות בעירו, עזר לבית"רים מעיירות אחרות ואיכסן אותם בביתו. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה והגרמנים כבשו את העיר, הייתה בית"ר התנועה היחידה המאורגנת במחתרת.

היה בין הראשונים שיצאו ליער לארגן את הבסיס לפרטיזאנים. השתתף בכל הפעולות: השגת נשק, התקפות על משמר גרמני, חבלה במסילות-ברזל ועוד. תודות למסירותו היה הכל מוכן לקראת בואה של הקבוצה השנייה ליער; לאחר שחבריה קיבלו הדרכה פרטיזאנית והיו מוכנים לפעולות.

כמהנדס דרכים הכיר היטב את הסביבה. שימש מורה-דרך לקבוצה "אליושקה", שפעלה ביערות טרוכנוביץ' ופרוזיאני. בפקודו התקיפו חברי הקבוצה את בית-המשמר הגרמני בפרוזיאני, ולקחו מן החיילים את נשקם, את מדיהם ואת מסמכיהם. נפל במאי 1943 מידי פרטיזאנים רוסים.

עדות י' פרידברג (איו"ש 03/727).

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 337-338.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 82.

סגל יהודה (יפתח)*

בן מאיר ופרידה. נולד ב-7 במארס 1928 (ט"ו באדר תרפ"ח) בקאהיר, מצרים. כבן שנתיים עלה עם משפחתו ארצה. את חינוכו הלאומי קיבל בבית אביו, שהיה מרבה לספר על תפארת העבר והתקוות לעתיד של העם היהודי.

בגיל צעיר מאוד התגייס לצבא הבריטי, ושירת עד אמצע 1945. אחר-כך חזר לבית אביו בחיפה, והחל עובד כפועל במחצבות "סולל-בונה". באותם ימים הצטרף לשורות האצ"ל, ועד מהרה החל משתתף בפעולות שונות באיזור חיפה. ניצל את ידיעותיו בשימוש בחומרי נפץ להרכבת מוקשים ורימונים תוצרת בית, ועזר לרכוש חומרי נפץ, הודות לקשריו עם הספקים. כשגברו הרדיפות על חיילי האצ"ל בחיפה, עבר לירושלים.

בכ"ט באדר ב' תש"ח יצא בראש אנשי כיתתו לפעולת הכיבוש בדיר-יאסין. בשעת הקרב נפצע, אך לא חדל לפקד על חייליו. רק לאחר שאיבד דם רב כרע, ואז נאסף והועבר לבית-החולים – "הדסה".

נפטר כעבור כשבועיים, ב-24 באפריל 1948 (ט"ו בניסן תש"ח), ונטמן בירושלים.

*** כינוי במחתרת**

זכרם נצח, עמ' 356.

סגל משה

נולד בעיירה דובז'ין שעל הנהר דרבנצי. היה חניך בית"ר. הגיע לווארשה עם הצבא הפולני, להגן על העיר מפני פלישת הגרמנים. בהיותו בגיטו הצטרף לז.ז.ו. היה בין האחרונים שעזבו את הגיטו ועברו לצד הארי. יצא עם קבוצתו של הסגן רוט. רוב חברי קבוצתו היו מסוויים כארים, ומיעוטם התחבאו במקומות שונים בעיר. כל חברי הקבוצה השתתפו במרד הפולני בגדוד "חרוברי" 2 בשורות א.ק. (או ב.ח.). משה נפל במרד הפולני, ושמו כלול ברשימת הנופלים של א.ק. מצדה של וארשה, עמ' 321.

סגלסון אלחנן (אילן)*

בן שמואל ורעיה. נולד ב-16 ביוני 1929 (ח' בסיוון תרפ"ט) בקובנה, ליטא. בביתו חונך ברוח המסורת והאהבה לעם ולמולדת. למד בגימנסיה העברית "שוואבה" בקובנה, והצטיין בתפיסה מהירה ובהתמדה. מגיל עשר השתייך לקן בית"ר קובנה, והיה בין הפעילים. אחר-כך נתמנה לראש קבוצה. בימי הכיבוש הרוסי אירגן את חבריו בתאי מחתרת, ובזמן הכיבוש הגרמני פעל בשורות בית"ר בגיטו בפעולות המחתרת, שהכשירה פרטיזאנים לחיים ביער והכינה בונקרים להסתרת זקנים, נשים וטף. תודות למראהו ה"ארי" היה חומק מהגיטו לאיזור החופשי, וקונה נשק וחומרי בניין אצל הליטאים. בגלל פעילותו החיונית בגיטו השתתה יציאתו ליערות, ובעת חיסול הגיטו הובל לדאכאו. עם מיגור הנאצים עבר להכשרה באיטליה. שם פגש את שליחי האצ"ל והצטרף לשורותיו. במסגרת הארגון עבר אימונים בנשק קל, וכעבור זמן קצר נתמנה למדריך. ב-1946 עלה עם משפחתו על סיפון אוניית מעפילים. סמוך לחופי הארץ השתלטו הבריטים על האוניה, והעבירו את נוסעיה למחנה המעצר בעתלית. שהה במחנה חודש וחצי, והשתתף באירגון חברי בית"ר ובהכנתם לקראת ההתייצבות לשורות האצ"ל. מייד עם שחרורו התחיל לשרת בגדוד 9 במחוז

תל-אביב. התפרנס מעבודה כפקיד בעיריית רמת-גן ולאחר-מכן ב"נחושתי".
לאחר שפרצה מלחמת השחרור היה יוצא בערבים לשמור בעמדות הגבול, ורק
לחופשות קצרות היה בא לביתו ולמשפחתו. השתתף בקרבות לכיבוש יפו ולחם
בגזרות שונות. בעת התקפה עזה על האויב ביהודיה, עבר אלחנן לעמדה קיצונית
וחיפה על נסיגת חבריו ופיקודיו. הוא לא נעתר לבקשה שייסוג, ואמר כי מפקד
חייב להבטיח תחילה את שלום פיקודיו, במחיר חייו הציל אלחנן את חיי החברים
הלוחמים, ולאחר הקרב הוא הוכרז נעדר.

כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וב-6 במאי 1952 (י"א באייר תשי"ב) נטמן
בקבר-אחים בקריית-שאול.

* כינויו באצ"ל.

זכרם נצח, עמ' 357.

יזכור, עמ' 580.

סדונישקר*

בית"רי פעיל בקן בית"ר וילנה. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה פגשוהו
חברים בעיר. בתקופת הכיבוש הגרמני היה חבר בפ.פ.א., אחרי כן נפסק כל קשר
עמו. גורלו לא נודע.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 391.

סדלצקי משה

נולד בווארשה. היה פעיל בבית"ר ועמד לעלות ארצה לפני פרוץ המלחמה. בזמן
הכיבוש הגרמני היה פעיל באירגון המחתרתי ז.ז.ו. (Z.Z.W.).
בגישו היה בקבוצה של יוסף בילבסקי, ואחר-כך עבר לקבוצתו של סגן רוט.
אחרי המרד עבר עם סגן רוט לצד הארי. קבוצתם לחמה בשורות א.ק. בגדוד
"חרובריי" (Chrobri-2). משה פחד למסור את שמו האמיתי, שמא יסגיר את יהדותו.
ושמו המחתרתי כלול ברשימת הנופלים בקרב בשורות א.ק. (A.K.). ביום האחרון
למרד מופיע שמו האמיתי ברשימה.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

סודנסקי יאשה

בן גיטה. נולד בוויילנה למשפחה רוויזיוניסטית. למד בגימנסיה העברית, מילדותו חבר בתנועת בית"ר, היה פעיל בתנועה ובאירגון הלוחם פ.פ.א. בגיטו. בזמן המשלוחים נשלח עם טרנספורט למחנה ריכוז באסטוניה, ושם נספה. **חורבן ומרד, עמ' 391.**

סולוביי מישה

נולד בעיירה פרוז'יאני, פולין. הצטרף לשורות בית"ר עם קבוצת תלמידים מבית-הספר "תרבות". לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה נמלט ליערות הסביבה והצטרף ליחידה קטנה של פרטיזאנים, והתבססו ביער. יום אחד, לאחר ששב עם שלושה מחבריו מפעולת חבלה לבונקר שביער, התקיפה אותם קבוצה גדולה של חיילים גרמנים; הם השליכו רימוני יד לתוך הבונקר. הפרטיזאנים השיבו אש והרגו כמה גרמנים. כל הארבעה נהרגו במקום. **עדות יצחק פרידברג, איז"ש. לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 84.**

סולוביץ *

נולד בעיר לובלין, פולין למשפחה ציונית. בוגר בית ספר טכני בעיר. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בוגר קורס סמלים, צורף לפלוגות "הגרדוס". בתקופת השואה היה בלובלין אחרי כיבוש העיר על ידי הגרמנים, יצא ב-1941 ליערות הסביבה והצטרף לגדוד הפרטיזאנים של A.L. השתתף בקרבות שונים של יחידתו. בזמן הקרב ע"י רמפולי בפיקודו של קפיטאן "זמסטה" נפצע קשה ובזמן שהעבירו אותו למקום מחבוא של פצועים מת. **עדות: דינה גוטהלף ספר מרקושוב 156 ספר לובלין 443-444 רשימת הנופלים הפרטיזאנים של A.L מכון יהודי היסטורי פולין וארשה * שמו הפרטי לא ידוע.**

סולונוויץ משה

נולד ב-1922 בוויילנה. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר. היה פעיל בתנועה ובמחתרת בזמן הכיבוש הרוסי. אחרי כניסת הגרמנים השתתף בפעולות האירגון המחתרתי פ.פ.או., נתפס ונשלח למחנות-הריכוז באסטוניה, שם נרצח. **חורבן ומרד, עמ' 391.**

סונדק שמעון

בן ישעיהו. נולד בבריסק, פולין בשנת 1919. בביתו קיבל חינוך מסורתי ובנעוריו הצטרף לבית"ר ועבר קורס סמלים. בפרוץ המלחמה היה בין מגוייסי P.W.FW לעבור קורס הכשרה צבאית וכך נשאר בעיר עד שנכבשה על ידי הסובייטים. בית"ר ירדה למחתרת וחלק מהבחורים גוייסו לשירות הצבאי הסדיר. בזמן שירותו פרצה מלחמת רוסיה גרמניה. יחידתו גדוד 620, השתתפה בקרבות קשים בסביבות סטאלינגרד. בחודש אוגוסט 1942, יחידתו צורפה לארמיה 62, שמעון קיבל פיקוד על פלוגת הסיירים, פלוגתו הצטיינה בפעולותיה. באחת הפעולות הנועזות בחודש אוגוסט נפצע שמעון קשה בקרב, אבל חזר ליחידתו. עבור קרב זה קיבל אותות הצטיינות הדגל האדום לאות סלאבה. לשמעון ישנם מדליות סטאלינגרד, קייב ועוד. בסוף חודש ספטמבר 1944 נפצע קשה שוב ונקטע רגלו השמאלית. עם זה גמר את הקריירה הצבאית. אחרי המלחמה היה פעיל בארגון נכי מלחמה. עם הבריחה הגיע לאוסטריה ושם היה פעיל בתנועת בית"ר בעיר באדגסטיין. שמעון החליט לעלות ארצה בעליה בלתי לגאלית וכך, דרך אוסטריה, קפריסין הגיע ארצה בין הראשונים. שמעון היה בין פעילי אירגון הנכים בארץ וחבר המחוז והמרכז. הוא התיישב בגבעתיים והיה פעיל בסניף תנועת החרות ובאירגון נכי מלחמה בנאצים. נפטר אחרי מחלה קשה. **שאלון: אירגון נכי מלחמה.**

סטמלר גולדה

נולדה למשפחה לאומית מסורתית בוויילנה. בילדותה הצטרפה לשורות תנועת בית"ר. הייתה מסורה לרעיון ואחת הפעילות ביותר בקן, בוגרת קורס סמלות, חברה במיפקדת הקן ומיפקדת גדוד הבנות "שרה". בעת הכיבוש הנאצי נתפסה בעיר, נשלחה למחנות-הריכוז בגרמניה ושם נרצחה. **חורבן ומרד**, עמ' 391.

סטנביץ לייזר (ריבה)

נולד בווארשה. קיבל חינוך מסורתי ציוני. בנעוריו הצטרף לבית"ר. ב-1937 גויס לצבא הפולני. השתתף בקרבות להגנת וארשה. לאחר שהעיר נכבשה והמחתרת התארגנה, נתמנה למפקד פלוגה 8 ב-ז.ז.ו. שהוטל עליה להגן על הרחובות נאלבקי-גנשה-פרנצישישקנסקה.

בהתקפה הראשונה של הגרמנים בפנינת הרחובות גנשה-נאלבקי, התקיפה פלוגתו את טורי הגרמנים באש חזקה מאד. הגרמנים ברחו משם והשאירו אחריהם הרוגים מאנשיהם ואת נשקם.

ב-19 באפריל 1943 שוב ניצחה פלוגתו ניצחון גדול בקרב פנים אל פנים. לאחר מיפקד הכוחות, עברה פלוגתו להתקפה על פלוגת הלאטביס, הרגה רבים מהם ולקחה מהם את נשקם. הודות לפעולה זו היו הבחורים מזוינים היטב. משימתם הייתה למנוע מהגרמנים להיכנס לכיכר מוראנובסקי.

אחרי כמה שעות חזרו הגרמנים ונכנסו לקרב בכוחות חדשים, ותפסו עמדות משני צדי הרחוב. בחיפוי משוריינים המטירו אש על עמדותיה של הפלוגה; בגלל המחסור בתחמושת החזירה פלוגתו של לייזר אש בפרקי זמן קצובים, אבל קלעה למטרה. כמה לוחמים מיחידתו זחלו במעברים הידועים רק להם, והפתיעו את האויב מאחור.

לייזר ניתק מהחומות המפויחות השחורות צל, רק כמה מטרים, והגיע אל הזחל; הוא זרק בקבוק, והאש אחזה בדפנות הברזל. בקבוק שני – והזחל הגרמני אחוז להבות. האש מהפלוגה גברה, כדי לעזור לו לסגת, אך כדור מרובה של איש ס"ס השיג אותו, והוא נפל ממש לרגלי שרשרת הזחל.

לייזר נפצע קשה, הובא דרך מנהרה לצד הארי, ושם מת מפצעיו.

מצדה של וארשה, עמ' 240, 243, 248, 271, 283, 287, 288.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', חוב' 4, עמ' 10.

ד"ר סטריקובסקי מיכאל

בן שמואל ואיטה. נולד ב-1903 בעיר קונין שעל הנהר וארטה, פולין, בבית יהודי מסורתי-מתקדם. למד באוניברסיטה בווארשה וקיבל תואר ד"ר לוטרניאריה. בזמן החופשות היה מבקר לעתים קרובות בקונין, והקים בה סניף של התנועה הלאומית.

אחת הדמויות הבולטות והססגוניות של יהדות פולין, היה נואם בחדס עם כושר ארגוני וגייס אלפי בני-נוער לרעיון הציוני הממלכתי. שומר מסורת.

ב-1936 נבחר כחבר מרכז הצה"ר בפולין, ומאז ועד יומו האחרון הקדיש את כל זמנו ומרצו לרכישת נפשות למען הציונות הגדולה. בפגישה שהתקיימה ב-1940 בהשתתפות הד"ר הלל זיידמן, הד"ר ליפמן, דוד שולמאן ואחרים, אמר הד"ר סטריקובסקי: "אנו חייבים לנקוט אמצעי התגוננות נגד הגרמנים. עלינו להקים כוח מזוין, שיהיה מורכב מקבוצות מתגוננות ומאומנות ומצידות כהלכה". זאת הייתה הפעם הראשונה, שהועלה הרעיון של התנגדות מזוינת בזמן הכיבוש הנאצי.

בסוף 1941 הגיעה לגיטו וארשה משלחת של 4 בחורים צעירים מווילנה: שלמה אנטון, איש "הנוער הציוני"; א' בוראקס, איש "השומר-הצעיר"; יהודה פינציבסקי וישראל קמפנר, אנשי בית"ר. הם סיפרו את האמת על השמדת יהודי ליטא ועל תוכניות השמדה אחרות של הגרמנים. ד"ר סטריקובסקי החל לפרסם ולהפיץ את עלוני המחותרת "אף-על-פי-כן", שקראו לתושבי הגיטו להתמרד נגד הגרמנים. כדברי הד"ר הלל זיידמן המספר ביומנו: "הרוויזיוניסטים היו המטיפים הראשונים להתנגדות". למן היום הראשון השתתף בוועד הוקאורדינאציוני (המועצה הלאומית). לא חדל לדבר ולהטיף שלא ללכת לטבח, ולהתנגד עם נשק ביד לתוכניות ההשמדה של הגרמנים. השתתף בכל הפעולות המחתרניות בגיטו.

לאחר המרד הצליחה קבוצה של אנשי ז'ז'ו. לפרוץ לצד הארי, לקיים קשר עם שאריות הלוחמים שנשארו בגיטו ולהוציאם לבונקר שברחוב גזיבסקה 11, ביניהם היה הד"ר סטריקובסקי. ב-19 ביוני 1943 הגיעה הזינדארמיה למקום המחבוא, פרץ קרב, ולא נסתיים עד שנפל אחרון לוחמי הז'ז'ו.

יומן גיטו וארשה, עמ' 166.

אנחנו לא נושענו, עמ' 96, 97.

מצדה של וארשה, עמ' 43, 66, 85, 168-170, 196, 198, 207, 222, 225, 314.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 4 (19), עמ' 27-31.

סטרקון מינה

הייתה פעילה באירגון התלמידים הצה"רי "מסדה" בוילנה. כל זמן הכיבוש הייתה במחנה ה.ק.פ. יומיים לפני השחרור נרצחה במחנה. חורבן ומרד, עמ' 392.

סטרצינסקי משה

בן לייב ומלכה. נולד ב-1912 בעיירה אולקניק, פולין. למד בבית-הספר העממי "חורב", שהעברית הייתה בו שפת ההוראה, אחר-כך למד בראדון, מקום מושבו של בעל "החפץ חיים".
העיירה אולקניק הייתה הראשונה שהתארגנה בה תנועת בית"ר, ומשה היה בין הבית"רים הראשונים. תושבי העיירה מספרים, שלבית"ר היה חלק משמעותי וניכר בחייו של משה.
לאחר כמה שנות לימודים בישיבת ראדון חזר לאולקניק. עזר לאביו בנפחות, עד שהחליט לעלות לארץ ויצא להכשרה, כדי לקבל סרטיפיקאט. אבל בימים ההם היו שערי הארץ נעולים בפני חברי בית"ר. משה ניסה את מזלו ב"עלייה ב'" נכשל, וחזר לאולקניק.
שירת בצבא הפולני בחיל-הרגלים, סיים קורס סמלים ונודע כצלף מצטיין. לאחר שהשתחרר עזב את אולקניק, הגיע לוויילנה, עבר קורס מסגרות, ונשא את רבקה דוידוביץ', נכדת הרב יעקב לוין מאולקניק.
כשפרצה מלחמת-העולם השנייה נקרא למילואים, השתתף בקרבות וחזר לאשתו לוויילנה. נקלע עם משפחתו לגיטו. עבד עם עוד עשרות בחורים ביחידה צבאית של הגסטאפו מחוץ לגיטו. עם חיסול הגיטו השני גררו שוטרים ליטאים ואנשי גסטאפו אותו ואת כל משפחת אשתו לבית-הסוהר בלוקישקי. בדרך לשם הצליח לברוח.
עם הקמת משטרת הגיטו נרשם לשורותיה, ומשם הגיע לפרטיזאנים. השתתף בפעולות מסוכנות נגד הגרמנים ונגד משתפי-הפעולה הליטאים. בלילה אפל אחד נשלח לכפר פופישוק עם מוניק ראדזייביץ, פרטיזאן יהודי מהמחנה במושציה - ברודניצקה, לבדוק את דרך-העפר שבין אולקניק - לוויילנה. הם נתקלו בחיל-המשמר הגרמני, והתלקח קרב בין הכוחות הלא שווים. מוניק נפל, ומשה נתפס חי - הפרטיזאן היהודי הראשון שנתפס ביער על נשקו.
נשלח לחקירת הגסטאפו, שעינוהו בכל מיני עינויים נוראים, ואף הבטיחו לו לחון על חייו, ובלבד שיספר להם על חבריו לנשק.

אחר-כך נשלח לעבוד בשריפת גוויות בפונאר. מחמת העינויים נטרפה דעתו, הוא סירב להימלט עם חבריו מן המחנה, ונרצח בפונאר.
חורבן ומרד, עמ' 340.
העשור השלישי, עמ' 54, 57, 58.

סילמאן הרב יעקב

נולד בעיר חמילניק, פלץ קילץ, פולין, לאביו הרב ר' אברהם יצחק. יעקב היה הצעיר בבניו של הרב - בן הזקונים. כל אחיו היו גדולים בתורה. עד למלחמת העולם הראשונה, בשנת 1914, לא התעניין יעקב הרבה בעניינים שמחוץ לעולם התורה.

יעקב החל להתעניין בצורכי הציבור בחמילניק. יהודי העיר כיבדוהו והעריצוהו לא רק בגלל היותו בן זקונים של רבם, אלא בגלל מסירותו לצורכי הציבור, והיותו מקורב לרעיון הציוני. הוא התעניין בספרות הציונית דתית של הרב צבי קלישר, הרב יהודה אלקלעי, הרב המטיף נתן פרידלנדר והרב יעקב ריינס.

יעקב היה מעורר כבוד בהבעת פניו ובתקיפת דעתו ובאורח דיבורו, מאז שהחל לשרת את "המזרחי". הופיע כנואם מחונן, וביטחונו בדיבורו השווה לו תוספת הוד והדר. בשבת תרע"ט בא בברית הנישואין עם בת הרבי צבי מורגנשטרן מלוקוב, בנו של רבי ישראל האדמו"ר מפולוב, חובב ציון נודע.

מאז מושבו בלוקוב החלה התקופה של שגשוג "המזרחי" ופריחתה בפולין. בוועידה השלישית הארצית של "המזרחי" בפולין השתתף יעקב כציר. בוועידה הכריז בקול שנמאסה עליו הגלות. ועלה ארצה בראשית תרפ"ד ביחד עם חברים פעילים בתנועה, בלי משפחתו.

הוא בא לארץ בשעת שפל לציונות כולה ולפעולת "המזרחי" בפרט. חוסר עבודה, הפסקת העלייה, וירידה גדולה מהארץ. בשנת 1938 חזר לפולין, כדי לארגן את יהודי פולין ולעודדם לעלייה לארץ ישראל.

באותה תקופה קמה סיעה בתוך "המזרחי", שנתתה ל"ציונים החדשים" (התנועה הרוויזיוניסטית), והחל כעין פילוג קטן בתוך המחנה. חלק מהצעירים הצטרף ל"ציונים החדשים", ובהם חברים אקטיביים. הרב יעקב סילמן נטה למחנה החדש של הציונים, בלי ללכת בעקבות חבריו שהצטרפו בגלוי לשם, ומאידך שאף בכל לבו לעלות, ואפילו בעלייה ב'. טרם הספיקו יהודי פולין לעמוד על מצבם, פרצה מלחמת העולם השנייה, והנאצים כבשו את פולין והחלו בהידוק עניבת החנק על צווארי היהודים. הגורל הטראגי, שנועד לששת מיליוני היהודים לא

פסח על הרב יעקב סילמן עם בני משפחתו, בלי שנתקבלו פרטים על חייו בגיטו ומותו. כנראה שנרצח בידי הגרמנים באחת האקציות.
פנקס חמילניק, עמ' 488 - 454.

סימונס חיים

בן קרל ומרגריטה. נולד ב-13 באפריל 1919 בברלין, גרמניה. למד בבית-ספר תיכון מקצועי והשתלם במסגרות. חבר בית"ר ושארף לעלות לארץ. ב-1937 יצא להכשרה ליוגוסלאביה.
ב-1939 הפיל לארץ באונייה "דורה". בארץ עבד כמסגר. לפי צו התנועה התגייס לצבא הבריטי ("באפס"), וכשהתארגנה הבריגאדה העברית הועבר לגדוד א' והשתתף בקרבות האחרונים לפני תבוסת גרמניה.
עם שחרורו מהצבא חזר ארצה, התיישב ברעננה, נשא אשה ובנה לו בית. במלחמת השחרור התגייס לצה"ל ונשלח אל הגליל. נפל בהגנת סגירה ב-10 ביוני 1948 ונקבר ב-13 ביוני 1948 בבית-הקברות בעפולה.
יזכור, עמ' 592.

סימן-טוב משיח

בן אליהו ועמליה. נולד ב-2 ביאנואר 1920 (י"א בטבת תר"פ) בחבל גרוזיה. עוד בהיותו בן שתיים-עשרה עלתה משפחתו ארצה. כדי לסייע להוריו להתגבר על קשיי הקליטה החל עובד כמכונאי ולאחר-מכן כנהג, וגם הוסיף ללמוד בערבים.
מנעוריו השתייך לתנועה הלאומית וכבר ב-1937 הצטרף לשורות האצ"ל. בשנות המאורעות היה פעיל בהגנת אזורים שונים ועמד לעתים מזומנות בעמדות המגן.
לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי; תחילה שירת בחיל-הספר ואח-כך בצי. שב ארצה בשנת 1945, חידש את פעילותו באצ"ל, והחל משתתף בפעולות קרב נגד הבריטים. אחרי החלטת האו"ם עזב את מקום עבודתו והתגייס לשירות פעיל. בין השאר השתתף בכיבוש יפו ויהודייה. עם גדודי האצ"ל עבר לצה"ל ולחם עם חטיבת "גבעתי" ובמסגרת "שועלי שמשון".
בשעת הקרב על חוליקאת בנגב, ראה שחייל אחד נשאר מוטל פצוע מעבר לתיל; השליך את נפשו מנגד ורץ לחלצו, נפגע מכדור אויב ונהרג. נפל ב-19 באוקטובר 1948 (ט"ז בתשרי תש"ט), ונטמן בכפר וארבורג.

זכרם נצח, עמ' 361.

זכור, עמ' 592.

סכומין שמואל (מוליה)

נולד ב-1914 בריגה, לאטביה. בוגר הגימנסיה העברית. בנעוריו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן.

יוצאי בית"ר לאטביה ואסטוניה זוכרים אותו היטב: היה בחור שקט, מיושב בדעתו ומצניע לכת, ראשון תמיד לפעול, ליטול על עצמו כל תפקיד, להתנדב לכל משימה, אם מדובר בהכשרה חקלאית - שמואל נמנה עם הראשונים לצאת להכשרה בחוות בית"ר בבודון ליד ריגה. אם מדובר בהכשרה ימית - שמואל היה על סיפון ספינת האימונים הראשונה של בית"ר, "תיאודור הרצל", במחזור הראשון ובצוות הראשון.

הק.גב. עזר אותו, פתחה נגדו תיק, ונשלח למחנה מעצר עם עבודת-פרך ליד אסטרחאן. לאחר זמן נשפט ונידון על בריחה דרך היס. ב-1949 שוחרר ממחנה העבודה. שבור וחולה הגיע לריגה. בשנת 1957 אובחנה אצלו מחלה ממארת.

מוליה הוציא את נשמתו, כשידידיו סביב מיטתו. נקבר בבית-העלמין היהודי בריגה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 20, עמ' 32-33.

סלובס שושנה

מילדותה חברת בית"ר בוויילנה. הייתה בוגרת קורס סמלות, מפקדת גדוד בנות ומנהלת מושבת קיץ של בית"ר הצעירה; מהפעילות בקן בית"ר בעיר. נרצחה בזמן בחיסול הגיטו השני.
חורבן ומרד, עמ' 392.

סלוצקי אליהו

נולד ב-1912 בוויילנה. מראשוני וממקימי בית"ר בוויילנה. היה בעל השכלה רחבה, שכונה "אנציקלופדיה מהלכת". היה מסור ונאמן לרעיון התנועה. השתייך ל"ברית-החייל", חבר המחותרת הבית"רית וגם בפ.פ.או. נספה בגיטו השני.
חורבן ומרד, עמ' 392.

סלוצקי רעיה

נולדה ב-1920 בוויילנה. אחותו של אליהו, בוגרת הגימנסיה העברית. בצעירותה הצטרפה לשורות בית"ר. פעילה ומסורה לרעיון התנועה. חברת מחתרת בית"ר ופ.פ.או. נרצחה בגיטו השני.
חורבן ומרד, עמ' 392.

סמואל משה

בן יעקב. נולד ב-1928 (תרפ"ח) בעיירה קטנה בציכוסלובאקיה. אחד משארית הפליטה, שבמשך תקופת השואה לחם בודד, כדי להינצל ולשרוד. כחניך תנועת הנוער בית"ר חלם לעלות ארצה, ובדרכים בלתי-ליגאליות העפיל בשנת 1948 ומייד הצטרף לשורות הלוחמים של האירגון הצבאי הלאומי. יחד עם יחידתו באצ"ל עבר לשורות צבא ההגנה לישראל.

נפל בפעולת "שור" בעין-עוזיאל, והובא לקבורה בבית-הקברות בנתניה.
זכרם נצח, עמ' 365.
יזכור, עמ' 598.

סמסונוביץ פנחס

נולד בצינסטוחוב. בוגר הגימנסיה בעיר. היה תלמיד מצוי. שלט בשפה העברית. מרדן מטבעו היה משחר נעוריו, אדם דינאמי ותוסס, אשר הקרין מאישיותו על הסביבה כולה והפיח תקווה, אף בימים הקודרים ביותר. אף שלא זכה לחינוך ציוני בנעוריו, פנה כבר בראשית צעדיו לתנועת נוער ציונית, והגיע למסקנה כי המסגרת הנכונה עבורו היא תנועת בית"ר שם פיתח את מלוא מרצו. פנחס השקט והמצניע לכת לא ידע ליאות, ואפשר היה למוצאו בכל מקום, שם נדרשה פעולה או נירקס אירגון. שילוב הכוחות הפיסיים והרוחניים היה אצלו בבחינת ספרא וסייפא וחישל את עמידתו האיתנה במאבק נגד הגרמנים.

כלוחם בשורות האירגון, גילה יכולת רבה ומסירות נפש ללא גבול. באחת הפעולות נפל בקרב.

ספר צ'נסטוחוב, עמ' 303, 304, 305, 306.

סנדיק אברהם

בן צבי-יהודה וחנה. נולד ב-1922 (תרפ"ב) בלודז', פולין. בן שש נתייתם מאביו. התחנך בבית-יתומים בעירו וקיבל חינוך יסודי ותיכוני-מקצועי. הצטרף לקן בית"ר בעיר והיה בין פעילי הקן. לאחר שפרצה המלחמה, חזר לבית אמו בגיטו, עבד ופירנס את משפחתו. עם המשלוח הראשון נשלחה משפחתו למחנה אושוויץ. במחנה נרצחו כל בני משפחתו. אברהם נדד ממחנה למחנה עד שחרורו בידי האמריקנים במחנה בוכנוואלד.

עלה ארצה באוניה "מטרואנה", האוניה הראשונה שהביאה מעפילים עם תום המלחמה. כשעלה ארצה הצטרף כבית"רי לאצ"ל (האירגון הצבאי הלאומי). את "טבילת האש" עבר בקרב על יפו, נפצע ברגלו והחלים. עם אנשי פלוגתו עבר לצה"ל והשתתף בקרבות. בני-משפחתו ניסו להשפיע עליו שיבקש העברה לתפקיד אחר בגלל רגלו, אך הוא סירב באומרו: "האחרים יסתכנו ואני אתחמק!".

ב-16 בספטמבר 1948 (י"ב באלול תש"ח) יצא לסיור ליד כפר אוריה ולא חזר ממנו לבסיס. נרשם כנעדר.

גופתו לא נמצאה עד היום.

זכרם נצח, עמ' 366.

יזכור, עמ' 600.

סנה יונה (סגן זרורי)

בן יוסף וברוריה. נולד ב-20 בספטמבר 1922 (כ"ז באלול תרפ"ב) בירושלים, למשפחה ציונית מכובדת, שעלתה ארצה מלבנון. בילדותו עבר עם הוריו לביירות, שם למד בבית-הספר שליד האוניברסיטה האמריקנית. הרגיש את עצמו כארץ-ישראלי השווה בכך. כשנוסדה אגודת "מכבי" בביירות, הקדיש לה את כל זמנו ומרצו.

במלחמת-העולם השנייה, כשאיימו צבאות רומל על ארץ-ישראל, השאיר מכתב פרידה להוריו, ברח לארץ והתנדב לצבא הבריטי. הוריו השתדלו לשחררו בהיותו בן יחיד, אך הוא סירב להשתחרר, השתתף עם הבריגאדה היהודית בקרבות באיטליה, במסעי חיל הכיבוש של בעלות-הברית ובמפעלי העזרה לשארית הפליטה. לאחר ששחרר למד בבית-הספר למשפט וכלכלה בתל-אביב, וב-1947 ביקש להתקבל לבית-הספר לדיפלומטים של הסוכנות שהיה בתכנון.

תחילה היה קשור לחוגי ה"הגנה", אבל המחתרת משכה את לבו. בזכות משפטו של דב גרונר ועמידתו האיתנה מול פני המוות, סרו הפקפוקים האחרונים

והוא הצטרף לאצ"ל. היה מוכן לכל קורבן, ואף הציע, שהוא עצמו יארגן ויבצע חבלה בארצות ערב, מאחורי קווי האויב. כשהיה יוצא לפעולה היה מניח בין חפציו מכתב להוריו, שבו הסביר להם, שאף-על-פי שהוא בן יחיד, הוא חייב לסכן את נפשו למען שלום המולדת ושחרורה. בקרב על יפו שמע מפי אחד החברים שאשתו חולה, ואין לה כסף למחייתה; ביקש חופשה קצרה, לווה כסף ומסר לה. עבר לצה"ל עם גדודי האצ"ל. השתתף בראש יחידתו בקרבות שונים. במערכה לכיבוש עין-עזאל, בזמן שערך את אנשיו להסתערות על גבעה של צלפי אויב, נפגע מכדור של צלף ונהרג ב-25 ביולי 1948 (י"ח בתמוז תש"ח). על-פי פקודת המטכ"ל מ-29 בספטמבר 1949 (ו' בתשרי תש"י) הוענקה לו דרגת סגן. משרד הביטחון הנציח את זכרו בהקמת "בית-יונה" – מעון לחיילים משוחררים בבתי-ים.
זכרם נצח, עמ' 367.
יזכור, עמ' 600.

סקוטניצקי אלכסנדר "MAJOR ZEMSTA"

בן יהושע ואדלה לבית הרץ מהעיר גוסטינין על-יד קוטנו. נולד ב-1904 בעיר וארשה למשפחה מרובת ילדים - 4 בנים ושתי בנות. אביו עבד כמנהל טכני בבית חרושת של משפחת פולאקביץ. הילדים קיבלו חינוך טוב, כולם למדו והינם בוגרי אוניברסיטאות.

אלכסנדר גדל והיה אחד מהטובים בכל זמן לימודיו. בזמן מלחמת העולם הראשונה נרשם אלכסנדר כמתנדב לצבא ובא הביתה לבוש מדי הצבא. למזלו הוא לא הלך לחזית. ביתם של הסקוטניצקים לא היה בית חרדי, אבל יהודי מסורתי. בימי חג הלכו הילדים עם אביהם להתפלל לבית הכנסת. המשפחה מצד האם היתה ציונית, אבל הם לא השפיעו על ילדי אחותם. אחיו הבכור היה ציוני ואף חלם להגיע לארץ ישראל. אחרי מלחמת העולם השנייה הגיע ארצה. את ילדיו שלח עוד לפני המלחמה. אלכסנדר למד מתמטיקה, אבל אחרי מות אביו לא היה לו ממה לשלם עבור הלימודים ועבר ללמוד וטרינטריה. אחרי שגמר את האוניברסיטה נשלח לבית ספר לקצינים בחיל הפרשים כרופא צעיר, וגם שם הוכיח את עצמו. באחד הערבים הוזמן עם כל השכנים יחד לבלות את הערב במשחק קלפים. בינתיים נודע לאחד הקורסנטים, שביניהם ישנו יהודי. הוא אמר לחברים: אני אתן לו להרגיש. כשהוא נכנס, הוא אמר: יהודי, אתה מסריח צא מכאן! אלכסנדר נתן לו להרגיש את ידו. דמו נזל מאפו, יצא את

חדרם. לפי הנוהל בבתי הספר הצבאיים, היה צריך להתקיים זיו-קרב, אבל הבחור (הגיבור) לא בא לדו-קרב. אחרי ימים ספורים הופיע לפני המפקד וסיפר עד שהגיע לראש בתי-הספר לקצינים, והוא פסק לשלוח את שניהם מבית-הספר. אלכסנדר נשלח לגדוד פרשים. שם הוא נתקבל בזרועות פתוחות, היה עוזר הרופא הראשי של היחידה.

אחרי שגמר את שירותו בצבא, פתח מרפאה לטיפול בחיות בעיירה לא רחוק מווארשה. אחרי הפוגרום בעיירה פשיטיק, אירגן את הנוער היהודי בעיירה. כשנודע להם, שהפורעים יבואו לעיר, הכין להם פגישה. בחורים יצאו לתחנת הרכבת לקבלם. אלכסנדר נתן להם את ההוראות האחרונות איך ומתי להתחיל. כמפקד ברית-החייל בעיירה ידע לארגן פעולה.

אבל האנטישמיות התחילה לפעול בצד השני - הגויים לא פנו אליו יותר לטיפול עם חיותיהם, ופרנסתו ירדה, עד שנודע לו, שזה מאורגן על ידי בעלת בית מרקחת. הוא בעצמו בא אליה בדברים, ואחרי שיחתם הראשונה, השתפר המצב.

בינתיים המצב באירופה החמיר. ההיטלריזם שולט. מכרו, הכומר של העיירה, מבקש מאלכסנדר: שמע ידידי. אתה רואה מה שמתרחש, אני אסדר לך מסמכים שאתה נוצרי ותשובתו היתה: נולדתי יהודי ואמות יהודי.

אלכסנדר התגייס בעצמו לצבא ליחידת פרשים. עם תבוסת פולין עבר ללבוב. אחרי כיבוש העיר לבוב ע"י הגרמנים, אלכסנדר, כקצין צבא לשעבר, מתחיל לארגן יחידה פרטיזאנית. באותו זמן מכין תוכנית לכיבוש העיר סטולין ע"י הפרטיזאנים של גנרל קביטקוב (KWITKOW).

ביחד עם יחידה פרטיזאנית סובייטית לוחמת יחידתו יותר מ-4 שעות בעיירה ינוב פולסקי, שם לקחו הרבה שבויים הונגרים. הוא מכין גם חומר, בכדי להרוס כבישים, מסילות ברזל ועוד. לא גשר אחד התפוצץ באויר כתוצאה מפעולותיו.

בחודש ינואר 1944 מגיעה יחידתו של זמסטה ליערות פארציב. עבור יחידתו היה זה צעד יותר קרוב לביתם. הוא היה להם כאב, תמיד מצא מילה טובה לכל צרה. האוכלוסיה המקומית ידעה, שהמפקד זמסטה זה לא נקם. היה ידוע, שהוא לא אוהב שעושים דברים נגד מצפון האנושות.

האוכלוסיה אהבה אותו. הוא היה עוזר לרפא את הסוסים והפרות וגם לתת עצה טובה. הוא היה המפקד האהוב. בקרב שניהל ע"י רמבלוב נגד הדיוויזיה של ס.ס. "ויקינג" - כותב על זה אחד המפקדים: ראינו אותם מתקרבים אלינו, כמו על כף היד, והוא נתן להם להתקרב עד הקו הראשון ע"י היער, ואז נתן פקודת אש. כמעט שעה ערך הקרב. כשהם ראו שהפרטיזאנים מפסיקים לירות, התקדמו עוד יותר ואז הייתה הפקודה שוב: אש חזקה מכל הכלים. הפרטיזאנים לקחו את

השלל, עשרות נפלו וחלק מהם פצועים. זה היה אחד מהקרבות של מפקד זמסטה. אלכסנדר סקוטניצקי "מאיור זמסטה" נפל בקרב ע"י אוסטרוב בתחילת חודש מארס 1945.

ואלה המילים של **גנראל רולה זשימירסקי המפקד העליון של צבא פולין בבית הקברות**: הוא נפל עבור פולין, עבור חרות, עבור העם. הם לחם כיהודי גאה ונקם בלי צלב. הוא נקב לפי ההלכה היהודית, אני מוריד את צלב הגבורה ומוסר אותו לאחיו.

את עצמותיו העבירו אחרי המלחמה לבית הקברות בחלקה של הלוחמים **בוארשה**.

עדות איוש - 2463/166.

זר ש. **קרקובסקי: לחימה יהודית בפולין עמ' 64, 140, 335.**

סקליוט יוסף

נולד בעיר וולוז'ין בשנת 1915. בוגר בית-ספר יסודי. למד את מקצוע הנפחות. הצטרף לבית"ר. בשנת 1937 שרת בצבא הפולני. אחרי שרותו היה חבר בברית-החייל.

כשהגרמנים כבשו את העיירה, נתפס ונשלח למחנה עבודה בקראסני. כשהתארגנה המחתרת במחנה, הצטרף אליהם. יוסף הגיע ליער והצטרף לגדוד "קוזניירסקי" (אוגדת ציקאלוב"). התמצא בשבילי היער. חודשיים אחרי בואו ליער הלך לכפרו ונטל את בגדיו, שהסתיר בבית איכר. הואשם ע"י המפקדה בשוד האוכלוסיה האזרחית. נורה לעיני הפרטיזאנים בידי מפקד הפלוגה סאבינא.

וולוז'ין - **ספרה של עיר**, עמ' 590, 591.

לכסיקון הגבורה, חלק ב' עמ' 96.

פרסקי הסל, כת"י איז"ש 1009/106, עמ' 96.

סרבנוגורה ישראל

בן נח. נולד ב-1926 באלכסנדר, שעל-יד לודז'. היה תלמיד בית-ספר כשפרצה המלחמה. בנעוריו הצטרף לבית"ר.

תקופת מלחמת-העולם השנייה טילטלה את הנער ממסגרת חייו הרגילה וגררה אותו אל נתיבי הייסורים והתלאות ביערות, בין פרטיזאנים פולנים.

בדרכים לא דרכים הגיע לארץ-ישראל בשנת 1947. כדי לפרנס את עצמו, התחיל לעבוד במקצועו - סריגת גרביים. אך זמן קצר הספיק לעבוד בטרם

פרצה מלחמת השחרור. התגייס בין הראשונים, ונכנס למערכה כעלם רציני, וחזק בגופו וברצונו. ישראל לא הספיק להתערות כראוי בארץ ולקנות לו ידידים. נפל ליד משטרת בית-גוברין ביום 25 באוקטובר 1948. היה קבור בראשון-לציון וב-20 ביוני 1950 הועבר לנחלת-יצחק.

ספר אלכסנדר על-יד לודז', עמ' 353, 354.
זכור, עמ' 603.

ד"ר פאביאן*

אחת הדמויות הבולטות במרד גיטו וארשה, חבר הקורפוראציה הרוויזיוניסטית בעיר. בזמן המרד עבד עם הד"ר צלמייסטר בתחנת איסוף הפצועים במרתף הבית ברחוב מוראנובסקה 7.

במיפקד הכוחות ב-27 באפריל התברר שרבים מטובי הלוחמים אינם בחיים עוד. בימי הקרבות הראשונים נפלו המפקדים והלוחמים הטובים, וביניהם הד"ר פאביאן.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 270.

פאפו מנחם (מיקי)

נולד בעיר סופיה, בולגריה ב-1919. גדל במשפחה יהודית ציונית. הצטרף בצעירותו לבית"ר והיה בין הפעילים.

כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, פוזרה התנועה הלאומית על-ידי השלטונות, ובית"ר היתה לבלתי-ליגאלית.

צעירים וצעירות יהודיים תושבי פלובדיב, קיוסטנדיל, סופיה ומקומות אחרים הצטרפו אל הלוחמים. רבים מעובדי הכפייה היהודים נמלטו והצטרפו אל הפרטיזאנים, ובתוכם תלמידים שנטשו את לימודיהם. חלק מן הלוחמים האלה השתייכו לתנועה הציונית.

בשנת 1942 התארגנה מחתרת, כדי להילחם עם הגרמנים הנאצים. מנחם הצטרף למחתרת ונמנה עם פלוגת המחץ, שעליה הוטלו הפעולות הנועזות והמסוכנות ביותר: חיסול פיסי של הפרובוקאטורים וסוכני המשטרה. ההתנקשות, שבוצעה בחודש מאי 1943 בחייו של מהנדס הרדיו יאנאקיאב בידי מנחם פאפו, הפכה שוב את הבעיה היהודית לאקטואלית. באותו זמן ניצלה העיתונות הצהובה מקרה זה, על מנת להגביר את מסע ההסתה נגד היהודים.

מנחם השתתף במעשי חבלה ונקם באנשי המשטרה וסוכני הגסטאפו. בזמן ביצועה של פעולה מסוכנת, נתפס. במשך חודשיים עינוהו, כדי שיגלה את שמות חבריו. מנחם החזיק מעמד, כאילו אין לשון בפיו. בחודש אוקטובר 1943 הוצא להורג.

יהודים בצבא אירופה, הפרק: 'יהודים בצבא בולגריה', עמ' 181.

יהודי בולגריה בשנות המשטר הנאצי 1940-1944, עמ' 112, 206, 219, 274.

פארר יוסף

נולד בורשצ'יב פולין. תלמיד בית ספר תיכון וחבר פעיל בבית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני נתפס והועסק על-ידי הזינדארמריה הגרמנית. יוסף הצטרף לקבוצת נערים, שהתארגנה כקבוצה מחתרתית פרטיזאנית. יוסף גנב תחמושת ונשק מן הגרמנים עבור קבוצתו וגם עבור הפרטיזאנים מיערות ציגאן. היה חבר "הכנופיה מבורשצ'יב" שפעלה תחילה בגיטו, ואחר כך ביערות שבסביבה. הוא נפל בעת ההתקפה הגרמנית על היחידה ביום 6 בדצמבר 1943. **ספר בורשצ'יב, עמ' 382. לכסיקון הגבורה, חלק ב' עמ' 100.**

פארר מנדל

נולד בבורשצ'יב, פולין. תלמיד בית ספר תיכון. הצטרף בזמן לימודיו לבית"ר, כאחיו יוסף. בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף לפרטיזאנים בסביבת צ'ורטקוב. הוא נפל בעת ההתקפה הגרמנית על היחידה ביום 6 בדצמבר 1943 ביער לוסיאץ'. **ספר הפרטיזאנים, כרך א' עמ' 687-689..**
ספר בורשצ'יב, עמ' 382.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 100.

פבר חיים

בן פנחס-אליעזר וחנה. נולד ב-1919 בעיירה יאבוזינה, מחוז קראקוב. למד בישיבת לבוב ובבית-ספר תיכון. היה חבר בתנועת "השומר הדתי". בזמן שפרצה המלחמה נמצא בבית-ספר לקציני-ים בגדיניה. ברח למזרח פולין, לתחום השלטון הרוסי, ושם נעצר והוגלה לארכנגלסק, למחנה-עבודה, ושהה שם 14 חודשים. שוחרר לאחר הסכם שיקורסקי-סטאלין. השתתף בכל מסעות הקרב של הצבא הפולני, מלנינו ועד ברלין וכיבוש הרייכסטאג. בבידגושץ' שחרר נערות יהודיות ממחנה הריכוז קולובז'יק, וביניהן את אשתו לעתיד, אדלה לבית נוטיק מווילנה. בתוך הקרבות רשם על אחד מקירות הרייכסטאג: "אני חיים פבר, בן העיירה היהודית בפולין, זכיתי להיות בין כובשי ברלין בזמן הכנעת גרמניה כקצין ומפקד". נפצע כמה פעמים. קיבל עיטורים רבים, וביניהם "הכוכב האדום", "צלב

גרונולד דרגה ה"י", "וירטוטי מיליטארי", ומדליות "צלבי לחימה", "לנינו", "וארשה", "קולברג", "ואל-פומורסקי", "אודר-ניסה" ועוד.
אחרי שחרור העיר לובלין, תפס את מפקד מחנה-המוות מיידאנק, הנאצי הופמן, הביאו לדין והיה עד לתלייתו בשטח המחנה.
השתחרר מן הצבא, עבד ב"בריחה" בגבולות פולין-צ'כוסלובקיה, והיה אחראי על איזור ואלדנברג. קיבל מינוי כמפקד "ההגנה" במחוז ורוצלוב.
ב-1950 עלה לארץ. היה חבר באירגון חיילים פרטיזאנים נכי המלחמה בנאצים.
נפטר אחרי מחלה קשה.
שאלון ארגון נכי מלחמה.

פדרבוש הניק

נולד בווארשה למשפחה אמידה. היה בוגר הגימנסיה העברית ובעל תואר מהנדס בניין של האוניברסיטה, בוגר בית-ספר לקציני הנדסה בדרגת סגן. כשפרצה המלחמה גויס לצבא ושירת בהגנה על וארשה. היה מקורב לחוג הרוויזיוניסטי באוניברסיטה וקצין ב"ברית-החייל".

ב-1940 יצרה קבוצת קצינים יהודים קשר עם קצינים פולנים ששירתו אתם והשתייכו למחתרת הפולנית, כדי לארגן מחתרת יהודית. אחרי הפגישה הראשונה הוחלט להביא שני קצינים אחראים מהמחתרת הפולנית לפגישה. בראשית יוני התקיימה פגישה רבת משתתפים עם נציגי התנועה, אנשי ציבור ידועים, והוזמן גם ראש היודנראט, צירניאקוב. מצד המחתרת הפולנית השתתפו איוואנסקי וטרנובה-פיוטרקובסקי. הנוכחים השמיעו סקירה קצרה על המצב בערים ובעיירות סביב וארשה.

אחרי הפגישה הוחלט להקים מחתרת בית-ישראלית ולקבל לשורותיה כל יהודי, הרוצה להילחם בגרמנים ובעוזריהם. נבחרה מיפקדה. הניק נתמנה לראש המחלקה הטכנית, היה חבר במיפקדה, וכן שימש כקצין לענייני תחבורה ואספקה. ידידיו בחוץ עזרו לו. עובד המחלקה הטכנית טומל מסר לו את כל התוכניות של רשת הביוב בעיר, ומחלקתו התחילה לבנות בונקרים ומעברים לצד הארי, וכמו כן דרך צינורות הביוב הגיעו כל הנשק והתחמושת לאירגון.

בימי המרד העביר הניק דרך צינורות הביוב נשים וילדים פצועים לצד הארי. איוואנסקי היה מקבל אותם ומסדר אותם בבתי מוסכמים מראש.
ביום שני, ה-18 ביאנואר 1943 בשעה 5 בבוקר הקיפו את הגיטו ליטאים, לאטבים, אוקראינים, שוטרים כחולים פולנים ואנשי ס"ס. בשעה 07:00 הם נכנסו לגיטו ותפסו אנשים שהיו בדרכם לעבודה בחוץ, ושלחו אותם ל"אומשלאגפלאץ".

בכמה מקומות התקוממו האנשים שנתפסו והתנהל קרב. הניק ואפלבויס עם קבוצותיהם הפתיעו את הגרמנים באש יריות חזקה ובנשק ורימונים בפינת הרחובות סמוצה-נובוליפקי. על הפעולה פיקד הניק.

הוא לקח על עצמו את העמדה הכי מסוכנת ושם לחם עם פלוגתו, מסי 6, ברחובות סמוצה-נובוליפקי. היה קרב אכזרי, לוחמים רבים נפלו, והניק ועוד כמה מפקדים לא נתנו לגרמנים להיכנס לרחוב. ב-27 באפריל, אחרי קרב קצר, נפגע ונהרג.

מצדה של וארשה, עמ' 98, 128, 168, 170, 176, 178, 210, 236, 240, 283, 285.

פדרמן חוה

נולדה בעיר סוסנוביץ, לבית זיילונקה. הצטרפה לבית"ר בנעוריה והלכה בדרך אחיה משה, שהיה מדריך בקו בית"ר.

בפרוץ המלחמה הייתה במושבת-קיץ. כשהעיר סוסנוביץ נכבשה, הלכה ביחד עם בחיר לבה יצחק פדרמן, ולפני עוזבם את העיר, התחתנו.

הם ברחו מהעיר והגיעו עד לעיירה בוליחוב. שם נאלצו להסתתר, כדי שלא ישלחו אותם לעומקי ברית-המועצות.

אחרי הכיבוש הגרמני, קיבלו עוזריהם האוקראינים יד חופשית להרג ולשוד. באותם הימים רצחו האוקראינים מאות יהודים ושרפו את בתיהם.

יצחק וקבוצתו התבצרו בביתם, שנהפכה כעמדה קרבית. הם לחמו באומץ לב שעות רבות ולא נכנעו, עד שהביאו האוקראינים עזרה גרמנית. הגרמנים הרסו ושרפו את הבית, ואחרי שעות של קרב קשה נפלה כל הקבוצה, עם חוה ובעלה יצחק.

ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 168-171.

עדות משה ירקוני (זיילונקה) – (איו"ש י-3978/82).

פדרמן יצחק

נולד ב-1917 בעיר קילצה, פולין. כשהיה ילד עבר עם הוריו לעיר סוסנוביץ. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. היה בוגר בית-הספר למדריכים בניהולו של ירמיהו הלפרין בזיילונקה, על-יד וארשה. אחרי הקורס יצא להכשרה מעשית.

לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה אירגן עם עוד חברי התנועה תאי מחתרת של אצ"ל ובית"ר כשעלו המשטרה והגסטאפו על עקבותיהם, ברחו לעיר בוליכוב כדי לעבור את הגבול להונגריה, ועמם אשתו, חוה לבית זילונקה, אחותו של משה

ירקוני. לאחר שכבשו הרוסים את בוליכוב נשלחו כל הפליטים שהגיעו לשם לעומק בריט-המועצות. היו שהתנגדו להישלח לעומק רוסיה וברחו, ונשארו בבוליכוב ובני הזוג פדרמן ביניהם.

לאחר שכבשו הגרמנים את העיר קיבלו עוזריהם האוקראינים חופש פעולה. באותם הימים רצחו האוקראינים ושרפו חיים מאות יהודים. יצחק וקבוצתו התבצרו בביתם עד שנראה כעמדת קרב. הם לחמו באומץ לב שעות רבות, עד שהביאו האוקראינים עזרה גרמנית. הגרמנים פוצצו את הבית ושרפוהו. אחרי שעות של קרב קשה נפלה כל הקבוצה, ובתוכה יצחק וחיה.

עדות משה ירקוני (איו"ש, י-3978/82)
ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 168, 171.

פדרמן פנינה

בת שמעיה. נולדה בכ"ה טבת תרע"ד (23 ביאנואר 1914) בעיר פראנקפורט ע"י מיין שבגרמניה, למשפחה שומרת מסורת. קיבלה חינוך דתי וציוני. רכשה השכלה תיכונית והחלה ללמוד באוניברסיטה. בת שש-עשרה הצטרפה לבית"ר. בשנת 1933, בעלות הנאצים לשלטון, ברחו עם הוריה לבלגיה. בהשפעתה הוציא שם אביה כתב-עת בשם "אונדזער צוקונפט", כביטאון התנועה הלאומית (בית"ר והצה"ר). מקץ שנה עברה המשפחה להולאנד. שם נפטר אביה, ופנינה חזרה לבלגיה ונישאה לדוד פדרמן. טקס הכלולות נערך במועדון בית"ר. אחרי זמן עלה הזוג לארץ-ישראל. עם הפעלת המחתרת הצטרפו פנינה ובעלה לשורותיה, וחייה נעשו קודש לשירות אצ"ל. בעלה, שנאלץ לעקור מן הבית ולרדת למחתרת, נפל בידי הבריטים, שהיגלו אותו לאריתריאה, ופנינה המשיכה לעמוד במערכה ללא תומך ומפרנס.

בדרכה למרכז "לאסירינו" בתל-אביב, כדי לקבל תמיכה עבור משפחות האסירים, עלתה המכונית בה נסעה על מוקש. הפצועים זעקו מכאב. פנינה לא נאנחה, ולאיש שניגש לטפל בה אמרה: "מוטב שתטפל באחרים, אני בין כה וכה אבודת". היא נפטרה בא' באדר תשי"ח (11 בפברואר 1948).

נטמנה בנחלת יצחק.

זכרם נצח, עמ' 317.

פוגל*

נולד בווארשה. אביו היה מנהל בית-ספר "תלמוד תורה". את חינוכו קיבל מאביו. הצטרף ל"ברית ישורון" בעיר והיה מסור ונאמן לרעיון. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לאירגון המחתרתי ז'ז.וו. והיה בין מספקי הנשק בקבוצתו של שמחה הולצברג. בעדותו של מאגיסטר טדאוש בדנארצ'יק במכון ההיסטורי היהודי בווארשה נזכר שמו של פוגל בקשר לרכישות נשק באופן אינדיווידואלי. גם ד"ר הלל זיידמן מספר בספרו (יומן "גיטו ווארשה", עמ' 207): "פוגל היה הרוח החיה ברכישת נשק. בימי המרד היה בין הלוחמים. גורלו לא נודע. * שמו אינו ידוע. מצדה של וארשה, עמ' 179, 187.

פולנרוזה פרומקה

נולדה בעיר בנדין. הצטרפה לשורות המחתרת בעיר. חברתו של מפקד בית"ר ברוך גאפטק מפולטוסק. הגרמנים פוצצו לבסוף את הבונקר וכל הלוחמים וביניהם פרומקה נפלו. **ספר הפרטיזנאים היהודים**, כרך ב', עמ' 686.

פומפיאנסקי יצחק

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בעת לימודיו. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה פעיל במחתרת הבית"רית. אחרי כיבוש העיר על ידי הגרמנים עסקו חבריה, לצד הפעילות המחתרתית, בפעילות פרטיזאנית ובעבודה תרבותית וציונית בפגישות ואסיפות חשאיות. רוב חברי התנועה היו באותם זמנים מלוכדים כגוף אחד. אחרי האסיפה הכללית הוקם המטה הראשי של המחתרת המאוחדת המזוינת בגיטו, המורכב מנציגי "המצוק". מטעם המחתרת נשלח יצחק למשטרה, ושם עבד עד יום החיסול בחודש מארס 1944, כשהגסטאפו קיבל מידע על הפעולות המחתרתיות בגיטו קובנה. נאסרו כ-40 שוטרים ומפקדים. כעבור ארבעה ימים של חקירות ועינויים הוצאו להורג. **פירסומי מזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 19-22. **תולדותיה של מחתרת**, עמ' 355.

פומרנץ ברל

נולד בעיירה ליסקוב, מחוז ולקוביסק, פלך גרודנו, פולין, למשפחת איכרים בעלי אדמות. למד בחדר ובבית-ספר יסודי. בצעירותו הצטרף עם אחיו לקן בית"ר בעיירה. בזמן הכיבוש הסובייטי עבד כפקיד בעיירה. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה ב-1941 ומצבם של היהודים היה בכי רע, התחילו לחפש דרך לצאת ליער. באותם ימים אירגן המפקד משה מזריצקי קבוצה פרטיזאנית, והם יצאו ליער. אחרי כמה ימים הצטרפו לקבוצה של פרטיזאנים רוסים, ששמה. "קירובסקי אוטריאד, בריגדה פונאמרנק!" ברל נהרג בקרב עם הגרמנים. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 10, עמ' 8.

פומרנץ יואל

נולד בכפר על-יד העיירה ליסקוב, אביו של ברל. יהודי אדוק בעל השקפות לאומיות, נמרץ ופעיל. בזמן הכיבוש הגרמני הגיע לעיירה והתגורר עם בנו הבית"רי בביתו של יוסף מזריצקי. נמצאה בשבילו מכונית תפירה, וממנה התפרנס הוא ובנו. בזמן שהייה בבונקר ביער לא חדל כל היום ממאמציו להשיג מזון לכל החברים. אחרי שחרורו מהפרטיזאנים הקים בחזרה את ביתו, הקים משפחה וגר עם בנו. העבודה מילאה תוכן חשוב בחייו. יואל נפטר בשיבה טובה בסוף נובמבר 1949. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי 10, עמ' 8.

פומרנץ יורק

נולד ב-18 באוגוסט 1926 לאביו אליעזר ולאמו בלה בעיר ולודאבה, מחוז לובלין, פולין. למד בחדר ובבית-ספר יסודי וקיבל חינוך מסורתי ולאומי. לפני הכיבוש הגרמני הצטרף לבית"ר. תוך זמן קצר הגיע למסקנה שעליו לפעול נגד הגרמנים. כל יום נמלטו קבוצות של יהודים ליערות. עוד בטרם הספיק לברוח מהגיסו, נלקח שוב לעבודה למחנה אסמפול. באותו מחנה הצטרף יורק לקבוצה של חיילים יהודים שבויי מלחמה שעבדו זמן רב במחנה. בסוף 1942 הצליח הניסיון של אסירים לברוח אל שורות הפרטיזאנים, ועמם יורק. היה פרטיזאן צעיר, אבל מסור ואחראי. המפקד יחיאל ("חילי") קירב אותו אליו והטיל עליו תפקידים מיוחדים. יורק היה המקלען הטוב ביחידה. הוא גם למד את מלאכת החבלה והלך עם החבלנים למשימות חבלה. אחרי שחרור העיר לובלין

גויס לצבא הפולני ובשנת 1946 סיים את שירותו הצבאי.
בשנת 1983 נפטר ונקבר בהר־הזיתים בירושלים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 3 (35), עמ' 40.

פומרנץ שמואל (סם)

בן פיליפ ואסתר־זלדה. נולד ב-23 בספטמבר 1910 בניו יורק, ארצות הברית, למשפחה מסורתית וציונית.
סיים בהצלחה לימודי הנדסה אווירית באוניברסיטה בניו-יורק. תחילה עבד כמנהל עבודה בבית חרושת לייצור מטוסים. היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית בזמן לימודיו עד שיצא למלחמה.
במלחמת־העולם השנייה היה טייס חייל־האוויר האמריקני. כשפרצה מלחמת השחרור התנדב לחיל־האוויר הישראלי והיה טייס קרב.
נפל במבצע "יורם" ב־9 בינואר 1949 ונקבר בבית־הקברות בנחלת יצחק. על־פי פקודת המטכ"ל, נסח 69 מ־29 בספטמבר 1949 (וי' בתשרי תשי"י) הוענקה לו אחרי מותו דרגת ראש כנף (מפקד של חמישה אווירונים).
יזכור, עמ' 637.

פומרנץ שלמה

נולד בעיירה ליסקוב, מחוז וילקוביסק, פלך גרודנו, למשפחת איכרים בעלי אדמות חקלאיות. אחיו של ברל. למד בחדר ובבית־ספר יסודי, והצטרף לקן בית"ר בעיירה. היה בחור חסון וטוב־לב. בזמן הכיבוש הסובייטי עבד ולמד. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה ומצב היהודים היה בכי רע, יצא עם אחיו ליער ושם הצטרפו לגדוד פרטיזאני רוסי.
אחרי השחרור גויס לצבא האדום ונפל בזמן שחרור אדמות פולין.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8.

פוניה ראובן

בן אברהם. נולד ב־1929 ברומניה. התייתם בילדותו, ומשפחתו נאבקה על קיומה. בימי המלחמה עברה משפחתו ממחנה־הסגר אחד למשנהו וחיו בתנאים לא אנושיים. בן 15 ברח מהמחנה והצטרף לפרטיזאנים, ואתם היה עד תום המלחמה. אחרי השחרור החליט לעלות לארץ. נפרד מאמו, ובספינה רעועה ללא

מזון ומים די הצורך הגיע לאיטליה. כאן חידש את קשריו עם בית"ר ואחרי תקופת הכשרה הפליג באוניית מעפילים; האונייה נתפסה והעולים הועברו למחנה-מעצר בקפריסין. במחנה היה ראובן פעיל במסגרת הנוער הלאומי. ב-1947 עלה לארץ והצטרף לחוות הנוער של בית"ר בשוני, בחווה הצטרף לאצ"ל. במסירות ובכבוד-ראש כדרכו עסק באימונים, למד עברית ובקורס חובשים קרביים.

בחזית יפו יצא לקו הראשון, הגיש עזרה ראשונה לפצועים רבים והוסיף למלא את תפקידו גם לאחר שנפצע. אחרי הקרב עבר לפעול בקרבות הכיבוש של גדודי האצ"ל בהרי אפרים בשטח "המשולש", משם יצא לחזית רמלה. ראובן הציל חיים רבים אבל נפצע פצעים קשים בלסתו ובכתפו, תוך כדי מילוי תפקידו בהצלת לוחמים. כשהוא פצוע אנוש הובא לבית-חולים הירקון בתל-אביב ושם נפטר אחרי יסורים ב-16 במאי 1948 (ז' באייר תש"ח) נטמן בנחלת-יצחק בחלקה הצבאית.

זכרם נצח, עמ' 379.

יזכור, עמ' 628.

פורר זב

נולד ב-1915 בוולודאבה (ליד לובלין), למשפחה של חסידי גור. בילדותו הצטרף לקן בית"ר. ב-1936 גויס לצבא הפולני ושירת בחיל התותחנים. השתתף בקרבות נגד הגרמנים. נפל בשבי ונמלט משם.

עבר עם בני משפחתו לאיזור הכיבוש הסובייטי, תחילה לעיירה טומאשובקה ואחר כך לעיר לאחווה. בעת הכיבוש הגרמני עבד בחווה חקלאית. נמנה עם מורדי הגיטו. נמלט מן העיר והצטרף לגדוד "סטאלין" (חטיבת "קירוב). שירת שם כחובש, והשתתף בקרבות רבים, בתוכם חדירה ללאחווה.

לאחר השחרור גויס לצבא האדום ונשלח לחזית הבאלטית ועקבותיו אבדו.

ראשונים למרד-לאחווה, עמ' 221, 222.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 639, 643.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 104.

פחמן אהרון

נולד בעיירה קטנה בסביבות באראנוביץ, פולין, שם גם למד. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו.

בימי הכיבוש הגרמני נמלט מהגיטו והצטרף לשורות הפרטיזאנים לגדודו של

פידודורוב, שם לחם כפרטיזאן-סייר. השתתף בפעולות קרביות וגם בפעולות לאיסוף חומרי גלם. באחת הפעולות נפצע קשה ובדרך חזרה לבסיס מת מפצעיו. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 98.

פיאלקוב נחמן

בן יעקב ושבע. נולד ב-1923 בעיירה סרניק (והלין). הצטרף כאחיו הבכור לבית"ר כשהיה תלמיד בבית-הספר. אחרי שכבשו הגרמנים את העיר יצא עם אביו ועם שלושת אחיו אל היער. הצטרף לגדוד "וורושילוב" (בפיקוד מיסיורה). שירת כרובאי. התגלה כבעל יוזמה וכאמץ. השתתף בחיסול חיל המצב בדומברויץ'. השתתף בחיסול אחוזות שתפרסו הגרמנים בהצתת מחסן תבואה ברפאלובקה, בחיסול בית חרושת למשקאות חריפים ובמיקוש הגשר בדומברוביץ', והצטיין בפעולה דומה בוויסוצק-טרניק. בפעולה בוויסוצק-טרניק נטלו הפרטיזאנים מזון רב ובגדים, ובהשפעת נחמן וחבריו ברל גסמן ופייבל גלזר, נמסר חלק גדול מהשלל ליושבי מחנה המשפחות בסבוריצויץ'.

עם חבריו חיפש צעירים יהודים, עזר להם להשיג נשק ודאג שיתקבלו ליחידות קרביות. עם חבריו ביצע פעולות נקם ברוצחי יהודים, בין השאר נקמו בשני איכרים מאוזירסק, שרצחו באכזריות שני נערים יהודים.

יום אחד קיבל גדוד "וורושילוב" פקודה לצאת עם גדודים אחרים לקרב נגד כוחות גרמניים, שעמדו לערוך מצוד על פרטיזאנים, הגדודים האחרים קיבלו ברגע האחרון הודעה שכוחו של האויב, רב משלהם, ונסוגו. אבל לגדוד "וורושילוב" לא הגיעה הידיעה, ולוחמיו נכנסו לקרב עם כוח גרמני גדול בכניסה לכפר פרקאלה (על-יד פינסק). בקרב נפלו 5 לוחמים, ובתוכם נחמן וחבריו ברל גסמן ופייבל גלזר.

עדות מלך בקלצ'וק - פלין איזש 016/19000.

עדות משה טורקניץ.

עדות דוד זלצמן.

עדות דב לורבר (פח"ח תיק 64)

"זכרונות פון א יידישן פארטיזאן", עמ' 92, 184.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 105, 106.

פיאלקוב שלמה

בן יעקב ושבע. נולד ב-1920 בעיירה סרניק (והלין). בוגר בית-ספר. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו, והיה בין הפעילים בקן. עם אביו ושלושת אחיו יצא מגיטו סרניק. ארבעת האחים הצטרפו לגדוד "וורושילוב". האב נקלט במחנה משפחה. את רובהו השיג כשהכניע שוטר אוקראיני. בגדוד שירת כסייר. הצטיין באומץ לב ובתושייה - פעם אחת כששב מסיור, נתקל בסיירים-פרשים גרמנים על-יד ויצובקה. הם ניסו לתפסו חי, אך הוא ברח כשהוא יורה לעברם.

בדצמבר 1942 נודע בגדוד ש-80 גרמנים עתידים לעבור בכביש סמוך לוויצובקה. הוחלט לשלוח קבוצה שתארוב להם. כשהגיעו הגרמנים פתחו הפרטיזאנים באש. לאחר שהתאוששו הגרמנים מההפתעה עברו להתקפה. נשקם של הפרטיזאנים היה דל, והם נאלצו לסגת. שלמה התנדב לחפות על נסיגתם בכירות הטרדה, נפגע בלסתותיו ואיבד מקצת משניו. בזמן שרץ לעבר קבוצת הלוחמים, הרים שני רובים והביאם לחבריו. חודשיים שכב בבית-חולים פרטיזאני, וסירב לעבור לברית-המועצות לריפוי. בתקופת החלמתו יצא מפעם לפעם בחשאי לפעולות אספקה. באחת הפעולות תפס והרג איכר אחד, שרצח את אמו. קומיסאר הגדוד תבע להוציאו להורג. חבריו התקוממו ופנו לראש מטה האוגדה, קודאניור, וזה הזהיר את הקומיסאר לבל יפגע בו.

השתתף בקרבות נגד המשטרה ונגד חיל המצב הגרמני בדומברוביץ-ויוסוק. לזכותו נשקפו הורדת 3 רכבות גרמניות מן הפסים, פיצוץ גשרים בדומברוביץ ויוסוק ולובומיל, והשתתפות בחיסול אחוזות גרמניות. הרבה לסייע ליושבי מחנה המשפחה. זכה למדליה של פרטיזאן מדרגה ראשונה. פעם, כשיצא לסיור בסביבת ויצובקה, נכנס לבית והשאיר את סוסו בחוץ. איכרים הזעיקו שוטרים אוקראינים ו-25 שוטרים צרו על הבית. שלמה עלה על הגג והשליך לעברם רימון, ושני שוטרים נהרגו. הם התפרצו לבקתה, ושלמה נתפס חי לאחר שהרג עוד שני שוטרים בכירות מקלע. האוקראינים ניסו לסחוט ממנו ידיעות ונכשלו. עינו אותו ולבסוף הוציאו אותו להורג. את אותות ההצטיינות "לנין" ו"הדגל האדום" קיבל בשמו אחיו חנו, היחיד שנשאר בחיים מבני המשפחה.

עדות מלך בקלצ'וק. פלין איו"ש 016/1900

עדות איסר גלזר (פח"ח, תיק 64).

עדות דב לורבר (פח"ח, תיק 65).

"זכרונות פון א יידישן פארטיזאן מלך באקאלטשוק-פעלין", עמ' 92, 167, 168.

לכסיקון הגבורה, חלק ב' עמ' 106.

פיטשון מתאיו (מתי)

בן יוסי ולונה. נולד ב-4 בפברואר 1926 (כי בשבט תרפ"ו) בסאלוניקי, יוון. למד בבית ספר יסודי ובבית ספר תיכון והיה בין התלמידים הטובים בעיר. בן שש-עשרה נשלח עם הוריו למחנה ההשמדה אושוויץ ומשם למחנה הריכוז דכאו. כאן ראה את אחיו מובלים לטבח, וסבל עינויים ורעב. ברח עם חברו והגיע לפרטיזאנים. בדרך נס נשאר בחיים אחרי ההתקפה על משטרה גרמנית. אחרי המלחמה הקדיש את כל זמנו ומרצו לעודד את ניצולי ההשמדה ולהחדיר בהם את הרעיון הלאומי. נמנה עם מייסדי סניף בית"ר והצה"ר בלאנדסברג. בלי ליאות עסק בגיוס אנשים ובהכשרתם לעלייה, הוא עצמו היה בפלוגת ההכשרה "לדרך".

ב-1947 עלה על סיפון האונייה "בן הכטי". הבריטים תפסו את האוניה והעבירו את העולים למחנה המעצר בקפריסין. כאן הצטרף לשורות "האירגון הצבאי הלאומי", וכאשר שוחרר ובא לארץ, פנה מייד אל בסיס האצ"ל. נפל שישה שבועות לאחר שעלה לארץ-ישראל ב-1 ביוני 1948 (כ"ג באייר תש"ח), באחד הקרבות במערכה על רמלה. זה היה בשעה שנתן חיפוי לפלוגתו הנסוגה מפני סכנת כיתור. עימו נפלו 11 מחברי כיתתו. נטמן בנחלת יצחק. זכרם נצח, עמ' 381. יזכור, עמ' 646.

פייבוז'נסקי סוניה

נולדה ב-1918 בוויילנה, פולין. הייתה בין החברות המסורות בקן בית"ר וילנה. בימי הכיבוש הסובייטי הייתה חברת המחתרת הבית"רית. בפרוץ מלחמת גרמניה - רוסיה הצטרפה למחתרת הכללית פ.פ.א. והייתה בין הפעילות. בזמן האקציות של הישיניס הצהובים נתפסה ונשלחה לעבודה במחנות הריכוז שם נספתה. חורבן ומורד, עמ' 392.

פייגין זלמן

נולד בריגה, מוותיקי בית"ר לאטביה. כשכבשו הסובייטים את לאטביה ב-17 ביוני 1940 מנתה בית"ר קרוב ל-700 בית"רים. בית"ר קיפלה את דגליה וירדה למחתרת. נעשו ניסיונות לעזוב את שטח הכיבוש הרוסי לעבר שוודיה, ומשם לעבר גבול אפגניסטן ופרס.

בקיץ 1941 ערכה הנ.ק.וו.ד. (הבולשת הסובייטית) מאסרים בין פעילי בית"ר ומפקדיה לפי רשימה שהמציאו לה קומוניסטים. זלמן, קצין נציבות בית"ר לאטביה, נעצר וישב כאסיר במחנה עבודה עד מותו ב-1958.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 2, עמי' 7, 8.

פייגנבוים פנחס

נולד ב-1915 בעיירה פארצ'ב, מחוז לובלין, פולין. למד בבית-ספר עממי. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים. לאחר שנכבשה העיירה נמלט עם אחיו אבא מידי הגסטאפו והגיע לווארשה ביאנואר 1942. מאחר שלא מצאו להם מקום בטוח בעיר השיגו מיסמכים מזויפים ויצאו מווארשה באוגוסט 1942 לצ'נסטוחוב, שם עדיין שרר שקט יחסי. הם עבדו במפעלי "האסאגי", ובזמן הסלקציות הצליחו להתחבא במשך כמה שבועות. כשהוקם הגיטו הקטן הצטרפו לקבוצה ברחוב גאנצארסקה. מפעם לפעם היו יוצאים מלוויים בשומרים לעבודות מחוץ לעיר, וכך קיימו קשרים עם המחתרת. בחיפוש שנעשה בביתם נמצא עיתון מחתרתי, ואבא נאסר. פנחס ידע שאחיו לא ייצא משם חי. במיפקדת המחתרת הוחלט להתקומם; האנשים יצאו לעמדות, פנחס עמד סמוך לכניסה לגיטו. הוסכם, שאם תורגש תכונה חשודה בחוץ, על הלוחמים להתייצב מייד בבונקר של המיפקדה, כדי להצטייד בנשק. פתאום הופיעו כמה מכוניות של חיילי ס"ס והתפרצו לגיטו. אנשי המחתרת התחילו רצים לכיוון הבונקר. גם אנשי הס"ס ידעו כנראה, את מקומו של הבונקר, שכן אף הם פנו לשם, כשהם יורים באנשים בדרכם. פנחס רץ לבונקר עם זיסקינד שמואלביץ. זיסקינד הצליח לקפוץ לחדר ריק, ומבעד לסדק-התריס ראה את פנחס מסתובב פתאום, מתנפל בידיים ריקות על אחד החיילים ומנסה לחנוק אותו. חיילי ס"ס אחרים התנפלו עליו, והוא נפל מתבוסס בדמו.
ספר צ'נסטוחוב, כרך ב', עמי' 307-308.

פיין שמואל

נולד ב-1921 בוילנה, פולין. בוגר הגימנסיה העברית ע"ש ד"ר אפשטיין. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר והיה חבר מסור ופעיל. מפקד גדוד "ניל"י", חבר במחתרת הבית"רית בגיטו וילנה וחבר במחתרת הכללית פ.פ.א.ו.
היה בין הראשונים שנחטפו בידי הליטאים, וגורלו לא נודע.
חורבן ומרד, עמי' 393.

פיינברג צבי

בן יצחק. נולד ב-28 בינואר 1911, בלודז', פולין. בצעירותו עבר לליטא וסיים את לימודיו בגימנסיה העברית בקובנה. מנעוריו נמשך לפעילות ציונית, וכשהתבגר היה בין מייסדי בית"ר קובנה. ב-1931 עלה ארצה. כאן המשיך בפעילות בבית"ר והיה מראשוני "ברית הבריונים".

בפרוץ מאורעות תרצ"ו השתתף במסגרת ה"אירגון הצבאי הלאומי", בהגנה על היישובים העבריים, בין השאר בעמדות ההגנה בירושלים העתיקה ובשכונת התקווה בת"א. תמיד היה מוכן לשרת את העניין הלאומי בלי לבקש טובת הנאה. כבש את השערים הנעולים, הסתכן ועשה לילות כימים בחופי הארץ, ועזר להעלות את האנשים מהאוניות ה"בלתי לגאליות" לחוף מבטחים. נכלא כמה פעמים בבתי כלא של הבריטים ביפו, ירושלים, עכו ובצריפין. בזמן מאסרו התבלט במסירותו לחבריו.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה, התגייס לצבא הבריטי ושירת בו ארבע שנים. עלה לדרגת קורפוראל ושימש מודד צבאי. הכין מפות צבאיות של צפון הארץ וסוריה ערב הפלישה לשם ב-1941. השתתף בכיבוש סוריה, ועבר עם יחידתו לעיראק ומשם למצרים. במסגרת מסע הכיבוש במדבר המערבי הגיע לבנגאזי. בכל מקום שהיה עזר לחבריו באצ"ל ונשמע להוראותיו.

נספה בתאונה באיסמעיליה ב-8 בדצמבר 1944 (כ"ב בכסלו תש"ה), נטמן במקום.

זכרם נצח, עמ' 75.

פיינר איז'ו (פאיה)

נולד בצ'ינסטוחוב. בוגר הגימנסיה הממלכתית. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. לפני פרוץ המלחמה ניהל שיחות עם חברו מנדל פישלביץ על עלייה לארץ. בתקופת הכיבוש הגרמני נתפס מנדל פישלביץ ונשלח לטרבלינקה. איז'ו התפלל, שמנדל יחזור בריא ושלם. אחרי שחזר ידידו, לא פסקו שיחותיהם ימים ולילות והוא נדר להתמסר לרעיון המרי ולהציל את כבוד עמו הנרמס.

בסוף 1942 הצטרף למחתרת, ותוך הברחת מיצרכי מזון לגיטו ומכירתם, גייסו הוא וחבריו כספים לצורכי רכש. ב-4 ביאנואר 1943 הקיפו הגרמנים את הגיטו, כדי לבצע "אקציה" חדשה. הוא וכמה חברים מן האירגון, אשר נמצאו אותה שעה בגיטו, החליטו לצאת למקום ריכוז האוכלוסייה ולפעול בהתאם למצב. משנוכחו

לדעת, שכלו כל הקיצין, החליטו לפעול מיידית. מנדל זינק מתוך השורות באקדח שלוף לעבר הגרמני רון, אולם האקדח לא פעל. באותו רגע התנפל איזו בסכין על לויטננט צופרט ופצעו. קמה בהלה בשורות הגרמנים, אשר לא ציפו לתגובה כזאת מצד היהודים. חלק מהיהודים ניצלו את הבהלה ונסו לכל עבר, אולם הגרמנים התאוששו מייד והחלו לירות באנשים. הצרור הראשון פגע באיזו, שצנח ארצה פצוע קשה. הגרמנים השאירו אותו שעות מספר במצב גסיסה, עד שנפח את נשמתו. מות הגבורה של שני הלוחמים האלה הפיח את אש המרד בגיטו צינטסוחוב, אשר לא דעכה עד לימיו האחרונים של הגיטו. איזו נקבר בתוך הגיטו, ואחרי המלחמה הובאו עצמותיו לקבורה בבית-העלמין היהודי, שבו הוקם גל-עד לזכר המורדים. ספר צ'נטסוחוב, כרך ב', עמ' 307-308.

פיינרמאן ישראל

בן איסר ואסתר. נולד ב-21 במאי 1923 (וי בסיון תרפ"ג) בתל-אביב. למד בבית ספר יסודי ובבית-ספר מונטיפיורי, אחר כך החל לעבוד בחברת החשמל. תחילה היה חבר ההגנה. בערב מלחמת העולם השנייה הצטרף לפלוגות המחץ שהוקמו אחרי "פלוגות האש" של וינגייט. עם פרוץ המלחמה התנדב לצבא הבריטי למרות גילו הצעיר. בצבא נודע כחייל ממושמע וצייתן. הועלה לדרגת טוראי-ראשון ואחר כך לדרגת רב-טוראי. ואולם ב-1944 החליטו כמה חיילים חניכי הנוער הלאומי, שלא לציית לפקודה לענווד את הסמל הפלשתיני על כובעם, שכן ראו בה עלבון לכבודם הצבאי ולמצפונם. "הילד הטוב היה לפושע", וישב שלושה חודשים במאסר. ה"הגנה" שלחה לו אחר כך הודעות "מחילה על עוונות", אך ישראל לא ניאות לשוב לשורותיהם. כאשר חזרה מחלקתו ארצה הצטרף לאצ"ל, ועם שירותו בצבא מילא גם תפקידים תעמולתיים ואירגוניים בשירות האצ"ל. כחייל וכאדם נתחבב על מפקדיו במחתרת. בהתקפה על משטרת רמת-גן חיפה ישראל על התוקפים ליד המקלע, עד שנפגע ונהרג. נפל ב-23 באפריל 1946 (כ"ב בניסן תשיז) ונטמן בנחלת יצחק. זכרם נצח, עמ' 112.

פירשטיין יוסף

נולד ב-1921 בלודז' פולין. בילדותו הצטרף לתנועת בית"ר. כשפרצה המלחמה ניסה להגיע לארץ ישראל בכל דרך, ועבר לקובנה, ליטא. בימי השלטון הסובייטי היה נושא "קמע" סמל בית"ר ותמונת זיבוטינסקי. אחרי הכיבוש הגרמני והאקציות בנובמבר 1941 אימץ אלמנה ושני ילדיה ודאג לכלכלתם. נמנה עם קבוצה של עשרים מתנדבים, ויצא עם חבריה ליערות לבחון את האפשרות להקים בסיסים ללוחמים שיצאו מהגיטו. ב-1943 הגיע ליערות רודניקי, והצטרף לגדוד "מוות לכובשים". השתתף בפעולות חבלה רבות, מיקוש מסילות, ניסור עמודי טלגרף ועוד. יוסף כתב יומן. עם לוחמים יהודים אחרים היה יושב בחגים ושר שירים עבריים.

פעם יצא עם עוד שני יהודים וארבעה רוסים להוריד רכבת בצומת וביסי. לאחר שפוצצו בהצלחה את הרכבת פגשו משפחה יהודית, שהסתתרה בבונקר. יוסף ביקש להישאר יומיים עם המשפחה, אבל המפקד סירב. כשהתקרבו לבסיס התקיף אותם מארב גרמני, יוסף נפגע משני כדורים ומת כשהוא נישא על כתפי חברו מי גלבטרונק יצחקי.

עדות גלבטרונק יצחקי. איו"ש 12/155.

ידיעות בית לוחמי הגיטאות, עמ' 18, 19, 79-80.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 139, 297, 288, 330, 332.

חורבן ומרד, עמ' 393.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 98.

פינצ'בסקי יהודה

נולד ב-1919 בעיר לודז'. בוגר בית-ספר תיכון טכני בעיר. הצטרף לבית"ר עוד בזמן הלימודים, והיה בין הפעילים בקן מרכז העיר.

כשפרצה מלחמת גרמניה-פולין יצא לעלות לארץ דרך רומניה. כיוון שהגבול הרומני היה סגור, הגיע עם זרם הפליטים לוולנה, כדי להגיע לארץ-ישראל דרך ליטא. בינתיים התארגנה שארית הפליטה בוולנה, והוקמה קואורדינאציה ציונית בעיר. לאחר פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה הורע מצבם של הפליטים בכלל ושל היהודים בפרט. הוקם גיטו והמפלגות התארגנו. בינתיים הייתה ישיבה של ועד הקואורדינאציה, והוחלט לשלוח 4 אנשים לווארשה וכמו כן להתקשר עם

הקומוניסטים ועם הבונד. בין ארבעת השליחים היו שני בית"רים: יהודה פינצ'בסקי וישראל קמפנר. יהודה וישראל הגיעו לווארשה, נפגשו עם הבית"רים והמנהיגים של התנועה הרוויזיוניסטית במקום ומסרו את הדו"ח. הם החליטו להישאר בווארשה עם חבריהם הבית"רים, ומצאו אצלם אוזן קשבת ונכונות להתנגדות ולמרד. הקימו גרעין איתן, שממנו צמח והתפתח האירגון הצבאי היהודי ז.ז.וו. (Z.Z.W.). סיפורם על ההשמדה נפוץ בגיטו והחל להדאיג רבים מתושביו. יהודה נשלח מווארשה ללודז' להביא לשם ידיעות על הטבח וההתנגדות. גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 83, 84, 85.

אנחנו לא נושענו, עמ' 91.

חורבן ומרד, עמ' 62, 393.

פינקלקרויט נ'

נולד בווארשה. בוגר האוניברסיטה, היה חבר בית"ר. בזמן המרד נגד הגרמנים ועוזריהם השתתף באירגון ז.ז.וו. היה שייך לקבוצתו של נתן שולץ. בימי המרד היה בעמדת מוראנוב, ולחם שם מה-21 עד ה-27 לחודש. מקום קבורתו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 198.

פינקלשטיין יוסף

בן יעקב ורחל. נולד ב-5 במאי 1922 בסופוצקין, ליד גרודנה, פולין. למד בבית הספר העברי בעיירה. הצטרף לשורות בית"ר בנעוריו. לאחר שכבשו הרוסים את העירה ברח לעומק ברית-המועצות. בתחילת 1942 התנדב לצבא האדום בעיר ניז'ני-טגיל על-יד סטאלינגרד, ושם עבר טירונות בבית-ספר של חיל ההנדסה. סיים את הקורס בהצלחה גדולה ונשלח לבית-ספר לקציני קשר בעיר אלמה-אתא ברפובליקה הקזכסטאנית. לאחר שגמר קורס קצינים נשלח לחזית האוקראינית. רק ב-1944 הועבר לצבא הפולני לדיוויזיה השלישית בעיר סוממי. התייצב במיפקדה ונתמנה לסגן מפקד בטאליון הקשר בדיוויזיה.

השתתף ברוב הקרבות של הצבא הפולני עד וארשה. בקרב על-יד בילני נפצע קשה בכל גופו ובראשו ושכב בבית-החולים בסמולנסק עד יוני 1945. אחר-כך שוחרר מהצבא ולפי בקשתו הועבר לווארשה. בווארשה התקשר מייד עם חברי בית"ר, והמשיך לאוסטריה, התייצב לפני המיפקדה בעיר זלצבורג וצורף לפלוגת

לוחמים ופרטיזאנים בבאדגוסטיין.
בסוף 1948 הגיע ארצה והתיישב ביפו. היה חבר מרכז פעיל באירגון החיילים
והפרטיזאנים ונכי המלחמה בנאצים. יוסף חלה קשה וזמן רב היה מרותק
למיטתו. נפטר אחרי יסורים רבים.
שאלון אירגון חיילים פרטיזאנים נכי מלחמה בנאצים.

פינקלשטיין יעקב

נולד בעיר סוחצ'ב על-יד וארשה. בעודו ילד הגיע עם הוריו לווארשה. היה בוגר
גימנסיה פולנית. אביו היה עובד מדינה, והמשפחה – מתבוללת. לאחר שסיים את
לימודיו בגימנסיה למד באוניברסיטה בפקולטה למשפטים. בזמן לימודיו התקרב
לחוג "מסדה" הרוויזיוניסטי.
בגיטו הצטרף למחתרת ה'ז'ז'ו. ולחם בקבוצה של נתן שולץ. בסוף אפריל
עבר לצד הארי, ושם פגש את מייטק רוט, קצין בצבא הפולני לפני המלחמה.
הצטרף לקבוצה מחתרית של יהודים, שלפנים לחמו בגיטו וארשה, ועכשיו נמצאו
בצד הארי. יעקב יצא ללחום שוב, והשתתף במרד הפולני. שמו נמצא ברשימת
הנופלים של גדוד א.ק. "חרוברי" 2.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

פיקא יאן

נולד בווארשה, פולין. בוגר גימנסיה פולנית, שירת בצבא בחיל-הרגלים.
השתתף בהגנה על העיר. היה ידידו של קלמן מנדלסון וחבר ב"ברית-החייל".
הוזמן לשיבה ביולי, בעקבות הישיבה שהתקיימה בווארשה בהשתתפותו של
איוואנסקי בעניין ההתנגדות המזוינת, בהשתתפות ראשי הציבור היהודי, הוחלט
להתארגן במרץ, ונבחרה מפקדה ומפקדים אזוריים. יאן קיבל פיקוד על פלוגה 7,
שנלחמה בסביבות רחוב מילה.
בימי המרד בווארשה, ה-22 עד ה-27 באפריל, ביצעה פלוגתו פעולות רכש:
חיסלה קבוצת לאטבים ולקחה מהם את נשקם. ידוע, שהחזיק עמדה ברחוב
מילא והסביבה.
ב-26 באפריל הודיעו אנשי פלוגתו של יאן למיפקדה, כי דוד אפלבוים נפצע
קשה, והם מבקשים עזרה בנשק ותחמושת, וכן שהמנהרה ברחוב מוראנובסקה
7/6 נכבשה שוב, והיא בידי היחידות הקרביות של ז'ז'ו. (Z.Z.W.), והם הכשירו

אותה לשימוש. הקרב האחרון של יאן היה ב-5 ביוני, עת לחם עם קבוצתו בכיכר מוראנובסקה. בקרב נפלו רוב הלוחמים ועמם מפקדם.
מצדה של וארשה, עמי' 128, 168, 240, 271, 284, 302.

פירסט (פירשט) נחום

יליד העיר הרוביישוב, בוגר האוניברסיטה בפקולטה להנדסה. בוגר בית-ספר לקצינים בצבא הפולני. השתתף במלחמת פולין-גרמניה. ברח מהשבי וחזר הביתה. היה בין פעילי התנועה הרוויזיוניסטית ו"ברית-החיילי" בהרוביישוב בתקופת השואה. פעיל במחתרת הבית"רית, שבראשה עמד יולק ברנאד. אחרי האקציה יצא עם קבוצת בית"רים ליער והצטרף ליחידה פרטיזאנית של "מדוויב". היה בין הסיירים המוצלחים.

בקיץ 1943 יצא לבצע פעולת חבלה בעיר רובנה. בדרך חזרה הצטרף למחנה המשפחתי בסביבת העיר סטאפני. נפל מידי פורעים אוקראינים, עת הגן על המחנה המשפחתי.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמי' 745.

ספר יזכור הרוביישוב, עמי' 142.

פיש ליאונרד

נולד בווארשה למשפחה ציונית ותוהה. היה בוגר אוניברסיטה, בעל תואר מהנדס בניין. הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית וזמן מה היה פעיל בעלייה בלתי-לגאלית. בתחילת יולי 1941 השתתף בישיבה הגורלית בהשתתפות השליח מהצד הארי איוואנסקי. שם הוחלט על הקמת האירגון ז'ז.ו.

למרבה הצער לא רצו הנוכחים להאמין, שהגרמנים יוציאו לפועל את התוכנית הזו. את הסיפור על הישיבה מאשרים גם מקורות פולניים אחרים. הנריק איוואנסקי מוסיף ומספר, שכבר בימים הראשונים של "האקציה" נשאר האירגון מנותק ממחסן הנשק שלו, ואפילו רצה להתעלם מן האיסור ולנקום בפעולות התנגדות, לא יכול לעשות זאת בגלל מחסור בנשק.

ליאונרד נפל בזמן הקרבות על משמרתו.

מצדה של וארשה, עמי' 128.

פישביין יצחק

נולד בעיירה מרקושוב (מחוז לובלין), פולין, למשפחת בעלי מלאכה מסורתית חבר בבית"ר. בימי הכיבוש הגרמני נשלח למחנה-עבודה על-יד מארקושוב, ברח משם וחזר לעיירה. אחרי האקציה הראשונה נמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים עם עוד חברים מבני עירו. באחת הפעולות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים נהרג. עדויות משה פלץ, שמואל לאקס, דינה גוטהלף (מכון זיבוטינסקי). תיק לוחמים. לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

פישל ברנארד (דב)

בן למשפחה ידועה בעיר סוסנוביץ. בוגר בית-ספר תיכון בעיר. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים בקן. כשבוע לפני פרוץ המלחמה גויס בין רבים מתושבי סוסנוביץ ל"גדוד ההגנה הלאומית בסוסנוביץ". חיילי הגדוד נשלחו לגבולות שלזיה וזוגלמביה העילית, ונלחמו בגבורה בפולשים הגרמנים. בקרבות נפלו רבים, וביניהם פישל. חבריו מסרו שנהרג בעת לחימה. **עדות משה ירקוני** – זלונקה (איו"ש י-3978/82). **ספר סוסנוביץ**, כרך ב', עמ' 167-173.

פישל משה

בן חיים שלמה ושפרינצה. נולד ב-1913 ביוזפוב, פלך לובלין, פולין. למד בחדר ובישיבה ואחר כך בגימנסיה בלובלין. עוד בנעוריו היה קשור לתנועת בית"ר בעירו, עבר הכשרה והתכונן לעלות ארצה. כשפרצה המלחמה התנדב להגן על וארשה בחיל המילואים. ברח מהאיזור הרוסי כדי שלא ליפול בשבי הגרמנים, והרוסים שלחו אותו למחנה עבודה בסיביר. אחרי הסכם סטאלין - שיקורסקי שוחרר. נשלח לגדוד הפרטיזאנים הפולני בסביבות לובלין ושם לחם. אחרי שחרור פולין יצא בנתיב "הבריחה". עבר דרך ארצות אירופה התיכונה ההרוסה והגיע לאיטליה. העפיל באוניה "לאטרוון" ובא לארץ ב-16 ביוני 1948. עבד כפועל חקלאי ברמת השרון, והיה פעיל במחתרת "האירגון הצבאי הלאומי". כשפרצה מלחמת השחרור התגייס לצה"ל ושירת ביחידת תחבורה. נפל על

משמרתו ב-6 בנובמבר 1948, ונקבר בבית הקברות בנחלת יצחק.
יזכור, עמ' 649.

פישלביץ מנדל

נולד ב-1922 בראדומסק, שם סיים גימנסיה והיה פעיל בתנועת בית"ר. גירוש הגדול נשלח לטרבלינקה והיה עד להשמדת היהודים. הוא הצליח להימלט ולהגיע לגיטו הקטן בצ'נסטוחוב, בו התריע מפני שאננות וקרא לנקום בגרמנים. החלטתו הנחושה לפעולה מצאה אוזן קשבת בקרב הצעירים שבגיטו הקטן.
ב-4 ביאנואר 1943 אירגנו הגרמנים "אקציה", ועל הפעולה ניצחו לויטננט רון וצופרט. הקבוצה התכנסה להתייעצות בעליית-גג והחליטה להתנגד בכוח הנשק למזימות הגרמנים. למנדל היה האקדח היחיד שבידי הקבוצה והוא כיוונו לעברו של הלויטננט רון, אולם, לרוע המזל, האקדח לא פעל. משהתאוששו הגרמנים מהבהלה, ירו במנדל, שנפל מתבוסס בדמו. הגרמנים הוציאו 25 איש מבין השורות וירו בהם לעיני הנאספים.
כמה מאות אנשים, ביניהם זקנים וילדים, נשלחו באותו יום לגיטו ראדומסק וצורפו למשלוח לטרבלינקה.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 309, 310.

פישמאן יצחק

בן אליהו. נולד ב-1926 בעיירה לאחוה, פולין. למד בבית-ספר עברי דתי. בילדותו הצטרף לתנועת הנוער "השומר הלאומי". ב-1938 עבר לבית"ר, והיה בין הפעילים בקן.
בימי הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הבית"רית בעיירה. כשפרצה מלחמת רוסיה גרמניה והגרמנים כבשו את העיירה, הועסק למרות גילו הצעיר, בעבודות כפייה. ביום המרד ברח מהעיר, והצטרף לגדודו של ארטיושקין, שפעל ביערות רודובלקה (פולסיה). השתתף בקרבות רבים. התנדב לפעולות מסוכנות. נעדר לאחר קרב עם גדודי העונשין הגרמניים ב-1943, ועקבותיו לא נודעו.
ראשונים למרד-לאחוה, עמ' 229, 230.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 113.

פישר חיים זאב

בן חיים זאב ופרידה. נולד בעיר פרוסקורוב, פלך פודוליה, רוסיה, ב-28 באוגוסט 1923, חודשיים אחרי מות אביו, ונקרא על שמו. ב-1924 יצאה משפחתו לקנדה והשתקעה בוויניפג. לאחר שסיים את לימודיו בבית ספר תיכון התגייס ב-1942 לחיל האוויר הממלכתי הקנדי, ושירת בו כנווט עד תום המלחמה. כשפרצה מלחמת השחרור יצא מקנדה שוב (בסוף יולי 1948), ודרך אנגליה הגיע לארץ. שירת כנווט בחיל האוויר, עד שנפל בקרב ליד קבוצת יסודות ב-25 באוקטובר 1948. נקבר ברחובות. בפקודת המטכ"ל מיום 29 בספטמבר 1949 הוענקה לו דרגת פקד טייס. **יזכור, עמ' 651.**

פישר יולק (מגרי')

נולד ב-1913 בעיר טלומאץ' למשפחה מסורתית ציונית. אביו היה סוחר תבואות. סיים את לימודי האוניברסיטה בפקולטה למשפטים ועבד כמתמחה בעיירה רוהאטין. בנעוריו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. לאחר שכבשו הרוסים את העיירה ניסה לארגן פעולה מחתרתית, אבל חזר בו כיוון שהבין, כי בעיירתו טלומאץ' הדבר עלול להתגלות, וביחוד לאחר שנאסרו בעיר סטאניסלאבוב 40 חברי בית"ר, שערכו אסיפת אבל סמוך לפטירתו של ראש בית"ר.

לפני חיסול גיטו טלומאץ' הצליח להגיע לבוציאץ' ועמו מעט משרידי משפחתו. בבוציאץ' פעל בהנהגת תנועת המחתרת וערך תוכניות לעתיד. מטרתו היחידה הייתה להגיע לארץ-ישראל.

בימי חיסול גיטו בוציאץ' תמך בהצעה לעבור לקופצינצה, מפני שראה אפשרות לפעול שם בקרב הנוער. יצא לשם עם יהושע מנדל בראש קבוצת נוער. היערות בסביבה ההיא עבותים מאוד, ונראו מתאימים למשימה. התנאים בהם היו טובים מתנאיהם של יערות בוציאץ'. ימים מעטים לאחר שהגיע לקופצינצה, שלח יולק דו"ח על המצב שם: "הכל מסתדר יפה. אנשינו שוהים בעיקר ביערות ואין הם סרים לקופצינצה אלא להשיג מזון. עלה בידו לקשור קשר עם קבוצת קצינים לשעבר בצבא הרוסי, שעבדו כשבויי מלחמה בקו מסילת-הברזל קופצינצה-הוסיאמין.

באחד הלילות הופתע, בזמן "אקציה" בעיר, הוא וכל הקבוצה. הם ניסו להבקיע להם דרך בין אנשי ה-ס"ס והשוטרים האוקראינים, אך נלכדו אחד אחד

והובלו עם יהודי קופצינצה לקבר אחים על-יד היער.
יולק וקבוצתו הקטנה הצליחו לחמוק, אבל אחד מבני קבוצתו ניסה לירות
באקדחו באיש ס"ס, התחילה מכונת-ירייה לקטול בהם. יולק ויהושע היו בין
החללים.
ספר יזכור טלומאץ, עמ' 229.

פישר שלמה יהודה

בן משה וקלרה-חיה. נולד ב-7 בינואר 1928 (ח' טבת תרפ"ח) בעיר צ'רנוביץ
שברומניה. למד בבית ספר תיכון ובצעירותו הצטרף לבית"ר.
במלחמת העולם השנייה עבר תלאות, סכנות וסבל, מנת חלקו משך שנים. הלך
עם פרטיזאנים וחיפש דרכים כדי להגיע ארצה.
בדרך נדודיו הגיע לאיטליה, והתקבל כחניך בכפר נוער בית"רי. כאן התקשר עם
אנשי האירגון הצבאי הלאומי והצטרף לשורותיהם. לשמחתו לא היה קץ כאשר
נתבשר, כי נבחר לעלות עם מאות לוחמים באוניית הנשק "אלטלנה".
יחד עם חבריו, התגייס לצבא ישראל. הוא שירת בגדוד 91, ובקרבות גילה כושר
התמצאות, אומץ לב ונכונות להקרבה.
בשעת הקרב על "משלט הקשר" השיגוהו כדורי האויב ביום 18 באוקטובר
1948 (ט"ז בתשרי תש"ט). יחד עימו נפלו בקרב חבריו רפאל קירש ושלמה שחובר.
גוויתיהם הועברו להר הרצל ביום 21 בדצמבר 1950 (יב' טבת תשי"א).
זכרם נצח, עמ' 383.
יזכור, עמ' 652.

פלדבוים אליעזר

נולד בעיר סוסנוביץ, זגלמביה, פולין. הצטרף לבית"ר והיה פעיל במיפקדה עד
פרוץ מלחמת-העולם השנייה. בית"ר בסוסנוביץ החרימה את היודנראט ולא רצתה
לשתף שום פעולה איתו.
ואולם פעם אחת הסכימה הנהגת בית"ר לבוא לישיבה מיוחדת באולמי
היודנאט, זה היה כשנשלחה הזמנה לאליעזר על-ידי שליח מיוחד, והיה כתוב בה,
שמגיע שליח מווינה, אריה מנצר, והוא בא במיוחד לדבר על עניין אירגון יציאה
משטחי הכיבוש הגרמני ועלייה לארץ.
כשביקש יו"ר היודנראט מרין להשתתף בדיון, אמר הנציג הבית"רי לשליח כי

הנושא קדוש הוא, ומשרד של הידנראט אינו מקום מתאים לדון בו. אליעזר ביקש לקבוע פגישה נוספת במקום אחר. הפגישה לא יצאה לפועל, וכל השליחות הייתה לשוא.

כתוצאה מבריחתו של חבר בית"ר לזינגר מהמחנה, נחשד אליעזר כשותף לפעולה. אליעזר עונה קשות ולבסוף נורה בידי הגרמנים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 21, 22, 23.
ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 171, 172, 173.

פלדמן אהרן

נולד בווארשה. בוגר בית-ספר טכני בעיר. בזמן הלימודים הצטרף לקן בית"ר צפון בעיר. גויס לצבא הפולני ושירת בו. בפרוץ המלחמה נקרא לחוס. השתתף בקרבות על-יד לוביץ, ואחר-כך בהגנה על וארשה. לאחר שכבשו הגרמנים את העיר זרק את המדים וחזר הביתה. הצטרף למחתרת הבית"רית ז'ז.וו. היה בין האחרונים שיצאו לצד הארי, בקבוצתו של סגן רוט.
לחם בשורות א.ק. בגדוד "חרוברי". שמו נמצא ברשימת הנופלים של גדוד.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

פלהנדלר לייב

נולד בעיירה זולקייבקה, מחוז לובלין. בבית אביו שהיה רב קיבל חינוך מסורתי. בשנות ה-30 הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים במחוז לובלין. היה גבר יפה-תואר ונעים הליכות ובעל השפעה על סביבתו. אחרי הכיבוש הגרמני היה בעיירה איזביצה באותו מחוז. בתחילת 1943 הגיע למחנה סוביבור, עם שיירת יהודים מאיזביצה.

בקיץ 1943 החלו להגיע לסוביבור טראנספורטים של שבויי מלחמה יהודים מן הצבא האדום. גורלם היה כגורל כל מי שהגיעו למחנה. מייד כשבאו למחנה עמדו על המתרחש בו והחליטו, שיש לעשות את הבלתי אפשרי ולהציל את אנשי המחנה, לפני שיהיה מאוחר. רעיון המרד היה בשל ואלכסנדר פצ'ורסקי ("סאשה") ניגש לעשותו למציאות. עד מהרה מצא את דרכו לאנשים הללו, אנשים נאמנים, שהיו בסוד אחד, ופרש לפניהם את תוכניתו, וזו התקבלה על דעתם.

לייב היה המפקד הרוחני של האירגון, וסאשה היה מפקד המיבצעים. מן ההכרח היה להקיף את כל הפעולות המחתרתיות במחנה במסגרת אירגון אחד

ממושמע.

ראשות האירגון שקלה כמה סוגי מרידות, בתוכם הצתת המחנה ובריחה המונית במנהרה. בסוף ספטמבר או בראשית אוקטובר התגבשה תוכנית, ולפיה צריך היה לפתות ולהביא כמה אנשי ס"ס לבית המלאכה בשטח המחנה בנימוק כלשהו של מדידות מדים או נעליים שהוכנו בשביל הגרמנים. הנופלים במלכודת יחוסלו בנשק קר, ואת הנשק שיפורק מהם יפעילו נגד מגדלי הפיקוח. המרד פרץ ב־14 באוקטובר בתוך שעתיים חוסלו בחשאי 10 גרמנים, ואקדחיהם נלקחו שלל. עתה היה חשוב להשיג עד להתחלת המיפקד נשק רב ככל האפשר, בלי לעורר חשד בין המשמרות.

בשעה שמרד צריך היה לפרוץ, חלה הסתבכות בביצוע התוכנית. למחנה נכנסה במפתיע מכונית עם 2 אנשי ס"ס, באואר ופרנצל. הם נתקלו בקבוצת אסירים, שהיו בדרכם למקום שהוסתרו שם שני רובים ותת־מקלע. פרנצל הבחין במצב ופתח באש, וחברי האירגון הד"ר ברסלר ובנו נפלו. שאר אנשי הקבוצה השיבו אש ולכן הוזעקו המשמרות בטרם עת, כמה דקות לפני המיפקד והאות המוסכם להתקפה על מוצבי המשמר.

כמה ימים אחרי בריחתו מסביבור היה לייב בין פרטיזאנים סובייטים שאותם פגש באיזור קראשניק, בפיקודו של רדצקי. בסוף 1944 השתחרר ועבר להתגורר בלובלין. רצונו היה להגיע ארצה לבנות לו בית. בחודש יוני 1945 נרצח בדם קר בביתו בלובלין. וחברו הצעיר ממנו, צבי סובלמן, הגיע ארצה ונפל במלחמת השחרור בקרב ליד לאטרון.
לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 280, 281, 390.

פליישר יצחק

נולד בעיירה פיליפובה, על־יד סובאלק. לביאליסטוק הגיע בתחילת שנות השלושים, ומייד היה לאחר הפעילים בקן בית"ר במקום, עד שהגיע לדרגת סגן מפקד קן בית"ר ביאליסטוק. היה צעיר גבוה וחסון ובהיר שיער, נעים הליכות, מסור ונאמן, הדואג לצורכיהם של פיקודיו וחניכיו. היה בעל נסיון רב בעבודה מחתרתית, ונמנה עם המפקדים הראשונים בתאי האצ"ל, שהוקמו במחתרת בית"ר בשנים 1937-1939. היה פעיל בוועד הצעירים, לחרם על גרמניה, שהוקם לאחר הכרזת החרם מטעם התנועה הלאומית, אירגן משמרות על יד בתי קולנוע שהציגו סרטים גרמניים, השתתף בביקורות הלא־רשמיות במחסני־ערובה לשם גילוי וזיהוי סחורות מתוצרת גרמניה, ומשלוח אזהרות ליבואנים ולקונים. פעל גם נגד האנטישמים והמתפרעים הפולנים, שהתנכלו לנוער היהודי בגנים וברחובות.

בית"ר הפכה למרכז של פעילות מחתרתית, אירגון תאים של בית"רים ושליחתם לוויילנה וסביבותיה. כשפרצה מלחמת גרמניה רוסיה, והגרמנים כבשו את ביאליסטוק, החל מייד לארגן קבוצות של אנשים, בונקרים, מחסנים, וייצור נשק. על ידו עזרה בנאמנות רעייתו הבית"ריה אידה ברנבויס, הצנחנית הראשונה בעולם. ביתו בגיטו היה למרכז העצבים של התנועה המחתרתית הבית"רית. יצחק היה אחד המפקדים המוכשרים של יחידות הקרב הבית"ריות בזמן המרד. לבית"רים היו דירות סתר, בונקרים ומחסני נשק בכל מיני מקומות בגיטו. שיתוף הפעולה בין בית"ר לתנועות האחרות החל בתקופה מאוחרת למדי, רק לאחר שבא מרדכי טננבוים בסוף 1942 והחל להקים אירגון מחתרת כללי.

כשפרץ המרד היה יצחק בין המפקדים המוכשרים של יחידות הקרב הבית"ריות. במשך שלושת הימים הבאים נעשו נסיונות התקפה על הגרמנים: ב-17 באוגוסט היו התפרצויות בבתי חרושת וברחובות צייסטה ופולנה. ב-18 בחודש נפל לאחר קרב קשה בבונקר ברחוב חמיילנה 7, ובו 72 לוחמים. ב-20 בחודש התחולל הקרב האחרון, ובו נפל הבונקר ברחוב ציפלה 13, מקום מושב הנהלת האירגון. כך נסתיים מרד גיטו ביאליסטוק, המרד השני בגודלו בפולין. רוב לוחמי האירגון הבית"רי נפלו בקרבות, וביניהם סגן מפקד המרד יצחק פליישר ורעייתו אידה ברנבויס.

פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים. כרך ג' 10/11 (35/36).

פלמן מאיר

נולד בחמילניק, פלך קילץ, פולין, למשפחה מסורתית ציונית. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר ואף היה זמן רב מפקד הקן בעיר. אחרי שהעיר חמילניק נכבשה בידי הגרמנים, אירגן מחתרת בית"רית בעיר. בשנת 1942 פגש את ד"ר ז' לדרמן (איש המחתרת הפולנית A.K.) וביקש ממנו להצטרף למחתרת והם אירגנו כמה קבוצות.

למאיר היה קשר עם המחתרת הפולנית, ומשם הובטח לספק להם נשק. הוקמה ועדת כספים למטרת איסוף כספים לקניית נשק.

כשנודע הדבר ליוזנראט, התעוררה בקרב חבריו התנגדות להמשך איסוף כספים ונגד התארגנות המחתרת. מאיר לא שמע בקולם, ויצא עם קבוצתו ליערות הסביבה.

מאז נעלמו עקבותיו ועקבות חבריו.

ספר חמילניק, עמ' 743, 744.

פלץ מוטל

בן שלמה ושרה. נולד בעיירה מרקושוב (מחוז לובלין) פולין, למשפחה בעלת מסורת יהודית ציונית. בוגר בית ספר תיכון בעיירה. הצטרף לשורות בית"ר, וכמו אחיו משה היה בין הפעילים. השתתף בכל הפעילויות, בקורסים למדריכים ולהכשרה גופנית.

לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה, נמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים. השתתף בקרבות וגם בפעולות נגד משתפי פעולה עם הגרמנים. נפל באחת הפעולות נגד משתפי פעולה.

עדויות משה פלץ, דינה גוטהלף, מכון ז"ז תיק לוחמים לחימה יהודית בפולין נדגד הנאצים, עמ' 362.

פלץ נחמן (פנואל) *

בן שרה ויחיאל. נולד ב-5 בדצמבר 1925 (י"א בשבט תרפ"ה) בקוטנה. למד בבית הספר העברי "עם הספר", עד שעלה עם הוריו לארץ-ישראל. מנעוריו היה חבר בבית"ר וגם בארץ. הצטרף לקן בית"ר בתל-אביב. בזכות צניעותו ומסירותו ורצונו החזק, התקבל ל"ארגון הצבאי הלאומי" לפני רבים מחבריו.

בן 16 התגייס לצבא הבריטי, כשהוא מעלים את גילו. היה בין הראשונים לגרעין ההתיישבות "מרגולין", שהקימו חיילי בית"ר משוחררים. אבל מחשש שמא יהיה למעמסה על חבריו, הודיע שיצטרף בפועל רק עם החלמתו המלאה. עבר קורס מפקדים, והחל עוסק בהדרכה ובתפקידים אחרים. אבל למרות מוגבלותו לא חדל לתבוע, שיעבירו אותו לחיל קרבי, ולבסוף נעדרו לו.

מאחת ההתקפות על רמלה לא חזר, והוכרז נעדר. כעבור ארבע שנים נאספו עצמותיו, וב-6 במאי 1952 (י"א באייר תשי"ב) הובא למנוחות בקבר אחים בקרית-שאול, תל-אביב.

* כינויו באצ"ל.

ספר קוטנה, עמ' 351.

זכרם נצח, עמ' 384.

פנטורין פנחס (פייטייה)

בן אפרים. נולד ב-1912 בעיר קובל, ווהלין, פולין בבית מסורתי ולאומי. סיים לימודי כלכלה ומסחר באוניברסיטה. עוד בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין בוגרי הקורסים למדריכים, וחבר מיפקדת קן בית"ר בעיר. אחרי כיבוש העיר על-ידי הצבא האדום ירד פנחס למחתרת, ויצא מהעיר. התגייס בהתנדבות לצבא וב-26 באפריל 1941 צורף ליחידה אנטי-אווירית בעיר דובנה. משם נשלח לבית-ספר לקציני ארטילריה.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, שהה פנחס בבית-הספר לקצינים. הלימודים קוצרו, ופנחס גמר את בית-הספר בדרגת סגן מצטיין ונשלח לחזית האוקראינית. השתתף בהרבה קרבות, לחם בחזית רוסטוב-חארקוב והגיע עד להגנת סטאלינגרד. במשך הזמן קיבל אותות הצטיינות ועיטורי גבורה בחזית סטאלינגרד. מכאן הועבר יחד עם יחידתו באוגוסט 1943 לחזית חארקוב. בסוף החודש התנהלו קרבות עזים, חיל-האוויר הגרמני הפציץ את הגיזרה באופן אינטנסיבי. אחת הפצצות נפלה לא רחוק מהנקודה שפנחס עמד בה, ורגלו השמאלית נקטעה. הוא הובא לבית-החולים הצבאי בעיר אלמא-אתה בקאזאחסטאן. בבית-החולים קיבל פנחס העלאה בדרגה ואות הצטיינות "הכוכב האדום". אחרי יציאתו מבית-החולים הגיע לקובל ושם, בפעם הראשונה, נפגש עם שרידי העיר, שחזרו מהיערות וממחנות הריכוז. בכניסתם לבית-הכנסת, שהגרמנים לא הספיקו להרוס, מצאו על הקיר כתוב בדם: "יידן, נעמט נקמה!" (יהודים, נקמו את דמנו) בכמה שפות.

פנחס נסע ללובלין ובדרך לא דרך הגיע לארץ-ישראל. היה פעיל בתנועת החירות ובקרב אנשי שארית הפליטה, היה חבר מרכז אירגון נכי המלחמה ועוד. נפטר ביום 24 במארס 1972 לאחר מחלה.
שאלון אירגון נכי המלחמה בנאצים, מס' 672.

פסט מאיר

נולד בעיר קוטנה, פולין. בביתו קיבל חינוך ציוני ומסורתי. היה בוגר בית-ספר "עם-הספר" בעיר. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר והיה פעיל במישורים רבים. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא עם קבוצת בחורים בני העיר לגדוד רגלים בעיר לובניץ. משימתו של הגדוד הייתה להחזיק את הקו לובניץ-וארשה. הגרמנים הפציצו את הקו יומם ולילה בלי הרף, הטנקים והארטילריה התקדמו

והפילו הרוגים רבים, לבסוף נסוג הצבא. בין ההרוגים נמצא גם מאיר.
ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

פסטרניאק אברהם

נולד בווארשה. בוגר הגימנסיה הפולנית. לבית"ר הצטרף בזמן לימודיו. גויס לצבא הפולני ונשלח לבית-ספר לקצינים של חיל ההנדסה. קיבל דרגת קצין הנדסה. בפרוץ המלחמה השתתף בקרבות על-יד הגבול הגרמני, נשלח להגן על וארשה ושם נפל עם יחידתו בשבי הגרמני. בדרך ברח עם קבוצה קטנה וחזר לווארשה.

התייצב לפני מיפקדת ה'ז'ז'ו. ולקח חלק פעיל בהתארגנות. לחם בכיכר מוראנובסקה, ובסוף הקרבות עבר ליחידה של יאן פיקה. לבסוף הצטרף עם קבוצה קטנה ליחידתו של רוט. הם עברו באופן מאורגן לצד הארי בעזרת אנשי "ביסטרי" (איוונסקי) – והגיעו לצד השני. שם הצטרפו ליחידת "חרוברי" 2.

אברהם לחם במרד הפולני ונפל שם.

רשימת הנופלים (המכון ההיסטורי היהודי בווארשה, מסי 733).

מצדה של ווארשה, עמ' 321.

פסקר אליהו

נולד ב-1920 בוויילנה, פולין. בוגר הגימנסיה העברית של הדי"ר אפשטיין. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר והיה אחד הפעילים המסורים. בייחוד היה פעיל בחוג הדרמטי העברי. מילא בהצלחה רבה את התפקיד הראשי במחזה "היהודי הנצחי" שהוצג בגיטו. היה פעיל במחתרת הבית"רית לעזרה הדדית, ובעיקר לפליטים הבית"רים; היה חבר גם במחתרת הכללית פ.פ.א. נתפס ונשלח למחנות העבודה באסטוניה, שם נחלש מרעש ומחלה; לאחר הבדיקה הוצא להורג.
חורבן ומרד, עמ' 393.

פקולסקי דוד

נולד ב-1915 בעיר קוטנה, פולין. היה בוגר בית-ספר מקצועי. הצטרף לקן בית"ר בתחילת שנות השלושים והיה בין הפעילים בקן. השתתף בהגנה על וארשה, ומשם ברח עם הצבא לגבול הרומני. לפני שהספיק לעבור את הגבול אסרו אותו הרוסים ושלחו אותו לעומק רוסיה. לאחר שנחתם

הסכם שיקורסקי-סטאלין גויס לצבא אנדרס, אבל כמו יהודים רבים הושאר על אדמת רוסיה.

התגייס שוב, לצבא הפולני העממי על-שם קושצ'ושו. בקרב על העיר קניגסברג נפצע קשה ונלקח לבית-החולים, שם שכב יותר מחודש, ואחר-כך חזר ליחידתו לחזית והשתתף עוד בקרבות רבים.

ב-1957 עלה ארצה. עבד בבית-חרושת למוצרי נייר. היה חבר באירגון נכי מלחמה. ב-1963 חלה ונפטר.

ספר קוטנה והסביבה, עמ' 384.

פרובולסקי מיכאל

נולד בוויילנה. למד בבית הפסר של הד"ר אפשטיין. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו, והיה בין הפעילים בקן. בימי הכיבוש הסובייטי עזר לפליטים הבית"רים שהגיעו לוויילנה. בימי הכיבוש הגרמני היה חבר פ.פ.א.

באחת האקציות נתפס ונשלח למחנה עבודה, שם נספה.

חורבן ומורד, עמ' 393.

פרוור יצחק-מנדל (איזי)

בן יעקב ומלכה. נולד בעיר זיארקי שבפולין ב-10 בינואר 1925. כשהיה בן שנה עברה המשפחה לשטראסבורג, חבל אלזס, שבצרפת. גדל בבית ציוני דתי ולמד בבית ספר היהודי שם. מצעירותו בבית"ר. עם פרוץ המלחמה נדדה המשפחה ועברה לפניו צרפת בעיר לימוז, שאליה עברה חלק מהקהילה היהודית בשטראסבורג. בוגר בית ספר אורט, בעל תעודת מהנדס רדיו. ב-1942 כשהחמיר ביותר מצב היהודים, החליט יצחק עם קבוצת חברים לחצות את הגבול השוויצרי לאחר הליכה מייגעת ברגל בימי חורף דרך האלפים המושלגים והגיעם בשלום למחוז חפצם - הוסגרו על ידי שומרי הגבול השוויצרים למשטרה הצרפתית. הוא נמלט מידי המשטרה וחזר ללימוז. הצטרף ל"מאקיי" וניסה להגיע לשוויץ; והפעם הצליח, וכך נפתחה דרך בריחה מצרפת לשוויץ ומיד יצא בדרך ההעפלה. השיירה נסעה דרך צרפת וספרד ועברה גם דרך מקום מגורי הוריו. לארץ בא בחודש יוני 1945, הצטרף למשטרת פלסטין ובאחרונה שירת בנתניה, עד התגייסותו לצבא ההגנה לישראל. היה מקלען ב"פאטי". נפל באחד הקרבות האחרונים בעיראק אלמנשיה ב-28 דצמבר 1948. ונטמן בבית הקברות בנחלת יצחק.

יזכור עמ' 666

פרוכנה לייב

בן דוד ופסיה. נולד ב-1916 בוויילנה. למד בבית-ספר תיכון ואחר כך למד בטכניקום רדיו-מכאניקה. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. לפני המלחמה התגייס לצבא הפולני ושירת בו עד השחרור בתחילת 1939. בפרוץ המלחמה חזר לוויילנה והצטרף לקבוצת פ.פ.או. במחתרת הגיטו. עזב את הגיטו, הגיע ליער רודניקי ולחם בגדוד "הנוקס" (חטיבת יורגיס) כסייר. הציע פשיטה על תחנות משטרה, כדי להשיג נשק. חלה ביער ב-1943. מייד לאחר שהחלים חזר לפעילות. יצא עם קבוצה בפקוד אלחנן מגיד, כדי לתפוס מלשין בכפר על יד איישישוק. כיוון של מצאו את המלשין, העלו את ביתו באש. באותה עת נורתה עליהם אש מהעיירה. בדרכים ליער יעץ להם המודיע הפרטיזאני לסגת דרך הנהר הקפוא סולצה. המודיע ואנשי המאסף החלו לטבוע, לייב ניסה להצילם, אך הוא בעצמו טבע. כעבור חודשיים נמצא גוויתו, כשלצווארו רובה אוטומטי ולבגדיו צמודים אקדח ורימונים.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 340, 393.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 120.

עדות שלמה ברנד. איו"ש 4020/357 012/82.

עדות אברהם סברין. מכון ז"ז תיק לוחמים.

פריבוט בנימין

נולד ב-1922 בעיר בריינסק, גליל ביאליסטוק, פולין, נכדו של רבי שמואל פולאב. חניך בית"ר. למד בבית-ספר יסודי. בזמן הכיבוש הגרמני ברח עם אחיו הצעיר יוסף ליערות, ושם הצטרפו ליחידה הפרטיזאנית "פרטיזאנקה", שהתמזגה עם גדוד הפרטיזאנים על-שם זיקוב ("איחוד הגנרל קאפוסטה"). נפל בזמן המצוד, כשהגרמנים התקיפו את מחבוא הנשק של הקבוצה. עמו נפלו רוב הלוחמים שהגנו על המקום.

בריינסק, ספר הזיכרון, עמ' 339, 342, 343.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 121.

פריבוט יוסף

נולד ב-1926 בעיר בריינסק, גליל ביאליסטוק, פולין. אחיו הצעיר של בנימין. למד בבית-ספר יסודי. כמו אחיו הצטרף לבית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני יצא עם אחיו ליערות הסביבה. הצטרף לקבוצת לוחמים בני עירו שפעלה ביער, ואחר-כך התמזגו עם הגדוד על-שם ז'וקוב.

נפצע באפריל 1943, בזמן שהתקיפו גרמנים ושוטרים את קבוצתו ביער רוטקה. הצליח להימלט מן האש החזקה שהומטרה עליו, ולהתאחד עם לוחמי קבוצתו ועם אחיו בנימין.

נפצע ב-8 בדצמבר 1943 בזמן התקפת גרמנים על מקומות המחבוא של הקבוצה, כשניסה לעלות מן הבונקר. בזמן ששכב פצוע הושלך לעברו רימון והוא התרסק.

בריינסק, ספר הזיכרון, עמ' 335, 338, 352.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 282.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 121.

פריז פולה

נולדה ב-1919 בווארשה למשפחה ציונית ומסורתית. הייתה בוגרת הגימנסיה העברית בעיר. הצטרפה ל"מסדה" ולבית"ר קן צפון. בזמן הכיבוש הגרמני הייתה פעילה בקבוצת בנות במחתרת. זמן מה הייתה בהרוביישוב בהכשרה שאירגן יולק ברנד. הייתה בין הראשונים שחזרו מהחרוביישוב לווארשה.

בזמן המרד השתתפה בקרבות, עקבותיה נעלמו ומקום קבורתה לא נודע.
יומן גיטו וארשה, עמ' 96.

מצדה של וארשה, עמ' 65, 198.

פרידברג אריה

בן אורי ושרה. נולד ב-1916 בפרוזיאני, פולין. סיים את לימודיו בבית ספר תיכון. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר, והיה בין הפעילים בקן. כשפרצה המלחמה שירת בצבא הפולני בעיר בידגושץ'. נפצע בקרב על יד וארשה, ונפל בשבי הגרמנים. בימי הכיבוש הסובייטי עבד והשתייך לקבוצה המחתרתית של בית"ר.

כשכבשו הגרמנים את העיר השתייך למחתרת היהודית. עסק ברכישת נשק ותחמושת מאיכרי הסביבה. בינואר 43 נמלט ליערות טרוכנוביץ, והצטרף לגדוד

"קירוב" חטיבת פונומרנקו. השתתף במארכים, בפעולות חבלה, בכריתת עמודי טלגרף, בהורדת רכבות ממסילת הברזל בריסק-מינסק, בייחוד הצטיין בפיצוץ גשרים. נודע כבעל אומץ לב נדיר. בקרב שהתנהל בדרך בין סלץ לרוזיאני זחל בלי הוראה לעמדה קדמית, השליך צרור של רימונים וגרם למותם של כמה גרמנים. היה אחראי לשדה התעופה הפרטיזאני, שנחתו בו מטוסים סובייטים. בזמן נסיגת הגרמנים פוצץ לבדו גשר על נהר היאסאבלה. בפעולה זו נפצע. לאחר השחרור זכה באות הצטיינות "על אומץ לבי" ובמדליית זהב "פרטיזאן מלחמת העולם השנייה דרגה ראשונה". לאחר המלחמה שהה זמן קצר בשליזיה תחתית, הצטרף לבריחה ועבר לאיטליה. לפני מלחמת השחרור עלה לארץ והשתקע בתל אביב. ב-1951 נפטר ממחלת לב. הניח אישה ובן.
עדות יצחק פרידברג. איז"ש 03/727.
לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 121.

פרידברג משה

בן אורי ושרה. נולד ב-1914 בפרוזיאני, פולין. בוגר בית-ספר עברי. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. גויס לצבא הפולני ושירת בחיל-הרגלים. לאחר ששוחרר יצא להכשרה בקלוסוב וברוקיטנו. עבר קורסים של סמלים ומדריכים, והתכונן לעלות לארץ.
פרצה המלחמה, עלייתו לארץ התעכבה והוא חזר הביתה. עירו הייתה תחת שלטון הסובייטים, ותנועת בית"ר פעלה במחתרת. לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, כבשו הגרמנים את העיר. הנוער התארגן. משה עם בוגרי בית"ר רכשו ואגרו נשק. דב סגל ומשה לימדו את הבחורים להשתמש בנשק. משה שימש בגיטו מפקד כבאים מתנדבים.
בסוף 1942 נמלט ליערות טרוכנוביץ, לקבוצה שפעל בה אחיו יצחק. אירגון קבוצת חבלנים ופעל בה. הביא נשק מהכפר יאקוביץ ומהקסרקטנים הסובייטים בסלובדקה. ב-10 באוגוסט 1943 יצא לפעולה בכפר טרוכנוביצי, קבוצתו נכנסה לקרב, ומשה נפצע ומת.
עדות יצחק פרידברג. איז"ש 03/727.
לכסיקון הגבורה, חלק ב' עמ' 122.
ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 337, 338.

פרידברג פסח

נולד בעיירה ליסקוב, מחוז וולקוביסק, פלך גרודנו, למשפחת שומרי מסורת. אביו היה יהודי פשוט ונתן לילדיו חינוך יהודי מסורתי. למד בחדר ועזר לאביו. אחרי שירותו בצבא הצטרף ל"ברית-החייל" בעיירה. בזמן הכיבוש הגרמני, כשאירגן יוסף מזריצקי את קבוצת הפרטיזאנים, יצא אתו ליער, ושניהם הצטרפו ל"אוטריאד קירובסקי". באחת הפעולות יצא פסח לעיירה, כדי לקבל מזון אצל מכרים. תושבים מקומיים הלשינו עליו, והוא הוצא להורג.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8.

פרידה (FRIDE)*

נולד בוילנה. היה חבר בית"ר. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף בגיטו למחתרת של "יחיאל", וגם שירת כקצין במשטרה במשמר השער בגיטו. הוא ואשתו היו בקבוצה הראשונה, שיצאה ליערות רודניקי ב-25.4.1943, כדי להכין בסיס לנמלטים נוספים, ונפלו בקרב עם הגרמנים ביערות רודניקי.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

ירושלים דליטא, עמ' 477.

חורבן ומרד, עמ' 151, 152.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 122.

פרידמן אביגדור

נולד בווארשה-פראגה, פולין, להורים מסורתיים. למד בחדר ובישיבה. בזמן לימודיו הצטרף להצה"ר, והיה בין הפעילים בפראגה. בזמן הכיבוש הגרמנים הצטרף למחתרת הבית"רית זי.ז.וו (Z.Z.W).

בספרו "קידוש השם" כותב הרב שמעון הוברבנד: "באחת האקציות נכנסו לבית ברחוב ברוקובה 30, שבו גר רבה של פראגה, רבי יעקב זילברשטיין ז"ל. הואיל והיו חוטפים לעבודה בעיקר מתוך ה"מניינים", עמד הרב וביטל את ה"מניין" בביתו והתפלל אצל שכנו.

כשנכנסו הגרמנים בשער, פגשו את הרב, כשהוא יורד מדירתו וטליתו תחת בית שחיו, והולך להתפלל בדירת שכנו. עצרו את הרב ואמרו לו, שמוליכים אותך לעבודה. כמה נשים מיהרו אל הקצינים והסבירו להם, שאדם זה הוא רב, וביקשו

לשחררו. כתשובה לכך התחילו מתלוצצים ומתבדחים על חשבון הרב. מהבית ברחוב ברוקובה 30 פנו לבית-הכנסת הציוני, הוציאו משם את כל המתפללים לעבודה, ביניהם נמצא גם חבר הצה"ר אביגדור פרידמן. הוא היה בעל לב יהודי חם, שלא היה נרתע משום דבר, כשהיה צורך לעזור ליהודי אחר, אדם ישר ואוהב ישראל אמיתי.

בכל הדרך לרחוב שדליץ לא פסקו הגרמנים, ובייחוד פולקסדויטשה, להתעלל ברב. ברגע מסוים נחלץ אביגדור פרידמן מתוך השורה, ניגש אל הפולקסדויטשה בבקשה, שיפסיק להתעלל ברב. משענה לו קשות, אמר לו פרידמן: חכה! חכה! גם עליכם תעבור הכוס!.

מאותו רגע לא הוליכו אותו לעבודה יחד עם חבריו היהודים. הפולקסדויטשה הוביל אותו לחדר. בלילה, כאשר חזרו כולם מהעבודה – והנה פרידמן איננו. הלכה אשתו ושאלה עליו בכל המשרדים ולא מצאה אותו. לאחר עשרה ימים קיבלה אשתו הודעה להתייצב במשרד הראשי ברחוב שריפין 6. שם נמסרו לה בגדי בעלה וחפצים אחרים שלו, בצירוף מכתב.

למחרת הוציאו לה גם את גווייתו של בעלה, שהייתה חבולה כולה. נראה שהתגונן נגד מעניו. בהלווייתו השתתף קהל רב הגם שזה היה כרוך בסכנת נפשות. **קידוש השם**, עמ' 24, 139.

פרידמן בני

נולד בווארשה. בוגר בית-ספר תיכון. קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן לימודיו אירגן קבוצה, וביחד הצטרפו לקן בית"ר בפראגה. עלה מהר בדרגות ונתמנה מפקד. בזמן ההפצה עזב את העיר ביחד עם רבבות תשובים, חלק מן הבורחים הצליח לעבור את הגבול וחלק חזר לווארשה. בין החוזרים היה גם בני. כאשר תמו הקרבות על וארשה, התאספו מפקדי הקינים ופעילי בית"ר מערי השדה והחליטו על הקמת מיפקדה מורחבת. בני נבחר למיפקדה. המחותר הבית"רית ז'ז.וו. - Z.Z.W. התחילה בפעולותיה והודפסה איגרת לחבר. בזמן המרד לקח חלק בקרב ברחוב מילה, ומאז לא נודע גורלו. **מצדה של וארשה**, עמ' 49.

פרידמן זב

נולד ב-1912 בוויילנה. למד בגימנסיה. היה אחד הפעילים בקן בית"ר וילנה, עלה בסולם הדרגות בקן לבסוף היה מפקד קן בית"ר בעיר.

נמנה עם חברי מטה האירגון הלוחם "יחיאל". בגיטו וילנה היה שייך למשטרת העבודה בגיטו, וזייף תעודות אריות ופאספורטים לחברי אירגונו. עזר באירגון "ברית עברית" ולהקה דרמטית בגיטו. פיקד על הקבוצה הראשונה, שיצאה מגיטו וילנה ליערות רודניקי ב-25 בפאריל 1943, כדי להכין בסיס לקבוצות נוספות. בקיץ 1943 תקפו "פולנים לבנים" את הבקתה, שנמצאו בה הפרטיזאנים היהודים. בקרב נהרג דב פרידמן ועימו 3 מחברי קבוצתו. **ירושלים זליטא**, עמ' 170. **חורבן ומרד**, עמ' 148, 151, 152, 230, 394. **לניסקון הגבורה**, חלק ב', עמ' 122, 123.

פרידמן יוסף

נולד בשאבלי, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו בתיכון. עוד לפני המלחמה עבר יוסף קורס לראשי קבוצות של האירגון הצבאי הלאומי (אצ"ל). לאחר שמפקדי בית"ר בעיר נאסרו בתקופת הסובייטים, חידש הוא את פעולות בית"ר במחתרת, והיה עמוד המרכז של כל הפעולות. הוא נפל בקרב עם הגרמנים בעת שירותו במסגרת הבריגאדה הליטאית. האקדח הראשון, שהוברח לגיטו, היה שלו. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ד', מס' 1 (41), עמ' 38.

פרידמן יצחק (צדקיהו) *

בן ישראל יוסף ודבורה. נולד ב-25 בינואר 1927 (כ"ב בשבט תרפ"ז) בוולודבה, פולין, למשפחה ציונית. יצא ללמוד בבית הספר העברי "תרבות". הוריו ובני-משפחתו נרצחו בידי הגרמנים. בן שש-עשרה נמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים. יצא לפעולות חבלה והשגת נשק ופיצוצים. כאשר נהדפו הגרמנים שם, נשלח עם כמה מחבריו לבית ספר לבלשים במוהילב, רוסיה הלבנה. כאן נזכר בדברי סבו ר' פייבל לדרמן, שלא להתמסר לשירות זרים, ולא לפעול אלא למען עמו ושחרור מולדתו. ביקש חופשה כדי לשוב לעירו ולראות אם שרד מישהו מבני-משפחתו. בזמן החופשה סיכן את נפשו ונמלט לאיטליה. ב-1945 הצליח להגיע לארץ, ומייד הצטרף

לאצ"ל והחל משתתף במלחמה - תחילה נגד הכובש הזר ואחר כך נגד הערבים. סיים קורס סגנים ועסק גם בהדרכה.
נפל ב-17 באפריל 1948 (חי בניסן תשי"ח) בפעולה להחרמת נשק ותחמושת מן הרכבת הצבאית ליד פרדס חנה. נטמן בנחלת-יצחק בתל-אביב.
זכרם נצח, עמ' 388.
יזכור, עמ' 674.

פרידמן מוריץ (מהנדס)

נולד בווארשה, היה פעיל באירגון "מסדה" וגם בתנועה הרוויזיוניסטית. האינטליגנציה היהודית אירגנה חוג למען ארץ-ישראל, וזה השתתף בהוצאת העיתון של האירגון הצבאי הלאומי בשפה הפולנית ("ירושלים המשוחררת"). שירת בצבא הפולני בדרגת קצין. בזמן הכיבוש הגרמני חזר לעירו. היו לו קשרים עם הקצונה הפולנית, ובעזרתם התארגנה קבוצה מחתרתית, שאחר-כך התחברה לאירגון אחד, ז.ז.וו.
בזמן המרד היה בעמדה ברחוב קומיטטובה 2. הוא היה בין הקבוצה, שעזרה לעבור לצד הארי. גורלו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 94.

פרידמן שלמה

בן משה. נולד במאי 1911 בלומז'יה, פולין. בן 11 עלה עם הוריו ארצה. בוגר האוניברסיטה האמריקנית בביירות. פעל בשורות "גדוד מגיני השפה העברית". ב-1933, לאחר שעלה היטלר לשלטון, פעל בוועדת החרם על תוצרת גרמניה. בשנות המאורעות 1936 - 1939, התבלט בין מגיני היישוב העברי בארץ, נאסר על ידי הבריטים וישב שישה חודשים בכלא עכו.
באפריל 1942 סיים את חוק לימודיו האקדמיים, הוסמך לעריכת דין ועבד במקצועו בתל-אביב. כשהתקרב הצבאי הגרמני לאל-עלמיין, עזב את משפחתו ואת משרדו והתגייס לצבא הבריטי. נודע כאדם שקט, צנוע ואציל נפש. בעת שירותו בצבא העלים את מצב בריאותו הרעוע והיה חייל קרבי. התנדב לסיור לילה וצוין על כך לשבח בפקודת הגדוד השלישי של הבריגאדה. ראה חשיבות רבה בשירות הצבאי של בני היישוב העברי בארץ ישראל.
בזמן חופשה באיטליה כששב מביקור על קברות חבריו בבית העלמין, עלתה

מכוניתו על מוקש והוא נפצע קשה. מת מפצעיו באיטליה ב-9.5.1945 (כ"ו באייר תש"ה), יום הניצחון על גרמניה הנאצית. נטמן באיטליה.
ספר הבריגאדה היהודית, עמ' 289.
זכרם נצח, עמ' 76.

פרידמן שמעון

בן אברהם. נולד בעיירה סובוטה על-יד לוביץ. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון בעיר. בזמן הלימודים הצטרף לקן בית"ר והיה בין הפעילים. בזמן המלחמה ברח לצד הרוסי כדי להגיע לוויילנה, אבל נתפס ונשלח מביאליסטוק לעומקי ברית-המועצות. לאחר שנחתם הסכם שיקורסקי-מולוטוב רצה להצטרף לצבא הפולני על אדמת רוסיה, אבל לא נתקבל. כשקם הצבא הפולני, הדיוויזיה הראשונה ע"ש קושציושקו, נתקבל ושירת בגדוד הראשון. לחם בלנינו וקבל דרגת קצין.
נפל באחת הפעולות הצבאיות על אדמת גרמניה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 14.

פרידלנדר דוד

נולד בעיר בוצ'אץ'. סיים בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו. בתקופת הסובייטים עבד באחד הארטלים של הקואופרטיב למסחר זעיר. כשפרצה המלחמה בין רוסיה וגרמניה, ירד למחתרת והסתתר בבונקרים. קבוצתו גדלה מיום ליום, והיו בה יותר מ-70 איש. דוד פרידלנדר ודונייר וויזינגר החליטו להצטרף לקבוצת פרטיזאנים פולנים של נידז'בייצה שפעלה ביערות פוזניק. אחר-כך הוא נאלץ להימלט מהם, מאחר שגם הם רצחו יהודים. בדעתם של דוד ודונייר היה להסתתר בסביבת בוצ'אץ' בבונקרים, שהכינו מבעוד מועד.
דוד נפל באחת האקציות.
ספר בוצ'אץ', עמ' 460.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 19-16.

פרידלנדר רפאל

נולד ב-1919 בלודז'. בביתו קיבל חינוך לאומי ציוני. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר, והיה בין הפעילים בקן. בפרוץ המלחמה השתתף בהגנה על העיר וארשה.

כשחזר ללודא לא מצא לו מקום וברח לאיזור הכיבוש הסובייטי וגויס לצבא האדום. בזכות הצטיינותו בצבא הרוסי בקרבות שונים הוענקה לו דרגת סרן ונמסר לו הפיקוד על יחידת קרב וסיור מובחרת, מצוידת בפ.פ.ש. עם הקמת הצבא הפולני השתתף בקרבות רבים נגד האויב הנאצי.

כותב מפקדו אי וייכסלפיש: "במיוחד נחרת בזיכרוני אחד הקרבות המרים כאשר הוטל עליו, בראש יחידתו שמנתה שמונים איש, לכבוש נקודת תצפית על עמדות האויב. הגרמנים, שהיו מבוצרים היטב, המטירו ללא הרף אש תופת. רפאל וחייליו התקדמו לאט לאט לעבר המטרה, כשהם סובלים אבדות. לבסוף נתפתח קרב פנים אל פנים והאויב נסוג".

בתום המלחמה אין רפאל מוצא עוד את מקומו בעירו ובפולין שאדמתה משמשת בית קברות ענקי למליונים מבני עמו. הוא יוצא בדרכי "הבריחה" עם זרם הפליטים שרידי החרב בדרכו לארץ-ישראל, בה הוא מקים בית ומשפחה. נפטר בטרם עת ונקבר בתל-אביב.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 4 (29).

פרידקובסקי יחזקאל

נולד ב-1922 בסופוצקין, ליד גרודנו, להוריו משה דוד ורחל. בבית אביו, אחת המשפחות המכובדות בעיירה, היתה כבר אז ספריה עברית שעברה בירושה מסבו, אף הוא חובב-ספר ומראשוני חובבי-ציון.

אבי-סבו ר' יוסף שמעון היה זה שהתחיל לכתוב את "פנקס סופוצקין", קורותיה של העיירה שהייה אחד המרכזים של תנועת התחיה העברית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה שלנו באימפריה הצארית הגדולה, הודות לרב שמואל יעקב רבינוביץ', שכיהן כרב בסופוצקין. היה מהראשונים, שנענה לקריאתו של הדי"ר הרצל, ואף השתתף בקונגרסים הציוניים הראשונים כציר.

בבית זה גדל והתחנך יחזקאל. מאביו ששלט במכמכני השפה העברית ואף משך עצמו בעט - ירש גם הבן יחזקאל אותן תכונות.

עם הצטרפותו לבית"ר ניתנה דחיפה רצינית להתפתחותו של הקן. מספר הבית"רים גדל והתרחב ותפס את מקומו הראוי. היה מהמצטיינים בקורסים של P.W.

יחזקאל, עלם חמודות שמיזג בתוכו את כל הטוב והיפה בהדר-הבית"רי, נכנס כולו לעבודה והתמסר בעיקר לפעולות התרבותיות בקן ואף מעבר לו. השתתף באחד הקורסים הראשונים של האצ"ל בגליל ביאליסטוק, בפקודו של משה שטיין (בן-ארצי) ממנו חזר הביתה ממש יום לפני פרוץ מלחמת העולם

ה'2 (31 באוגוסט 1939). כעבור שבועיים כבר היו הרוסים בסופוצקין וכל התכניות שרקם עם שובו מהקורס התנפצו לרסיסים. בית"ר ירדה למחתרת. לפני שהרוסים הספיקו להגלותם לכפר עוד הספיק לקבור את דגל הקן באחד מבתי-המלאכה הרבים לעיבוד-עורות שהיו למשפחה. יחזקאל, יחד עם אביו, נאסרו ע"י הבולשביקים, הוגלו כאלפים רבים אחרים חברי בית"ר והצה"ר, ועקבותיהם נעלמו. **עדות: אברהם שדמון "קורות עיירה אחת", עמ' 86.**

פריידברג לב (אריה)

נולד בריגה. היה בוגר בית-ספר עברי ובין הפעילים בקן בית"ר. בזמן הכיבוש הסובייטי השתייך לקבוצת מחתרת בית"רית. כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, חיפשו הבית"רים קשר עם המחתרת ביערות. בסוף אוקטובר 1942 יצאה מן הגיטו קבוצה של 10 איש, ביניהם גם הבית"רים פריידברג ומאיר דננמאן – כדי להיפגש עם פרטיזאנים ולהשתלב ביחידתם, ואחר-כך לשגר לגיטו שליחים ולהוציא קבוצות נוספות ולהעבירן ליערות.

במקום פרטיזאנים קידמו אותם אנשי הגסטאפו. המקשרים הסגירו אותם. הגרמנים הובילו אותם העירה לחקירות. אחדים הצליחו לברוח מידי הגרמנים, ביניהם דננמאן ופריידברג.

הגרמנים החליטו לחסל את המחתרת. תחילה נאסרו אנשי המשטרה היהודים, בתואנה שעזרו לאנשי המחתרת. יום אחד נאסר פריידברג אבל קודם שנלקח לחקירה הצליח להתחמק מתחנת המשטרה ולברוח מדיי שוביו. הגרמנים הציגו להנהלת הגיטו אולטימטום, שעל פריידברג להתייצב לפניהם בתוך כמה שעות, ולא – יערכו "אקציה". בתום המועד הלך פריידברג להתייצב לפני הגסטאפו. לפני לכתו בלע מנה של רעל, וקיווה שבעוד שעה קלה יוציא את נשמתו.

משטרת הגיטו הייתה מורכבת מיהודים שהובאו מגרמניה. אלה ראו, שפריידברג אינו עומד יציב על רגליו ונראה כאילו חושיו מטושטשים. הם הבינו את פשר הדבר, ומייד ציוו לעשות לאסיר שטיפת קיבה. כאשר חזר לאיתנו נלקח לחקירה. לא היה בכוחו לעמוד בעינויים, והוא גילה את מקום מחבוא הנשק. נוסף לנשק מצאו הגרמנים במחבוא רשימה של כשלוש מאות חברי המחתרת, ביניהם שמות הבית"רים, ודוברם חנן רבינוביץ.

חנן נאסר. הוא לא ידע את שקרה לפריידברג וגם הוא בלע כמות רעל לא מספקת. השוטרים טיפלו בו כשם שטיפלו בקודמו. הוא נחקר ארוכות, אך לא

הצילו דבר מפיו. אבל הגרמנים כבר לא נזקקו לעזרתו. הם ערכו מאסרים לפי הרשימות שבידיהם, אספו את כולם והוציאו אותם להורג במקום. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 2, עמ' 4, 5, 6, 7.

פריימן בנימין

נולד בעיירה רטנה, ווהלין, פולין. היה חבר בתנועה הרוויזיוניסטית. אחרי שהגרמנים השתלטו על העיירה הסתערו על העיירה אוקראינים מכל הסביבה, קראו לרצח ולשוד והתחילו פורעים ביהודים. כאשר נכנסו לביתו של בנימין, תפס קרדום, הוריד אותו בכוח על ראש אחד הפורעים והרגו במקום. אוקראיני אחר ירה בפריימן, והוא נפל ומת.

זה היה מקרה ההתנגדות הראשון בעיירה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 14, 15.

פרידריך שלמה

הסובייטים כבשו את פשמישל ב-1939, ואסרו על הפעילות הציונית. באותו זמן החל שלמה בפעולות המחתרת שלו: אירגן קבוצת בית"רים בעירו, הקים קשרים עם בית"רים מהסביבה, ויחד החל לחפש דרכים לצאת מאיזור הכיבוש הסובייטי ולהגיע דרך שניאטין לרומניה. הפעולה המחתרתית הייתה קשה, בשל עיניהם הבולשות של השלטונות הסובייטים, המחסור באמצעים בשל הניתוק המוחלט מן הנציבות, שבינתיים יצאה לעבר וילנה.

הקבוצה הראשונה מנתה שישה-עשר בית"רים. בדצמבר אותה שנה יצאה הקבוצה לדרך ולא הגיעה ליעדה. הקבוצה השנייה, שמנתה עשרים וחמישה איש, נתפסה בידי משמרות הגבול הרוסיים, הם נאסרו ונשלחו לקייב, ומשם לבתי-סוהר ומחנות-עבודה בעומקה של רוסיה. לאחר הכישלון הזה הפסיקו את פעולתם, וחידשו בחודש מאי 1941. טרם הספיקו להתארגן, נאסרו הפעילים, ושלמה ביניהם, והוגלו לרוסיה.

לאחר שנתגלגל במקומות שונים וידע גלות ומחסור, מצא את עצמו ב-1944 בסמארקנד. הוא קשר קשרים עם ראשי המשטרה והבולשת בעיר, וקיבל מהם רישיוניות מסע לאזורים הנמצאים בשליטת הצבא האדום בפולין. כיושב-ראש ועד הפאטריוטים הפולניים בקראסנוגוארדייסק (אסיה התיכונה), שלח לארץ-ישראל פליטים יהודים, וביניהם חסידי חב"ד. במשך פעילותו שלח לארץ מאות יהודים. מבצע זה נמשך חרף מאמצים של מנהיגים וקומוניסטים יהודים מקומיים,

למנוע יציאת יהודים יחידים מברית-המועצות. הם הגישו תלונות אין-ספור ודרישות לחקירת מקור הוצאת תעודות המעבר. למרבה מזלו של שלמה, הגיעו התלונות למפקדי הבולשת, שהיו מעורבים במבצע זה, וכמובן, שאלה התעלמו מהתלונות.

בהגיעו לפולין, התקשר שלמה עם נציבות בית"ר בלודז' ועם מפקדי האזורים. אחרי כינוס בית"ר בביטום (פולין), קיבל הוראה להעביר קבוצות בית"רים דרך גבולות ציכיה לאוסטריה ולגרמניה. אחרי מילוי משימה זו, קיבל הודעה להסתלק מייד מפולין, כיוון שהבולשת הפולנית קיבלה מידע על פעולותיו. במשך פעילותו ב"בריחה" עברו בגבולות, שבהם פעל במשך חודשים רבים, אלפי בית"רים ומשפחותיהם.

לשלמה נכחו תפקידים חשובים ביותר בתנועה בגרמניה, בבראזיל ובצרפת, כאחד העסקנים המרכזיים למען מדינת ישראל והעם היהודי בפזורה. בחודש יאנואר 1979 הלך שלמה לעולמו בבית-חולים בפאריס, אחרי מחלה קשה וממושכת. הוא הובא לקבורה בהר הזיתים בירושלים, וספדו לו ראש הממשלה מנחם בגין, ראש האופוזיציה שמעון פרס ואישי ציבור אחרים. בטקס האשכבה, שנערך לו בשגרירות ישראל בפאריס, לפני שארונו הוטס לארץ, באה לידי ביטוי מערכת היחסים המיוחדת, לטובת מדינת ישראל, אשר יצר עם ממשלת צרפת ועם אישים רמי-מעלה ומדינאים, חברי האסיפה הלאומית הצרפתית, סנאטורים, שרים לשעבר, עיתונאים וראשי-ערים, וכן שאבן דלמאס נשיא האסיפה הצרפתית, אלן פוהר נשיא הסינאט, מישל פוניאטובסקי אשר ייצג את נשיא צרפת ואלרי זייסקר ד' סטן – כל אלה שנכחו בטקס. שבועיים לפני פטירתו העניקה לו ממשלת צרפת את "אות לגיון הכבוד". פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי 6 (46), עמי 27, 28.

ד"ר פריזר שמעון

נולד ב-7 ביאנואר 1911 בסטאניסלאבוב, פולין. למד בבית-ספר יסודי יהודי. לאחר מכן יצא ללמוד רפואת-שיניים בפקולטה לרפואה של אוניברסיטת שטראסבורג, צרפת, וסיים את לימודיו בהצלחה ב-1937. בעת המלחמה שירת בקורפוס הפולני השני בפיקוד בריטי, ולחם במזרח-התיכון ובאיטליה. זכה בעיטורים ובאותות הצטיינות: העיטור הפולני ו"צלב כסף עם חרב" לתעוזה, עיטור הצלב "מונטה קסינו", מדליה של הצבא הפולני, "כוכב המלחמה" הבריטי "כוכב מלחמה" איטלקי ומדליית המלחמה. ב-1948 השתחרר מהצבא והתיישב באנגליה.

היה עסקן ציבורי פעיל. משנת 1927 חבר המפלגה הרוויזיוניסטית. בזמן לימודיו בשטרסבורג הפעיל מחדש עם חבריו את התנועה הרוויזיוניסטית ואת תנועת ביתר. כיהן 9 שנים כיו"ר האירגון הזה בוועד הקהילות בבריטניה ובקונגרס היהודי העולמי. כיהן כמה שנים כנשיא אירגון ההנצחה של מרד גיטו וארשה וקורבנות השואה. נפטר ביאנואר 1979.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי' 9, (49) עמ' 98.

פירלוק אידל

נולד ב-1914 בעיירה טרוכינברוד. למד בחדר ובישיבה והחל לעבוד במקצועו כחייט. מנעוריו פעיל בקן בית"ר בעיירתו.

בזמן הכיבוש הגרמני נמנה עם המצדדים בפעולה אנטי-גרמנית בתוך הגיטו, אך קיבל את דעת חבריו ויצא עמם ליער. נמנה עם הפלוגה היהודית ביערות זופיובקה, שהצטרפו אליה צנתנים סובייטים, וקשרו אותה עם המטה שמעבר לקווי החזית. השתתף בכל הפעולות הקרביות וגם בפעולות חבלה על מסילת-הברזל.

בעת שהתקיפו הגרמנים את בסיס הפרטיזאנים, עמד והגן על הבחורים, עד שנפצע ומת על מישמרתו.

אש אחזה ביער, עמ' 78 - 81.

לניסקון הגבורה, חלק ב', עמ' 124.

עדות וואטצין בספר האילון ושורשיו ספר קורות ט"ל.

פריץ יעקב (יאנק)

נולד ב-1921 בעיר בוציאץ', גאליציה, פולין. בוגר הגימנסיה הפולנית. בזמן הלימודים הצטרף לבית"ר. היה בחור מאד חברותי. בזמן הכיבוש הסובייטי עבד כחשמלאי וטכנאי רדיו בעיר והצטרף למחתרת הבית"רית תחת פיקודו של מוניה וורמן.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, ברח עם אחיו נתן ליערות הסביבה, וחלמו להגיע ליחידה פרטיזאנית. באחד הלילות פגש את משה וייזינגר, ושלושתם התחילו לארגן ביחד יחידה של יהודים שברחו ליער. אחרי כמה ימים פגשו באיכר נוצרי שקישר אותם עם יחידה שהתארגנה בסביבות בוציאץ', קבוצת א.ק.

יעקב השתתף כמעט בכל הקרבות של היחידה באותם ימים: ההתקפה בעיירה מונסטרישה, שרפת בית-החרושת לסיגריות, המחלבה ועוד.

לאחר שהתקשרו עם היחידה של סגן אלוף בורדוי, התחילו לחיות ולפעול כמו פרטיזאנים ממש. יעקה וכל חבריו היו שייכים לקבוצת המטה. בימים שלפני השחרור החליטה הקבוצה לעבור לכפר פוטוק-זלוטי, כדי להיות קרובים יותר לבוציאץ'. בזמן שחצו את הכביש בבוציאץ' נתקלו ביחידה גרמנית ונכנסו לקרב. באותו הקרב נפלו כמה בחורים, אבל למחרת נודע מן העיתונים ומאיכרים בסביבה, שנהרגו יותר מ-20 גרמנים. יעקב נפצע קשה ואחרי כמה שעות נפטר.

עדות - משה וייזינגר (איו"ש מס' ר-3289/183, עמ' 104, 117, 122, 143, 144, 145, 221.

פריץ נתן

נולד ב-1922 בעיר בוציאץ, גאליציה, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר עם אחיו יעקב. בזמן הכיבוש הרוסי היה במחתרת. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה יצא ליערות והצטרף לפרטיזאנים. באחד הפעולות בעיירה מונסטירשה שחרר עם קבוצתו את האסירים מבית-הסוהר, לקח מהשוטרים את נשקם ולבש מדים של שוטר גרמני, ובמו ידיו הרג איש ס"ס שהיה ראש המשמר בבית-הסוהר. כמו כן עמד בראש כל פעולות הנקם, כמו הפעולה אצל הפולקסדויטש נובאק וגם במשטרה. באחד הימים, כשחזרו הבחורים ממשימה ועברו דרך פסי-הרכבת, אמר: לו היה לנו חומר נפץ, היינו מרימים את הרכבת יחד עם הגרמנים והוסיף: חברה, חפו עלי! קפץ וזרק רימון לתוך הקרון, שהיה מיוחד אך ורק לנוסעים גרמנים. על המעשה הזה הוחלט במיפקדה לעטר אותו ב"צלב גיבורים". אחר-כך הצטרף ליחידה של סגן אלוף בורדוי. פעם אחרת, כשעברו דרך העיירה מונסטירשה, נודע לו שמפקד העיר הוא הגרמני פאל, שהשמיד את יהודי בוציאץ'. נתן שלח שליח לברר את נכונות הידיעה, וביקש ממפקדו רשות לנקום. בקרב ירי נפצע קשה, וטרם שבדק אותו רופא, נפטר.

ברגעיו האחרונים אמר למשה וייזינגר: "משה, כשתגיע ארצה, נשק את האדמה בשבילי". בקברו נקבר עמו בול מארץ-ישראל.

עדות משה וייזינגר (איו"ש מס' ר-3289/183, עמ' 98-100, 116-117, 122, 127, 141-144, 149, 204-206).

פריץ שמעון

יליד העיירה אושמיאני, מחוז וילנה, פולין. בוגר בית ספר "תרבות". הצטרף לתנועת-הנוער בית"ר באושמיאני. בזמן לימודיו בוילנה היה פעיל גם בקן בית"ר וילנה. בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת שהושיטה עזרה לחברים שהגיעו לוילנה משטחי הכיבוש הגרמני. בפרוץ מלחמת גרמניה - רוסיה נשאר בעיר, והיה בין הראשונים שהצטרפו למחתרת פ.פ.א. בזמן האקציות נתפס ונשלח למחנות העבודה, ושם נספה. חורבן ומרד, עמ' 392.

פרייס משה

בן אברהם אהרון. נולד בעיר חמייילניק הסמוכה לקילץ, פולין. הצטרף לבית"ר בילדותו, מייד לאחר שסיים את בית-הספר היסודי. היה בחור חביב על הבריות, יפה-תואר, נבון ובעל ידיעות רחבות, ומראשי המדברים בחוגי הנוער, השתתף בקורס להכשרה הגנתית וסיימו בהצטיינות. השתתף בקורס של תאי אצ"ל, והיה מן הראשונים להתאמן בנשק. היה הרוח החיה בכל הפעולות. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה אסף כמה חברים, ועם מפקד בית"ר בחמייילניק, מאיר פעלמאן, ניסו לארגן מחתרת אנטי-נאצית כדי שביום הגירוש יוכלו להתנגד התנגדות מזוינת. קיים מגעים יום עם אנשי א. ק. (ארמיה קראיבה) במקום בדבר השגת נשק. הדבר נודע ליוזנראט ולמשטרת הגיטו, ואלה הזהירו אותו ואת חבריו שלא ימיטו אסון על העיר, ואף מסרו אותו לזיאנדרמריה הגרמנית. בשעת ניסיון בריחה נורה ונפצע קל. ברח מהגיטו והגיע לווארשה. בווארשה צורף ל"אירגון הצבאי היהודי" בהמלצת אריה רודאל ואחיו. כשפרץ המרד בגיטו וארשה היה אחד הלוחמים בשורות הראשונות של "האירגון הצבאי היהודי". לחם בגבורה בעמדת מוראנוב, במקום שהונפו דגל תכלת-לבן והדגל הפולני. נפל חלל בתוך תעלות הביוב, בזמן שניסה לעבור לצד הארי עם לוחמים בית"רים אחרים. פירסומי מזויאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 9, עמ' 3-4.

פרכנר יהושע

יליד וארשה, הצעיר במשפחת פרכנר. קיבל חינוך מסורתי ולאומי. מילדותו היה חבר בבית"ר קן צפון. כל עבודה, כל תפקיד שהוטל עליו מילא באהבה ובמסירות,

הוא נשאר חייל מן השורה, אחד מאלפי החיילים האלמונים של בית"ר בפולין. לאחר פרוץ המלחמה והכיבוש הגרמני המשיך יהושע להיפגש עם חבריו, להשתתף באסיפות ולהתאמן בנשק. היה מבין יוצאי חרובישוב, שעבדו באחווה ליד הבוג. רבים הם הבית"רים שעברו את הבוג בזוגות ובשלשות, והלכו ליערות לחפש פרטיזאנים או להקים בעצמם בסיסים פרטיזאניים להם ולחבריהם. אך יהושע לא יכול להצטרף אליהם. חזקה עליו הפצרת הוריו, שיחזור לווארשה להיות להם לעזר – ונפשו הייתה קשורה בנפשו. באחד הימים בחורף 1942 קם וחזר אליהם לווארשה. כעבור זמן הוא פגש את פנחס טאוב ואת האחים רוזנפלד, ומהם שמע על דבר קיומה של מחתרת.

בינתיים נתחוללה בווארשה ה"אקציה הגדולה". יהושע ניצל פעמיים מה"אומשלאגפלץ". כאשר חזר משם בפעם השנייה, לא מצא עוד איש מכל משפחתו.

בביתו של אברהם בקרמן, ברחוב לשנו 70, מצא רבים ממכריו וחבריו מבית"ר. הם צירפו אותו לקבוצת לוחמים שמנתה עשרים איש. מדי ערב נפגשו בביתו של בקרמן. כאן ניהלו עת עבודתם ורכשו את אימונם והכשרתם כלוחמים. מכאן הם יצאו לפעולות גיוס כספים ורכישת נשק ומכאן יצאו גם להפצת כרוזים וחומר תעמולתי אחר, שהתקבל מן המטה שבגיטו המרכזי בכיכר מוראנובסקה 7-9. יהושע לקח חלק פעיל ברוב הפעולות. שלוש פעמים יצא לפעולות "אכסים". הוא נשלח עם עוד לוחם למקום מושב המטה, בכיכר מוראנובסקה, לקבל נשק עבור קבוצתם. למוראנובסקה הגיעו השניים בדרך סתר של האירגון, דרך הגגות ועליות-גג. במטה הם קיבלו סל מלא רימונים ומספר גדול של אקדחים. משלוח הנשק הגיע בשלום לביתו של בקרמן.

באחד מימי יאנואר 1943 קיבלו כל חברי הקבוצה הודעה, כי עליהם לעבור לגור בדירה של האירגון ברחוב קרמליצקה 5. מכאן ולהבא חיו במשטר צבאי מלא. לדירה הייתה צורת קסרקטין מובהקת. בחדר המיפקדה הוצבו מכונת כתיבה ומכשיר רדיו, ומכאן פורסמו באורח שוטף כרוזים והודעות לאוכלוסייה בטבנס-שולץ. מכאן קראו ליהודים להתנגד לכל נסיון של העברה או חיסול. וכך התנהלו העניינים בקרמליצקה 5 כסידרם עד ליל הסדר של פסח תשי"ג, ה-19 באפריל 1943, יום פרוץ המרד. העמדה החזיקה מעמד עד ל-26 באפריל. באותו יום הוקף המקום על-ידי כוחות גרמניים גדולים, ולא הייתה אפשרות להמשיך בלחימה ובהתנגדות. יהושע וחבריו יצאו לתעלות הביוב. לאחר יציאתם מהתעלות, התפתח קרב. חלק מהחברים נפלו. יהושע עם שארית הלוחמים נתפסו. עד תום המלחמה התענה יהושע במחנות ריכוז והצליח להישרד. בדרכי הבריחה עלה ארצה, התיישב

בחיפה והקים בה משפחה.

נפטר ביאנואר 1983.

מצדה של וארשה, עמ' 81, 223, 224, 225, 260, 294.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 9 (49), עמ' 82, 83.

פרנצוס שמריהו

בן שמעון וסימה. נולד בלבוב, פולין, ב-26 בספטמבר 1913 (כ"ד באלול תרע"ג). מנעוריו חבר בבית"ר, ובה קיבל את חינוכו הלאומי ואת הכשרתו לעלות וכשהגיע לבגרות עלה לארץ. כאן הצטרף לפלוגות הגיוס של בית"ר, והיה מחלוצי ההתיישבות הבית"רית. מ-1939 שירת בפלוגת "משמר הירדן" שבגליל העליון.

ב-1940 התגייס לצבא הבריטי, לגדודים הארץ-ישראליים. עם חבריו מהאצ"ל לחם להכרה בדגל הלאומי, ולהקמת בריגאדה עברית. כשהוקמה עבר לשורותיה, ושירת בה עד שהשתחרר ב-1946. בכל שנות שירותו במדבר המערבי, באיטליה ובארצות השפלה מילא את חובתו בלחימה באויב, בסעד לשארית הפליטה ובעזרה להעפלה. כן עסק ברכישת נשק והעברתו לארץ.

בבריגאדה הצטרף לגרעין התיישבותי על-שם ווגיזוד, ועם שחרורו עבר להכשרה חקלאית בכפר-זיתקין. משם עבר למשמר-הירדן לשטח שהוקצה לאירגון ווגיזוד. אהב את נופי הגליל העליון, ויצא להקים את הנקודה בהתלהבות ובהתרגשות. לחם בגבורה על הגנת המקום. רק בשעות הפוגה קצרות היה חש לביתו, כדי לדרוש בשלום אשתו וילדו הפעוט. כשהחמיר המצב, דרש לשלוח לתצפית אפילו נשים. כשפרצו הסורים למשמר-הירדן ב-10 ביוני 1948 (ג' בסיוון תש"ח), היה יחיד בעמדה, ולא חדל לירות עד שנפל. הניח אשה ובן. ב-11 בדצמבר 1949 (כ"א בכסלו תש"י) הועברו עצמותיו לבית-הקברות בנחלת-יצחק.

זכרם נצח, עמ' 391.

יזכור, עמ' 685.

פרנקל אשר

נולד בווארשה. היה בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בנעוריו. מבין החברים הבולטים בקן המרכז.

אחרי הכיבוש שרר בעיר תוהו ובוהו ובית"רים נשארו בלי מפקדים. באותם ימים חזר פרץ לסקר מהצבא הפולני, ונפגש עם קבוצת בית"רים כדי לאסוף את הכוחות ולדון כיצד לחדש את חיי התנועה בתנאים החדשים.

מיפקדת בית"ר בווארשה הורכבה, כאמור, ממפקדי הקינים בעיר ובסביבה. אשר היה אחראי על קן מרכז. כמו כן הוחלט על פעולות עזרה הדדית ועזרה לפליטים. אשר היה אחראי על קן מרכז. כמו כן הוחלט על פעולות עזרה הדדית ועזרה לפליטים. אשר היה ממארגני ההוצאה של עיתון וחברות לזכרו של ראש בית"ר זאב זיבוטינסקי. הוא דאג לנייר וגם לבית-דפוס ולכל מה שקשור להוצאת החוברת.

לאחר שבאו יולק בראנט והנס בראנדוויין לווארשה, הוחלט לארגן נקודת הכשרה בעיר בהרוביישוב. אשר יצא לשם ואירגן את ההכשרה לעבודה חקלאית אצל בעלזאחווזה בסביבת הרוביישוב.

בעקבות הלשנה, שיהודים נמצאים בסביבה ועובדים אצל בעל האחווזה, עזבו הבית"רים באופן פתאומי את המקום. מקצתם חזרו לווארשה, ומקצתם יצאו עם אשר ליערות כדי להצטרף לפרטיזאנים. לא נודע מה היה גורלו והיכן מקום קבורתו.

מצדה של וארשה, עמ' 51, 55, 61, 62, 65, 198.

פרנקל פאוול

נולד בשנת 1920 בווארשה, פולין. בוגר הגימנסיה הפולנית. בביתו קיבל חינוך מסורתי וציוני. בזמן לימודיו הצטרף לאירגון הסטודנטים "מסדה" ומשם הגיע לבית"ר קן צפון ב-1938. היה פעיל בעבודת הקן, בהדרכת השכבה הצעירה. באותה שנה הופיע כאחד ממפקדי התאים החשאיים של האירגון הצבאי הלאומי (אצ"ל), אשר הקימו שליחי האירגון מארץ-ישראל.

אדם הלפרין, סגן מפקד קן צפון בווארשה ומפקדו בפועל, מספר עליו בעדותו: "רק במחנה קיץ על-יד לובלין הכרתי מקרוב את פאוול, ששימש כפקד קבוצת בית"רים, וברצוני לצטט, אם זיכרוני לא מטעה אותי, את הדברים שהשמיע לפני הנוער הבית"רי: "אנחנו, הנוער הבית"רי, חייבים להוביל את ההמונים, לא נוכל לשבת בחיבוק ידיים. ייתכן שנקים אירגון כלשהו שמטרותיו יהיו שחרור המולדת מעול הבריטים".

אחרי שפרצה מלחמת-העולם השנייה, חזרו הבית"רים הביתה ממחנות הקיץ. חלק מהחברים גויס לצבא, וחלק היה פעיל בהגנת העיר. יום יום הגיעו פליטים מעיירות השדה הסמוכות לווארשה, וביניהם בית"רים רבים.

במארס 1940 התחיל פאוול להקים את האירגון המתרתי מהחברים בקן צפון ומהחברים, שהגיעו לווארשה. באותו זמן התארגנו חברי "בית-החייל" וחברי המועדון הרוויזיוניסטי.

בספרו "אנחנו לא נושענו" כותב ד"ר דוד ודובינסקי: "פאוול, בעל אופי חזק ורציני, אחת הדמיות הנאות ביותר, הישירות ביותר והצנועות ביותר, שפגשתי אי פעם במרוצת תקופות פעילותי הפוליטית והארוכה. היה התגלמות המושג הדר". בשנת 1941 פנה פאוול לאדם הלפרין בהצעה להצטרף לאירגון. תנאי להצטרפות היה חיי קסרקטין. כל המצטרף התחייב לעזוב את ביתו ומשפחתו. דין מצטרף היה כדין חייל. פאוול החל להקים גוף לוחם שלא על דעתם וידיעתם של מפקדי בית"ר, כהמשך לפעולתם העצמאית של שליחי האצ"ל בהקמת תאים צבאיים בפולין. בינתיים הגיעה לפאוול ידיעה על התאים להכשרה בסביבות הרובייה שנפלו לתוך הכיתור הגרמני. קבוצות לא גדולות מהם נשארו מחוץ לכיתור והוסיפו לשוטט ביערות הסביבה ובכפרים, כדי להצטרף לפרטיזאנים, וחלק הגיע חזרה לווארשה. בהגיעם לווארשה, היה זה טבעי שהצטרפו מייד לקבוצתו של פאוול. תנאי מוקדם להצטרפות היה ניתוק כל הקשרים עם המשפחה והחברים.

בישיבה הראשונה של כל הגורמים הציוניים הלאומיים נבחר ועד פעולה, שבראשו עמד פאוול, שנודע כבר אז כאיש ההדר, אמיץ ובעל כושר ארגוני רב. באותה הישיבה נתמזגו כל שלושת האירגונים לאירגון אחד תחת השם ז.ז.וו. (Z.Z.W.). מטה האירגון קבע את מקום משכנו בכיכר מוראנובסקה מס' 7-9, בית רב-קומות, נטוש מיושבים. אורגנו חוליות של שמונה אנשים על פי רוב מאותו חוג או מקצוע. ואז החלה תקופת בניית הבונקרים ובניית שתי מנהרות, שהובילו מתחת לרחוב אוקופובה לשטח בית הקברות היהודי ברחוב גנשה ואל הכנסייה ברחוב לשנו.

הפעולה הראשונה בגיטו בקנה מידה גדול – הצתת מחסני ס"ס ביום 6 במארס 1943 ברחוב נאלבקי 31 – התנהלה בפיקודו של פאוול. ביום 18 באפריל קיבלו נציגי הגיטו פקודה מאת הגסטאפו להתייצב מייד במשרדו של הממונה הגרמני. כאשר התאספו ראשי הגיטו, סגרו עליהם הגרמנים והודיעו, שהם נמצאים במעצר ושבלילה, בשעה 2.00 אחרי חצות, יחדרו כוחות אוקראינים כדי להתחיל בפעולות החיסול. למרות מעצרו הצליח אחד הנוכחים לעזוב את החדר לזמן מה והודיע על כך לאחד הבית"רים הלוחמים, שהתהלך "לתומו" על-יד הבניין. מפקד האירגון הבית"רי, פאוול, הודיע על כך מייד למפקד ה-ז.ז.א.ב. (Z.O.B.), מרדכי אנילביץ'. אותו רגע פורסמה פקודת האירגונים על גיוס מלא ומידי של כוחותיהם.

במרד התחילו הנקודות השמורות היטב. הגרמנים התקדמו בחיפוי של טנקים וארטילריה ואש כבדה. המגינים מהקבוצות הלוחמות של ז.ז.וו. (Z.Z.W.), בפיקודם

של פאוול וליאון רודאל, השתמשו בטקטיקה של התקפת האויב מנקודות שונות, וכל פעם היו עוברים ממקום אחד לשני. הלוחמים החזיקו גוש בתים ברחוב מוראנובסקה החל ממספר 21 פינת נאלבקי, עד למספר 7. בקרבות שנערכו בימים בין 22 באפריל ועד 27 בו ועד בכלל הוכיחו הבחורים, שבראשם עמד פאוול, לחימה מתוחכמת. הרבה גרמנים נפגעו, ואנשי זי.ז.וו. (Z.Z.W.) עברו ממקום למקום, כשלא פעם נופל מביניהם אחד החברים.

על הקרב של ה-27 באפריל כותב הגנרל שטרופ, שבכיכר מוראנובסקה נפלו כ-100 חיילים גרמנים, כמאה פצועים, טאנק אחד יצא מפעולה והרבה נשק ותחמושת נתפס בידי המורדים הבית"רים.

באותו זמן נודע לפאוול על קרבות המנהלים במוראנובסקה, מן ה-28 באפריל עד ל-2 במאי 1943. משלא הצליחו הגרמנים לכבוש בקרבות את רובע נאלבקי-גנשה-זמנהוף-מילא, הם העלוהו באש בעזרת להביורים. מסביב הציבו מכונות יריה ולא הניחו לאיש להימלט חי מן הכבשן הבווער.

אחרי הקרבות סביב הבונקר ברח' גזיבובסקה 11, באמצע חודש מאי, הגיע פאוול ואנשיו לבונקר אחר. הם קיימו קשר עם שארית הלוחמים שעדיין נמצאו בשטח הגיטו, והשתדלו לסדר עבורם מקומות מחבוא בצד ה"ארי", או להוציאם אל מחוץ לעיר. עוד בזמן קיום הגיטו הפיצו הגרמנים שמועה, שכל מי אשר בידו דרכון של מדינת חוץ, שמעבר לים – יורשה לעזוב את שטח הכיבוש הגרמני. פאוול הזהיר את הציבור היהודי שלא להאמין להבטחות הגרמנים. בחודש יולי, כחודשיים אחרי שדעך המרד, הכריזו הגרמנים על "חנינה" לכל היהודים החבויים בצד האיר כדי לחשוף את המסתתרים (פרשת "הוטל פולסקי").

פאוול פרנקל עמד בראש הקבוצה, שהתארגנה מתוך אחרוני לוחמי זי.ז.וו. ובקרב שבין הכוחות הבלתי-שווים בבונקר ברח' גזיבובסקה, ביום 19 ביולי 1943, נפלו אחרוני הלוחמים ומפקדם.

עדות אדם הלפרין (איו"ש מס' 016/178).

עדות זרסקי (המכון היהודי ההיסטורי בווארשה, מס')

דו"ח יורגן שטרופ.

מצדה של וארשה, עמ' 48, 80, 81, 82, 86, 105, 106, 109, 168, 169, 170, 173, 179, 180, 194, 197, 214, 215, 217, 221, 228, 239, 248, 270, 281, 283, 289, 290, 312, 313, 314, 317, 327, 338, 339.

אנחנו לא נושענו, עמ' 99, 100, 101.

גיטו וארשה – ברל מארק.

פרנקל אהרון

נולד בווארשה. היה מן הוותיקים בתנועה הרוויזיוניסטית. בזמן הפילוג חל אצלו משבר והצטרף לפלג הגרוסמניסטי.
בזמן הכיבוש הגרמני השתתף בכל הישיבות של הוועד הציבורי לעזרה הדדית לחברים וגם הצטרף למחתרת ז'ז'ו. היה מבקר בעמדות כדי לברר את מצב החברים והאם הם זקוקים למשהו.
נספה בימי המרד. מקום קבורתו לא נודע.
מצדה של וארשה, עמ' 198.

פרנקל שמואל

בן יעקב ומחלה. נולד בתר"צ (1930) בשטור, הונגריה. שם למד בבית-ספר יסודי. בשנות המלחמה, בגיטו, עברו עליו שנות סבל ותלאות. הוא הצטרף למחתרת הבית"רית וגמר אומר לעלות ארצה בהזדמנות הראשונה. ואמנם, עם מיגור הגרמנים, עבר עם קבוצת בית"רים לגרמניה ומשם יצא בדרך באונייה אל החוף הנכסף. האונייה נתפסה על ידי הבריטים, ושמואל הועבר עם כל העולים למחנה המעצר בקפריסין ואחר כך למחנה המעצר בעתלית. בשנת 1947 שוחרר ומייד עבר לחוות הנוער של בית"ר בשוני. עד מהרה התחבב שמואל החסון על חניכי החווה ומדריכיה, והוא נמנה עם קבוצת החניכים הראשונה, שיצאה להכשרה חקלאית בנחלת זיבוטינסקי.
לא חלפו ימים רבים, והוא עמד במבחן הקרב הראשון בהחרמת נשק מתוך רכבת צבאית בסמוך לפרדס חנה.
שמואל השתתף בחזית רמלה במערכה של כוחות האצ"ל לכיבוש העיר. היה זה יומיים אחרי ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, ושמואל וחבריו ציינו את שמחתם בפעולות נועזות. הם האמינו, כי רק האיש המחזיק ברובה ולוחם באויב, הוא הנותן תוקף, ערך וקיום להכרזה, ושמואל נצמד אל נשקו ולא הניחו, עד אשר נשמנט מידי.
שמואל נפל במערכת רמלה בז' אייר תש"ח (16 במאי 1948) ונטמן בקריית-שאול שעל יד תל-אביב, ביום 6 במאי 1952.
זכרם נצח, עמ' 395.
יזכור, עמ' 690.

פרנקנברג לולק (פרוונק)*

נולד ב-1923. בהיותו בן 17 כבר נודע ב"גיטו הקטן" בצ'ינסטוחוב כאחת הדמויות התוססות ב"אירגון הלוחם". הוא הצטרף למחתרת יחד עם חבריו מבית"ר – ללחום נגד הכובש. בגלל מראהו ה"ארי" קיבל על עצמו שליחויות מסוכנות מעבר לגיטו, והיה פעיל ביחד עם מייטק פרלגר במבצעים להשגת נשק. באחת הפעולות נעצר על-ידי שוטר רכבת (באנשוץ"), אשר זיהה אותו כיהודי. בדרך תחבולה הביא לולק את השוטר לבית השימוש, ושם חנק אותו במו-ידי. לאחר שמייטק פרלגר נפל, הוטלה כל האחריות להשגת נשק על שכמו של לולק. תוך סיכון בלתי-פוסק נע בין הגיטו והצד הארי, כדי לבצע את התפקידים שהוטלו עליו. הוא נמצא בקבוצת חברים, שחיכתה מחוץ לגיטו לבואם של קשרים פולנים, אשר הבטיחו להובילם לפרטיזאנים. הפולנים לא עמדו בהבטחותיהם, והם נאלצו לחזור לגיטו. משנעצר היפק היימן, השתתף לולק בקבוצה, ששחררה את היפק וחבריו-לנשק מן המעצר. ב-25 ביוני 1943 עזב את הגיטו בתעלה תת-קרקעית, כדי להיפגש עם חבר המטה ולהגיע לקבוצת קוניצפול – בסיס "האירגון הלוחם" שמחוץ לגיטו צ'ינסטוחוב. הוא הצליח לעבור את התעלה ולהגיע לצד הארי, אך מאז נעלמו עקבותיו.

* כינוי.

ספר צ'ינסטוחוב, עמ' 309, 310, 311.

פרנר מישה

נולד ב-1920 בוויילנה, פולין. בוגר גימנסיה. בנעוריו הצטרף לשורות תנועת הנוער בית"ר בעירו. קיבל תפקיד לנהל את בית"ר הצעירה. היה אהוב על חבריו, פעיל ומסור לרעיון התנועה.

כל תקופת השואה הצליח לעבוד ולהתחמק מכל מיני גזירות. נספה יומיים לפני שחרור וילנה במקום עבודתו במפעל הק.פ.

חורבן ומרד, עמ' 394.

פרשקר לייבקה

בן ישעיהו ופלה. נולד ב-1926 בסוסנוביץ. אמו הייתה פעילה בבית"ר, ובזמן הכיבוש הגרמני – במחתרת האנטי-נאצית בעיר. לייבקה בחור יפה-תואר וגבה-קומה. נראה מבוגר מגילו. בעל לב חם ומוכן לעזור תמיד לזולת.

פעיל בבית"ר סוסנוביץ למרות גילו הצעיר. בחורף 1942-1943 הועברו כל תושבי הרובע היהודי שבעיר לגיטו, ונמשכו המשלוחים למחנות הריכוז וההשמדה. בהדרגה חיסלו הגרמנים את הגיטו, ושרידיו הועברו לאושוויץ. גם במחנה-המוות הוסיף לייבקה לעזור לאחיו לגורל.

את סיפור לחימתו ונפילתו סיפר משה ירקוני ב"קול-ישראל": לייבקה רץ עם חבריו למקום שהותקפה בו רכבת, כדי להגיש עזרה ליהודים שנשארו בה, ובדרך נתקלו בעמדות גרמניות. עשרה מהבורחים נתפסו. אנשי הסי"ס הביאו לקרון שרפרפים, השכיבו עליהם את הבורחים אחד אחד, והמטירו עליהם באלותיהם מכות רצח. כשהגיע תורו של לייבקה, והמהלומה הראשונה הונפה על גופו, תפס ברגלו של איש סי"ס שעמד ליד ראשו, ונשך עמוק בבשר ירכו. הגרמני זעק זעקה גדולה והורד מהקרון כשהוא זב דם. לאחר מכן הוצאו הבורחים להורג ביריה.

עדות משה ירקוני (איו"ש י-3978/81).

ספר סוסנוביץ, כרך ב', עמ' 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה' מס' 1 (51), עמ' 52, 53, 54, 55, 56, 57.

פשזנדה אלתר (רוזנבלט)*

בן מוטל. נולד בעיר חמילניק, פלך קילץ, פולין, למשפחה מסורתית ציונית. מנעוריו השתייך לבית"ר, מפעילי הקן. לאחר פלישת הגרמנים הצטרף, ביחד עם עוד חברים, למחתרת הבית"רית בעיר. ב-1942, אחרי הסכם בין המחתרת עם קבוצת ארמיה קראיובה (A.K.), הצטרפו הוא וחבריו למחתרת הפולנית ויצאו ליערות הסביבה. לפי ידיעות, שקיבל ד"ר לדרמן בגיטו – נפל אלתר באחד הקרבות בעיר. * שם המשפחה של אמו.
פנקס חמילניק, עמ' 743, 744.

פשיטוצקי קלמן

נולד בעיירה קטנה על-יד לוביץ. את חינוכו קיבל בחדר ואחר כך בבית-ספר עממי. לפני פרוץ המלחמה קיבל תעודת-בגרות, והתכוון לעלות ארצה וללמוד באוניברסיטה בירושלים. כשפרצה המלחמה גויס לצבא הפולני לדיוויזיה ה-1 ע"ש קושצ'ושקו, ואחר-כך נשלח לבית-ספר לקצינים ולחזית. השתתף בקרב על-יד לנינו והמשיך לצעוד בנתיב הקרבות עד ברלין. בקרב האחרון לכיבוש ברלין, השגיח באחד הבתים בתנועה חשודה. הסיירים

חדרו חרש פנימה, ובעד הדלת הפתוחה מעט ראו קבוצת גרמנים. הם זרקו עליהם רימונים ופ.פ.ש.ה (רובים אוטומטיים) וכעבור כמה רגעים הגיעו הסיירים למטה, כשהם מובילים אתם שבויים, עכשיו היה אפשר להשיג מידע על כוחו של חיל-המצב הגרמני ועל מקומו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 28, עמ' 13-16.

צברי שמואל

נולד ב-1926 (תרפ"ו) באסמרה, אריתריאה. ב-1934 עלה מעדן לארץ עם הוריו. עוד בהיותו תלמיד בית-הספר הצטרף לבית"ר. על-אף גילו הצעיר התגייס בימי מלחמת-העולם השנייה לצבא הבריטי, ונתקבל לצי המלכותי. בסוף 1945 שוחרר מהצבא, חזר לארץ, ומייד הצטרף לשורות ה"אירגון הצבאי הלאומי". ביקש שישלחוהו לפעולות קרביות בגלל ניסיונו בצבא, וקנה לו שם של חייל אמיץ, בעל כוח-סבל רב ומסור לתפקידו. לא חדל מלהשתתף בפעולות אף לאחר נישואיו והולדת בנו. עם פרוץ הקרבות אחרי החלטת האו"ם, עזב את עבודתו והתנדב לשירות מלא. בעמדות שבגבול תל-אביב-יפו השתתף בהדיפת התקפות האויב, ואף יצא לפעולות הטרדה. יום אחד, כשהיה בדרכו לעמדה בנווה-שלום לאחר ביקור בביתו, נפגע מכדור של צלף ערבי ונהרג.

זכרם נצח, עמ' 396.
יזכור, עמ' 906.

צומבר זבולון

נולד בעיר קאליש, פולין, למשפחה ציונית. היה בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בנעוריו ובין הפעילים בקן. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה עזב את עירו עם זרם הפליטים מערי השדה והגיע לווארשה. כשבא לעיר עם אחיו, פנו שניהם לנציבות בית"ר, ושם הוחלט שהגיע הזמן להתארגנות מחדש. קצין נציבות בית"ר, פרץ לסקר, הזמין לישיבה את מפקדי הקנים ומפקדים מערי השדה שבאו לווארשה. על-פי החלטת המיפקדה יצא זבולון לעיר הרובישיוב, נתמנה למפקד עמדה בסביבת הרובישיוב, ופעל שם למען הבית"רים. באחד הימים יצא עם ליכטנשטיין לסייר בסביבה. היה עליהם למצוא באחד מכפרי הסביבה אשה פולניה, שנמסר עליה מפי שתי בית"ריות קשריות מן הגיטו, שביקרו שם כמה שבועות לפי כן. בהתקרב השניים לכפר נתקלו פתאום במשמר של שוטרים פולנים, נעצרו והובאו לפני קצין החקירות באחת העיירות שבין הרובישיוב ולובלין. באחת החקירות אמר לחוקריו: "אנו הלוחמים באויב המולדת, רצוננו לשחרר את המולדת המשותפת, פולין, מעול זרים". זבולון וחברו רצו להרוויח זמן, אולי בלילה יעלה בידם להתחמק ולברוח מידי שוביהם. ואולם כאשר נוכח הקצין החוקר לדעת שלא יציל מפיהם דבר, העביר

אותם לבית-הסוהר בלובלין. וכאן נודמן לו לזבולון לשמוע על גורל מי שנשאר בהרוביישוב.

מבית-הסוהר הובא למחנה מיידאנק, ומשם לבית-החרושת לייצור נשק בסקרזייסקו. גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 52, 103, 104, 105.

צומבר יהודה

נולד בעיר קאליש, פולין. היה חבר פעיל בקן בית"ר. בזמן המלחמה הגיע עם זרם הפליטים לווארשה, עם אחיו זבולון. היה פעיל בהתארגנות המחודשת של חברי בית"ר בעיר ונמנה עם המפקדים. התמסר בעיקר בהוצאת חוברות הסברה ובהדפסת וכרוזים לתושבי הגיטו.

בזמן ההתארגנות המחתרנית קיבל על עצמו תפקיד, והמשיך למלאו אף בזמן המרד.

גורלו לא נודע.

מצדה של וארשה, עמ' 52, 54, 62.

צוקר בריש

נולד בעיר בורשצ'וב, למשפחה מסורתית-ציונית. למד בבית-ספר תיכון יהודי. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר כאחיו יהושע.

בתקופת הכיבוש הרוסי, ואחר-כך בימי הכיבוש הגרמני השתייך למחתרת הבית"רית ואחר-כך לקבוצה היהודית שנודעה בשם "הכנופייה מבורשצ'וב".

אור ליום 7 ביוני 1943 יצא בריש בתוך קבוצה של 28 יהודים את הגיטו בורשצ'וב ליערות זייליניץ הסמוכים. תקופה קצרה אף שימש כמפקד מחלקה.

השתתף בפשיטות נגד שוטרים אוקראינים וכן במבצע חיסולם של מחסני התבואה הגרמניים. ב-17 בנובמבר 1943 חדרו אנשי הקבוצה אל בית-הסוהר בבורשצ'וב ושיחררו את אסיריו.

כשלושה שבועות אחרי כן (ב-6 בדצמבר 1943) כיתרו כוחות גרמניים, שמנו כ-2,000 איש, את יער לושיץ, שבו שכנה הקבוצה. 16 מאנשי הקבוצה, שהיו מזוינים, תפסו עמדה בקצה היער. בקרב, שנמשך למעלה מ-4 שעות, נפלו כולם.

ספר בורשצ'וב, עמ' 303-309.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א', עמ' 687-689.

לכסיקון הגבורה, עמ' 130.

צוקר יהושע

נולד ב-1910 בעיר בורשצ'וב, אחיו של בריש צוקר. בביתו קיבל חינוך לאהבת הזולת. בוגר בית-ספר דתי. הטרף לבית"ר והיה מפקד קן בית"ר בעיר. בתקופת השואה אירגן יהושע קבוצה ויצא ליערות בסביבת בורשצ'וב. בראשותו של יהושע נערכה פעולה ביערות שבסביבת הכפרים צוגאן, לומיאטש וזילניץ. הקבוצה תפסה נשק ומדים מידי הגרמנים וב-17 בנובמבר 1943 שיחררה 14 יהודים מבית-הכלא בבורשצ'וב.

יהושע היה מפעילי "הכנופייה" מבורישצ'וב, שפעלה קודם בגיטו ואחר-כך (מיוני 1943) החלה לפעול ביערות זיילוניץ. היה חבר המיפקדה, ומיולי 1943 מפקד הכנופייה, במקומו של וולף אשנדורף. חברי הכנופייה פשטו על הגרמנים בכבישים, התנפלו על מחסני תבואה ונקמו במשתפי-פעולה עם הגרמנים. קבוצה בפיקוד של יהושע תקפה את בית-הסוהר בבורישצ'וב, כשלושה מחבריה, מחופשים במדי קצינים גרמנים חדרו לבית-הסוהר והשתלטו על השוטרים. בעזרתם של אלה ובעזרת החברים שבחוץ השתחררו 32 אסירים ביום אחד-עשר בנובמבר 1943. כוח גרמני, שמנה מאות לוחמים, כיתר את הכנופייה ביער ולאחר קרב שארך שעות נפלו כל חבריה ב-6 בדצמבר 1943.

באחד הקרבות הקשים בזמן המצור, בסוף חודש דצמבר 1943, נפל יהושע.

פרשת השואה של יהודי גאליציה, ספר זיכרון, עמ' 453.

ספר בורשצ'וב, עמ' 303-309.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א' עמ' 687-689.

לכסיקון הגבורה, עמ' 130.

צוקר משה

בן זליג ואיטה. נולד ב-1916 (תרע"ו) בעיירה סקרז'ייסקו, פולין. שם למד ואף החל לפרנס את עצמו.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא הפולני והיה רב-טוראי בחיל-הרגלים. הגדוד ששירת בו לחם בגבורה והשתתף בהגנה על וארשה, ומשה קיבל אות גבורה. כשהלכו חיילי הגדוד לשבי, ברח לרוסיה. שם הועמד לדין באשמת ריגול, אך שוחרר ועבר לקולחוז.

בתום המלחמה יצא לפולין לחפש את משפחתו. בדרכו נזדמן לקילצה בזמן הפוגרום הידוע, ונפצע קשה. לאחר שהחלים יצא לגרמניה ומצא שם את אחיו ואחותו.

ויתר על אשרת כניסה לארצות-הברית, הצטרף לשורות ה"אירגון הצבאי הלאומי" והתמסר להדרכה בגולדקופ, בסיס האימונים של האצ"ל בגרמניה. עם חניכיו עלה על הספינה "אלטלנה". התגייס לצה"ל, והיה סגן מפקד מחלקה בגדוד 23 של חטיבת "כרמל".

בהיותו עם אנשיו בסדרת אימונים בחולתה, עלה על מוקש בדרך מטולה-כפר-גלעדי ונהרג במקום.

הובא למנוחת עולמים בראש-פינה ב-23 באוגוסט 1948 (י"ח באב תש"ח).

זכרם נצח, עמ' 399.

יזכור, עמ' 697.

צוקר נוסיה

נולדה בעיירה צ'ורטקוב, למשפחה ציונית מסורתית. בוגרת בית-ספר תיכון. בתקופת השואה הצטרפה בעיר בורשצ'וב למחתרת הבית"רית. לפני יציאתה ליער התחנתה עם יהושע, בית"רי ותיק ויחד יצאה עם קבוצתו של יהושע ליער.

נפלה בקרב עם הגרמנים, יחד עם בעלה, ב-6 בדצמבר 1943.

ספר בורשצ'וב, עמ' 303-309.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך א' עמ' 687-689.

לכסיקון הגבורה, עמ' 130.

צוקרמן אברהם

בן ברוך ודבורה. נולד ב-1918 בהורודוק, פולין. בוגר הגימנסיה העברית בוויילנה. מפעילי בית"ר בעיירה. שירת בצבא פולין בחיל-רגלים. ב-1942 בזמן הכיבוש הנאצי ברח מהגיטו, הסתתר זמן קצר אצל איכר, ואחר כך הצטרף לגדוד "קוזנייצוב" (KUZNIECOW) (חטיבת "צ'קאלוב"), שפעל ביעורת וולוז'ין.

השתתף בהתקפה על חיל המצב הגרמני בהורודוק בסוף 1942, בקרבות, ובמארבים ובהורדת רכבות. בעת סכסוך עם איש המטה של הפרטיזאנים ב-1943 האשים את הפרטיזאנים בגילויי אנטישמיות. קצין רוסי שיכור, ניצל שעת כושר כשלא היו פרטיזאנים יהודים בבסיס, ירה בו והסתיר את גוויתו. לא נערכה חקירה במקרה.

עדות אליהו ליזדסקי (איו"ש, מסי' ל-2496/169 - 03/2944).

לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 130.

ספר זיכרון לקהילת הורודוק, עמ' 86.

צוקרמן ברוך

נולד בווארשה, פולין. היה בוגר בית-ספר טכני בעיר. בתקופת לימודיו הצטרף לקן בית"ר במוראנוב. בזמן הכיבוש הגרמני יצא עם קבוצת בית"רים לעיר הרובייתשוב. אחרי זמן מה נאלצה קבוצתו לעזוב את המקום וחזרה לגיטו וארשה. ברוך הצטרף למחתרת הבית"רית ז'ז.וו. והיה אחראי על נקודת רחובות. בזמן המרד לחם תחת פיקודו של הסגן מייטק רוט והיה בין האחרונים שעזבו את הגיטו לצד הארי. בזמן המרד הפולני הצטרף עם קבוצת רוט לא.ק. (A. K.), ולחם בגדוד "חרובריי" 2. שמו נמצא ברשימת הנופלים של לוחמי א.ק. מצדה של וארשה, עמ' 321.

ציגאן מייטיק

נולד בווארשה, פולין. היה בוגר בית-ספר מקצועי בעיר. בביתו קיבל חינוך מסורתי ציוני. לבית"ר הצטרף בנעוריו. אחרי שכבשו הגרמנים את העיר, הצטרף למחתרת הבית"רית ז'ז.וו. (Z.Z.W.), והיה פעיל בעמדה ברחוב קרמליצקה 5. שמחה קורנגולד מעיד על הלוחמים שניצבו על משמרתם בעמדה הזאת, ובעדותו הוא מספר על מייטק ציגאן, שב-26 באפריל שלחו הלוחמים אותו ואת נתן שולץ לצד הארי. הם הגיעו לפתח המנהרה שבצד הארי ברחוב קרמליצקה 6. מטרתם הייתה לבדוק אם הדרך פנויה. אחרי כמה שעות חזרו ותיארו את המצב. הם דיווחו שאנשי המחתרת הפולנית א.ק. (A.K.) יבואו לעזרתם. הוחלט לעבור לצד הארי, כדי להגיע למיינדזילשה. מייטק, נתן ועוד 2 בית"רים התקדמו בין החורבות לעבר הרחוב, ויצאו דרך שער-הבית של גזיבובסקה 13. על-פני הכביש עברה כרכה. הם עצרו אותה, עלו עליה וציוו על העגלון להובילם לתחנת הרכבת המזרחית. העגלון פרץ בצעקה, שאין הוא מוביל בעגלתו יהודים, אך הם איימו עליו בנשקם. האיום פעל. הוא הריץ את הסוס, כשלפתע עברו 2 שוטרים פולנים. העגלון צעק לעזרתם. הבחורים שלפו את האקדחים, ובינתיים כמה צעקה, וגם גרמנים הופיעו ברחוב. הבחורים קפצו מן העגלה, זרקו רימונים וירו מנשקם. העגלון, השוטרים הפולנים וגם הגרמנים נפלו הרוגים – וארבעת הלוחמים הבית"רים מצאו את מותם. מצדה של וארשה, עמ' 293, 294.

ציזיס* (מהנדס)

בית"רי מהעיר טראנופול, שהגיע לבוציאץ' בזמן הכיבוש הרוסי ונשאר עד הכיבוש הגרמני. את מוניה וורמן הכיר לפני המלחמה, ויחד החליטו לארגן מחתרת בית"רית ולצרף אנשים מתנועות אחרות. כמהנדס חשמל, יחד עם וייזינגר, קיבלו ידיעות על המצב של החזיתות דרכם הגיעה למשל הידיעה על כניעתו של פון פאולוס ליד סטאלינגרד.

אחרי שהתקשר בשנת 1943 עם יחידת פרטיזאנים פולנים בסביבה, פעלו יחד ביערות פוזניק, אך הוא נאלץ להימלט מהם, מאחר שגם אלה נהגו לרצוח יהודים בכל הזדמנות.

קבוצתו נכנסה לקרב עם חיל המצב בסביבת פוטוק-זלוטי ב-1944. הם לחמו באומץ רב כולם נפלו בקרב וציזיס ביניהם.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 7, עמ' 16-18.

ציחוק חיים

יליד וילייקה. היה ילד צנוע, שתקן וביישן. נחשב לאחד מטובי התלמידים בגימנסיה הפולנית בעירו. בנעוריו הצטרף לבית"ר.

כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, נשאר תחילה בעל כורחו בוילייקה. הגרמנים התחילו בפעולת ההשמדה, וחיים חיפש דרכים להגיע אל הפרטיזאנים. לבסוף הצטרף לגדוד "הנוקמים", והיה בין ראשי מתכנני הפעולות בבריגאדה הפרטיזאנית ובין מבצעהן. הצטיין בגבורתו, באומץ-לבו ובשכלו הישר. הצליח עם חבריו להשחית מאות טונות של תחמושת גרמנית, להוריד-עשרות רכבות גרמניות מהפסים ולפוצץ גשרים.

בעת הסתערות של חיילים גרמנים במצור על הפרטיזאנים, התבצרו הגרמנים בבונקר וירקו אש תופת על הפרטיזאנים. חיים קפץ ממחבואו עם חברו היהודי פבריקנט ממינסק, וברימונים בידיהם עלו על הבונקר המבוצר של הגרמנים, פוצצו אותו והרגו את הגרמנים שבתוכו. שניהם נהרגו.

אחרי מותו הוענקו לו אותות הצטיינות. לפי עדות הפרטיזאנים עמד לקבל תואר "גיבור ברית-המועצות".

ספר זיכרון קהילת וילייקה, עמ' 151.

צ'ייקוביץ בצלאל (צשק)

נולד ב-1912 בעיר קאליש שבפולין למשפחה ציונית. בוגר הגימנסיה העברית בעיר. לבית"ר הצטרף בשנת 1927, עת התנועה החלה להכות שורשים לעומק ולרוחב בפולין, והחל להתבלט מיד עם כניסתו בכושרו הארגוני. היה בין הראשונים מהקן שיצא להכשרה בפלוגת ברנוביץ, להכשיר עצמו לעליה לארץ ישראל, אך מההכשרה גוייס לצבא פולין וגם בשרותו הצבאי הצטיין והגיע לדרגת קצונה.

בתום שירותי הצבאי שב הביתה והקים בקאליש סניף של ברית החייל, שגדל והתפתח והפך לכוח בין התנועות הציוניות בעיר, ועמד בראשו עד פרוץ מלחמת העולם השנייה בספטמבר 1939.

באוגוסט 1939, עת ענני המלחמה כיסו את שמי אירופה, גויס לצבא הפולני בבסיסו שבפלאשוב, ומכאן באה הפקודה לנוע לכוון וארשה, להגנה על בירת פולין. כאן קיבל את הפיקוד על הגיזרה הדרומית על יד הנהר ויסלה. לאחר כניעת פולין לגרמנים פשט מדיו וחזר הביתה; אך גם בבית לא מצא מנוח מאחר והגרמנים חיפשו אחריו ונאלץ לעבור ללבוב, לבית יידיים מהצבא, לשטח הכבוש על ידי הסובייטים. עם גל ההגלייות הגדול נשלח גם צשק לעומק ברית המועצות למחנות העבודה, שם עבר את כל התלאות שעברו על מאות האלפים היהודים שהוגלו או ברחו לשם.

אחרי חתימת ההסכם סטלין - שיקורסקי שוחרר ממחנה העבודה והתגייס לצבא פולין העממית שבחסות הרוסים, נשלח להדריך ולהרצות בבית הספר לקצינים - עימם חזר לפולין.

כאן, בהגיעו ללודז' החל לחפש שרידים שניצלו מהתופת ופגש את בן-דודו גולדברג ואת הבית"רי ישראל מרגלית, שבצלאל היה מפקדו בקורס מדריכים לפני המלחמה, ממנו נודע לו על בית"ר שמתחילה לקום מהריסותיה. את כל ליבו, כוחו ומרצו הקדיש להקמתה מחדש של התנועה. פעל רבות גם ב"בריחה" ופתח נקודות מעבר חדשות להוצאת יהודים מפולין בדרכם לארץ ישראל.

אחרי זמן לא רב עזב אף הוא את אדמת פולין הרוויה דם יהודי, ועבר לאיטליה והיה בין הראשונים שאירגון פלוגות בית"ר בערי שדה, היה המארגן של ה"בית"ריאדה" והרבה אירועים נוספים.

בתחילת 1947 עלה לארץ ונכלא במחנה המפעילים בעתלית, עד הקמת המדינה. התגייס לצה"ל כחייל האצ"ל, ונשלח לבסיס ההדרכה בתל ליטוינסקי, שם הודרך טירונים. בארץ היה בין מקימי המועצה "להנצחת בית"ר בשואה והגבורה"

ומקימי מוזיאון הלוחמים והפרטיזנים. נפטר לאחר מחלה ממארת.
עדות אברהם שדמון
עדות בצלאל צייקוביץ
איו"ש 3-3897/69

צילר אורצי

נולד בעיר בוטשאץ'. בוגר הגימנסיה העברית. בביתו קיבל חינוך ציוני. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה פעיל מאוד.
בזמן הכיבוש הגרמני אירגן בעצמו קבוצת פרטיזאנים צעירים, והם עזרו לתושבי המקום. הם גם התנפלו על שוטרים פולנים וגרמנים, לקחו מהם את נשקם ומדיהם.
אחרי האקציה של 1942 בעיר בוטשאץ' ניהל אורצי יחידי את כל הפעולות וכינה את יחידתו: "טאלמיאטשער באנדע".
באחת האקציות כיתרה המשטרה את הגיטו ואי אפשר היה לצאת. אורצי עם קבוצתו התקרבו לשוטרים האוקראינים. לאחר מכן, קבוצתו עם עוד כמה אנשים עזבו בריצה את הגיטו. הוא לקח אז אתו כ-40 איש ליער ושם הצטרף לאוטריאד של קובפאק.
באחת הפעולות הפרטיזאניות ביחידתו של קובפאק נפל. נפל מות גיבורים בהרי הקרפטים.
ספר זיכרון טלומאץ', עמ' 469-472.

צילר דוניו

נולד ב-1922 בטלומאץ', גאליציה, פולין. בוגר בית-ספר עממי. הצטרף לבית"ר בנעוריו והיה פעיל בקן. בזמן הכיבוש הגרמני הגיע לעיירה בוציאץ' והצטרף לקבוצתו של צילר (לא קרוב משפחה). באחת הפעולות בעיירה קופצינצה תפסו אותם הגרמנים והביאו אותם לקבר פתוח. דוניו הוציא מכיסו אקדת, הרג גרמני אחד ופצע אחד. הגרמנים והאוקראינים רצחו אותו במקום.
Betty Aizensztain: Ruch Podziemny w ghetach i obozach
וורמן-בזן (איו"ש 1-3485/195)
טלומאץ' ספר עדות וזיכרון, עמ' 216, 217.

ד"ר צימר *

נולד ב-1906 בעיר סטאניסלאבוב, פולין, למשפחה ציונית מסורתית. אביו היה סוחר ידוע בעיר. הצטרף לבית"ר בנעוריו. היה בוגר הפאקולטה לרפואה באוניברסיטת פראג, ציכוסלובאקיה.

כשחזר לפולין היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית בעיר והתמחה ברפואה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה והצבא האדום כבש את העיר סטאניסלאבוב, נתמנה הד"ר צימר למנהל המירפאה בעיר.

עם פרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה הוחמר מצבם של יהודי סטאניסלאבוב. הנוער הבית"רי התארגן כדי לצאת ליער ולארגן התנגדות מזוינת. כשהגיעו השמועות שמתקרבים הפרטיזאנים הרוסים, הצטרפה פלוגת הפרטיזאנים הבית"רית, שהתארגנה ביערות הסביבה, ליחידת הפרטיזאנים של קובאפק. הד"ר צימר נתמנה לרופא היחידה של ויירשיגורה, והתקדם עמה לעבר הרי הקרפאטים. לאותה יחידה צורפה הבית"רית לובה מסקאלט, שהייתה אחות רחמניה. באחד הקרבות, בעת שעזרה לפרטיזאן פצוע, פגע בה כדור האויב והיא נהרגה. גורלו של הד"ר צימר לא נודע.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

עדות מ' וורמן (איו"ש 1-195/3485).

ציפרשטיין פסח

בן יצחק ונחמה. נולד ב-1928 (תרפ"ח) בבאראנוביץ, פולין. בימי מלחמת-העולם השנייה ידע סבל רב. היה נער כשנמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים. חשב על נקמה בכל דרך אפשרית, כגון מיקוש דרכים או מיקוש פסי-רכבת. עקב פעולותיו נרגו לא מעט חיילים גרמנים.

בתום המלחמה למד מסגרות, וכעבור זמן עזב את מקום עבודתו ויצא לחפש קשר עם מארגני ההעפלה. ב-1947 העפיל לארץ באוניית מעפילים. השתקע בחולון והצטרף ל"אירגון הצבאי הלאומי".

עם הקמת צבא-הגנה-לישראל התגייס. השתתף במערכות בדרום-הארץ, ונודע כחייל אמיץ. השתתף בקרב על דרך נגבה-קסטינה. ב-20 באוקטובר 1948 (י"ז בתשרי תשי"ט), בהתקפה על משטרת עיראק-סואידן נפגע מרסיס של פגז ומת במקום. נטמן בכפר וארבורג.

זכרם נצח, עמ' 403.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 133.

יזכור, מעי 705.

צירולניק אליעזר

בן משה ופשה-רוזקה. נולד בעיר איוויה בשנת 1920. לאחר שסיים לימודיו בבית-ספר דתי, עזר לאביו בנגריה.

בזמן הכיבוש הסובייטי התארגנה קבוצה בית"רית, שבראשה עמד שפסל שפטל. כשהגרמנים כבשו את העיירה, הועסק אליעזר בבית-המלאכה של היודנראט. הקבוצה הבית"רית ביקשה ממנו להכין כמות של כתות עץ לרובים עבור המחתרת.

נמנה על קבוצת 19 חברים, שעמדו להעביר את יהודי הגיטו לביצות הגבול בבוריסוב. חברי המחתרת פרצו את הגדרות וברחו ליערות מורין ומשם ליערות נאליבוק. בהיותם ביער מורין, בתנאים נוראים, הצטרפה לבורחים מהגיטו קבוצה גדולה, והם נקמו במשתפי פעולה מבני המקום.

קבוצתו של אליעזר הגיעה ליערות נאליבוק והצטרפה לגדוד "אלכסנדר נייבסקי" בחודש פברואר 1943. המומחיות שלהם הייתה מיקוש מסילות ברזל והורדת עמודי חשמל וטלגרף.

באחת הפעולות בסוף שנת 1943, בדרכם בחזרה מהפעולה, החליטו, שינוחו בחורשה דלילה אחרי ביצוע פעולה במסילת הברזל בסביבות יוראטישקי. איכרים הלשינו עליהם, והגרמנים הגיעו למקום ורצחו אותם בשנתם. אליעזר, סנדר בילאבסקי, הירש לבקוביץ ומפקדם שפסל שפטל נפלו כולם בקרב זה. **עדות גולדשמיד הירש - תיק פח"ח 70.**

ציקוב ולאדקה

נולדה בווארשה למשפחה ציונית. בוגרת הגימנסיה הפולנית. הייתה פעילה ב"מסדה". סבלה בגיטו סבל רב, אבל רצתה ללחום נגד הנאצים. אמנם הבעת פניה היתה חולנית ועייפה וגבה היה כפוף במקצת, אבל מראה היה מראה ארי טהור. הייתה ידידה של דוד אפלבוים, ממפקדי ז.ז.וו. — (Z.Z.W.) במרד גיטו וארשה.

ביום הקרב, ה-27 באפריל, טיפלה במפקדה וידידה ולא עזבה אותו. בעדותו של זארסקי-זיידלר במכון ההיסטורי הוא מספר על מסירותה לאפלבוים. **מצדה של וארשה, עמ' 194, 289.**

ד"ר צלמייסטר יוסף (נימירובסקי יוזף)

נולד למשפחה ציונית בעיר וארשה פולין בשנת 1904, בביתו קיבל חינוך ציוני. בוגר אוניברסיטת וארשה, בפקולטה לרפואה. שירת בצבא פולין ושם הכיר את ד"ר הנריך שטראסמן ודרכו התקרב לחוג "ירושלים המשוחררת" וביחד עם ד"ר מאיר סגל הפכו פעילים. ד"ר יוסף צלמייסטר עבד כרופא בבית חולים צייסטה, היה אהוב לפציינטים ומאוד מקובל, איש בעל מעלות טובות ועוזר לזולת. שפרצה המלחמה היה בין המגוייסים במקום, בבית-חולים צייסטה וכשהגרמנים כבשו את העיר, יוסף נשאר לעבוד בבית החולים. אחד מידידיו התקשר אליו וביקש ממנו להצטרף לאירגון ז.ו.ו.

אחר התקשרותו קיבל תפקיד להקמת אירגון פלוגת עזרה ראשונה ובית חולים שדה בגטו. יוסף מסר את דירתו לרשות האירגון ברחוב זלוטה 56, שם התיישב הנריך איוונסקי, ובית זה הפך לאחד ממרכזי האירגון.

יוסף עם צוות הרופאים והסניטרים הושיטו את כל עזרתם לנפגעי המרד, הוא עבד ללא הפסקה תוך סיכון עצמי להוצאת הנפגעים מאש התופת הנאצית. אחד הנצחונות במרד היה הנצחון של ז.ו.ו. וזה היה לחלקו של הטיפול של ד"ר יוסף צלמייסטר.

יוסף נפטר בוארשה ביום 8 למאי 1968.

מצדה של וארשה: 170, 177, 248, 270, 350, 92, 93, 95, 96, 97, 168

צמל מיכאל

נולד בעיר ריגה. מוותיקי בית"ר והצה"ר בעיר. בראשית השלטון הסובייטי בעיר ערכה ה"ק.ו.ד. (הבולשת הסובייטית) מאסרים בין פעילי בית"ר והתנועה הציונית בעיר. נאסרו המפקדים והפעילים. לפי רשימה שהביאו קומוניסטים יהודים. האחרונים לא ידעו, כי בעוד שבועות מספר ייחרץ גם גורלם על היותם יהודים, וכי הקומוניזם לא יעמוד להם.

מיכאל נשלח לסיביר ומת במחנה הסגר ב-1943.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 2, עמ' 7, 8.

צרנה מרדכי (מומה)

נולד בנובוגרודק, פולין. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין הראשונים בהתארגנות מחתרתית. בזמן הכיבוש הסובייטי התיידד עם המאור פנחס סלונים,

שנשאר במקום בעל כורחו לאחר שהצבא האדום עזב את העיר. בעידוד המאיוור סלונים אירגן את קבוצת הצעירים הראשונה שיצאה מגיטו נובוגרודק ליער בספטמבר 1942.

תחילה הייתה היחידה עצמאית, ואחר־כך הצטרפו חבירה לגדוד "סטאלין". במסגרת הגדוד אורגנה פלוגה יהודית בפיקודו של המאיוור סלונים.

הפלוגה השתתפה בהתקפת הגדוד על חיל המצב בנאליבוק. בגלל טעות בצבע הזיקוקין נכנסה הפלוגה היהודית לקרב בשטח פתוח, בעת שהפלוגות הרוסיות נסוגו. כל לוחמיה חוץ מאחד נפלו בקרב, ובתוכם מרדכי.

עדות שלום הילדסהיימר (איו"ש ה-1812/85)

פנקס נאווארדוק, עמ' 360.

עדות בן-ציון יבנוביץ (איו"ש, כת"י 03/2081).

מלחמת הפרטיזאנים היהודים, עמ' 258.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 131.

צ'רניצקי שמעון

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין. למד בבית-ספר עממי בעיירה. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים בקן.

בתקופת הכיבוש הנאצי נמלט מן העיירה ליערות רודה-דוברובשצינה, והצטרף לפלוגתו של הד"ר אטלס בגדוד "פוביידה". היה פרטיזאן טוב והשתתף ברוב הפעולות הקרביות. באחד הקרבות תקף משמר גרמני את בסיס הפרטיזאנים. שמעון רדף אחריהם עד העיירה דרצ'ין. בשערי העיירה נכנס לקרב עם הכוח הגרמני, שהיה גדול הרבה מכוח הקבוצה הפרטיזאנית. שמעון נפל בזמן שלחם בגבורה באוגוסט 1942.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 335.

ספר דרצ'ין, עמ' 185.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 136.

קאווה*

לפי מקורות יהודיים הייתה ביום ה-18 ביאנואר 1943 התנגשות בין חיילי הז'וזו. והגרמנים בשטח הגיטו המרכזי בווארשה, שבה נהרג איש הס"ס. כתוצאה מכך שררה באותו מקום מהומה גדולה במשך כל היום.

למחרת היום, ב-19 ביאנואר, המשיכו הגרמנים ב"אקציה". כאשר הגיעו ל"שופ" של שולץ ברחוב לשנו 76, שם הייתה קבוצת חיילי ז'וזו. בפיקודו של אליהו הלברשטיין, זרק אחד מלוחמי קבוצתו, קאווה, רימון ופצע מספר גרמנים. הגרמנים השיבו במטר יריות, אך נוכח ההתנגדות המפתיעה והחזקה, הם נסוגו.*

* שמו הפרטי אינו ידוע.

* היו שלושה אחים לבית קאווה, כולם נגרים: אחד קומוניסט, השני איש בונד והשלישי – זורק הרימון – היה בית"רי.

מצדה של וארשה, עמ' 211.

קאווה יצחק

נולד ב-1926 (תרפ"ו) בעיר לובלין, פולין. בן למשפחה בעלת הכרה לאומית מפותחת, ינק תרבות עברית בבית הוריו. בוגר תיכון "תרבות" בעיר. בנעוריו הצטרף לקן בית"ר בלובלין והיה חבר בפלוגת "גרדום".

בסתיו 1943 ברח מן העיר ליערות הסביבה והצטרף לפרטיזאנים, תודות לנדיבותה של משפחה נוצרית, שהחזיקה אותו בחסדם של הפרטיזאנים כבנם היחיד. אחרי שיחרורה של לובלין נדד לגרמניה ושימש כמדריך בקרב הנוער הבית"רי במחנות העקורים.

בשנת 1945 עלה ארצה לפלוגת בית"ר בחדרה, שעסקה בעיקר בעבודות חקלאיות. מייד בהגיעו למקום הצטרף לאירגון הצבאי הלאומי, ומן הימים הראשונים ביקש, שיאפשרו לו לצאת לפעולות. אחר הפצרות רבות נשלח לקחת חלק ברכישת נשק בנתניה. הוא חדר עם חבריו הלוחמים למחנה הצבאי הבריטי, והוציא נשק ממחסניו. באחת ההתקופות הנועזות על המחנה הצבאי הבריטי מסי 80 שבקרבת פרדס-חנה (שמתוכו הוציאו נשק לרוב ואף משוריינים) איבד את הקשר עם אנשי מחלקתו בשעת נסיגה. כעבור זמן מה נודע, כי אנשי הצבא מצאוהו הרוג בפרדס סמוך והעבירוהו למשטרת חדרה.

אם אמנם נפל בשעת הנסיגה ונמצא מת בידי אנשי הצבא, או שהללו רצחוהו נפש, כאשר תפסוהו - לא נודע עד היום.

יצחק הובא לקבורה כאברהם בן אברהם בחיפה. קרובים לא היו לו, וחבריו

לא יכלו לבוא לזהותו, בלי שיעמידו את עצמם בסכנת מאסר. גם בהלוויתו הצנועה לא יכלו להשתתף, רק מרחוק ניצבו עטופי יגון ואבל. הוא נפל בכ"ו באדר ב', תשי"ח (6 באפריל 1948).
זכרם נצח, עמ' 408.

קאופמן פבק אינג'

בן למשפחה מיוחסת עתירת-נכסים: טחנת קמח, בתי-חרושת לעיבוד מתכות ומכבשים חשמליים לתחנת כוח פרטית. סיים את לימודיו בגימנסיה בהצטיינות, ואחר-כך למד בפוליטכניון בעיר לבוב והצטרף לאירגון האקדמאי של התנועה הרדיקלית. בזמן הכיבוש הסובייטי יצא מהעיירה, כדי שלא ליפול בידי הסובייטים.

בזמן הכיבוש הגרמני יצא ליער לפי פקודת המיפקדה, והתחיל לבנות בונקרים בסביבות קאהוה על-יד טלומאץ'. אחרי חיסול גיטו טלומאץ' החליטו הוא וקבוצתו לעבור לסביבת בוצ'אץ'. בזמן שנסע ברכבת גילו אותו הגרמנים. הוא ניסה להתנגד למעצרו ופרצה מהומה. בינתיים הסתלקו מקצת החברים מן הרכבת. פאוק ירה בגרמנים ונורה. במעשיו הציל את קבוצתו. שארית קבוצתו הצטרפה לקבוצתו של וורמן.
עדות מוניה וורמן-בזן, אי"ש ו-3485/195.

הרב ד"ר קאופמן הנריק

בן למשפחה מיוחסת עתירת נכסים. למד בגימנסיה פולנית והיה שם היהודי היחיד שאינו כותב בשבת, על אף הלחץ שהפעילו עליו מוריו וחבריו הגויים. למרות זאת היה התלמיד המצטיין בגימנסיה כולה. אחר-כך יצא ללמוד באוניברסיטה של וינה שפות שמיות, ונרשם גם למדרשה לרבנים. את חודשי החופש הקדיש לבית"ר והצה"ר, ולאירגון האקדמאים "קדימה" בטלומאץ'. בפעילותו משך לשורות התנועה הלאומית את טובי בני-הנוער והמבוגרים מן העיר והסביבה. במחצית שנות השלושים סיים את לימודיו באוניברסיטה קיבל תואר ד"ר לפילולוגיה, ואחר-כך סיים את לימודיו במדרשה וקיבל סמיכות לרבנות.

יצא לבירת יוגוסלאביה – בלגארד, והתחיל מכהן כסגן רבה של העדה האשכנזית ביוגוסלאביה, הרב ד"ר שלנג. ב-1942 פלשו הגרמנים ליוגוסלאביה, והשתלטו על בלגארד והתחילו בפעולת ההשמדה. ראשון העצורים היה הרב הראשי ד"ר שלנג, הוא עונה עינויים קשים עד שמת. הרב קאופמן ברח מן העיר

והצטרף לפרטיזאנים היוגוסלאבים. כאן מצא מקום להגשים את תורת בית"ר ולנקום בגרמנים ובמשתפי הפעולה היוגוסלבים (אוסטאשי). באחד הקרבות נפגע מכדורי האויב ונהרג.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, מסי' 2, כרך ב' (17), עמ' 28.

קאופמן מנדל

נולד ב-23 ביוני 1927 (כ' בשבט תרפ"ז) בהונגריה. בעודו ילד נותק ממשפחתו והועבר למחנה-ריכוז, ובדרך נס ניצל ושוחרר עם תום המלחמה. כל בני-משפחתו נרצחו באושוויץ. במחנה העקורים בגרמניה הצטרף לבית"ר, ואחר-כך צורף לאצ"ל. ב-1947 יצא לפי הוראה למארסיי והפליג באונייה "בן הכטי". שלושה-עשר חודשים הוחזק במחנה המעצר בקפריסין, ושם היה פעיל בגדוד בית"ר על-שם דב גרונר הי"ד, ועבר קורס צבאי עיוני של שלושה חודשים.

הגיע לארץ בפסח תשי"ח, ומייד עבר לפלוגת בית"ר בשוני, ושם השתתף בקורס צבאי של האצ"ל. השתתף בכיבוש כפרים ערביים בהרי אפריים. עד מהרה קנה לו שם של לוחם אמיץ ונועז, הנוסך ביטחון בחבריו.

כשהגיעה האונייה "אלטלנה" חש לכפר-זיתקין לעזור בפריקת הנשק. נהרג מאש אנשי ה"הגנה" ב-21 ביוני 1948 (י"ד בסיון תשי"ח), ונטמן בנחלת-יצחק, תל-אביב.

זכרם נצח, עמ' 132.

קאמיין יעקב

נולד בווארשה, בבית מסורתי. נודע בשל טוב לבו. אחרי שחרורו מהצבא הצטרף ל"ברית-החיילי" והיה בין פעיליה.

לילדיו, נתן ודודק, נתן חינוך ברוח התורה והציונות. בהיותם נערים הצטרפו לקן בית"ר מוראנוב. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת הבית"רית ז.ז.וו. (Z.Z.W) וגם הכניס את בניו לסוד המחתרת, והם העבירו דרך מחסני עצים הוראות לכופיטה לצד הארי.

משפחת קאמיין לקחה חלק פעיל במרד. אחרי קרב קשה ברחוב נובוליפייה נפצע קשה אחד הבנים, ועל שאר בני המשפחה לא נודע דבר.

מצדה של וארשה, עמ' 94.

קגנוביץ מרדכי

בן זלמן ולאה. נולד בוולוז'ין בשנת תר"ע 1910. היה מראשוני בית"ר וגם מראשוני המחתרת בסביבה. הוא גייס חברים בכדי להקים אוטריאד על שם סטאלין, שפעל בערבה של נאליבוק. הוא נפל בכפר ביילוברג על ידי העיירה באקשט בט"ו באדר א' תשי"ג, 20 בפברואר 1943, בלכתו עם קבוצת פרטיזאנים לשם ביצוע משימה. וולוז'ין - ספרה של עיר, עמ' 591.

קובלסקי מיכאל

בן יצחק ושרה. נולד ב-1 במארכ 1922 בעיירה סייני, על-יד סובאלקי, פולין. בביתו קיבל חינוך ציוני מסורתי. היה בוגר בית-ספר מקצועי בעיר גרודנה. בנעוריו הצטרף לבית"ר בהשפעת אחיו, משה וברוך. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה ברח מביתו לגרודנה ושם קיבל עבודה במסגרות בבית-חרושת למכונות. לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה ב-1941 הועבר עם עוד בעלי מקצוע לברית-המועצות לעיר מוגילב, ומשם לעומק הארץ. עד סוף 1942 עבד במקומות שונים כמכונאי. כשהתארגן על אדמת רוסיה הצבא הפולני ביקש להתגייס לצבא, אבל כיוון שהיה יהודי לא התקבל. הוא לא אמר נואש והתגייס לצבא האדום. לחם בשורות הצבא תחת פיקודו של גנרל זיקוב, הצטיין בתפקידו וקיבל אותות הצטיינות על גבורתו במלחמה. בסוף יאנואר 1944 הועבר לשורות הצבא הפולני העממי בדרגת קצין.

השתתף ברוב הקרבות של צבא פולין על אדמת פולין. בקרב בפומוז'ה עד לעיר קולברג (קולובז'יק) נפצע קשה. הועלה בדרגה על התנהגותו בקרב והוענקו לו אות הצטיינות ומדליה על שחרור העיר קולובז'יק. אחרי פציעתו שכב זמן רב בבתי-חולים, עד 1947, ואחר-כך חזר לצבא ונתמנה למפקד הגדוד ה-11. ב-1951 הואשם ב"השקפות אנטי-קומוניסטיות". הועמד לדין לפני בית-דין צבאי. בינתיים חלה במחלת עצבים והוכנס לבתי-חולים למחלקה של חולי עצבים. שכב שם עד סוף 1952, ואז שוחרר מהצבא והמשפט נגדו בוטל. ב-1957 עלה לארץ והתיישב בהרצליה. עבד כטכנאי מכניקה. נפטר ב-26 במאי 1985 ממחלה קשה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 6, עמ' 65, 66.

קובריק הרשל

בן יודל. נולד בעיירה טרוביץ, חבל ווהלין פולין, למשפחה ציונית. בוגר בית-ספר תיכון.

בזמן מלחמת-העולם השנייה נשאר בעיירה. היה מדריך קן בית"ר במקום ובין הלוחמים לעלייה חופשית עבור בוגרי בית"ר לארץ-ישראל.

הרשל היה הקורבן הראשון עם פלישת הגרמנים לעיירה ב-1941.
ספר טרוביץ, עמ' 416.

קוזאק יוסף

נולד בעיירה מרקושוב, פולין. למד בבית-ספר עממי ואחר-כך המשיך ללמוד בשעות הערב, הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים בקן. כל חלומותיו וכל מחשבותיו יוחדו לעלייה לארץ-ישראל. שירת בחיל-הרגלים של הצבא הפולני, והיה חייל מצטיין. כשפרצה מלחמת-העולם שירת בעיר פוזנאן ולחם על הגנת וארשה. אחרי הכניעה חזר הביתה, והיה בין מארגני הבריחה מהעיר ליער. אחר-כך נמלט ליער והצטרף לפרטיזאנים. מת באחד הקרבות עם כוחות גרמניים.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 158.

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

קוזאק יצחק (יוז'שק)

נולד בעיירה הקטנה פלושבץ הסמוכה למרקושוב, פולין. למד בחדר ובבית-ספר. אחרי הלימודים עבר למרקושוב, ושם עבד ולמד אחרי-הצהריים. שם גם הצטרף לבית"ר.

לאחר שהעיירה נכבשה בידי הגרמנים, נמלט ליער והצטרף לפרטיזאנים. השתתף בקרבות והיה אחד הסיירים הטובים ביחידתו.

עם שחרור לובלין וסביבותיה השתחרר מהפרטיזאנים, הצטרף לשורות הביטחון הפנימי, ובמסגרת הזאת נקם במשתפי פעולה עם הגרמנים, פעם בשובו מפעולה, נהרג מכדור פולני.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 158.

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 362.

קוזאק לייזר

נולד בעיירה מרקושוב, פולין, למשפחה מסורתית וציונית, וקיבל חינוך מסורתי. למד בבית-ספר, והיה תלמיד מוכשר. הצטרף לקן בית"ר בפרוץ המלחמה נמלט ליערות והצטרף לפרטיזאנים. באחד הקרבות עם כוחות גרמניים נפצע קשה ומת לאחר מכן.

עדות שמעון חייציק (איו"ש). 03/1312
לכסיקון הגבורה, עמ' 155, חלק ב'.

קוזלובסקי פימה

בן ראובן וגיטה. נולד ב-1925 בעיירה טראבי. חי עם הוריו באושמיאן ולמד בגימנסיה הפולנית. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר. כשכבשו הגרמנים את אושמיאן נרצח אביו. הוא שב עם משפחתו לטראבי, ובנובמבר 1941 הועבר עם יהודי העיירה לגיטו איוויה.

לפני שהעבירו הגרמנים את יהודי הגיטו לביצות הכבול בבוריסוב, נמלט עם אמו ועם אחותו ליערות (31 בדצמבר 1942), ושלושתם הצטרפו לגדוד "וופריוד" ("קדימה") ביערות נאליבוקי. אמו שימשה טבחית ראשית עד שמתה מהרעלת דם. פימה נמנה עם יחידת חבלה שמיקשה קווי תחבורה. יום אחד יצא עם קבוצתו למקש את המסילה בקו בוגדאנובה-הורוצקי. בשעות היום נחו הלוחמים בחוטור-לאסק, מישהו הבחין בהם והלשין עליהם; "פולנים לבנים" התקיפו אותם, ופימה נפל בקרב פנים אל פנים מדקירת פגיון. **לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 149.**

קוזשוך שמואל

נולד ב-1918 בצ'ינסטוחוב. אחרי לימודיו בבית-ספר היסודי. הצטרף לבית"ר. בתקופת הכיבוש עבד כחייט. כשהתארגנה בגיטו קבוצת לוחמים לפעולות הגנה, השתתף שמואל בכריית מנהרות בגיטו הקטן. בעבודה זו עסק עד לחיסול הגיטו, בו נפל יחד עם רבים אחרים. אביו היה בין ראשוני הקורבנות של האוכלוסייה היהודית בצ'ינסטוחוב, כאשר נרצח ביום "השני העקוב מדם", ברחוב גרנצ'רסקה מס' 1.

ספר צ'ינסטוחוב, עמ' 315.

קוטנובסקי שלמה

בן אברהם וחנה. נולד ב-23 ביולי 1928 (וי באב תרפ"ח) בווארשה, למשפחה ציונית לאומית. בגיל 10 נכנס לבית"ר. למד בבית-ספר עברי. כשפרצה המלחמה גויס אביו לצבא הפולני ונשלח לחזית לוביץ-וארשה. על-אף גילו הצעיר השתייך שלמה לתא המחתרתי של קן בית"ר. ביום-הולדתו ה-14 נתפס ונשלח למחנה השמדה, אבל גם שם לא חדל לעזור לחבריו. היה בעל ידי-זהב והצטיין בכל עבודה. לאחר ששוחרר מהמחנה חידש את קשריו עם בית"ר והחל לפעול במחנות העקורים באוסטריה ובאיטליה. בייחוד התמסר לעבודת ההכשרה לקראת העלייה לארץ. ב-1948 באיטליה, הצטרף לשורות האצ"ל. זכה להימנות עם חמשת אנשי האירגון שנשלחו ארצה עם מטען נשק מפלוגת ההכשרה שבווארונה על האונייה "קדמה". הגיע לארץ ב-30 במאי 1948 (כ"א באייר תש"ח).
כשבאה האונייה "אלטלנה" מיהר לכפר-ויתקין לעזור בפריקת הנשק ולפגוש את חבריו ניצולי המחנות, שבאו על סיפונה. הוא נהרג מאש אנשי ה"הגנה". נפל ב-21 ביוני 1948 (י"ד בסיוון תש"ח), ונטמן בנחלת-יצחק, תל-אביב.
זכרם נצח, עמ' 133.

קוטשר אריה

נולד בעיירה קטנה על-יד וארשה. עיתונאי. חבר התנועה הלאומית. עם כיבוש וארשה ברח לאזור הכיבוש הסובייטי לעיירה זופיובקה, ושם שימש פקיד בכיר במחלקת החינוך האזורית.
בימי הכיבוש הגרמני נמנה עם מייסדי אירגון המחתרת של צעירי זופיובקה ואיגנאטובקה. יצא עם הקבוצה הראשונה, שמנתה חמישה-עשר אנשים, ליערות קלופוצין. לאחר שיצרו הצעירים קשר עם איכרים אנטי-נאצים בסביבה, חיבר כרוזים אנטי-גרמניים, וחברי הקבוצה הפיצו אותם בכפרים.
הוא לא התמצא בסבך היערות, ובוקר אחד, לאחר פעולה, נותק מקבוצתו ותעה ביער. הסתיר את רובהו וחזר לגיטו. כששב ליער מצא את הבסיס, אך חבריו כבר לא היו שם. למחרת גילוהו הגרמנים. הוא השליך לעברם רימון, אך הרימון לא התפוצץ. הם ירו בו והוא נהרג במקום.
אש אחזה ביער, עמ' 20, 43, 44.
לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 150.

קויפמן וולף

בן יעקב. נולד בחמיילניק, פלך קילץ, פולין למשפחה מסורתית ציונית. בוגר הגימנסיה הפולנית בעיר. הצטרף לבית"ר. בוגר קורס מדריכים בעיר לודז' לפני המלחמה.

כשפרצה המלחמה היה בדרך לארץ-ישראל, אך נאלץ לחזור, אחרי שהתגלגל בסביבות הגבול הרומני.

בתחילת שנת 1942, נפגשו בחמיילניק כמה חברים עם ד"ר לדרמן שהיה חבר במחתרת הפולנית (A.K.) ונכנסו לוויכוח על מצב בעיר. הם סיפרו, שהקימו מחתרת וביקשו שהוא יצטרף אליהם. בראש המחתרת הבית"רית עמדו אלתר נירנברג ומשה פרייס.

באחת הישיבות הוחלט להצטרף למחתרת הפולנית הממלכתית "ארמיה קראיובה" (A.K.). אחרי הפגישה הראשונה הוחלט, שיש צורך להקים גוף לאיסוף כספים לרכישת נשק. הם באו במגע עם קצין המילואים שליוונסקי, כדי לקבל דרכו נשק. אחרי פגישתם עם הקצין הוחלט לצאת לעיר. בראש הקבוצות שחולקו עמדו אנשי המיפקדה. בראש אחת הקבוצות עמד וולף קויפמן.

הוכנה תוכנית להצית את העיר לפני האקציה ולברוח, אך לא היה זמן לממש תוכנית זו. וולף ברח עם קבוצתו יום אחרי האקציה השלישית מהעיר והגיע לעיירה סנדומיזש. שם הצטרפה קבוצתו לשורות המחתרת של "ארמיה קראיובה" (A.K.) המשימה שקיבל וולף הייתה לחנוק את אחד הקצינים של ס"ס בזמן הליכתו בעיר לשר (LESZER). זה היה קצין הס"ס שניהל את האקציות בעיר חמיילניק והסביבה. וולף התנפל עליו בזמן ההליכה וחנק אותו למוות. באותו זמן הגיעו למקום חיילים גרמנים. הם תפסו אותו, פצעוהו וקשרו אותו בחבל, וכך גררו אותו ברחובות העיר עד המיפקדה, ושם הרגוהו.
פנקס חמיילניק, עמ' 743, 744.

קוכארבסקי סאשה

נולד בלאחווה. למד בבית-ספר "תרבות". הצטרף לבית"ר כתלמיד. בזמן הכיבוש הגרמני היה שוטר בגיטו. ביום הטבח התנפל על גרמני בגרון והרגו, לקח מהגרמני את אקדחו ואת רובהו ולחם בגרמנים ובעוזריהם. נפל בשעת קרב בגיטו. ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 757.
לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 151.

קולבק אברהם

נולד ב-1916 בוויילנה, פולין. בוגר הגימנסיה העברית. היה מוותיקי בית"ר ומפעילי התנועה, חבר במחתרת הבית"רית וגם חבר במחתרת פ.פ.או. באחת האקציות נשלח למחנה-ריכוז באסטוניה ושם נספה.
חורבן ומרד, עמ' 395.

קולפניצקי אברהם אלחנן

בן יצחק ופסיה. נולד בעיירה לאחוה, פולין. בוגר הגימנסיה העברית בפניסק. הצטרף לקבוצה מחתרתית, והצליח להימלט מהגיטו ליערות, בתקווה להצטרף לפרטיזאנים. לבסוף נתקל בקבוצה של פרטיזאנים אנטישמים. הם חקרו אותו וניסו לאלצו להודות שנשלח מטעם השלטונות הגרמנים למטרות ריגול. אברהם אלחנן לא נשבר בעינויים האכזריים ולא הסגיר את חבריו. הפרטיזאנים האנטישמיים האשימו את הלוחמים היהודים בריגול ובכך רצו להצדיק את רציחתם. הואשם פעמים נוספות בריגול ובפעם השלישית בסוף שנת 1943, עטו עליו מכל צד, ורצחוהו בדם קר בדקירות פגיונות.
ראשונים למרד-לאחוה, עמ' 191, 192, 266.
ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 757.
ראשונים למרד-לאחוה, עמ' 157.

קולפניצקי אליעזר אהרון

נולד בעירה לאחוה. היה בין הראשונים שיצאו ליער והצטרפו לפרטיזאנים. היה בית"רי פעיל, מוכשר ובעל ידע צבאי. נפל בקרב בימיו הראשונים לשהותו ביער בסביבות יערות הוטיניץ.
ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 757.
ראשונים למרד לאחוה, עמ' 157.

קולפניצקו משה

הפרטיזאנים. משה נשאר בעיירה וקיבל על עצמו להיות שוטר בגיטו, כדי לעזור למחתרת הבית"רית ולסייע ליהודים בגיטו.
היה בין הפותחים במרד נגד הגרמנים. הרג גרמני בגרזן, והוא ואחרים יצאו

דרך הנקודה שהוא היה ממונה עליה. הצליח לצאת מן הגיטו, אבל בכיכר העיירה נפגע מכדור ונפצע קשה. ארוסתו, רבקה שינדל (בת זלמן חפץ), נשארה על-ידו עד שפגעו הגרמנים בשניהם והרגו אותם. עדות עמוד הנופלים 403.
עדות י, מורבצ'יק.
ראשונים למרד-לאחווה, עמ' 215, 216, 315, 316, 317.
ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 757.

קומן יעקב

בית"רי ואיש "ברית-החייל". בתחילת מלחמת-העולם השנייה שירת בחיל-התותחנים הפולני. נפל בשבי, ברח וחזר הביתה. בגיטו וארשה הצטרף לשורות ז'ז.וו. השתתף במרד בגיטו ולבסוף עבר לצד הארי, שם היה בין אלפי היהודים המתחבאים, ומצבם בכל רע.
ב-1 באוגוסט 1944, כאשר תבוסת גרמניה כבר הייתה מובטחת, והצבא הרוסי הגיע עד הוויסלה, פרץ בווארשה המרד הפולני. יהודים רבים ראו בו הזדמנות להילחם בגרמנים ולנקום, התגייסו לשורות המורדים הפולנים.
שמו של הקצין יעקב קומן נמצא ברשימה של 22 הלוחמים מאירגון ז'ז.וו, שנפלו בקרבות אלה.
מצדה של וארשה, עמ' 321.
עדות איוונסקי (המכון ההיסטורי היהודי, וארשה מס' 5064).

קופלברג פנחס

נולד ב-1918 בקובל חבל ווהלין. למד בבית ספר "תרבות". ואז הצטרף לשורות בית"ר, ועם התבגרותו גברה הכרתו הלאומית, והוא היה לאחד הפעילים בקן. ב-1930 סיים קורס של "האירגון הצבאי הלאומי בזלונקה.
בפרוץ מלחמת-העולם השנייה עברה עירו לשלטון הרוסים, ופנחס נאסר כפעיל בבית"ר, והוגלה למחנה עבודה ברוסיה ל-15 שנות עבודת פרך. בעקבות הסכם סיקורסקי-סטאלין התנדב לצבא, אבל השלטונות הפולניים לא גייסו אותו. התגייס לצבא האדום, עבר קורס קצינים ונלחם על שחרור פולין. באחד הקרבות ע"י קופלברג נפצע קשה, והועבר לבית חולים בעיר אוטבוצק, ושהה שם כשבעה חודשים.
לאחר שהבריא קיבל רשות לבקר את קרוביו בקייב, וכעבור חודש, בספטמבר

1945, חזר לפולין לעיר לודז'. שם התייצב לפני מפקדת בית"ר וקיבל תפקיד ב"בריחה" הכללית. הגיע עד פרגה, ברטיסלבה, וחיפש בית"רים בזרם הפליטים והעביר אותם לשטח הכיבוש האמריקני. לבסוף החליט לקדם את אנשיו לעבר איטליה בעצמו ולהקים נקודת מעבר. הקצין האמריקני הממונה על ענייני הפליטים העמיד לרשותם ארבע בלוקים גדולים, ועל כל אלה ניצח פנחס. היה ממניחי היסודות לבריחה ולתנועה באוסטריה, ואחד הפעילים הראשונים. הוא נחן בכשרון ארגוני רב ובכושר להשפיע על אנשים ולרכוש את לבם ועזרתם. עלה לארץ, ועבד במשרדי האפוטרופוס הכללי וגם במלבן. מת בשבת, 29 באוקטובר 1977. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג' (32), עמ' 34.

קופמן שלאמק ("מיקרוס")

נולד ב-1920 בצ'ינסטוחוב למשפחה ציונית. בהיותו תלמיד בית-הספר הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן. כבר בבית-הספר הייתה נהירה לו תורת החשמל, עד כדי כך, שבנה במו-ידיו מקלט רדיו ומכשיר שידור. בגימנסיה היהודית התבלט בכישרונותיו. תכונותיו הבלתי-רגילות בלטו במידה כזאת, עד שלא פעם העמידו את מוריו במבוכה. לעתים היה מפתח רעיונות, אשר אנשי מחקר ידועי שם בעולם הגדול עסקו בהם, וכולם ניבאו לו עתיד מזהיר. עם זאת נפרש על נעוריו דוק של עצבות, בשל התייתמותו מאמו.

ב-1939 התעתד לצאת לפאריס להמשך לימודיו, אולם פרוץ המלחמה שם קץ לכל חלומותיו. את תלאות המלחמה, עד לגירוש הגדול בספטמבר 1942, עבר יחד עם כל יהודי צ'ינסטוחוב. עם ייסודו של האירגון ב"גיטו הקטן", כאשר התעורר הצורך לייצור נשק להגנה על הגיטו, היה שלאמק היחיד, אשר לקח על עצמו לפתור את הבעיות המסובכות, אשר מהנדסים, כימאים וטכנאים מנוסים לא ידעו כיצד לפתור.

התנאים הקשים של החיים במרתפים ועליות-גג העיקו, הגאזים חנקו, אך שלאמק התמיד ברצונו העז, עד שהשיג את המטרה והוכיח, כי גם בגיטו אפשר לייצר רימונים, בקבוקי מולוטוב וכו'. בהיודע לו על הצלחת הניסיון של ייצור הרימון הראשון, התמלא שמחה. תוצאות אלה הלהיבוהו עד כי המשיך לעבוד, כאשר התלהבותו מדביקה וגורפת עמה את חבריו למאמץ נוסף. רעיונות חדשים צמחו בראשו הגאוני, למשל, ניסיונו לייצר דינאמיט – ניטרולגליצרין. ניסיונותיו התקדמו יפה, אך חיסולו הפתאומי של הגיטו שם לאל את כל התקוות. שלאמק הועבר למחנה עבודה "ראקוב", שם נפגש עם קומץ חברים מהאירגון, שהמשיכו במאבק. אחרי התאוששותו הוא הפך מקור השראה לתוכניות החבלה

הנועזות במפעל הגדול, שבו עבדו אלפי פועלים.
יום לפני שחרור העיר בידי הרוסים גורש שלאמק עם כל יהודי המחנה לבוכנוואלד, עבר את מצעד המוות והיה בין המעטים, אשר זכו לראות את תבוסת הגרמנים. ברם, שנות החורבן נתנו בו את אותותיהם, והוא חזר חולה לעיר מולדתו צ'נסטוחוב. התקשה למצוא כאן את מקומו ועבר לגור בוורוצלאב. החיים החדשים סביבו היו אמנם תוססים, אך הוא נשאר גלמוד. הוא לא הצליח להשתלב בחברה החדשה, ובנסיבות טראגיות נפטר ב-1947.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 311, 312, 313, 314.

קופרמן * ("בלבינה")

ליד וארשה. לפני המלחמה שירת בצבא בחיל המודיעין בדרגת סגן. מקורב לחוגי התנועה הרוויזיוניסטית. השתתף באופן פעיל בקרבות על וארשה. ב-1939 נשבה והיה בשבי זמן מה. לאחר בריחתו מהשבי הגיע לווארשה, והצטרף למחתרת הבית"רית ז'ז.וו. (Z.Z.W.).
עם הצטרפותו מונה למפקד המחלקה לידיעות וביטחון (WIIAT). בזמן המרד לחם בכיכר מוראנובסקה 6. אחרי הקרבות יצא דרך הביוב לצד הארי והשתתף במרד הפולני. ברשימת הנופלים נזכר שמו, בצירוף דרגתו.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
* "בלבינה" כינוי מחתרתי.
עדות איוואנסקי (המכון ההיסטורי היהודי בווארשה, מסי 6016).
מצדה של וארשה, עמ' 200, 201.

קופרמן משה

תלמיד הגימנסיה הפולנית. בן למשפחה ידועה בווארשה. חבר פעיל ב"מסדה". הצטרף למחתרת ז'ז.וו. בתחילת התארגנותה בעיר, וצורף, לפלוגה 11, בפקודו של רומן ויינשטוק. לא ידוע מספרם של הלוחמים בפלוגה זו ושל כלי הנשק, והיכן נלחמה. ידוע, שליחידה זו נשתייך הלוחם משה וידידתו הפולניה אוגנייה ציבולסקה. היא נשארה עמו בגיטו. אף-על-פי שלא היו נשואים. היא השתתפה בקרבות ונפלה עם משה. בביתה ברחוב מוראנובסקה 42 קוים קשר עם הצד הארי.
בין ה-22 ל-27 באפריל התנהלו קרבות קשים. משה וידידתו אוגנייה היו עם הלוחמים ברחוב מוראנובסקה 7. בנקודה זו סבלו כוחות הז'ז.וו. אבידות כבדות

במשך ארבעת ימי הלחימה. בקרב נפלו כל 14 מפקדי הקבוצות של ז.ז.וו.
עדויות: **איבנסקי וזארסקי-זיידלר** (המכון ההיסטורי היהודי, וארשה).
מצדה של וארשה, עמ' 240, 271.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפטיזאנים, כרך א', חוב' 4, עמ' 10.

ד"ר קופצ'ובסקי*

מחברי ברית הצה"ר בווארשה. במלחמת-העולם השנייה התגייס לצבא והשתתף בהגנה על וארשה.
אחרי שנכנסו היהודים לגיטו וארשה, הצטרף לאירגון המחתרת ז.ז.וו., וכרופא היה אחראי יחד עם הד"ר צלמייסטר לאיסוף הפצועים של לוחמי האירגון. נקודת האיסוף הייתה ברח' מוראנובסקה 7, במרתף הבית.
אחרי הקרבות שבין ה-22 ל-27 באפריל, היה הגיטו למקום היחיד בכל החזיתות ברחבי תבל במלחמת-העולם השנייה, שהשתמשו בו במלחמת גאזים.
היו בין הלוחמים שהאמינו, שהרוע, והרצח והסבל עברו את שיאם, וכי ייושעו ממקור לא-צפוי ברגע האחרון. הם האמינו, ובאמונתם זו אבדו. היו גם אחרים, אדישים ומיאושים, והיה עוד סוג – המתאבדים. הם הרעילו את עצמם בבליעת ציאנקלי. הרעל הזה היה בגיטו שם דבר למוות בטוח ומהיר. כאשר חדרו הגרמנים לשטח ה"שופ" של בראואר, מצאו שם את הד"ר קופצ'ובסקי לאחר שבלע ציאנקלי. הם לא ירו בו כמנהגם, אלא זרקו אותו החוצה, לערימת אשפה. הד"ר קופצ'ובסקי התחנן לפני הגרמנים העוברים והשבים להמיתו, אבל הם השאירוהו בחיים, עמדו סביבו ולעגו לו. לא היה זה המקרה היחיד – מאות כמוהו היו בגיטו.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
עדויות **איוונסקי וזארסקי-זיידלר** (המכון ההיסטורי היהודי, וארשה).
מצדה של וארשה, עמ' 272, 273.

קוץ אברהם

בן משה-אלי, נולד בקולקי, פולין, ב-1920. למד בבית-ספר עממי ובישיבה בעיר קורץ. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר, וזמן רב היה בין הפעילים בקן. בימי הכיבוש הגרמני נמלט עם אחיו ליערות, והצטרף עם קבוצת צעירים בני עירו לחטיבת "קופבאק". הצטיין כחבלן במחלקתו של המפקד **אברמוב**. השתתף

במסע החטיבה להרי הקארפאטים. נהרג בעת צליחת הנחל לומניצה.
אש אחזה ביער, עמ' 216.
לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 155.

קוץ ישראל

בן משה-אלי. נולד ב-1918 בקולקי, פולין. אחיו הבכור של אברהם קוץ. בזמן לימודיו הצטרף לשורות בית"ר. עבד בחנות של אביו. נמלט מן הגיטו באוגוסט 1942, והצטרף לצעירים בני עירו שהתארגנו ביערות בסביבה. כשפגשה קבוצתו צנחנים סובייטים שחיפשו מורי דרך, הצטרף אל הצנחנים. בדרך פגשו את חברי קבוצת זופיובקה. ישראל נטש את הצנחנים והצטרף עם חבריו לקבוצת זופיובקה. השתלב בפעולות חטיבת "קובפאק", ונדד עם החטיבה במסעותיה לקארפאטים. אחרי שיחרור יהודי העיר סקאלאט והקמת הפלוגה היהודית, הוטל עליו לעסוק בניהול המשק של הפלוגה. נפגע מכדור גרמני בעת צליחת נהר סמוך לסטאניבסלאבוב, פולין, ביוני 1943.
עדות שמעון חייציק (איו"ש, מס' 03/1312).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 155.

קוצר שמעון

נולד ב-1919 בפולוצק, רוסיה, לרב שניאור זלמן קוצר. היה "אח מפקדת" קן בית"ר מיורי, הסמוכה ללידא, רוסיה הלבנה. במלחמת-העולם השנייה היה מפקד חוליית חבלנים ביחידת פרטיזאנים. השתתף בפיצוצים בעשרות רכבות של ציוד ושל חיילים גרמנים, ביניהם "הדגל האדום" ו"העיטור על-שם סוברוב".
עזב את רוסיה, ועם זרם הפליטים עלה ארצה. נפטר בספטמבר 1977 (ני"ט באב תשל"ח) לאחר מחלה ממושכת.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 31, עמ' 41.

קור זורח

בן שלום-ראובן ומרים. נולד ב-1917 בקובנה. בן 14 הצטרף לבית"ר, ועלה במהירות בסולם התפקידים, עד לתפקידו כחבר המיפקדה. סיים בהצטיינות את הגימנסיה העברית והיה פעיל במח' הימית של נציבות בית"ר בלטביה ואסתוניה.

נשלח לבית-ספר ימי בצוויטאבקה, באיטליה, וגם שם הצטיין בלימודים ובפיקוד; שירת על האונייה "שרה א" כמפקד אשמורת, וקיבל תעודת רב-חובל לשיט בים התיכון. סיים את מחזור ב' בבית-הספר הימי של בית"ר בצייבוטבקה, יחד עם אלוף (מיל.) שלמה אראל, מי שהיה מפקד חיל-הים בצה"ל.

אחרי גמר הלימודים חזר ללאטביה. באותה שנה הוחלט בבית"ר ללאטביה להקים בית-ספר ימי, וזורח קיבל מינוי של רב-חובל האונייה "הרצל", לאימון מלחים ורבי-חובלים.

לאחר שכבשו הרוסים את לאטביה, נתקבל לצי הסוחר כקצין ראשון. ביקש להגיע לשטח חופשי, ושם להתחמק מן האונייה ולעלות לארץ. ואולם ב-21 ביוני 1941 נתפסה האונייה בנמל גדיניה, בידי הגרמנים. כל המלחים הורדו לחוף לחקירה. כעבור כמה ימים שחררו אותם, ונתנו להם לחזור לאוניה ולהפליג, אבל אחד מאנשי הצוות הלשין על זורח שהוא יהודי ולאחר שהפשיטו אותו בכונה לבדוק האם ההלשנה נכונה, הוא נחקר ועונה, ולבסוף נרצח בדם קר.

היה הקרבן הראשון מבית"ר ריגה שנפל חלל בידי הגרמנים.

עדות שלמה קור.

עדות מהנדס יונה בר-שלום.

קורגן זלמן

בן דוד והניה. נולד ב-1920 בוויילנה, פולין, למשפחה אמידה. קיבל חינוך יהודי לאומי, תחילה בחדר, ולאחר-מכן בגימנסיה העברית, וסיים שם לימודיו בהצלחה. בצעירותו הצטרף לבית"ר וילנה, שהיה מן הקינים הגדולים והמפוארים בפולין. היה אחד הבית"רים הבולטים בקן ולאחר מהן בתנאי מחתרת, בזמן השלטון הסובייטי. בבית"ר וילנה הוקמו תאים מחתרתיים וביתם של זלמן ומינה היה לבית-ועד ליוצאי בית"ר פולין. עם כניסת הרוסים לוויילנה, מחשש להיאסר ולהישלך לסיביר, ברחו הוריו לעיירה אראן, בליטא. שם נרצחו מאוחר יותר בידי הגרמנים. כאשר התחילו שלטונות הגיטו לרדוף את פעילי המחתרת בגיטו, נתפס זלמן והוכה מכות קשות מידי ראש הגיטו, בתביעה שימסור מידע על המחתרת: חברה, כמות הנשק ומקומות הסתר של האירגון. זלמן עמד בניסיון.

הוא עבר את כל ה"אקציות" למיניהן, מהקמת הגיטו עד לחיסולו. איבד את כל משפחתו וראה באובדן חבריו הקרובים ובחיסולה של יהדות וילנה המפוארת. אך רוחו לא נשברה והוא הוסיף לקוות שיעלה בידו לעלות לארץ ולהשתתף במלחמה למען שחרורה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב' מס' 10 (25) עמ' 3.

קורגן צבי

בן דוד והניה. נולד ב-1924 בוויילנה, אחיו הצעיר של זלמן. למד בחדר ובגימנסיה העברית. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר. היה פעיל באירגון העלייה הבלתי-ליגאלית מוויילנה לארץ-ישראל בזמן הכיבוש הרוסי. היה פעיל במחתרת הבית"רית בוויילנה, וחבר במחתרת פ.פ.או. בימים ששלטו בעיר הליטאים – התקופה שבין השלטון הסובייטי והכיבוש הגרמני – נחטפו אנשים ונהרגו ולא נודע מקום קבורתם. צבי היה ביניהם. חורבן ומרד, עמ' 395.

קורנגולד זאב

בן ישראל שלמה ופיגה לבית לנדא מפראג. נולד ב-1911 במגנישב. תחילה למד בחדר, ואחר-כך בבית-ספר עממי. היה בין מייסדי "החלוץ" בפלניץ, ומהראשונים שיצאו להכשרה לקראת העלייה ארצה. בכל נפשו רצה לעלות ארצה, אבל שערי הארץ היו נעולים, והסרטיפיקאטים לא הספיקו לעשרות-אלפי הצעירים מכל תנועות-הנוער הציוניות, שישבו בקיבוצי ההכשרה וציפו לתורם. בינתיים פרצה מלחמת-העולם השנייה. לאחר שכבשו הגרמנים את פולין, עברה כל משפחתו בגיטו בווארשה, וניסתה לנהל שם את בית-החרושת שלה. זאב קרא את כרוזי ה-ז.ז.ו. בגיטו, שהיה כתוב בהם: "עורה עמי ומרוד". למקרא הכרוזים האלה, הקוראים להגנה עצמית והתקוממות נגד הגרמנים, הבין כי זה מקומו. ב-1943 הגיעו למטות האירגונים הלוחמים בגיטו ידיעות, כי הגרמנים לא יסתפקו בחיסולם של כארבע-מאות אלף יהודים עד כה, אלא הם מתכוונים לחסל את כל היהודים בגיטו. ברחוב קרמליצקה 5 הכינה קבוצתו של זאב, בהנהגת אחיו הגדול שמחה מיצרכי מזון ונשק, והתחילו ללמד את האנשים את השימוש ברימונים ובאקדחים.

בערב פסח 1943 פרץ המרד בגיטו וארשה. בחוץ נשמעו קולות הירי והדי הקרב, זאב ועוד ארבעה לוחמים עמדו על המשמר, ובתוך הבונקר ישב אביו של זאב בראש ארגון, ששני נרות מהבהבים עליו, וערך את סדר פסח.

ואלה הדברים שכתב זאב במכתבו האחרון לאחיו שמחה: "אחי היקר! אל תדאג לגורלנו. אני נמצא פה עם אחינו לייבל, עם משה נירנברג, פנחס טאוב ואשתו ועוד כמה בחורים, שנשארנו מקבוצת המחתרת של בית"ר. אוכל יש לנו מספיק, אנו מרגישים טוב ונמצאים בקשר תמידי עם הפרטיזאנים הרוסים, אשר ביניהם הרבה יהודים. אנו עדיין יכולים לנוע בלי הפרעה, והצלחנו להסתיר נשק ותחמושת.

אנו מתכוננים לעבור לפרטיזאנים. שמחה היקר! שמור על עצמך, על שלושת ילדיך ועל אחותנו פרל. נשיקות לכולכם ודרישת שלום מכל החברים כאן.
נפל ב-3 בנובמבר 1943 במרד בפוניאטוב.
העשור השלישי, עמ' 55-50.

קורנגולד פרלה

נולדה בווארשה. הייתה חברה בברית-נשים של התנועה הרוויזיוניסטית. בזמן המרד הייתה יחד עם אחיה בעמדה ברחוב קרמליצקה 5. אחיה שמחה מספר בעדותו על קורות הקבוצה:
"מה שהספיקו לראות, הוא, כי בחצר של קרמליצקה 6 התמקמו פלוגות האויב, הם מתאמנים בנשק. כולם חבושים כובעי פלדה והם מזוינים במכונות ירייה וחלמים קטנים."
"ביום ה', 27 באפריל 1943, פרלה ביחד עם אחיה עולים על גג הבית של קרמליצקה 5. הבית גבוה ואפשר להשקיף ממנו על שטח רחב.
"יורד הלילה. שלושה מאתנו יוצאים לשמירה בצנור הביוב. מעל ראשינו, על הכביש, חולפות מכונות. לפתע אנו שומעים קול צעדים בסמוך לנו. מישהו בא, האקדח שלוף ביד. אנו שואלים לסיסמה, מישהו עונה את הסיסמה החוזרת. מישהו משלנו. האיש עולה בסולם הברזל לניקבה ויוצא החוצה, והנה עומד לפנינו טאדק, המקשר הפולני של קבוצת בית"ר."
"רק אתמול עברנו את דרך הייסורים בצינורות הביוב והנה יצאנו מעל פני האדמה וקרן אור של תקווה נהם לנו – והם אינם עמנו עוד."
בסוף אפריל – תחילת חודש מאי נכנסה הקבוצה לקרב גדול עם הזנדארמריה הגרמנית, חלק מאנשי הקבוצה, יחד עם פרלה קורנגולד, נפלו על משמרתם.
מצדה של וארשה, עמ' 294.

קורנגולד שמחה

נולד בווארשה. היה מקורב לתנועה הרוויזיוניסטית. לקח חלק פעיל בהגנת וארשה. לאחר כיבושה של העיר היה בין הראשונים להתארגנות מחתרתית. הוא היה בין הראשונים שהכינו בונקר ברחוב קרמליצקה 5 והזמין כמה מחברי המפקדה כדי להראות להם את הבונקר. שמחה לחס בעמדה ברחוב קרמליצקה 5. הוא וחייליו החזיקו בעמדה במשך יותר מחודש ימים. הגרמנים לא הצליחו

לכבוש את העמדה. אחרי הקרב הקשה החליטה יחידתו לסגת ולעבור לצד הארי, שם השתתף במרד הפולני. אחרי שחרור פולין עלה ארצה, התיישב בחיפה, והקים משפחה. נפטר אחרי מחלה קצרה.
מצדה של וארשה, עמי' 291, 260, 241, 231.

קורץ מרדכי (מקס)

נולד ברומניה לישיעיהו ולאה ב-1 באפריל 1923 (טי"ו בניסן תרפ"ג). קיבל חינוך מסורתי והשכלה תיכונית. בילדותו נתייתם מאביו, ולמד להיות עצמאי ובעל כושר החלטה. השתייך תחילה לנוער "המזרחי", ואחר-כך הצטרף לבית"ר. אחרי תקופת שירות בבית"ר נשלח לקורס מפקדים ארציים.
ב-1940 נאסרה הפעולה הציונית, ומרדכי ירד למחתרת. אחר-כך גורש לטראנסניסטריה, ושם הניח את היסוד לאירגון הנוער הלאומי. אחרי המלחמה הקדיש כל זמנו לבית"ר. אירגן וניהל כמה סמינריונים אינטינסיוויים. בזמן שהיה מפקד קן בית"ר בראדוץ, חונך שם מאות צעירים. כאשר נתמנה קצין גליל בוקובינה, אירגן קינים בבוקובינה ובמולדאביה הצפונית וניהל את הכשרת פוקשני. וכשבאו שליחי האצ"ל, העמיד לרשותם נוער מאורגן ומאומן.
הוא עצמו הפעיל ארצה, אך נעצר ונשלח לקפריסין. עם השחרור עלה עם צעירי כפר-הנוער "ארצה", וצעד בראשם ברחובות נתניה. למחרת נפל.
"שמי מרדכי קורץ, חייל אצ"ל". אלה היו מלותיו האחרונות. נטמן בנחלת-יצחק ב-18 במאי 1948 (ט' באייר תשי"ח).
זכרם נצח, עמי' 413.

קורצרוק חיים

נולד ב-1913 בפולין. ב-1914 עקר עם משפחתו לווינה, שם הצטרף לשורות בית"ר. היה ספורטאי מצטיין, גבה קומה ורחב-כתפיים, תוסס ועליו. ב-1933 עלה ארצה, השתקע בנהריה והיה בין ראשוני בונייה. הצטרף לאצ"ל וב-1942 התגייס לצבא הבריטי, ואחר-כך עבר לבריגאדה היהודית: במהרה הועלה לדרגת רב-טוראי. היה תמיד ראשון לכל מעשה נועז. בצבא הוסיף לעמוד בקשרים עם האירגון.

אחרי סדר פסח של שנת תשי"ה, ב-28 במארס 1945, יצא בראש משמר לבדוק בעמק הסניו בית אחד, "פוגאנאנה" שמו, שעלול היה לשמש עמדה לגרמנים. כשהתקרב הסיור למקום, נתקל באש חזקה של האויב. חיים נפצע מרימון גרמני:

עוד הספיק לצעוק "נפצעת, פתחו באש" ומת מפצעיו. נטמן בעיר ראווה, איטליה.
ספר הבריגאדה היהודית, עמ' 294.
זכרם נצח, עמ' 77.

קושניר יוסף

יוסף בן משה וחנה חיה נולד ב-10 באוקטובר 1922 בעיירה קורליץ, מחוז נובוגרודק, פלך מינסק, רוסיה הלבנה המערבית. יוסף קיבל חינוך מסורתי כמו כל ילדי ישראל בעיירה.

לפי חוזה רוסיה הסובייטית-פולין משנת 1921, סופחה קורליץ לאחר המלחמה לפולין. המצב הכלכלי של הקהילה היהודית בעיירה היה קשה בכלל, עיקר הפרנסה על המסחר הזעיר והמלאכה, גידול ירקות, ובמיון מלפפונים.

אביו של יוסף מת צעיר מאוד, ונטל החינוך נפל על אמו, שהוא העריץ אותה מאוד ולא הפסיק כל ימי חייו לספר עליה. יוסף וארבע אחיותיו נשארו בלי מפרנס בביתם, והאחריות לפרנסת המשפחה נפלה עליו.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה, בראשון לספטמבר 1939 - לאחר חוזה ריבנטרופ-מולוטוב - נכנסו הסובייטים לעיירה קורליץ. יוסף השתדל להחזיק את המשפחה יחד והוא שמר עליה כל זמן הכיבוש הסובייטי.

בפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה, פרצו חיילות גרמניה לעיירה קורליץ, ומצב היהודים היה בכי רע. העיירה הפכה להיות לגיהנום: הרג, השפלה, גזירות נוראות על היהודים. בוקר אחד החליט יוסף לברוח מהעיירה ולהצטרף לפרטיזאנים. אחרי חודשים של חיפוש רב-תלאות, מגיע יוסף לגדוד הפרטיזאנים של טוביה בלסקי ז"ל, וכך נהיה יוסף פרטיזאן. יוסף היה פעיל בגדודים שונים באיזור בתקופת הכיבוש.

אחרי שחרור המקום, מחליט לעבור לפולין, ואחרי גילגולים מגיע עם "הבריחה" לאיטליה. בדרך הנדודים התחתן עם ראיקה - אף היא הייתה בגדוד בילסקי, הפרטיזאנית מנובוגרודק, בת משפחה נכבדה עם יחוס. ראיקה קיבלה חינוך יהודי-מסורתי. לפני המלחמה סיימה בית-ספר תיכוני דתי (בית-יעקב).

יוסף היה משנת 1945 באיטליה בקיבוצי הפליטים ואחרי נדודים רבים הגיע בשנת 1949 לאמריקה. במשך שנים עבד במקצוע הנגרות, אבל מטבעו היה בעל כשרונות למסחר. יוסף עובר לקבלנות לבנין, הוא מצליח והיה לאחד הקבלנים לבנין הגדולים בניו-ג'רסי.

באיטליה נולדו להם שני בנים ושתי בנות. הם חיו בכבוד ובשלום, יוסף לא שכח את מוצאו, את העיירה קורליץ. תמיד דיבר על אמו המסורה לבניה. הוא היה

מ'אלה שלא שינה את טבעו ויהדותו, למרות כל הגילגולים שעברו עליו.
רעייתו הנכבדה לאורך ימים ראיקה יחד עם הבנים ממשיכים במורשת אבות.
(דברים אלה נכתבו ע"י ידידו משורות הפרטיזאנים אהרון אושמן).

קושניר שלמה

נולד בעיירה דרצ'ין. קיבל חינוך מסורתי בבית-ספר מקומי. הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים בקן. בתקופת הכיבוש הגרמני נתגלגל לגיטו באראנוביץ'. במקצועו היה מסגר מעולה, ולכן הועבר למחנה העבודה בקולדיציבו, שרוכז בו בעלי מקצוע מומחים יהודים ולא יהודים. לאחר שחוסלו הגיטאות בסביבה, נרצחו היהודים במחנה יום-יום.

ביוזמתו הוקם "ועד הצלה", שהוא עמד בראשו. לפי תוכניתו נקדח חור בקיר בית-החרושת לבורסקאות שליד האגם. כלבי הגישוש הורעלו, ובליל סופת שלג, ב-25 מארס 1943 נמלטו כל 93 היהודים דרך הפירצה בקיר אל האגם הקפוא, ומשם ליערות. הגרמנים ערכו מצוד וגילו את הבונקר, שהתחבא בו שלמה עם עוד 20 יהודים, שלמה התאבד, ה-20 נרצחו, האחרים הצטרפו לגודו של ביילסקי.

ספר דרצ'ין, עמ' 378.

מלחמת הפרטיזאנים, עמ' 112.

ספר הפרטיזאנים, כרך א' עמ' 453.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 157.

קיזל מרדכי (מוניק)

נולד ב-1925 בעיירה קטנה מושציסקה, על-יד פשמישל, פולין. היה בוגר בית-ספר תיכון עברי בפשמישל. בגיל צעיר מאד הצטרף לשורות בית"ר, ושם ספג את תורת ראש בית"ר ואת האהבה לעם ולמולדת. היה איש הדר בכל מעשיו, בלב ונפש היה מסור לאידיאל האחד והיחיד (חד-נס): מדינה עברית בארץ-ישראל בשת גדות הירדן.

ב-1933 עבר לעיר פשמישל. למד בגימנסיה העברית, והיה מן התלמידים המצטיינים. למן היום הראשון שבא לפשמישל העמיד את עצמו לרשות קן בית"ר, והודות לכישרונותיו התקדם עד שתפס עמדה בכירה בתנועה במקום. סיים קורס מדריכים בעיר לודז' בפיקודו של ירמיהו הלפרין, והתכונן לעלות ארצה. המלחמה טרפה את כל תוכניותיו: הוא נאסר והועבר למחנה-הריכוז ביאנובה. הצליח לברוח משם ולהיות מעט עם משפחתו בעירת הולדתו מושציסקה.

באותם ימים תקפה אותו מחלת טיפוס קשה. לאחר שהתאושש מעט נסע לאחותו לקראקוב כשהוא מצויד בניירות "אריים", ושם התחיל לעבוד כפקיד בתחנת-הרכבת.

כ"ארי" גם מצא קשר עם המחותרת הפולנית, ונעשה לאחד מפעיליה החשובים. ב-22 ביוני 1943 נאסר בידי הגסטאפו בגלל הלשנה. מוניק החליט שלא ליפול חי בידי המרצחים והוציא מכיסו את אקדחו כדי להגן על עצמו. הגרמנים היו זריזים ממנו. הם המטירו עליו אש חזקה, ומוניק נפל ארצה מתבוסס בדמו, כשהאקדח עדיין בידו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כר' ד' (44), עמ' 47, 48, 49.

קייזר בנייק

נולד בווארשה, היה מקורב לקבוצתו של שמחה הולצברג (המכונה "החסיד") בשנים 1941-1942.

הד"ר זיידמן מספר על פעולות רוויזיוניסטים אחרים בשטח ההתנגדות: "כולם מבריחים בכל יום הרבה נשק לתוך הגיטו. הם קונים את הנשק בדמים מרובים אצל פרטיזאנים ושוטרים פולנים, ולעתים גם אצל נוטרים גרמנים, שאינם כל כך מרושעים כמו השוטרים החשאיים".

גם הד"ר יוסף קרמיש כותב: "ז.ז.ו.ו. היה מזוין היטב. קבוצה גדולה של חברי האירגון רוכזה במקום העבודה הסמוך לתחנת-הרכבת המזרחית בתחנת וארשה-פראגה, ומשם הבריחה את הנשק שקנתה מידי שוטרים פולנים ואף מידי שוטרים גרמנים. ספקי הנשק היו משה מלניק, שמחה הולצברג, בניק קייזר ושמעון קמינסקי".

בסוף שנת 1942 נספה בניק באחת האקציות.

עדות שמחה הולצברג (ארכיון יד-ושם):

מצדה של וארשה, עמ' 179-187.

יומן גיטו וארשה, עמ' 207.

מרד גיטו וארשה בעיני האויב, עמ' 46-47.

קינקולקין משה זלמן

בן אליהו ורייצה. נולד ב-1922 בעיירה איוויה. אחרי סיימו את בית-הספר, למד מקצוע ועבד עם אחיו זיידל בבית-מלאכה לעובדות מסגרות, נפחות ותיקון אופניים. הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן בעיירה.

בפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה המשיך לעבוד עם אחיו עד יום הטבח באיוויה. אז הועבר למחנה עבודה של אירגון "טודט" בלידא (12 במאי 1942). בסוף 1942 ברח ליערות נאליבוקי והצטרף לגדוד "קאלינין" (בפיקודו של ביילסקי) אחר-כך עבר לגדוד "אלכסנדר נייבסקי" (יולי 1943). הצטיין בקרבות. אחרי השיחרור ב-1944 נשלח על-ידי השלטונות הסובייטים לקורס כבאים. הוא חזר לאיוויה, אולם אחרי זמן קצר עזב את העיירה ואת רוסיה והגיע דרך פולין למחנה לאנדסברג בגרמניה. הצטרף לקיבוץ בית"רי, ושם נשא אשה. עלה ארצה בתחילת 1947 באוניית המעפילים "לאטרון", גורש לקפריסין ושוחרר בעתלית. משה התיישב בטבעון ועבד כמסגר בחברת-החשמל. עם פרוץ מלחמת הקוממיות התגייס לחטיבת "כרמלי". בקרב סגירה נפצע בשתי רגליו. כשנרפא סירב לקבל תפקיד לא-קרבי. נשלח למשמר הירדן. ביום ההפגזה הפעיל את המרגמה, עד שיצאה מכלל שימוש. משה נפל במשמר הירדן ב-7 באוקטובר 1948. בתעודתו כתוב בין השאר: "בשבילו לא הייתה קיימת המלה לסגת. בזמן סכנה היה תמיד הראשון, והרגשת החובה כלפי המולדת לא נחלשה אפילו ברגעים הכי קשים".

עדות אלימלך מלמד (איו"ש, מסי 03/2080).
זכור, עמ' 731.
ספר איוויה, עמ' 135.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 158.

קירשנר אברהם

בן מרדכי וסימה. נולד בשנת 1902 בעיירה פשמישלני, מחוז טאנופול, פולין, למשפחה ציונית, "חובבי ציון". אביו שימש כראש הקהילה ויושב-ראש התנועה הציונית. אברהם קיבל חינוך מסורתי ציוני, בוגר ביי"ס טכני גבוה לכימיה סיליקאטית – מקצוע הקרוב לקרמיקה. אחרי שהגרמנים כבשו את האיזור, עבר אברהם לעיירה סטוי, כדי להצטרף למשפחת אשתו. כמומחה לקרמיקה וסיליקאטים – ניצלו הגרמנים את אברהם, ומינו אותו למנהל בית-חרושת לקרמיקה וסיליקאטים של איזור טארנופול. בזכות מעמדו עזר ליהודים וגם יעץ להם לברוח ליערות הסביבה ולעבור את הגבול, אבל הם לא שמעו לאזהרתו. באחת האקציות, כשהאיזור היה כבר ריק מיהודים הגיעו הגרמנים

לבית-החרושת לקחת ממנו את הילדים. אברהם תפס את הרובה מידי השומר והודיעו, שאם יעזו לקחת את ילדיו, זה יהיה רק אחרי מותו ורק אחרי קרב. למקום הגיע במפתיע שנלינגר, המנהל הגרמני, ובראותו את החיזיון הבלתי רגיל, אמר: "קירשנר, מה אתה עושה!! אסור לך לעשות כדבר הזה - אתה עלול להמיט אסון עליך ועלינו!" אולם קירשנר בשלו: "אני חוזר ואומר: אם תקחו את הילדים, אין גם לי רצון לחיות עוד". שנלינגר היה במבוכה רבה. הוא התקשר עם ראש הגסטאפו במיקוליב - והילדים הושארו במקום.

בסוף ספטמבר 1943 הובא קירשנר למחנה גורקה שבדרוהוביץ. במחנה היו למעלה מאלף איש, וביניהם שבויים רוסים. מסביב למחנה היה מגדל שמירה, ולהימלט מהמחנה היה בלתי-אפשרי. מי שניסה, נהרג במקום. במחנה עצמו היה מצב היהודים ככי רע. בינתיים אירגן אברהם קבוצת צעירים להקמת מחתרת התנגדות מזויינת. המחתרת הפולנית הבטיחה לספק להם נשק. בינתיים הכין לו כל אחד מברג - כביכול לכל מיני תיקונים בבית-החרושת. לאחר שנודע לו, שילדיו נלקחו, החליט סופית לברוח, ובעזרת אנשי המחתרת הרוסית והפולנית ברח עם קבוצתו מהמחנה והגיעו למקום מיבטחים.

כל הקבוצה הצטרפה לפרטיזאנים באזור פשמישלני.

הפלוגה בה נמצאו קירשנר וחברו הורוביץ, הותקפה כמעט בכל יום בידי חיילי "אופה" (חיל המרידה האוקראיני). למרות זאת הצליחו הפרטיזאנים לבצע פעולות התקפה שונות.

אברהם עלה ארצה בסוף 1944 והקים את ביתו מחדש במדינת ישראל. הוא נשא לאשה את בת דודו לולה קול, ולהם בן, אורי, ובת זאבה.

אברהם נפטר ב-24 ביולי 1986.

עדות (איו"ש מס' 03/3515).

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד' מס' 1 (41) עמ' 27-36.

קירשנר לייב

נולד בעיר קוברין, פולין. למד בבית-ספר יסודי. כנער הצטרף לבית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני נמלט ליערות הסביבה והצטרף ליחידה פרטיזאנית עצמאית, שפעלה במחוז קוברין.

יחידתו הותקפה באחד מימי החורף 1942/1943. הוא נפצע קשה בקרב ההשהייה. חבריו נטלוהו עמם. בעת הנסיגה התחנן שיהרגוהו. כשהתברר שלא יוכלו להצילו, הסכים הפרטיזאן הרוסי אלכסנדר לירות בו ולגאלו מייסוריו.

ספר קוברין, עמ' 333-334.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 158.

קלוגמן משה

בן רפאל וברנדלה. נולד ב-5 במאי 1924 בעיירה יאנוב-לובסקי. כתלמיד בית-ספר הצטרף לבית"ר. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, הגיעה משפחתו עם זרם הפליטים לברית-המועצות. בשנת 1943, כשהתחיל הגיוס לצבא פולין אחרי ההסכם עם ברית-המועצות, גויס לדיוויזיה השלישית ע"ש 'טראוגוט' לגדוד השביעי. משה עם גדודו הגיע עד למבואות קולובז'ג. בקרב קשה עקוב מדם ב-10 במארס 1945 נפל ונקבר בקבר אחים. והפך להם לרועץ עמ' 108.

קלטר יהושע (שייקה)

בן מאיר ואדלה. נולד ב-1911 בעיירה בורשטין, גאליציה, פולין. בוגר בית-ספר תיכון פרטי בעיירה. היה בין מארגני קן בית"ר בעיירה ב-1927. היה חבר טוב ומארגן מוכשר. לאחר שנים של עבודה בבית"ר הגיע למיפקדה. התגייס לצבא ושירת בחיל הפרשים הפולני. לאחר ששוחזר אירגן בקן בית"ר קבוצות לתרגילי הגנה עצמית (PW-WF) בפרוץ המלחמה גויס לצבא. נפל בשבי, ברח משם וחזר הביתה. אחרי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב רצה לעלות לארץ. חיפש מקום מעבר בגבול הרומני, אבל נתפס ונשלח לסיביר. אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין שוחזר מהמחנה בסיביר ונשלח להתגייס לצבא הפולני, צבא "אנדרס". לאחר שיצא צבא פולין מרוסיה, שוחררו ממנו כל היהודים. יהושע לא הסכים עם ההחלטה הזאת, ודרש שלא ישחררו אותו. באותו הזמן התארגנה ברוסיה יחידה של פאטריוטים פולנים, שביקשו להילחם נגד הגרמנים בחזית רוסיה-גרמניה. צורף לצבא הפולני ע"ש קושצ'יוסקו, הדיוויזיה הראשונה. עבר את כל הדרך מלנינו עד ברלין, ובכיבוש ברלין נפגע ומת. ספר יזכור בורשטין, עמ' 71-76.

קלויזנר מלכה

נולדה ב-1921 בוויילנה, פולין. למדה בבית-ספר ובתיכון עברי. בילדותה הצטרפה לקן בית"ר והייתה בין המסורות והפעילות. השתייכה גם למחתרת פ.א.ו. נרצחה באחת האקציות לפני חיסול הגיטו. חורבן ומרד, עמ' 396.

קליינט משה

נולד בעיירה בריינסק, גליל ביאליסטוק, למשפחה מסורתית. הוריו היו סוחרים זעירים. למד ב"חדר" בבית-ספר יסודי ועזר להוריו בפרנסה. בזמן הכיבוש הרוסי עבד אביו בקואופרטיב וחנותם נלקחה מהם. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה, החלו להשפיל ולרדוף את היהודים.

יצא עם קבוצת בחורים ליער, ושם התארגנו כקבוצה פרטיזאנית. אנשי הקבוצה ביצעו פעולות נקמה ראוותניות בכמה מרוצחי היהודים המפורסמים בסביבה. הפיקוד העליון הכיר ביחידה הפרטיזאנית היהודית.

בקרבות התכופים בין היחידה היהודית לבין הגרמנים ואנשי א.ק. הפולנים, שונאי יהודים, קיפחו את חייהם כמה מטובי הלוחמים היהודים, ומשה ביניהם. **זיכרונות של פרטיזאן יהודי ביערות בריינסק, עמ' 165.**

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 1 (16). עמ' 26.

קלינגבייל מאיר

נולד בעיר לודז'. בוגר אוניברסיטה. בביתו קיבל חינוך ציוני. משחר נעוריו הצטרף לבית"ר, והיה בין מקימי הקן וחבר הנהלת התנועה הרוויזיוניסטית במחוז לודז' ואחר-כך – בכל הגליל.

בתקופת מלחמת-העולם השנייה היה בין הבית"רים וחברי התנועה הרוויזיוניסטית, שהגיעו עם זרם הפליטים מערי השדה לווארשה. ביחד אתו הגיעו יצחק לובלינסקי, יוסף בילבסקי, אריה מזור ועוד מחברי הקן הבית"רי מלודז'. אחרי ימים ספורים הייתה ישיבה משותפת עם מפקדי בית"רי מערי-השדה. ד"ר דוד וודובינסקי ופרץ לאסקר זימנו פעם נוספת ישיבה של חברי הצה"ר ובחרו במרכז התנועה.

ראשית פעולתו הייתה ביצירת קשר עם מוסדות העזרה והצדקה השונים בגיטו. מאיר נבחר כחבר מרכז, ואז התחיל לפעול למען יציאה מפולין לארצות שונות במידת האפשר. מדי עת היה מפרסם מאמרים בנושאים שונים.

בקיץ 1942, כשהתקרב מועד יום שנה למותו של ראש בית"ר, הוחלט לערוך ערב אזכרה, על אף כל הקשיים והסכנות בדבר. אסיפת האבל התקיימה בשבת "חזון" בבית-הכנסת הגדול. כן הוחלט להוציא עיתון מחתרת "לאחר שנתיים".

בסוף אפריל 1942 הגיעו לווארשה שני חברי בית"ר מלובלין, האחים זילברברג. הם סיפרו, שהגיטו בלובלין חוסל. תוך מספר ימים נורו וחוסלו יותר מארבעים

אלף יהודי לובלין. כמו כן חיסלו הגרמנים חלק ממחנה השבויים בעיר ברח' ליפובה.
7.

אחרי שמיעת סיפורם של האחים זילברברג, דרש מאיר לקרוא לישיבה משותפת עם ראשי התנועה הציונית בגיטו, כדי להודיעם על חיסול יהודי לובלין והסביבה. באותה ישיבה השתתף גם ד"ר שיפר (ציר הפארלאמנט הפולני). מאיר דרש אז להקים אירגון צבאי משותף ולצאת נגד הגרמנים. ד"ר שיפר דחה בתוקף את הצעתו של מאיר.

בספרו של ברל מארק כתוב: "ד"ר שיפר דגל בתורתו זו אפילו ערב פרוץ המרד של חודש אפריל ורצה לנפצה גם בימים ההם, אך הנוער הלוחם דחה תורה זו". מאיר פירסם בימים הנוראים בגיטו מאמר, ש"ההסתדרות הציונית החדשה" (הצ"ח) לא תזדקק עוד למנגנון תעמולתי, כיוון שכה רבים מרעיונותיה וסיסמאותיה התגשמו לעיני כל, אם כי בצורה טראגית כל כך. מאידך – לא צריך יהיה עוד לשכנע את אומות העולם, שהבעיה היהודית דורשת את פתרונה הראדיקלי והמוחלט בכיוון של הקמת מדינה ליהודים.

אחרי התקשרותו של יולק בראנד עם וארשה, החליטו חברי המיפקדה של ז.ז.וו. לשלוח קבוצת בית"רים להרוביישוב לעבודה. היחידה הלוחמת שיתפה את חברי הצה"ר בפעולותיה ונציגיו, לייבל רודאל ומאיר קלינגבייל, שיתפו פעולה עם המיפקדה.

בזמן המרד היו הן רודאל והן מאיר אחראים על נקודות תורפה. מאיר נפל בזמן ההתקפה הגדולה בכיכר מוראנובסקה ב-28 באפריל 1943.
מצדה של וארשה, עמ' 52-53, 66, 73, 82, 84, 102, 335.
עדות קולקטיבית של חברי הצה"ר ובית"ר מולדז' על מאיר קלינגבייל:

קליינברג משה

נולד בווארשה, והיה בין פעילי ברית-החייל בעיר. היה סמל בצבא הפולני, ולחם נגד הגרמנים על הגנת וארשה. כדי שלא ליפול בשבי הגרמני, ברח באותה עת מהצבא הביתה.

ב-1942 הצטרף למחתרת הבית"רית ז.ז.וו. וצורף לקבוצתו של נתן שולץ. עמדתם המרכזית בשטח השופים טבנס-שולץ הייתה ברחוב קרמליצקה 5, בבית שנשען על חומות הגיטו. מן הבית נחפרה מנהרה, שעברה כמעט כולה דרך צינורות הביוב. המחלקה הטכנית של ז.ז.וו. חפרה אותה כדי להעביר נשק ותחמושת לפני

המרד בגיטו. באחד הלילות יצא משה עם חבר לרחוב סמוצ'יה, והם שמו מארב לאנשי ס"ס ליד השער שבפינת זילזנה-לשנו-סמוצ'יה. מאש רובים ורימונים נהרגו אז כ-10 גרמנים ורבים נפצעו. משה וחברו חזרו בשלום. אחרי כמה ימים יצא לפוצץ את המיפקדה הגרמנית ברחוב זילזנה 103. הפעולה לא הצליחה, אבל עצם הדבר, שבחורים יהודים יוצאים לפעולה שכזאת מחוץ לשטח הגיטו, היה בבחינת העזה גדולה.

קבוצתו של נתן שולץ לחמה עוד כמה ימים לאחר שנסתיים מרד גיטו וארשה. ב-26 באפריל עדיין היה הבית ברחוב קרמליצקה 5 פעיל, והגרמנים לא יכלו לכבוש אותו. לאחר שעות של ציפיה הגיעו לאזני אנשי המשמר הדי צעדים: ברגע הראשון היו בטוחים, שחוליית סירים של האויב עלתה על עקבות המנהרה. "סיסמה" – צעק אחד מהם, ומה רבה הייתה השמחה, כשקולו של נתן שולץ עונה את הסיסמה הנגדית.

הקבוצה לחמה מהחורבות ומהבונקרים הפזורים במקום. בקרבות אלה נפלו לוחמים רבים, וביניהם משה. הוא נפל בין חורבות הגיטו עם נשק ביד, ביודעו שחלק מהחברים הצליח לצאת מחוץ לעיר.

מצדה של וארשה, עמ' 260-263, 294.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חוב' 3, עמ' 15.

קלוץ בן-ציון

נולד בעיר קובנה, ליטא בוגר תיכון עברי. משחר נעוריו בית"רי. השתתף בכל הכנסים ומעורב בפעילות לסוגיה. לאחר שהסובייטים כבשו את ליטא, נקרא לחקירות במשטרה וב-נ.ק.וו.ד. למזלו לא הוגלה לסיביר.

בתקופת הכיבוש הסובייטי היה בן ציון בין מקימי המחתרת הבית"רית וניהל את התאים המחתרתיים. בזמן הכיבוש הגרמני המשיך להיות פעיל ובין מארגני "המצוק". הוא נשלח מטעם המחתרת למשטרה, והיה אחראי על נקודת היציאה והכניסה בגיטו. בסוף חודש מארס 1944 קיבל הגסטאפו מידע מבוגד על פעילות המחתרת בגיטו, שבוצעה בשיתוף פעולה של המשטרה היהודית בגיטו. בן-ציון הוצא ביחד עם כל חברי המשטרה לפורט ה-9, שם עונה קשות ונרצח עם עוד כ-40 אנשי המשטרה.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 21, 22.

תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.

קלמן מנדלסון

ליד וארשה. אחרון המפקדים באירגון הצבאי היהודי ז.ז.וו. במרד גיטו וארשה ומהלוחמים הנועזים במרד גיטו וארשה שנשאר בחיים אחרי המרד הלך בעולמו בחודש מאי 1985.

בכדי להביא סיפור חייו במרד שהתקיים בעיר וארשה בחודש 13 באפריל עד 28 באפריל בכיכר מורנובסקה בה השתתף כמפקד הגזה ונפצע קשה פעצים שהפכוהו לנכה לכל ימי חייו.

אחרי קרב קשה של ימים אחדים החל להסתמן יתרונו הטכני ויתרון באש של האוייב ההוטלרוסטים החלו לחדור ללב רובעי המגורים השונים ולהוציא איתם את האוכלוסיה האזרחית. יום ה-27 באפריל ידוע כיום הקרב הגדול ביותר שהתנהל בגיטו, קרב שהשתתפו בו כל כוחות הזוו על כיכר מוראנובסקי פיקוד מיבצע מעבר לחומות, שידע כי הזוו מאורגן ליום זה. ריכוז כוחותיו בכיכר מוראנובסקי החליט לשגר לגיטו וחיידה פולנית, וכן ריכוז יחיידה בחוץ' בפיקודו של רב סרן "ביסטרו" הוא (הנריך איוונסקי) עם כמות גדולה של תחמושת ונשק.

רב סרן בוסטרו נתקבל בלבביות על ידי סרן אפלבויס וסגנו וסגנו רודל בסיום' כקצין היחידי שנותר בחיים בפולין וסגן מפקד היחידי זל ז.ז.וו. אני מוצא לחובתי להביא לידיעת העם היהודי שנותר."

עדות: במכון היסודי ההיסטורי בוארשה ססימול 5790, 5791.

קלנר זב

בן עמנואל ומרים. נולד ב-23 בנובמבר 1923 בבודאפשט, הונגריה. בן שלוש-עשרה נתייתם מאביו, ונאלץ לוותר על לימודיו ולפרנס את משפחתו. הצטרף לבית"ר עוד בתקופת לימודיו. בימי מלחמת-העולם השנייה נשלח למחנה הריכוז מאוטהאוזן, וברח משם והצטרף ליחיידה פרטיזאנים. בתום המלחמה החליט לעלות לארץ.

ב-1947 עלה לארץ והשתקע בחדרה והתפרנס מעבודתו במכונאות. בשעות הפנאי ניגן בפסנתר ובמפוחית יד.

לא עבר זמן רב והוא הרגיש חובה להשתתף במלחמת העם לחרותו, והצטרף לשורות האצ"ל. במסגרת גדודי האצ"ל צורף ליחיידה קרבית, השתתף בכיבוש הכפר הערבי סינדואני ובהחזקתו.

כשהגיעה האוניה "אלטלנה" לכפר ויתקין, חש להקביל את פני הלוחמים ולעזור בפריקת הנשק. נפגע מאש אנשי ה"הגנה", והיה מוטל שעות אחדות בלי

עזרה רפואית עד שמת מפצעיו.
נפל ב-1948.21.6 (י"ד בסיון תשי"ח), נטמן בבית-הקברות בנחלת-יצחק.
זכרם נצח, עמ' 134.

קמינסקי שמעון

נולד בווארשה בבית מסורתי, למד בחדר ובישיבה. הצטרף לשורות בית"ר לפני המלחמה. בזמן הכיבוש הגרמני הצטרף לקבוצת קוני נשק לחברי האירגון — ז.ז.וו. והיה אחראי על בסיס מס' 34, ברחוב מילא 34. שמחה הולצברג מספר בעדותו על ביקורו בבסיס זה.

הד"ר יוסף קרמיש כותב: "ז.ז.וו. היה מזוין היטב. קבוצה גדולה של חברי האירגון רוכזה במקום העבודה הסמוך לתחנת-הרכבת המזרחית בתחנת וארשה-פראגה, ומשם הבריחה את הנשק שקנתה מידי שוטרים פולנים ואף מידי שוטרים גרמנים. ספקי הנשק היו משה מלניק, שמחה הולצברג, בניק קייזר ושמעון קמינסקי".

מצדה של וארשה, עמ' 179, 187, 224.
מרד גיטו וארשה בעיני האויב, עמ' 46-47.

קמפנר ישראל

נולד ב-1922 בפולין. מילדותו חבר בית"ר. עם זרם הפליטים הבית"רים הגיע לוויילנה בסוף 1939. הצטרף למחתרת הבית"רית והיה אחד הפעילים בזמן הכיבוש הגרמני. נשלח מטעם הפ.פ.או. עם עוד שלושה בחורים לגיטו וארשה, להודיע על הקמת מחתרת יהודית בוויילנה. משם נשלח לגיטו הרובינישוב עם קבוצת בית"רים לארגן קבוצת לוחמים שבין לובלין להרובינישוב. בדרך לשוב משם לווארשה נקלע עם כמה מחברי הקבוצה לקרב עם כנופיות של פולנים ונהרג.

חורבן ומרד, עמ' 62, 396.
מצדה של וארשה, עמ' 83, 84, 105.

קמר משה

בן מרדכי ומרים. נולד ב-28 בדצמבר 1921 (כ"ז בכסלו תרפ"ב) בחלם, מחוז לובלין, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובגימנסיה העירונית. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה נמלט לרוסיה ועשה בה שנים אחדות.

בזמן גיוס אזרחי פולין לצבא הפולני, התגייס ליחידת הצבא הפולני ברוסיה, ולאחר זמן הועלה לדרגת רב-סמל בחטיבת השריון. לחם במערכת לשחרור פולין וכיבוש גרמניה.

עם מיגור הנאצים יצא בדרכו לארץ-ישראל באוניית מעפילים. האונייה נעצרה ונוסעיה הוגלו לקפריסין. במחנה המעצר גברה התעניינותו בנעשה בארץ, ובייחוד בדרך מלחמתה של המחותרת להגשמת הרעיון הציוני.

כאשר עלה ארצה עם אשתו, שנשא במחנה, הצטרף לשורות האצ"ל. גם לאחר שנולד בנו לא חדל מפעילותו במסגרת גדודי האירגון.

התגייס לצה"ל והשתתף במערכה על המשולש ואחר-כך בקרבות לשחרור הנגב. נפל בהתקפה על פאלוגיה ביום מלאת לו עשרים ושבע שנים. היה קבור בפאלוגיה, ואחר-כך הועבר לנחלת-יצחק. נטמן ב-28 בדצמבר 1948 (כ"ו בכסלו תש"ט).

זכרם נצח, עמ' 420.

יזכור, עמ' 745.

קנדל טובה

נולדה בעיירה מרקושב, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. בוגרת בית-ספר תיכון. הצטרפה לשורות בית"ר, והייתה מדריכה לבנות בקן. השתתפה בקורסים למדריכות של בית"ר.

לאחר כניסת הגרמנים נמלטה מהעיר ליער והצטרפה לשורות הפרטיזאנים. באחת הפעולות נשארה עם עוד שלוש בנות בבונקר. הגרמנים כיתרו את היער בכוחות גדולים וגילו את הבונקר. הבנות לחמו בחיילים הגרמנים, והרגו ופצעו כמה מהם. כל הבנות נהרגו.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 158.

קנטור דוד

נולד ב-1914 בצ'נסטוחוב, פולין, למשפחה ציונית. בזמן לימודיו בבית-ספר תיכון הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים והמסורים. בימי המלחמה הצטרף לשורות ה"אירגון הלוחם", והיה פעיל בייחוד בגיוס כספים, ברכישת נשק ובהדרכה. ב-6 ביאנואר 1945 קודם שנכנס הצבא האדום ושחרר את המקום, נחטף ונשלח עם הטראנספורט מרקוב לגרמניה, ושם נרצח.

ספר צ'נסטוחוב, עמ' 313.

ד"ר קנטור צבי

נולד בצ'נסטוחוב, פולין, למשפחה לחסידית. אביו, ר' לייבל, היה מנכבדי חסידי ראדומסק בעירו, ונתן לילדיו, ובמיוחד לבנו צבי, חינוך מסורתי דתי. צבי הצטרף בנעוריו לשורות תנועת הנוער של בית"ר. לפני המלחמה עבד בוארשה בלשכה הראשית של קרן תל-חי. לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה נקרא למילואים, ועם פרוץ המלחמה השתתף בהגנה על וארשה. לאחר הכניעה ברח עם זרם הפליטים לרוסיה, ושם גויס לצבא האדום. השתתף בקרבות רבים, עד שהגיע לברלין.

בגרמניה נמנה עם קבוצת מניחי היסוד של בית"ר והצה"ר במחנות העקורים של גרמניה, והיה המזכיר הכללי של התנועה בשארית הפליטה. שאף לשיתוף תנועתו בוועד המרכזי של שארית הפליטה, ועם צירוף הרוויזיוניסטים לוועד המרכזי, היה האחראי לאגף הבריאות של הניצולים.

היה מחונן בסגולות רבות, בעל קסם אישי, תרבותי, נוח לבריות ומקפיד על סדר ומשמעת בעבודתו. עלה בידו לסיים את לימודיו בגיל מבוגר, וכשעלה ארצה כבר היה רופא במקצועו. כאן המשיך לטפל בבני אדם, ובייחוד בילדים, וגם המשיך לפעול למען החברה ומוסדותיה.

נפטר בתל-אביב.

ספר צ'נסטוחוב עמ' 43, 432, 433.

קניג רפאל צבי (יש"י)*

בן אברהם ודבורה. נולד ב-26 במאי 1924 (כ"ב באייר תרפ"ו) בלודז', פולין. למד בבית-ספר יסודי בלודז'. ב-1936 עלתה משפחתו לארץ. מגיל עשר בבית"ר בלודז'. עם עלייתו ארצה התייצב בקן בית"ר תל-אביב. ב-1939 הצטרף לאצ"ל. בסוף 1941 התנדב לצבא הבריטי ונתקבל לחיל ההנדסה המלכותי. כשהיה בחופשה נשלח מטעם האצ"ל לקורס סגנים; סיים אותו בהצטיינות, וכינויו מעתה – יש"י. בזמן ששירת בצבא הבריטי השתתף בפעולות קרביות של הארגון: בהתקפה על שדה-התעופה בלוד, בהחרמות נשק בצריפין. בהתקפת האצ"ל על רכבת הנפט קיבל את הפיקוד לידיו, ובזכות הצלחת הפעולה הועלה לדרגת ראש קבוצה.

עם שחרורו הוענקה לו מטעם הצבא מילגה להשתלמות חקלאית באוניברסיטת טקסאס, אך בערב יום-כיפור נאסר בדרכו מן הכותל המערבי ונשלח ללאטרון.

ויתר על המילגה ועבר לפתח-תקווה לתפקידי פיקוד בכירים. השתתף בחדירות
לרמלה, קאקון וקלקיליה, בפשיטות על מארבי הערבים, בהתקפה על מחנות
הצבא הבריטי בפרדס-חנה ובבאר-יעקב ובהחרמת נשק.
בירושלים קיבל את הפיקוד על פלוגה 2, והשתתף עם פלוגתו בכיבוש מלחה
ובהתקפה על השער החדש של ירושלים העתיקה. עם פירוק האצ"ל התגייס
לצה"ל, נתמנה למפקד פלוגה והועלה לדרגת סרן. במסע סיור בדרך ההרים
לרמת-רזיאל, ליד דיר-עמר, נתהפכה מכוניתו, והוא נהרג. חברים הקימו גל-עד
לזכרו. נטמן ב-11 באוקטובר 1948 (חי בתשרי תשי"ט).
* כינויו במחתרת.
זכרם נצח, עמ' 422.
זיכור, עמ' 403.

קסטלמן תנחום

נולד בעיירה מרקושב, פולין, למשפחה בעלת מסורת יהודית עמוקה, אב חבר
פעיל בתנועה הציונית. תנחום בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לשורות בית"ר, והיה
פעיל בקן. לאחר שכבשו הגרמנים את העיירה נמלט ליערות והצטרף ליחידה
הפרטיזאנית של טולקה, אחר-כך ליחידה של יגר, השתתף בקרבות של יחידתו
ונודע כלוחם אמיץ. אחרי השחרור קיבל אות הצטיינות וגם מדליה של פרטיזאן
דרגה א'. נפל מידי ה-נ.ס.ז.*.

N.S.Z. - NARO DOWE SULY ZBRODNE - אירגון צבאי אנטישמי.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושב, עמ' 158.

לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים, עמ' 62.

קסטנר אריה (גדליה)*

בן אהרון. נולד ב-1925 (תרפ"ה) ברומניה. למד בבית-ספר יסודי ובגימנסיה. היה
בחור צנוע ונעים הליכות. בפרוץ המלחמה אמר, שאין לו שם מקום עוד, ועלה
ארצה ב-1941.

התיישב בנתניה ואחר-כך ברמת-גן. השתתף בפעולות בית"ר, הצטרף לאצ"ל
ברמת-גן. לפי צו התנועה ובית"ר התנדב לצבא הבריטי, והשתתף בקרבות
באיטליה. עם הקמת הבריגאדה היהודית עבר לשורותיה. באיטליה עזר רבות
לשארית הפליטה.

לאחר ששחרר מהצבא חזר ארצה, עבר קורסים של האירגון וקיבל דרגת סגן.
כאשר התגייסו יחידות האצ"ל לצבא הגנה לישראל, התגייס עם יחידתו.
נפל בקרב על ראש-העין ב-30 במאי 1948 (כ"א באייר תש"ח), ונטמן
בנחלת-יצחק.
* כינויו במחתרת.
זכרם נצח, עמ' 423.
זכור, עמ' 750.

קפלן דוד

הגיע אל הציונות מן התנועה המארקסיטית השמאלית, והיה מראשי התנועה בפולסיה. ראשי הצה"ר הכירו מיד בכישרונותיו המיוחדים ובמידת אחריותו. צורף להנהלה ולא איכזב. בזכות מזגו הסוער, כוח הרצון שלו וכן כישרונו כעיתונאי, זכתה התעמולה הצה"רית בגליל פינסק למעוף, שלא ידעה כמותו לפני כן. ביוזמתו נוסד בפולסיה העיתון "נאציאונאלע וואכנשריפט" ("שבועון לאומי"), והוכר כאחד הביטאונים התרבותיים והרציניים של המפלגה. בהרצאותיו הפומביות הצליח הודות לכישרון הדיבור שלו ודרך ההסברה הפופולארית. חבריו וידידיו תלו בו תקוות מרובות. לאחר ישיבה אחת, שהשתתף בה נציג המרכז בווארשה, אמר האורח: "חברים, חברכם הצעיר קפלן שייך לאותם הפרחים הריחניים המיוחדים, שהגליל הפולסאי שלכם מצמיח מזמן לזמן. רשאים אנו להתגאות, שצעיר זה נמצא בשורותינו".

כשכבשו הרוסים את גליל פולסיה, היה דוד בדרוהושטין. הנ.ק.וו.ד. לא הירפה ממנו והזמין אותו לעתים קרובות לחקירות. לבו אמר לו, שהעניבה סביב צווארו מתהדקת. הוא ידע היטב מה צפוי לו, והחליט שלא ליפול לידיהם. בימים שבין פורים לפסח נתקבלה הידיעה המעציבה, שדוד קפלן שלח יד בנפשו.
פינסק – ספר עדות וזיכרון, כרך ב', עמ' 545.

קפלאן דורה

נולדה בעיירה סלץ, בת יחידה לשרה ומאיר. אביה היה מנכבדי התושבים בעיירה. קיבלה חינוך יהודי מסורתי וכללי, ואף למדה אצל מורים פרטיים ובבית-הספר הפולני הממשלתי. הצטרפה לתנועת בית"ר בזמן לימודיה בעיר בריסק בגימנסיה העירונית. נודעה בזכות הצטיינותה בלימודים, בגלל יופיה,

השכלתה והאינטליגנציה שלה, הייתה מקובלת אף בחוגי האינטליגנציה הפולנית, אשר בדרך כלל נהגו ביהודים בלעג ובבוז.

ב-1939, כשנכון בעיירה שלטון הסובייטי, נתמנתה למנהלת משרד הדואר והטלפונים של העיירה וסביבתה, וכיהנה בתפקיד עד שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה. ב-1941 הועברה עם כל יהודי העיירה לגיטו בקרטו-ברזזה. בן העיירה יאקובצ'יק, שהיה אוהד יהודים ושנא את הגרמנים, נרתם לעבודה המחתרנית; רשם ידיעות שונות על נייר סיגוריות דק ומסר אותם לדורה. היא הצפינה את הרשימות בשערותיה העבותות והעבירה אותן למאיר שאברניסקי, ומאיר מסר אותן לפרטיזאנים. הידיעות החשובות הועילו לפרטיזאנים לבצע פעולות מארב ופעולות קרב אפקטיביות נגד הגרמנים.

מיפקדת הגסטאפו התחקתה אחרי מקור הידיעות, ולאחר מעקב נפל החשד על דורה. בראשית יוני 1942 נאסרה, ובחיפוש נמצאה בשערותיה פיסת נייר רשומה. היא נחקרה ועונתה עינויים קשים, ולבסוף הוצאה להורג עם שאברניסקי ויאקובצ'יק לעיני גויי העיירה, ליד הכנסייה בקרטו-ברזזה. בו במקום ניכרה קבר משותף לשלושתם.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 9, עמ' 18.

קפלאן וולף

בן יוסף ושרה. נולד ב-1925 בעיירה וורנובה, מחוז וילנה, פולין. כשהיה תלמיד הצטרף לשורות בית"ר עם אחיו וחברים מכיתתו.

במאי 1942, בזמן הכיבוש הגרמני, הצליחו הוא ואחיו לפרוץ את השרשרת הגרמנית ביום הטבח, ונמלטו מהגיטו ליערות. כעבור ימים אחדים חזרו לעיירה ומצאו שכל יהודי העיירה נרצחו, ובתוכם בני משפחתם.

הם עברו לוויילנה ונשלחו למחנה-העבודה "סורוק טאטארוב". כשנודע להם שקבוצת פרטיזאנים בפיקודו של "באטיה" (גרולובסקי) פועלת ביער, נמלטו מן המחנה (ב-9 בספטמבר 1942). כל החורף שוטטו ביערות רודניקי. באביב פגשו את היחידה הקטנה של הצנחנים ושבווי המלחמה בפיקוד "מישקה קאפיטאן" וסגנו "באטיה", שהייתה הגרעין לגדוד החבלה "מאיר גרוזני".

וולף השתתף בפעולות רבות: בפיצוץ מגדל המים בנייאקון, בפיצוץ מנהרה בסולצ'ניק, במארבים, בפיצוץ גשרים ועוד. ב-1944 הועברו הוא ואחיו לגדוד הליטאי "פרקונאס" (חטיבת "יורגיס"). במאי 1944 יצא עם קבוצה של 40 לוחמים למארב. כשהתברר שהיחידה הבאה לקראתם גדולה בהרבה משציפו, נסוגו וולף, אחיו לייב ומאיר לויין. בעת הנסיגה תעו בדרך, וכשהגיעו לבסיס למחרת

הואשמו בעריקה.
זולף הוצא להורג ב-5 באוקטובר 1944, אחיו וחברו הושמו בצינוק.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 141.

קפלן ליאוש

נולד בגוסטינין, פולין. למד בבית-ספר תיכון, ואחר-כך באוניברסיטת וארשה משפטים ומדעי-החברה. היה בין הבית"רים היחידים בגוסטינין שנדרו את הנדר הבית"רי.

התחנך בבית מתבולל שהשפה המדוברת בו הייתה פולנית. אפילו מפניו ה"אריים" לא ניכרה יהדותו. אף-על-פי שהיה רחוק מן היהדות, נמשך אל שורות הנוער הלאומי. אירגן בבית"ר תזמורת מנדולינות, וזו השתתפה במסיבות וגם הופיעה בעיירות הסמוכות.

כשפרצה מלחמת-העולם השנייה התנדב לצבא הפולני, בין מגיני וארשה. לאחר שנפלה עיר הבירה והגרמנים השתלטו על מערב-פולין, אירגן קבוצה של אנשים, והם אספו כסף אוכל ובגדים, ועזרו לבורחים אל הצד הרוסי. בהגיונו הקר הבין, כי ליהודים בפולין צפויה כליה, ולכן עשה כלל יכולתו, ולפעמים אפילו מעבר ליכולתו, להציל יהודים מציפורני הנאצים. באחת הפעולות האלו תפסו אותו הגרמנים והוציאו אותו להורג.
העשור השלישי, עמ' 13-16.

קפלאן לייב

בן יוסף ושרה. נולד ב-1914 בוורונובה, מחוז וילנה, פולין. לאחר שסיים את לימודיו בבית-הספר התיכון בוילנה עסק במסחר. הצטרף לשורות בית"ר ופעיל גם ב"ברית-החיל".

בזמן הכיבוש הגרמני נמלט עם אחיו מן הגיטו. לאחר טלטולים רבים הגיעו ליערות רודניקי, ושם הצטרף לייב לקבוצת "קפיטאן מיסקה". הוא הכיר היטב את הסביבה, וביוזמתו בוצעו חבלות במקומות התורפה של הגרמנים, והוא שימש בהן מורה דרך. הצטיין בפעולה שנתפסו בה ארבעה מאנשי "משמר מסילות הברזל" במסילת וילנה-לידא בסתיו 1943.

בשובו מהפעולה עם שני אחיו ועם לוחמים רוסים, התייצבו לפניהם שלושה אנשים, וסיפרו כי נמלטו מן השבי וברצונם להצטרף לפרטיזאנים. החברים רצו לנהוג לפי הוראת קפיטאן מיסקה ולהרגם מיד, אך לייב עיכב אותם עד שבא

המפקד. התברר שבין השלושה נמצא מאיר גרוזני, קומוניסט ותיק, שהיה עתיד לפקד על הגדוד מאוגוסט 1943 במקום מישקה.
לייב נשלח עם שלושה לוחמים לחבל בכוח גרמני, שעמד לתקוף את הפרטיזאנים ביערות רודניקי. הם דקרו את הזקיפים והציתו את הבית שהתאכסנו בו 500 גרמנים. על הצטיינותו במבצע זה קיבל לאחר השחרור את אות "מלחמת המולדת דרגה א'". באביב 1944 השתתף בקרבות לשחרור וילנה. נרצח בידי כנופייה של פולנים לבנים בסביבות אישישוק בסוף 1944.
לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 142.

קפלן פנחס

בן יעקב ושרה. נולד ב-1912 בלידא, פולין. למד בבית-ספר "תרבות".
לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה ברח עם קבוצת שבויים לרוסיה, להצטרף ליחידות של צבא פולין שהתארגנו על אדמת רוסיה. גויס לצבא אנדרס, לדיוויזיה ה-19 בדרגת רב-סמל. לאחר מות שיקורסקי פורקה היחידה, ופנחס נשאר בסמרקנד, באוזבקיסטן. ב-1943 גויס לצבא הפולני העממי נשלח לבית-ספר לקצינים, עלה לדרגת סגן והשתתף בקרבות על לנינו. בפולין, במסגרת החטיבה הראשונה של ווסטרפלטה, הגיע עם יחידתו לקניגסווארטה בגרמניה, ששם ניהלו צבאות בנות-הברית התקפות נועזות אחרונות לפני כניעת גרמניה הנאצית.
באחד הקרבות כיתרו הגרמנים את החטיבה הפולנית. פנחס נפגע מכדור ואיבד את הכרתו, אבל הובא לבית חולים וניצל.
חזר לפולין ב-24 במאי 1945. נפטר בארץ ב-1979, בן 67.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 15 (40) עמ' 30, 31, 32, 33, 34.

קצנלסון בלה

נולדה ב-1919 בוילנה, פולין. למדה בבית-ספר ובגימנסיה העברית. מילדותה הייתה חברה פעילה בשורות בית"ר, הייתה חברה במחתרת פ.פ.או. גורלה לא ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 396.

קראוזה אליהו

נולד ב-1920 בלודז'. מצעירות פעיל בתנועת בית"ר. ב-1939 הגשים את חלומו, עלה לארץ והצטרף לאצ"ל. גילה יוזמה ומרץ רבים. זמן קצר לאחר פרוץ מלחמת-העולם התגייס לצבא הבריטי.

עם יחידתו הגיע לעיר היוונית קאלאמאטה, ושם נפלה פלוגתו בשבי לאחר קרב עם הגרמנים. לא חדל לחפש דרכים להימלט מן השבי. עז היה חפצו לשוב אל החזית ולהמשיך להילחם בגרמנים. עם חבריו הועבר למחנה שבויים בשלזיה. ב-17 במאי 1944 ברח מן המחנה עם בן עירו וחברו דב אייזנברג. אבל לרוע מזלם נתפסו לאחר זמן קצר והוחזרו למחנה. מפקד המשמר הגרמני טמן להם מלכודת: צויה עליהם ללכת עמו לחפש שבוי שנמלט, כביכול, ובעת הליכתם ירה בהם. אליהו נהרג במקום, וחברו דב נפצע ונפטר אחר-כך מפצעיו. נטמן בשומברוק, שלזיה הפולנית.
זכרם נצח, עמ' 78.

קרובס אברהם

נולד בעיירה מושצייסקה, גליל לבוב, פולין. היה בוגר גימנסיה בעיר. הצטרף לבית"ר בהשפעת אחיו הבכור ירחמיאל שהיה בין מפקדי בית"ר בעיר. בזמן הכיבוש הגרמני יצא ליער בתוך קבוצה מחתרתית בית"רית. באחד הקרבות הקשים, שניהלו הפרטיזאנים בעת מצור בעיר, נפל עם קבוצתו.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 49.

קרטנובסקי חנה

נולדה ב-1921 בעיירה דרצין, פולין. למדה בבית-ספר "תרבות" בעיירה. עוד בהיותה תלמידה הצטרפה לשורות בית"ר, והייתה בין הפעילים בקן. ביולי 1942, בראשית הטבח, נמלטה עם עשרה יהודים, והגיעה ליערות רודה-דוברובשציינה, בסיסו של גדוד הפרטיזאנים של בולאק. הפיקוד לא הסכים בתחילה לקבלה לשורותיו, הן בגלל המחסור החמור בנשק והן מפני שכבר היו שם נשים יהודיות רבות, אך לבסוף התקבלה לגדוד.

בעשרה באוגוסט 1942 התקיף בולאק את חיל המצב הגרמני בדרצין. הקרב הסתיים בניצחון מלא לפרטיזאנים. כחמישים שוטרים וגרמנים נלקחו בשבי והוצאו להורג בכיכר השוק, והאחרים נמלטו. זמן רב אחר כך הייתה העיירה תחת

שלטונם של הפרטיזאנים. בקרב מתו הפרטיזאנים היהודים דוד דומברובסקי, חיים זליקוביץ וברל באראנובסקי. חנה נפצעה, הועברה לבסיס הגדוד ואחרי כמה שעות מתה מפצעה.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 163.
ספר דרצ'ין, עמ' 377.

קרטנובסקי שמחה

נולד בעיירה דרצ'ין, פולין. למד בבית-ספר מקומי. בביתו ספג ציונות ואהבת המולדת. צהטרף לתנועת בית"ר בעיירה.
בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף לגדוד הפרטיזאנים "פוביידה", ועבד במטה החטיבה ביערות רודה. הצטיין בקרב על דרצ'ין. הצליח לשבות שוטרים אוקראינים, לחקור אותם ולהרוג אותם.
נפל לאחר השחרור בפעולות לחיסול גרמנים, שעדיין שוטטו ביערות פולסיה.
ספר דרצ'ין, עמ' 378.

קרבס ירחמיאל

נולד בעיר מושצייסקה, גליל לבוב, פולין. העיר שוכנית בין לבוב לפשמישל, בנתיב הבין-לאומי הידוע "הדרך למזרח", שהובילה מאסיה לאירופה. ושם גדל והתחנך במשפחה מסורתית וציונית. היה בוגר גימנסיה, הצטרף לקן בית"ר והקדיש לו מכישרונותיו האירגוניים.
כשפרצה מלחמת-העולם השנייה והצבא האדום נכנס לעיר, פסקו כל הפעולות בקן. ימים קשים הגיעו לבית"ר. הקורבן הראשון היה יו"ר התנועה הרוויזיוניסטית, משה אגרט, ואחריו עוד חברים בתנועה.
בזמן הכיבוש הגרמני היה מצבם של היהודים קשה מאד. הוחלט במיפקדה להפעיל את הקבוצות המחתרתיות ולצאת ליערות הסביבה. בין הראשונים היו האחים ירחמיאל, מרדכי ואברהם קרבס, דב וייזלר, איזי רייצפלד ואחרים.
הם התארגנו עם קבוצת בית"רים ביערות הסמוכים ופעלו ביחד. באחד הקרבות הקשים בין פרטיזאנים לגרמנים, בעת מצוד ביער, נפלו שלושת האחים קרבס, הם וחבריהם.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 47-49.

קרובס מרדכי

נולד בעיירה מושצייסקה, גליל לבוב, פולין, אחיו של אברהם. היה בוגר גימנסיה בעיר. הצטרף לבית"ר בהשפעת אחיו הבכור ירחמיאל, שהיה בין מפקדי קן בית"ר בעיר.

בזמן הכיבוש הגרמני יצא ליער בתוך קבוצה מחתרתית בית"רית. באחד הקרבות הקשים בין פרטיזאנים לגרמנים, בעת מצוד ביער, נפל עם קבוצתו. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 49.**

קראבציק בתיה

נולדה בעיירה פרוזיאני, למשפחה ציונית ומסורתית. בנעוריה הייתה פעילה בבית"ר, ומקורבת למפקד יוסף מזריצקי. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה יצאה ליער בתוך קבוצה של 30 איש, ועמה אחותה פאיה.

באחד הימים, כשיצאה הקבוצה להשיג מזון באחת העיירות, הסגירו אותם התושבים המקומיים לידי הגרמנים. אבל אחרי כחודש התארגנה הקבוצה מחדש. באחת הפעולות נפלו 3 אנשים – האחיות לבית קראבציק וברוך וולפוביץ. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8, 9.**

קראבציק פאיה

נולדה בעיירה פרוזיאני, אחותה של בתיה, בוגרת בית-ספר לבנות, והייתה פעילה בבית"ר. בזמן הכיבוש הסובייטי הצטרפה לקבוצה מחתרתית לעזרה לפליטים, שהגיעו מהעיירות של פולין הקונגרסאית. לאחר כיבוש העיירה בידי הגרמנים, יצאה בתוך קבוצה של כ-30 איש ליערות הסביבה, ושם התארגנה פרטיזאנקה.

באחד הימים יצאו היא ואחותה, בתיה וברוך וולפוביץ להשיג מזון לקבוצה. הגרמנים התקיפו אותם ושלושתם נהרגו. **פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 10, עמ' 8, 9.**

קרויטורו אברהם

בן יהושע ובינה. נולד ביאנואר 1925 בעיירה ברדוקנני, רומניה. למד בבית-ספר יסודי, ושם הצטרף לבית"ר. החל עוסק בחקלאות. זוועות מלחמת-העולם השנייה

נטעו בו את ההכרה בצורך לנקום בצורר הנאצי. הצטרף לקבוצה המחתרית הבית"רית, ולחם בשורותיה עד שחרור רומניה. ביוני 1946 עזב את רומניה ועלה ארצה. בארץ הצטרף לפלוגת הכשרה בראש-פינה. במלחמת השחרור שירת בחטיבת "אלכסנדרוני", והיה בין מגיני הגליל העליון, ומשם הועבר לחזית הדרום. נפל בקרב על עיראק אל-מאנשיה ב-28 בדצמבר 1948. הועבר למנוחת עולמים בבית הקברות בנחלת-יצחק.
זכור, עמ' 756.
זכרם נצח, עמ' 426.

קרול מרים

נולדה ב-1923 בוויילנה, פולין. למדה בגימנסיה העברית. בילדותה הצטרפה לשורות בית"ר, הייתה חברה במחתרת פ.פ.א. נספתה בבית-החרושת "קייליס" שבגיטו וילנה זמן קצר לפני שחרור וילנה.
חורבן ומרד, עמ' 397.

קרליץ שמריהו

נולד ב-1917 למשפחת רבנים מיוחסת ומפורסמת בוויילנה. אביו היה אחד מרבני העיר, ודודו הוא הרב קרליץ, ממנהיגי "אגודת-ישראל" בארץ-ישראל. מילדותו חבר בית"ר; פעיל מאוד בתנועה, מסור ונאמן לרעיון, בעל מידות נעלות וידען בחכמת היהדות. ב-1943 נאסר ועונה למוות במרתפי הגסטאפו בוויילנה.
חורבן ומרד, עמ' 396.

קרמר גיטה

מפעילות בית"ר קן וילנה, פעילה בתנועה ובמחתרת פ.פ.א. בזמן חיסול הגיטו נשלחה באקציה האחרונה למחנה השמדה, ושם נרצחה.
חורבן ומרד, עמ' 396.

קרמר זוד

מסור ונאמן לרעיון בית"ר, חבר במחנתרת פ.פ.או. נלקח באקציה, וגורלו אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 396.

קרנסקי צבי (איגור)

בן אפרים זוינה. נולד ב-20 באוגוסט 1922 (כ"ז באב תרפ"ב), בזפורוזיה, רוסיה. למד בבית-ספר רוסי ואורח חייו היה סלאבי טהור. אביו סיפר לו על יחדותו ולימד אותו תולדות עם ישראל.
בן שמונה-עשרה התגייס לצבא האדום ויצא להילחם בגרמנים. עד מהרה הועלה לדרגת קצין ונתמנה למפקד סוללת תותחנים. נפל בשבי, אך הצליח להימלט ולשוב אל עירו. באותם ימים נתייתם מאביו; הגרמנים כבשו את העיר והחלו לרדוף את היהודים ולהוציא אותם להורג.
איגור ואמו נמלטו על נפשם, ושנתיים נדדו ועבדו במחנות בפולין, בשלויה ובגרמניה המרכזית, כשהם מעלימים את מוצאם היהודי. באותם ימים התחזקה בלב איגור ההרגשה, שהוא שייך לעם הנרדף. כשנכנסו האמריקנים למינכן, בא למקום עבודתו והצהיר בגאווה: "יהודי אני!".
בזאת חדל להיות איגור והיה לצבי. הצטרף לשורות בית"ר, החל ללמוד עברית ושוקד על תולדות עם ישראל. אבל את רוב זמנו הקדיש להדרכה בקסקרטין של האצ"ל בגולדקופ שגרמניה.
בקיץ תש"ח יצא מגרמניה עם 100 לוחמים על אוניית הנשק "אלטלנה". אמו הצטרפה אליו.
עלה לירושלים הנצורה ולחם בקרבות בהר-ציון ובמלחה. הפעיל את מרגמתו בקרבות עם הלגיון הערבי-הבריטי ועם הערבים.
ב-17 ביולי 1948 (י' בתמוז תש"ח) התקיפו טנקים של האויב את לוחמי האצ"ל בדרכם לפרוץ לעיר העתיקה. צבי, שעמד על-יד מרגמתו במגרש הרוסים, נפגע מרסיס של פגז ומת במקום.
זכרם נצח, עמ' 428.
יזכור, עמ' 759.

קרפיבניק רחל

למדה בבית-ספר עברי ובגימנסיה העברית בוויילנה. הייתה שקטה וענוותנית ואהובה על כל חבריה. בילדותה הצטרפה לבית"ר. גם בגיטו הייתה פעילה בבית"ר, וחברה במחתרת פ.פ.א, נספתה עם חיסול הגיטו. וורבן ומרד, עמ' 400.

קרפינסק רבקה

בת יצחק. נולדה ב-1920 בוויילנה למשפחה מסורתית שורשית. הצטרפה לשורות בית"ר בילדותה, והקדישה לתנועה את כישרונותיה הברוכים, מידותיה התרומיות ואת חוס לב. מנעוריה התבלטה באהבתה לעמה ובמסירותה לרעיון בית"ר. השתתפה בכל הפעולות ואת כל התפקידים מילאה בכבוד-ראש. נמנתה עם המפקדות והמדריכות המוצלחות וחניכיה אהבה מאוד.

בזמן שלטון הרוסים בוויילנה (קיץ 1940 - קיץ 1941), כשבית"ר פעלה במחתרת, הייתה אחת הפעילות המרכזיות. בביתה נדפס החומר החשאי, שהועבר בכל התאים המחתרתיים. לא אחת עמדה מול הסכנה להיתפס ולהישלח לארץ גזירה. בימים הראשונים לאחר שהוקם הגיטו התחילה לחפש ולאסוף את חברי בית"ר. גם בימים הקשים ההם, שהיהודים נאבקו בהם על פרוסת לחם ואל אוויר לנשימה ונהרגו באלפיהם, לא איבדה את עשתונותיה ולא חדלה לפעול. הייתה אחת המנהלות והמפקדות בבית"ר בגיטו, ואחת הלוחמות הנאמנות באירגון הלוחם - פ.פ.א. השתתפה גם בעבודת "הברית העברית" בגיטו, שרה במקהלה והופיעה עם אחותה רחל בשירה.

ביום חיסול הגיטו עברה עם הקבוצה האחרונה של האירגון הלוחם את תעלות הביוב בעיר והגיעה לפשציה רודניצקי, ושם נלחמה כפרטיזאנית עד השחרור. אחרי השחרור חזרה לוויילנה, ומייד השתלבה כפעילה מרכזית בתנועת ה"בריחה" של שארית הפליטה לארץ-ישראל. במאי 1945 הגיעה לווארשה, והמשיכה בעבודת ההצלה. בקיץ 1945 עברה לבודאפשט, והתחילה לרכז את הבית"רים, שלא זכו ליהנות מהצינורות הכלליים של ה"בריחה". בתוך זמן קצר הצליחה להתגבר על כל הקשיים.

הייתה קצינת נציבות בית"ר באיטליה, וגם בתפקיד זה השקיעה את כל מרצה ולהט לבה: ימים ולילות הייתה מיטלטלת בדרכים, מבקרת בפלוגות הכשרה בית"ריות, מארגנת, מדריכה, מסבירה, מחזקת את רוח הבית"רים השליחים מארץ-ישראל שהפלו אותם לרעה.

נהנתה מאהדתם ומהוקרתם של כל החוגים – בלי הבדל השקפה או מפלגה. כולם נהגו בה בכבוד־ראש, בכבוד ובהערכה.
נפטרה בת 59, לאחר מחלה ממושכת בדצמבר 1979 (י"ז בכסלו תשל"ט).
חורבן ומרד, עמ' 397-399.

קרפינקס רחל

בת יצחק. נולדה ב-1920 בוולנה, פולין. מילדותה הייתה חברה בבית"ר. בזמן הכיבוש הרוסי הצטרפה למחתרת הבית"רית, ועזרה לחברים שהגיעו מפולין לוולנה.
כשכבשו הגרמנים את וילנה החליט הנוער היהודי להתקומם. מקצת מחברי המחתרת הבית"רית הצטרפו לפ.פ.א., ורחל ביניהם. גם כאן הייתה בין הפעילים. נספתה ביום האקציות האחרון, בזמן חיסול הגיטו.
חורבן ומרד, עמ' 397.

קרפנס צסיה

נולדה בוולנה להורים שומרי מסורת וציונים. הצטרפה לשורות "מסדה" ובית"ר בזמן לימודיה, והמשיכה בתקופת הכיבוש הגרמני בוולנה וגם בגיטו. בגיטו הצטרפה למחתרת הבית"רית וגם למחתרת פ.פ.א. גרולה אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 397.

קרקנובסקי מאטל

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר תיכון עברי בעיר. הצטרף לקן בית"ר והיה בין הפעילים. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה בין הראשונים להגשת עזרה לפליטים חברי התנועה הרוויזיוניסטית ובית"ר. הצטרף למחתרת הבית"רית והיה שייך לתא "העזרה". לאחר שכבשו הגרמנים את ליטא ולאחר שהוקמה המשטרה, נשלח לפי צו המחתרת לעבוד במשטרת הגיטו. הוא היה אחראי להעברת נשק לגיטו. הפעילות הזאת נמשכה עד סוף חודש מארס 1944, כאשר בוגדים מסרו לגסטאפו על פעילות מחתרית בגיטו, הנעשית בעזרתה ובהשתתפותה של המשטרה היהודית. מאטל הוצא ביחד עם כל אנשי המשטרה האחרים לפורט ה-9. הוא עונה קשות ונרצח עם חבריו השוטרים היהודים מגיטו קובנה.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 20-22.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 355.

קשמן נתנאל

בן מוריס וקייט. נולד ב-1922 (תרפ"ב) בלונדון. בוגר אוניברסיטה. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה גויס לצבא הבריטי. עם יחידתו עבר ולחם בכמה ארצות באירופה ונגלה לו גורלם המר של אחיו היהודים. למראה ניצולי מחנות-ההשמדה, מצד אחד, ואדישות חבריו הנוצרים, מצד שני, הלך והתקרב אל עמו ולבסוף החליט לעזוב את הגולה ולעלות ארצה.

עם שחרורו הצטרף ל"לגיון היהודי" של "האירגון הצבאי הלאומי" ואחר-כך עלה ארצה על סיפון "אלטלנה". התקפת הדמים של "התותח הקדוש" לא שברה את רוחו: "שריפת אלטלנה גרועה מפשע", אמר.

עלה לירושלים והצטרף לגדוד האצ"ל ולחם בשורותיו במערכה על מלחה. כשפתח האויב בהתקפת-נגד עזה והצליח לפרוץ למשלט הקדמי, ידע נתנאל כי נשאר שיש חילים פצועים והרוגים במערה, שנפגעה מפגז. על אף הסכנה הגדולה רץ לעבר המערה, ותרמיל העזרה הראשונה בידו. כאשר נסוג האויב, כעבור כשעה, נמצאו הוא והבחורים האחרים בלי רוח חיים, וסימני התעללות ניכרו בגופותיהם.

נתנאל נפל ב-15 ביולי 1948 (ח' תמוז תשי"ח). היה קבור בשייך באדר א', וב-10 בספטמבר 1950 (כ"ח אלול תשי"ח) הועברה גופתו להר-הרצל.

זכרם נצח, עמ' 430.

יזכור, עמ' 765 ב'.

ראדזיוויץ מוניק

נולד בוויילנה ב-1921. בוגר הגימנסיה העברית. היה מראשי "מסדה". בגיטו היה פעיל במחתרת פ.פ.א. בין הראשונים עזב את הגיטו, והצטרף לגדוד "מסט" ביערות רודניקי. היה סייר מצטיין, והצליח לקיים יחסים ידידותיים עם האוכלוסייה המקומית. שלט בשפות רוסית, פולנית, ליטאית וגרמנית. עם חבריו היה יוצא לכפרים לאסוף ידיעות על ריכוזי הצבא הגרמני ועל משמרות של עוזריהם.

באחד מסיווריו עם משה סטארוציאנסקי בכפרים, נכנס לבית בכפר פופושקי, ושם המתינה להם המשטרה. מוניק נכנס ראשון, השגיח בשוטרים וניסה לסגת, אך צרור פגע בגבו. נתפס כשהוא פצוע קשה, נגרר לבסיס הגרמני, ובדרך נפטר. לפי גירסתו של חיים לזר נרצח בבית האיכר.
חורבן ומרד, עמ' 340, 402.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 167.
העשור השלישי, עמ' 55.

ראדזייבסקי בנימין

נולד ב-1910 בכפר נווארוסקה. היה גיטו קאמין-קושינסק. בגיטו התקשר עם המחתרת ויצא אתם ליערות והצטרף לגדוד היהודי "קרוק" (אוגדת בריינסק). תחילה היה מפקד כיתה, והשתתף בקרבות נגד שוטרים גרמנים ואוקראינים ובפעולות נקם נגד משתפי פעולה עם הנאצים. חצי שנה (מאביב 1943 עד סתיו 1943) יצא בקביעות עם קבוצת חבלה למיקוש מסילות ברזל, ובזכותם הורדו 8 רכבות מן הפסים. השתתף במארבים נגד הגרמנים בכפר ובתחנת הרכבת טריאנובקה, בהצתת גשרים בסביבת קאמין-קושינסק ובחיסול נקודות משטרה בכפרים.

נהרג ב-4 באוקטובר 1943, בשעה שהתפוצצו מוקשים שנשא בתרמיל על גבו בדרכו לפעולות מיקוש. לאחר מותו הוצגה מועמדותו לקבלת אות "הכוכב האדום".

עדות א' אגס (איו"ש, כתי"י מס' א-8/9).

די געבורט פון נקמה, עמ' 192.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 167.

ראוויצקי משה

נולד בפרוץ אגני, פולין. למד בבית-ספר. הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הצטרף לקבוצה, שהחליטה לצאת ליער והצטרף לפרטיזאנים. הקבוצה התארגנה ופעלה סביב פרוזיאני, ויצאה לפעולות כלכליות. אחרי פעולה אחת, בדרכם לשוב ליער, התקיפו אותם גרמנים. הם רצו לכיוון הבונקר, שהגרמנים ידעו על קיומו והשליכו אליו רימוני-יד. כולם נהרגו במקום.
עדות יצחק פרידברג (איו"ש פ-18/216 03/727).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 168.

ראוויצקי שלמה

נולד בעיר פרוזיאני, פולין. היה בית"רי מסור, חבר טוב ומאמין בדרכו. יצא ליער והצטרף לגדוד הפרטיזאנים בסביבה. נפל בזמן פעולה כלכלית עם אחיו משה.
עדות יצחק פרידברג (איו"ש פ-18/216 03/727).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 168.

ראסנר אברהם

בן חיים. נולד בווארשה. בנו של ציר ה"סיים" הפולני, קצין בצבא הפולני שלפני המלחמה. לחם על הגנת וארשה. הגרמנים שלחו אותו למחנה-העבודה בקורוביץ (מרחק 30 ק"מ מלבוב). יזם וריכז את פעולות הבריחה מן המחנה ליער. דאג לצבירת נשק ולהעברתו אל היער. נמלט מן המחנה והצטרף לחבריו, ונעשה מנהיגם. כשהיה ביער באו אליו יום אחד נציגי המחתרת הפולנית מהכפר חאנציווקה. בטענה שבאו להזהירו מפני מצוד גרמני. בזמן שהסתודדו איתו פתחו פתאום באש עליו על מלווהו ועל צעירה יהודיה אחת, רותי, שנמצאה בסביבה. אברהם וחברו נהרגו, רותי נפצעה קשה. אחרי המלחמה נלקחה לניתוח ברוסיה ומתה על שולחן הניתוחים.
עדות דנציגר (איו"ש, כת"י, 155/679 עמ' 1).
על פי הבור, עמ' 77, 87, 91, 96, 98, 99, 110.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 169.

ראשאלוב תמר (טאניה-טומקה)

נולדה ב-1922 בוויילנה. בוגרת הגימנסיה העברית. בזמן לימודיה הצטרפה ל"מסדה". בימי הכיבוש הגרמני הצטרפה לאירגון המחתרת פ.פ.או. בגיטו וילנה. נשלחה עם ניוסה רודניקי לקשור קשרים עם פרטיזאנים. הצטרפה לגדוד "מאבק" (חטיבת "יורגיס"). מילאה כל מיני תפקידים בגדוד. המפקד נענה לבקשתה והירשה לה לצאת לפעולה קרבית. צורפה לפלוגה מן המחנה השלישי. בתום הפעולה נפתחה אש חזקה על הפרטיזאנים במארב על-יד נחל וישניצה. הפרטיזאנים חצו את הנחל תוך חילופי יריות. כשהגיעו לעבר השני ראו שתמר והפרטיזאן בן המקום וולודקה נעדרים. חיפשו אותה ומצאו את גווייתה, שניכרו בה סימני התעללות. התברר שוולודקה היה בוגד, ולאחר שתמר נפצעה הסגיר אותה לידי הפולנים הלבנים וסייע בידי מעניה. לאחר שתפסו אותו הפרטיזאנים, העיד שעד הרגע האחרון הטיחה בפני המענים, שדמם יינקם.

חורבן ומרד, עמ' 180, 341.

ספר הפרטיזאנים, כרך א', עמ' 133, 144.

לכסיקון הגבורה, עמ' 170.

רבינוביץ אריאל

בן יוסף ומרים. נולד ביי"ב בכסלו תרפ"ט (25 בנובמבר 1928) בעיירה ברלאד ברומניה. למד בגימנסיה העברית. כשרומניה נכבשה על-ידי הגרמנים, הצטרף לאירגון מחתרת ויהיה בין הראשונים שהגיע ארצה במסגרת עליית-הנוער. שנה אחת עשה בקיבוץ תל-יצחק ועבר לנתניה. לא חלף זמן רב והוא הצטרף לאצ"ל. את לחמו הוציא בנתניה מעבודה כפועל בניין, בחיפושי אחר עבודה עבר לרמת-גן, שבה היה פעיל בשורות "מכבי". לבסוף מצא עבודת קבע בתל-אביב ועבר לשם. הוא צורף לגדוד 11 של האצ"ל.

אריאל היה מראשוני הפורצים בכל ההתקפות על ביצורי האויב ביפו. ביום הרביעי לקרבות, ביום י"ט בניסן תש"ח (28 באפריל 1948). כאשר התקדם לעבר עמדות הערבים לכיוון "החנויות האדומות", נפל מיריות, שנורו ממשוריין בריטי.

זכרם נצח, עמ' 432.

יזכור, עמ' 768.

רבינוביץ חונן

נולד בעיר ריגה. הצטרף לבית"ר בנעוריו ובין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הסובייטי יצא מן העיר עם חבריו, כדי שלא ליפול בידי הקומוניסטים. אחרי זמן מה התארגנה המחתרת הבית"רית שהתחילה לפעול. לאחר שהגרמנים כבשו את העיר, התחיל חונן להרחיב את הפעילות המחתרית. אחרי האקציות הגדולות נשארו בגיטו הקטן רק כ-4,500 יהודים בתנאי מחנה עבודה קשים מן התנאים בגיטאות אחרים. הכל הרגישו כי גם גורלם נחרץ. ואם כי הגרמנים כדרכם ניסו להקהות את החושים, וטענו שהקומץ שנותר לפליטה הוא בבחינת "נוצלעכע יודן" - יהודים חיוניים כמאמץ המלחמתי הגרמני - הלכה ונתחשלה ההחלטה, שאם יערכו הגרמנים עוד "אקציה" - לא ילכו ולא יובלו עוד כצאן לטבח. הפעם יתנגדו בכוח לכל ניסיון להשמידם, אף-על-פי שידעו יפה, כי יד הגרמנים תהיה על העליונה. אבל אם נגזר עליהם למות - ימותו בכבוד.

בגיטו התארגנו כמה קבוצות מחתריות. קבוצת בית"ר במחתרת התחזקה והתרחבה לקראת הבאות. כעבור זמן התאחדו כל הקבוצות המחתריות בגיטו, וחונן רבינוביץ הבית"רי, נתמנה להיות דוברן.

ראשי המחתרת תכננו לחפור מנהרה, שדרכה יוכלו לסגת מן הגיטו בשעות ה"אקציה" אם פעולות ההתנגדות לא יצליחו, או כאשר לא יאזרו עוד כוח להחזיק מעמד מול הכוחות הגרמניים העדיפים. ראשי המחתרת הבינו, שלא יוכלו לסגת מן הגיטו. קבוצה של עשרה איש, ביניהם גם בית"רים, אחד מהם מאיר דנמן, יצאו כדי להיפגש עם הפרטיזאנים, להשתלב ביחידתם ולשגר לגיטו שליחים שיוציאו קבוצות נוספות ויעבירו אותן ליערות. במקום הפרטיזאנים קידמו את פניהם אנשי גסטאפו - המקשרים הסגירו אותם. הגרמנים הובילו אותם העירה, חקרו אותם והחליטו לחסל את המחתרת היהודית. ראשונים נאסרו אנשי המשטרה היהודית, בתואנה שעזרו לאניש המחתרת. במקומם הביאו הגרמנים יהודים גרמנים לשרת במשטרה. ראש המשטרה פריידנברג נאסר, כשהביאו אותו נראה כי חושיו מטושטשים. הם הבינו את פשר הדבר וציוו לעשות לאסיר שטיפת קיבה. כאשר חזר לאיתנו נלקח לחקירה. לא היה בכוחו לעמוד בעינויים, והוא גילה את מקום המחבוא של הנשק. נוסף לנשק מצאו הגרמנים רשימה של כ-300 חברי המחתרת, ביניהם שמות הבית"רים, ובראשם דוברם, חונן.

חונן נאסר מייד. הוא לא ידע את שקרה לפריידנברג, וגם הוא בלע כמות רעל לא-מספקת. השוטרים טיפלו בו כשם שטיפלו בקודמו. הוא נחקר ארוכות, אך לא הצילו מפיו דבר. ואולם הגרמנים כבר לא נזקקו לעזרתו. הם ערכו מאסרים לפי הרשימות שבידיהם, אספו את כולם והוציאו אותם להורג. זה היה בסוף יוני 1943,

בזמן שהפחד אחז את הגרמנים וזהירותם גדלה בגלל מרד גיטו וארשה. אחרי עינויים אכזריים הוצאי חונן את נשמתו בכלא ולא מסר לגרמנים דבר, שהיה בו כדי להזיק לחברים. לאחר-מכן החלו הגרמנים להקים מחנות עבודה ב"קייזרוואלד", ועד אוקטובר 1943 הועברו לשם כל שרידי היהודים. הגיטו בריגה חוסל.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מסי' 2, עמ' 13.

רבינוביץ יואל

נולד ב-1906 בעיר הרוביישוב, גליל לובלין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית. בן הבכור במשפחה. בוגר הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת וארשה. יואל היה בין המייסדים של "השחר-טרומפלדור", שהפכה בשנת 1927 לבית"ר. הוא שימש שנים כחבר מפקדת הגליל.

הוא סיים בהצטיינות את לימודיו האקדמאיים, אבל באותה שנה סגר שר המשפטים גראבובסקי את רשימת מקבלי התואר למשפטים, כדי שלא למסור ליהודים רשות לעריכת-דין ולהופעה בבתי-משפט. יואל התחיל את הקריירה המשפטית שלו בהגשת תביעה לקבלת תואר לעבודה בעריכת-דין. באמצעות ד"ר אמיל זומרשטיין הוא הגיש קובלנה לבית-הדין הגבוה לצדק. זכה במשפט וקיבל רשיון עבודה, ופתח משרד עורכי-דין, אולם לא זנח את עבודתו בתנועה ובבית"ר. כל הזמן פעל בין הסטודנטים בווארשה, בחלם, בחרוביישוב וגם בלובלין.

בתקופת המלחמה התחתן יואל עם פליטה מהעיר צינסטוחוב, דורה לבית מילצמן, והתיישב בעיר הולדתו הרוביישוב. הקהילה ביקשה שיקבל עליו את תפקיד משפטי הקהילה. יושב-ראש הקהילה, היה דודו של חברו הטוב, יולק ברנד, ויואל נענה לבקשתם.

יואל היה חבר המחותרת הבית"רית ביער. הוא עזר לארגן את הפליטים הבית"רים שהגיעו, לעבוד באחוזות סביב חרוביישוב. הוא דאג להם למסמכים, שהם רשאים לעבוד באחוזות, שלא יפלו בידי הגרמנים. הם עברו את כל האקציות. באחד הלילות נודע, שלמחרת יוציאו הגרמנים, יחד עם הגסטאפו, את היהודים להורג.

באותו יום נקרא יואל לגסטאפו. הוא ביקש מיולק, שילך אתו, ובלווית כמה אנשי בית"ר נוספים הלך לגסטאפו. בבואם תפסו את כולם ובערב הוציאו אותם להורג.

פנקס חרוביישוב, עמ' 231, 232, 233, 234, 691, 692.
עדות בעל-פה של אחיו, קופל אסתרון (רבינוביץ).

רבינוביץ ישראל

בן אברהם. נולד בעיירה סלונים שבפולין בשנת 1921. בוגר בית-ספר "תרבות" בעיר. בביתו קיבל חינוך ציוני. הצטרף לשורות בית"ר והיה בין הפעילים. בימי הכיבוש הסובייטי הצטרף למחתרת הבית"רית ורצונו להגיע לעיר וילנה. משלא הצליח, חיפש דרך להצטרף לצבא האדום כדי להילחם בגרמנים. בימי הכיבוש הגרמני היה בין הנמלטים מהגיטו ליער, אחרי האקציה הראשונה הגדולה ב-15 באוגוסט 1942. הקבוצה הגיעה ליער וילצה-נורה ושם הצטרפו לפלוגה "51" בגדוד "שצ'יורס". ישראל השתתף ברוב הפעולות של יחידתו. ב-15 בנובמבר 1942 נשלח כראש הקבוצה לשמירת נקודות איסטראטגיות בכפר לוגי, יחד עם חברו יהושע בוסל. הגרמנים כיתרו את הכפר ושלחו את הליטאים לתפוס את כוחות הפרטיזאנים. בחילופי היריות נפלו שני הפרטיזאנים היהודים.

פנקס סלונים, ספר ב', עמ' 92.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 171.

רבינוביץ ישראל (איזיה)

בן שאול ובת-שבע. נולד ב-1925 בוילנה. עוד בילדותו הצטרף לשורות בית"ר. למד בגימנסיה של הד"ר אפשטיין והצטיין בלימודיו, בייחוד במתמטיקה. בחופשת הקיץ שלאחר שנת הלימודים השביעית נסע לעיר זימל, ושם היה בעת שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה. בני משפחתו נרצחו במחנות ההשמדה.

סירב להצטרף למשטרת הגיטו, והיה בין הראשונים שנמלטו ליערות ליפציאן באוגוסט 1942. בגלל גילו הצעיר צורף למחנה המשפחות שליד הגדוד "בורבה". לאחר הפצרות רבות הסכימו לצרפו לפלוגתו של קאפלינסקי. הועסק בשירותים בבסיס הגדוד. על דעת עצמו התלווה לפרטיזאנים שיצאו לתקוף את אחוזת מורובשצ'יזנה, שהתרכז בה כוח לאטבי. לאחר קרב של חמש שעות נמלטו הלטים מן האחוזת. ישראל היה הראשון שחדר אליה, וגילה לחבריו שהאחוזת ריקה.

לאחר הקרב ההוא צורף ליחידה לוחמת בפלוגת שלום גרלינג. שירת כמקלען. ביוזמתו הצטרף לקבוצה מעבר לניימן, ושם נשאר עם שניים מחבריו לשמירה. משמר גרמני שבא מאחוריהם רצחם.

עדות שלום גרלינג (עתון פ.ח.ח., 15.1.1948).

פנקס ז'טל, עמ' 415, 416.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 171.

רבינוביץ קלרה

נולדה ב-1920 בוויילנה. בילדותה הצטרפה לשורות בית"ר. בוגרת בית-ספר תיכון בעיר. בזמן הכיבוש הנאצי הייתה פעילה במחתרת ה-פ.א.ו. בגיטו. נספתה בזמן הפרובוקאציה בקיץ 1941.
חורבן ומרד, עמ' 401.

רבינוביץ תנחום

נולד ב-1919, בסטולפצי, פולין. היה בין מייסדי קן בית"ר בעירו, ולאחר זמן נתמנה למפקד הקן. לאחר שסיים את בית-הספר המרכזי למדריכים ומבקרים, נתמנה למבקר בסניפים.

לאחר פרוץ המלחמה ומזרח-פולין עברה לשלטון רוסיה, נאסרה העבודה הציונית ותנועת בית"ר ירדה למחתרת. תנחום בחר אז לצאת למקומות, שיוכל לפעול בהם. הוא עבר בשטחי הפקר, חמק דרך גבולות, עד שהגיע לוויילנה. כאן עסקו על-פי הוראות נציבות בית"ר במקום, בהברחת חברי בית"ר משטח הכיבוש הגרמני לוויילנה, שנמצאה באותה העת בשטח הכיבוש הרוסי. הודות למרצו, כושרו האירגוני ועוז רוחו, הגיעו בית"רים רבים לוויילנה.

עם קבוצה של יהודים יצא דרך רוסיה ליפאן, אך גם משם נאלץ להימלט, כיוון שריחפה עליו סכנת מעצר במחנה-הסגר. נמלט להודו, ואחרי מאמצים רבים הגיע ארצה ב-1942.

על-פי הוראות תנועת בית"ר נענה לקריאת המוסדות המרכזיים של היישוב היהודי בארץ-ישראל, התגייס לצבא הבריטי ושירת בבריגאדה הארץ-ישראלית. במסגרת הבריגאדה שימש כחבר המזכירות של החיילים הלאומיים, והיה בין הנאבקים להכרה בזכויותיהם המיוחדות של החיילים העבריים בצבא הבריטי. נאמנותו לתנועת בית"ר ולאצ"ל התבטאה בפעילותו להשגת נשק וחומרי-נפץ ממחסני הצבא הבריטי.

תנחום נפל בעת הקרב של הגדוד השלישי בבריגאדה באיטליה, ב-23 במאוס 1945.

זכרם נצח, עמ' 79.

ספר הבריגאדה היהודית, עמ' 298.

רבנר יוזק

נולד בעיירה מושציסקה, גליל לבוב. בוגר גימנסיה בעיירה. הצטרף לבית"ר והיה פעיל בקן. בזמן הכיבוש הרוסי התארגנה מחתרת בית"רית בעיירה, לאחר שהמסטר החדש התחיל לאסור אנשים, והוגלו ראשי התנועה הרוויזיוניסטית בעיירה – ד"ר בנד, משה אגרט ואחרים.

המצב היה קשה מאד, והחמיר עם הכיבוש הגרמני, לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה. בימים ההם של ייאוש, הרג והשמדה נמצאה ביערות הסמוכים קבוצת בית"רים, שהחליטו להגן על חייהם ועל כבודם עם נשק ביד. נפל בקרב עם הגרמנים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 47-49.

ד"ר רובין יעקב

בן מיכאל ואסתר. נולד ב-1 ביולי 1910 בעיירה פדוולושציסקה, פלך פודוליה. בביתו קיבל חינוך מסורתי. אביו, נצר למשפחת רבנים, שושלת, שמגילת היוחסין שלה נמשכת מהמאה ה-12. אבי סבו, ר' יעקב, מחסידי ונאמני הרבי מדוקלה שבגליציה, לקח עמו את נינו מיכאל לישיבת וולוז'ין המפורסמת לקנות תורה ודעת.

בבית-הספר התיכון היה יעקב בין התלמידים המצטיינים ועד מהרה נבחר כעורך העיתון, תפקיד שמילא עד לקבלת תעודת הבגרות.

יעקב יצא לבירת המחוז למברג-לבוב, ללמוד בפקולטה למשפטים ובמכון לענייני חוץ ויחסים בין-לאומיים. הוא קיבל סמיכות לעריכת-דין ותואר דוקטור למשפטים, התקבל כחבר בלישכת עורכי-הדין ונבחר להנהלת המרכז האקדמאי באוניברסיטת לבוב.

הוא חוזר לזבאראז' וקיבל משרה מכובדת בחברה בעלת קשרים בין-לאומיים. אך לבו של יעקב לא היה שלם עם אורח חיים בעל-ביתי. הוא נמשך לפעילות ציבורית ציונית. והוא מצא עבודה ככתב במסגרת בית"ר והתנועה הלאומית, ועד מהרה נעשה לאחד מפעיליה וראשיה. יעקב היה מהיחידים, שהיה בו מטען של חינוך יהודי וגם אהבה לארץ-ישראל, וזה השפיע על הצטרפותו לבית"ר ועשה אותו למדריך ומנהיג. הוא נשא את תורתו של ראש בית"ר זאב ז'בוטינסקי בפני הנוער במרכזי היהדות הגדולים, והתמסר כליל לתפקידו בבית"ר.

יעקב אינו רק נאה דורש, הוא גם נאה מקיים. זמן קצר לאחר שהחל לעבוד הוא התפטר ממקום עבודתו ויצא לפלוגת הכשרה של בית"ר. על חייו בפלוגת

ההכשרה הוא מספר: "למדתי בימים אלה לקח, שחיזקני בכל דרך חיי, למדתי מה זה עוני, מה זה רעב, והעיקר – מה זה חוסר-עבודה. אם כי ידעתי, שיש לי מוצא, שיש לי דרך חזרה אל חיק המשפחה ואל המקצוע, יהיו תנאיו וסיכוייו אשר יהיו, הרי בפלוגת ההכשרה עצמה היה שרוי חוסר עבודה."

כבר בימים ההם התבלט יעקב בכישרונותיו כעיתונאי מזהיר וכעורך. אין פלא על כן, שנתמנה לעורכו הראשי של בטאון התנועה "טריבונה נארודובה".

יעקב היה מראשי הלוחמים הבלתי-מתפשרים בנושא זה. הוא נאבק על זכותה של בית"ר פולין לקבל רישיונות עלייה לארץ-ישראל. מאז קופחה זכותה של בית"ר, נעשו נסיונות לשנות החלטה זו של המסדות הציוניים באמצעות מכתבי מחאה, מאמרים בעיתונים והפגנות סוערות. כאשר כל זה לא הועיל, החליטה הנהגת בית"ר להביא את דבר העוול הזה בפני הציבור היהודי. יעקב פירסם הוצאה מיוחדת של "טריבונה נארודובה" 3 ביולי 1938, שהכריזה על מאבק חדש נגד גזל הסרטיפיקאטים. פורסם כרוז, שהיה חריף מאד בסיגנונו, שיצא נגד הקיפוח הזה, ונתפרסמה הודעה, שבית"ר תאחוז בכל האמצעים שברשותה להשיב את הגזילה. יעקב ויתר על רישיון העלייה שהוענק לו, כאות מחאה נגד שלילת הזכות הקולקטיבית מבית"ר.

בסוף 1938 עלה יעקב לארץ, והוא נמנה עם יחידי הסגולה, שזכו לסרטיפיקאט. אף כי היה משפטן פנה מיד עם בואו לפלוגת הגיוס של בית"ר בראש-פינה: יעקב החליט, שנוסף לצו הגיוס בבית"ר.

יעקב קיים קשר הדוק עם הפיקוד של האירגון הצבאי הלאומי. מפקד האירגון, דוד רזיאל, היה פוקד את מערכת "המשקיף" בלילות ודן עם העורך בדרכי פירסום פעולות האצ"ל ועל הקו התקיף שעל העיתון לנקוט כלפי פנים, כלפי קו ההבלגה של הנהגת היישוב, של מפלגותיה השונות, וכלפי חוץ – נגד משטר הדיכוי המנדטורי.

למחרת פלישת גרמניה לפולין הכריז זאב ז'בוטינסקי, כי אויבו העיקרי של העם היהודי הוא גרמניה, כי יש להקים צבא עברי, שבו ישרתו יהודי ארץ-ישראל ויהודים חסרי נתינות, המבקשים להילחם נגד גרמניה. הוא היה בטוח, שמאות אלפי צעירים יהודים יתגייסו למלחמת קודש זו ויצעדו על דגליהם וסמליהם היהודיים במסגרת צבאות בעלות הברית. מלחמתם וקורבנם – הכריז זאב ז'בוטינסקי – בל יהיו עלומי שם, אלא יזקפו לזכות המטרה הציונית – הקמת מדינת היהודים בבוא השלום.

מותו של זאב ז'בוטינסקי היה מהלומה כבדה ליעקב, כמו לרבבות תלמידיו ואוהדיו בארץ וברחבי העולם. יעקב החליט לפעול ולשמש דוגמה לחבריו. הוא עזב

את שולחן המערכת ולבש מדים. יחד עם זאת הוא הגביר את השפעתו ודירבן את חבריו להתגייס לצבא.

באוגוסט 1940 החל הגיוס הארץ-ישראלי, שנשא את השם "באפס". עד אוגוסט 1942 הוקמו הרבה פלוגות יהודיות, ובסוף שנה זו הורכבו מהן שלושה גדודים, בתוספת חיילים מפלוגות נוספות של מתגייסים מכל שדרות היישוב העברי בארץ.

בחודש אפריל 1941 העלה יעקב בפגישתו עם אליהו גולומב תוכנית לענידת סמל עברי על מדי החיילים בני היישוב, המשרתים בחילות הצבא הבריטי בלא אישור מצד שלטונות הצבא. גולומב לא גילה התנגדות עקרונית לתוכנית, אבל הציע לדחותה עקב החרדה הכללית, שנתקף בה היישוב באותם הימים, מחשש פלישת גרמנית. לאחר חלוף סכנת הפלישה בסוף השנה נפגשו שנית ודנו באותו עניין, וכפי שהזכיר יעקב לגולומב במכתבו אליו מקיץ 1943, ביטא איש שיחו באותה פגישה את "הערכתו המלאה של מעשה עצמי, העולה בהשפעתו ובערכו החינוכי על כל המתקבל מידי אחרים". על אף תמימות דעים זו, דחה גולומב שוב את התוכנית, מתוך שסבור היה כהודעתו, כי בקרוב תעניק הממשלה סמלים עבריים לכל היחידות הלא-מעורבות.

החיילים שהיו מאורגנים בתא מחתרתי משלהם במסגרת האצ"ל דאגו לפירסום רחב של המשפטים שנערכו לחברי האצ"ל בארץ וגם בחו"ל, על אף איסור הצנזורה.

יעקב ניצל כל הזדמנות לדווח לחבריו בארץ על פעילותו בקרב החיילים להגברת התודעה הלאומית ולמאבק על כבוד החייל העברי. הוא מפתח פעילות הסברתית עניפה, המשתקפת במכתביו במשך כל שנות המלחמה עד יום הכניעה והניצחון על גרמניה.

בתום המלחמה יצא רובין לביקור בפולין, ולעיניו נתגלה חורבן יהדות פולין בכל היקפו האיום. הוא ביקר באתרי ההשמדה, נפגש עם השרידים, חיפש את חבריו לדעה ובחן אפשרות יציאה מפולין עבור השרידים ואפשרויות תמיכה, עזרה וסעד ליושבים עדיין בארץ זו. את רישמי ביקורו הוא יפרסם בסידרת מאמרים בעיתון "המשקיף", ובהם סיפר על ביקורו בערים ובעיירות בשנת 1945.

את רעייתו עליזה, שהכיר מימי הנעורים, פגש בתום מלחמת-העולם השנייה בעת סיוריו בפולין. נודע לו, שהיא נותרה בחיים, ונישאה ל-אוניטשווק. הוא איתר את כתובתה בסוף 1946, הזמין אותה לפאריס אליו, וכעבור זמן נשא אותה לאשה. יעקב זכה לראות בהגשמת חלום הדורות, גם חלומו – הקמת מדינה יהודית. נבחר כחבר "המועצה הזמנית" הגוף שקדם לכנסת הראשונה.

בשנת 1963 נודע על שהייתם של מדענים גרמנים במצרים ועוסקים בפיתוח כלי נשק קטלניים, המיועדים למלחמה בישראל. נחרד יעקב, שישב אז בניו-יורק, והרעיש עולמות נגד המזימה.

על אף הצלחותיו בארצות-הברית כעיתונאי, סופר, עסקן ציוני ציבורי, לא השלים יעקב עם היותו בגולה. משך שנות שהותו בארצות-הברית הוא חלם על היום, בו יחזור לישראל וישתלב מחדש בחיי התנועה בוחיים הציבוריים-חברתיים, כאשר היה עוד במיטב כוחות היצירה, שופע מרץ ומלא תוכניות, עדיין במיטב שנותיו, הוא לקה בלבו ונפטר. היה זה בבוקרו של ה-28 בדצמבר 1972. באחד בינואר 1973 הובא למנוחות בהר הזיתים בירושלים. **פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים**, כרך ו', מס' 2 (58).

רובין הרש

נולד ב-1925 בעיירה בריינסק, גליל ביאליסטוק, פולין. למד בבית-ספר יסודי כללי ואחר-כך בתיכון.

לפני פרוץ המלחמה הצטרף לבית"ר. בתקופת הכיבוש הגרמני רכש נשק עם אחותו דורה ושניהם יצאו ליערות הסביבה. ביערות הסתובבו גם עריקים סובייטים, שמנעו מן היהודים כניסה ליער. רק משנתברר להם שמצוי עמו נשק, השלימו עם נוכחותו. לא עבר זמן רב, והם הכתירו אותו בשם "הרשקו האמיץ".

בגלל פעולות החבלה שלו והתקפותיו על הגרמנים שנעו בכביש ביילסק-בריינסק, הקציבו השלטונות פרס כספי למי שיביא את ראשו.

הרש הסתובב בכפרים וניהל תעמולה אנטי-נאצית. אימן בנשק את היהודים שהגיעו מבריינסק ליער. יום אחד חדר לבית לכולבי-ציד במרקובה, שם אומנו כלבים לצוד יהודים, הפחיד את השומר, וכשזה נמלט ירה בכל הכלבים.

נהרג בידי זיאנדרמים גרמנים בעת ששהה עם אחותו בכפר.

פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 47-49.

רובינזון חיים

נולד בעיר קובנה, ליטא. בין פעילי התנועה הרוויזיוניסטית, ובית"רי ברמ"ח איבריו. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה בין חברי המחתרת הבית"רית וניצל מהגליה לעומקי רוסיה. בזמן הכיבוש הגרמני נשלח למשטרה כבית"רי לפי צו המחתרת. היה בין מארגני המחתרת הבית"רית. בחודש מארס 1944 גילה הגסטאפו את דבר קיומה של הפעילות המחתרנית בגיטו, שזכתה לשיתוף פעולה

של המשטרה היהודית, ובמיוחד של מפקדיה, סי' לוי וי' זופוביץ. השוטרים היהודים הוצאו לפורט ה-9, עונו קשות ונרצחו שם. קבוצת היהודים הנרצחים מנתה כ-40 איש, וביניהם חיים רובינזון. "חיינו הצעירים אבודים", אמר לחבריו, "הבה נמות כגיבורים, ולא נגלה את הבונקרים שבהם מוסתרים אלפי ילדים טהורים. יהיה נא מצפוננו טהור לפני המוות".

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 21, 22.
תולדותיה של מחתרת, עמ' 354.

רובינשטיין אייזיק

בן הרשל ואסתר. נולד ב-1923 בלנין, פולין. כשהיה תלמיד הצטרף לבית"ר בעירתו.

נלקח עם אביו ואחיו משה למחנה העבודה בעיירה האנצוויץ. ב-14 באוגוסט 1942 ברח עם אביו ואחיו ועוד רבים מאנשי המחנה, והם הצטרפו לגדודו של זורקה בכפר רפין.

שירת ביחידה קרבית. השתתף בפעולות חבלה. נפל בעת המצור האחרון על היער במאי 1944.

עדות מרדכי זייצ'יק. (איו"ש, ז-91/5).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 173.

רובינשטיין אליעזר

בן מתתיהו ובאשקה. נולד ב-1924 בעיירה לנין, למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון. חבר בית"ר.

נשלח עם אביו למחנה עבודה בעיירה האנצוויץ ושניהם ברחו משם בזמן הבריחה הגדולה ליערות הסביבה. הצטרף לגדודו של זורקה בכפר רפין. השתתף בקרבות ופעולות חבלה. נפל במצור האחרון על היערות סמוך לכפר ליאסקוביץ במאי 1944.

עדות מרדכי זייצ'יק. (איו"ש, ז-91/5).
לכסיקון הגבורה, חלק א', עמ' 173.

רובינשטיין בובצ'ה

נולדה בעיירה בריינסק. בית"ריה מילדות. הייתה לוחמת ביחידה יהודית עצמאית, שפעלה ביערות סביב בריינסק. פולני בשם דנייסטאר מהכפר שווידר הביא גרמנים אל היער והובילם עד פתח הבונקר, שהסתתרו בו חברי הקבוצה. תחילה ירו הגברים לעבר הגרמנים, אך משאזלה תחמושתם יצאו מן הבונקר ונורו אחד אחד. בובצ'ה וחברתה רחל ציסלאק נשארו בבונקר. הן השליכו לעבר הגרמנים את הרימונים שהטילו לבונקר. בובצ'ה המשיכה להתגונן גם כשנקטעה ידה. רק לאחר שהשליכו הגרמנים חבילות של קש בוער לתוך הבונקר, יצאו היא וחברתה מן הבונקר ונורו.

בריינסק. ספר הזיכרון. עמ' 342, 343.

לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 173.

רובינשטיין ירחמיאל

נולד בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין, בבית דתי. למד בבית ספר-יסודי, ובזמן לימודיו הצטרף לבית"ר.

לאחר שפרצה המלחמה והגרמנים כבשו את העיירה, היה בין מארגני המחתרת הבית"רית בעיירה. בין הראשונים יצא ליער להכין בונקרים ובסיסים לאחרים. קנה לו שם כאדם נמרץ וחבר מסור. השתתף בכל הפעולות, אם קרביות ואם כלכליות. באחת הפעולות הכלכליות, באוקטובר 1943, נתקלו בגרמנים שערכו מצוד על הכפריים כדי לקבל מזון בשביל היחידות הגרמניות בסביבה. כשהיו קרובים הורה ירחמיאל להתקיף. גרמנים רבים נפלו, את הפצועים לא לקחו בשבי, להוציא שני שבויים, הם נטלו עמם את העגלות עם המזון הנשק והתחמושת של הגרמנים, ואחר כך חזר ירחמיאל לבסיסו.

ב-1944 באו פעם למקום מוסכם, סמוך לכפר מסנה על-יד יער וולה, לקבל מזון, ופתאום נשמעה צעקה "גרמנים בכפר!" היחידה תפסה עמדות קרב, ירחמיאל לא נזהר, נפצע מכדור בראשו ונהרג. בן 25 היה במותו.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157, 185, 225.

רובינשטיין משה

בן הרשל ואסתר. נולד ב-1925 בלנין, פולין. למד בבית-ספר יסודי. כשהיה תלמיד בית-ספר הצטרף לבית"ר.

נלקח למחנה-עבודה עם אביו ואחיו אייזיק, אך שלושתם הצליחו לברוח מן המחנה בהאנצוויץ, הם הצטרפו לגדודו של זורקה בכפר רפין. נהרג בפעולה בעת המוצר הגרמני האחרון על היערות במאי 1944.
עדות מרדכי זייצ'יק. (איו"ש ז-91/5).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 173.

רובינשטיין שמואל (סעווער)

נולד ב-1922 בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין. בביתו קיבל חינוך יהודי מסורתי, ולמד בבית-הספר "תרבות". הצטרף לשורות בית"ר בעודו נער. התפתח והיה לעלם יפה-תואר, בעל אופקים רחבים. את מיטב שנותיו, מחשבותיו ופעילותו הקדיש להכרה הלאומית.

לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה וניחתו הגזרות, הרדיפות והרצח, הבין מה עתיד להתרחש והחל להגות את רעיון ההתנגדות לגרמנים והנקמה בהם ובעוזריהם. יצא עם קבוצת חברים מקן בית"ר מרקושוב ליער בסביבות פולושוביצה, איזור לובלין. נישקם היה דל, אבל הם לא התייאשו: במקום הנופלים הצטרפו אליהם צעירים אחרים ניצולי השחיטות ועד מהרה הגיע מספרם לשישים איש, ביניהם אנשי-צבא שברחו מן השבי הגרמני, והם אימנו אותם בתורת הלחימה ונתמנו למפקדים. שתי קבוצות של פרטיזאנים יהודים, הקבוצה של גרובר, שנלחם בה שמואל, והקבוצה של טולאק, התמזגו והיו לכוח של ממש. הם הקימו בסיס יהודי פרטיזאני גדול, והכינו בונקרים לשעת חירום.

שמואל השתתף בהרבה פעולות קרביות וכלכליות. בפעולה אחת יצא עם קבוצתו לכפר בויקי לחסל את הגרמנים. לאחר שנכנסו לכפר התחילו הגרמנים לירות בהם. הבחורים פתחו באש חזקה, והגרמנים התחילו לברוח. רדפו אחריהם ותפסו שבויים גרמנים מקצתם חוסלו ומקצתם נלקחו לחקירה. עלה השחר, וקודם שחזרו ליער נכנסו שמואל ואיסר מפקדו מבית"ר ליער וחיסלו עוד כמה גרמנים. במארס 1944 קיבלו הוראה להתאחד עם יחיאל גרינשפן.

למרבה הצער לא זכה שמואל להתיישב בארץ-ישראל. נפטר ממחלה ממארת בארצות-הברית באמצע יולי 1973, והוא בן 51.

חורבנה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157, 272, 282.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 1 (16), עמ' 31-33.

רוגובין אליעזר

בן צבי-אריה ורישה. נולד ב-6 במאי 1922 בוולוז'ין. סיים את לימודיו התיכוניים. בגיטו וולוז'ין סבל חרפת רעב. משפחתו נרצחה כולה. בעת חיסול הגיטו נמלט ליערות נאליבוקי והצטרף לגדוד "סטאריצקי" (חטיבת צ'קאלוב).

הצטיין בקרבות והועלה לדרגת סמל. פעם, כששב עם תמישה פרטיזאנים מפעולה, התקיף אותם כוח גרמני גדול. הוא הורה ללוחמיו להיכנס לקרב. הקרב נמשך שעה, רוגובין נפגע ברגלו, אבל לא חדל לפקד. כשניסו הגרמנים לתופסו, השליך לעברם רימון, שניים מהם נהרגו, והוא התרחק מהמקום בזחילה. תיגבורת שהזעיק אחד הלוחמים הניסה את הגרמנים.

לאחר ששכב חודשיים בבית-חולים, מינוהו למפקד פלוגת חבלנים. פעולותיה העיקריות של פלוגתו היו פעולות חבלה בדרכים ובמסילות-ברזל. לזכותה נרשמה הורדת 18 רכבות גרמניות עמוסות נשק ובני-אדם.

זכה לאותות הצטיינות רבים, והועלה לדרגת סגן. בתום המלחמה הגיע ללודז' והצטרף לקיבוץ "גורדוניה". מאחר שבית"ר לא הייתה חוקית בפולין, פעל במחתרת באירגון תאי בית"ר, כדי לצאת לפולין "בנתיב הבריחה".

מפולין יצא למחנות העקורים בזאלצבורג, ומשם לווינה ולאיטליה, שם שימש מדרך ומורה לעברית. היה פעיל באירגון עלייה ב'. באיטליה הצטרף לאצ"ל ויצא באוניית מעפילים לארץ-ישראל. נתפס והועבר לקפריסין. פעמיים ניסה להימלט מקפריסין ונתפס.

כשהגיע ארצה צורף ליחידת פלמ"ח. שירת כקצין חבלה ומיקוש. עם תום הקרבות נשלח לפעולות פירוק מוקשים בנגב. נהרג ב-26 בדצמבר 1948 בעת התפוצצות מוקש בסביבות באר-שבע. בפקודת הרמטכ"ל מ-29 בספטמבר 1949 הועלה לדרגת סרן.

יזכור, עמ' 775.

עדות משה מאירזון בתוך: "פון לעצטן חורבן", מס' 4, מינכן, מארס 1947.

עדות הסל פרסקי (איו"ש, כתי"י 1009/106).

ארכיון צה"ל (תיק פרטיזאנים)

זכרם נצח, עמ' 433.

*דף

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר בית-ספר תיכון. עוד בנעוריו הצטרף לבית"ר. בזמן הכיבוש הסובייטי היה פעיל במחתרת הבית"רית. כשנכבשה העיר בידי

הגרמנים. הוא היה בין הראשונים שגויסו למשטרה היהודית. הוא עזר ליהודים שנמלט מציפורני הגסטאפו להיכנס לתחום הגיטו. בפעילות זאת עסקו הוא וחבריו עד סוף מארס 1944, עת קיבל הגסטאפו מידע על הפעילות המחתרית בגיטו, פעילות שבה נטלה חלק המשטרה היהודית.

רוד ועוד אנשי משטרה הוצאו לפורט ה-9, ושם עונו קשות. אחרי ימים ספורים נרצח יחד עם עוד כ-40 שוטרים.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 20-22.

רודוגר יוסף

נולד בעיר לובלין, בשנת 1919. בוגר בית-ספר תיכון. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר והיה בין הפעילים. בשנת 1938 הצטרף לפלוגת הגרדום. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה, נמנה עם החברים המועמדים לעלות ארצה בעלייה בלתי-ליגאלית. כל חלומותיו היו להגיע למולדת. היה בין הראשונים, שיצאו ליערות הסביבה. הצטרף ליחידה פרטיזאנית של שבויי מלחמה, ולחם בשורותיה.

יוסף נפל בזמן פעולת מיקוש מסילת הברזל בקן לובלין – וארשה.

ספר לובלין, עמ' 443-444.

לחימה יהודית בפולין, עמ' 68-69.

רודאל אברהם

בן פנחס ואסתר. נולד בקילץ. הבן הצעיר למשפחה מפורסמת בקהילה היהודית בעיר. קיבל חינוך דתי מסורתי לאומי. הצטרף לשורות בית"ר. הלך בדרכו של אחיו הבכור לייבל, שהיה אחד מראשי התנועה הלאומית בעיר. בפרוץ מלחמת-העולם השנייה הצטרף עם לייבל לזרם הפליטים, והם יצאו לכיוון העיר לבוב. בדרך שינו דרכם והגיעו לווארשה. באותם ימים הגיעו לשם מערי השדה בית"רים בולטים, ביניהם מאיר קלינגבייל, יצחק לובלינסקי, יוסף בילבסקי, ואריה מזור מלודז', האחים לייבל ואברהם רודאל מקילץ ועוד.

אברהם היה במיפקדה בשטח המברשתנים, שישבה ברחוב שוויינטוויירסקה 30. הוא גייס אנשים לאירגון, וקשר קשרים עם הצד הארי כדי לקנות נשק. נודע כבעל אומץ-לב נדיר. בסוף ספטמבר 1942 יצא עם קבוצתו לקנות נשק בסביבות "אוסטבאנהוף" וחזר עם כלי נשק קלים. בגיטו פעל הרבה למען עזרה לילדים, אסף כסף לקנות להם בגדים ומזון. השתתף ברוב הקרבות הכבדים בשטח

המברשתנים מ-18 באפריל עד שבת, 3 במאי 1943. גרמנים רבים נפלו, ולא הצליחו לכבוש את הבונקר. עם קבוצת המורדים של Z.Z.W. יצא ביום חמישי, 6 במאי, דרך הביוב, ושם התנגשו בכוחות הגרמנים ובמשטרה הפולנית. זה היה קרב של ייאוש, שתוצאותיו היו ברורות מראש. הלוחמים הבית"רים החליטו להילחם, שכן העדיפו למות ולא ליפול לידי הגרמנים. בקרב נפלו אברהם וכמעט כל חבריו.

מצדה של וארשה, עמ' 52, 168, 170, 183, 199, 220, 254, 257, 301.

אנחנו לא נושענו, עמ' 67, 97, 106, 109.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מסי' 4 (19), עמ' 23, 24, 25.

רודל יוסף

נולד בעיר קילצה. היה אחיו הבכור של אריה רודל, המפקד באירגון המחתרתני בגיטו וארשה ומראשוני הרוויזיוניסטים בעיר קילצה. נתפס ונשלח למחנה הריכוז וההשדמה אושוויץ. שם נודע לו ששני אחיו היו בין הלוחמים בגיטו וארשה, והוא אמר לחברו חיים פוסלושני: "אני לא אשאר פה", והתחיל לתכנן את בריחתו מאושוויץ.

חיים פוסלושני מספר בעדותו: "באחד מימי יולי 1944, כאשר עמדנו במסדר ערב לספירה האנשים לפני לכתם לצריפים למנוחת לילה, אחרי יום עבודה מפרך, נרעד לפתע חלל האוויר מצפירות אזעקה מחרישות אוזניים. ידענו שמישהו מהאסירים נעדר. ידענו גם כי כעת נעמוד במיסדר שעות ארוכות בדממה ובפחד מוות. כאחוזי טירוף התרוצצו הגרמנים על פני המחנה וחיפשו אחר הנעדר. קולות צעקותיהם וקללותיהם הזועמות הכניסו מורך בלבותינו. עדיין לא ידענו מיהו הנעדר".

"עברו שלושה ימים, וכל מאמצי הגרמנים לא נשאו פרי. אנו שמחנו בלבנו להצלחת הבריחה והתפללנו לשלומם של הבורחים. היינו בטוחים, שכבר הצליחו לצאת משטח המחנה.

"למרבה הצער התחכמו הגרמנים הפעם, בלילה הרביעי, והשאירו שלא כדרכם את המשמרות בעמדותיהם. הבורחים לא ידעו על כך, יצאו חרש מן המחבוא שהכינו לעצמם בקפדנות כה רבה, והחלו לזחול לעבר הגדרות. וכאן הפתיעו אותם המשמרות.

"מוכים זוביידס הוחזרו למחנה והושומו בפנינת העונשין, ואנו – חשך עלינו עולמנו. כעבור כשלושה שבועות אספו את כל האסירים סביב לשני עמודי תלייה, שהוקמו במרכז המחנה. תפסתי את מבטו החייכני, שהופנה אלי, כאילו רצה לומר לי: נו, חיים, עמדתי בדיבורי, קיימתי את החלטתי שלא להישאר כאן עוד". כך

סיים את חייו בגבורה האח השלישי למשפחת רודל.
עדות חיים פוסלושני (איר"ש).
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מסי' 4 (12), עמ' 22-26.

רודאל לייבל (ליאון)

בן פנחס ואסתר. נולד ב-1913 בקילצה, פולין, למשפחה חסידיית. אביו היה מחסידי גור הקנאים וחינך את בניו ברוח מסורתית לאומית. היה חריף שכל, מהיר תפישה, קנאי ומסור לדעותיו.

בגיל צעיר הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית.

בגיל צעיר נתגלו בו כישרונות עיתונאיים, והוא היה אחד מעורכי השבועון המופיע בעירו "קעלצער-ראדומער לעבן". ייסד שבועון לאומי, "קעלצער לעבן". פירסם מאמרים ב"אונזער אכספרעס", ב"מאמענט", ב"טאג" וגם ב"פארווערטס" הניו-יורקי. השתתף בכל הפירסומים של התנועה ב"אונזער וועלט", בעריכתו של יוסף קלארמן.

את כל זמנו ומרצו מסר לתנועה. השתתף בכל הוועידות. היה מהראשונים להפיץ בגיטו את רעיון המרד וההתנגדות, אחד מראשי האירגון היהודי הצבאי ומראשי התנועה בגיטו, ולבסוף בין הראשונים להניף את נס המרד; אחד המפקדים הקרביים המהוללים בקרבות כיכר מוראנובסקי, שם נפצע פצעי מוות בקרבות של ה-27-28 באפריל. הועבר לצד הארי, אבל מת בדרך לביתו של ידידו הפולני הנריק איוואנסקי.

מצדה של וארשה, עמ' 52-54, 56, 60-62, 64-66, 71-73, 76, 82, 86, 106, 128, 168, 169, 179, 189, 193, 196-199, 207, 214, 215, 221, 239, 248, 251, 281, 282, 301, 333, 341, 352, 356-354.

אנחנו לא נושענו, עמ' 96, 117, 130-132.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מסי' 4 (19), עמ' 24, 25.

רודניקר דניאל

נולד ב-1917 בכפר רודניק (כנראה מכאן נגזר "רודניקר"), מוסר העדות אינו זוכר את שמו האמיתי. התייתם בילדותו והתפרנס ממכירת סדקית ומקניית תוצרת חקלאית בכפרים. הצטרף לאירגון ציוני והתכונן לעלות ארצה. לפני פרוץ המלחמה גויס לצבא הפולני ושירת בחיל הרגלים. בימי השלטון הסובייטי עבר קורס ועבד כטרקטוריסט. בימי הכיבוש הגרמני תפסו אותו הגרמנים ושלחו אותו לגיטו קולקטי. יצא מהגיטו לכפרים לבקש עזרה ממכרים כפריים. מחברו מאיר סוסנה נודע לו על פעילותה של קבוצת פרטיזנאים יהודים יוצאי זופיובקה ביערות רודניקי; והוא הצטרף אליהם. ידיד אוקראיני העביר בגדים ומזון לבני-משפחתו בגיטו. השתתף בפעולות תגמול ובמבצעי רכש ובמארבים. כשהגיעו צנחנים רוסים ליערות צומאן, נמנה עם המתנדבים הראשונים לפעולות החבלה. קשר קשרי ידידות עם מפקד הצנחנים. לאחר שגבר קצב משלוחי הנשק הגרמני לחזית המזרח, נשלח ב-6 בנובמבר 1942 עם ארבעה מחבריו לפעולות חבלה נועזות ברכבת. לאחר שהצליחו להוריד 40 קרונות-רכבת מלאים ציוד כבד, נכנסו לנוח בבית איכר פולני בכפר זאגאיניק. מישהו הלשין עליהם והם נמלטו לתעלה סמוכה והשיבו אש. הקרב נמשך כמה שעות, הבית הוקף, ושישה גרמנים נהרגו בו. הפרטיזאנים נהרגו לאחר שאזלה תחמושתם ורימוני היד שלהם.

אש אחזה ביער, עמ' 190, 191.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 176.

רוזן יוליוס

חבר בתנועה הרוויזיוניסטית ב"ברית החייל"; היה מן הקצינים המצטיינים בצבא הפולני לפני המלחמה. כחודשיים לפני פרוץ המלחמה נקרא לשירות מילואים, ולא חזר לביתו בלבוב לעולם.

לחם בראש גדודו בגרמנים והיה עד לתבוסת הצבא הפולני. הצליח להתחמק מליפול בשבי הגרמנים. חצה גבולות, עבר מארץ לארץ עד שהגיע ללונדון והתייצב לפני נציגי הממשלה הפולנית וחזר לשרת בצבא פולין החופשית. השתתף בפלישת צבאות בנות הברית לאירופה וחודשיים נלחם בחזית המערבית.

ב-12 בספטמבר 1944, באחד הקרבות הקשים לשחרור בלגיה, נפצע קשה. החובשים אספו אותו והביאו אותו לבית-חולים, אבל הוא מת בדרך. נקבר במרכז העיירה הבלגית גנט. ב-1947 הוחלט בממשלת פולין לחפש את קברי החיילים

שנפלו בקרבות באירופה, ולרכוז במקום אחד בבלגיה. גם גופתו של יוליוס הועברה לבית הקברות בעיר לומל.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מסי' 6 (46). עמ' 37, 38.

רוזנבוים יוסף

אביו, ר' ברוך, היה מורה בלובלין ומהוראה מצא את לחמו ופירנס את משפחתו בקושי. אמו מתה עליו בהיותו נער, ויוסף כמעט ולא הכירה. רק מפי אביו ידע על דמותה האצילה ומסירותה, וידע לשמור אהבה לאמו כל ימי חייו הצעירים. בוגר בית-ספר תיכון, הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן. בשנת 1938 נסע לזופיובקה לקורס הכשרה צבאית, וכשפרצה מלחמת-העולם השנייה כבר היה פעיל בתאי המחתרת של בית"ר לובלין.

עם פרוץ המלחמה עוד הספיק יוסף לחלק את מעט הנשק ל"שועליו" (כינוי מחתרתו לפרטיזאנים יהודים בפולין) ולדאוג לסידור ראשון לאנשי התנועה מווארשה, שנקלעו ללובלין, אורי צבי גרינברג וד"ר אבא אחימאיר. ב"המשקיף" כתב אחימאיר על יוסף, שדאג לו ולאשתו עם התינוק על זרועותיה, והביא להם לחם וחלב.

בעצמו יצא בדרך לליטא ועבר כמה פעמים את הגבולות, כדי להבריח את הבית"רים, שנתקעו בדרך. אירגן קבוצות פרטיזאניות במקום. עבר דרך של נדודים ותלאות, רעב ועוני, פגישות עם בני משפחתו ופרידה מקרוביו וחבריו, ללא ידיעה על מקומם וגורלם.

בשנת 1941 הגיע ארצה. התייצב בפני קציני-גיוס של לוחמי חירות ישראל, אמפר. גם במחתרת חיפש תפקיד קשה, ונשלח לחיפה. שם החל בהדפסת עלונים וחלוקתם, ואף השתתף בפעולות קרב בחזית האש. האקדח היה תמיד בחגורתו. הזהירות חייבה להדפיס את מודעות האבל בחיפה, ולא, כפי שהיה מקובל, במרכז הארץ. יוסף נכנס עם שני חברים למחסן הסתר, התכופף, והאקדח נפל ופלט כדור ישר לבטנו.

חבריו רצו להבהיל רופא נאמן, והשאירוהו לבדו במחסן. יוסף חרד לגורל המחסן, העלה את תריס הברזל המוגף, יצא והורידו בחזרה, טישטש את עקבות הדם וברח לרחוב השני.

אחד ממשתפי הפעולה דיווח למשטרה הבריטית, שהגיעה למקום. התפתח קרב. הבריטים ואתם שוטר יהודי, רדפו אחרי הלוחמים. יוסף לא חשב הרבה והחליט להציל את חבריו. הוא הדליק רימון וזרקו לעבר הרודפים. הרימון התפוצץ, וחבריו הספיקו להימלט מהמקום. יוסף הספיק עוד, זב דם, לקפוץ מחלון החדר,

עבר כמה עשרות מטרים וצנת. הבריטים עינחו כדי להוציא מפיו ידיעות, אך לא הצליחו להוציא דבר. ביי באייר תש"ד הוציא את נשמתו.
ספר לובלין, עמ' 647, 648.

רוזנבלום יוסף

נולד בעיר חמילניק למשפחה ציונית מסורתית. בוגר בית-ספר "תרבות". הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית והיה בין פעיליה. שימש כנציג יהודי חמילניק במועצת העיריה.

בשנים האחרונות שלפני השואה עמד בראש המפקדה של (אירגון חיילים משוחררים), "ברית-החייל", ושימש כחבר נשיאות מועצת העיר. שמר על הכבוד היהודי בקומה זקופה, הגן של האינטרסים של הכלל והפרט גם יחד. הצליח בכל פעילותו הציבורית העניפה, וזכה להערכה בגלל יושרו, היה בין מארגני המחתרת הרביזיוניסטית.

אחרי שנכבשה העיר, התפטר מכל התפקידים וחיפש דרכים להצטרף למחתרת הפולנית. נתפס על-ידי הגרמנים ויחד עם כל הציבור, שלמענו חי ולחם נשלח למחנה השמדה.

פנקס חמילניק, עמ' 471, 472.

רוזנברג (גלעדי), יוסף (יוסקה)

נולד ב-1924 בתל-אביב. היה בוגר בית-ספר יסודי. בביתו קיבל חינוך מסורתי. כמו אחיותיו הצטרף לבית"ר, ובהיותו נער, ב-1940 הצטרף לאצ"ל. באפריל 1941 התגייס לצבא הבריטי לחיל החובלה ושירת יותר מ-5 שנים בארץ-ישראל, במצרים ובאירופה. שנים לא היה. לו כל קשר עם האירגון עד שהגיע בסוף 1945 לארץ לחופשה שלפני השחרור, פגש את בצלאל* חבר מיפקדת האצ"ל עמיצור וגויס שוב למחתרת. עמיצור קישר אותו לחברים במצרים, ולימים קיבל תפקיד רכז האצ"ל במצרים.

באחת החופשות בארץ שאל את עמיצור מדוע אין האירגון מקיים שידורים לאזרחים, ונענה "אין לנו משדר". הוא הביא לארץ שני משדרים שפורקו ממפציצים בבסיס חיל-האוויר בסביבות איסמעיליה. הם הועברו במכליות ואחר-כך בקיט-בג למעבדה בחנות לתיקוני רדיו ברחוב בן-יהודה. מטעמי ביטחון הייתה התחנה ניידת.

ביוני 1946 שוחרר מן הצבא והתחיל לעבוד באירגון כנהג במחלקת האפסנאות.

אחרי מאסרו של שמואל נתמנה למחסנאי ראשי תחת פיקודו של דוד גרוסבורג. כשהוחל לייצר באירגון "סטנים" עזב את תפקידו באפסנאות והתחיל עוסק ברכישת חומרים לייצור נשק, ובו בזמן הוסיף לעבוד כנהג. כמו כן השתתף בייצור יורקי להבות והיה ספק של חומרים. אחרי שחרורו מהצבא קיבל יוסקה תקציב עבור האירגון, ורכש רכב משאריות הצבא הבריטי לצרכי פעילות האירגון. נפטר אחרי מחלה קצרה בתל-אביב ב-1979.

* חבר מיפקדת האצ"ל.

חברים מספרים על יוסקה, הוצאת ידידים, 1979.

רוזנברוך דב

נולד בעיר לובלין, פולין, למשפחה ציונית. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. בוגר קורס סמלים וקורס פ.ש.צ., (P.W.W.F) בשנת 1938, אחרי תלייתו של שלמה בן-יוסף בארץ-ישראל, החליטה המיפקדה של קן בית"ר בלובלין לייסד קבוצה של בוגרי קורס סמלים ושמה "עולי גרדום". דב צורף לקבוצה זו.

בתקופת הכיבוש הגרמני הצטרף למחתרת הבית"רית בעיר ויצא ליערות הסביבה. שם הצטרף לפרטיזאנים תחת פיקודו של סקוטניצקי, מאיור זמסטה, יחידת A.L.

דב השתתף בקרבות של היחידה בכפר רמלוב. נפל בקרב על-יד בויקו.

עדות: הנריק סטאורובשצ'יק, (איז"ש 03/2937).

ספר לובלין עמ' 154.

רוזנזון חיים

בן דוד וגולדה. נולד ב-1915 בעיירה קוריב, מחוז לובלין, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון מקצועי, והתמחה בתפירה. גויס לצבא הפולני, ושירת בחיל הרגלים. היה חבר בבית"ר.

כשפרצה המלחמה עבר עם משפחתו לעיירה טרוכנברוד, ומשם שלחו אותו הגרמנים לגיטו של בעלי-המקצוע בשלישץ. מהגיטו נשלח עם עוד 120 יהודים לחפור בורות ליד הכפר פז'בראש-זאגויניק. כששב מן העבודה העביר מכתב לגיטו באמצעות שוטר אוקראיני; במכתבו הזהיר את יהודי הגיטו שעומדים להמיתם, וקרא להם להתקומם ולהימלט.

אחרי הטבח, בי"ד באב תש"ב, השתתף בפגישה ונבחר לוועד שהוטל עליו לארגן פלוגה פרטיזאנית. במסגרת תפקידו התמסר לאירגון וברכישת נשק.

ביער היה חבר המיפקדה של הפלוגה היהודית. ביוזמתו ובאישור המיפקדה יצא לבדו לטרוכנברוד, לחבל במכונות התפירה שריכזו שם הגרמנים. ניצל את היכרותו עם הגרמנים שהיו אחראים למחסן, וחיבל ב-100 מכונות. יצא בשליחות הפלוגה לפעולות מסוכנות בגיטו. השתתף בפעולות חבלה ובמעשי נקם. משהצטרפה קבוצת חבלנים רוסים לפלוגה היהודית ביערות צומאן באוקטובר 1942, התנדב ראשון לפעולות החבלה של הקבוצה. לאחר שלמד כיצד מרכיבים מטעני חומר נפץ, יצא לפעולות חבלה רבות ברכבות. הצטרף עם חברו דניאל רודניקר לחבלנים הרוסים.

עם דניאל ועם עוד שני פרטיזאנים יהודים יצא לפעולות חבלה בקיברץ. (Kivertz) בדרכם לשוב מן הפעולה נכנסו לבית איכר אחד בחורשה. הבית הוקף בחיילים גרמנים, והפרטיזאנים נמלטו לשדה סמוך. בחילופי יריות שנמשכו שעתיים הצליחו להרוג שישה גרמנים. כשאזלה תחמושתם, השליכו את כל רימוני היד שהיו בידם, ואחר-כך נפלו מידי הגרמנים.
אש אחזה ביער, עמ' 20, 21, 34, 41, 47, 84, 93, 190.
ספר יזכור קוריב, עמ' 434, 613.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 180.

רוז' ביץ סטאניסלב ("גארבאטי")

נולד בווארשה, פולין, למשפחה מתבוללת והצטרף לתנועה הלאומית אחרי שיחרורו מהצבא הפולני בדרגת קצין זוטור. השתתף בהגנה על וארשה, נפל בשבי וברח וחזר הביתה. בגיטו הצטרף לקבוצתו של שולמן. לפי פקודת המיפקדה הוחדר בתפקיד פקיד ל"יודנראט", והיה מספק למיפקדת היחידה ידיעות בעלות ערך רב. אחרי מרד יאנואר הוציא אירגון ז'ז.וו. כרוז, והפיץ אותו בגיטו ובכל השופים. בכרוז היה כתוב: "זכור, סביבך אורבים בוגדים וסוכני-חרש". סטאניסלב השתתף בפעולות חיסול רבות של בוגדים ואנשי גסטאפו. פעם הלכו הוא ומקשרת ז'ז.וו. יאוזיקה ברחוב לשנו בצד הארי, והנה בא לקראתם מפקד הגסטאפו בגיטו, והוא לבוש מדי ס"ס מבריקים. יאוזיקה הוציאה את האקדח מטיפוס "ויס" (VIS) שהיה ברשותה וירתה בו, ואחריה ירה סטאניסלב. הגרמני נהרג במקום. אחרי המרד עבר סטאניסלב לצד הארי והשתתף במרד הפולני. ברשימת הנופלים של גדוד "חרוברי" - (Chrobri) של א.ק. (A.K.) כלול שמו.
* כינויו בגדוד "חרוברי".
מצדה של וארשה, עמ' 201, 202, 215.

רוזנטל*

נולד בעיר קובנה, ליטא. בזמן לימודיו הצטרף לקן בית"ר והיה בין הפעילים. לפי צו המחתרת הבית"רית הצטרף למשטרה היהודית בגיטו. עסק בפעילות מחתרתית נועזת. בסוף 1941 חדר למנגנון היהודי של משמר השערים בגיטו, במטרה לסייע לפלוגות העבודה משורות בית"ר להכניס לתוך הגיטו מיצרכים חיוניים שהשיגו בעיר. הודות לכישוריו ומגעיו האישיים הטובים עם הגרמנים הממונים על השער, כיהן בתפקיד זה עד סוף קיומו של הגיטו. במשך זמן כהונתו יצא לו מוניטין בין כל יהודי הגיטו כמי שבעזרתו יצאו הרבה יהודים דרך השער כדי שלא לחזור עוד לגיטו, בדרך זו הוציאו הורים את ילדיהם ומסרו אותם לידי לא-יהודים.

בסוף חודש מארס 1944 גורש יחד עם כל השוטרים היהודים לפורט ה-9 ושם נרצח.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי 5, עמ' 22, 23.

רוזנר יצחק

שרד ממחנות הריכוז וההשמדה. עד שהגיע לגדוד הפרטיזאנים ביערות לובלין אחרי השחרור והצטרף לשירות "האירגון הצבאי הלאומי" באיטליה. בוורונה שבצפון איטליה עבר קורס למפקדים וסמלים.

חברים מספרים, שלא סיפר דבר על עצמו ועל משפחתו שנשפתה בשואה, אלא על היום שהיגיע לארץ-ישראל כחלוץ.

זכה לעלות ארצה באוניית הנשק "אלטלנה" אחרי שירות של שנתיים וחצי ב"אירגון הצבאי הלאומי". גויס לצבא ההגנה לשיראל ולחם בחזית הצפון. לחם בגבורה בקרב בתל-עזזיאת ונפל ב-25 ביולי 1948. נקבר בשאר-ישוב ב-י"ח בתמוז תש"ח, והועבר לבית הקברות הצבאי בחיפה ב-3 במארס 1950 (י"א באדר תש"י).
זכרם נצח, עמ' 436.

רוזנר צבי

בן עזרא ולאח. נולד ב-16 בפברואר 1919 (י' באדר תרע"ט) במושציסקה, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון, והיה תלמיד מצטיין. בנעוריו הצטרף לבית"ר. נודע כבחור שקט וצנוע, טוב מזג ונאמן לחבריו.

ב-1936 עלה לארץ, ולאחר זמן הצטרף ל"אירגון הצבאי הלאומי". בימי מלחמת-העולם השנייה, לאחר שנודע לו מקצת מהמתרחש באירופה, התגייס לצבא הבריטי, אבל לא הפסיק את קשריו עם ה"אירגון". השתתף בכל הקרבות בחזית לוב באפריקה ויצא בשלום. אבל כשהיה בדרכו אל אחיו - השריד מכל משפחתו, נפגע ונהרג מפצצה גרמנית ב-26 במארס 1942 (ח' בניסן תש"ב). נטמן במושבה קיריניקה. **זכרם נצח, עמ' 80.**

ספר תולדות ההתנדבות בין בריטים ערבים וגרמנים, כרך 4, עמ' 332.

רוזנברג איסר

בן יהודה-דב (בער) ושרה. נולד בעיירה מרקושוב, מחוז לובלין, פולין, למשפחה ציונית. למד בבית-ספר יסודי. ב-1929 הצטרף לבית"ר, מבין הפעילים בקן, עבר קורסים של סמלים ומדריכים, ולבסוף היה מפקד קן בית"ר בעיירה ואת מיפקדת מחוז לובלין. גויס לצבא פולין ושירת בחיל הרגלים. כשהשתחרר מן הצבא חזר הביתה ושב לפעילות תנועתית.

ימים אחדים לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה גויס למילואים, והשתתף בהגנה על וארשה. יחידתו נפלה בשבי, אבל איסר ברח וחזר למרקושוב, ומצא אותה חרבה.

ראשית פעולתו הייתה לחזור לארגן את החברה הבית"רית בעיר. הוא אירגן בחמישיות את הבית"רים הבוגרים ואת חברי "ברית-החייל". גם יזם לכידת נשק ורימונים שהצבא הפולני נטש ביערות מרקושוב. לאחר אירגון הקבוצות יצא ליער לארגן בונקרים ובסיס פרטיזאני. משה פלץ, זאב לקס, שמואל רובינשטיין וירחמיאל רובינשטיין היו הראשונים שהכינו את הבסיס להתארגנות פרטיזאנית. כשבאו הקבוצות מהעיירה היה הכל מוכן. איסר גם אירגן בונקר עבור בני המשפחות שהביא ליער. אחרי זמן השתתף במשא"ומתן עם קבוצת א.ק. - A. K. שהגיעה מלונדון. בפגישה השתתפו יגר, רובינשטיין, ש' פלץ ואיסר. לפי הסכם זה הופסקה הלחימה בין היחידות הפרטיזאניות וא.ק. התחייבה לעזור בכסף ומזון ליחידה היהודית. איסר השתתף בכל הפעולות של היחידה. אחרי זמן צורפו עוד יהודים בורחים מן העיירות הסמוכות וגם בורחי מתנה השבויים מהעיר לובלין (רח' ליפובה 7), ביניהם סם גרובר. איסר נפל באחד הקרבות.

חורבה וגבורתה של העיירה מרקושוב, עמ' 157, 256, 370-379.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 15 (40), עמ' 27, 28.
עדות סם גרובר (איו"ש מס' ג-3/45-3280-03).

רוזנפלד אלכסנדר

נולד בווארשה, פולין. בוגר הגימנסיה הפולנית. הצטרף לבית"ר, בהיותו תלמיד בית-ספר. היה בין הפעילים והמסורים בקן. בכל מעשיו היה ניכר החינוך שספג בביתו לאהבת הזולת, לאהבת עם ישראל וארץ-ישראל ולמסורת היהודית. בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1940 נפגש פרץ לסקר עם הבית"רים, ובהם גם אלכסנדר, ויחד החלו לטכס עצה, כיצד לגבש את הכוחות וכיצד לחדש את חיי התנועה בתנאים החדשים. אלכסנדר השתתף בהוצאת עיתון מחתרתי של בית"ר ובהוצאת חוברות לזיכרו של ראש בית"ר. אחרי התייעצות במפלגה הרוויזיוניסטית, הוחלט לבחור מיפקדה של האירגון המחתרתי ז'ז.וו (Z.Z.W.). הוועד הראשי פנה לאלכסנדר, שיבוא בדברים עם ה"בונד" מאחר שבהיותו שוטר של העובדים במפעל וגם עובד במאפיית "קאגאן", היה בעל חופש תנועה. ד"ר הלל זיידמן רשם בספרו את הדברים הבאים: "... במה הם עוסקים בישיבה זו? על כך עונה אלכסנדר רוזנפלד: יש לנו "אירגון צבאי לאומי", ריכזנו את חברינו בבתי-העבודה ליד "רכבת המזרח" בתחנת פראגה, ומשם אנו מבריחים נשק".

גם בעדותו של יהושע פרכנר נזכרים האחים רוזנפלד, והם מספרים לו על האירגון המחתרתי ז'ז.וו (Z.Z.W.). אלכסנדר היה אחראי על העמדות ברחוב מילה 34, קרמליצקה 5 ועוד. בעמדה שברחוב קרמליצקה 5 התייצב ד"ר מיכאל סטריקובסקי, מראשי התנועה הרוויזיוניסטית בגיטו.

הקרבות בעמדה המרכזית בשטח השופים טבנס-שולץ נערכו ברחוב קרמליצקה 5. שם פעלה קבוצתו של נתן שולץ שעליה נמנו, בין היתר, האחים אלכסנדר ויעקב רוזנפלד. הבית שברחוב קרמליצקה 5 נשען על חומות הגיטו. הבתים הזוגיים של אותו רחוב עמדו בצד הארי. הבונקר שנבנה במרתף הבית, היה מחובר במנהרה לבית-החולים הכרמליטי שבצד הארי. פלוגתו של אלכסנדר לחמה ולא נתנה גישה לגרמנים. קרב היריות נמשך עד יום 27 באפריל.

הוחלט לעזוב את העמדה ולהגיע לצד הארי בקו אוטבוצק-מינדז'יילשה. אלכסנדר נשלח עם קבוצת 120 עובדים ל"אומשלאג-פלאץ". על כך סיפרה פלה שבשיק-פינקלשטיין, שפגשה את שני האחים רוזנפלד.

* גורלו של אלכסנדר לא ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 51, 65, 168, 198-199, 205, 223, 225, 260, 263, 295.

רוזנפלד יעקב

נולד בווארשה. בוגר בית-ספר תיכון פולני. הצטרף לשורות בית"ר עם אחיו הבכור אלכסנדר, בעת לימודיו בבית-הספר. היה בין הפעילים בקן. את חינוכו לאהבת ישראל ולמסורת קיבל בביתו מהוריו.

בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1940 נפגשו הבית"רים בווארשה, כדי להתארגן מחדש, ולראשונה הורכב מטה האירגון. נבחרו מפקדי המחלקות השונות ומפקדי הפלוגות הקרביות של Z.Z.W. יעקב נבחר כמפקד מחלקה.

יעקב חיפש חברים בגיטו, כדי לגייס אותם לאירגון, וכך מצא את שמחה ויטלזון, יצחק בינקורן וטאוב. החברים באירגון היו מגויסים, ולא יכלו לעזוב את מקום שירותם. הדירה בקרמליצקה 5 הייתה מורכבת ממספר חדרים, ומתחתה בונקר ומעבר תת-קרקעי לצד הארי. לדירה היתה צורת קסרקטין מובהקת. סדר יומם היה צבאי מובהק, והם קיימו אימונים אינטנסיביים.

בימי המרד היה יעקב מפקד העמדה המרכזית בשטח ה"שופים" של טבנס-שולץ. הלוחמים הגיעו לעמדה, והחלו לחלק את האנשים ליחידות לוחמות. המצב בקטע נובוליפייה-לשנו-קרמליצקה החמיר משעה לשעה, והלוחמים היו מוקפים מכל צד. השטח היה צר, ומעבר לחומה ניתן עליהם ללא הרף מטר יריות. ביום 23 בחודש אוקטובר ביצעו הלוחמים מספר גיחות על כוחות האויב. טבעת החנק התהדקה סביבם. למרות שזה כבר היה היום העשירי למרד לא פסקו מלחמתם. אחרי ימים ספורים הגיעו הלוחמים לבית-החרושת. שם עוד עבדו יהודים עבור הגרמנים, ששמרו עליהם. באחד הימים התפרצו אנשי ס"ס ובצעקות פקדו על כולם להיות מוכנים ליציאה. כעבור מספר שעות הוצאו כל האנשים, ובתוכם קבוצתו של יעקב יחד אתו, ל"אומשלאג פלאץ".

* גורלו מאז אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 168, 223, 225, 235, 260, 263, 295.

יומן וארשה, עמ' 185.

רוזנפלד שמעון

בית"רי מוהלין, מפליטי פולין שהגיעו לליטא ב-1939, לאחר שכבשה גרמניה את פולין. הדריך בקן בית"ר בעיר פוניבז'. נאסר בידי הרוסים בשל פעילותו הציונית ועמד להישלח לסיביר, אבל עם פרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה שוחרר מכלא לוקישקי. בוויילנה עמד בקשר הדוק עם קן בית"ר במקום.

נחטף בידי ליטאים, עונה קשות, ולבסוף ברח מהכלא וחזר לחברים בעיר.

נספה בזמן הפרובוקאציה בקיץ 1941.
חורבן ומרד, עמ' 25, 26, 28, 401.

רוזנשטיין נתן

בן משה ופאולה. נולד ב-28 בנובמבר 1919 בווינה. קיבל חינוך ציוני, בייחוד מאמו, שהייתה פעילה מאוד בתנועת הצה"ר. בן עשר הצטרף לשורות בית"ר ובמרוצת השנים היה לאחת הדמויות המוכרות בקן בית"ר. ב-1938 העפיל לארץ-ישראל בספינה "בלתי-ליגאלית".

מייד כשהגיע לארץ הצטרף לפלוגת בית"ר בהרצליה, ומילא שם שנתיים את צו הגיוס הבית"רי. הצטרף לשורות ה"אירגון הצבאי הלאומי" ומילא במסגרתו כל מיני תפקידים בהגנה ובשמירה על יישובים עבריים.

מייד עם סיום שירותו הבית"רי, ב-1940, התגייס לצבא הבריטי, והתנדב לשרת בפלוגות מסוכנות מאחורי קווי האויב, ונדע כחייל אמיץ ומסור.

באחת הפעולות מאחורי קווי האויב נפל. נסיבות מותו לא נודעו. נטמן בגניפה, מצרים, ב-28 ביולי 1942.

זכרם נצח, עמ' 81.

תולדות ההתנדבות בין בריטים ערבים וגרמנים, עמ' 332.

ד"ר רוזנשטון מאריאן

נולד בווארשה למשפחה מתבוללת. היה בוגר אוניברסיטה, ד"ר למשפטים וקצין תותחנים. הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית אחרי ששמע את נאמו של זאב זיבוטינסקי. בגיטו הצטרף למחתרת ז'ז.וו., והיה בין הפעילים בקשר עם העולם בחוץ. אחרי המרד עזב את הגיטו ויצא לצד הארי.

הצטרף לשירות המחתרת הפולנית ולקח חלק פעיל בקבוצות המחץ "באשקה". נפל בקרב ברחובות טוברובה-פינת פאנסקה. שמו כלול ברשימת הנופלים של גדוד "חרובריי" בא.ק. (A.K.).

מצדה של וארשה, עמ' 321.

רוטשטיין סאליק

מפעילי התנועה הלאומית בוויילנה. פעיל בקרן תל-חי ובאגודת הסטודנטים הלאומיים "ירדנה". נספה במחנה שטוטהוף לאחר חיסול וילנה. **חורבן ומרד, עמ' 401.**

רויטמן אברהם

נולד ב-1912 בעיר אוזורקוב שעל-יד לודז', פולין. בוגר בית-ספר תיכון. שירת בצבא הפולני, הצטיין בשירותו וקיבל דרגת סמל ראשון. היה בין המדריכים באירגון פ.וו. (P.W.W.), וחבר פעיל בברית החייל בלודז'. עם הכיבוש הגרמני נמלט מהעיר לתחום השלטון הסובייטי. התיישב בעיירה רוקיטנו, ושם עבד עד שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה. ברח מהגיטו ליער, והצטרף לגדוד הפרטיזאנים "באלטייץ" ("חטיבת קירוב"). בט' באב תש"ג ירה בו מפקדו פראליגיני, בתואנה שנדרס בעת שמירה. **לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 182.**

רוכצ'ין יצחק

בן זאב ופרל. נולד ב-1915 בעיירה לאחוה. פעיל מתקופת בית-הספר בבית"ר בעיירתו. ב-1937 נתמנה מפקד ה"אירגון הצבאי הלאומי" שבמחתרת. היה ספורטאי, כתב שירים ומאמרים והורה עברית ותנ"ך. ח"נ ביאליק השיג לו סרטיפיקאט, אך עלייתו ארצה עוכבה. ב-1939 יצא לקורס צבאי של האצ"ל באיווניקי, ואחר-כך התמסר לאירגון עלייה ב'. לאחר שכבשו הסובייטים את לאחוה, יצא בראש קבוצה לוויילנה על מנת לעלות ארצה. שלושה הצליחו לעבור את הגבול, את יצחק וחבריו תפסו הרוסים וכלאו אותם, לאחר ששוחרר ניסה להגיע לוויילנה שנית ונכשל. מייד לאחר שכבשו הגרמנים את לאחוה, החל באירגון מחתרת אנטי-נאצית. סביבה התרכזו חניכיו וידידיו המאומנים בנשק. בפגישתו עם בא"כוח היודנראט אליהו שכטמן, הובטח לו שיקבל כסף לרכישת נשק. באותו הערב הוקף הגיטו. בישיבה שנתקיימה הציג, שקבוצות של בני-נוער יתנפלו בחצות על שוטרים בודדים ויחטפו את נשקם, וכך יוכלו אנשים להימלט. בגלל תביעת אנשי היודנראט נדחתה הפעולה לבוקר. יצחק הזהיר, שאם לא תיעשה הפעולה בלילה יקרה אסון, והציע להתחיל בהצתת הגיטו. בבוקר הקיפו את הגיטו הגרמנים. בשעה שיצא

לופטין, ראש היודנראט, להשתדל לפני ה"גביטסקומיסאר", אירגן יצחק את משתתפי האסיפה שהתקיימה בלילה. לפי הוראתו הוחל בפעולה. לופאטין הצית את בית היודנראט, ויצחק קרא לאנשים לצאת לעבר המחלבה. הגרמנים פתחו באש והחלו לרכז את האנשים על הנהר.

יצחק התנפל על גרמני אחד ומחץ את ראשו בגרון, וכאשר רדפו אחריו גרמנים קפץ לנהר, נורה בראשו ונהרג. באותה עת התנפלו חבריו על גרמנים ופרצו את הגדר. בעקבותיהם נמלטו וניצלו מאות אנשים.

ראשונים למרד לאחוזה, עמ' 199-204.

לכסיקון הגבורה, כרך ב', עמ' 182.

ספר הפרטיזאנים היהודים, עמ' 768.

רוט אברהם

נולד בעיר לובלין, למשפחה ציונית. בביתו קיבל חינוך ציוני. נשלח לבית-ספר "תרבות", ובזמן לימודיו הצטרף לבית"ר. היה בין החניכים המצוינים בקורסים של סמלים ואחר-כך גמר קורס של P.W.WF.

בשנת 1938, אחרי תליתו של שלמה בן-יוסף, הוחלט בקן להקים מחלקה מיוחדת של בוגרי קורס סמלים בשם "עולי הגרדום". אברהם, יחד עם האחים אפלבויס, נשלחו ליערות הסביבה, כדי לבדוק את המצב. אברהם היה הראשון שחזר לעיר ומסר, שיש אפשרות להתארגנות פרטיזאנית ביער. אחרי חודש הוא הגיע ליער עם קבוצת בית"רים, והם הצטרפו לקבוצה של A.L.

אברהם נפל באחת הפעולות, שבה פוצצה יחידתו פסי רכבת באיזור לובלין.

ספר לובלין, עמ' 44, 443.

ספר מלחמת הפרטיזאנים, עמ' 176.

רוט מרדכי (מייטק)

נולד בעיירה זייכלין על-יד קוטנה. בוגר אוניברסיטה וחינך תנועת-הנוער בית"ר. גויס לצבא לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה. השתתף בקרבות על-יד העיר לובניץ ובהגנה על וארשה. אחרי כיבוש העיר נשאר שם והתייצב לפני מיפקדת בית"ר. היה פעיל בהקמת המחותרת הבית"רית בווארשה ואחר-כך בהקמת האירגון ז.ז.ו.ו. היה פעיל בקרבות בזמן המרד.

נשאר זמן רב בגיטו הנוער בין הבתים השרופים. משרידי הלוחמים שאירגן

קבוצה ועמד בראשה. חידש את הקשר עם הצד הארי, והגיע למאיור "ביסטרי" (איוואנסקי). קבוצתו עברה לצד הארי וסופחה לגדוד "חרוברי" 2 - (Chrobri 2). רב חלקם של הבחורים היהודים במרד הפולני. הם לחמו בעוז וגבורה ורבים מהם נהרגו. בין המשתתפים והנופלים במרד הפולני אנו מוצאים גם את שמו של סגן מייטק רוט.
* כינויו במחתרת.
מצדה של וארשה, עמ' 321.

רוסי אלפרד

נולד בביירות, לבנון, בשנת 1908 לאביו יוסף ואמו רחל. המשפחה עברה ב-1912 לצפון אפריקה. את לימודיו התחיל בבית-ספר "אליאנס" (כל ישראל חברים). למד באוניברסיטאות אלז'יר וטוניס בפקולטה למשפטים, וקיבל תואר עורך-דין בשנת 1931.

בהיותו ילד הצטרף להסתדרות הצופים ואחר-כך לברית תרומפלדור. המועדון ע"ש מאקס נורדאו ריכז סביבו נוער ובוגרים והגיש לציבור היהודי הרצאות על דרכה של בית"ר ועל הציונות הפוליטית לפי השקפתו של ז'בוטינסקי. אלפרד, כיוסף אנקורי ובוגרים נוספים, נטש את שורות "השומר הצעיר" וראה ב"בית"ר סדנה לחשל בה את החלום הציוני. שאיפותיו השתלבו יותר באווירה הרוחנית של בית אבא ובסביבת הרחוב היהודי, שבה גדל.

באוגוסט 1934 המליץ אלוש (נציב בית"ר של ארצות צפון-אפריקה) בפני המיפקדה הארצית בטוניס על אלפרד רוסי לכהן כנציב בית"ר טוניס. במיוחד בלט פועלו בשטח ההגנה העצמית, שאירגן ברחוב היהודי. בשנת 1935 השיג רשות לאמן את חברי הליגיון במתקני חיל-המצב הצרפתי. תדריך האימון היה מבוסס על חוברת אימוני שדה של צבא צרפת: השימוש בנשק, קליעה למטרה ודרכי קשר. בכהונתו כנציב המליץ בפני המיפקדה הארצית בטוניס, שאפרים לוזון יכהן כנציב בית"ר במקומו.

אלפרד עצמו התפנה לעיסוקיו ולמשפחתו. בתו הבכורה נולדה ב-29 במארס 1930. בפרוץ מלחמת-העולם נדרש אלפרד להתגייס כקצין מילואים. כבעל תואר אקדמאי הוצב במטהו של גנראל ברתום (Bartom), בגאבס בדרום-טונסיה. ב-30 במאי 1940 הועבר עם גדודו על אדמת צרפת. עם כניעת המאראשאל פטן בסוף יוני 1940 שוחרר מתפקידו וחזר לטוניס. הוא השתלב ביחידה לוחמת קונספירטיבית ונוקשה של שלישיות וחמישיות - גרעין "הרזיסטאנס" בטוניס. המפקד מוניה נהרג כבר במחצית השנה הראשונה לקיום המחתרת בטוניס אי שם בדרך ממאלטה.

במקומו נבחר אלפרד רוסי, שהעניק מימד נרחב לפעולות, למרות היותו במעקב השלטונות.

למשימות קשות הוא התייצב אישית לפעולה, ולעיתים קרובות התמודד בעצמו עם המטרה. אשתו, שכבר הייתה בארץ-ישראל, קיבלה ממנו ידיעה: "אחיך ואני בסדר גמרו, אוהב אתכם, אלפרד".

כפי שנודע אחר-כך, הגיע אלפרד לגיברלטאר עם המסמכים והדואר של המחותרת ומסרם לתעודתם. במדוס-אל-באב לקח חלק במאבק נגד גייסות המרשאל רומל. לפי מידע מודיעיני עדכני, שריכוזו והעביר, הושמדו 17 מטוסים גרמניים, שחננו בשדה תעופה שבמזרח-טוניס, הוא הוחזר בספינה קטנה לאי מאלטה והודרך למשימה, ממנה לא חזר.

אלפרד נראה בהופעתו כאיטלקי, דיבר בשפה זו כיליד המקום. הוא הוצנח לאי סיציליה, כדי לבצע הכנת תשתית לפלישה ומודיעין. אחרי פעילות מודיעינית והכנות לדיווח משותף לצבאות בעלות הברית, זיהה אותו ערבי מהעיר טוניס, ששהה בסיציליה לצורך עסקיו והלשין עליו בפני השלטונות. אלפרד נתפס והוחזק בכפר קטן בשם קאטאניסטה ליד פאלרמו שבסיציליה.

יום יום הובא לחקירה במכונת פרטית. ב-18 באפריל 1943 בשעת ביצוע הפצצה של חיל-האוויר הבריטי על הכביש, נעצר הרכב. אלפרד ביקש לעשות את צרכיו, ניצל את ההרעשה והתחיל בורח. השומרים ירו בו והרגוהו. בדצמבר 1946 הובא ארונו לטוניס ברוב כבוד, נערכה לו הלוויה ממלכתית בליווי רבים ממוקירי זיכרו, חברים ותניכיו, חברי הרזיסטאנס וצבא צרפת.

ב-29 באפריל 1964 הובא אלפרד לקבר ישראל בארצו, עליה חלם.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מסי' 5 (55), עמ' 72-74.

רוסק זאב

נולד ב-1914 בקוטנה. בנערותו למד בישיבה ואחר-כך בגימנסיה העברית במקום. כבר בנעוריו נתפס לרעיונות התנועה הציונית, היה חבר בתנועת ה"מזרחי", ואחר-כך נמנה עם הפעילים המרכזיים בקן בית"ר המקומי. שירת בצבא הפולני, ועם שיחרורו ב-1935 עלה ארצה בעלייה בלתי-ליגאלית (עלייה ב').

היה נכון תמיד להתנדב לכל משימה לאומית. נענה לקריאתם של המוסדות המרכזיים של היישוב היהודי בארץ-ישראל ושל תנועתו, והתגייס לצבא הבריטי. במסגרת הגדוד השלישי של הבריגאדה היהודית הארץ-ישראלית לחם בנאצים בחזית איטליה. נפל בשדה הקרב על גדות נהר הסניו ב-19 במארס 1945. היה החלל הראשון של הבריגאדה. בקרב המפורסם לקחו חיילי הבריגאדה בשבי חיילים

גרמנים רבים.
ספר קוטנה, עמ' 171.
ספר הבריגדה היהודית, עמ' 299.

רזיאל דוד * (אלוף בן ענת)

בן אברהם מרדכי ובלומה. נולד בי"ח כסלו תרע"א 19 בדצמבר 1910 בעיירה סמורגון שבפלך וילנה. נצר מגזע רבנים גאוניים וגדולי תורה ובן להורים חולמי ציון ונושאים את נפשם לארץ-ישראל. הוריו, מורים ומפיצי שפת עבר, היקנו לילד את הדיבור העברי מילדותו.

בהיותו בן שלוש, עלתה המשפחה ארצה. אך עם פרוץ מלחמת-העולם הראשונה והנגישות מצד המשטר הטורקי, הוגלתה מן הארץ עם כל היהודים בעלי נתינות רוסית. במשך שמונה שנים נדדו דרך מצרים, רוסיה, אוקראינה וליטא עד אשר זכו לשוב למולדת. לדוד מלאו אז שתיים-עשרה שנה. בכל השנים האלו נתחנך על-ידי הוריו, מבלי לבקר בבית-ספר.

עוד בשחר ילדותו הצטיין בכישרונותיו. בהיותו בן שמונה ידע כמעט את כל התנ"ך בעל-פה, ועד שנתו השתיים-עשרה סיים אל כל הש"ס. כשחזר ארצה, המשיך ללמוד בביה"ס התיכון "תחכמוני" ועמד בבחינות הבגרות.

כאשר עברה ישיבת סלובודקה לחברון, ביקש להתקבל לישיבה, אך למרות אהבת התורה שקיננה בנפשו, סירב לבסוף להצטרף אליה, וזה בשל שפת ההוראה בידיש. הוא נכנס על כן לישיבתו של הרב קוק זצ"ל "מרכז הרב", שם העמיק במשך שנתיים את ידיעותיו בתורה. לאחר מכן נכנס ללמוד באוניברסיטה העברית ולמד מדעי היהדות, מתמטיקה ופילוסופיה.

מאורעות הדמים בתרפ"ט הבשילו בנפשו את ההכרה, כי גאולת ישראל אינה יכולה להישאר בתחום הרוח בלבד. לקח הטבח, שערכו הפורעים הערביים בכל המקומות, בהם לא נתקלו בהתנגדות יהודית מאורגנת, הוליד בו את חזון תקומת הכוח העברי. הוא הסיק את המסקנות אשר הטביעו לאחר מכן את חותמן על חייו ועל גורלו, ובו ביום הצטרף לפלוגת המתנדבים שליד ועד הקהילה בירושלים. התפקיד הראשון, שעלה בגורלו, היה ללוות למנוחות את עשרות בחורי הישיבה שנטבחו בחברון.

כשבעקבות ה"מאורעות" פרשו כמה מחשובי המפקדים ב"הגנה" משורותיה והקימו את האירגון הצבאי הלאומי, הצטרף רזיאל לשורותיו מייד עם היווסדו. מעתה הקדיש את זמנו להשתלמות במקצועות הצבאיים. מפאת חוסר ספרות צבאית בעברית, הלך אל המקורות והשתלם באנגלית ובצרפתית, כדי להיות בן

בית במכמני המדע הצבאי. שקידתו נתנה במהרה את פרייה, ורזיאל היה לאחד מטובי המדריכים באצ"ל, ולפקודתו נמסרה הדרכת הקורסים למפקדים למען קידום האימונים, ביסוס הידיעות הצבאיות והפצתן בין הרבים, תירגם, ערך וחיבר יחד עם אברהם שטרן ספרי עזר מקצועיים והירבה לכתוב מאמרים ורשימות בעיתונות הפנימית של האצ"ל.

מאורעות תרצ"ו הביאו למיפנה בחייו של רזיאל, שהיה גם למיפנה בתולדות הדור. פורעי ערב הכריזו על "מרד". חוצפתם ותוקפנותם גברו: הכנופיות שלטו בכבישים, יום יום נרצחו יהודים, נערכו הלוויות ונישאו הספדים. היישוב התבוסס בדמו, אך הוסיף להיות שאנן. המוסדות הרשמיים העלו על נס את "הגבורה שבהבלגה", פיארוה כצו המוסד והמצפון וכחוכמה מדינית עליונה והמשיכו בפניות לבריטים.

רזיאל נוכח לדעת, כי לשיטת ההבלגה אין הצדקה מדינית ולא תכלית צבאית. בהתקפה הוא ראה את הדרך להצלה, ומול ההבלגה הוא העמיד את התביעה לתגובה מאורגנת ויזומה.

משאירגן את השורות סביב דגל התגובה, נטל את היוזמה לידי, וביי כסלו תרצ"ח 14 בנובמבר 1937 "יום הראשון השחור לערבים", הפעיל את הנשק העברי בירושלים בהתקפה המאורגנת הראשונה. יוזמה זו שימשה אות לשבירת ההבלגה ולנקיטת מעשי תגמול בכל רחבי הארץ, ולמעשה - זו הייתה הפעולה הראשונה במלחמת השיחרור העברית.

אך אין זכותו של רזיאל בשבירת ההבלגה בלבד. הוא אשר שימש כאבטיפוס למפקד העברי החדש. על שבירת ההבלגה פיקד אישית ובכל מבצע הוכיח את נכונותו להקרבה עצמית ואת התורה, כי מפקד הולך לפני אנשיו, אותה סיגל לעצמו צבא ישראל בימינו, הורה לראשונה אלוף ברענת במחתרת בציון.

ועוד גדולה זכותו של רזיאל – הוא אשר הפך את אצ"ל לאירגון לוחם ולגוף עצמאי גם בדרכי מחשבתו. הוא החדיר את רוח הקרב ואת החוש לסדר ולמשמעת בלבבות חניכיו. הוא שימש דוגמה לאנשיו בכל מה שנקרא צדק, יושר, טוהר המידות, ענווה והדר צבאי.

כשמונה דוד רזיאל על-ידי זאב זיבוטינסקי, מצביאו של האירגון הצבאי הלאומי, למפקדו הראשי של אצ"ל הורחבה פעולתו גם על תפוצות הגולה. שליחי האצ"ל תיכננו את גיוסם של רבבות חיילים יהודים ממזרח-אירופה, אשר יעלו על נשקם בחופי הארץ וישחררוה. בעיירות פולין אורגנו קורסים של הנוער הבית"רי ובהם אומנו מפקדים ומדריכים לצבא המחתרת. גם הנשק ממחסני הצבא הפולני הוכן בהתאם להסכם בין ראשי השלטון הפולני ומפקדת האצ"ל. רזיאל, בנצחו על

כל ההכנות, חלם על ההעפלה מזוינת, על יום, בו ינחת בציון צבא עברי, שצויד ואומן בארצות הגולה ובמהלומת בזק ישחרר את המולדת. הכנות אלה היו כרוכות ושלובות בעליית "אף-על-פיי", תנועת שיבת ציון בניגוד לחוקי השליטים הנוכרים ובניגוד לשיטת הסרטיפיקאטים. וכשקרא זאב זיבוטינסקי להעפלה חופשית, קיבל על עצמו האצ"ל, בשיתוף עם בית"ר, את האחריות לביצועה. אוניות "אף-על-פיי" העלו ישר לחופי הארץ רבבות יהודים מאירופה, ובהם המוני נוער תוסס, שהפכו ללוחמים עבריים במולדת. גם בשטח זה זכות ראשונים לרזיאל ולחבריו באצ"ל ובית"ר, אשר הפכו את ההעפלה למכשיר מדיני, עוררו את דעת הקהל העולמית לטראגדיה של פליטי ישראל וערערו את חוקי השליט הנוכרי.

באחת מאוניות ההעפלה, שחזרה לאירופה, יצא רזיאל לפאריס לפגישה עם זאב זיבוטינסקי לשם פתרון שאלות אירגוניות ולהתוות קווי פעולה לעתיד. מפאריס נסע לפולין, כדי לעמוד מקרוב על הסידורים בקשר לרכישה ולהדרכה, ושם ראה את ענות ההמונים היהודים ואת שוועתם לגאולה. אחרי שובו מפאריס נתמנה על-ידי זאב זיבוטינסקי לנציב בית"ר בארץ-ישראל ולקצין שלטון בית"ר. זמן מה לאחר שחזר ארצה, נתפס על-ידי הבולשת. בחקירה הודיע לנציגי השלטון, כי הוא מפקדו של אצ"ל ומקבל על עצמו אחריות אישית עבור כל פעולותיו. הייתה זו התמודדות בין מפקד אצ"ל והשלטון הבריטי, שקצינו איימו עליו בתלייה, אך השלטונות לא העזו לבצע את האיום, ורזיאל נשלח לעכו ומשם למעצר צבאי בצריפין, בו הוחזק עד פרוץ מלחמת-העולם השנייה. מחנה המעצר הבריטי בצריפין נתמלא בחיילי אצ"ל וחברי בית"ר והצה"ר. רזיאל היה בינתיים לאדם המבוקש ביותר. היה בין הראשונים שחי חיי מחתרת בציון.

נוכח סכנת ההשמדה, שאיימה על העם היהודי כולו מידי היטלר ונוכח מלחמתה של אנגליה בחיה הנאצית, בדק האצ"ל מחדש את עמדתו. מיפקדת אצ"ל החליטה על "שביתת-נשק", ורזיאל וחבריו שוחררו ממחנה המעצר. והנה הופנתה חרב ההשמדה על היישוב בארץ-ישראל. דיוויזיות שיריון גרמניות הגיעו לצפון-אפריקה. בסוריה ובלבנון של וישי התיישבו הגרמנים והאיטלקים, וראשיד-עלי כילאני תפש את השלטון בעיראק, מרד בבריטים והזמין את ה"לופטוואפה" הגרמני לארצו. ניצחונו של ראשיד-עלי כילאני היה מביא את הצבא הגרמני למבואותיה של ארץ-ישראל.

בימי סכנה אלה פנה שליחו האישי של הגנרל וייוול למיפקדת אצ"ל בבקשה לסייע להדברת צבאותיו של כילאני: "עיזרו לנו בעיראק ושילחו יחידה לביצוע

פעולות חבלה מיוחדות. הגורם הלויאלי היחיד במזרח-התיכון הם היהודים, ועליהם להשיג את מדינתם. התחילו בפעולות והוכיחו את יכולתם. יש שינוי בהלכי-הרוח אצל הבריטים. נדון אתכם גם על תנאים פוליטיים".

רזיאל החליט להיענות להצעה, להוכיח את היכולת של אנשי אצ"ל, ואחרי מספר פעולות חבלה להפסיק ולדרוש הצהרה פוליטית מחייבת, ואילו כתנאי לעצם משלוח חוליית חבלה לעיראק, דרש יד חופשית בנוגע לצורר היהודים ומשתף הפעולה עם היטלר - המופתי הירושלמי.

שוב הוכיח רזיאל את אבירותו, כשהחליט, בניגוד לדעת חבריו לצאת בעצמו אל קו האש בראש חוליית חבלה. רזיאל וחבריו מילאו תפקיד חשוב בהכנת המורדים ובכיבוש בגדאד מידיהם. חברי קבוצתו חדרו אל מאחורי קווי המורדים, השיגו אינפורמציה צבאית חיונית וסייעו על-ידי כך לכניסת הכוחות הבריטיים לבגדאד.

ראשיד-עלי כילאני הוכה, ובסיס ה"לופטוואפה" הגרמני חוסל, אך באחד מסיווריו בקווים הקידמיים נפל דוד רזיאל מפצצות גרמניות ביום כ"ג באייר תש"א 20 במאי 1941.

על נהרות בבל, הרחק מן הארץ אותה אהב נפל דוד רזיאל, אלוף בן-ענת, מפקדו הראשי של האירגון הצבאי הלאומי. אווירוני "היינקל" של האויב הגרמני פגעו בו בשעת מילוי תפקידו המלחמתי, כשיצא עם אנשיו למעברות נהר פרת, כדי להתחקות אחרי העמדות של צבא כילאני והמופתי הירושלמי.

ביום ד' בטבת תשט"ז 19 בדצמבר 1955 הועברו עצמותיו ממקום קבורתן בחבניה שבעירק ולמחרת היום הובאו לקבורה זמנית בבית-הקברות היהודי במארגו שליד ניקוסיה, קפריסין.

בספטמבר 1960, זמן קצר לאחר שזכה האי בעצמאותו, פנה מנחם בגין, מפקדו האחרון של האירגון הצבאי הלאומי, אל הנשיא החדש הארכיהגמון מקאריוס, בבקשה להתיר את העברת הגופה לארץ-ישראל. הפנייה נענתה בחיוב, וביום 16 במארכ 1961 הובא דוד רזיאל למקום מנוחתו האחרונה בירושלים ונטמן בהר הרצל.

* כינויו ודרגתו באצ"ל.

זכרם נצח, עמ' 2, 3, 4, 5.

מערכות האירגון הצבאי הלאומי, עמ' 73, 74, 75, 76, 77.

רטנובסקי שמעון

נולד בפולאוו, פולין. בנערותו הצטרף לתנועת בית"ר ולאחר מכן להצה"ר. עלה לארץ ב-1934. למד באוניברסיטה העברית בירושלים, והיה פעיל באירגונים של הסטודנטים הרוויזיוניסטים במסגרת "יבנה ויודפת". אחר-כך הצטרף ל"אירגון הצבאי הלאומי", ומילא בו תפקידים אחראיים. לאחר שפרצה מלחמת-העולם השנייה נענה לצו תנועתו ולקריאת המוסדות הלאומיים בארץ-ישראל, והתגייס לצבא הבריטי. בעת שירותו שמר על קשר הדוק עם האצ"ל והוציא לפועל את הוראותיו.

מיפקדת הצבא הבריטי הודיעה רשמית, כי שמעון רטנובסקי הוכרז כנעדר. נהרג במסגרת שירותו בחיל-האוויר המלכותי בעת שהתפוצצה אוניית תחמושת שהפליג בה.

זכרם נצח, עמ' 82.

ספר תולדות ההתנדבות בין בריטים ערבים וגרמנים, כרך 4, עמ' 332.

רייבלובסקה פרידה

נולדה בביאליסטוק. כתלמידת תיכון הצטרפה לקן בית"ר בעיר. בזמן הכיבוש הסובייטי הגישה עזרה לבית"רים הפליטים.

כשפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה היתה בית"ר מוכנה להתקוממות, וכך הוא הצטרף לאירגון הכללי בגיטו. ביום שפרץ המרד בגיטו הייתה העמדה הבית"רית מוכנה לקרב. ניצחונם הראשון של לוחמי הגיטו לא ארך זמן רב. עד מהרה התאוששו הגרמנים וחזרו לגיטו בכוחות מוגברים עם עוזריהם, ובעזרת זחלמים ומטוסים החלו להופיע מעל הגיטו ולזרוע מוות במכונות ירייה. הגרמנים כיוונו את האש הכבדה לעבר ההמונים הבורחים. ברחוב ציפלה הצטיינה בלחימה הבית"רית פרידה בת השמונה-עשרה, אשר חטפה מגרמני מכונת ירייה והחלה להמטיר ולזרוע בה אש בין הגרמנים הנסוגים.

פרידה נפלה בקרב הזה. גם במקומות אחרים היו הבית"רים ראשוני המתקוממים, וכתוצאה מכך גם ראשוניים בין הנופלים והנפגעים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 10 (35/36), עמ' 14-20.

ד"ר רייטמן*

נולד בטלומאץ, בוגר האוניברסיטה בלבוב. את הפראקטיקה עשה בעיירה פוטוק-זלוטי, מחוז לבוב. היה יושב-ראש תנועת הצה"ר בעיירה. בתקופת השואה הצטרף לקבוצתו של מוניה וורמן.

בעדותו מוסר מוניה וורמן: "גלי הרדיו הביאו אלינו יריות שמחה של תותחים ממוסקוה, והן הדהדו ועוררו גיל בלבותינו. מזג האוויר היה נהדר, אך הימים התקצרו והלכו, ואנו בילינו את הערבים ליד המדורה וגלגלנו שיחה על הידיעות מחזיתות הקרב. באחד מימי הסתיו היפים האלה התנפלה קבוצה של 15 שוטרים אוקראינים וגרמנים על קבוצת יהודים, שנמצאו לא רחוק מקבוצתנו. ד"ר רייטמן בריש אנגלברג ואחותו ועוד אנשים תפסו נשק, ונכנסו לקרב עם השוטרים והגרמנים. מכדורי הרוצחים נפלו בריש אנגלברג ואחותו וד"ר רייטמן עם אשתו ובנו בן השש. אנו חשנו לעזרתם, אך כבר לא מצאנו איש. אחרי שהגענו למקום, קברנו את המתים, כשאנו מכסים אותם בשכבת אדמה, כדי שהזאבים לא ימצאום. אנו סימנו את מקום מנוחתם הנצחית".

* שמו הפרטי אינו ידוע.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', עמ' 7, עמ' 19, 20, 21.
עדות מ. וורמן-בזן (איר"ש, 03/4235 ו-3485/195).

רייטר פבק

נולד בעיר טלומאץ. בוגר הגימנסיה. הצטרף לבית"ר ולתנועת "הצה"ר". היה חבר המועצה המחוזית של המפלגה הרוויזיוניסטית וחבר המפקדה המחוזית של בית"ר בסטאניסלאבוב.

בתקופת מלחמת-העולם השנייה ירד למחתרת ולבסוף הצטרף למחתרת תחת פיקודו של מוניה וורמן. באחת הפעולות של הקבוצה נכנס לקרב עם פלוגה גרמנית, נתפס ונורה במקום.

ספר טלומאץ, עמ' 245.

עדות מ. וורמן (איר"ש ו-03/4235-3485/195).

ריינר יצחק

בן דב ושושנה. נולד ב-1 בנובמבר 1930 (כ' בחשוון תרצ"א), בסטניסלאבוב, מזרח גליציה, פולין. מייד לאחר שהחל ללמוד בבית-הספר, כבשו הגרמנים את

העיר. כאשר המיתו את אמו ואת בני-משפחתו, נמלט הנער, וקפץ מהקומה השלישית של בניין אל מחוץ לחומת הגיטו שהיו כלואים בו כל יהודי המקום. כשרגלו האחת שבורה, הגיע בזחילה אל בית איכר, ומצא אצלו מחסה עד שהחלים. אחר-כך יצא ליער והצטרף ליחידת פרטיזאנים. עם תום המלחמה נתבשר, כי אביו נשאר בחיים. השניים החליטו לעזוב את הגולה, וב-1946 עלו ארצה.

כאן הצטרף לאצ"ל. תחילה פעל במחלקת התעמולה, ובאחד הימים נעצר בשעת הדבקות כרוזים, אך שוחרר בזכות ערבות כספית והשתדלות של אביו. כעבור זמן החל להשתתף בפעולות קרב. אחרי החלטת האו"ם יצא לפעולה נגד הערבים. זכה להימנות גם עם כובשי יפו. מכאן הועבר לחזית רמלה. נודע כחייל אמיץ מאוד; פעם פרץ בברן שבידו את טבעת הכיתור, שהוקפו בה הוא וחבריו. בקרב האחרון עמו נגד התקפה ערבית, ואף לאחר שנפצע הוסיף לאחוז בברן, ולהילחם על נסיגת חיילי פלוגתו, עד שנפצע בפעם השנייה ומת. ב-1 ביוני 1948 (כ"א אייר תש"ח) נטמן בנחלת-יצחק.

ספר סטאניסלבוב, עמ' 876.

זכרם נצח, עמ' 439.

יזכור, עמ' 805.

ריינהולד יצחק (איזו)

נולד בברודי. היה מפעילי בית"ר, ופעיל "האירגון היהודי הלוחם" בגיטו. ב-13 במאי 1943 יצא עם עוד אחד-עשר צעירים להתנפל על הבנק הממלכתי של ברודי. הקבוצה נתקלה בגרמנים שהתאמנו במקום, ולוחמיה נסוגו לאחר קרב. יצחק נפצע ונמלט אל בין קני סוף, ירה בגרמני שרדף אחריו והרג אותו, ולא חזר העיריה עד שמצא את אקדחו, שאבד לו בבוץ. נורה ונהרג בעת שניסה להימלט עם חברים אחרים של האירגון במקום השילוח למחנות בתחנת-הרכבת.

ספר הפרטיזאנים היהודים, כרך ב', עמ' 247, 248.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 184.

רייפר צבי

בן יוסף ומרים. נולד ב-1927 בטישובצה, פולין. למד בבית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר, והיה בין הפעילים בקן. בזמן המלחמה החל לעבוד במוסד כמכונאי. בימי

המלחמה הועבד בפרך במחנות הגרמנים. ואחר-כך ברח משם והצטרף לגדודי הפרטיזאנים בסביבות לודמיר.

אחרי המלחמה נדד דרך מחנות העקורים בגרמניה לצרפת. העפיל לארץ ממארכיי באוניה "תיאודור הרצל". נתפס והובא לקפריסין, והוחזק שם כתשעה חודשים. כשהגיע לארץ ב-1948, התייצב בשורות המגינים במסגרת גדודי האצ"ל. השתתף בפעולות ובקרבות, עד שנפל ב-י"ד בסיוון תש"ח, 21 ביוני 1948. למחרת נקבר בבית-הקברות בנחלת-יצחק.

יזכור, עמ' 305.

זכרם נצח, עמ' 135.

רייצפלד איזי

נולד ב-1920 בעיירה מושציסקה, גליל לבוב, פולין. היה בוגר בבית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר והיה פעיל בקן. בזמן הכיבוש הסובייטי התארגנה קבוצה מחתרתית בית"רית, לאחר שיו"ר התנועה – משה אגרט, וד"ר בנד – יו"ר הצה"ר בפשיטת, ועוד עסקנים ציוניים במושציסקה הוגלו לרוסיה.

בזמן הכיבוש הגרמני היה מצב היהודים קשה מאוד, והחמיר עוד עם כניסת חיל-המצב הגרמני לעיירה. בימים ההם של ייאוש, הרג והשמדה נמצאה ביערות הסמוכים קבוצת בית"רים, שהחליטו להגן על חייהם ועל כבודם עם נשק ביד.

איזי לחם באומץ-לב עם קבוצת גרמנים, בקרב שנמשך שעות ארוכות.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 47-49.

ריער חיים

נולד בעיירה אילייה (ליד וילנה) פולין. בצעירותו הצטרף לשורות בית"ר, ואחרי שירותו בצבא הפולני היה מפקד ברית החייל. ביום הטבח ב-17 במארכ 1942 היה בין שלושת האנשים שהצליחו להימלט מגיטו אילייה. הצטרף לגדוד הפרטיזאנים "הנוקס" ביערות נאליבוק. יצא עם כיתת חבלנים לפשיטה בכפר קסצ'יניוויץ. שחיל-מצב גרמני השתכן בכנסייה שבו. החבלנים הניחו חומר נפץ בכנסייה, הכנסייה הועפה, והגרמנים שבתוכה נהרגו. באותה פעולה נפצע קשה. חבריו הביאו אותו לתחנת איסוף הפצועים, שם הועלה על שולחן הניתוחים. עצם נגועה ברגל הוחלפה בשפופרת פלטינה. הוא סבל ייסורים, וכשלא השגיחו עליו, הוציא את השפופרת. החל דימום, והוא מת.

ספר אילייה, עמ' 345, 393, 394.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 185.

רמיגולסקי אברהם

נולד ב-1918. מנעוריו בשורות בית"ר, וניהל את מחלקת האירגון בקן בית"ר וילנה. נספה באחת האקציות בגיטו.
חורבן ומרד, עמ' 401.

שאברינסקי לייבל

בן מאיר. נולד ב-1919 בעיירה סלץ בפלך גרודנה. למד בבית-ספר "תרבות", שהיה מעין תערובת של בית-ספר מודרני ושל תלמוד-תורה. בו בזמן למד גם בבית-ספר עממי פולני. לאחר גמר לימודיו היסודיים למד את מלאכת האפייה, ועסק במקצועו עד לגיוסו לצבא. כאשר נוסד בעיירה קן בית"ר, הלך בדרכי אחיו אברהם והצטרף לבית"ר, ואת כל שעותיו הפנויות בילה במועדון.

כאשר חולקה פולין בין רוסיה וגרמניה לפי הסכם מולוטוב-ריבנטרופ, נשארה העיירה בתחום השפעתה של רוסיה. כמחצית השנה לפני פרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה גויס לייבל לצבא האדום. הגדוד שלו נמצא בצ'לאבינסק שבאוראל, ושם עבר קורסים של טכנאי רדיו.

במלחמה לחם על-יד סמולנסק, ונפל בשבי עם כל הגדוד שלו. הגרמנים הרגו אותו כאשר נודע להם שהוא יהודי. הוא קורץ מאותו חומר נפלא שממנו נבנו יהודי פולין: היה בעל נפש עדינה, מלא מרץ ותוסס חיים, אהוב ואהוד על הכל. פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א' חוברת מס' 9, עמ' 16.

שאברינסקי מאיר

נולד ב-1890 בעיירה סלץ, הסמוכה לגרודנה. בעל לאשה ואב לשישה ילדים. היה חבר בהצה"ר ואת ילדיו שלח לבית"ר. מאיר היה בין מארגני "ברית-החיי"ל" בעיירה וגם פעיל במוסדות ציבוריים. ב-1941 שירתו שלושה מילדיו בצבא האדום. ב-22 ביוני 1941 פלשו הגרמנים לרוסיה וכבשו את סלץ. כל יהודי העיירה הועברו לקרטוז-ברזה* המרוחקת כעשרה ק"מ מסלץ. שם ריכזו הגרמנים את היהודים מכל העיירות בסביבה.

מאיר קיים קשר הדוק עם הפרטיזאנים שחנו בפושציה רוז'נאיה, והעביר אליהם ידיעות על הגרמנים. את הידיעות היה מקבל מפולני אחד, סטאניסלאו יאקובצ'יק, שהיה מזכיר המיפקדה הגרמנית בקרטוז-ברזה.

יאקובצ'יק היה רושם את הפרטים על נייר סיגריות דקיק, ומעבירם לשאברינסקי באמצעות הנערה היהודיה דורה האפליך (קפלן). דורה הייתה מצפינה את הרשימות בין שערות ראשה ומוסרת אותן לשאברינסקי.

בראשית יוני 1942 נאסרה דורה, ואנשי הגסטאפו מצאו בשערותיה רשימה; היא עונתה באכזריות, ומאיר שאברינסקי וסטאניסלאו יאקובצ'יק נאסרו ועונו עינויים קשים. לבסוף הוצאו שלושתם להורג. כל השלושה טמונים בקבר אחים ליד הכניסה לקרטוז-ברזה*.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 186.
חוברת פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 9, עמ' 17.
* במקום זה היה בית-סוהר גדול לאסירים פוליטיים לפני המלחמה.

שאייר איזיק

נולד בעיירה מושציסקה, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר והיה בין מקימי קן בית"ר בעיירתו. בשנות העשרים נסע לארץ-ישראל, אבל אחרי זמן מה גורש מהארץ וחזר לביתו. בארץ חלה במחלת הקדחת, וגופו נחלש מאוד. בשארית כוחותיו התמסר לעבודה בתנועה, ובפרט בבית"ר. איזיק הקדיש את כישורונותיו האירגוניים המזהירים יחד עם ד"ר ויינטרויב מפשרישל לחיזוק הקן במושציסקה. עם פלישת הרוסים לעיירה נלקח כמה פעמים לחקירות ממושכות ב-נ.ק.וו.ד., ושחרר אחרי כמה ימים של חקירות. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, יצאו הבית"רים ליערות הסביבה. איזיק ואשתו נסעו ל"סימנה וודה". הוא היה צריך להגיע ליער אחרי ימים ספורים יחד עם הבית"רי סנדר ואלד. בדרך ליער תפסו אותם האוקראינים והביאו אותם למשטרה הגרמנית, ושם רצחו אותם הגרמנים.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ד', מס' 4 (44), עמ' 47-49.

שבורין צבי

בן ישראל. נולד בחנוכה 1926 בלאחווה. למד בבית-ספר "יבנה" והצליח בלימודיו. בנעוריו הצטרף לשורות בית"ר. הצליח לברוח עם אביו מהגיטו ליער. ביער נודע כבעל אומץ-לב נדיר וכאחד הסיירים המוכשרים ביותר. נתקבל לגדוד הפרטיזאנים "קובפאק", וגם כאן נתחבב עד מהרה בגלל אומץ ליבו ועירנותו. כשהיה ביחידה השתדל שגם אביו יתקבל אליה, ומשלא נענה, העדיף לעזוב את היחידה ולא להשאיר את אביו ביער לבדו. אחרי שחרור האזור שפעלו בו, התגייס לצבא האדום ויצא לחזית. לאחר כמה חודשים נפל.

ראשונים למרד-לחווה, עמ' 231, 232.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 188.

שבסלס*

נולד ב-1922 בוויילנה, פולין. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר, והיה בין הפעילים בקן. הגרמנים היגלו אותו למתנה עבודת הפרך והריכוז "קלוגה" שבאסטוניה, ושם נרצח באכזריות.
* שמו הפרטי אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 402.

שדה (סאדה), יהודה לאון (זניאל*)

נולד בעיר טוניס ב-1918 למשפחה יהודית ציונית ומסורתית. בהיותו בן 14 הצטרף לבית"ר וחלם לעלות ארצה. הוא הכין את עצמו להגשים את רעיון בית"ר. בתחילת 1938 עלה לארץ-ישראל. במאסר אותה שנה הגיע לפלוגת הגיוס של בית"ר בראש-פינה, תחת פיקודו של שלום רוזנפלד. כעבור זמן הוא עלה לירושלים והתגייס למשטרה כגאפיר בעיר העתיקה.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה התפטר משירות משטרת המאנדאט והתנדב לצבא צרפת החופשית. במאי 1941, בזמן חניית יחידתו (P.P.L.O.) בקאסטינה, העביר רובים לכאר-טוביה הקרובה, ביודעו, מה חשיבותם של פריטים אלה עבור היישוב היהודי. כך עשה גם ביאנואר 1943, בהיותו בשליחות מטוברוק אשר בלוב לירושלים. בפעם זו ריכז והבריח נשק ותחמושת למחתרת הלוחמת – אצ"ל, ובהגיעו לירושלים, מסר ציוד זה במו ידיו ליעדו בשכונת גאולה.

הקשר בינו ובין החברים נמשך כל הזמן בעת מלחמת-העולם השנייה, גם כשהגיע לאירופה עם יחידתו הצרפתית, פגש את מפקדו, גיבור המלחמה, שנפל בקרב ב-24 בנובמבר 1944 – אביגדור מירקין.

רק בחודש יולי 1946 פשט "דניאל" את מדי הצבא הצרפתי ונרתם לעבודה באירגון בהסברה. בתקופה זו הוא חזר לצפון-אפריקה אל בני הנוער היהודי. הוא אירגן קבוצות במסגרת "נוער יהודי, למד עברית!", וכולו היה נתון בגיוס אוהדים עבור המחתרת הלוחמת בארץ.

בחודש יאנואר 1947 פגש את חנה לבית ברנס ונשאה לאשה ביולי אותה שנה. הוא פעל בשליחות אליהו לנקין, והתחקה אחרי תככי האנגלים נגד צרפת באפריקה במסגרת ההכנות למרד המוסלמי נגדם. הוא נתבע לנסוע שוב לאפריקה הצפונית ולרכז את פעולות "קרן הברזל" של האצ"ל. בגיוס כספים וריכוז שאריות מיצבורי נשק נטלה אשתו חנה חלק רב, למרות היותה בחודש השביעי להריונה. מיצבורי הנשק והתחמושת הועברו לצרפת וצורפו למלאי הברזל, אשר בבוא

היום הועלה ל"אלטלנה". חניכיו העפילו דרך אלזייר במאי 1947 בספינה "יהודה הלוי", וביוני 1947 בספינה "שיבת ציון". מהם עברו גם לצרפת והצטרפו לעולי "אלטלנה".

רק באפריל 1949 חזר ארצה. הוא רכש יחידת קרקע חקלאית ונעשה לאיכר. אחרי מחלה קצרה נפטר והוא בן 66.

* כניו במחתרת.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 4 (54), עמ' 67, 68.

שדזונסקי דוד

נולד באדר תרפ"ה (מארס 1925) לאלעזר וחיה מרים שדזונסקי בעיירה סופוצקין, הסמוכה לגרודנו. בבית הוריו, שהיה בית ציוני ועברי, חונך לערכים אלה, אותם ספג מגיל רך. אביו, עסקן ציבורי ויושב-ראש הוועד למען בית-הספר העברי, דאג, שבנו דוד, כיתר בני משפחתו, ילמד וירכוש דעת. עם סיימו את בית-הספר במקום, נסע ללמוד בגימנסיה "תרבות" בגרודנו.

מגיל עשר היה חבר בבית"ר. מועדון הקן היה בסמוך לביתו, באחד הבתים של הוריו, שהעמידו לרשות בית"ר. אחיו המבוגר ממנו, שמואל הי"ד, שאף הוא נפל עם נשק ביד במלחמה נגד הנאצים, היה אז מפקד הקן ובוגר בית-הספר למדריכים, מחזור ראשון בווארשה, בפיקודו של קצין השלטון ירמיה הלפרין.

ב-20 ביוני 1941, יומיים לפני ההתקפה הנאצית על ברית-המועצות, היגלו הרוסים את המשפחה כ"אלמנט אנטי-מעמדי ומסוכן למשטר הסובייטי" לסיביר, לשם "חינוכם מחדש". דוד, אז חולה אחרי ניתוח קשה, נאלץ להיטלטל עם הליווי הרוסי, בדרך לא דרך, כשעליהם חגים מטוסי קרב גרמניים.

המצב בחזית הרוסית בתחילת 1943 עדיין בכי רע, והרוסים החלו לגייס גם את אותם הבחורים, "שהיו סכנה למשטרם", וכך גוייס גם דוד לצבא האדום. מהמכתבים הראשונים, שהגיעו להוריו, התברר, שאת קורס הטירונות עבר בבסיס ליד אגם בייקאל. כשהמכתבים הלכו ופחתו, הבינו במשפחה שנשלח לחזית. דוד השתתף בכל הקרבות בחזית הדרום, בקרבות לשחרור אוקראינה וחלקים מרומניה.

באביב 1944 הגיע מכתב מבית-חולים צבאי, שנכתב כנראה על-ידי חברו ליחידה, פצוע אף הוא, ושמו שפירא. במכתב הודיע, שדוד פצוע קשה, קטוע יד ורגל, ומבקש למסור על מצבו להוריו ומקווה לטוב. לא עבר חודש ולהוריו של דוד הגיע מכתב רשמי ממפקד יחידתו בחזית הונגריה, בו נאמר: "בנכס דוד לייזרוביץ שדזונסקי נפל כגיבור במלחמת העם הסובייטי נגד חייט-הפרא הנאצית ואף זכה

לאות הצטיינות על שהתנדב בביצוע משימתו האחרונה, בה נפצע ומת מפצעיו".
למכתב צורפו כמה מחפציו האישיים וארבע מדליות. "בנכס נטמן – כך
במכתב – בבית הקברות הצבאי הסובייטי על אדמת הונגריה".
עדות אברהם שדמון.
פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, ינואר 1987, שנה כ"א, כרך ו' מס' 3 (59)
עמ' 33-35.

שדזונסקי שמואל

בן אליעזר וחייה מרים. נולד בינואר 1914 (שבט תרע"ד) בסופוצקין, פולין, בבית
ציוני ועברי. למד בבית-הספר העברי העממי בעיירה, שאביו היה אחד ממייסדיו,
ואחר-כך למד בגימנסיה "תרבות" בגרודנה. בעודו נער כבר ניכר בו כישרון כתיבה,
בייחוד שירה. וכשהיה בן 13 החל לפרסם את שיריו ואת סיפוריו בעיתוני הילדים
"בן כוכב", "עיתוני" ועוד.

הצטרף לבית"ר ב-1929; היה מפקד קן סופוצקין. ב-1932 השתתף בקורס
המרכזי למדריכים בווארשה בפיקודו של קצין השלטון ירמיהו הלפרין ז"ל. ניהל
כמה מחנות קיץ של בית"ר הצעירה במחוז גרודנה; היה מפקד פלוגת הכשרה
בקלצק על-יד ברנוביץ'. ב-1937, כששב מההכשרה, נדר את הנדר הבית"רי שמס'
595 והתכוון לעלות לארץ. בשנים האלה הכין סדרה של ספרי קריאה לילדים
"חבצלת", ועמד לפני חתימת חוזה עם המו"ל הנודע אי גיטלין ז"ל.

במארס 1939, לאחר הקרע הראשון ביחסי פולין-גרמניה, גויס בעתודות לצבא
פולין, שם הוחזק עד פרוץ מלחמת-העולם השנייה בספטמבר 1939. במלחמת
פולין-גרמניה נפל בשבי הגרמנים. עד 1941 עמד בקשר מכתבים עם המשפחה.
בסוף 1941 הועבר מגרמניה ממחנה-השבויים לעיר ביאלה-פודלסקה בפולין.
בהדעה מס' 62 מטעם שלטונות מחוז פולאווי נמסר על בריחתם של שבעה חיילים
יהודים ממחנה השבויים, ונאמר כי כל הלוכד אותם יחזירם למחנה השבויים. בין
השבעה היה גם שמואל. בהודעה מס' 83 מיום 7 ביוני 1943 דווח על הוצאתם להורג
של קבוצת פרטיזאנים וביניהם שמואל.

עדות אברהם שדמון (מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים).
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', חוברת מס' 14 (39), עמ' 49.
המכון ההיסטורי היהודי המרכזי בפולין ורשה.

שדלצקי יהושע

בין הראשונים שהצטרפו לקן בית"ר בעיירה דרצ'ין. עם פלישת הצבא הגרמני לפולין בספטמבר 1939 נמלט לוויילנה. אחרי זמן מה נשלח לעיירה לארגן את המחתרת הבית"רית. בדרכו פגש את הרשל זלוטוגורה, והם התחילו להגניב לגיטו נשק בשביל החברים בתאים המחתרתיים. ב-22 ביולי 1942 נמלט, לפני הטבח, עם קבוצה של עשרות יהודים ליערות רודה-דוברובשצינה, והם נקלטו בגודו של בולאק (אח"כ "פובידה"). ביום ההתקפה על דרצ'ין, ב-8 בספטמבר 1942, נפצע קשה ולא חזר ליחידתו עוד. גורלו אינו ידוע.
ספר דרצ'ין, עמ' 187.

שוורץ מנחם

בן בנימין וחנה. נולד ב-1924 בציוציה חבל טרנסילבאניה, רומניה. סיים את לימודיו בבית ספר עממי. מסגר במקצועו. מנעוריו חבר בתנועת בית"ר. בגיל צעיר סיגל לו את הלשון העברית וחלם על עלייה לארץ ישראל. כשסופח החבל להונגריה הועבר למחנה ריכוז. אחרי מפלת הגרמנים עבר לאוסטריה להכשרה קיבוצית. באותם ימים הזמין אותו דוד שישיב באורוגוואי לבוא אליו, אך הוא סירב. עלה ב-1947 באונית המעפילים "תאודור הרצלי". כשנה היה עצור בקפריסין ושימש שם מדרך ומורה.

הגיע לארץ בינואר 1948 ומייד התגייס לצה"ל. צורף לפלוגה קרבית בחטיבת "אלכסנדרוני". נפל בפעולות לשחרור הנגב בקרב על עיראק אל-מנשיה, ב-28 בדצמבר 1948 ונקבר בפאלוגיה. הועבר למנוחת עולמים בבית הקברות בנחלת יצחק.

זכרם נצח, עמ' 443.

יזכור, עמ' 818.

שוחט ישראל

נולד בווארשה, פולין. היה חבר פעיל במיפקדה שהוקמה לאחר שכבשו הגרמנים את העיר. המיפקדה הורכבה ממפקדי הקינים בעיר ובסביבתה: אשר פרנקל (קן מרכז), פלק לנגלבן (קן פראגה), ישראל שוחט וחיים האוס (קני וארשה), וכן יהודה צומבר מקאליש, יצחק לובלינסקי ויוסף בילבסקי מלודז', זיגפריד מווצלאבק. בראשם עמד פרץ לסקר.

אחרי המיפקד הראשון הגיע מספר הבית"רים בווארשה ליותר מאלפיים איש. בישיבה משותפת של מיפקדת בית"ר "ברית החייל" ומרכז הצה"ר הוחלט: לשכור מועדון שימשש מקום מיפגש, לאחר שהמועדון ברחוב מארשאלקובסקה יצא מכלל שימוש. המועדון החדש היה ברחוב לשנו 58/56, והחל שוקק חיים כל שעות היממה.

באפריל 1940, בישיבת המיפקדה, העלה ישראל את הרעיון להקמת אירגון לוחם, והרעיון קרם עור וגידים בחורף, כאשר פאוול פרנקל החל להקים את האירגון המחתרתי. הצעתו של ישראל שוחט ביטאה את רחשי לב כל חברי המיפקדה.

ישראל היה בין הנופלים הראשונים במרד.

מצדה של וארשה, עמ' 54, 55, 56, 82.

שווייצר ישראל

נולד בעיר סוסנוביץ, פולין, בבית מסורתי וציוני. קיבל חינוך תורני וכללי, הצטרף לבית"ר והיה חבר גם בפלג הדתי "ברית ישורון" בעיר.

בזמן מלחמת גרמניה-פולין גויס לצבא והשתתף במערכה. למזלו לא נפל בשבי הגרמני וחזר הביתה. לאחר זמן קצר ברח לצד הכיבוש הרוסי, ומשם לעומקי ברית-המועצות. רצה להתגייס לצבא הפולני של שיקורסקי, אבל בלשכת הגיוס שררה אווירה אנטישמית, והוא נדחה בלך ושוב ולא נתקבל בגלל יהדותו.

ב-1943 התארגנה הדיוויזיה הראשונה על-שם ט' קושצ'יושקו, וישראל נתקבל לצבא ולחם עד תום המלחמה. השתחרר מן הצבא ולא מצא עוד את מקומו בפולין. בהזדמנות הראשונה עזב עם קבוצת בית"רים את פולין בעלייה לא-לגאלית.

עלה לארץ-ישראל, השתתף בבניין הארץ, הוציא עיתון ביידיש, וכתב מאמרים על ההתפתחויות במדינה.

נפטר בארץ אחרי מחלה קצרה. הניח משפחה.

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 171.

שווער נתן

נולד ב-1912, בעיר חמילניק, פלך קילצה, פולין. קיבל חינוך ציוני מסורתי. היה בין הראשונים בהתארגנות להקמת קן בית"ר בעיר ומפקדה הראשון. לפי החלטת המיפקדה הוא ייצג את קן בית"ר בקורס המדריכים בניהולו של ירמיהו הלפרין

בזילונקה שליד וארשה. ישראל אוגניביץ מקן חמילניק השתתף בקורס גם הוא. אחרי שחזר מווארשה, אירגן קורס סמלים בקן עד שהתגייס לצבא הפולני. נתן שירת בחיל הרגלים והיה בין החיילים המצטיינים. לפני פרוץ המלחמה גויס למילואים. עם פרוץ המלחמה השתתף בהגנת קו לוביץ-קוטנה-וארשה. אחרי כניעתה של וארשה, חזר הביתה, והתחיל לארגן מחתרת בית"רית בעיר ביחד עם חברי התאים של האירגון. אחרי האקציה הראשונה לקח נתן קבוצה קטנה ויצאו לווארשה. הוא לחם בשורות Z.Z.W. ויצא אחרי המרד דרך התעלות לצד הארי והשתתף במרד הפולני. ברשימת הנופלים במרד הפולני נמצא שמו כלוחם במרד גיטו וארשה והמרד הפולני.

פנקס חמילניק, עמ' 624, 625, 743, 744.

שוורצמן נחום

בן יוסף ופרומה. נולד ב-1 באוגוסט 1926 (כ"א באב תרפ"ו) בעיר לודמיר, חבל ווהלין, פולין. למד בבית-ספר יסודי. כשפרצה המלחמה נהרגו הוריו וביתם נהרס. נחום נלקח למחנה-ריכוז וניצל בנס. בתום המלחמה יצא בדרך נדודים לארץ, והגיע אליה ב-1946. השתקע ברמת-גן, ועבד בבית-חרושת לאריגה. הוא הצטרף לאצ"ל, ועבר לגור עם כמה מחברי האירגון בבית עוזב באחד הפרדסים. נודע כלוחם אמיץ מאוד. השתתף בכיבוש יפו ובכיבוש ראש-העין, ואחר-כך התגייס לצבא ההגנה לישראל ולחם במסגרת "גבעתי" בכמה חזיתות. ב-18 ביולי 1948 (י"א בתמוז תש"ח), בזמן פריצת הדרך ליישובי הנגב, זחל לקראת טנקים מצריים, אך נפגע מצרור כדורים מאחד הטנקים ונהרג במקום. נטמן בבאר-טוביה. **זכרם נצח, עמ' 444.** **יזכור, עמ' 821.**

שולמאן דוד - עו"ד

נולד בווארשה. בוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטה. הצטרף לתנועה הרוויזיוניסטית ופעל בה בימי מלחמת-העולם השנייה. נשאר בווארשה ולחם להגנתה נגד הגרמנים. השתתף בהכנות ליום הזיכרון לזאב זיבוטינסקי ב-1940. די"ר דוד ודובינסקי כותב בספרו על שולמאן, "שהיה אחד המפקדים בארגון ז'ז.וו.

ומפקד המחלקה המשפטית. היה ראש הקבוצה במשימה גנד הבוגד ישראל פירשט, בשעה שחזר ב"ריקשה" מן הצד הארי מפגישה עם הגסטאפו או מבילוי בחברת ידידי הגרמנים הפולנים. בפעולה זו השתתפו ברוידה וגרנשטיין".

באחד הימים ביולי 1942 התקיימה ישיבה שנייה של הארגון ז.ז.וו. מהצד הארי השתתפו הנריק ווצלאב איבאנסקי וולאדיסלאב זיידלר-זארסקי. הישיבה נערכה בדירתו של המהנדס ליאון אורבך. לפגישה הגיעו גם אדם צ'רניאקוב, מארק ליכטנבאום, עו"ד דוד שולמאן, לאון רודל, הנריק פדרבוש, הניק ליפשיץ ושני רבנים. דוד שולמאן היה מפקד הגיזרה של המברשתנים ברחובות שווינטוויירסקה-וולובה. היו לאירגון ז.ז.וו. שלוש פלוגות גדולות וחזקות, שנלחמו בפיקודם של חיים לופטה, יוסף בילבסקי ויוסף גרינבלט. בקרב בין הרחובות נישבה דוד ויוסף גרינבלט לקח על עצמו את הפיקוד על כל הגיזרה.

דוד נפל בשבי והובא למחנה הריכוז בפוניאטובה, שם יסד קבוצה מחתרית עם קלינגבייל. נפל בזמן המרידה במחנה.

אנחנו לא נושענו, עמ' 97.

מצדה של וארשה, עמ' 66, 108, 168, 170, 205, 231, 241, 256.

שוסטר נתן

נולד ברטנה, ווהלין, פולין. הצטרף לשורות בית"ר בנעוריו. כמו אחיו ישראל ושלמה למד ב"חדר" ואחר-כך בבית-ספר עירוני. היה בחור שקט ופיקח ואהוב על חבריו.

לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, ברח עם אחיו ליערות הסביבה והצטרף לפרטיזאנים, לגדוד של "קרוק" (האוגדה של גנראל "בייגמה").

יותר משנתיים לחם ביערות בכל מיני משימות ונדע כלוחם אמיץ. במארס 1943, בזמן אקציה כלכלית, נתקל במשמר גרמני על-יד אוקולה, נפצע קשה ומת.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', חוברת מס' 26, עמ' 15-16.

רטנה, סיפוריה של קהילה יהודית שהושמדה, עמ' 168.

שוסטר שלמה

נולד ברטנה, ווהלין, פולין, למשפחה מסורתית וציונית, מטופלת בשבעה ילדים. התחנך ב"חדר" מתוקן. הצטרף לקן בית"ר בעיירתו. בתחילת 1940 כבשו הרוסים את רטנה. האחים שוסטר ירדו למחתרת והצליחו להתחמק ממאסר ומגירוש.

כאשר פרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, הסתלקו האחים שוסטר מן העיירה. כמה

ימים סתובבו בעיר, ואחר-כך הצטרפו לגדוד הפרטיזאנים של גנראל "בייגמה".
שלמה נודע כאחד הלוחמים הטובים בפלוגתו. יום אחד יצא עם יחידתו למקש
פסיר-רכבת. בדרכם לשוב לבסיס מן הפעולה נתקלו במשמר גרמני. יחידתו נכנסה
לקרב עם הגרמנים ושלמה נפצע ומת.
פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', חוברת מס' 26, עמ' 15-16.
רטנה, סיפורה של קהילה יהודית שהושמדה, עמ' 168.

שולקין שמואל

נולד בוויילנה, פולין. בוגר הגימנסיה העברית. חבר בית"ר. בתקופת הכיבוש
הרוסי היה פעיל באיגרון המחתרתי פ.פ.או. ובקן בית"ר בגיטו. גורלו אינו ידוע.
חורבן ומרד, עמ' 402.

שולץ נתן

נולד בוולוצלאבק, פולין. בן למשפחה אמידה, אשר כולה השתייכה למחנה
הזיבוטינסקאי, אביו היה יו"ר "ברית הצה"ר" בעיר, אמו הייתה חברה ב"ברית
נשים לאומיות", אחיו ואחיותיו חברים בבית"ר קן וולוצלאבק. נתן היה מהחברים
המסורים ביותר, והיה אהוב על כל חבריו. את כל זמנו הפנוי הקדיש לתרגילי סדר,
ללימוד עברית ותנ"ך, ידיעת ארץ-ישראל והיסטוריה כללית. באמצע שנות
השלושים, לאחר שגברה האפליה בפולין נגד היהודים, ורבבות יהודים נושלו
מפרנסותיהם, נאלצה משפחת שולץ לעזוב את העיר ולעבור ללודז', כדי לחפש שם
מקורות פרנסה חדשים.

נתן נאלץ להפסיק את לימודיו ולעזור בפרנסת משפחתו. את פעילותו בבית"ר
לא הפסיק. חלם לעלות לארץ-ישראל, אבל לא זכה. היה הרוח החיה בחוג חבריו,
והכניס שמחת חיים בכל אירוע שהשתתף בו.

לאחר שפרצה המלחמה עבר עם קבוצת בית"רים ולורשה והיה בין מקימי
"האיגרון הצבאי היהודי" בגיטו, וקרא ליהודים להתמרד בכוח נגד הגרמנים. היה
מפקד הפלוגה שפעלה בשטח מחסני טבנס-שולץ שברחוב קרמליצקה 5. רבים
מטובי הלוחמים של "האיגרון הצבאי היהודי" נפלו בקרב, וביניהם נתן.
העשור השלישי, עמ' 11, 12.

מצדה של וארשה, עמ' 103, 168, 170, 231, 241.

שולגסר יעקב

בן שלום. נולד בעיר קאלוואריה, פלך סובאלקי. בן שבע נתייתם מאביו. על אף הדוחק בבית, ואף-על-פי שעבד קשה לפרנסתו, הצליח לסיים את לימודיו בגימנסיה העברית בקובנה. בגימנסיה נמנה עם ראשוני הבית"רים, וביזמתו נוסד בה איגוד התלמידים הציונים "ארנונה". ערך ביטאון עברי של האיגוד הזה. עם פרוץ מלחמת-העולם החליט לעלות לארץ ישראל.

אחרי נדודים רבים הגיע לארץ, והתגייס לפלוגת בית"ר בראש פינה. במסגרת זו הצטרף ל"אירגון הצבאי הלאומי". תמיד שמח בחלקו, ואחרי העבודה המייגעת בפלוגתו, היה לומד תנ"ך, ולעיתים אף מושך בעט סופרים.

על-פי צו תנועתו וקריאת המוסדות הלאומיים בארץ, התגייס לצבא הבריטי ב-1942. כשהוקמה הבריגאדה הארץ-ישראלית, הצטרף לשורותיה, כאן היה מראשוני המתנגדים ל"סמל הפלשתיני", שנקבע לבריגאדה, ואף הושם בכלא ב"עוון" זה.

לפני שיצא לחזית לאירופה, פנה אל אחד ממכריו בראש-פינה וביקש ממנו, שיאמר "קדיש" בשנה הראשונה לאחר נפילתו. לבו ניבא לו שלא יזכה לשוב לארץ. שירת בגדוד השלישי של הבריגאדה. ביום שבא הגדוד לאירופה, תקף בסיוע שלושה טנקים בינוניים מטיפוס צירציל עמדה גרמנית מבוצרת בלה-ג'ורגיטה בחזית וילנובה. יעקב היה בין הלוחמים, שביקשו לחסום את הדרך לנסיגת האויב, וכאן נפל בקרב ביום 20 במארס 1945 ונקבר באיטליה. מפקד הפעולה ציין לשבח את אומץ לבו.

ספר הבריגאדה היהודית, עמ' 304, 305.

זכרם נצח, עמ' 83.

תולדות ההתנדבות בין בריטים ערבים וגרמנים, עמ' 333.

שטאדלר מיכאל

נולד ב-1924 בלודוויפול למשפחה מסורתית, שבניה השתייכו לתנועה הרוויזיוניסטית. קיבל חינוך יסודי תורני. בצעירותו הצטרף לבית"ר.

נמלט בעת הטבח בגיטו, ב-5 בספטמבר 1942. הגרמנים רדפו אחריו אך לא השיגוהו. הגיע ליער והצטרף לגדוד "סטארינה". יזם פעולות חבלה וריגול בגדודו, והיה אחד הסיירים הטובים בכל הסביבה.

נפל מידי איש מיליציה סובייטי לאחר השיחרור, כנראה בגלל פרובוקאציה. נקבר ב-5 באוקטובר 1944.

לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 194.

שטאהל זאב (וילי)

בן יצחק ופייגה-חנה נולד בעיר בוקארשט, רומניה, בשנת 1928. בוגר בית-ספר מקצועי מכני. בתקופת השואה היה פעיל במחתרת ציונית "ברית הקנאים", אשר פעלה באיזור המרכז של רומניה והתאמנה עם נשק. באותו זמן הצטרף כבית"רי לבריגדה היהודית.

בשנת 1946 העפיל ארצה באוניית מעפילים כחבר "ארגון ווגיוד". עלה להתיישבות בגליל העליון.

באחד הקרבות המכריעים להגנת משמר הירדן השליך זאב את נפשו מנגד ולחם בעוז באויבים הרבים. הוא נפצע קשה ונפל בשבי הסורים, ובבית-חולים סורי נפטר.

רק בערב יום כיפורים תשי"י 2.10.49 הובאה גופתו לקבר ישראל בארץ ישראל. בנו, אשר נולד אחרי מותו, נושא את שמו.

זכרם נצח, עמ' 447.

שטיין דוד

נולד בעיר בנדין, זגלמביה, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר והיה אחד מראשי הקן הבית"רי בעיר. בזמן הכיבוש הגרמני התנגד לשיטות היודנראט והואשם בהשתייכות למחתרת. חיפש דרכי הצלה לעצמו ולחבריו באמצעות סידור ניירות אריים וניירות של אזרחי חוץ-לארץ (ואמנם היו שניצלו כך). אבל דאגתם העיקרית לא הייתה הצלת יחידים על-ידי הפקרת הכלל. הם התערו בתוך המוני העם והפיחו בהם את רעיון המרי וההתנגדות בכל התנאים. בגלל הפעילות הזאת הוסגר דוד לגסטאפו ועונה עינויים קשים, ולבסוף הובל למסלוביץ ומשם למחנה ההשמדה אושוויץ, ושם הוצא להורג באשמת השתייכות למחתרת פרטיזאנית.

עדות משה ירקוני (איו"ש).

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 170.

שטיינגרטן ישראל

בן יעקב. נולד ב-1924 בעיירה רטנה, חבל ווהלין, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון עברי. הוריו הצטרפו לתנועה הרוויזיוניסטית והבנים – לבית"ר. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה ורטנה עברה לתחום השלטון הרוסי, ירדה בית"ר למחתרת.

ביוני 1941 נכנסו הגרמנים לרטנה, ומייד אספו את כל היהודים בכיכר על-יד הכנסייה והאשימו אותם שבלילה הקודם ירו לעבר הצבא הגרמני. בו במקום גזר הקצין הגרמני את דינו: להוציא מבין היהודים הנאספים שלושים איש ולירות בהם. מאז חיו היהודים 14 חודשים במשטר אימים, רצח, ביזה, שוד, הריגות ועינויים. מפעם לפעם הוציאו קבוצות של יהודים מהמקום לעבודה כביכול, אך עקבותיהם לא נודעו עוד.

בחורף 1942 ברח ישראל עם אלחנן אחיו מהעיירה, כדי להצטרף לפרטיזאנים רוסים. הם יצאו לחפש נשק, וכעבור יומיים מצאו קבר ובו שש גוויות, ועל ידם 4 רובים, 2 רובים אוטומטיים, וכמה רימונים. כך זכו ישראל ואחיו לנשק, והיו לפרטיזאנים. חורף 1942 היה בעיצומו, ועמו בעיות חורפיות מיוחדות: בונקר, בגדים חמים, מזון ובעיית טשטוש העקבות בשלג. בינתיים הגיעו אליהם ליער שמועות, שכמה דיוויזיות של הצבא האדום פרצו את החזית, והן מתקדמות מערבה לעבר העיר אוריל.

יום אחד יצא ישראל עם קבוצתו למשימה כלכלית להשיג מזון. הם השגו, שהאיכרים עזי-מצח יותר מהרגיל. עד מהרה נודע להם כי "בנדרובצים" נמצאים בכפר. עוד הם מתכוננים לסגת, והנה עמדו שלושת חבריו בידיים מורמות ומולם קני הרובים: "אם לא תסגירו לידינו את היהודים שעמכם – תיירו במקום". ישראל נשכב על-יד גדר וירה לעברם. אחד נהרג והשני התמוטט מפחד. חבריו ניצלו את המבוכה, קפצו על סוסיהם והחלו לדהור לעבר הבסיס. ישראל החל לברוח, כשמפעם לפעם הוא אנוס לשכב ולירות לעבר רודפיו. כאשר נואשו מלהשיגו, מצא את עצמו בודד במקום לא מוכר. לאחר שהחליף כוח נכנס לביתו של איכר, ואילץ אותו להובילו לסביבה מוכרת; חבריו הגיעו לבסיס לפניו וסיפרו, שישראל נפל בקרב ועוד פרטיזאן נשאר פצוע. להפתעת הכל הופיע כעבור כמה שעות במחנה, ונשקו עמו. בדרכם חשק המפקד באקדח "מאוזר". ומניין להשיגו? ישראל ועוד שני פרטיזאנים התנדבו ללכת לעיירה הסמוכה, שהייתה שמורה היטב, ולנסות להשיג את האקדח. על-יד העיירה תפסו משמר לא מזוין וקיבלו מאנשי את הסיסמה, נכנסו לעיירה, מצאו שוטר ופנו אליו בסיסמה ובדרישה שימסור להם את האקדח. תחילה סירב, אך תחת איומים מסר להם את האקדח.

ב-7 ביאנואר 1944 נפגשו עם הצבא האדום. ישראל הגיע לרובנו, והתגייס לעבודה בבריחה ובשורות האצ"ל, ועד מהרה היה לאחד מעמודי התווך של בית"ר. ב-1947 נשלח לבלגיה, וקיים שם גרעין של פעילי אצ"ל, שבראשו עמדה הצעירה אנט, העתידה להינשא לו בארץ, עלה לארץ על "אלטלנה 2". התגייס לצה"ל

והשתתף במלחמת השיחרור כקצין.

נפטר בן 45.

ספר רטנה, עמ' 325, 326.

שטיינגרטן לייבל

בן יעקב. נולד ב-1921 בעיירה רטנה, ווהלין, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות". היה בן הפעילים בקן בית"ר. גדל בבית מסורתי ציוני. אביו חינך את ילדיו ברוח הציונית וברוח האהבה לזולת.

אחרי פרוץ המלחמה ב-1939, עברה רטנה לתחום השלטון הסובייטי. כדי שלא להתבלט כבית"רי, קיבל עלע צמו תפקיד של צייר כרזות של המפלגה הקומוניסטית בעיירה. השתדל שלא להיכנס לעימות עם השלטונות הרוסיים. ב-1941 כבשו הגרמנים את רטנה. מייד כינסו את כל יהודי העיירה בכיכר על-יד הכנסייה, והאשימו אותם, שבלילה הקודם ירו יהודי רטנה לעבר הצבא הגרמני. ומייד גזר הקצין הגרמני את דינו: שישתדרו הנאספים בשורות, ומכל שורה יוציאו אדם אחד. לייבל עלה בגורל. אביו התחנן שייקחו אותו במקום את בנו, אבל לא נענה. לייבל היה בין הקורבנות הראשונים של העיירה רטנה.

ספר יזכור לקהילת רטנה, עמ' 222, 223.

פירסומי מוזיאון הלוחמים הפרטיזאנים, חוברת מס' 10, מע' 15-17.

שטראסמן אילה (לילקה לובינסקי)

נולדה בווארשה, פולין, ב-16 ביולי 1908 לאביה הנריק פרידברג. את חינוכה התיכון רכשה בווארשה. בתום לימודיה יצאה לצרפת להשלים את השכלתה. למדה מדעי הרוח, ספרות ושפות באוניברסיטת מונפלייה ובמכללת סורבון בפאריס.

היא חזרה לווארשה, וכעבור זמן, נישאה לידיד נעוריה, ד"ר הנריק שטראסמן, משפטן מובהק, אחד היהודים היחידים, שעלה בידיהם לעשות חיל בשירות המשפטי הפולני ובהוראה אקדמאית. בתחילת שנות השלושים, עת שביססה את ביתה וילדה שני בנים, הייתה נתונה להשפעתו של הקומוניזם הטרקליני. היא נהתה אחרי רעיונות אלה, בהיותה בדעה, שהם אשר יביאו פירות וישועה לעולם, אולם התפכחה עד מהרה מקסם זה. היו לכך גורמים אחדים, והעיקריים בהם: תופעות אנטישמיות בפולין עצמה והכרותה עם זאב ז'בוטינסקי. פגישתה אתו הביאה

אותה להכרת הציונות והעם היהודי. היא נסחפה אחריו, ובנסיעותיה עם בעלה ברחבי אירופה הכירה יותר ויותר את הנוהים אחריו, חברי התנועה הלאומית. וככל שרעיונות אלה נראו ערטילאיים בתחילה, הם קרמו עור וגידים לשליחי האירגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל (אצ"ל). קשריה עם אברהם שטרן (יאיר) ועם דוד רזיאל, כמו גם עם נציגים אחרים (אחד מהם – חיים לובינסקי (שעתיד היה להיות בעלה השני), נתנו תוכן חדש לחייה. כל התורות הבין-לאומיות פשטו לפתע פתאום את הרגל, ואת מקומן תפסה הלאומיות היהודית הציונית בארץ-ישראל.

בהשפעת רעיונות אלה יזמה פירסומו של עיתון האירגון בפולין ובעולם, "ירושלים המשוחררת" (Jeruzolima Wyzwolona), שנעשה הביטאון הלאומי הארץ-ישראלי בפולין, וגם החוג האינטלקטואלי התארגן ביוזמתה. היא ניהלה את החוג והייתה הרוח החיה בו. אגב כך הגתה את הסמל, שהופיע בראש העיתון: מפת ארץ-ישראל השלמה ועליה זרוע, המחזיקה ברובה, מלווה בכתובת "רק-כך", לעתיד היה סמל זה לסמלו של האירגון הצבאי הלאומי. במקביל ניהלה את המועדון "ירדן", שהפך אף הוא למרכז לרבים מיהודי וארשה.

בחודש אוגוסט 1939 נסעה לזינבה, בה התקיים אותו זמן הקונגרס הציוני. היא ניסתה לעשות נפשות לרעיונותיה והפיצה אותם גם בקרב חבר הלאומים. חיברה תזכירים לצירי החבר, ודבר רעיון התחייה הלאומית מצא את ביטויו במסיבת עיתונאים בארמון האומות.

לילקה חזרה לווארשה באחת הרכבות האחרונות לפני הכיבוש הגרמני. את בעלה כבר לא מצאה בבית ולא ראתה עוד לעולם. כקצין מילואים בצבא הפולני, היה בין ראשוני המגויסים. מאוחר יותר נפל בשבי הרוסים ומצא את מותו עם אלפי קצינים יהודים אחרים ביערות קאטין.

את ימי המלחמה הראשוניים עשתה בכפר קונסטאנצ'ין מדרום לווארשה, בווילה של חותנה, עם שני בניה וקומץ ידידים. עם התקדמותם של הגרמנים, הם עברו לדירתם בווארשה. כשלושה שבועות עברו עליה ועל ילדיה במרתף הבית.

עוד לפני יציאתה מווארשה, מסרה לצבא הפולני המיואש מחסן נשק גדול, שבמקורו נועד להישלח לאצ"ל בארץ-ישראל, אך לא הספיקו לשלחו. אקדחים אחדים, שנותרו לפליטה, הועברו על-ידה בתוך זר פרחים והונחו על מצבה אלמונית בבית הקברות הנוצרי.

היא הייתה בין הראשונים, שהשתתפו באירגון המחתרת הבית"רית בווארשה. בהתחלת שנת 1940 עלתה עם שני ילדיה על רכבת, שעשתה דרכה דרך וינה לטרייסט שבאיטליה. ארבעה וחצי חודשים המתינה שם לסרטיפיקאט.

ב-1 ביוני 1940, עשרה ימים לפני שאיטליה הצטרפה למלחמה, הגיעה לנמל

חיפה עם ידיד משפחה קרוב, די"ר יעקב ליטמנוביץ, בית"רי ומפקד "ברית-החיילי" בעיר לדז.

לימים נישאה לעורך-הדין חיים לובינסקי, אותו הכירה עוד באירופה, עת שהה שם כנציג מיפקדת "האירגון הצבאי הלאומי".
ב-12 בנובמבר 1960 (י"א בחשון תשי"כ), נפטרה.
האומה, ערה"ש תשל"ח, עמ' 445-452.
אנציקלופדיה לחלוצי הישוב, עמ' 4751, 4752.

ד"ר שטראסמן הנריק

בוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטת וארשה. נמנה עם האינטליגנציה היהודית המתבוללת בפולין, שעיניה נפקחו בשנות השלושים האחרונות בהשפעת המאורעות ובהשפעתו של זאב ז'בוטינסקי.

היה עורך-דין ותעשיין מצליח, קצין מילואים בצבא הפולני. הוא ורעייתו לילי פתחו לרווחה את ביתם לפני נציגי האירגון הצבאי הלאומי בפולין, ושניהם העמידו לרשותם את עצמם, את אמצעיהם, את קשריהם ואת כישרונותיהם.

ביתו בווארשה היה למעשה למרכז המחותרת העברית הלוחמת. כאן הותוו מקצת מן התוכניות למלחמת השיחרור של ארץ-ישראל מידי הבריטים. כאן נעשו פעולות הרכש של הנשק, כאן ערכה הגב' שטראסמן את ביטאון ה"אירגון" "ירושלים המשוחררת" (Jeruzolima Wyzwolona) בשפה הפולנית. המלחמה, שפרצה ב-1 בספטמבר 1939 הרסה גם את הבית הזה.

הד"ר שטראסמאן התגייס לצבא הפולני, נלקח בשבי הרוסי והובא לקאטין. שם נרצחו הוא ועוד אלפי קצינים מהצבא הפולני בדם קר. בנו גבריאל שטראסמן קיבל מבן-דודו את הידיעה שאביו זכה בעיטור עוז מן הרמים ביותר - הצלב "ויריטוטי מיליטארי" (Virtuti Militari).

האומה: דמויות מעולם שחרב, עמ' 445, 446, 447, 448, 449, 450.

שטרוסברג אהרן

נולד בצניסטוהוב בפברואר 1914, למשפחה מרובת ילדים. משסיים את לימודיו, הצטרף לבית"ר והחל לעבוד, כדי לעזור לפרנסת המשפחה.

כל משפחתו נספתה: הוריו, אחותו הבכירה וכן אחיו הצעיר ממנו, והוא עבר לגיטו הקטן.

כשנודע לו על הקמת קבוצות לוחמים, הוא ניסה לשווא לצאת ליער. באחד

הימים בחרו הגרמנים קבוצת פועלים, שעמדה להישלח למחנה סקארזייסקו, הידועה לשימצה, ואהרן ביניהם. כחודשיים עבד במחנה זה, ובמכתבים שהגיעו משם, הביע את תקוותו לחזור. ואמנם, באפריל 1943 הוא הצליח לברוח מהמחנה עם שני חברים לעבודה (שמו של אחד מהם היה אלטמן), אך הם נתפסו והוחזרו. בשעת מפקד האסירים הובאו שלושתם למגרש הגדול והצאו להורג בפומבי, כאות אזהרה לאסירים האחרים.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 319.

שטרן זוכה ("זוסייה קנופובנה")

נולדה בווארשה. בוגרת בית-ספר תיכון. בזמן לימודיה הצטרפה ל"מסדה". הייתה בין הפעילות בחוגים של הנוער המתבולל. לאחר שהעיר נכבשה והיהודים הוכנסו לגיטו, הצטרפה לאירגון המחתרתי ז'ז'ו. הייתה קשרית בפלוגתו של פאוול פרנקל.

אחיה מיטק שטרן היה בין פעילי המחתרת ונפל במשך ההתקוממות בבית חרושת של שולץ*.

בזמן המרד הצטרפה ללוחמים, הייתה בעמדות בסביבות רח' מילא, באחד הקרבות, בעת שהגישה עזרה לחבר פצוע, נפגעה מצרור ומתה במקום
עדות אדם הלפרין חלקה של בית"ר במרד הגיטו: הוצאת מחלקת ההסברה של שלטון בית"ר ארץ-ישראל 1946, עמ' 21.

Gwardzista No 16 12 Kwietnia 1943

* עיתון גברדציסטה מאמר ההתנגדות בגיטו.
מצדה של וארשה, עמ' 194.

שידלובסקי לייזר-ליאון

נולד בשנת 1921 באמסטוב, הסמוכה לצ'נסטוחוב, פולין. בביתו קיבל חינוך חסידי מובהק. לאחר שסיים בית-ספר מקצועי, המשיך בלימודיו במקצועות הריאליים. מגיל צעיר השתייך לבית"ר, ותוך כדי פעילותו גילה כישרונות מנהיגות, אשר הביאוהו לבסוף לתפקיד מפקד בית"ר בסניף המקומי.

באיזור מגוריו, שהיה ברובו אנטישמי, לא נרתע לייזר-ליאון מהתנגשויות עם הפולנים בגלל יהדותו. הוא הצטיין ביושר לב ונכונות להגיש תמיד עזרה לזולת. בהיותו בגיטו הקטן בצ'נסטוחוב פילס לו תוך מאמצים דרך אל שורות הלוחמים. במרצו ובכוח שיפוטו התייצב בראש קבוצת הלוחמים לגיוס כספים בכל

האמצעים. בשורות הפרטיזאנים, אשר ביערות קוניצפול, גילה כישרונות בהדרכה, והיה אהוד על כולם. באחת הפעולות נפצע קשה בידי הפרטיזאנים הפולנים, וחבריו לנשק נהרגו כולם באותה פעולה.
כשנפא מפצעיו, חזר לשורות הפרטיזאנים של המפקד הנודע "גארבאטי", ובשעת מצור שהטילו על האיזור הפרטיזאני, נפל תוך קרב.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 321.

שיף שרה (לבית רובינוביץ)

נולדה וגדלה בעיר לידא בבית ציוני לאומי. אביה עסקן פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית. בוגרת בית-ספר תיכון ממלכתי. הייתה מהפעיליות והמסורות בקן בית"ר בלידא. זכתה להיות הצעירה היחידה בין 35 צעירים בקורס צבאי של האצ"ל שאותו אירגן שליח מארץ-ישראל, וסיימה אותו בהצטיינות.
כשפרצה מלחמת-העולם השנייה עברה לידא לשלטון הסובייטים. בית"ר ירדה למחתרת, והתחיל להגיע זרם של פליטים שנעו משטחי הכיבוש הגרמניים לעבר ליטא. ביתה של משפחת רובינוביץ נעשה אכסנייה ותחנת מעבר לפליטים, ביחוד לבית"רים. בעזרת המארחים הם עושים את דרכם להבריח את הגבול. בגלל הלשנה נאסרה שרה יחד עם קבוצת חברים מבית"ר, נאשמה בפעילות אנטי-מהפכנית, נשלחה לבית-סוהר בלידא, באראנוביץ ומינסק. שישה-עשר חודשים עמדה בגבורה מול חוקריה, ולא התפתתה להצעותיהם לשתף פעולה תמורת חופש והטבות אחרות. לבסוף נשפטה לעשר שונות מאסר עם עבודת-פרך בסיביר. לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה ברחה שרה מרכבת השילוח והגיעה לבאראנוביץ. לאחר האקציות ברחה עם עוד 18 יהודים לעבר יערות פולסיה, לפרטיזאנים, ועד מהרה נודע שמה לתהילה בקרב הפרטיזאנים בגלל תעוזתה והתושיה שלה. בין השאר התנקשה בהצלחה בחייו של מפקד המשטרה בביאלורוסיה בבאראנוביץ. היא הצליחה לקבל משרת עוזרת בביתו, ולילה אחד ביצעה את ההתנקשות והסתלקה משם.

רבים הם מעשי הגבורה וההקרבה של שרה – בפעולות קרב, בחבלה, בריגול, בעזרה ליהודים במחנות המשפחה ויותר מכל בהצלת חיי יהודים רבים. אחרי המלחמה היתה מראשי הברחה בשציין והעבירה אלפים רבים של יהודים מפולין הקומוניסטית למחנות של שארית-הפליטה ומשם לארץ. מקצת מפעולותיה רשומות ביומנה. נפטרה בישראל.

עדות ש. שיף איז"ש 03/2997

ספר לידה, עמ' 185.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 3 (28) עמ' 21, 22, 23, 24, 25.

שטרשון חיים

נולד בוויילנה, פולין. למשפחה מסורתית ציונית. קיבל חינוך יהודי ולמד בבית-ספר עברי. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר. היה איש נבון, בעל הכרה לאומית. בזמן הכיבוש הרוסי ירד למחתרת. בימי מלחמת רוסיה-גרמניה היה בין הראשונים להתארגנות מחתרתית. היה פעיל בבית"ר ובמחתרת של פ.פ.א. נספה בסוף חיסול הגיטו, יחד עם אחיו. **חורבן ומרד, עמי 403.**

שלובסקי אביגדור

בן יצחק ורחל. נולד בדרצין, פולין. בוגר בית-ספר תיכון. עבד כמנהל חשבונות. היה חבר פעיל בתנועת הצה"ר בעירו. בזמן השואה נמלט עם בני משפחתו ליערות ליפיציאן (קיץ 1942), והצטרף לגדוד "פוביידה" (בפיקודו של בולאק). אחיו שלמה נהרג בקרב, ואביגדור חיפש שעת כושר לנקום את דמו. השתתף בהורדת שלוש רכבות ממסילת הברזל על-יד זלווא ובקרבות אחרים, עד שחלה בטיפוס ורגליו קפאו. שכב כמעט שנה בבית חולים פרטיזאני, נעשה נכה ונאלץ להסתפק בפעילות בבסיס. למרות נכותו השתתף בקרב האחרון נגד הגרמנים, וב-19 באפריל 1944 נפל בכביש דרוואניה. הוריו, שתי אחיותיו ואחיו נפלו אף הם בשורות הפרטיזאנים. **לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמי 200.**

שלובסקי פייגה

בת יצחק ורחל. נולדה ב-1912 בדרצין, פולין. למדה בבית-ספר התיכון בעיר. מילדותה הייתה חברה פעילה בבית"ר. לאחר שפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה והגרמנים כבשו את העיר, נמלטה עם כל משפחתה ליערות ליפיציאן, והצטרפה לגדוד "פוביידה". בעת "המצוד הגדול" בדצמבר 1942 השתתפה בכל הקרבות. פעם אחת כותרה קבוצתה וחבריה נחלקו לקבוצות קטנות, ורבים מהם הטמינו את נשקם מחדש שמא יפלו לידי הגרמנים. כשחזרה לבסיס הגדוד, נשאלה על נשקה והסבירה היכן הוא טמון, המפקד בולאק גזר עליה ועל חברתה ביילה בקר עונש מוות, ואילו פרטיזאנים לא-יהודים שהפקדו את נשקם, לא נענשו. **זכרונות פון א יידישאן פרטיזאן, עמי 166, 167.**

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 200.
ספר דרצ'ין, עמ' 379.

שלובסקי סימה

בת יצחק ורחל. נולדה ב-1922 בדרצ'ין, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון עברי, וקורס טכנאות שיניים. מילדותה חברה פעילה בבית"ר. נמלטה עם משפחתה ליערות ליפיציאן והצטרפה לגדוד "פוביידה". שירתה כאחות, והצטרפה לכל קרבות הגדוד. זכתה לציונים לשבת, כשניסו הפרטיזאנים לפרוץ את הכיתור האחרון של הגרמנים ב-3 ביוני 1944, הוצמדה לקפיטאן סובייטי שנפצע בקרב. גם לאחר הקרב הוטל עליה לטפל בו במחבוא. ב-28 ביוני 1944, ימים אחדים לפני השיחרור, גילו אותם אנשי ולאסוב, והם נורו במקום.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים, עמ' 219.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 200.
ספר דרצ'ין, עמ' 379.

שלובסקי שלמה

בן יצחק ורחל. נולד ב-1912 פולין. למד רפואה. היה פעיל בבית"ר בעירו. בימי השלטון הרוסי ירד למחתרת עם כל משפחתו. כשכבשו הגרמנים את העיר, נמלט עם כל משפחתו ליערות ליפיציאן, והצטרף לגדוד "פוביידה". השתתף בקרב על דרצ'ין. נתמנה ממלא מקומו של קוזאייב, מפקד הפלוגה. השתתף בקרבות חבלה ובהורדת רכבות ממסילת סלונים זלווה.
יצא בראש קבוצת לוחמים לחסל מחלבה בקוזלובשצ'יזנה. כשהגיעו לשם הסתבר שהשמירה חזקה, ואש נפתחה על הלוחמים. הם שבו לבסיס אך המפקד סירב לקבל את נימוקיהם לאי-ביצוע המשימה. היחידה חזרה למחלבה ובפיקודו של שלמה הצליחה לפוצץ את הבניין.
הצטיין בהתקפה על המשטרה במייציט, שנהרגו בה 12 שוטרים. מת מות גיבורים בדצמבר 1942, בזמן "המצוד הגדול", כשעמד ליד התותח והפגז את הגרמנים.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים, עמ' 270.
ספר הפרטיזאנים, חלק א', עמ' 358.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 200.
ספר דרצ'ין, עמ' 379.

שלומי משה חיים

בן ציון וקלארה. נולד בעיר טוניס ב-1908. עלה ארצה ב-1936. בתחילה הצטרף לפלוגת בית"ר בהרצליה, השתתף בפעולותיה ועבד כפועל חקלאי. לאחר מכן עבר לירושלים והחל לעבוד בבית-חרושת "פרומין", שם פעל במסגרת הסתדרות העובדים הלאומית. כעסקן היה פעיל, ונבחר למועצה הארצית.

במלחמת-העולם השנייה גויס על-ידי אריה פוסק למשימות מודיעין. הועבר למצרים להשתלמות בקורסים, כדי להכשירו למשימה מיוחדת, אותה אמור היה לבצע במסגרת ההוכנית שהוגשה לסימפסון במטה של הגנרל סר הנרי מייטלאנד וילסון (Sir Henry Maitland Wilson), מפקדו הראשי של הצבא הבריטי במזרח-התיכון. התוכנית כללה הפעלת חוליות של אנשי אצ"ל בריגול וחבלה מאחורי הקוויים בטוניס, מרוקו ולוב. הקשר לשליחות זו נוצר בראשית 1941 באמצעות אליהו מרידור ומשה רוזנברג. האחרון יעץ לו לעמוד בראש חולייה של שלושה אנשים נוספים: דוד ועקנין, יהודה דיקר וצבי קירשנר. לאחר השתלמות בקאהיר הועברו לאי מאלטה, ושם הועסקו כארבעה חודשים בעבודות מודיעין. בהמשך עברו קורס מיוחד נוסף, אשר בסיומו צורפו לצוללת "סורגיה".

באי קומינו, שהיה נתון לשליטת האויב, ביצעו משה חיים שלומי וצבי קירשנר תפקידים מיוחדים כמוסכס. הם קיבלו מהמפקדה ארכה של 17 יום לפעולתם וחזרו למצרים. כתוצא מהשהייה בצוללת לקה משה-חיים במחלה קשה שממנה סבל רבות מתום המלחמה. נפטר ב-20 בדצמבר 1968.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 5 (55), עמ' 75.

שלומיאל רחל

נולדה בעיר ביאליסטוק, פולין, למשפחה ציונית ומסורתית. כתלמידה בבית-הספר התיכון הצטרפה לקן בית"ר בעיר. כאשר נכבשה העיר על-ידי הרוסים, ירדה בית"ר למחתרת. הרדיפות וההגליות לתוך עומקי רוסיה לא פסקו במשך זמן רב, כמעט עד לפרוץ מלחמת רוסיה-גרמניה.

רחל הייתה כל העת ממונה על התעמולה בגיטו. היא הוציאה כרוז, שבו הזהירה את ההמונים כי הגירוש הוא שלב בדרך לחיסול. היא קראה שלא לעזוב את הבתים ולא להתייצב במקום הריכוז. אך כל זה היה ללא הועיל. מרד המחתרת היהודי בביאליסטוק פרץ ביום 16 באוגוסט 1943. מאזן הכוחות היה לרעת הלוחמים היהודים. תחמושתם של הלוחמים, לרבות הרימונים מתוצרת בית, אזלה וחלק מן הרימונים לא התפוצצו.

ב-20 באוגוסט התחולל הקרב האחרון ובו נפלו הבונקרים ברחוב ציפלה 13. בין הנופלים הייתה רחל, המורדת הבית"רית.
פרסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מסי' 10, (35/36), עמ' 14, 17, 20.

שלייפר חיים (איסר)

נולד ב-1919 בלודוויפול. היה חבר פעיל בצה"ר. בזמן הכיבוש הגרמני נמלט מן הגיטו והצטרף לגדוד הפרטיזאנים "סטאלינו". השתתף בקרבות רבים והצטיין בפלוגתו. השתתף בהורדת רכבות ובפיצוץ גשרים. לאחר השחרור עבד במוסדות סובייטים, והתמסר לטיהור סביבת לודוויפול מכנופיות של אוקראינים פאשיסטים. סייע ליהודים שהתיישבו בכפרים. יום אחד יצא בראש קבוצה למצוד על אוקראינים לאומנים בכפר סאקצינה (גליל רובנה). הקבוצה עלתה על מארב, חיים נפצע קשה וירה בראשו כדי שלא ליפול לידי האוקראינים.
לנסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 200, 201.

שלקוביץ אליהו

נולד ב-1900 בעיירה בדרצ'ין. היה בעל בית-מלאכה לתיקון אופניים. נמלט עם אשתו ושלוש בנותיו ליערות ליפצ'אן והצטרף לידידו בולאק, שהחל לארגן את גדוד "פובידה". עמד בראש פעולות אספקה ומיבצעים קרביים. נפל אחרי הקרב על דרצ'ין.
ספר דרצ'ין, עמ' 380.

שלקוביץ זאב

נולד ב-1917 דרצ'ין, פולין, בבית ציוני ומסורתי. בוגר בית-ספר "תרבות" בעיירה. הצטרף לשורות בית"ר כשהיה תלמיד, היה בין הפעילים וחבר המיפקדה עד שגויס לצבא הפולני. בוגר קורס מדריכים וגם קורס להגנה עצמית. בימי הכיבוש הגרמני היה פעיל במחתרת הבית"רית. לפני חיסול הגיטו נמלט ליערות והצטרף לגדודו של בולאק.
בסוף 1943 נשלח לפעולה ולא חזר ממנה.
ספר דרצ'ין, עמ' 187.

שלקוביץ חווה

בת אליהו ובלומה. נולדה ב־1925 בעיירה דרצ'ין. למדה בבית־ספר תיכון רוסי, ובביתה קיבלה חינוך מסורתי ציוני. בית־יורה מילדות. בעת הכיבוש הגרמני נמלטה עם משפחתה ליערות ליפיציאן, ושם הצטרפה לגדוד "פוביידה". נלכדה עם אמה ושתי אחיותיה בעת המצוד הגדול, והובלה עמן לקזלובשצ'יזנה. שם עונתה עד מות. ספר דרצ'ין, עמ' 380.

שלקוביץ חיים

נולד ב־1923 בעיירה דרצ'ין. בוגר בית־ספר תיכון, למד מסגרות. הועסק במחסן נשק של הגרמנים מחוץ לגיטו. הגניב נשק לגיטו. ביום הטבח נמלט עם רבהו ליערות רודה, והצטרף לפלוגת ד"ר אטלס בגדוד "פוביידה". נפל בעת ההתקפה על חיסול חיל־המצב הגרמני בדרצ'ין. ספר דרצ'ין, עמ' 380.

שמואלביץ*

נולד בווארשה. היה חבר "מסדה". בזמן השואה הצטרף לשורות המחתרת הבית־יורת ז'ז.וו. היה אחראי על עמדה בשטח המברשתנים. לפי עדותו של ברוניסלב מירסקי, "לוחם הז'ז.וו. שמואלביץ מת מות גיבורים ליד מכונת ירייה. בשעה 10-11 בלילה עדיין היה בין חבריו, ולמחרת נפל בקרב. כאשר יצא בלילה לעמדתו אמר: אינני יודע, אם עוד יזדמן לי לעבוד ולעמוד על המשמר." * שמו הפרטי אינו ידוע. מצדה של וארשה, עמ' 257.

שמואלביץ מנחם (מנדל)

בן משה וצפורה. נולד ביי"א בניסן בתרפ"ה (5 באפריל 1925) בעיירה טייטש בקארפאטורוס שבצ'כיה. הצטרף לבית־יורה והיה בין פעילי הקן במקום. אחרי הפלישה התארגנו חברי הקן במחתרת. באחת הפעולות נגד הפולש נאסרו חברי המחתרת ונשלחו לאושוויץ. רוב חברי הקבוצה נשלחו לעבוד במכרות הפחם, ורק

תודות לגופו החסון לא נלקח לכבשנים. אחרי שנים במחנה זה הועבר לבוכנוואלד ומשם לטרזיינשטאדט.

עם השיחורור יצא לחפש את בני משפחתו, אבל מצא את אחיו בלבד. בתקווה להגיע ארצה, עזב את צ'כוסלובאקיה ונסע לגרמניה. אבל שערי הארץ היו נעולים, ובאין ברירה נשאר במחנה פוקינג, בגרמניה.

בשנת 1947 התגייס לשורות "האירגון הצבאי הלאומי" (אצ"ל). בשנת 1948 עבר מבסיס האימונים לאוניית הנשק "אלטלנה" ובה הגיע ארצה ומשם יצא מייד לחזית.

בתקופת "ההפוגה" ישב במשלט בגדוד 72, אשר בחטיבה 7, במחלקה אשר חייליה רובם ככולם היו עולי "אלטלנה". הוא בילה ימים ולילות במשלט בגליל סמוך לביריה. באחד הלילות ככי באלול תש"ח (6 בספטמבר 1948) בהגיע תורו לנוח, נרדם בפינה לשעה קלה. חבריו העירוהו אך עוד לפני שהספיק לעמוד על רגליו, הכישו נחש ארסי בשכמו. כבור זמן קצר הוציא את נשמתו.

נקבר בחיפה.

זכרם נצח, עמ' 448.

יזכור, עמ' 859.

שמרקוביץ-שולץ ישראל

נולד בעיירה איישישוק ב-1927, למשפחה יהודית מסורתית. קיבל חינוך יהודי. בוגר בית-ספר יסודי בעיירה. הצטרף לבית"ר בהיותו תלמיד בית-ספר. אחרי פרוץ המלחמה צורפה העיירה לשטח ברית-המועצות לפי הסכם מולוטוב-ריבנטרופ. בזמן השלטון הסובייטי נאלץ ישראל לעזור לאביו בפרנסתם. לאחר שהגרמנים כבשו את העיירה, החליטה משפחת שמרקוביץ שהאב יקח את ישראל ליער לפרטיזאנים, והאם עם שאר הילדים יישארו במקום.

אחרי ימים ספורים מצאו את המקום, שבו שהו הפרטיזאנים. לאחר שבועות של נדודים הגיעה קבוצת הפרטיזאנים ל"איי" בתוך ביצות פושציה נאצית. הנשק הדל אשר עמהם נרטב, ורובו יצא מכלל פעולה. לרבים אבדו הנעליים בתוך הביצות. הבגדים נרטבו והפכו לסחבות ספוגות מים ובוץ. שלושה ימים לא בא אוכל לפיהם. הסביבה שרצה גרמנים ופולנים "לבנים", אשר חברו יחדיו ברדיפה אחר קבוצות הפרטיזאנים היהודים, שהגיעו לכאן מפושציה רודניקי, בחפשמ בסיס. רעבים, סחוטים ויגעים עד מוות צנחו הפרטיזאנים על חלקת האדמה היבשה להחליף כוח ולהחליט על המשך מסע הנדודים.

ישראל, כאייל זריז, זינק אל תוך הצמחייה הסמיכה ונופף בידו לעבר חבריו

בצעה: "אחרי!". הוא הסיט בידיו את ענפי השיחים, ופילס דרך להולכים אחריו. השיירה התקדמה בשורה עורפית על פני השביל. למעלה ממאה יהודים ניצלו, אך רבים מהם נפלו אחר-כך בקרב עם האויב ונשקם בידם כשיצאו מבסיסם שביערות פושציה רודניצקה.

ישראל נפטר בניו-יורק בשנת 1968.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ה', מס' 30 (53), עמ' 45043.

שמש ראובן (ריבק)

בן וולף. נולד ב-1922 בעיירה זייכלין, פולין, למשפחה ציונית ומסורתית. אחרי גמר בית-הספר היסודי, למד בבית-ספר תיכון בעיר פלוצק. בזמן לימודיו הצטרף לבית"ר.

עם פרוץ המלחמה הגיע עם זרם הפליטים לעיר בריסק, ורצונו היה להגיע לארץ-ישראל, אבל נתפס ונשלח לעבודה לעומקי ברית-המועצות.

ריבק התייצב לפני מחלקת הגיוס של הדיוויזיה הראשונה על-שם טאדאוש קושצ'יושקו כמתנדב וביקש, שיקבלוהו לשרת בה. הוא עבר את הקרב בלנינו ומשם המשיך בלחימה בגזרות השונות. באחד הקרבות הקשים ביום 13 במארס 1945, לאחר שנכבשו שורות בתים וקסרקטינים, החלה הסתערות על הרובע, השוכן בין הבניינים לבין העצים, והבאטאליון התקיף לכיוון בניין הגימנסיה. הקרב נמשך עד הערב, ואז הודיע קצין הקישור, שהסמל שמש ריבק נפל בזמן תיקון קו טלפון למטה היחידה.

מפקדו מספר: "בערב הבאנו אותו למנוחת עולמים לא רחוק מן המקום בו נפל, וחלקנו לו את הכבוד הראוי בהתאם לתנאי המקום והזמן. הספדתי אותו בהתרגשות, ויחידת כבוד ירתה שלושה מטחים.

באותו קרב נפל גם הבית"רי מלידא, סגן בחיל ההנדסה, אלכסנדרוביץ', מפקדו הישיר של ריבק."

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א', מס' 12, עמ' 19, 20, 21.

שנברג טאדק (טדאוש שצ'פאנסקי)*

נולד ב-1920 בעיירה קטנה בסביבות לוביץ, פולין. למד בבית-ספר יסודי ובבית-הספר התיכון בלוביץ. בזמן לימודיו הצטרף לשורות קן בית"ר בלוביץ. עזב את פולין עם זרם הפליטים שברחו לצד הרוסי, והגיע לסביבות סמרקנד (בוכארה). כשהתארגן צבא אנדרס ביקש להתגייס, אבל לא נתקבל בגלל יהדותו. ב-1943

התייצב לפני השלטונות וביקש שיגייסו אותו והפעם נתקבל לדיוויזיה הראשונה ע"ש תדיאוש קושצ'יושקו. בזמן גיוסו שינה את שמו לשם פולני טהור, (טדיאוש שציפאנסקי). השתתף בקרבות בלנינו ובקרבות אחרים. נפל בקרב על יד הוויסלה בדצמבר 1944. הקרב התנהל בתנאים קשים, בשלג מפשר ובבוץ לבד, תחת אש כבדה. טדיאוש נפגע ונפל בקרב.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א, מסי' 12, עמ' 21.

שנברג טוביה (תאדיאוש)

נולד בעיר גומבין, פולין, ב-1922 להורים מתבוללים. בוגר הגימנסיה הפולנית בעיר. בזמן הלימודים הצטרף לבית"ר והיה בין פעילי הקן ומדריכיו. הוא ראה בבית"ר את ביתו השני.

כשפרצה המלחמה, היה בין זרם הפליטים שנהרו לכיוון רומניה כדי לעלות ארצה. הם נתפסו והועברו לברית-המועצות, למחנות העבודה. אחרי הסכם שיקורסקי-סטאלין התארגן על אדמת רוסיה צבא אנדרס הפולני. אחרי שיחרורו ממחנה העבודה הגיע לעיר בזולק, כדי להצטרף לצבא, אבל לא נתקבל.

טוביה לא ויתר על רצונו להתגייס לצבא הפולני. לאחר זמן קיבל צו להתגייס לצבא העממי הפולני בשלצה. זה היה בשבילו יום חג: עתה יילחם נגד הנאצים. הוא נשלח לקורס קצינים והיה בין הבוגרים שגמרו בהצטיינות.

טוביה הצליח בשירותו הצבאי, הוא התקדם מלנינו עד ברלין. ב-2 במאי 1945, בזמן ההסתערות על הרייכסטאג נפל.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך א, מסי' 4, עמ' 16.

שניידר בתיה

נולדה ב-1918 בוויילנה, פולין. למדה בבית-ספר יסודי ובבית-ספר תיכון עברי. בנעוריה הצטרפה לשורות בית"ר. עברה קורס מדריכות, והייתה מהפעילות בקן. הצטרפה לתא של ה"אירגון צבאי לאומי". בימי הכיבוש ירדה למחתרת ועזרה לחברים הפליטים.

כפרוץ מלחמת גרמניה-רוסיה הצטרפה למחתרת פ.פ.או. ופעלה בה. הייתה בין הקשריות. נרצחה בזמן חיסול הגיטו.

חורבן ומרד, עמ' 402.

שניידר זב (בורקה)

נולד ב-1919 בוויילנה. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר, שכן ראה בה את המכשיר היעיל ביותר להגשמת חלומותיו על מולדת חופשית. כבר בילדותו התבלט בין חבריו כבעל חלומות, כמעמיק-חשוב וכאיש מעשה. עד מהרה מילא תפקידים אחראים בקן, ולבסוף היה מזכיר הקן. גם כשהיה סטודנט באוניברסיטה בוויילנה, לא עזב את שורות בית"ר ולא הזניח את תפקידיו.

בגיטו היה אחד הראשונים שאירגנו את בית"ר, ואחד הלוחמים והמפקדים הראשונים באירגון וזמחתרת. היה אהוב על כל חבריו ומכריו, ואחת הדמויות המרכזיות והפעילות ביותר בין הנוער בגיטו.

עם הבטאליון השני הובל לאסטוניה למחנות-הריכוז, וגם שם לא חדל מפעילותו, עזר לחבריו, הטיף לנוער וחינך אותו, עודד את היהודים הפשוטים שלא יפלו ברוחם ועודד אותם להתמרד. נספה במחנה-דיכוי. חורבן ומרד, עמ' 402, 403.

שניידר יעקב

בן בן-ציון. נולד בעיירה דיוונישאק שעל-יד אושמניה, מחוז וילנה, פולין. בן בכור למשפחה מכובדת וידועה במעשי חסד וצדקה. התחנך באווירתה התרבותית המיוחדת של עיירתו. קיבל חינוך לאומי מסורתי. בילדותו הצטרף לשורות בית"ר, הקדיש לה את כל זמנו הפנוי, כחניך ומדריך. את התורה שקנה בבית"ר העביר לחניכיו.

כשפרצה המלחמה והרוסים כבשו את העיירה, כל הפעילות הופסקה. ב-1941 כבשו הגרמנים את העיירה. חברי תנועות הנוער הציוניות נהגו לקיים ויכוחים על דרכם בעתיד, ובאותן הפגישות השתתף יעקב. מאיר יוסף איצקוביץ נזכר באחת מן הפגישות שנחרתה בזיכרונו על כל פרטיה: "התנהלו ויכוחים סוערים ודובר על מועד עזיבת הגיטו. אחד המשתתפים לא השמיע את קולו, הוא ישב בשקט בדומיה, שקוע במחשבות. איש לא שם אליו לב. השגחתי בו, בתום הישיבה נגשתי אליו ושאלתי: יענקלה (כפי שכינהו בעיירה), שתיקה זו מה היא? הוא ענה לי ביידיש: "איר האט צופיל גערעט און גארנישט געטאן" (דיברתם רבות אך דבר לא עשיתם), ונשתתק. למחרת נדע לי שיעקב עזב את הגיטו והלך ליער.

יומיים לאחר מכן נפצע קשה בזרועו ביער דובינקי בדרכו לפרטיזאנים, מכדור דום-דום שנורה לעברו. איש קשר הביא אותו לגיטו. הוא פנה אלי ובקולו השקט אמר: "מפקדי, הסבר לאמא שלי שגם טרומפלדור חי עם יד אחת וכשהיה צורך,

גילה אומץ וגבורה להפליא גם בידו האחת". אלה היו מילותיו האחרונות ששמעתי מפיו, בעמדי ליד מיטתו בגיטו לידא". נודע לגרמנים שיהודי פצוע נמצא בבית-החולים העירוני, ומייד לקחו אותו לחקירה בבית-הסוהר. בלי תחבושות על פצעו ובלי סמי מרפא עמד בעינויים קשים ולא דיבר, עד שלבסוף מת מפצעיו.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, חובי' מס' 1 (16), כרך ב', עמ' 17-19.

שנייוס דוד

נולד ב-1926 בצירנוביץ, רומניה. למד בבית-ספר תיכון. בשנות הכיבוש ירד למחתרת והיה פעיל בשורות בית"ר. כשהתקרב הצבא האדום ברח לחבל בוקארשט, במארס 1944. העפיל לארץ באונייה "מאריציה", שהפליגה בדגל בולגרי מקונסטנצה לקושטא. בארץ היה פועל. מייד כשעלה התנדב לפלמ"ח וסיים קורס טייס. השתתף בפעולות תנועת המרי העברית בגשר-הזיו (יוני 1946). כשחלה הפסקה זמנית בפעולות תנועת המרי העברית הצטרף לח"י. במסגרת אירגונו המשיך בפעולות חבלה, ושימש גם מדריך נשק. היה אחד המומחים להרכבת מוקשים. ריכז את פעולות לח"י בדרום. מתחילת מלחמת השחרור היה בין האחראים לחטיבת לח"י בירושלים.

ב-25 ביולי 1948 בשעה שבדק את מחסן התחמושת במחנה "דרור" של הלח"י בשכונת טלביה, אירעה התפוצצות מסיבה לא ידועה, וגפו נתרסק. נקבר בסנהדריה בירושלים.

יזכור, עמ' 867.

שפטינסקי הרצל

בן יצחק וחנה. נולד ב-1923 בסלונים, פולין. למד בגימנסיה הפולנית בסלונים. מצעירותו פעיל בקן בית"ר. כשהרוסים כבשו את העיר ירד למחתרת עם רבים מבני משפחתו. מייד עם תחילת הכיבוש הגרמני בא במגע עם צעירים ביילורוסים והללו קישרוהו עם הפרטיזאנים הרוסים הראשונים בסביבה. ביתו שבגיטו היה למקום מפגש לחברי המחתרת, ובו הוסתר אף נשקם.

לאחר הטבח, ביולי 1942, יצא עם קבוצת לוחמים ליערות וילציה-נורי. הקבוצה הייתה גרעין לפלוגה "ה-51" (גדוד שצ'ורס). כשהושארה קבוצת לוחמים על יד המפקדה ביערות פולסיה, הצטרף עם חברו לגדוד "דזיירזינסקי" (אוגדה פינסקאית). נודע כלוחם אמיץ לב. בסוף 1943 בעת שיצא עם שני לוחמים לסיור, עלו על מארב של גרמנים ושוטרים ביילורוסים, כשניסו לסגת נפצעו, ולוחם אחד

נהרג. הרצל והלוחם האחר פוצצו את עצמם ברימוני-יד משנתברר שאין להם דרך נסיגה.

לאחר מותו הוענק לו אות גבורה.
עדות צבי שפטינסקי, (ארכיון יד-ושם ש-4110/358).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205.

שפטינסקי חנה

בת יעקב ורישה לובלינסקי. נולד ב-1898 בכפר זאוויירציה, על-יד סלונים, פולין. בוגרת בית-ספר ריאלי בסלונים.
יצאה עם בעלה יצחק ליער, כדי להצטרף לפרטיזאנים. במחנה עבדה כטבחית. ב-24 במארס 1943 שם הצבא הגרמני עם משטרת המקום מצור על היער. זה היה יום של שלג. העקבות הביאו אותם עד הבונקר המשפחתי של השפטינסקים. הגרמנים זרקו רימונים והחדירו גז, אבל מבפנים ירו עליהם. עד מהרה נהרגו כל מי שהיו בבונקר: חנה ושני בניה, יחיאל בן 12 ואורי בן 6.
עדות בנה יעקב שפטינסקי.

שפטינסקי חנה (לבית ראביצקי)

נולדה ב-1889 בסלונים, פולין. אשת שלמה שפטינסקי. נמלטה עם בני משפחתה מגיטו סלונים. הצטרפה עם בעלה לגדוד הפרטיזאנים, ומייד קיבלה עליה לנהל את המטבח של קבוצת הפרטיזאנים מביטן. נרצחה בידי פרטיזאנים רוסים עם בני משפחתה בחורף 1943.
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205.
עדות צבי שפטינסקי, (ארכיון יד-ושם ש-4110/358).

שפטינסקי יצחק

בן אברהם-נחמן וביילה-רחל. נולד ב-1896 בעיר סלונים. בוגר הגימנסיה הריאלית בסלונים, פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית וממייסדי "ברית-החייל" בעיר. בזמן הכיבוש הסובייטי קיבל עבודה כפקיד במינסרה. לאחר שפרצה מלחמת רוסיה-גרמניה, בזמן הכיבוש הגרמני, יצא ליער עם משפחתו וילדיו והצטרף ליחידה הפרטיזאנית "שצורס".
פעם בצאתו לפעולה עם שני חברים לארגן מזון ליחידתו, ונכנס לאחד הבתים

בכפר. בעקבות הלשנה הגיעו שוטרים גרמנים והם נכנסו לקרב. יצחק וחבריו נפלו במקום.

עדות יעקב שפטינסקי

שפטינסקי סוניה

בת שלמה וחנה. נולדה ב-1923 בסלונים, פולין. בוגרת גימנסיה, הייתה חברה פעילה בקן בית"ר. את חינוכה קיבלה בביתה.

נמלטה עם בני משפחתה מהגיטו ליערות וילציה-נורי. הצטרפה ליחידה לוחמת והשתתפה בפעולות קרביות. נרצחה עם בני משפחתה מידי פרטיזאנים רוסים בחורף 1943.

עדות צבי שפטינסקי, (ארכיון יד-ושם ש-4110/358).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205.

שפטינסקי פרומה (מניה)

בת נתן ובלה. נולדה ב-1915 בעיר סלונים. למדה בבית-ספר "תרבות". בזמן לימודיה הצטרפה לשורות בית"ר, והייתה בין הפעילים בקן. בזמן הכיבוש הרוסי ירדה למחתרת ועבדה בכל מיני עבודות כדי שלא ליפול לידי הבולשת הרוסית (נ.ק.וו.ד.).

כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה, לאחר כיבוש העיר בידי הגרמנים, ומצב יהודי סלונים נעשה קשה מנשוא, החליטה משפחת שפטינסקי להימלט מהגיטו ליער. ביום הטבח הגדול בסלונים, ב-16 ביוני 1942, ברחו המשפחה והצטרפה לקבוצת הפרטיזאנים "ציאפאייב", שפעלה ביערות וילציה-נורי. פרומה הייתה פרטיזאנית קרבית, והצטיינה בכל הפעולות. באחת הפעולות, בעת התקפה גרמנית על הקבוצה, נפצעה ומתה.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205.

שפטינסקי ראובן

בן יצחק וחנה. נולד ב-1924 בסלונים, פולין. למד בגימנסיה. היה חבר פעיל בקן בית"ר במקום. עזב עם בני משפחתו את הגיטו בלילה הראשון של הטבח ביוני 1942. כשהבחין שליטאים עוקבים אחריהם, קפץ לתעלה והסתתר בין ההרוגים, זחל עד לשציארה, חצה את הנהר בשחיה והצליח להתגנב לתוך מנסרה. לאחר

ימים אחדים במנסרה יצא לכפר זאוויירשה, שם פגש את איש הקשר של פלוגת 51. הצטרף לפלוגה, אבל כשיצא הגדוד נשאר עם הוריו ביערות וילציה-נורי. מת בפשיטה גרמנית על יערות וילציה-נורי בסוף 1942. הוריו נפלו עמו. עדות צבי שפטינסקי, (ארכיון יד-ושם. ש-4110/358).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205.

שפטינסקי שלמה

בן נחמן ובילה. נולד ב-1898 בסלונים, פולין. בן למשפחה מסורתית של סוחרי עצים. למד בישיבה והלך בדרך הוריו. היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית ומפקד "ברית החייל" בעירו. בימי הכיבוש הרוסי ירד למחתרת, והיה פעיל בהגשת עזרה לחברים פליטים.

כשפרצה המלחמה והגרמנים כבשו את העיר, נמלט עם בני משפחתו ביום הראשון לטבח יהודי סלונים (ב-20 ביוני 1942). שבועות אחדים הסתתרו בסביבת זאוויירציה. איכר אחד גילה להם שמיפקדת הפרטיזאנים שוכנת ביערות וילציה-נורי, ושלמה הצטרף לקבוצה לוחמת. כשאורגנה קבוצת יוצאי ביטן הצטרף אליה עם בנו צבי ובתו סוניה. כשהחלו הפרטיזאנים הרוסים לרדוף את עמיתיהם היהודים, הקים עם אחיו יצחק בונקר לבני משפחותיהם, ואיכרים סיפקו להם מזון. ואולם קבוצת פרטיזאנים רוסים עקבה אחריהם, הם הואשמו בשוד האוכלוסייה והוצאו להורג בחורף 1943.
עדות צבי שפטינסקי, (ארכיון יד-ושם ש-4110/358).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 205, 206.

שפטל שפסל

בן ישראל ופייגל. נולד באיוויה, פולין. בוגר בית-ספר "תרבות". מצעירותו פעיל בבית"ר. שירת בצבא הפולני. מראשוני המצטרפים למחתרת בגיטו שהיה בין מארגניה. ביתו של חותנו אלי כץ והבונקר שבו, שימשו מקום מפגש לוועד המחתרת.

כשהקיפו את גיטו איוויה אנשי חברת "טודט", כדי להעביר את יושבי לביצות הכבול בבוריסטוב, נמלט עם קבוצה של 19 צעירים ובתוכם אשתו. הם פרצו את גדר התיל וברחו לכפר כראפיינווה ושם נפגשו עם טוביה ביילסקי. באותו היום, 31 בדצמבר 1942, הותקף הכפר. פרטיזאנים ויהודים שנמלטו מהגיטו נהרגו. אנשי הקבוצה יצאו ליער מורין ובנו שם בונקר. רק בלילות אפלים יצאו לפעולות נקם

במשתפי פעולה. שפטל נבחר לראש קבוצה. כשנודע שאיכר לאסטון מהכפר סטריזיאט התעלל בפרידה וימונסקי מהעיירה איוויה, לאחר שהפקידה בידי את כל רכושה, ומסרה לידי הגרמנים – יצאו ארבעה לוחמים בפקוד שפטל לבית האיכר. שפטל ירה בו ובכובעו שם פתק: "נורה בעוון הסגרת יהודים לידי הגרמנים. ככה ייעשה לכל הרוצחים ומשתפי הפעולה עם גרמנים". השמועה על מעשה הנקם עוררה פחד בלב האיכרים. בפקודו יצאו חברי הקבוצה לנקום בשומר היערות בדיל, שסייע לגרמנים ביום הטבח השני באיוויה. הם אף החרימו את רכוש האיכר שאליאפסקי, ששיתף פעולה, ומסרו את הרכוש לידי הגדוד הרוסי "סטאלין", שאנשיו הבטיחו לצרפם אליהם. עם שלושה מחבריו יצא להחזיר רכוש יהודי שדוד, על מנת להעבירו לגדוד "סטאלין". פרטיזאנים רוסים מגדוד "ציאפאייב" החרימו מדיהם את הרכוש ואת הנשק. כשתבעו שפטל וחבריו את נשקם, הוצאו להורג.
עדות הירש גולשמיד, (פח"ח תיק 70).
לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 206.
מלחמת הפרטיזאנים היהודים, עמ' 181, 375.

ד"ר שפירא יעקב

נולד בעיר קובנה, ליטא. בוגר הפקולטה לרפואה באוניברסיטה. היה פעיל בקן קובנה. בתקופת הכיבוש הסובייטי היה פעיל במחתרת הבית"רית. לפי פקודת המפקדה הצטרף למשטרה היהודית בגיטו. הוא שימש כמפקד הרובע השני. פעילותו זו נמשכה עד סוף חודש מארס 1944, עת קיבל הגסטאפו מידע מבוגד יהודי על פעילות מחתרתית בגיטו שבוצעה בעזרת המשטרה. נעצרו כל אנשי המשטרה ובראשם מפקדם, ד"ר שפירא עונה קשות ונרצח עם עוד כ-40 שוטרים יהודים.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ג', מס' 5 (30), עמ' 20-22.
תולדותיה של המחתרת, עמ' 354, 355.

שפירא לויסיק

נולד בוילנה. חבר התנועה הלאומית וסטודנט באוניברסיטה המקומית... בימי המלחמה אירגן את הנוער במחנה העבודה ה.ק.פ. להתנגד לגרמנים ולעוזריהם. דאג לאספקת נשק וערך הכנות ליציאה ליער. קיים קשר עם פרטיזאנים יהודיים באמצעות זלדה טרגר.
ביוזמתו נערכה פגישה בינו ובין אחרים לבין ראש המחנה היהודי קוליש. קוליש

לא ניאות לסייע לבריחה מאורגנת.

העצורים חפרו מנהרה מתחת לחומות המחנה לכיוון הרובע הארי של וילנה. ימים אחדים לפני השיחרור הקיף את המחנה צבא גרמני, ורוב חברי המחתרת ירדו למנהרה. כשפקדו עליהם הגרמנים לצאת, פתחו באש אקדחים. הגרמנים השליכו רימונים למנהרה, וכל יושביה, ובתוכם לויסיק, נספו.

חורבן ומרד, עמ' 403.

ספר הפרטיזאנים, כרך ב', עמ' 141, 142, 153, 154.

שפּלן יצחק (איסק)

נולד בדרצ'ין, פולין. היה בין הפעילים בתנועה הרוויזיוניסטית בעיירה. בימי הכיבוש הסובייטי היה בין הפעילים במחתרת הבית"רית. בימי מלחמת רוסיה-גרמניה והכיבוש הגרמני, נמלט עם בנו משה ואחותו גאולה ליערות הסביבה. נתקבל ליחידה פרטיזאנית קרבית עם בנו משה, והשתתף בפעולות קרביות. זמן לפני השיחרור נפל על משמרתו.

ספר דרצ'ין, עמ' 380.

שפּלן מאלה

הייתה בין הבנות היחידות שנמלטו ליערות בימי הכיבוש הגרמני. בוגרת קורסים בקן בית"ר. ביער הייתה שייכת ליחידה משפחתית. בזמן המצוד על היערות נתגלה הבונקר המשפחתי וכל הקבוצה נתפסה והושמדה במקום.

ספר דרצ'ין, עמ' 360.

שפּלן משה

בן יצחק. נולד בדרצ'ין, פולין. למד בבית-ספר "תרבות". כשהיה תלמיד הצטרף לבית"ר, כשהגרמנים נכנסו לעיירה והחלו התלאות נמלט עם אביו, ושניהם נתקבלו לגדוד פרטיזאנים. הצטיין כפרטיזאן מקלען. השתתף בפעולות חבלה על פסירכבת. קיבל אות הצטיינות. ביער חלה במחלה קשה, ואחרי כמה ימים נפטר.

נקבר ביער בטקס צבאי.

ספר דרצ'ין, עמ' 380.

שפרכמן הניק (צבי)

בן אליעזר ועטל. נולד בטלומאץ למשפחה ציונית וקיבל חינוך ציוני, בוגר בית ספר עברי. הצטרף לבית"ר בזמן לימודיו והיה פעיל בקן. אחרי הכיבוש היה בין מארגני המחתרת הבית"רית בעיר. ראשית היה בקבוצתו של מוניה וורמאן (בזן), בסוף הצטרף לקבוצתו של וייזינגר. באחת הפעולות נפצע קשה. כשראה, שאינו יכול להמשיך, ירה בעצמו, כדי שלא ליפול בידי הצבא הגרמני, או בידי עוזריו האוקראינים.
ספר טלומאץ', עמ' 446.
עדות וייזינגר (איו"ש 033799)

שפשיק משה

נולד בווארשה-פראגה, למשפחה ציונית. בוגר בית-ספר תיכון. הצטרף לבית"ר בימי נעוריו כתלמיד בית-ספר. אחרי כיבוש העיר, כשנפסקו הקרבות על וארשה, התאספה מפקדת הקן בפראגה והחליטו להמשיך ולנהל את העבודה בתנאי מחתרת. בהתחלה היו נפגשים בקבוצות קטנות בבתיים פרטיים, ולאחר מכן היו נפגשים עם שאר הבית"רים במועדון הצי"ח ברחוב מארשאלקובסקה.
משה יצא להרוביישוב בשליחות התנועה כדי לארגן שם נקודת הכשרה עבור הבית"רים. בעקבות הלשנה הגיעו למקום עבודתם אנשי ס"ס ורשמו אותם כעובדים עבור הצבא הגרמני. אותו זמן חיפשו משה עם קבוצתו דרך להצטרף לפרטיזאנים באזור חלם – לובלין כיחידה נפרדת מ-Z.Z.W. במשך ימים הם הסתובבו ביערות ולבסוף הצטרפו ליחידת פרטיזאנים של A.L.
באחת הפעולות נתקלו ביחידות גרמניות ובקרב אתן נפלו רוב החברים, יחד עם מפקדם משה.
מצדה של וארשה, עמ' 49, 50, 79.

שצ'קץ דושה

נולדה בעיר סוסנוביץ, פולין, למשפחה ציונית מסורתית. למדה בגימנסיה העברית בעיר והצטרפה לבית"ר בזמן לימודיה.
בשנת 1941 הגיעה ביחד עם אחותה הבכורה לצניסטוחוב, והסתדרו בגיטו הקטן. עם אחותה הצטרפה למחתרת בגיטו הקטן, וצורפה לקבוצה בנאדזשצ'ינה 66. דושה התמסרה בעבודה לתעשיית נשק בגיטו. היא עמדה בקור ובכפור על משמרתה. בזמן חיסול הגיטו הקטן יצאה יחד עם אחותה פולה דרך התעלה

ברחוב גארנצארסקה, כדי להגיע ליערות קוניצפול, אך הן נתגלו בידי הגרמנים, שרצחו אותן במקום.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 325.

שצ'קץ פולה

נולדה למשפחה ציונית מסורתית בעיר סוסנוביץ, פולין. בוגרת הגימנסיה העברית. בזמן לימודיה הצטרפה לבית"ר.
בשנת 1941 הגיעה לצ'נסטוחוב ביחד עם אחותה הצעירה דושה. פולה הייתה אז בת 20 ודושה בת 16. הן הסתדרו בגיטו הקטן ובמשך הזמן הצטרפו למחתרת. פולה עסקה באיסוף כספים, ודושה התמסרה לתעשיית הנשק בגיטו. בעת חיסול הגיטו הקטן יצאו שתיהן דרך התעלה ברחוב גארנצארסקה, כדי להגיע ליערות קוניצפול, אך הן נתגלו ונפלו בידי הגרמנים, שרצחו אותן במקום.
ספר צ'נסטוחוב, עמ' 325.

שצ'רבאטו יואל (ואניה)*

נולד בלוצק, פולין. מנעוריו בבית"ר. מגיל צעיר עסק בכל ענפי הספורט. למד בבית-ספר תיכון עירוני. בימי הכיבוש הרוסי גויס למשטרת העיר, ושירת ביחידת הפרשים. כשפרצה מלחמת גרמניה-רוסיה השתתף במערכה נגד הצנחנים הגרמנים, שצנחו בסביבות שפטובקה.
נמלט עם משפחתו מגיטו לוצק לרוזשיצה. ביום הטבח ניצל בנס, וברח ליער. שם אגר מזון והחליף מפעם לפעם מקום מחבוא. במקרה פגש קבוצת צנחנים רוסים, והם צירפוהו אליהם. שימש להם מורה דרך והיה המקלען של היחידה. כשהצטרפה אליהם פלוגת פרטיזאנים, שימש להם מדריך נשק.
בקרב שניהלה היחידה נגד הגרמנים ב-22 בנובמבר 1942 נזקף עיקר הניצחון לזכותו כמקלען. כשהתאחדה היחידה עם חטיבת קובפאק ב-5 בדצמבר 1942, צורף עם גד רוזנבלט לפלוגה התשיעית, ושם שימשו צוות קבוע למקלע נגד-טנקים, שהביאו אתם.
השתתף במסע החטיבה לקרפאטים ובשחרור יהודי מחנה סקאלאט. כשאורגנה הפלוגה השביעית של צעירי המשוחררים מסקאלאט, התקבל למיפקדה, ונתמנה למפקד הפלוגה. בתפקיד זה שימש עד פציעתו. השתתף בפעולות חבלה ובפיצוץ רכבות ופסירכת בסביבות אולבסק. נפצע קשה

★ כינויו

בהפצצה גרמנית על החטיבה. חבריו מן הפלוגה התשיעית (פלוגת יוצאי זופיובקה, שפעלה ביערות צומאן) נטלוהו עמם בדרך נסיגתם לרוסיה הלבנה, והוא החלים מפצעיו. פעילותו בקרפאטים זיכתה אותו באות הצטיינות גבוה.

יצא עם החטיבה לפעולות בפולין במסגרת פלוגתו, והשתתף בעשרות קרבות. לאחר שחזרה החטיבה לרוסיה, נמנה עם פורצי הגשר שעל הבוג. משחוסלו כמעט על הבונקרים הגרמנים, נשארה עמדה גרמנית אחת, שהמשיכה להמטיר אש על הפרטיזאנים. יואל זחל על דעת עצמו אל העמדה על הגשר והשליך לעברה רימונים. נפגע מצרור של כדורים זרחניים ומת על הגשר.

אש אחזה ביער, עמ' 78, 81, 103, 106, 158, 164, 205, 208, 232, 280, 281.

ספר יזכור לוצק, עמ' 530, 531.

לכסיקון הגבורה, חלק ב', עמ' 207, 208.

שצ'רבאט נ'*

איש הצה"ר. השתתף באירגון המחתרת והיה פעיל בוועדת העזרה לחברים. למרות ההבדלים המדיניים והמפלגתיים בין ז'א.ב. לבין ז'ז.ו., נרקם ביניהם שיתוף פעולה בימי ההכנות למרי. הקשרים ביניהם נתהדקו והלכו, בזכות התערבותם של חברי הוועד התנועתי, ובתוכם שצ'רבאט. גורלו לא נודע.

* שמו הפרטי אינו ידוע.

מצדה של וארשה, עמ' 198.

שקלרק אריה-לייבל

נולד ב-1917 בעיר פלוצק, פולין. בוגר בית-ספר בעיר. בנעוריו הצטרף לבית"ר. לפני פרוץ המלחמה גויס לצבא הפולני לחיל-הרגלים. עוד קודם שהספיקה יחידתו להיכנס לקרב עם הגרמנים, היה כל הגדוד מכותר ונפל בשבי. את השבויים פוזרו בכפרים בגרמניה, והאיכרים העסיקום בעבודות חקלאיות שונות. תמורת עבודתם קיבלו מזון ויחס הוגן. מצב זה נמשך כשנה, עד שיום אחד ריכזו הגרמנים את שבויי המלחמה במחנות. היהודים שביניהם הופרדו והושמו במחנה נפרד ומאז החלו להרגיש את ידם הקשה של הגרמנים. כעבור זמן קצר הועלו על רכבת משא והועברו לגבול הפולני. בספטמבר 1940 הגיעו לפרברי לובלין. הרכבת עצרה, איש לא הורשה לעזוב את הקרונות, והגרמנים המשיכו בשמירתם הכבדה על הטרנאנספורט.

הגרמנים פנו ליונדראט בלובלין וביקשו כופר נפש בעבור כל יהודי, שיוחזר

ויימסר לידיהם בחיים, ולא, אם תוך 24 שעות לא תיענה דרישתם, יעשו ביהודי הטרואנספורט כטוב בעיניהם.

היהודים נצטוו לעזוב את הקרונות ולהסתדר, וכל חמישי ועשירי בשורה נצטוו לצעוד שלושה צעדים לפנים. יהודים אלה נורו בו במקום. חברו של אריה-לייבל, בזונסקי, מספר:

"הייתי העשירי בשורה, ואריה חברי עמד עלידי. הוא היה מיואש לגמרי. בזמן שהיה בשבי קפאו אצבעות ידיו ורגליו, והגיעה אליו שמועה, שכל משפחתו נהרגה בקרב על וארשה. אלך במקומך – אמר לי חברי אריה – הרי אין לי עוד דבר, שכדאי לחיות למענו, ולך מחכים אשתך ושני ילדיך. וקודם שהספקתי להשיב לו – צעד במקומי את שלושת הצעדים הגורליים ונורה בו במקום." נפל ב-13 בפברואר 1941.

פירסומי מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, כרך ב', מס' 1 (16), עמ' 3, 4.

שר יעקב

בן ברוך ואניטה. נולד ב-25 בדצמבר 1921 בעיר טורצ'ין, פולין. למשפחה ציונית. למד בבית-ספר עברי והצטיין בכל המקצועות, בייחוד בשפה העברית ובספרות. היה פעיל בתנועת בית"ר. למד בגימנסיה בביאליסטוק, וב-1939 סיים בהצטיינות. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה היה בדרכו לעלות ארצה עם קבוצת חברים מבית"ר, אך על הגבול תפסו אותו הרוסים והוא הועבר לתחום רוסיה, ושוב לא ראה את הוריו ואת אחותו. אחרי סבל רב, מחלות וכלא, הצליח להתקבל לצבא הפולני, ועם הצבא הגיע ארצה דרך פרס ועיראק. ב-1944, כשנודע לו שגדודו עובר מצריימה, ערק מהצבא הפולני ונשאר בארץ. כאן לא הצטרף לשום מפלגה. הבריטים אסרו אותו בשעה שביקר אצל חברת לח"י. כיוון שהיה עולה "לא-לגאלי", נמסר לשלטונות הצבא הפולני ונידון ל-20 שנה מאסר. בעזרת קרובים בחיפה יצא מן הכלא אחרי שנה וחצי. התגייס לצבא ההגנה לישראל, ושירת כרב-סמל אפסנאי פלוגתי. ב-12 ביולי 1948, בשעת ההפגזה על איילת-השחר, יצא מהחפירות כדי להכניס לשם חייל פצוע, ושניהם נפגעו מפגז. יעקב נהרג ונקבר בו ביום בראש-פינה.

יזכור, עמ' 879, 880.

שרף מינה

נולדה בעיר ביילסקו, פולין. בוגרת בית-ספר תיכון. בביתה קיבלה חינוך מסורתי ציוני. בזמן לימודיה הצטרפה לבית"ר. עברה קורס סמלים והייתה אחת

המדריכות הבית"ריות המוצלחות.

בזמן הכיבוש הגיעה לעיר סוסנוביץ והצטרפה למחתרת הבית"רית. נשלחה בשליחות כיוון שחזותה הייתה ארית מובהקת, והשפה הגרמנית הייתה שגורה על פיה. לא יכלה להגיע לגיטו וארשה, אך הצליחה להגיע להרוביישוב, שם נמצא יולק בראנד, שעסק בסידורם של מאות בית"רים מווארשה בכפרי הסביבה. הכפרים האלה שימשו גם בסיס לאימונים והכנות למרד. יולק הבטיח לבוא לעזרת חברי המתרת ולספק להם נשק, ולאחר שעברו ימים ושבעות ולא באה כל עזרה, נשלחה מינה שוב להרוביישוב וחזרה כשבשורת איוב בפיה – יולק בראנד נפל בפעולה.

באחת האקציות נתפסה, וגורלה לא נודע.

עדות משה ירקוני (איו"ש 3978/82).

ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה, עמ' 170.

שרר גוטמן

בן מרדכי ואדלה. נולד ב-1922 בעיר באקו, רומניה. סיים בית-ספר תיכון, והחל עובד כמכונאי. בימי מלחמת-העולם השנייה היה בין המורדים נגד המשטר הגרמני בעיר. גוטמן ידע סבל ותלאות.

בתום המלחמה עבר לאוסטריה, ושם הצטרף לבית"ר ואחר כך לשורות א.צ.ל. "האירגון הצבאי הלאומי". נשלח לאיטליה, לעזור בהכנות להפלגת אוניית הנשק "אלטלנה", ובא על סיפונה לארץ.

לאחר פרשת "אלטלנה" התגייס לצבא ההגנה לישראל, והשתתף במערכה לשחרור הנגב בכיבוש משלט בית הקברות שליד רפיח, נפגע מרסיס פגז ונפל חלל ב-5 ביאנואר 1949 (ד' בטבת תשי"ט). נטמן בחיפה.

זכרם נצח, עמ' 457.

יזכור, עמ' 886.

תמים יהודה

בן שלום ופנינה. נולד ב-26 בנובמבר 1927 (ב' בכסלו תרפ"ה), בלוב. למד בבית-הספר האיטלקי במקום, ועזר לאביו בעסקיו. כשפרצה מלחמת-העולם השנייה כבש הצבא הבריטי את העיר מידי האיטלקים, ואחר-כך כבש אותה הצבא הגרמני מידי הבריטים. למראה אביו, שחייל גרמני מכה אותו באכזריות, החליט להצטרף לצבא הבריטי, הגיע לקהיר ושירת שם עד 1942.

נודע לו שמשפחתו נלקחה למחנה-ריכוז בסביבות טריפוליטניה. הוא הצטרף לשיירה והגיע ארצה בדרך המדבר. זמן קצר אחר-כך היה לחבר בית"ר. חבלי קליטתו היו קשים, תחילה התגורר בשכונת מונטיפיורי ואחר-כך בשכונת התקווה, והתפרנס מעבודת בניין.

נשא אשה, וכשנולדה לו בת קרא לה "רזיאלה", לזכר המפקד דוד רזיאל. הצטרף לשורות "האירגון הצבאי הלאומי", ואחרי תקופת אימונים החל משתתף בפעולות קרב. הדבר נודע לבולשת הבריטית, אבל עלה בידו להסתתר. לא פעם אחת הצליח להימלט ממש מידי המשטרה תודות לעזרת אחד מתושבי השכונה. השתתף בקרבות על יפו ורמלה, ומכאן יצא לחזית ראש-העין. בשעת התקפת הנגד של העיראקים והנסיגה מהמקום נעלמו עקבותיו והוא הוכרז נעדר. רק כעבור כמה שנים נאספו עצמותיו. נפל ב-30 במאי 1948 (כ"א באייר תש"ח), והובא לקבורה בקבר אחים בהר-הרצל, ירושלים, ב-ו' בכסלו תשי"ג.

זכרם נצח, עמ' 461.

ספר יזכור, משרד הבטחון, עמ' 890.

מקורות וביבליוגרפיה

המקורות לכתיבת תולדות הלחימה של הנוער הביתי"רי וחברי התנועה הלאומית בתקופת השואה ומלחמת העולם השנייה בצבאות, בעלות-הברית וביחידות הפרטיזאניות ומורדי הגיטאות באירופה הכבושה מצויים במספר רב של ארכיונים, מוסדות הנצחה, בספרי יזכור, בחוברות ובעיקר בארכיון יד-ושם, בו נרשם חומר ביבליוגרפי רב על הנושא הזה, וכמו כן מכון זיבוטינסקי ומוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים בבית זיבוטינסקי, ארכיון מורשת, ארכיון לוחמי הגיטאות. הרשימה דלהלן היא מבחר מצומצם של ספרים ומאמרים, שיוכלו לעזור לחוקר לקורא המתעניין בכך להרחיב את ידיעותיהם בנושא זה לגבי החברים לנשק, שחרפו את נפשם למען עם ישראל בתקופת השואה ומלחמת העולם השנייה. כמו כן עדויות מאנשים בעל פה.

ארכיונים

אויף די וועג פון פארטיזאנער קאמף:
נחמיה אנדלין
הוצאת ארגון הפרטיזאנים בישראל, 1980.

אנחנו לא נושענו: ד"ר דוד דובינסקי
הוצאת מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים
בישראל.

אש אחזה ביער: גד רוזנבלט
הוצאת הקיבוץ המאוחד תשליז – 1957.

ביערות בריינסק: יוסף ברוידה
נדפס בישראל 1974.

בנתיבי ה"בריחה": 2 כרכים: אפרים דקל
הוצאת "מערכות", ישראל, תשי"ט 1959.

בשבילים וביערות: נ. רוזנון
הוצאת "רשפים" תשל"ח 1978.

העשור השלישי: שלום רק
הוצאת מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים
בישראל תשלי"ג 1972.

העשור הרביעי: שלום רק
הוצאת מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים
תשלי"ז 1977.

אי"ש – ארכיון יד-ושם, ירושלים.
אבליג – ארכיון בית לוחמי הגיטאות,
קיבוץ לוחמי הגיטאות.
אייווי"א – ארכיון ייווא, בניו-יורק.
אמ"ר – ארכיון מורשת גבעת חביבה.
מכון זיבוטינסקי, תל-אביב.
מוזיאון הלוחמים והפרטיזאנים, תל-אביב.
המכון היהודי ההיסטורי בווארשה, פולין.
ארכיון אירגון נכי מלחמה בנאצים.
ארכיון צה"ל.
לוחמי קבוצה "51", בארכיון יד-ושם.

עתונים וחברות

אונזער וועלט.
על המשמר 30/4/62.
המשקיף.
חרות.
"פון לעצטען חורבן" מס' 3/47.
עתון רפואה 16/1/49.
שאלון חטיבה "לנץ".
ידיעות יד-ושם
ידיעות לוחמי הגיטאות
כוונים
פרסומי מוזיאון לוחמי הגיטאות
עדות: סומפוזיון על ד"ר יחיאל אטלאס
ביד-ושם.

- וואלד אין פלאמען:** יוסף רייך
הוצאת יידבוך, בוענאס-איירעס, 1954.
- זכרם נצח:** מערכת הוצאת "שלח",
תל-אביב, תשי"ט 1959.
- חורבן ומרד:** חיים לור
הוצאות "משואות", תשי"י 1950.
- להבות באפר:** רוזיקה רייזל קורצ'ק
הוצאת ספרית פועלים, 1946.
- לוחמים יהודים במלחמה נגד הנאצים:**
מ. מושקאט
הוצאת אירגון חיילים משוחררים, תשל"א.
- לחימה יהודית בפולין נגד הנאצים:**
שמואל קרקובסקי
הוצאת יד-ושם וספרית פועלים, תשל"ז
1977.
- לכסיקון הגבורה:** 2 חלקים. י. גרנטשטיין,
מ. כהנוביץ הוצאת יד-ושם, תשכ"ט 1968.
- מול האויב הנאצי:** 3 כרכים, מערכת
הוצאת אירגון נכי המלחמה בנאצים,
כרך א', 1961, כרך ב' 1967.
- מלחמת הפרטיזאנים היהודים במזרח
אירופה:** מ. כהנוביץ, הוצאת עיינות תשי"ד.
- מלחמת הפרטיזאנים היהודים:** כרך א-ב,
מערכת הוצאת הקיבוץ הארצי, 1958.
- מצדה של וארשה:** חיים לור
הוצאת מכון זיבוטניסקי, תשכ"ג, 1963.
מהדורה שניה בהוצאת מוזיאון הלוחמים
והפרטיזאנים 1983.
- ספר הבריגדה היהודית:** הרב ליפשיץ
הוצאת "שמעוני" תשי"י.
- ספר עולי הגרדום:** פרופ' י. נדבה
הוצאת "שלח", ת"א, תשי"ב 1952.
- פלוגת הד"ר יחזקאל אטלאס:**
סופו של פרטיזאן יהודי - ש. בורנשטיין
הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ח.
- על פי הבור:** אליהו יונאס
הוצאת יד-ושם, ירושלים, תשי"ך.
- תולדות ההתנדבות:** בין בריטים, ערבים
וגרמנים: יואב גלבר
הוצאת יד יצחק בן-צבי, ירושלים, תשמ"ד
1984.
- אלטלנה:** עורך שלמה נקדימון
הוצאת עידנים תשל"ח 1978.
- קידוש השם:** עורך הרב שמעון הוברנד
הוצאת זכור תשכ"ט 1969
- אמש השואה:** עורכים: מכנס אריאל,
קלינוב רינה, הוצאת אירגון יוצאי ברסלב
והסביבה תשמ"ו 1986.

בפולנית ואנגלית

JEWES IN AMERICAN WARS

BY J. GEORGE FREDMAN AND LOUIS A. FALK.

THE JEWISH VETERANS WASHINGTON D.C 1964

SAMUEL GRUBER

I CHOSE LIFE

SHENGOLD PUBLISHERS INC NEW-YORK

THE JEWISH RESISTANCE

BY LESTER EGMAN AND CHAIM LAZAR

SHENGOLD PUBLISHERS INC NEW-YORK

WE LIVED IN A GRAVE

BY HELEN KOTLAR

SHENGOLD PUBLISHERS INC NEW-YORK 1980.

BERNARD MARK

WALKA I ZAGLADA WARSZAWSKIEGO GETTA.

WYD: MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ,

WARSZAWA 1959

BETTI AIZENSTEIN

RUCH PODZIEMNY W GETTHACH

ספרי זיכרון לקהילות שנחרבו (לפי ה"א"ב)

IWIA איוויה

ספר זכרון לקהילת איוויה, עורך: משה כגנוביץ, בהוצאת אירגון יוצאי איוויה, תל-אביב, תשכ"ח.

ILIA איליה

ספר איליה, עורך: אריה קופלוביץ, בהוצאת אירגון יוצאי איליה, תשכ"ב.

אלכסנדר ע"י לודז'

AEKSANDRÓW LODZKIE

אלכסנדר ע"י לודז', עורך: נחמן בלומנטל, בהוצאת אירגון יוצאי אלכסנדר, תשכ"ח.

באראנוביץ

BARANOWICZ

ספר זכרון באראנוביץ, עורך: שמואל שטיין, בהוצאת אירגון יוצאי באראנוביץ, תל-אביב, תשי"ד.

JEZIERZANY אוזיראן

ספר אוזיראן והסביבה, עורך: מ.א. טנבלאט, בהוצאת אנציקלופדיה של גלויות, תל-אביב, תשי"ט.

OSTRÓG אוסטראה

פנקס אוסטראה, עורך: בן-ציון אילון – באראניק, בהוצאת אירגון עולי אוסטראה, תל-אביב, תשי"ד.

OSTRÓW MAZOWIECKI אוסטרום מאזוביצקי

ספר זכרון לקהילת אוסטרום-מאזוביצקי, עורכים: אבא גורדיו מ. גלברט, בהוצאת אירגון יוצאי אוסטרום-מאזוביצקי, תל-אביב, תשי"ד.

OSTROWCE אוסטרווצה

ספר אוסטרווצה, עורך: ש. גשורי, בהוצאת אירגון יוצאי אוסטרווצה, תל-אביב, תשל"ב

הורודוק HORODOK
ספר זכרון לקהילת הורודוק, עורך: משה סמרון, בהוצאת אירגון יוצאי הורודוק בישראל, תשכ"ד.

הורוכוב HOROCHOW
ספר הורוכוב, עורך: יוסף קריב, בהוצאת אירגון יוצאי הורוכוב בישראל, תשכ"ו.

הרוביישוב HRUBIESZOW
פנקס הרוביישוב, עורך: ברוך קפלינסקי, בהוצאת אירגון יוצאי הרוביישוב, תשכ"ב.

וארשה WARSZAWA
ספר וארשה, עורך: יצחק גרניבוים, בהוצאת אנציקלופדיה של גלויות - כרך ראשון, תשי"ג.

וולברום WOLBROM
וולברום עירנו, עורך: מאיר גשורי, בהוצאת אירגון יוצאי וולברום בישראל, תשכ"ב.

ויילון WIELUN
ספר זכרון לקהילת ויילון, עורך: מ. גלברט, בהוצאת אירגון יוצאי ויילון בישראל, 1971.

וילייקה WILEJKA
קהילת וילייקה, עורכים: קלמן פרבר, יוסף זאבו (וויילק), בהוצאת אירגון יוצאי וילייקה והסביבה, תל-אביב, 1972.

ולוצלאבק WLOCLAWEK
ספר ולוצלאווק והסביבה, עורך: כתריאל טכורש, בהוצאת אירגון יוצאי ולוצלאווק בישראל, תשכ"ז.

זדונסקה וולה ZDUNSKA WOLA
ספר זדונסקה-ווליה, עורך: אלחנן ארליך, בהוצאת אירגון יוצאי זדונסקה ווליה בישראל, תשכ"ט.

זיטל ZDZIECIÓŁ
פנקס זיטל, עורך: ברוך קפלינסקי, בהוצאת אירגון עולי זיטל בישראל, תשי"ח - 1958.

חוטין CHOTIN
ספר קהילת חוטין (בסרביה), עורך: שלמה שוטנוביצר, בהוצאת אירגון יוצאי חוטין, תל-אביב, תשל"ד-1974.

טארנוב TARNOW
ספר טארנע קיום און חורבן, עורך: אברהם כאמעט, בהוצאת אירגון עולי טארנוב, תשכ"ח.

בוליחוב BOLECHÓW
ספר הזכרון לקדושי בוליחוב, עורך: חנינה אשל, בהוצאת אירגון יוצאי בוליחוב, תל-אביב, תשי"ז.

בוציאץ BUCZACZ
ספר בוציאץ, עורך: ישראל כהן, בהוצאת אירגון יוצאי בוציאץ, תל-אביב, תשט"ז.

בורשטין BURSZTYN
ספר בורשטין, עורך: שמחה קאנץ, בהוצאת אנציקלופדיה גלויות, ירושלים, תשי"ד 1960.

בורושצוב BOROSZCZOW
ספר בורושצוב, עורך: נחמן בלומנטל, בהוצאת אירגון יוצאי בורושצוב, תשי"ד 1960.

ביטן BYTEN
פנקס ביטן, עורך: דודל אברמוביץ, בהוצאת אירגון יוצאי ביטן אין ארגנטינה, תשי"ז.

בנדזין BENDZIN
פנקס בנדזין, עורך: אברהם שמואל שטיין, בהוצאת אירגון יוצאי בנדזין בישראל, תשי"ט.

ברודי BRODY
ברודי - עיר ואם בישראל, עורך: יוסף פרברי, בהוצאת י. פרברי, הרצליה, תשכ"ט.

בריסק דליטא BRZESĆ N/B.
בריסק-דליטא, עורך: אליעזר שטיינמן, הוצאת אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים, תשט"ו.

גרודנה GRODNO
גרודנה-גרודנע, עורך: דב רבין אירגון יוצאי גרודנה, בהוצאת אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים, 1973.

גרודק יגלונסקי GRÓDEK JAGELONSKI
זכרון נצח לקהילות גרודק-יגלונסקי, עורך: נעמן רזיאל, בהוצאת אירגון יוצאי גרודק בישראל, תשכ"ב.

דויד הורודוק DAWIDGRÓDEK
הוצאת: ארגון יוצאי דויד-הורודוק, בישראל מערכת יעקב מור, אריה להב, חיים קשטן, יצחק עידן.

דרציין DERCZYN
ספר דרציין, עורך: יחזקאל רבן, בהוצאת אירגון יוצאי דרציין והסביבה בישראל, תשל"ב.

לומזיה ŁOMZA
ספר זכרון לקהילת לומזיה, עורך: יוסף טוב
לוינסקי, בהוצאת אירגון יוצאי לומזיה,
תשי"ג.

לוצק ŁUCK
ספר לוצק, עורך: נחום שרון (שטרקמן),
בהוצאת אירגון יוצאי לוצק בישראל,
תשכ"א.

לידא LIDA
ספר לידא, עורכים: אלכסנדר מנור, יצחק
גנוזוביץ, אבא לנדו, בהוצאת אירגון יוצאי
לידא בישראל, תשי"ל.

לנציצה ŁĘCZYCA
ספר לנציץ, עורך: הרב זצ"ל יצחק ידידיה
פרנקל, בהוצאת אירגון יוצאי לנציץ
בישראל, תשי"ג.

מיוזץ MIZOCZ
ספר זכרון, עורך: אשר בן-אוני, בהוצאת
אירגון יוצאי מיוזץ בישראל, תשכ"א.

מייכוב MIECHÓW
ספר יזכור מייכוב כארשניצה וקשוניז,
עורכים: נחמן בלומנטל, אביבה בן-אזי"א,
בהוצאת אירגון יוצאי מייכוב כארשניצה
וקשוניז, תשל"א.

מארקושוב MARKUSZOW
ספר מרקושוב "חורבנה וגבורתה של העיר
מרקושוב", עורך: שטוקפיש דוד, בהוצאת
אירגון יוצאי מרקושוב בישראל, 1955.

נובוגרודק NOWOGRÓDEK
(נאווארעדאק (NAVAREDOK)
פנקס נאווארעדאק, עורכים: עליעזר ירושלמי
ודוד כהן, בהוצאת אירגון יוצאי נובוגרודק
בישראל, תל-אביב, 1963.

נובי-סונץ NOWY SĄCZ
ספר סאנץ, עורך: רפאל מאהלר, בהוצאת
אירגון יוצאי סאנץ בניו-יורק וישראל, תשי"ל.

סארני SARNY
ספר יזכור לקהילת סארני, עורך: יוסף קריב,
בהוצאת יד-ושם ויוצאי סארני בישראל,
תשכ"א.

סאכאטשעוו SOCHACZEW
פנקס סאכאטשעוו, עורכים: יוסף שטיין
וגבריאל וייסמן, בהוצאת אירגון יוצאי
סוכצ'וב, תשכ"ב.

טומאשוב-לוב TOMASZOW-LUB
ספר יזכור, עורך: שלום ליכט, בהוצאת
TOMASZOWER RELIEF COMMITTEE N.Y., 1965.

טומאשוב-מאזוב TOMASZOW MAZ
ספר זכרון לקהילת טומאשוב-מאזוב, עורך:
משה ויסברג, בהוצאת אירגון יוצאי
טומאשוב-מאזוב בישראל, 1969.

טוטשין-קריבה TUCZYN
ספר זכרון לקהילות טוטשין-קריבה, עורך:
בן-ציון אילון, בהוצאת אירגון יוצאי
טוטשין-קריבה, תשכ"ח.

טלומאץ TLUMACZ
ספר עדות וזכרון, עורך: אלפרוביץ יצחק,
בהוצאת אירגון יוצאי טלומאץ בישראל,
תשל"ו-1976.

טלו TELZ
ספר טלו (ליטא), עורך: יצחק אלפרוביץ,
בהוצאת יוצאי טלו בישראל, תל-אביב,
תשמ"ד-1984.

כמיעלניק CHMIELNIK
פנקס כמיעלניק, עורך: אפרים שולצקי,
בהוצאת אירגון יוצאי כמיעלניק בישראל,
תשכ"א.

כעלם CHEŁM
יזכור בוך כעלם, עורך: מלך
בקאלטשוק-פעלין, בהוצאת אירגון יוצאי
כעלם ביהונסבורג, תשי"ד-1954.

לאוויטש LOWICZ
ספר זכרון, עורך: גדליה שאוּאק-טשארנעזאן,
(לוביץ) בהוצאת אירגון עולי לוביץ בישראל
ובתפוצות, 1966.

לאחווה LACHWA
ראשונים למרד, עורך: מ. גלברט ומערכת
עורכים, בהוצאת אנציקלופדיה של גלויות,
תשי"ז.

לובלין LUBLIN
ספר לובלין, עורכים: נחמן בלומנטאל ומאיר
קוזין, בהוצאת אנציקלופדיה של גלויות,
תשי"ז.

לובומל LUBOMIL
ספר יזכור לקהילות לובומיל, עורך: ברל כהן,
עורך עברי: יעקב הלמן, בהוצאת אירגון
יוצאי לובומיל, תל-אביב, 1973.

פלוצק PŁOCK
ספר תולדות קהילה עתיקת יומין בפולין,
עורך: אליהו אייזנברג, בהוצאת אירגון יוצאי
פלוצק בישראל, תשכ"ז.

פשמישל PRZEMYŚL
ספר פשמישל, עורך: אריה מנצור, בהוצאת
אירגון יוצאי פשמישל בישראל, תשכ"ד.

צ'נסטוחוב CZĘSTOCHOWA
ספר צ'נסטוחוב (כרכים א' ב'), עורך: יעקב
שציקי, מפעל הועד הצבורי להוצאת ספר
זכרון לקהילת צ'נסטוחוב, בהוצאת
אנציקלופדיה של גלויות, תשכ"ז.

קאליש KALISZ
ספר קאליש (כרכים א' ב'), עורך: נ.מ. גלבר,
בהוצאת אירגון יוצאי קאליש והסביבה,
תשכ"ז.

קובל KOWEL
ספר עדות וזכרון לקהילתנו, עורך: אליעזר
לאוני-צופרפין, בהוצאת אירגון יוצאי קובל
בישראל, תשי"ז.

קוטנה KUTNO
ספר קוטנה והסביבה, עורך: דוד שטוקפיש,
בהוצאת אירגון יוצאי קוטנה והסביבה
בישראל, 1968.

קולו KOŁO
ספר קולו, עורך: מרדכי האלטר, בהוצאת
אירגון יוצאי קולו בישראל וארצות-הברית,
תשי"ט.

קונין KONIN
ספר לקהילת קונין בפריחתה ובחורבנה, עורך:
מ. גלברט, בהוצאת אירגון יוצאי קונין
בישראל, תשכ"ח.

קוסטופול KOSTOPOL
ספר קוסטופול, עורך: אריה לרנר, בהוצאת
אירגון יוצאי קוסטופול בישראל, תשכ"ז.

קוצק KOCK
ספר קוצק, עורך: אליהו פורת, בהוצאת
אירגון יוצאי קוצק בישראל, ארגנטינה
וצרפת, 1961.

קוריב KUROW
יזכור בוק קוריב, עורך: משה גרוסמן,
בהוצאת אירגון יוצאי קוריב בישראל
ובתפוצה, תשש"ו.

סוויסלוץ SWISŁOŁCZ
ספר זכרון לקהילת סוויסלוץ, עורך: ח. רובין,
בהוצאת אירגון עולי סוויסלוץ בישראל,
תשכ"א.

סוסנוביץ SÓSNOWIEC
ספר סוסנוביץ והסביבה בזגלמביה 2)
(כרכים), עורך: שמעון גשור, בהוצאת אירגון
יוצאי סוסנוביץ והסביבה בישראל, 1973-
1974.

סטרי STRYJ
ספר סטרי, מערכת: רוטפלד-רוזנברג, בהוצאת
אירגון יוצאי סטרי בישראל, תל-אביב, 1962.

סלונים SŁONIM
פנקס סלונים, עורכים: קלמן ליכטנשטיין
ויחזקאל רבינוביץ, א"ב כרכים, בהוצאת
אירגון יוצאי סלונים בישראל, תשכ"ב.

סמורגון SMORGONIE
ספר עדות וזכרון, עורך: אבא גורדון, בהוצאת
אירגון יוצאי סמורגון בישראל, תשכ"ו-1965.

סמיאטיץ SEMIATYCZE
ספר קהילת סמיאטיץ, עורך: אליעזר טייש
(טיר-שלום), בהוצאת אירגון יוצאי סמיאטיץ
בישראל, תשכ"ה.

סקאלאט SKAŁAT
קובץ זכרון לקהילה שחרבה בשואה, עורך:
חיים ברונשטיין, בהוצאת אירגון יוצאי
סקאלאט בישראל, תשל"א.

פביאניצה PABIANICE
ספר פביאניץ, עורך: וואלף יאסני, בהוצאת
אירגון יוצאי פביאניץ בישראל, תשט"ז.

פולטוסק PULTUSK
ספר זכרון פולטוסק, עורך: יצחק עברי,
בהוצאת אירגון יוצאי פולטוסק בישראל,
תשל"א.

פיוטרקוב-טריב PIOTRKÓW TRYB
ספר זכרון פיוטרקוב-טריב והסביבה,
עורכים: יעקב מלץ ונפתלי לביא, בהוצאת
אירגון יוצאי פיוטרקוב, תשכ"ה.

פינסק PINSK
ספר עדות וזכרון לקהילת פינסק-קארלין,
עורך: נחמן תמיר, בהוצאת אירגון יוצאי
פינסק בישראל, תשכ"ז-1966.

רוזיניו RÓZANY
ספר זכרון, עורך: מאיר סוקולובסקי, בהוצאת
אירגון יוצאי רוזיניו בישראל, תשי"ז.

רטנה RATNO
דפי זכרון לקהילת רטנה, עורך: נחמן תמיר,
בהוצאת אירגון יוצאי רטנה בישראל,
תל-אביב, 1983.

שצוצין SCZUCZIN
חורבן קהילת שצוצין, בהוצאת אירגון יוצאי
שצוצין בישראל, תשי"ד.

קילץ KIELCE
ספר קילץ, עורך: פנחס ציטרין, בהוצאת
אירגון יוצאי קילץ בישראל, תשי"ז.

ראדום RADOM
ספר ראדום, עורך: אברהם שמואל שטיין,
בהוצאת אירגון יוצאי ראדום בישראל
ובתפוצות, תשכ"ב.

רדומישל RADOMYSL
רדומישל רבתי והסביבה, עורכים: הלל
הרשושנים ויצחק טורקוב, בהוצאת אירגון
יוצאי רדומישל בישראל, תשל"א.

רובנה RÓWNE
ספר זכרון, עורך: אריה אבטיחי, בהוצאת
אירגון יוצאי רובנה בישראל, תשי"ז.

רשימת עדים

א

- אבא יוסף, איו"ש א-1247/76.
אבוגוב אלכסנדר, איו"ש 03/2375.
אביאלי א. (ליפקונסקי), איו"ש 114/109.
אברמוביץ יעקב, איו"ש 03/3350.
אגס - (גרושקה) אלכסנדר, איו"ש כ"א-9/8.
אולשנסקי צבי, איו"ש 03/3478.
אומלינסקי מיכאל, איו"ש א-1348/162.
אומלינסקי שרה, איו"ש א-4088/291.
אוסטשינסקי דניאל, איו"ש א-3118/228.
אורליכט אהרן, איו"ש, כת"י 1933/1774.
אטלס אהרן, איו"ש 03/3351.
איזינגר גוסטב, איו"ש א-1902/129.
איסלר ד"ר צבי, איו"ש 03/1786.
אלבוים אביגדור, איו"ש א-1997/136.
אלפרד ד"ר אברהם, איו"ש M-1/9-533.
אלפרד חיה, איו"ש א-2838/207.
אנגלרד בלומה, איו"ש 03/2695.
אפשטיין דוד, איו"ש E/48.
ארדיטי שמואל, איו"ש 03/2689.
אפלבוים סנדר, איו"ש 03/2882.
ארליון זרח, איו"ש א-3694/260.

ב

- בבצוק משה, איו"ש 016/3169.
בווארסקי דוד, איו"ש 03/254.
בויקו דוד, איו"ש 03/3138.
בטיצקי ליאון, איו"ש ב-1377/109.
ביזונסקי אלימלך, איו"ש ב-2928/271.
בוטען בנריק, איו"ש ב-1182/94.
בילסקי זוסיא, איו"ש 03-4165.
בילסקי טוביה, איו"ש 03-3607.
בירנבוים הידנה, איו"ש 03/2080.
בקלצוק-פליון, איו"ש 016/1900.
בקנשטיין משה, איו"ש 03/2066.
ברזין דב, איו"ש 016/5.
ברייזיל אהרן, איו"ש 016/345.
ברנד יצחק, איו"ש ב-326/28.
ברנד שלמה, איו"ש ב-012/82 4020/357.
ברנד יצחק, איו"ש ב-326/29.
ברקוביץ חיים, איו"ש 1734/1613.
ברויאר יוליוס, איו"ש ב-2043/188.

ג

גבר נתן, איו"ש ג-113/1591.
 גוטמן אלה, איו"ש 03/154.
 גוטמן הלה, איו"ש ג-78/1135.
 גוטסמן יפה, איו"ש 03/847.
 גולדהכט מרדכי, איו"ש 03/1658.

גולובוק שלום, איו"ש ג-137/1819.
 גולדשטיין ד"ר יוסף, איו"ש ג-146/1899.
 גורדון יצחק, איו"ש ג-174/238.
 גורביץ הרץ, איו"ש ג-68/900.
 גורביץ נתן, איו"ש 03/729.
 גורודינסקי שאול, איו"ש 3045/230.
 גילדנמן משה, איו"ש 016/2823.
 גילדנמן שמחה, איו"ש 03/4250.
 גלבטרונוק מיכאל, איו"ש 12/155.
 גלזר איסר, איו"ש 03/3205.
 גלייזר קרול, איו"ש 03/1853 ג-114/1598.
 גלר יצחק, איו"ש ג-1234/1.

גרורב שמואל (סם), איו"ש 03/3280/016/5.
 גרמלובסקי ליאון, איו"ש 03/2085.
 גרינבלט, איו"ש 03/085.
 גרצוק בנימין, איו"ש ג-129/1722.
 גרשוני שרה, איו"ש ג-72/1005.

ד

דובון זלמן, איו"ש 3-52/1589.
 דוברושקלנקה סברין, איו"ש 116/1222.
 דובסקי שמה, איו"ש 059/14.
 דולגופאטי-גלמזון, איו"ש 1611/1491.
 דוקטורציק אברהם, איו"ש 1438/275.
 דורסקי הנריק, איו"ש 1399/4403.
 דמשק אליהו, איו"ש 03-981.
 דנציגר, איו"ש כת"י 155/679.
 דרוקר ישעיהו, איו"ש 3-84/2885.
 דרנגר מרגוט, איו"ש 03/1686.

ה

ד"ר צבי האבטמאן, איו"ש ה-77/1624.
 הירש ד"ר שמעון, איו"ש ה-128/3078.
 הלינסקי מאוריצי, איו"ש ה-80/1516.
 הרצוג בנימין, איו"ש ה-128/1876.
 הרשטיין רייקיס, איו"ש ה-131/324.

ו

ואקס מוטל, איו"ש 03/2220.
 וורמאן נחמיה, איו"ש 03/2107.
 וורמאן עמנואל, איו"ש 03/4235.
 וויזינגר משה, איו"ש 03/3799.
 וייס בנימין, איו"ש 1-123/1171.
 וינשטיין צביה, איו"ש 03/4062.
 וישקין ונטה, איו"ש 1272/116.
 ולפומרסקי, איו"ש 2-82/1515.
 ורטהיים אנטול, איו"ש 1-152/2809.

ז

זוגר אריה, איו"ש ז-28/995.
 זינגר עמנואל, איו"ש 03/822.
 זילבשץ יוסף (כספי), איו"ש כ-55/3590.
 זייצוק מרדכי, איו"ש ז-5/91.
 זיסקוביץ יצחק, איו"ש ז-85/2816.
 זליבנסקי בולסלב, איו"ש ז-17/651.
 זלינסקי אליהו, איו"ש ז-19/651.
 זלצמן דוד, איו"ש 03/1138.

ח

חייצוק זוסיה, איו"ש 03/1312.
 חייצוק שמעון, כת"י 866/2.
 חרמץ ברל, כת"י 4100/41.
 חרצק ראובן, כת"י 03/3112.

מירסקי יהושע, איו"ש מ-2233/129.
מלבין לזר, איו"ש 03/3549.
מלמד אלימלך, איו"ש 03/2080.
מלמדוב ד"ר מיכאל, איו"ש מ-3664/209.
מנדלביץ אהרן, איו"ש 1893/105.
מרגוליס ויקטור, איו"ש 1962/109.

נ

נוחומבסקי הרצל, איו"ש 03/3595.
נויברגר הירש, איו"ש 03/623.

ס

סגל יצחק, איו"ש 03/2206.
סטרבציק הנריק, איו"ש 03/2937.
ספוזניק יוסף, איו"ש 616/548.
סקוטניצקי מציסלב, איו"ש 03/2858.

ע

עדינה יוסף, איו"ש 03/2496.
עמיאל-פונצרמשה, איו"ש 03/3123.

פ

פאלאנט אריה, איו"ש 2-2305/224.
ד"ר פוזנסקי מריאן, איו"ש 03/1139.
פומרנץ יוספה, איו"ש פ-1180/115.
פייטלוביץ שרה, איו"ש פ-3222/312.
פינקלשטיין יוסף, איו"ש פ-861/87.
פישמן א., איו"ש M//1/E 859/714.
פישר רומן, איו"ש פ-1738/161.
פיטרובסקי זיגמונט, איו"ש פ-1736/167.
פלבסקי אליהו, איו"ש פ-419/42.
פלונשטיין ירחמיאל, איו"ש פ-3462/338.
פלט יעקב, איו"ש פ-2880/251.
פליישר אייזיק, איו"ש פ-03/2150.
פליישר פנחס, איו"ש פ-016/2992.

ט

טלרנט צבי, איו"ש 12/180.

י

יבלונסקי אליהו, איו"ש י-983/24.
יום-טוב יוליוס, איו"ש י-2043/188.
ירקוני משה, איו"ש 3978/82.

כ

כהן סטאניסלב, איו"ש כ-2216/213.
כהן רודולף, איו"ש כ-059/43.
כץ דוד (רוזה), איו"ש כ-2716/37.

ל

לאוטרשטיין מיכאל, איו"ש 566/555.
לבקוביץ חנוך, איו"ש 03/2082.
לויכטר מקס, איו"ש ל-301/26.
לוינטר שלום, איו"ש ל-1566/105.
לויטן יעקב, איו"ש ל-1646/113.
לורבר דב, איו"ש 03/2367.
לידסקי אליהו, איו"ש 03/2944.
לוטמנוביץ, איו"ש כת"י 2208/2034.
ליכטנברג יצחק, איו"ש כת"י ל-2368/157.
ליברמן אליהו, איו"ש 03/1824.
ליפשיץ צבי, איו"ש 12/68.
לנדאו אבא מאיר, איו"ש 616/3134.
לנדסברג אוגניוש, איו"ש ל-1400/99.
ד"ר מוזס מרק, יו"ש מ-1994/110.
מורבציק, איו"ש 12/76.
מושקט מריאן פרום, איו"ש 12/148.
עו"ד מזריצקי יוסף, איו"ש מ-2758/159.
מיכילובסקי צבי, איו"ש M-1/E 2175/1952.

ד"ר רוטר מרדכי, איו"ש ר-1509/90.
רז-רוזנשיין מרים, איו"ש ר-2890/175.
רזניק יוסף, איו"ש ר-2198/128.
ד"ר רקובר, איו"ש 03/2781.

ש

שטייכר שלמה, איו"ש ש-1267/117.
שיינבוים יוסף, איו"ש 03/3324.
שיף שרה, איו"ש 03/2997.
שננבאום יוסף, איו"ש ש-033/24.
שפטינצקי יעקב, איו"ש ש-4110/358.
ד"ר שפילמן עקב, איו"ש ש-1267/117.

ת

תרשיש יהודה, איו"ש E/17-383.

פנטורין פנחס, איו"ש 03/558.
פרידברג יצחק, איו"ש 03/727.
ד"ר פונר ארתור, איו"ש פ-1235/118.
פרסקי הסל, איו"ש כת"י 2-1009/106.
פרצוק מנשה, איו"ש 03/2953.

צ

צווייבל יעקב, איו"ש 03/2284.
צונסקי צבי, איו"ש 03/3543.
צייקוביץ בצלאל, איו"ש ש-3897/69-3.
צינוביץ יוסף, איו"ש 03/3009.

ק

ד"ר קאהן מאיר, איו"ש ק-2468/212.
קובלסקי מיכאל, איו"ש ק-482/44.
קורן אריה, איו"ש 03/2119.
קורנהר-קוטוביץ, איו"ש ק-1348/115.
קופרברג צפורה, איו"ש ק-03/3888.
קניג נתן, איו"ש ק-1553/137.
קנופמאכר נחום, איו"ש 03/1787.
קרכמן אנשל, איו"ש M-1/E 1282/1249.
קרנובסקי מרדכי, איו"ש M-1.E 4-11.
קרן-פו אברהם, איו"ש ק-4002/348.
קרפוז יוסף, איו"ש 03/4251.
קרשטט חיים, איו"ש ק-1685/151.

ר

רובינוב רוברט, איו"ש ר-1303/79.
רובינשטיין יואל, איו"ש ר-1760/106.
רובינשטיין שמואל, איו"ש 03/3104.
רודזניק שמעון, איו"ש ר-325/16.
רוזן שמואל, איו"ש ר-1485/88.
רוזנזון נתנאל, איו"ש 03/3225.
רוזנפלד הפלר, איו"ש 03/3858.
רוט יוסף, איו"ש ר-2983/158.

מפתח שמות

283, 21	אימבריק אהרון	264, 1	אכוגוב אלכסנדר
22, 21	אימבריק מרדכי	282, 1	אבודזינסקי אברהם
23, 22	איסאקוביץ יצחק	2	אבודזינסקי עזרא
283, 23	איסרליס ניסן	2	אבודזינסקי סוניה
283, 24, 23	איצקוביץ שרגא	2	אברמוביץ אברהם
24	ד"ר אכט שמעון	3	אברמוביץ דוד
264, 25, 24	אלבויס שמואל	3, 4	אברמוביץ סולומון
283, 26, 25	אלבסן אברהם	4	אברמזון צבי
284, 26	אלברג שלום	5, 4	אגבר דב (בריש)
26	אלברשטיין אליהו	263, 6, 5	אדומי אפרים
27	אלטמן אולגה	282, 6	אדרי יהושע
27	אלטמן סטאניסלב	282, 7, 6	אגולניק זאב
28, 27	אלטמן שרה	7	אגולניק משה
28	אליאשקביץ *	282, 8	אולחה אפרים
28	אליוביץ לייב	283, 9	אולקניצקי מאיר
29	אלמן דוד	10, 9	אולריך אירקה
29	ד"ר אלנגולד יוזק	284, 10	אולריך יצחק
30, 29	אלפרוביץ בנקה	282, 11, 10	אולשנסקי צבי
30	אמיאל	12, 11	אונגר מרדכי
284, 31, 30	אנגל עובדיה	12	אוסליק שמואל
31	אנגלברג בריש	12	אופטובסקי מנשה
32, 31	אנדרמן איזיק (איזיו)	12	אורבך ליאון
32	אנטבול	282, 13	אושפיץ יהודה
284, 32	אסואייד חי-מיכאל (מישל)	13	אושלק משה
263, 33, 32	אפלבוים אהרן	14, 13	אושלק שמולקה
34, 33	אפלבוים דוד-מרדכי	14	אושמן אהרן
35, 34	אפלבוים משה-יוסף	264, 14	אושמן חיים
263, 36, 35	אפלבוים נתן	15	אושמן ראובן
263, 37, 36	אפלבוים עמרם	15	אטינגר דוד
37	אפרון אוליה	260, 15, 16, 17, 18	ד"ר אטלס יחזקאל
37	אפרון לאה	19	איבניצקי דוד
37	אפשטיין אניה	19	איבנט אריה
38	אפשטיין משה	20	איברגלייט יוסף
38	אקדש דב (בריש)	20	אייזנברג דב
39	אקסלרוד משה	21, 20	אייזן ליפא
39	אקסלרוד משה	21	אייכלר בנימין
39	אקרמן יעקב (ינקל)	21	איינשטיין משה-פרץ

61	בורדובסקי אברהם	284 ,40	אקשטיין נח
62	בורנשטיין משה	40	ארונבסקי יהודה
63 ,62	ביאלאק טוביה	40	ארטראכטר
64 ,63	ביאלוברוב יואל	42 ,41	אריוביץ אליהו
64	עמיד ביאלוסקורה	264 ,42	ארליך דוד
65 ,64	ביאלקין אהרן	43	אשבל מיכאל
65	ביברגאל לייב	44 ,43	אשכנזי ברנרד (בובציק)
285 ,66 ,65	בידרמן דוד	44	אשנדורף וולף-אהרון
267 ,67 ,66	בילבסקי יוסף (יוזק)		★
67	בילבסקי סנדר	,45	באומוואלד בוניו
68	בילאואר	46 ,45	באציניסקי אליהו
69 ,68	בילדנר יהושע	46	באקשט אליהו
265 ,70 ,69	בילסקי עשהאל	47 ,46	באראנובסקי ברל
71 ,70	בימליך שעה	47	בארדאך צ'ארנה
71	בינקורן יעקב	47	די"ר בבד פישל
72 ,71	בינקורן יצחק	48,47	בוברוב ברל
72	בינשטוק בלום	49 ,48	בוברוב דוד
72	בינשטוק זיניה	50 ,49	בוברוב יצחק
73	בירנבוים אידה (פליישר)	50	בוברוב מיכאל
74 ,73	בכר אריה	50	בוברוב מתתיהו - מאתיס
75 ,74	בלוך יצחק	51 ,50	בוברוב מתתיהו
75	בלומברג ברוניה	51	בוברוב מתתיהו
285 ,76 ,75	בלומנקרנץ חנוך	52 ,51	בוברוב ניסן
76	בליאכר חנה	52	בוברוב שמואל
76	בליאכר ליוה	53 ,52	בוברוב שמואל לייזר
76	בליאכר צפורה	53	בוגדאנובסקי אהרן
77 ,76	בלינקובסקי שלמה	54 ,53	בוגדוש ישראל-אשר
285 ,77	בן-אלי יצחק (אלקינד)	54	בוגמן ישראל
285 ,78 ,77	בן-זאב יואל (וולפרד)	268 ,56 ,55	בודן שלמה
285 ,78	בן-משה ויקטור	56	בויאריסקי אליהו (אלציק)
286 ,79 ,78	בן-שמעון אברהם (שלמה)	57 ,56	בויאריסקי צפורה
79	בנט אברהם	57	בויאריסקי שלמה
286 ,80 ,79	בס שלמה	58 ,57	בויאריסקי שמואל
286 ,80	בסוס אהרן	58	בוים חיים
288 ,80	בק אלכסנדר צבי	268 ,59 ,58	בויקו דוד
286 ,81	באקאלצוק מאיר	60 ,59	בוסליק אברהם
82	בקנשטיין אליהו	60	בוטאק מרדכי
82	בקר אליהו	61	בוקאנץ אליעזר
83	בקר אשר	61	בוקי נחמן

104	ברקו שמעון	286 ,84 ,83	בקרמן אברהם
	★	320 ,84	בקרמן אברהם
105	גברונסקי שלמה	84	בקרמן יוסף
105	גוז ברוך	,85	בראווה כבולס
106 ,105	גוטגולד לישה	287 ,85	בראווה משה
106	גוטהלף חנה (רוזנברג)	86 ,85	בראנט אברהם
107 ,106	גוטהלף יחיאל	86	בראנט דוד
107	גוטהלף יעקב	265 ,87 ,86	בראנד יולק
107	גוטהלף ירוחם	88	בראנד שמעון
108	גוטשטיין משה	287 ,88	ברג משה יעקב
108	גוטסמאן חנוך	89 ,88	ברוידה יעקב (יאשקה)
109 ,108	גוטרמן מרדכי	287 ,89	ברגמן יהונתן
109	גולדברג חיים	90	ברוידה *
110 ,109	עו"ד גולדברג שלום	91 ,90	ברוייאר יוליוס (יוס-טוב)
288 ,111 ,110	גולדברג שמואל	91	ברומברג אליעזר (לור)
288 ,111	גולדין אריה	91	ברומברג טוביה
112 ,111	ד"ר גולדמן *	92	ברומברג משה
112	גולדמן מרדכי	93	ברומר שרגא
112	גולדנר יעקב	93	ברוק דוד
113 ,112	גולדסהבר יוזק	93	ברוק דוד
113	גולדפרב הלנה	287 ,95 ,94	ברזין דב
113	גולדפרב משה	287 ,95	ברטשניידר מרדכי
114 ,113	ד"ר גולדפרב מאוריצי	96	ברייטברט חיים
289 ,115 ,114	גולוביץ ישראל	96	ברייטמן יוסף
115	גולוביינציץ מרים	97 ,96	בריינסקי הרשל
116 ,115	גולקוביץ בן-ציון	97	בריינסקי סימה
116	גילינסקי יצחק-גרשון	287 ,98 ,97	ברלר זאב
117 ,116	גומינסקי הנריק	288 ,99 ,98	ברמן משה
117	גומינסקה רויזה	99	ברנבלום יוקל
289 ,117	גוניונזקי מרים	100 ,99	ברנדווין הנס
118	גורביץ אברהם	100	ברנר מיכאל
118	גורביץ משה	100	ברנשטיין אטה
118	גורדון בצלאל	101	ברנשטיין ישעיהו
119	גורדון חנה	288 ,102 ,101	ברנשטיין מרים
269 ,119	גורפינקל אמה	102	ברנשטיין נחמן
269 ,120 ,119	ד"ר גורפינקל שלמה	103 ,102	ברנשטיין שניאור
288 ,121 ,120	גורפיין יצחק	103	ברסלר משה
269 ,122 ,121	גילדנמן משה (דיאדיה מישה)	104 ,103	ד"ר ברקמאן מארק

150, 149	דולגופיאטי משה-יעקב	123, 122	גטרייטמן שלום
150	דומברובסקי דוד	123	גל הלנה
151, 150	דונאיר דוד	290, 124, 123	גלאידה מרדכי (גליידה)
291, 152, 151	דיקפלד יצחק	124	גלאס ליונקה
152	דושצקה אסתר	289, 125, 124	גלבגיסר מנחם
152	דיאמנט א.	289, 125	גלבגיסר שלמה
153, 152	דיאמנט *	125-126	גלברד דוד (דדק)
153	דייכס יעקב (יענקל)	260, 126-131	גלאזמן יוסף
153	דייכס מירושה	131	גילדנר יעקב
292, 153	דייכס פולה	132, 131	גליידמן משה (מונייק)
292, 154	דיין שמעון	289, 132	גליקין תיאודור
155	דימנטשטיין ברטה	133	גלנצר יצחק יוסף
156, 155	דיסטלר אימק	290, 134, 133	גלנצל פייבל-דוד (זלנסקי)
156	דמבין יצחק	135, 134	גמזו אהרן-דב
156	דמרשטיין יעקב	135	גנדלר חנה
157	דנמאן מאיר	135	גסטפריינד שמעון
292, 158, 157	דסקל נפתלי	290, 136, 135	גפטק ברוך
158	דראביאנסקי פשה	137, 136	גראציוק יעקב
269, 159, 158	דרוק יעקב	137	גראציוק מנדל
160, 159	עוייד דרוזין דוד	139, 138, 137	גרונר דב
160	דרכלר יצחק	291, 139	גרינברג איטשה (איקה)
	★	140, 139	גרודזנצייק יעקב
292, 161	האוזנשפרוק סאלק	140	גרודזנצייק שרה
293, 162, 161	האוס חיים	291, 141	גרוס צבי
162	האוס מלכה	141	גרייאב ברל
163	האפליך דורה	142, 141	גרינבוים פישל
164	הארטנשטיין לונק (מגיר)	291, 143, 142	גרינוולד יצחק
165, 164	הברמן מ.	143	גרינפלד אלכסנדר
165	הויזמן צבי-יחזקאל	144, 143	גריצמן יונה
166, 165	הוכמן אהרן	144	גרמיזיה יצחק
166	הופמן יעקב	145	גרנושק שמחה
167	הופנונג לאה	268, 146, 145	גראנק יעקב (הבלונדני הגבוה)
293, 168, 167	הורוביץ אריה (ליונקה)		★
168	היימן היפק	147	דבורצקי חיים לייב
169	היינקין לוליק	148, 147	דבורקין אריה
169	הילף יעקב	291, 149, 148	דוד אשר
293, 170	הירשברג אהרן (ארטק)	149	דודוביץ יוסף
171, 170	הלבורט יצחק	149	דידוביץ שמעון

192	ויינשטוק ליאון אינגי (טומאש)	172, 171	הלברשטיין אליהו
293, 193	וייס יצחק	172	הלפרין אברהם
270, 194, 193	וייס מנחם	173, 172	הלפרין איזידור
294, 195, 194	וייס מרדכי	173	ד"ר הרטום עמנואל
293, 195	וייס מרדכי (אנדריי)	173	הרשברג טוביה
294, 196, 195	וייס שמואל		★
294, 196	וייסברט יעקב	267, 174	ד"ר ואלבסקי רישארד
196	וייסשטוק משה	175	ואסרמאן יצחק (איזיו)
295, 197	וייצפלד שלמה	176, 175	וגמייסטר יוסף
197	ויסבורט אברהם	176	וגנר יעקב
198	וייצורק זיגמונט	177, 176	וואלד סנדר
295, 199, 198	וירניק ישראל-צבי	293, 177	וובר דוד
199	ולאדיסלב סטפאן	266, 178, 177	ד"ר וודובינסקי דוד
296, 200, 199	וסרמן דוד-מאיר	270, 179, 178	וויילר שמואל
201, 200	וקלסר זיניה	180, 179	וויינשטוק רומן
201	ורמן הינדה	180	וולין יעקב-זיסל
201	ורניקובסקי יוסף (הלבקן)	181	וולנר ליאון
296, 200, 201	ורנר אברהם	181	וולפוביץ ברוך
202	ורשובסקי יהושע	182	וולפוביץ וולף
	★	295, 183, 182	וולק יצחק
296, 203	זאבי הרצל (הכהן)	183	וולקומירסקי שמואל
296, 204, 203	זגייסקי יחיאל	183	וונטלאנד הלקה
204	זובולסון הנריק	270, 184	וורמאן חיים-אליעזר
297, 205, 204	זומר יוסף	185, 184	ויגדורוביץ בינמין
205	זונשטיין	185	וידרשאו אהרן
297, 206, 205	זוסמן דוד	185	ויוולר דב
206	זוסמן ריימונד	294, 186	ויט יצחק (חקי)
297, 207, 206	זוסר משה-יוסף	187, 186	ויטלזון שמחה
297, 207	זופוביץ יהודה	187	וייכר לוסיה
208	זיגל הלינקה	187	וילגוז' דניאל
296, 209, 208	זיגפריד אהרן (אריק)	295, 188	וילינג דוד (טדק)
209	זיידל צבי	295, 189, 188	וילוויני אלחנן
210, 209	זיידמן דוד	189	וינברג אלתר
210	זיידמן שלמה	190, 189	וינטרויב מייטק (מרדוק)
211, 210	זייף אברהם	190	ויניצקי רומואלד
211	זילבר ט.	191, 190	ויינשטיין משה
211	זילברברג מיכאל	191	ויינשטיין צבי
297, 211-213	זילברברג מרדכי	315, 192, 191	ויינשטיין שמריהו

299, 231, 230	חיימוביץ יוסף	297, 214, 213	זילברברג משה
271, 231	חייציוק בוריס	214	זילברברג צבי
232	חנציינסקי גניה	270, 215, 214	זילברמן אלתר אברהם
232	חפץ אשר	298, 215	זילברמן גדליהו
232	חפץ אשר (גנדי)	216, 215	זילברמן שמעון
223	חפץ חיים	216	זילברשטיין זיינוול
233	חפץ לייב	216	זילברשטיין לייביש
234, 233	חפץ מאיר	217	זינגר אהרן-מאיר
234	חפץ משה-לייב	298, 217	זיסקוביץ אריה (ליובה)
235	חפץ שלמה	218	זלנבסקי
	★	218	זלוטו מוניאק
236	טאבאק יהושע (שיע)	219, 218	זלוטוגורה אריק
299, 236	טאבאק משה	219	זלוטוגורה צבי
237, 236	טאוב פנחס	296, 220, 219	זלוטולוב שלמה
237	טאנוביצקי אייזיק	220	זליקוביץ חיים
238	טבחוביץ	221, 220	זליקוביץ יוסף
238	טובלוס מאיר ("ישראל")	221	זלמנוביץ דב
238	טול ישעיהו	221	זלסקי שמעון
239	טופיול האחים	221	זלצברג דב
239	טוקינסקי שמואל	222	זלצמן שמואל
239	טוקר זלמן	222	זלצר בנו
240	טוקר משה	298, 223, 222	זמדווייס שלמה (פאכנר)
240	טיגר ליאון	223	זמישלני אנשל
240	טייבלום מאיר	224, 223	זמש *
241	טייטלבוים יהושע	224	זמלר מרדכי
241	טייטלבוים שמואל	298, 225, 224	זסלר ישראל
242, 241	טימאן יסף	225	זיק דב
242	טישקין יאשה	225	זקליק יוסף
243, 242	טלרנט צבי (איזייה)	298, 226	זשאלאנדז' יצחק (איטשו)
243	טמקין *		★
243	ד"ר טמרסון *	227	חדש יוסף
244, 243	טננבוים אברהם-חיים	298, 227	חדש יצחק
244	טננבוים פישל בן שמואל	228	חדש לייב (לייבקה)
245	טסלירוק שמואל-יעקב	228	חומסקי חיים
299, 246, 245	טראוב משה (מוסיק)	229, 228	חזן מולה (מולקה)
246	טריבונסקי מאטל	229	חוצקי לייבו
299, 247, 246	טרן שמואל	229	חייט יעקב
247	טשרניזה משה	230	חייטוביץ אליעזר

329	כך דב	248	אסני יהודה
330, 329	כך יעקב	248	יאסני פרדק
330	כך יעקב	248, 249, 299	יוטן שמואל
330	כך ליובה	249, 250	יונגסטר שבתאי
331, 330	כ"ץ משה (הוז)	250	יוסל דב
331	כך שמעון	250	יושפה אמיל
272, 332, 331	כצנלסון יוסף	251	יחימוביץ משה (מריאן)
		251	ינקוביאק דוד
333	כאטרשטיין מאניה *	251, 252, 271	יסין אידל
334, 333	לאקס זאב	252	יעבץ שמריהו
334	לאקס שמואל	252, 253	יעקובי דוד (וושקובויניק)
335, 334	לב אברהם	253, 300	יעקובי נחום (ברגר)
303, 335	לבינסון דוד	253	יעקובוביץ
272, 336-338	לוינברג זלמן	254, 300	יעקובוביץ דוד
338	לבקוביץ איזידור	254, 255	יעקובוביץ יעקב
301, 339	לבקוביץ מאיר	255	יעקובציק סוניה
340, 339	לדרמן זילקה	255, 256	יפה אברהם
301, 340	לובוצקי (איזיה) יצחק	256	יפה אסתר
341	אינגי לובלינסקי יצחק	256, 257	יפה בצלאל
301, 341	לוברינצקי רודק	257	יפה נפתלי
342	לוויט זלמן	257	ישונסקי יעקב
302, 342	לוי אפרים	257, 258	ישונסקי ברוך (בוריה)
343	לוי אפרים	258	ישונסקי שימק (סיומקה)
343	לוי ברוך	259-322	תמונות
344, 343	לוי הירש	323	כהן אביגדור
302, 344	לוי ישראל	323	כהן אברהם
272, 345	לוי מאיר	324	כהן אדוארד שלמה
345-347	לוי משה	324	כהן בן-ציון
347	לוי נחום	325, 301	כהן יוסף-גיו
348, 347	לוי פרץ	325, 326, 300	כהן דב
348	לוי שלמה-חיים	326, 327, 300	כהן אברהם זליג
349	לוי שמואל	327, 301	כהן שבתאי
349	לוי שמואל	327, 328	כהנה הלנקה
351, 350	ד"ר לוינבוך זליג	328	כמילניצקי יקותיאל
351	לוינסון ברוך	328	כך אסתר
351	לוינסון פסח	328, 329, 271	כך דוד-רוזיה
352, 351	לוינסון שמואל (מולקה)	329	כך גולדה

369	ליפ פולה	352	לום זאב
369	דייר ליפמן *	353, 352	לונין צבי
370	ליפשיץ הנריק	353	אינגי לונרסקי אלוזי (אליהו)
273, 371, 370	ליפשוביץ אליהו	353	לוסקי חיים
372, 371	ליפשוביץ חיים יהושע	354, 353	לופט סמואל
372	ליפשוביץ טייבה (טאניה)	355, 354	לופאטה חיים (יאן)
373, 372	ליפשיץ משה	356, 355	לופאטה יוסף (יוזף)
373	למברטה *	356	לופאטא רינה
374	למפרט מיכאל	357, 356	לופטין דב ברל
374	למפרט עמנואל	357	לופץ יהודה
303, 374	לנגלבן פלק	357	לופץ מרים
375	לנדוועהר אריה	357	לוריה גצל
375	לנציבצקי טוביה	357	לוריה זהבה
376	לנציבצקי משה	358	ליאון יוסף
376	לנציבצקי שמרל	359, 358	לידסקי מיכאל
267, 377, 376	לסקר פרץ	359	ליווא סברין
377	לעוו ישראל	360, 359	לייבו חיים-מוריץ
378, 377	לפידות נחום (ניאנקה)	360	ליבוביץ שמחה
378	לרנר יצחק	360	לייזרוביץ יעקב
379	* מלאיזליץ	361, 360	לייזרוביץ יעקב
379	מאכטיי אלימלך	362, 361	לייזרוביץ משה
380	מאכטיי ישראל	362	לייזרסון זונדל
380	מאכטיי מאיר	303, 363, 362	לילו יוסף
381	פרופי מאנדל ברנרד	364, 363	ליינמאן ישעיהו
382, 381	דייר מאנדל יולק	364	ליינמאן צדוק
382	מאניקור נחמה	273, 365, 364	ליכטנברג משה
383, 382	מאנייסקין אהרן	365	ליכטנשטיין *
383	מאנייסקין יוסף	366	ליכטנשטיין בן-ציון
384, 383	מורעל יצחק	366	ליכטנשטיין דוסיה
384	מגיד בתיה	367	לינקובסקי דוד
303, 385, 384	מגיד נפתלי	367	לוסט איזי
385	מדמוני מנחם	368	ליסט משה
386, 385	מדיניצקי זלמן	368, 368	ליסר שרה
		369, 368	ליפ אברהם

405	מרגלית *	386	מדינק מיכאל
406, 405	מרדיקס *	387, 386	מונאך יוסף
406	מרדושקוביץ יעקב	387	מורגנשטרן מנדל
406	מרדושקוביץ פרומה	304, 388, 387	מושינסקי משה
407, 406	מרוז שמחה	388	מאזייה עוזר
407	מרין אברהם	390, 388	מזור אריה
407	מרין אהרן	390, 389	מזריצקי הניה
304, 408	מרלינג אליהו	304, 390	מוצאלסקי משה
408	מרצקי חנוך	274, 391, 390	עוויד מזריצקי יוסף
408	משי משה	392	מטוס *
	★	273, 393, 392	ד"ר מיזאן שאול
305, 409	מאדל משה	394, 393	מייזנר אהרן
305, 409	נגינס חיים	394	מייצוק אברהם
305, 410, 409	נדלר יוסף (סגן גד)	394	מייציק בנימין
410	נוביק יוסף	302, 395	מיכלין נתן
411, 410	נוטקביץ יעקב	395	מילר ניסן
305, 411	נוימן משה	304, 396, 395	מילשטיין יהודה
412	נוימן צבי	396	מילשטיין יהושע
413, 412	נוימן רוזיה	396	מילשטיין ראובן
274, 413	נוישטיין פנחס	397	מייניבסקי אליעזר
305, 414, 413	נורל אריה (ליובה)	397	מינקוס אמה
414	נורמן ראובן	398, 397	מיקא רפאל
415, 414	נורמן רפאל	398	מישקין מאיר
415	נורנברג משה	398	מישקין שמריהו
307, 416, 415	נייבורג אלה	399	מכטינגר אסתר
416	ניימן פרומה	399	מכטינגר ישראל
416	נירנברג אלתר	399	מכטינגר שרה
417, 416	ניסנבוים יוסף	400	מלהנדלר חיים (הניק)
	★	400	מלמד אפרים
418	נאפוזניקוב מנשה	401, 400	ד"ר מלמד אייזיק
418	סאק דוד	402, 401	מלמד יצחק
419	סאקר יעקב	402	מלניק משה
419	סאקר מלך	402	מנדלביץ צבי
419	סבירסקי אליהו	403, 402	מנדלביץ צבי-מאיר
420	סגל דב	267, 404, 403	מנדלסון קלמן
306, 421, 420	סגל יהודה (יפתח)	273, 404	מלצר יוסף
421	סגל משה	304, 405	מוסוביץ משה

442	פומפיאנסקי יצחק	306 ,422 ,421	סגלסון אלחנן (אלן)
443	פומרנץ ברל	422	סדונישקר
443	פומרנץ יואל	422	סדלצקי משה
275 ,444,443	פומרנץ יורק	423	סודנסקי יאשה
307 ,444	פומרץ שמואל (סם)	423	סולוביי מישה
444	פומרץ שלמה	423	סולוביץ *
307 ,445,444	פוניה ראובן	424	סולונוויץ משה
445	פורר דב	306 ,424	סונדק שמעון
446 ,445	פחמן אהרן	425	סטמלר גולדה
446	פיאלקוב נחמן	425	סטניביץ לייזר (ריקה)
447	פיאלקוב שלמה	266 ,426	ד"ר סטריקובסקי מיכאל
308 ,448	פיטשון מתאיו	427	סטרקון מינה
448	פייבוזיינסקי סוניה	428 ,427	סטרצנינסקי משה
449 ,448	פייגין זלמן	429 ,428	סילמאן הרב יעקב
449	פייגנבוים פנחס	429	סימונס חיים
449	פיין שמואל	306 ,430 ,429	סימן-טוב משיח
308 ,450	פיינברג צבי	430	סכומין שמואל (מוליה)
451 ,450	פינר איזיו	430	סלובס שושנה
307 ,451	פינרמאן ישראל	430	סלוצקי אליהו
275 ,452	פיירשטיין יוסף	431	סלוצקי רעיה
274 ,453,452	פינצבסקי יהודה	431	סמואל משה
453	פינקלקרויט נ.	431	סמסונוביץ פנחס
454 ,453	פינקלשטיין יוסף	306 ,432	סנדיק אברהם
454	פינקלשטיין יעקב	306 ,433 ,432	סנה יונה (סגן דרורי)
455 ,454	פיקא יאן	261 ,433-435	סקוטיצקי אלכסנדר
455	פירסט (פירשט) נחום	435	סקליוט יוסף
455	פיש ליאונרד	436 ,435	סרבנוגורה ישראל
456	פישביין יצחק		*
456	פישל ברנארד	437	ד"ר פֿאביאן *
308 ,457,456	פישל משה	437	פאפו מנחם (מיקי)
457	פישלביץ מנדל	438	פארר יוסף
457	פישמאן יצחק	438	פארר מנדל
308 ,458	פישר חיים-זאב	276 ,439 ,438	פבר חיים
459 ,458	פישר מגייר יולק	440 ,439	פדרבוש הניק
308 ,459	פישר שלמה יהודה	440	פדרמן חוה
460 ,459	פלדבוים אליעזר	441 ,440	פדרמן יצחק
460	פלדמן אהרן	441	פדרמן פנינה
309 ,461,460	פלהנדלר לייב	442	פוגל *
276 ,461	פליישר יצחק	442	פולנרוזה פרומקה

310 ,484,483	פרנקל אשר	462	פלמן מאיר
484-486	פרנקל פאוול	463	פלץ מוטל
487	פרנקל אהרן	275 ,463	פלץ נחמן (פנואל)
310 ,487	פרנקל שמואל	464	פנטורין פנחס
488	פרנקנברג לולק	465 ,464	פסט מאיר
488	פרנר מישא	465	פסטרינאק אברהם
489 ,488	פרשקר לייבקה	465	פסקר אליהו
489	פשנזדה אלתר (רוזנבלום)	466 ,465	פקולסקי דוד
490 ,489	פשיטווצקי קלמן	309 ,466	פרובולסקי מיכאל
	*	466	פרוור יצחק-מנדל (איזיו)
301 ,491	פֶּצְבֵּרִי שמואל	467	פרוכנה לייב
492 ,491	צומבר זבולון	467	פריבוט בינמין
492	צומבר יהודה	468	פריבוט יוסף
492	צוקר בריש	307 ,468	פריד פולה
493	צוקר יהושע	469 ,468	פרידברג אריה
310 ,494,493	צוקר משה	469	פרידברג משה
494	צוקר נוסיה	470	פרידברג פסח
494	צוקרמן אברהם	470	פרידה *
495	צוקרמן ברוך	471 ,470	פרידמן אביגדור
495	ציגאן מייטיק	471	פרידמן בני
496	אינגי ציזיס *	309 ,472 ,471	פרידמן דב
496	ציחוק חיים	472	פרידמן יוסף
277 ,478,497	צייקוביץ בצלאל	473 ,472	פרידמן יצחק (צדקיהו)*
498	צילר אורצי	473	פרידמן מוריץ (מהנדס)
498	צילר דוניו	308 ,473	פרידמן שלמה
499	דייר צימר *	474	פרידמן שמעון
499	ציפרשטיין פסח	474	פרידלנדר דוד
500	צירולניק אליעזר	276 ,475 ,474	פרידלנדר רפאל
500	צייקוב ולאדקה	275 ,476 ,475	פרידקובסקי יחזקאל
277 ,501	דייר צלמייסטר יוסף	477 ,476	פרידברג (לב) אריה
501	צמל מיכאל	309 ,477	פריימן בנימין
502 ,501	צירנה מרדכי	478 ,477	פרידריק שלמה
502	צירניצקי שמעון	274 ,479 ,478	דייר פריזנר שמעון
	*	479	פריילוק אידל
503	קאווה	480 ,479	פריץ (יאנק) יעקב
311 ,504,503	קאווה יצחק	480	פריץ נתן
504	אינגי קאופמן פבק	481	פריץ שמעון
312 ,505,504	דייר קאופמן הרב הנריק	481	פרייס משה
312 ,505	קאופמן מנדל	276 ,481-483	פרכנר יהושע
505	קאמיין יעקב	310 ,483	פרכנר שמריהו

525	קירשנר לייב	506	קגנוביץ מרדכי
526	קלוגמן משה	312, 506	קובלסקי מיכאל
526	קלטור יהושע (שייקה)	507	קובריק הרשל
526	קלוזנר מלכה	507	קוזאק יוסף
527	קליינט משה	507	קוזאק יצחק
528, 527	קלינגבייל מאיר	508	קוזאק לייזר
529, 528	קליינברג משה	508	קוזלובסקי פימה
529	קלוץ בן-ציון	508	קוזשך שמואל
530	קלמן מגדלסון	311, 509	קוטנבוסקי שלמה
313, 531, 530	קלנר דב	509	קוטשר אריה
531	קמינסקי שמעון	510	קויפמן וולף
531	קמפנר ישראל	510	קוכארבסקי סאשה
313, 532, 531	קמר משה	511	קולבק אברהם
532	קנדל טובה	511	קולפניצקי אברהם-אלחנן
532	קנטור דוד	511	קולפניצקי אליעזר-אהרן
314, 533	די"ר קנטור צבי	512, 511	קולפניצקי משה
311, 534, 533	קניג רפאל-צבי	512	קומן יעקב
534	קסטלמן תנחום	311, 513, 512	קופלברג פנחס
311, 535, 534	קסטנר אריה	514, 513	קופמן שלאמק ("מיקרוסי")
535	קפלן דוד	514	קופרמן (בלבינה)
311, 536, 535	קפלן דורה	515, 514	קופרמן משה
537, 536	קפלן וולף	515	די"ר קופציובסקי *
537	קפלן ליאוש	516, 515	קוץ אברהם
538, 537	קפלן לייב	516	קוץ ישראל
277, 538	קפלן פנחס	516	קוצר שמעון
538	קצנלסון בלה	278, 517, 516	קור זורח
322, 277, 539	קראוזה אליהו	312, 517	קורגן זלמן
539	קרבס אברהם	312, 518	קורגן צבי
540, 539	קרטנבוסקי חנה	313, 519, 518	קורנגולד זאב
540	קרטנבוסקי שמחה	519	קורנגולד פרלה
540	קרבס ירחמיאל	520, 519	קורנגולד שמחה
541	קרבס מרדכי	520	קורץ מרדכי (מקס)
541	קראבציק בתיה	312, 521, 520	קורצרוק חיים
541	קראבציק פאיה	278, 522, 521	קושניר יוסף
314, 542, 541	קרויטרו אברהם	522	קושניר שלמה
542	קרול מרים	523, 522	קויל מרדכי (מוניק)
542	קרליץ שמריהו	523	קייזר בנייק
542	קרמר גיטה	313, 524, 523	קינקולקין משה זלמן
543	קרמר דוד	312, 525, 524	קירשנר אברהם

321, 565	רוזן יוליוס	314, 543	קרנסקי צבי
567, 566	רוזנבוים יוסף	544	קרפיבניק רחל
567	רוזנבלום יוסף	278, 545, 544	קרפינסק רבקה
568, 567	רוזנברג (יוסקה) יוסף	545	קרפינסק רחל
568	רוזנברוך דב	545	קרפנס צסיה
569, 568	רוזנון חיים	545	קרקובסקי מאטל
569	רוזיביץ סטאניסלב	314, 546	קשמן נתנאל
570	רוזנטל *		★
316, 570	רוזנר יצחק	547	ר'אדזיוויץ מונייק
316, 571, 570	רוזנר צבי	547	ראדזייבסקי בנימין
280, 571	רוזנברג איסר	548	ראוויצקי משה
316, 572	רוזנפלד אלכסנדר	548	ראוויצקי שלמה
316, 573	רוזנפלד יעקב	548	ראסנר אברהם
574, 573	רוזנפלד שמעון	549	ראשאלוב תמר
316, 574	רוזנשטיין נתן	315, 549	רבינוביץ אריאל
574	ד"ר רוזנשטוף מאריאן	551, 550	רבינוביץ חונן
575	רוטשטיין סאליק	280, 551	רבינוביץ יואל
575	רויטמאן אברהם	552	רבינוביץ ישראל
280, 576, 575	רוכצין יצחק	552	רבינוביץ ישראל (איזיה)
576	רוט אברהם	553	רבינוביץ קלרה
577, 576	רוט מרדכי	279, 553	רבינוביץ תנחום
279, 578, 577	רוסי אלפרד	554	רבנר יוזק
579, 578	רוסק זאב	279, 554-557	ד"ר רובין יעקב
260, 579-582	רויאל דוד	557	רובין הרש
583	רטובסקי שמעון	558, 557	רובינוזון חיים
583	רייבלובסקה פרידה	558	רובינשטיין אייזיק
584	ד"ר רייטמן *	558	רובינשטיין אליעזר
584	רייטר פבק	559	רובינשטיין בובצה
316, 585, 584	ריינר יצחק	559	רובינשטיין ירחמיאל
585	ריינהולד יצחק	560, 559	רובינשטיין משה
315, 586, 585	רייפר צבי	278, 560	רובינשטיין שמואל
586	רייצפלד איזי	315, 561	רוגובין אליעזר
586	ריער חיים	562, 561	רוד *
587	רמיגלובסקי אברהם	562	רודוגר יוסף
	★	279, 563, 562	רודל אברהם
317, 588	שאברניסקי לייבל	564, 563	רודל יוסף
317, 589, 588	שאברניסקי מאיר	266, 564	רודל אריה ליאון
589	שאייר אייזיק	565	רודניקר דניאל

610	שלקוביץ חיים	589	שבורין צבי
610	שמואלביץ *	590	שבטלס
319, 611, 610	שמואלביץ מנחם	591, 590	שדה יהודה ליאון
319, 612, 611	שמרוביץ - שולץ ישראל	281, 592, 591	שדזונסקי דוד
612	שמש ראובן (ריבק)	281, 593, 592	שדזונסקי שמואל
613, 612	שנברג טאדק	593	שדלצקי יהושע
613	שנברג טוביה	318, 593	שוורץ מנחם
613	שניידר בתיה	594, 593	שוחט ישראל
319, 614	שניידר דב	594	שויצר ישראל
615, 614	שניידר יעקב	595, 594	שווער נתן
615	שנייווייס דוד	318, 595	שוורצמן נחום
616, 615	שפטינסקי הרצל	596, 595	עזיז שולמאן דוד
616	שפטינסקי חנה	317, 596	שוסטר נתן
616	שפטינסקי חנה	317, 597, 596	שוסטר שלמה
617, 616	שפטינסקי יצחק	597	שולקין שמואל
617	שפטינסקי סוניה	597	שולץ נתן
617	שפטינסקי פרומה	317, 598	שולגסר יעקב
618, 617	שפטינסקי ראובן	598	שטאדלר מיכאל
618	שפטינסקי שלמה	599	שטאהל זאב
619, 618	שפטל שפטל	599	שטיין דוד
619	דייר שפירא יעקב	281, 600, 599	שטיינגרטן ישראל
620, 619	שפירא לוסיק	281, 601	שטיינגרטן לייבל
620	שפלן יצחק	601-603	שטראסמן איליה
620	שפלן מאלה	603	דייר שטראסמן הנריק
620	שפלן משה	604, 603	שטרוסברג אהרן
621	שפרכמן הניק (צבי)	604	שטרן זוכה
317, 621	שפשיק משה	605, 604	שידלובסקי לייזר-ליאון
622, 621	שציקץ דושה	280, 605	שיף שרה (רבינוביץ)
622	שציקץ פולה	606	שטטרשון חיים
623, 622	שצירבאטו יואל (ואניה)	606	שלובסקי אביגדור
623	שצירבאט נ'י	606	שלובסקי פייגה
624, 623	שקלוק אריה	318, 607	שלובסקי סיומה
624	שר יעקב	607	שלובסקי שלמה
625, 624	שרף מינה	608	שלומי משה-חיים
625	שרר גוטמן	609, 608	שלומיאל רחל
		609	שלייפר חיים
626	תמים יהודה	609	שלקוביץ אליהו
		609	שלקוביץ זאב
		610	שלקוביץ חווה